2013

Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД

XI Міжнародна науково-практична інтернет-конференція

30 – 31 травня 2013 р.

Секції:

Біологічні науки
Географія та геологія
Державне управління
Екологія
Економіка
Історія
Математика
Мистецтво
Педагогіка
Політологія
Право
Психологія
Соціологія
Сучасні інформаційні технології
Фізична культура та професійний спорт
Філологічні науки
Філософія

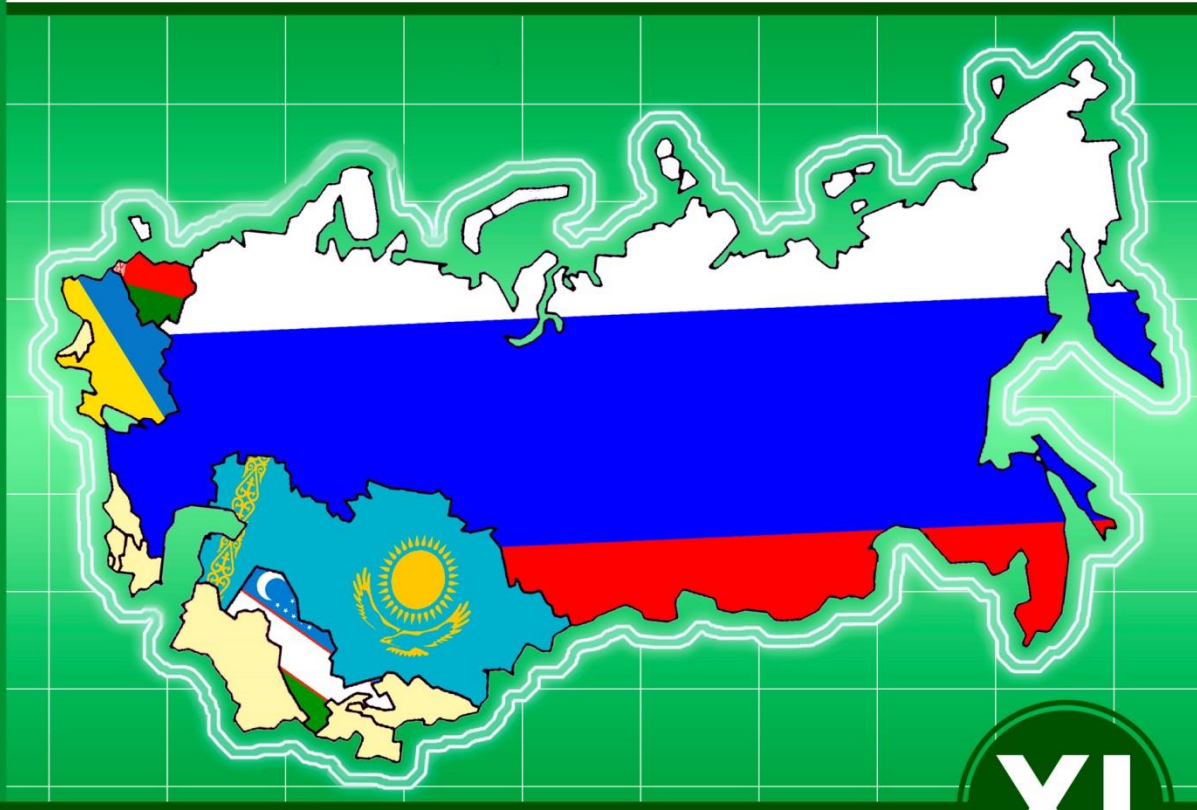

XI

Переяслав-Хмельницький
2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

молодіжна громадська організація
«НЕЗАЛЕЖНА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДІ»

студентське наукове товариство історичного факультету
«КОМІТЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОСТІ»

МАТЕРІАЛИ

XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»

30 – 31 травня 2013 р.

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Переяслав-Хмельницький – 2013

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ, МОЛОДЕЖИ И СПОРТА УКРАИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ВЫСШЕЕ УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ

«Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»

молодежная общественная организация
«НЕЗАВИСИМАЯ АССОЦИАЦИЯ МОЛОДЕЖИ»

студенческое научное общество исторического факультета
«КОМИТЕТ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ»

МАТЕРИАЛЫ

XI Международной научно-практической интернет-конференции
«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»

30 – 31 мая 2013 г.

СБОРНИК НАУЧНЫХ РАБОТ

Переяслав-Хмельницкий – 2013

Матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013 р. – 216 с.

Материалы XI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. - Переяслав-Хмельницкий, 2013 г. – 216 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор исторических наук, профессор, действительный член НАПН Украины, ректор ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:
С.М. Рик к.ф.н., доцент;
Я.О. Потапенко к.і.н., доцент;
Т.М. Боголіб д.е.н., професор;
Г.Л. Токмань д.п.н., професор;
Н.В. Ігнатенко к.п.н., професор;
В.В. Куйбіда к.біол.н. доцент;
В.А. Вінс к.псих.н.;
Ю.В. Бобровнік к.і.н.;
С.М. Кикоть к.і.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:
С.М. Рик *к.ф.н., доцент;*
Я.О. Потапенко *к.и.н., доцент;*
Т.М. Боголиб *д.э.н., профессор;*
Г.Л. Токмань *д.п.н., профессор;*
Н.В. Игнатенко *к.п.н., профессор;*
В.В. Куйбида *к.биол.н. доцент;*
В.А. Винс *к.псих.н.;*
Ю.В. Бобровник *к.и.н.;*
С.М. Кикоть *к.и.н.*

Члени оргкомітету інтернет-конференції:
Ю.В. Бобровнік,
А.П. Король,
Ю.С. Табачок.

Члены оргкомитета интернет-конференции:
Ю.В. Бобровник,
А.П. Король,
Ю.С. Табачок.

Упорядники збірника:
Ю.В. Бобровнік,
Ю.С. Табачок.

Составители сборника:
Ю.В. Бобровник,
Ю.С. Табачок.

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Айжан Акмуллаева, Айжан Баймұқашева
(Қазақстан,Талдықорған қаласы)

ТАЛДЫҚОРҒАН АЙМАҒЫНДАҒЫ КЕЗДЕСЕТІН КАРАНТИНДІ АРАМШӨПТЕР ТҮР ҚҰРАМДАРЫ

Арамшөптер – адамдардың қатысуынсыз мәдени дақылдармен бірге өсуге бейімделген ерекше өсімдіктер тобы. Мәдени дақылдарды өсіру үшін адамдар қолданған агротехника жүйесі арамшөптер үшін де қолайлы болады. Арамшөптер топырақтан керекті қоректік заттар мен ылғалды бойына сіңіреді, дақылдардың өнімі мен сапасын төмендетеді. Олардың ішінде өте зияндылары карантинді арамшөптер тобы болып саналады. Сондықтан 1999 жылы шыққан Қазақстан Республикасының «Өсімдік карантині туралы» Заңы елімізде өсімдіктер карантині жөніндегі мемлекеттік шараларды жүзеге асырудың құқықтық негізі мен ұстанымын белгілеп берді [1,2].

Өсімдік қорғау және карантин департаментінің мәліметі бойынша карантинді арамшөптер арамсояудың 19 түрі 180 мың гектар жерге таралған. Сондықтан күрес уақытында барлық жерлерде жүргізіліп, агротехникалық, биологиялық және химиялық әдістерді қолдану арқылы ғана жоспарланған, сапасы жоғары өнім алуға болады [3].

Талдықорған қаласы бойынша карантинді арамшөптерден жатаған у кекіре мен арамсояу (сарышырмауық) көп таралған.

Жатаған (қызғылт) у кекіре Қазақстанның барлық аумағында таралған. Көп жылдық атпа тамырлы арамшөптерге, күрделі гүлділер тұқымдасына жатады. Биіктігі 20-70 см шамасында. У кекіренің тамыр жүйесі күшті дамыған күрделі болып келеді. Оның негізгі тік және одан өсетін жанама тамырлары болады. Тік тамырдары 10 м тереңдікке дейін бойлайды. Сондықтан құрғақшылыққа өте төзімді келеді.

Тұқымдарымен және атпа тамырларымен көбейеді. Тұқыммен көбеюінің карантиндік маңызы ерекше. Тұқымдары 3-4 жылға дейін тіршілік қабілетін жоғалтпайды. Өніп шығуы үшін олар көп ылғал және жоғары температураны талап етеді. Мамыр-маусым айларында гүлдейді, маусым-шілде айларында жеміс салады.

Астық ору науқанына дейін у кекіренің тұқымдары жетіледі. Бір өсімдік 1000-2000-ға дейін тұқым бере алады. Егер егістікті у кекіре басып кетсе мәдени өсімдіктер толығымен құриды, ал орташа және сирек кездескеннің өзінде егіннің өнімділігі 3-10 есеге дейін кемиді. Себебі ол өзінің күшті дамыған тамыр жүйелері арқылы топырақты құрғатып жібереді. Арамшөптердің ішінде у кекіре ең зиян келтіретін өсімдік, онымен күресу жолдары да күрделі болып есептеледі.

Арамсояу *Cuscuta S.P.* – бір жылдық паразитті шөп, Қазақстанның барлық жерінде таралған. Дүниежүзілік флорада арамсояудың 274 түрі кездеседі. Қазақстанда тіркелген арамсояудың 19 түрі бар.

Қазақстанның барлық облыстарында көп тараған түрі – далалық арамсояу. Бұл шөп 200-ден астам ауылшаруашылық дақылдарына зиянын тигізеді. Мысалы, далалық арамсояу басқан қант қызылшасы өнімінің 80%-ы, пияз-сәбіздің – 85%, жоңышқа өнімдерінің 95%-ы жойылады.

Арамсояудың тұқымын жоңышқа тұқымынан ажырату қиын, осы себепті тауар өндірушілердің көп өнімдері сатуға жарамсыз болып жатады.

Арамсояу мәдени дақылдардағы зат алмасуды бұзады. Арамсояу түтікше тамырлары арқылы мәдени дақылға жабысып, ондағы органикалық, органикалық емес заттарды сорып алып, дақылды әлсіретеді, дақыл біртіндеп өсуін тоқтатып, қурайды. Арамсояу тұқымнан өседі, тарайды. Бір тұқымнан өскенде тұқымдағы қоректік заттарды пайдаланып 10-13 см биіктікке көтерілгеннен кейін, тұқымдағы қоректік зат бітеді.

Арамсояу топырақпен байланысын жояды, осы кезде оның сабақтары шыркөбелек айналып, қасында басқа шөптер болса, соған жабысып бүршік тамыршықтары арқылы қоректі заттарды сорып алып, өсіп-дами береді.

Арамсояудың улылығы гүлдеген, тұқым пайда болған кезде күшейеді. Осы кезде арамсояуда алколоид-кускутин және глюкозид, конвольвулин көптеп жинақталады. Арамсояу араласқан мал азығы шіри бастайды, өзінің бағалы нәрлілігін жоғалтады. Сонымен қатар, жануарларды ауруға шалдықтырады.

Егістікті арамсояудан арылту үшін агротехникалық шаралардың жиынтығын қолдану керек, яғни ауыспалы егісті дұрыс қолдану (дақыл алмасу), жерді уақытында, сапалы өңдеу, тұқым себу мерзімі, дақылды күтіп-баптау, тиімді гербицид беру қажет. Зерттеулер көрсеткендей, арамшөптің көбі сүдігер жыртылған жерлерде жазғытұрым жерді тырмалағаннан кейін өседі.

Қаскелең тәжірибе шаруашылығындағы қызылша егістігінде арамсояу және басқа арашөптермен күресу үшін гербицидтер қолданылады. Арамсояу жаңа өсе бастаған кезеңдерінде жас сабақтар гербицидтер әсерімен тезірек жойылады, кейін арамсояу гүлдері сарғая бастағанда, гербицидтер әсері аз болады.

Жатаған у кекіреге қарсы химиялық өңдеу жұмыстары мамыр айының үшінші онкүндігінде басталады, ал арамсояумен маусым-шілде айлары аралығында жүргізілді. Гербициттердің қолдану мерзімі – сабақтанудан гүлдену кезеңі аралығына дейін. Осы жылы карантиндік арамшөптерге қарсы Ланс 24% с.е. химиялық препараты (шығын көлемі – 0,15-0,18 л/га) қолданылды. Сондықтан химиялық өңдеу жүргізілген жерге ауылшаруашылық малдардын 6-7 күн аралығында жайылымға шығаруға тиым салынғаны ескертілді.

Қазіргі уақытта Талдықорған қаласында карантиндік объектінің екі түрі тіркелген. Олар карантиндік арамшөп жатаған у кекіре мен сарышырмауық (1-кесте).

1 кесте. Химиялық препараттардың биологиялық тиімділігі (Талдықорған қаласы, 2012 ж)

№	Талдықорған қаласындағы карантиндік объектілер атаулары	Өл-шем бір-лігі	Залал-данған көлем	Өңдел-ген көлем, га	Препарат атауы	1 га кететін препа-рат	Қолданыл-ған препарат, л	Биоло-гия-лық тиімді-лік, %
1	Жатаған у кекіре	га	400	215	Ланс, 24% с.е.	0,165	35,475	92
2	Арамсояу	га	50	18	Глифосфат, 48% с.е.	3	54	91

Қаламызда осы аталған арамшөптермен жол жағалаулары, бос жатқан жерлер жоғары деңгейде ластанған. Сол себепті у кекіре мен арамсояуға қарсы химиялық өңдеу жұмыстары жыл сайын жүргізілуде.

Жатаған у кекіре карантинді арамшөбіне Ланс, 24% с.е. препараты алғашқы күннен бастап жоғары тиімділік көрсетті, яғни оның биологиялық тиімділігі 92 % жетті. Бұл препараттың улылығы ұзақ мерзімге созылды. Арамсоя карантинді арамшөбіне Глифосфат, 48% с.е. препаратын қолданғанда биологиялық тиімділігі 91 % көрсетті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сулейменова З.Ш. Методические указания по учету и выявлению карантинных объектов. – Астана: 2009.
2. Обзор распространения вредных и особо опасных вредных организмов сельскохозяйственных культур в 2011 году и прогноз их появления в 2012 году. – Астана: 2011.
3. Жарасов Ш. «Карантинді арамшөптер және олармен күрес» Алматы: 2010 қазан № 35

Ғылыми жетекшісі:
Биология ғылымының кандидаты Акмуллаева Айжан Сейтхановна.

Рустем Бейшов
(Костанай, Казахстан)

ЖЫЛҚЫЛАРДЫҢ ГЕНЕТИКАЛЫҚ ГЕТЕРОГЕНДІЛІГІН БАҒАЛАУ ҮШІН ГЕНОМНЫҢ МИКРОСАТЕЛЛИТТІ ЛОКУСТАРЫНЫҢ ПОЛИМОРФИЗМІН ҚОЛДАНУ

Иммунологиялық және биохимиялық маркерлердің пайда болуымен популяциялық генетиканы зерттеуде нағыз ілгері қадам жасалды. Кезінде асылдандыру жұмысында шығу тегін бақылауға арналған иммунологиялық әдістер, популяциялардағы асылдандыру ресурстары мен генетикалық үрдістерді зерттеу, малдардың асыл тұқымдық ерекшеліктерін бағалау тәжірибе түрінде кең қолданған болатын. Көптеген сұрақтар қан тобы, плазма ақуыздары, эритроциттер ферменттері бойынша тестілеу жолымен шешілуі мүмкін.

Генотип бойынша селекциялаудың бір жолы маркерлер жөніндегі селекцияға негізделеді. Мұндай генотиптеуді жаңа туған малдан биологиялық үлгіні алу арқылы оңай жүзеге асыруға болады. Мал популяциясының жағдайын жалпы бағалау болып тұқым ішіндегі генетикалық айырмашылық табылады. Тұқымдар арасындағы генетикалық айырмашылықтардың өзгеруін бастапқы кезде қан тобы бойынша тесттерді пайдалану арқылы жүргізген. Бұл әдіс соңғы 20 жыл ішінде ауыл шаруашылық малдарының популяцияларының құрылымын зерттеуге өзіндік құндылығын енгізді.

Дегенмен, ақуыздық полиморфизм негізінде алынған маркерлердің кемшіліктері де жоқ емес. Ақуыздардың сараптамасы ДНҚ-ң ақуыздық-кодтаушы бірізділіктеріндегі өзгерістерді ғана және тек экспрессирлеуші гендерде ғана тестілеуге мүмкіндік береді. Егер ауыл шаруашылық малдарының геномындағы маңызды бөлікті қайталанылатын бірізділіктер құрайтынын есепке алсақ, онда ақуыздық полиморфизм сараптамасы кезінде зерттеуге геномның 90% қатыспайтыны белгілі болды [1, 224 б.].

Әртүрлі индивидуумдардың ДНҚ-ң бірізділіктерінің айырмашылығы негізінде жүргізілген ДНҚ полиморфизмін бағалау туыс емес әр екі индивидуум бір-бірінен үш миллион жұп нуклеотидпен ажыратылады. Екі геннің арасындағы айырмашылық белгілі бір аймақта орналаспай, барлық геном бойынша таралған, негізінен олар геннің кодталмаған аймақтарында шоғырланған.

ДНҚ-ң динуклеотидтік және тетрануклеотидтік қайталануының полиморфизмі бірлікті жасушаларда, мысалы, жеке спермияларда, талдануы мүмкін [2, 295 б.]. ДНҚ-ны тестілеу кез-келген уақытта жиналған өте кішкентай биологиялық үлгілерді (қан, ұрық, шаш) қолдану арқылы орындалуы мүмкін. Сараптама үшін жеткілікті амплификат мөлшерін алу үшін «кеңейтілген амплификация алдындағы» геномды қабылдауды пайдаланады және екі кезеңде полимеразды тізбекті реакциясын жүргізеді. ПТР көмегімен бірлікті спермотозоидтарды генотиптеу [3, 487 б.] ДНҚ-ң полиморфтық нұсқаларының арасындағы генетикалық рекомбинация жиілігін өлшеуге мүмкіндік береді. Осылайша есептеліп алынған генетикалық рекомбинация жиілігінің мағынасы тұқымдастық сараптамасы кезінде алынған мәліметтерге сәйкес келеді. Геномның микросателлитті локустары бойынша бірлікті сперматозоидтарды типтеу, сараптама үшін ұрғашы малдар аз болғанда, малдардың туыстық топтарының полиморфизм деңгейін бағалау кезінде пайдалы болып табылады.

Микросателлитті локустардың қан тобы бойынша шартты типтеуді алмастыра алатын келешегі бар. Олар жоғары ақпаратталған және қолдану мен стандарттау үшін қарапайым болып келеді. Мультиплексті ПТР және лазерлі флуоресценцияны қолдану арқылы полиморфизмді автоматты анықтау – бұл туыстықты шығарудың жаңа жолы. Микросателлитті локустардың тиімділігі өте жоғары және шығу-тегін анықтау үшін оның маңызды мүддесі бар. Алынған нәтижелер басқа гипервариабельді локустарды зерттеуге және оларды қолдану үшін жаңа нұсқаларды іздеуге ынталандыра алады.

Жылқылардың шығу тегін бақылау үшін Applied Biosystems фирмасы құрамында геном бойынша бірдей орналасқан, жоғары полиморфты және ПТР-ды қолдану арқылы ДНҚ үлгілері бойынша бірегейлендіріле алатын 17 микросателлитті локусы бар StockMarks Kit жиынтығын ұсынады [4, 17 б.]. Бұл технологияның қан антигендерінің дәстүрлі тесттерінің қасында өзінің RELF сараптамаларымен және басқа да әдістерімен біраз артықшылығы бар. Микросателлитті локус жоғары гетерозиготтылығының және қайталану мүмкіндігінің арқасында таңдалынады. 17 микросателлитті локустарды зерттеу арқылы туыстықты анықтау кезіндегі микросателлитті сараптаманың дәлдігі 99,999%-ке жетеді. ПТР-ға негізделген әдіс пайдалануға жеңіл, себебі ондағы пайдаланылатын мультиплексті реакциялар әртүрлі үлгілерде жасалуы мүмкін, жеңіл стандартталынады және автоматтандырылған. StockMarks Kit – ата-аналарын идентификациялау үшін дәл ұрпақтық сараптама жасауға арналған жиынтық. Үлгіні дайындауды, жоғары көлемді зерттеулерге арналған мәліметтерді электронды түрде жинауды қамтамасыз ететін ПТР және генотиптеу жүйесімен жұмыс істеуге арналады.

Соңғы жылдары генетикалық полиморфизмді зерттеу фундаментальды генетиканың да, қолданбалы зерттеудің де анағұрлым маңызды және жемісті бағытына айналды. Осы саладағы бірқатар құрастырулар ауыл шаруашылық малдарының селекциясының тиімділігін жоғарылату үшін қолданылуда.

Әлемдегі асылдандырудың даму тенденциясын талдау жақын болашақта асылдандыруға деген анағұрлым бағалы үлесті молекулярлық-генетикалық маркерлерді кең қолдану, яғни сигналдық белгі ретінде ДНҚ-маркерлерін қолдану енгізеді деген қорытынды жасауға болады.

Соңғы уақытта, көптеген шетелдік зертханалардың бірлескен жұмысының және геномдарды карталауға қатысты жобаларды қаржыландырудың арқасында ауыл шаруашылық малдарын асылдандыруда микросателлитті маркерлерді қолдану әдісі құрастырылды. Жақын арада жасалған зерттеулер, микросателлиттердің ұзындығы бойынша айырмашылықтар фенотиптік әсерге, ағзаның физиологиясы мен даму деңгейіне әсер ететінін көрсетті.

Гипервариабельді микросателлитті қайталанулар рестрикцияның полиморфты сайттарымен салыстырғанда анағұрлым ақпаратты маркерлер болып табылады, демек олар гетерозиготтылығының деңгейі 70-90% дейін жететін мультиаллельді жүйе болып келеді. Сонымен қатар, әртүрлі микросателлиттердің саны ондаған мыңнан асады, олар әр хромосомада қажетінше тығыз және біркелкі орналасқан. Сонымен, бірегейлендірілген (C-A)-қайталанулардың 90%-дан артығы полиморфты болып табылады, сондай-ақ, олардың көбісінің гетерозиготтылық деңгейі 50%-дан анағұрлым асады.

Соңғы он жылдықта жануарлар мен өсімдіктердің іргелі және қолданбалы генетикасы бағытында MAS-маркерлер (marker assisted selection) көмегімен сұрыптау деп аталған жаңа бағыт шығарылды. Осындай гендерді карталау буындағы белгілі генетикалық материалды тапсыруды бақылау үшін бағытталған селекция – (MAS) маркерлерінің шегінде із бастаушыларды генотиптеуге мүмкіндік береді.

ДНҚ-ны зерттеу әдістері микросателлитті реттіктердің полиморфизмін сенімді тіркеуге мүмкіндік жасайды. Полимеразды тізбекті реакция (ПТР) – ДНҚ деңгейінде полиморфизмді анықтаудың жаңа әдісінің ашылуымен бірге ДНҚ маркерлері мен QTL (Quantitative Trait Loci) мөлшерлі белгілердің локустарының арасында үйлесімділікті іздеуге мүмкіндік береді.

ДНҚ-ң микросателлитті локустарының полиморфизмі мен жеке гендерді зерттеу нәтижелері селекция тиімділігін жоғарылату үшін пайдаланыла бастады.

ДНҚ учаскелерінің полиморфизмін зерттеу жаңа генетикалық маркерлердің көптеген топтарын шығаруға ықпал етті. Ірі қара малдарда, жылқыларда, шошқалар мен қойларда бірегейлендірілген микросателлиттер халықаралық мәліметтер қорында [5, 266 б.] – гендер банкі деп аталатын қорда тіркелген (GenBank немесе EMBL). 90-шы жылдардың басында-ақ үй жануарларының әртүрлі түрлерінің көптеген микросателлитті реттілігі белгіленді: жылқыларда 58 локус бірегейлендірілсе, ірі қара малда 249 локус, шошқаларда 935 локус және қойларда 223 локус бірегейлендірілді.

Осындай бірізділіктер мәліметтерінің хромосомаларда болуының көмегімен экономикалық маңызы жоғары малдарды карталау туралы идея ортаға салынды. Бұған микросателлитті реттіктердің табиғаты әсер етеді. Шығу-тегінің дұрыстығын және шаруашылыққа пайдалы белгілермен ассоциативті байланыстарын анықтау кезінде микросателлитті реттіктерді маркерлер ретінде анықтау мүмкіндігінің ең бастысы – олардың полиморфизм және ақпараттану деңгейіне тәуелді болады.

Микро- және минисателлитті ДНҚ-бірізділіктері индексті генетикалық маркерлер ретінде пайдалану геномның ұласу карталарын құруда жаңа кезең ашты. Бұл жүйе динуклеотидті $(C\text{-}A)_n$ – қайталанулар негізінде құрылды. Олардың 90%-дан астамы кластердегі көшірмелерінің саны бойынша полиморфты болып табылады.

Гендерді бірегейлендіруге осы гендер кодтайтын белгілерден қозғалатын тікелей классикалық генетикадан геном фрагментін алдымен бірегейлендіріп, содан кейін осы фрагмент қандай белгіні анықтайтынын айқындаумен айналысатын «кері» генетикаға ауысуын микросателлитті маркерлерді ашумен байланыстырады.

Айқын емес болып көрінетін позициялық клондау (көшірмелеу) деп аталатын бұл тәсіл былайша түсіндіріледі, яғни эукариот геномының құрылымы күрделі, онда гендер тәуелсіз оқшауланған құрамдық бөлшектер болып табылмайды және фенотиптік белгілері гендер арасындағы қатынастардың күрделі тізбесімен детерминиленеді.

Мұндай жұмыстардың мақсаты – геномда микросателлиттердің орналасуын, микросателлитті маркерлердің хромосомаларда тіркелудің ауыл шаруашылық малдарының экономикалық маңызды мөлшерлік белгілерінің көрінуі үшін жауапты бола алатын басқа да топтарымен қосылуын зерттеу болып табылады. Қайталанатын ДНҚ-ң полиморфты учаскесіне қатысты бір зондты пайдалана отырып, бір уақытта көп мөлшердегі аллельдердің тұқым қуалаушылығын байқауға болады. Сондықтан аталмыш тәсіл генетикалық тіркелуді зерттеген кезде қолданылуға тиімді. ДНҚ-ң микросателлитті қайталанымдарын хромосомаларда оқшаулау олардың маңызды гендерімен арадағы байланысын және тіркелу топтарының тұқым қуалауын қадағалауға мүмкіндік береді.

Соңғы он жылдықта микросателлиттердің көмегімен генетикалық шығу тегінің өнімділігімен және ауруларымен байланысқан кейбір маңызды генетикалық локустарды белгілеуде жүзеге асыру мүмкін болды.

Мөлшерлік белгілер генетикада алынған нәтижелер нақты зерттелген тұқымдар үшін ғана толыққанды және басқа объекттерге бір мағыналы ауысуын болдырмауды атап өткен жөн. Сондықтан шаруашылықта-пайдалы қасиеттердің қалыптасуын қамтамасыз ететін локустарды іздеуге кіріспес бұрын шаруашылықта маңызы бар, ДНҚ-маркерлердің әр популяцияда полиморфизмін зерттеу қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Сулимова Г.Е. Возможности использования ДНК-маркеров хозяйственно-ценных признаков крупного рогатого скота в селекционных программах //«Актуальные проблемы биологии в животноводстве». – Боровск, 5-8 сентября 1995. – С. 224-225.
2 Hubert R., James L., Weber R. A new source of polymorphic DNA markers for sperm typing: analysis of microsatellite repeats in single cells //Am. J. Hum. Genet. – 1992. – Vol. 51. – P. 985-991.
3 Saiki R.K., Gelfand D.H., Stoffel S., Scharf S.J. Primer directed amplification of DNA with a thermostable DNA polymerase //Science. – 1988. – Vol. 239. – P. 487-491.
4 Bates S., Lange K. Exclusion probabilities of 22 bovine microsatellite markers in fluorescent multiplexes for automated parentage verification //Animal Genetics. – 1996. – Vol. 31. – P. 17-42.
5 Jouquand S., Prait C., et al. Identification and characterization of a set of 100 tri- and dinucleotide microsatellites in the canine genome //Animal Genotics. – 2000. – Vol. 31. – P. 266-272.

Научный руководитель: кандидат сельскохозяйственных наук,
старший преподаватель Костанайского государственного университета имени А. Байтурсынова,
Бейшова Индира Салтановна.

Индира Бейшова
(Костанай, Казахстан)

ГЕНЕТИЧЕСКАЯ РАЗНОВИДНОСТЬ ОСНОВНЫХ ЛИНИЙ КОСТАНАЙСКОЙ ПОРОДЫ ЛОШАДЕЙ ПО 17 ЛОКУСАМ МИКРОСАТЕЛЛИТОВ ДНК

В племенной работе с животными имеет большое значение разведение по линиям и семействам. Это позволяет сконцентрировать ценные наследственные свойства породы. Преимущества породы скапливаются в линиях и семействах, входящих в его структуру, и обеспечивают возможность для совершенствования породы.

В породе непрерывно происходит формирование новых линий и исчезновение старых. Однако, продолжительность жизни каждой линии связана с уровнем препотентности основателей и продолжателей линий, а также с эффективностью племенной работы с данной линией.

В связи с накоплением наследственных свойств (генотипа) матери, со временем у каждой линии сокращается генетическое сходство с его основателем.

В связи с этим, для продления жизни линий, предотвращения «ухода их в матки» и сохранения их ценных свойств необходимо применять новые селекционные методы.

Для того, чтобы отнести лошадь к данной линии, недостаточно знать его происхождение, необходима всесторонняя оценка причастности к данной линии, нужно исследовать генотип и другие особенности. Поэтому всесторонняя генетическая экспертиза линий костанайской породы на сегодняшний день является актуальным.

Важной задачей современной сельскохозяйственной генетики является эффективный отбор и подбор родительских пар с помощью генов, маркирующих полезные свойства (MAS – marker assisted selection).

Высокая информативность ДНК-маркеров предоставляет возможность селекционного вмешательства в процесс развития пород. В последние годы в исследованиях генофондов сельскохозяйственных животных в основном используется полиморфизм микросателлитов ДНК.

На сегодняшний день, с связи с быстрым развитием ДНК-технологий, количество генных маркеров, обнаруженных в лошадях достигло нескольких десятков [1, с. 29]. Использование генных маркеров при проведении селекционно-племенной работы конных заводов многих стран стало одним из обязательных критериев отбора и подбора. К сожалению, подобных работ с лошадьми, выращиваемыми в Казахстане, в том числе и в отечественной костанайской породе лошадей не проводилось. Поэтому изучение возможностей маркерно-вспомогательной селекции в коневодстве и использование его результатов в практике конных заводов Казахстана является назревшей необходимостью, а проведение исследований генетического полиморфизма основных линий отечественной породы лошадей – костанайской, актуальной.

Научные исследования выполнены в соответствии с республиканской программой, (№ гос. регистрации 0106 РК 00859) по теме ТОО «Қазақ тұлпары» МСХ РК «Изучение иммуногенетических показателей и использование их в качестве маркеров для типирования и идентификации лошадей».

Материалом для исследования послужили пробы крови и волос основных линий лошадей костанайской породы: Неон (n=29), Форт (n=18), Бобрик (n=15), Бурелом (n=8) и Зевс (n=6).

Кровь для анализов забирали из яремной вены по стандартной методике в количестве 10-15 мл [2]. Волосяные луковицы брали в количестве 20-25 штук от животного, для хранения до момента выделения ДНК были использованы бумажные пакеты. ДНК выделялась из проб крови (суспензия лейкоцитов) и волосяных луковиц с использованием наборов «QIAGEN mini kit» (Германия).

Для анализа был использован набор праймеров, включающий 17 локусов микросателлитов, рекомендованный Международным обществом по изучению генетики животных (ISAG). Выделенную ДНК амплифицировали на термоциклере «Mastercycler» (Германия) с набором праймеров «Stock Marks for Horses» согласно рекомендациям производителя. Электрофорез продуктов амплификации осуществлялся на автоматическом 1-капилярном генетическом анализаторе «ABI Prism 310» («Applied Biosystems», США). Расшифровка и документирование полученных графических результатов осуществлялась с помощью программного обеспечения автоматической расшифровки результатов фрагментного анализа GeneMapperTM.

Интерпретацию графических изображений полученных индивидуальных генетических профилей и определение генотипов животных проводили с учетом контрольной пробы и результатов участия в Международных сравнительных испытаниях (World Horse Comparison Test).

Генетико-статистический анализ проводился по стандартным методикам (Е.К. Меркурьева, 1977; Ч. Ли, 1978; Л.А. Храброва, А.М. Зайцев, 2005). Были рассчитаны следующие показатели: частоты аллелей, эффективное число аллелей (уровень полиморфности, Ae); число аллелей в локусе (Na); выявлены специфические для определенной популяции аллели – «приватные» аллели (Pa). Статистический анализ полученных данных проводили по компьютерной программе MathCAD 2001 и Excel [3, с. 22].

При тестировании обследованного поголовья было установлено, что основные линий костанайской породы лошадей заметно различаются по наличию и частоте встречаемости аллелей микросателлитных локусов, потому что каждая линия по 17 локусам микросателлитов ДНК имеет свою генетическую структуру.

Анализ 17-ти локусов микросателлитов ДНК основных линий костанайской породы лошадей выявил наличие выраженной генетической дифференциации между ними.

В каждом из 17-ти изученных микросателлитных локусов в среднем по всем линиям идентифицировано от 7 до 12 аллеле.

Среднее значение числа аллелей (NV) в среднем составило 3,8 – от 5,2 в локусе HTG10 до 2,9 в локусе HTG4, число эффективно действующих аллелей (Ae) – 3,5 – от 5,8 в локусе HTG10 до 2,05 в локусе HMS1.

Самый широкий спектр аллелей (121 аллелей по 17 локусам), а также максимальное число «приватных» аллелей (Pa=10) были выявлен у линии Неона костанайской породы лошадей. У остальных линий аллелофонд включал в себя около 100 аллелей, в том числе несколько «приватных» аллелей.

По каждому исследованному локусу генетический анализ линии костанайской породы лошадей показал, что каждая линия выделяется свойственной ей генетической структурой. Это доказательство того, что генетическая разновидность основных линий костанайской породы лошадей по 17 локусам микросателлитов ДНК высокая и имеет достаточный генетический фонд. Обнаруженные особенности позволяют более эффективно использовать отдельные локусы для различных целей генетико-популяционных исследований.

Исходя из этого для усиления передачи хозяйственно-полезных свойств родоначальника линии потомкам,

рекомендуем подобрать кобыл, имеющих высокую частоту встречаемости аллелей, свойственных данной линии, а также применение целенаправленного умеренного инбридинга.

При построении селекционных программ, при проведении генетического мониторинга линий и семейств в породе, при оценке генетической разновидности рекомендуем применение локусов полиморфных микросателлитов ДНК в качестве универсального генетического маркера.

Литература:

1. Костюченко М.В., Удина И.Г., Зайцев А.М., Храброва Л.А., Сулимова Г.Е. ДНК-технологии для оценки генетического разнообразия пород лошадей отечественной селекции //С.-х. биология. Сер. Биология жив-х. – 2001. – №6. – С. 29-34.
2. Храброва Л.А., Зайцева М.А. Рекомендации по взятию и транспортировке проб крови для генетической экспертизы происхождения лошадей. Издание ВНИИК, 2004.
3. Зайцева М.А. Породоспецифические особенности аллелофонда микросателлитов ДНК лошадей заводских и местных пород: автореф. дисс. канд. с.-х. наук:. 06.02.07. – Дивово, 2010. – 22 с.

Любов Боднар
(Ужгород, Україна)

ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ФЛОРОФОНДУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дикорослі та культурні лікарські рослини є вихідним матеріалом для ряду лікарських препаратів, а в багатьох випадках використовуються і без спеціальної переробки. У світовій практиці 40%, а в нашій країні понад 47% лікарських засобів, що випускаються хіміко-фармацевтичною промисловістю, виготовляються з рослинної сировини, а серед препаратів, що застосовуються для профілактики та лікування серцево-судинних захворювань, печінки, шлунково-кишкового тракту три чверті виробляються з лікарських рослин. Лікарська сировина користується необмеженим попитом на зовнішньому ринку.

За літературними джерелами видовий склад лікарських рослин України нараховує приблизно 1297 видів (Гродзінський, 1992), 1248 – (Соколовський, 1999), 2219 – (Мінарченко, 2005).

Закарпатська область в силу своїх природно-кліматичних умов є одним з найважливіших регіонів заготівлі лікарсько-рослинної сировини. На її території поширено близько 400 різноманітних видів лікарських рослин, з яких майже половина вже знайшла своє практичне застосування і заготовлюється в організованому порядку.

Інформація про екологічні умови зростання лікарських рослин флори Закарпатської відома нам з літературних джерел [1, с. 17-19; 2, с.12-296; 3, с. 28-50; 4, с. 39; 5, с. 63-89].

Значна кількість видів лікарських рослини, що здавна застосовуються в народній медицині, вимагає ще визначення – вмісту в них біологічно активних речовин, вивчення ареалу, їх природних запасів та можливості організації заготівель.

Види флори лікарських рослин Закарпатської області нерівномірно розподілені по флористичних районах і рослинних поясах, что зв'язано с фізико-географіними особливостями території, антропогенним впливом.

Гумідний та помірний клімат сприяє формуванню вогких екотопів переважно з лучними та лісовими фітоценозами, визначає перевагу в складі флори лікарських рослин мезофітів – 166 видів (52,4 %) від загальної кількості видів, зокрема до них відносяться такі види: *Juniperus communis* L., *Lycopodium clavatum* L., *Convallaria majalis* L., *Lilium martagon* L., *Leucoum vernum* L., *Fumaria officinalis* L., *Plantago lanceolata* L., *Padus avium* Mill., *Trifolium pratense* L., *Chenopodium album* L., *Papaver arvensis* L., *Chelidonium majus* L., *Linaria vulgaris* Mill., *Veronica officinalis* L., *Anethum graveolens* L., *Carum carvi* L., *Saponaria officinalis* L. та ін.

Переважаючана кількість видів належить до перехідних форм з ксеро- і мезогігрофітів, до них відносяться: *Pulmonaria mollis* Wulf. ex Hornem., *Lithospermum officinale* L., *Viola odorata* L., *Gentiana asclepiadea* L., *Primula veris* L., *Euphorbia carpatica Wol.*, *Galium aparine* L., *Lavatera thuringiaca* L., *Atriplex patula* L., *Viburnum opulus* L., *Lonicera caprifolium L.*, *Vaccinium myrtillus* L., *Adoxa moschatellina* L., *Melampyrum sylvaticum* L., *Digitalis grandiflora* Mill. та ін.

До перезволожених лісових і лучних екотопів відносяться гігрофіти, які займають меншу частину, зокрема, це болотні фітоценози лук, лісів, берегів потоків, джерел, струмків, річок. Зокрема, це такі види: *Ranunculus arvensis* L., *Pulsatilla alba Reichenb.*, *Stachus palusris* L. та ін.

До психрофітів належать рослини, що поширені на вологих і холодних грунтах, представлені видами: *Aconitum nanum* (Baumg.) Gayer., *Actaea spicata* L., *Carlina acaulis* L., *Achillea stricta* Schleich. та ін.

До петрофітів відносяться види, що зростають на каміннях, скелях або тріщинах. Вони є піонерами в заселенні кам'янистих місцезростань і первинними агентами руйнування скель – готують грунт для рослин, більш вимогливих до субстрату. Зокрема, це *Huperzia selago* (L.) Bern.ex Schrank et C. Mart., *Rhodiola rosae* L. Психрофіти, петрофіти становлять меншу кількість – це види відкритих скельних фітоценозів, як видно з даних, наведених у табл.1.

Таблиця 1

Екологічний спектр лікарських рослин флори Закарпатської області по відношенню до вологості субстракту

№	Екологічні групи	Кількість видів	%
1	Ксерофіти	11	2,6
2	Мезоксерофіти	163	39,0
3	Мезофіти	166	39,6
4	Мезогігрофіти	3	0,7
5	Гігрофіти	10	2,4
6	Псамофіти	7	1,7
7	Психрофіти	13	3,1
8	Мезопсихрофіти	11	2,6
9	Гігропсихрофіти	1	0,2
10	Петрофіти	2	0,4
11	Мезопетрофіти	14	3,3
12	Ксеропетрофіти	2	0,4
13	Мезопсамофіти	14	3,3
14	Гідрофіти	2	0,4

Світло – важливий екологічний фактор, щодо якого конкурують рослини. По відношенню до світла ми поділили лікарські рослини на такі групи: геліофіти, які поширені на відкритих місцях – луках, лісовирубках, лісових галявинах, кам'яних брилах, скелях: *Fragaria vesca* L, *Hypericum perforatum* L., *Taraxacum officinale* Wigg., *Rumex alpinum* L., *Cichorium intybus* L., *Carlina acaulis* L., *Veratrum album* L., *Galantus nivalis* L., *Leucoum vernum* L., *Primula elatior* (L.) Hill. та ін;

Гемігеліофіти – світловитривалі, зростають і в затінених місцях: в лісах, луках тощо. Зокрема, це такі види: *Plantago major* L., *Epipactis palustris* (L.) Grantz., *Vaccinium myrtillus* L., *Equisetum arvense* L., *Bidens tripartita* L., *Daphne mezereum* L. та ін.

Сціофіти – тіневитривалі та гемісціофіти – тінелюбні – рослини лісових формацій: *Driopteris filix mas* (L.) Schott., *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm., *Urtica dioica* L., *Majanthemum bifolium* (L.) F. W. Schmidt., *Humulus lupulus* L., *Oxalis acetosella* L. та ін. За ступенем пристосування до освітленості переважають геліофіти. Причиною є більша кількість відкритих формацій лучних, болотних, скельних по відношенню до лісових (табл. 2).

Таблиця 2

Екологічний спектр лікарських рослин флори Закарпатської області по відношенню до освітленості

Геліоморфа	Кількість видів	%
Гемісціофіти	107	25,5
Гемігеліофіти	51	12,2
Геліофіти	201	48,0
Сціофіти	62	14,8

На розвиток рослин істотно впливає хімічний склад грунту, адже з нього переважна більшість рослин одержує воду, азот і зольні елементи. Рослини чутливо реагують на вміст у грунті азоту, макро- і мікроелементів, завдяки чому вони можуть служити індикаторами кислотності, засоленості, а також забезпеченості грунту азотом, кальцієм, магнієм, калієм та іншими поживними речовинами.

По відношенню до хімізму субстракту в складі флори лікарських рослин ми виділили 5 груп: нітрофіли, ацидофіли, кальцефіли, галофіти та індиферентні види.

1. Група нітрофілів найбільш численна, вона нараховує 189 видів, зокрема це такі: *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm., *Gagea lutea* (L.) Ker-Gawl., *Leucoum vernum* L., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Salix alba* L., *Populus tremula* L., *Rubus idaeus* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch., *Astragalus glycyphyllos* L., *Betonica officinalis* L. та ін.

2. Група ацидофілів нараховує 139 видів, зокрема це такі: *Asplenium trichomanes* L., *Huperzia selago* (L.) Bern.ex Schrank et C. Mart., *Setaria viridis* (L.) Beauv., *Rosa canina* L., *Geranium robertianum* L., *Aconitum moldavicum* Hacq., *Stachus palusris* L., *Datura stramonium* L., *Stellaria media* (L.) Vill. та ін.

3. До групи кальцефілів належать 52 види, зокрема це такі: *Diphasiastrum alpinum* (L.) Holub., *Lycopodium clavatum* L., *Pinus sylvestris* L., *Polygonatum multiflorum* (L.) All., *Erodium cicutarium* (L.) Her., *Aconitum nanum* (Baumg.) Gayer., *Consolida regalis* S. F. Gray., *Serratula macrocephala* Bert. та ін.

4. До групи галофітів належить17 видів, зокрема це такі: *Driopteris filix mas* (L.) Schott., *Equisetum arvense* L., *Iris sibirica* L., *Crataegus curvisepala* Lindm, *Anthyllis macrocephala* Wend., та ін.

5. Група індиферентних видів нараховує 24 види, зокрема це такі: *Galantus nivalis* L., *Corylis avellana* L., *Betula pubescens* Ehrh., *Fagus sylvatica* L., *Ononis arvensis* L., *Thalictrum aquilegifolium* L. та ін. (табл.3).

Таблиця 3

Екологічна структура лікарських рослин по відношенню до хімізму субстракту

Кількість видів	Кількість видів	%
Нітрофіли	187	44,6
Ацидофіли	139	33,2
Кальцефіли	52	12,4
Галофіти	17	4,0
Індиферентні	24	5,8

Екологічна структура флори лікарських рослин відображає абіотичні умови Закарпатської області, складний рельєф, характерний для гірських регіонів.

Література:

1. Боднар Л. М. Систематична, екологічна, географічна характеристика та природоохоронний статус скельної флори г. Пікуй. // Матер. II регіон. конф. молод. вчен. “Проблеми збереження біорізноманіття Українських Карпат” . – Ужг.: УжНУ, 2008. – с. 17-19.
2. Визначник рослин Українських Карпат / А. І. Барбарич та ін. – Київ: Наук, думка, 1977.- 436с.
3. Комендар В. І. Лікарські рослини Карпат, Ужгород, «Карпати», 1971. – 247 с.
4. Малиновський К. А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. – Київ: Наук, думка, 1980. -280 с.
5. Мінарченко В. М. Флора лікарських рослин України. – Луцьк: ПФ «Едельвіка», 1996. – 178 с.

Науковий керівник: доктор біологічних наук, професор Комендар Василь Іванович.

Вікторія Зиміна
(Одеса, Україна)

ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ПОЛІВИДОВОЇ БІОПЛІВКИ МОЛОЧНОКИСЛИМИ БАКТЕРІЯМИ

Основною групою мікроорганізмів, що сьогодні використовується у процесі отримання великої кількості різних харчових продуктів, а також у складі сучасних пробіотичних препаратів, є молочнокислі бактерії роду *Lactobacillus* [4]. Це обумовлено постійною присутністю даних мікроорганізмів у складі нормальної мікробіоти людини та накопиченню величезного числа даних, які свідчать про ключову фізіологічну роль лактобацил у функціонуванні організму здорової людини [3].

Лактобактерії є досить різноманітною групою грампозитивних мікроорганізмів, представників яких можна зустріти не тільки у складі мікробіоти людини та тварин, а й у інших екологічних нішах [5]. Було встановлено, що місце перебування лактобацил, перш за все, залежить від фізіологічних особливостей окремих видів [2]. Обмежене поширення в природі молочнокислих бактерій визначається їх складними потребами в поживних речовинах та способом отримання енергії. Деякі види, наприклад, *Lactobacillus brevis, L. casei, L. plantarum*, можна знайти у різних місцях мешкання [10]. Вони можуть мешкати на поверхні багатьох рослин, звідки потрапляють у різні продукти – їх легко знайти в молочних продуктах, солиннях, маринадах, вині, фруктових соках [16]. Інші представники є більш спеціалізованими і знаходяться тільки в певних екологічних нішах, але вони майже ніколи не виявляються в ґрунті або водоймах. Так, *L. johnsonii* знайдено тільки у шлунково-кишковому тракті людини, *L. delbrueckii subsp. bulgaricus* – у молочнокислих продуктах [1].

Для ефективних колонізації та персистенції або адаптації до зміни умов лактобацилам необхідно мати систему, яка дозволяє швидко реагувати на фактори навколишнього середовища. Було досліджено, що у даних мікроорганізмів таку функцію найчастіше виконує двокомпонентна система, що складається з асоційованого з мембраною білка – гістидин-кіназою, яка взаємодіє з сигналами від навколишнього оточення клітини, а також цитоплазматичного регулятору відповіді, який модулює роботу специфічних генів [14]. Колонізація відповідних біотопів представниками роду *Lactobacillus* починається, перш за все, з адгезії окремих клітин на щільної поверхні, зокрема прикріплення до клітин макроорганізму, та утворення біоплівки [8]. Сьогодні вже доведено, що біоплівка є специфічною формою існування мікроорганізмів на межі розділу фаз та характеризується набором властивостей, відмінних від сукупності окремих клітин в чистій культурі [12]. Тобто мікробіота кишечника або шкіри на відповідних поверхнях організму людини формує гігантську біоплівку, яка складається з окремих мікроколоній мікроорганізмів та відповідного матриксу (екзополісахарідів або інших сполук мікробного походження, які необхідні для утворення даної структури).

До утворення біоплівок здатна переважна більшість мікроорганізмів у природних умовах.

У більшості випадків у біоплівках виділяють як мінімум два вихідних компонента – клітинну біомасу і матрикс [9]. Перша складова частина – це сукупність мікроорганізмів, які утворюють дану структуру. Відповідно з цим виділяють два основних типи біоплівок: моновидові та полівидові. До моновидових структур належать ті, що сформовані лише одним видом мікроорганізмів. У природних умовах вони зустрічаються досить рідко, зокрема утворюються деякими патогенними бактеріями при інфікуванні тих органів і тканин макроорганізму, які в нормі є стерильними. Наприклад, з появою даних угруповань пов’язане інфікування дихальних шляхів, розвиток карієсу або періодентиту [8].

На відміну від попередніх полівидові біоплівки містять два або більше учасників у межах асоціації. Так, мікробні суспільства шлунково-кишкового тракту та жіночих статевих шляхів містять сукупність бактеріальних клітин різних видів, серед яких значну частину складають лактобацили. При цьому, під час розвитку бактеріального вагінозу дані мікроорганізми можуть витісняти патогенних учасників консорціуму, наприклад, *Gardnerella vaginalis.* Доведено, що *L. reuteri*, на основі якого створено різні пробіотичні препарати, може знищувати патогенні бактерії та відновлювати природну біоплівку урогенітального тракту жінок [7].

Перехід від однієї форми існування, зокрема знаходження у вигляді суспензії, до іншої (утворення біоплівки) супроводжується значними змінами у біохімічних властивостях мікроорганізмів [12]. Так, для більшості бактерій, які входять до складу біоплівок, є характерними підвищення стійкості до факторів навколишнього середовища, а також зміни у продукції деяких речовин. Доведено, що біоплівки, які складаються з пробіотичних бактерій, зокрема молочнокислих, утворюючись за різних умов, продукують сполуки з протимікробною активністю, яка спрямована у більшості випадків на патогенні мікроорганізми [9]. Сьогодні вже виділено з лактобацил широкий спектр таких сполук, зокрема реутерин, отриманий від *L. reuteri* впродовж пізньої логарифмічної та стаціонарної фаз розвитку культури [15]. Дана сполука, а також інші протипатогенні фактор(и), є важливими у підтриманні здорової мікробіоти шлунково-кишкового тракту, що свідчить про можливість використання пробіотичного штаму *L. reuteri* для захисту від патогенів, як у планктонному стані, так і у вигляді біоплівки [13].

Доведено, що біоплівки, які складаються з пробіотичних мікроорганізмів, зокрема молочнокислих, утворюючись за різних умов, продукують сполуки, які модулюють виробництво фактора некрозу пухлин через активацію імунної системи людини екзополісахаридами [6]. Після утворення плівки для клітин *L. reuteri* відбувається зниження продукції сполук, які змінюють інтенсивність синтезу фактора некрозу пухлин. Таким чином, стало можливим використання пробіотичних штамів для ефективного пригнічення щільних, складних багатовидових біоплівок слизового шару, які найчастіше пов’язують із запаленням та захворюваннями [13].

Все це обумовлює значний інтерес до вивчення та встановлення основних механізмів формування біоплівки представниками роду *Lactobacillus*, а також особливостей продукції ними антимікробних сполук у даному стані [8, 11].

Література:

1. Квасников Е.И. Молочнокислые бактерии и пути их использования. – М.: Наука, 1975. – С. 28 – 46.
2. Коршунов В.М. Проблема регуляции микрофлоры кишечника // Ж. микробиол. – 1995. – № 3. – С. 48 – 53.
3. Ленцнер А.А., Ленцнер Х.П., Микельсаар М.Э. Лактофлора и колонизационная резистентность // Антибиотики и медицинская биотехнология. – 1997. – Т. 32, № 3. – С. 173 – 179.
4. Определитель бактерий Берджи. В 2-х т. Пер. с англ. / Под ред. Дж. Хоулта, Н. Крига, Дж. Стейли, С. Уильямса. – М.: Мир, 1997. – Т.1. – С.432.
5. Bjork L. The lactoperoxidase system // Natural Antimicrobial Systems. – IDF: Brussells, 1985. – P. 18 – 23.
6. Dellaglio F. Thermophilic lactic acid bacteria // Bull. Fed. Int. Lait. – 1984. – Vol. 179. – P. 69 – 76.
7. Extracellular DNA required for bacterial biofilm formation / Whitchurch C.B., Tolker-Nielsen T., Ragas P.S., Mattick J.S. // Science. – 2002. – V. 295. – P. 1487.
8. George A. To build a biofilm // J. Bacteriol. – 2003. – Vol. 185, № 9. – P. 2687 – 2689.
9. Hall-Stoodley L., Nistico L., Sambanthamoorthy K. Characterization of biofilm matrix, degradation by DNase treatment and evidence of capsule downregulation in *Streptococcus pneumoniae* clinical isolates // BMC Microbiology. – 2008. – Vol. 8. – P. 1 – 16.
10. Leyer G.J., Mubasher M.E. Probiotic effects on cold and influenza-like symptom incidence and duration in children // Pediatrics. – 2009. – Vol. 124. – P. 172 – 179.
11. Mayer C. The role of intermolecular interactions studies on model systems for bacterial biofilms // Int. J. Biol. Macromol. – 2001. – Vol. 26. – P. 3 – 16.
12. Morrow L.E., Kollef M.H., Casale T.B. Probiotic prophylaxis of ventilator-associated pneumonia: a blinded, randomized, controlled trial // Am. J. Respir. Crit. Care Med. – 2010. – Vol. 182. – P. 1058 – 1064.
13. Niedzielin K., Kordecki H., Birkenfeld B. A controlled, double-blind, randomized study on the efficacy of *Lactobacillus plantarum* 299V in patients with irritable bowel syndrome // Eur. J. Gastroenterol. Hepatol. – 2001. – Vol. 13. – P. 1143 – 1147.
14. Randomised, double-blind and placebo-controlled study using new probiotic lactobacilli for strengthening the body immune defence against viral infections / Berggren A, Lazou A.I, Larsson N., Onning G.// Eur. J. Nutr. – 2011. – Vol. 50. – P. 203 – 210.
15. Rapid amplified ribosomal DNA restriction analysis (ARDRA) identification of *Lactobacillus* spp. isolated from fecal and vaginal samples / Ventura M., Casas I.A., Morelli L., Callegari M.L. // Syst. Appl. Microbiol. – 2000. – Vol. 23**.** – P. 504 – 509.
16. Woo S., Kim J.Y., Lee Y.J. Effect of *Lactobacillus sakei* supplementation in children with atopic eczema-dermatitis syndrome // Ann. Allergy Asthma Immunol. – 2010. – Vol. 104. – P. 343 – 348.

Науковий керівник: науковий співробітник, кандидат біологічних наук, Русакова Марія Юріївна.

Ситора Зияева
(Самарканд, Узбекистан)

ИЗУЧЕННИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АМИЛАЗЫ, ВЫДЕЛЕННОЙ ИЗ ОТХОДА ПРОИЗВОДСТВА ЯБЛОЧНОГО СОКА

Ограниченность сырьевых ресурсов и экологически вредные для человека изменения в природе ставят вопрос о разработке научно – обоснованной комплексной и экологически безопасной технологии переработки вторичного сырья, а так же необходимости создания производства нового поколения пищевых продуктов, сбалансированных по главным составляющим компонентам: белкам, углеводам, жирам, ферментам и другим биологически активным веществам. Эти обстоятельства требуют внимательного рассмотрения вопросов по изучению биотехнологии плодово-ягодного производства при использовании амилолитических ферментов в пищевой промышленности, в частности, консервной и соковой промышленности [2]. В связи с этим применение ферментных препаратов можно считать одним из наиболее перспективных направлений интенсификации процессов производства плодово-ягодных соков. Их используют для повышения выхода сока, осветления и стабилизации напитков и предотвращения окислительных процессов в изготавливаемых из них продуктах [3].

Производство прозрачных стабильных фруктовых концентратов является широко внедренной технологией. Наибольшие успехи, были достигнуты при использование энзимных препаратов (пектиназы, целлюлазы, амилазы, протеазы и т.д.) в производстве фруктовых соков в пищевой промышленности [4].

Ферменты по многим своим свойствам, прежде всего активности и избирательности действия и специфичности, намного превосходят химические катализаторы. Они обеспечивают с высокой скоростью осуществление химических реакций без высоких температур и давлений. При этом удается сохранить основные свойства и пищевую ценность пищевых продуктов и избежать деградацию важных для питания биологически активных веществ [1].

Несовершенство технологических процессов, отрицательное воздействие производства на окружающую среду привело к неправильному использованию огромного количества изымаемого из природной среды сырья. В конечный продукт превращается, в среднем, лишь 1,5-2,0%, основная же его масса переходит в производственные и бытовые отходы, из которых только лишь 3% используется в качестве вторичного сырья [5].

Основной целью работы является определение активности амилазы из отходов яблочного сока после ультрафильтрации и возможности ее повторного использования для осветления яблочного сока. Для достижения целей были поставлены следующие конкретные задачи,-изучение ферментативного процесса при энзимации; получение отхода яблочного сока после ультрафильтрации; определение активности амилазы в отходе яблочного сока и исследование ферментативной активности при ее повторном использование.

Для проведения экспериментов по определению активности амилазы была отобрана проба отхода яблочного сока после ультрафильтрации при производстве яблочного концентрата на консервном заводе ОАО «Самароканд-консерва».

Активность амилазы в отходе определяется согласно методу количественного определения фермента по Вольгемоту[1]. При этом крахмал разводили в отходе яблочного сока после ультрафильтрации, затем капали по капли йода для определения активности амилазы. Таким образом, определили количество фермента в отходе, который полностью расщепляет все количество добавленного крахмала. Анализы проводили при температуре 37°С в течение 60 минут. В качестве контроля использовали растворы крахмала, в дистиллированной воде в диапазоне исследуемых концентраций.

На основании полученных результатов установлено, что в отсутствии амилазы контрольные растворы имели синюю окраску а при концентрациях исследуемых растворов до 0.75% данная реакция не проявляется по причине крайне низкого содержания крахмала. Напротив, в опыте, где используется отход яблочного сока после ультрафильтрации начиная с содержанием крахмала 12.5 % явно проявлялась амилазная активность данного отхода. Отсутствие положительной реакции на амилазную активность свидетельствует о том, что содержащийся в отходе фермент не способен расщеплять весь введенный в большом количестве реакционную смесь крахмал.

Таким образом наши исследования показали, что после ультрафильтрации в отходах яблочного сока остается значительное количество фермента, который сохраняет свою активность и способен расщеплять крахмал в концентрации 12.5%. на практике содержание крахмала в яблочном соке составляет от 1% до 1.5%. (таблица 1)

Таблица 1

Определение амилазной активности в отходе яблочного сока после ультрафильтрации.

№ Пробы	Разведение 1% крахмала в %	Цвет раствора	
		Опыт(отход)	Контроль(вода)
1	50	Синий	Синий
2	25	Синий	Синий
3	12.5	Коричневый	Синий
4	6.2	Св.- коричневый	Синий
5	3.1	Желтый	Синий
6	1.5	Желтый	Синий
7	0.75	Желтый	Желтый

Полученные данные свидетельствуют о перспективе повторного использования фермента, деленного из отхода яблочного сока после ультрафильтрации. Либо отходы могут быть использованы без дополнительной переработки. Это позволит существенно сократить использование дорогостоящего препарата. Дальнейшие исследования были направленны на определения ферментативной активности амилазы содержащейся в отходе с целью возможности повторного ее использования. Для этого отход путем центрифугирования разделили на твердую и жидкую фазы. Для определения возможности содержания амилазы в жидкой фазе использовали метод Вольгемута. Установлено что жидкая фаза не содержит амилазу. Для определения амилазы твердую фазу промывали ацетатным буферным раствором с pH 5.5. После чего с помощью водоструйного насоса проведена фильтрация. Для осаждения фермента в фильтрат добавили раствор хлорида натрия. При этом образовался осадок, который был отделен путем фильтрации от жидкой фазы. Далее была определена ферментативная активность фермента в осадке. Установлено что амилаза. содержащаяся в осадке, обладает ферментативной активностью, что позволяет ее повторного использования для осветления яблочного сока.

Литература:

1. Безбородов А. М., Загустина Н. А., Попов В. О. Ферментативные процессы в биотехнологии. М. -2008
2. Бирюков В. В. Основы промышленной биотехнологии Учеб. пособие для вузов. – М. Колосс, 2004.
3. Кислухина О. В. Ферменты в пищевом производстве. Издательство М. ДеЛи принт, 2002 г
4. Скрипников Ю. Г. Производство плодово-ягодных соков. – 1999. -256с
5. Шевелухи.В.С. Сельскохозяйственная биотехнология. – М. Высшая школа, 1998. – 416 с.

Научный руководитель: д.б.н.,проф. Исмаилов З.Ф.

Віталіна Івах
(Одеса, Україна)

БАКТЕРІЇ РОДУ *PSEUDOMONAS* – АКТИВНІ ПРОДУЦЕНТИ СИДЕРОФОРІВ МІКРОБНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Розповсюдженість хімічних елементів у живій та неживій природі суттєво розрізняється, що обумовлює значні розбіжності у їх використанні клітинами мікро- та макроорганізмів [3, 12]. Особливо гостро такий розподіл є характерним для металів, серед яких тільки 10 елементів – біогенні: s-елементи Na, K, Mg, Ca; 3d-елементи Mn, Fe, Co, Cu, Zn та лише один 4d-елемент – Mo. Сьогодні вже встановлено, що багато інших металів, крім 10 вище наведених, також проявляють біогенні властивості, але їх роль поки що остаточно не з'ясовано [4].

Залізо – один з найбільш поширених на Землі елементів, абсолютно необхідних живим організмам. Проте в тій формі, в котрій залізо присутнє в ґрунті, воно не може безпосередньо використовуватися мікроорганізмами через накопичення в загальному мінеральному стані, зокрема такому як оксиди й гідроксиди. Також переважною природного формою заліза є тривалентні іони. Їх розчинність дуже мала – при pH 7,4 вона дорівнює приблизно 10^{-18} М, і цієї кількості абсолютно недостатньо для підтримки життєдіяльності мікроорганізмів. Як біологічні ліганди заліза,

зокрема хелатори, можуть бути використані різні органічні молекули, які присутні клітинах від початку (ендогенні ліганди), так й ті, що надходять у біологічні системи зовні (екзогенні хелатори): вітаміни, лікарські препарати, токсичні речовини зовнішнього середовища та інші [1].

Щоб вижити в таких умовах, ґрунтові мікроорганізми синтезують невеликі низькомолекулярні залізозв'язуючі сполуки, відомі під назвою сидерофорів [5, 10].

Цей специфічний клас молекул – сидерофори – здатний зв'язуватися з залізом з утворенням розчинного Fe^{3+} комплексів, які можуть бути розглянуті як механізми активного транспорту речовин. Вони ефективно пов'язують Fe (III) і транспортують його до клітин мікроорганізмів, де воно зв'язується з клітинними рецепторами і потрапляє всередину клітин. Тут залізо вивільняється і може використовуватися мікроорганізмом [11]. Багато сидерофорів є нерибосомальними пептидами, хоча деякі з них синтезуються самостійно [6].

Сидерофори мають важливе значення для деяких патогенних бактерій, для процесу засвоєння ними заліза [5]. У ссавців обмін даного елементу тісно пов'язаний з білками, такими як гемоглобін, трансферин, лактоферин та ферритин. Тобто концентрація «вільної» форми заліза становить близько 10^{-24} М, отже, впродовж еволюційного тиску патогенні бактерії придбали можливість для отримання цього металу. Так, наприклад, збудник сибірської виразки продукує два типи сидерофорів, щоб вилучати Fe^{3+} із залізомісних білків [15].

Бактерії, що стимулюють ріст рослин та пригнічують проліферацію фітопатогенних грибів, синтезують сидерофори, які зв'язують більшу частину Fe (III), що знаходиться в шарі ґрунту, безпосередньо прилеглому до кореня рослини, тобто у ризосфері. Фітопатогенні гриби теж синтезують сидерофори, але вони зазвичай мають більш низьку спорідненість до заліза, ніж сидерофори, синтезовані стимулюючими зростання рослин бактеріями [14]. Це дозволяє останнім здобувати першість в конкурентній боротьбі з фітопатогенними грибами за наявне залізо.

На відміну від фітопатогенних мікроорганізмів, рослини, як правило, не страждають від локального виснаження заліза у ґрунті в результаті поглинання його бактеріями, стимулюючими зростання рослин. Більшість рослин можуть рости при значно менших концентраціях заліза, ніж мікроорганізми [1]. Крім того, відомо, що залізо, пов'язане бактеріальними сідерофорами, може асимілюватися рослинами і використовуватися ними для своїх потреб [5].

Бактерії роду *Pseudomonas* давно привертають увагу, як продуценти широкого спектра різних сидерофорів [13]. Серед тих, що продукуються ними, особливий інтерес викликають флуоресціюючі сидерофори-пігменти, що представляють собою унікальні сполуки, синтезуючі, за рідкісним винятком, тільки бактеріями даного роду. Ці пігменти характеризуються надзвичайно високою хелатною Fe^{3+}-іноздатністю. Константа зв'язування Fe^{3+} сидерофорних комплексів у бактерій роду *Pseudomonas* досягає значень 10^{25} при pH 7,0 [2].

Флуоресціюючі пігменти представників даного роду (піовердини і псевдобактіни) відносяться до сидерофорів змішаного типу, так як зв'язування іонів заліза забезпечується однією катехольною групою хромофора, а також однією гідроксаматною і однієї α-оксикислотною групами, що відносяться до складу пептидної частини молекули сидерофора [3].

Було досліджено можливість взаємодії піовердину, крім заліза, з іонами інших металів. Результати багатьох експериментів свідчать про те, що даний сидерофор здатний утворювати комплекси з іонами одновалентних (Hg^{+}, Cu^{+}, Cs^{+}), двохвалентних (Fe^{2+}, Zn^{2+}, Ni^{2+}, Co^{2+}, Ca^{2+}, Cu^{2+}, Cd^{2+}, Mn^{2+}), трьохвалентних (Fe^{3+}, Al^{3+}, Cr^{3+}) та шестивалентних (Mo^{6+}, W^{6+}) металів. Таким чином, було показано можливість використання даної сполуки для індикації та зв'язування названих металів у різних середовищах з метою їх детоксикації. Отримані дані узгоджуються з наявними відомостями про взаємодію флуоресціюючих пігментів інших бактерій роду *Pseudomonas* з металами (Cr^{3+} з псевдобактином *Pseudomonas sp*. B1 та Al^{3+} з піовердином *P. aeruginosa* PA01) [9, 11].

При цьому було зазначено, що при використанні піовердина у відповідних цілях можливо застосування не тільки очищеного препарату, а й культуральної рідини після осадження клітин, що дозволяє здешевити, полегшити та прискорити процес очищення різних екологічних систем від іонів металів (в тому числі й від важких) [5].

Важлива роль сидерофорів полягає в антагоністичних взаємовідносинах ризосферних псевдомонад з ґрунтовими фітопатогенами та у стимуляції росту рослин [8]. Вона неодноразово доведена при інокуляції рослин штамами, що продукують сидерофори, та мутантами, дефектними за їх синтезом. При цьому відзначено не тільки супресуючу дію сидерофорів на фітопатогени, але й стимулюючу дію на рослини.

На відміну від фітопатогенних мікроорганізмів, рослини, як правило, не страждають від локального виснаження заліза в ґрунті в результаті поглинання його бактеріями, стимулюючими зростання рослин. Більшість рослин можуть рости при значно менших концентраціях заліза, ніж мікроорганізми [1]. Крім того, відомо, що залізо, пов'язане бактеріальними сидерофорами, може асимілюватися рослинами і використовуватися ними для своїх потреб [5]. Таким чином, зв'язування іонів заліза сидерофорами бактерій роду *Pseudomonas* призводить до обмеження зростання фітопатогенів й поліпшенню росту рослин [7, 9].

Широкомасштабне використання в сільському господарстві біопрепаратів на основі ризосферних бактерій роду *Pseudomonas* стримується відсутністю стандартних технологій їх виробництва. В даний час ведуться розробки технологій отримання біопрепаратів різного призначення на основі ризосферних псевдомонад [8, 13]. Досліджуються різні способи консервації цих біопрепаратів і поліпшення їх прикріплення до поверхні насіння й коріння рослин з використанням різних клеючих речовин та т. п.

Завдяки загальним характеристикам, сидерофори привертають інтерес з боку медичної науки для терапії отруєнь металами, з боку біотехнології для розробки сучасних засобів вилучення металів з об'єктів навколишнього середовища.

Література:

1. *Акимова Е.Е.* Влияние ризосферных псевдомонад на урожайность сельскохозяйственных культур // Актуальные проблемы биологии, медицины и экологии. Сборник научных работ. – Томск: 2004. – Т. 3. – № 3. – С. 400-401.
2. *Блажевич О.В., Максимова Н.П., Лысак В.В.* Генетические и биохимические аспекты биосинтеза флуоресцирующего пигмента пиовердина Рм ризосферными бактериями *Pseudomonas putida* // Бел. гос. ун-т. – 1997. − С. 95–100.
3. *Боронин А.М.* Ризосферные бактерии рода *Pseudomonas*, способствующие росту и развитию растений // Соросовский образовательный журнал. – 1998. – № 10. – С. 25-31.
4. *Глик Б., Пастернак Дж*. Молекулярная биотехнология. Принципы и применение. – М.: Мир, 2002. – 306-330 с.

5. *Идентификация* и характеристика пиовердина Pm – нового антирадикального соединения, синтезируемого бактериями *Pseudomonas putida* КМБУ4308 / Кулешова Ю.М., Максимова Н.П.,. Блажевич О.В, Семак И.В. // Труды Белорусского государственного университета. – 2006. – №1. – С. 89–97.
6. *Логинов О.Н., Мелентьев А.И., Силищев Н.Н.* Роль бактерий-антагонистов фитопатогенов в защите сельскохозяйственных растений от болезней // Уфа: Гилем. – 2001. – С. 66.
7. *Мошинець О.В., Косаківська І.В.* Фітосфера як екологічна ніша рослинно-мікробних взаємовідносин. Функціональна активність мікроорганізмів та їхній вплив на рослини // Вісник харківського національного аграрного університету. Серія біологія. – 2010. – Вип. 3. – с. 6-22.
8. *Штамм* бактерий *Pseudomonas putida* − биостимулятор роста растений / Максимова Н.П., Лысак В.В., Игнатович О.В., Фомичев Ю.К. // Изобретения. – 1996. – № 1. – С. 3-6.
9. *Ackerley D.F., Caradoc-Davies T.T., and Lamont I.L.* Substrate specificity of the nonribosomal peptide synthetase PvdD from *Pseudomonas aeruginosa*. // Bacteriol. – 2003. – Vol. 185. – P. 2848–2855.
10. *Buyer J., Wright J., Leong J.* Structure of Pseudobactin A214, a siderophore from a bean-deleterious *Pseudomonas* // Biochemistry. – 1986. – Vol. 25, № 19. – P. 5492–5499.
11. *Buyer J., Wright J., Leong J.* Structure of Pseudobactin A214, a siderophore from a bean-deleterious *Pseudomonas* // Biochemistry – 1996. – Vol. 25, №19. – P. 5492–5499.
12. *Cody Y.S., Gross D.C*. Characterization of pyoverdin PSS, the fluorescent siderophore produced by *Pseudomonas syringae* // Appl. Environ. Microbiol. – 1996. – Vol. 53, № 2. – P.928–934.
13. *Haferburg G, Kothe E*. Microbes and metals: interactions in the environment // Basic Microbiol. – 2007. – №47. – P. 453–467.
14. *Microbial* iron transport via a siderophore shuttle: a membrane ion transport paradigm / Stintzi A., Carmen B., Jide X., and Kenneth N. R. // Department of Chemistry, University of California, Berkeley. – 2000. – July 10.
15. *Miethke M.; Marahiel M*. Siderophore-Based Iron Acquistion and Pathogen Control // Microbiology and Molecular Biology Reviews. – 2007. – Vol.71, №3. – P. 413–451.

Науковий керівник: науковий співробітник, кандидат біологічних наук, Русакова Марія Юріївна.

Калиничева Татьяна Владимировна
Ирина Котельникова, Екатерина Куклич,Екатерина Литовка
(Харьков,Украина)

ЭПИГЕНЕТИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ОТВЕТА КОЛЛАГЕНА СУХОЖИЛИЙ КРЫС РАЗНОГО ВОЗРАСТА НА КРАТКОВРЕМЕННОЕ КРАТНОЕ ОГРАНИЧЕНИЕ В ПИТАНИИ

Как известно, длительное ограничение по питанию у экспериментальных животных вызывает существенные изменения в организме с динамикой, противоположной возрастной. Особенно это касается соединительной ткани и ее производных. Как показано в литературе, ограничивающая рост диета (школа академика АН УССР В. Н. Никитина) приводит к снижению концентрации коллагена, скорости образовании и химического модиицировани ковалентных поперечных сшивок в нем, что влечет за собой в мягких разновидностях соединительной ткани снижение прочностных характеристик. Однако эффект краткосрочного голодания, тем более в множественном повторении, практически не исследовался, что и определяет актуальность поставленной задачи.

Крыс линии Вистар 3- и 20-месячного возраста помещали дважды в условия кратковременного (десятидневного) голодания, по модели разработанной в НИИ биологии Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, с месячным перерывом между воздействиями. В работе исследовалась динамика концентрации коллагена, степени его растворимости при нагревании и характер распределения поперечных связей в коллагене двух типов сухожилии – ахилловых и хвостовых.

Показано, что в обоих режимах голодания наблюдаются однотипные изменения концентрации коллагена (уменьшаются), степень его растворимости (увеличивается), характера распределения поперечных связей, как в хвостовых так и ахилловых сухожилиях обоих возрастов. Выявлены тканевые и возрастные особенности этой динамики – у молодых животных концентрация коллагена и его растворимость изменяются меньше чем у старых, а характер перераспределения поперечных связей затрагивает не только внутримолекулярные, но и межмолекулярные сшивки. У старых животных перераспределение связей затрагивает только межмолекулярные сшивки. Во всех случаях эффект более выражен в ахилловых сухожилиях, чем в хвостовых.

Результаты для молодых крыс таблица 1,

Данные для молодых крыс:

Експериментальная точка		Параметры	Орган	
			Сухожилия	
			ахилловы	хвостовые
1 цикл	контроль	Концентрация	4,63±0,41	3,30±0,27
		Растворимость	21,76±2,11	33,42±2,13
		β-частицы	26,13±1,12	19,60±1,10
		γ-частицы	15,67±0,33	8,61±0,42
	голодание	Концентрация	3,42±0,28*	2,97±0,25*
		Растворимость	24,97±1,77*	36,77±1,69*
		β-частицы	24,30±1,68*	18,41±0,97*
		γ-частицы	12,48±0,62*	7,21±0,54*
2 цикл	контроль	Концентрация	4,65±0,32	3,35±0,25
		Растворимость	20,12±1,22	29,67±1,33
		β-частицы	29,79±1,08	21,56±1,25
		γ-частицы	16,55±0,79	9,19±0,87
	голодание	Концентрация	4,27±0,24*	3,57±0,21
		Растворимость	23,05±1,04*	31,9±1,13*
		β-частицы	27,61±0,95*	19,53±0,98
		γ-частицы	12,63±1,01*	7,60±0,21*

Результаты для взрослых крыс таблица 2

Данные для молодых крыс:

Експериментальная точка		Параметры	Орган	
			Сухожилия	
			ахилловы	хвостовые
1 цикл	контроль	Концентрация	4,63±0,41	3,30±0,27
		Растворимость	21,76±2,11	33,42±2,13
		β-частицы	26,13±1,12	19,60±1,10
		γ-частицы	15,67±0,33	8,61±0,42
	голодание	Концентрация	3,42±0,28*	2,97±0,25*
		Растворимость	24,97±1,77*	36,77±1,69*
		β-частицы	24,30±1,68*	18,41±0,97*
		γ-частицы	12,48±0,62*	7,21±0,54*
2 цикл	контроль	Концентрация	4,65±0,32	3,35±0,25
		Растворимость	20,12±1,22	29,67±1,33
		β-частицы	29,79±1,08	21,56±1,25
		γ-частицы	16,55±0,79	9,19±0,87
	голодание	Концентрация	4,27±0,24*	3,57±0,21
		Растворимость	23,05±1,04*	31,9±1,13*
		β-частицы	27,61±0,95*	19,53±0,98
		γ-частицы	12,63±1,01*	7,60±0,21*

Литература:

1. Александер Р. Биомеханика. – М.: Мир, 1970. – 339 с.
2. Берг Е.А., Оленева В.А., Шатерников В.А. Ожирение. – М.: Медицина, 1986. – 190 с.
3. А.В. Божков, В.Л. Длубовская, В.А. Малеев, Ю.В. Дмитриев, Л.Б. Белецкая. Сдерживающая рост диета вызывает различные стратегии адаптации организма молодых и взрослых животных//Успехи геронтологии-2006г. Вып.19.- С.36-43.
4. А.В. Божков. Низкокалорийная диета как модель увеличения продолжительности жизни// Успехи герантологии .- 2001г. Вып.8.- С. 89-99.
5. Никитин В.Н. Искание путей экспериментального продления жизни //Механизмы онтогенеза и их регуляция. – К., 1987. – С. 180-189
6. Перский Е.Э., Васильева Л.В., Никитина Н.А. Возрастные особенности влияния периодического сдерживающего рост питания на синтез и распад коллагена //Биохимия и физиология возрастного развития организма. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 258-263
7. Утевская Л.А., Перский Е.Э. Простой метод определения суммарного и свободного оксипролина //Вестн. Харьк. ун-та – 1982. – № 226. – С.18-20.
8. Церетели Г.И., Белопольская Т.В., Анисимов В.Н. Параметры теплового разрушения нативных структур коллагена и их связь с биологическим возрастом //Биофизика. – 1996. – Т.41,№3. – С. 658-664.
9. Bishop J.E. Increased collagen synthesis and decreased collagen degradation in right ventricular by pressure overload//Cardiovascular. Res. – 1994. – Vol. 28. – P. 1501-1585
10. Deyl Z., Juricova M., Adam M. Non terminal cross-links in collagen metabolism //Scand.J.Clin.Lab.Invest. – 1974. – V.34. – P.40-41
11. Miller E.J., Rhodes R.K. Preparation and characterization of different types of collagen //Meth.Enzymol. – 1982. – V. 82. – P. 33-64.
12. Richard-Blum S., Ville G. Collagen cross-linking //Cell. And Mol/Biol. – 1988. – V. 34., N 6. – P. 581-590

Научный руководитель:

к.б.н., доц., кафедры физиологии человека и животных

Харьковского Национального Университета имени В.Н. Каразина, Наглов Александр Владимирович

Намазбай Орманов, Рахат Пернебекова,
Ляззат Орманова
(Шымкент, Казахстан)

ХЕМИЛЮМИНЕСЦЕНТНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГЕМОЛИЗАТА КРОВИ ПРИ ХРОНИЧЕСКОЙ СВИНЦОВОЙ ИНТОКСИКАЦИИ

Одним из отрицательных факторов, влияющих на здоровье трудящихся, являются низкие санитарно-гигиенические условия труда на некоторых промышленных предприятиях. Известно, что на рабочих местах предприятий химической промышленности концентрация токсичных веществ в воздухе в десятки раз превышает допустимую норму, при этом их длительное воздействие на организм отрицательно влияет на здоровье человека [1, с. 113].

Среди показателей состояния здоровья работников промышленных химических производств особое место занимают профессиональные заболевания. В основном, причиной возникновения таких заболеваний являются вредные факторы производственной среды.

Одно из ведущих мест по загрязнению окружающей среды химическими веществами занимает свинцовое производство.

Свинец относится к группе тяжелых металлов с переменной валентностью. Этой группе химических элементов отводят важную роль в способности инициировать процессы свободнорадикального перекисного окисления липидов [2, с. 68]. Известны некоторые фактические результаты по изучению действия свинца и его солей на эти процессы. В своих работах С.М. Плешкова с соавт. [3, с. 135] показала, что свинец способен активировать перекисное окисление липидов в эритроцитах, легких, почках и печени.

Таким образом, можно сказать, что свинец вызывает многообразные клинические проявления интоксикации [4, с. 18]. Одним из возможных путей в патогенезе токсического действия свинца является дестабилизация клеточных мембран, усиление свободнорадикальных реакций, где инициатором перекисного окисления липидов выступает свинец. Длительная или интенсивная активация процессов перекисного окисления липидов приводит к усиленному расходованию антиокислительных ферментов с последующим срывом антиоксидантной защиты. В этой связи новые препараты антиоксидантной фармакотерапии могут быть с успехом использованы в качестве профилактических и лечебных средств общепатогенетического действия.

Целью работы является изучение хемилюминесцентных параметров гемолизата крови при хронической фосфорной интоксикации.

Материалы и методы исследования. Работа выполнена на кафедре нормальной и патологической физиологии Южно-Казахстанской государственной фармацевтической академии.

Исследования проводились на 210 крысах-самцах с исходной массой тела 150-180 г.

Хроническая свинцовая интоксикация (ХСИ) была произведена путем введения в течение 50-ти дней интрагастрально 5%-го раствора ацетата свинца в дозе 50 мг/кг массы тела животных. Регистрация анализируемых показателей производилась на 11-е, 21-е и 51-е сутки наблюдения.

Животные были разделены на следующие группы:

- 1 группа – контрольная;
- 2 группа – экспериментальная с ХСИ

Объектом исследования явилась кровь (эритроциты и плазма) экспериментальных животных.

Определение хемилюминесцентных свойств гемолизата крови. По мнению А.И. Журавлева [5, с. 3], хемилюминесцентный метод является объективным показателем протекания свободнорадикальных окислительных процессов и активности биоантиокислительных систем организма. Изменение параметров хемилюминесценции биологических сред организма дает возможность количественно описать кинетику свободнорадикальных реакций, что трудно сделать другими методами. Для измерения хемилюминесценции одной пробы требуется 10-20 минут, что также определило выбор метода [6, с. 110].

Для анализа утром натощак общепринятым способом забирали кровь в объеме не менее 1,1 мл в каждую из двух пробирок, центрифугировали при скорости 3000 об/мин в течение 10 минут. Затем из каждой пробирки извлекали по 1 мл надосадочной жидкости и переносили в специальные полиэтиленовые кюветы.

Исследование свечения проводили на аппарате «Хемилюминометр ХЛМЦ-01». В качестве детектора сверхслабого свечения использовался новый фотоэлектронный умножитель ФЭУ-130 (тип «квантон» Англия), обладающей чувствительностью от 300 до 650 нм.

На первом этапе определяли спонтанное свечение гемолизата, а затем и интенсивность хемилюминесценции, индуцированной с помощью перекиси водорода. Для этого через специальный ввод в кювету добавляли по 0,5 мл 3% раствора перекиси водорода. После этого наблюдалась характерная кинетика свечения, регистрируемая с помощью КСП-4. Температура среды в ходе опыта поддерживалась на уровне 37^0С. Основными характеристиками изучаемого процесса хемилюминесценции служили параметры интенсивности спонтанного и индуцированного свечения. Также определяли среднюю скорость образования перекисных радикалов (ССОПР). Полученные результаты выражали в кв/сек для спонтанного свечения и тыс.кв/5 мин (общая светосумма) – для индуцированного.

Результаты собственного исследования. После интрагастрального введения 5%-го раствора ацетата свинца в дозе 50 мг/кг массы в течение 10-ти, 20-ти и 50-ти дней нами были изучены хемилюминесцентные параметры гемолизата крови.

Определялись следующие параметры хемолюминесценции гемолизата крови при ХСИ в зависимости от длительности введения ацетата свинца: спонтанное свечение, свечение, инициированное при применении 0,5 мл 3-%-й перекиси водорода, ССОПР и хемилюминесцентный показатель интоксикации (ХЛПИ).

Полученные во время эксперимента данные представлены в таблице.

Таблица – Хемилюминесцентные показатели гемолизата крови при ХСИ в зависимости от сроков введения токсиканта

Показатели хемилюминесценции	*уппы*			
	Контроль	ХСИ		
		11-е сутки	21-е сутки	51-е сутки
Спонтанное свечение (кв/сек)	2,6□0,13	3,9□0,23 p<0,001	5,3□0,80 p<0,001 p_1<0,01	10,6□0,5 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
Инициированное свечение (□10^3 кв/ 5 мин)	28,1□1,1	43,2□2,7 p<0,001	57,4□9,2 p<0,001 p_1<0,01	118,3□3,1 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
ССОПР (кв/сек)	93,3□3,8	144□7,3 p<0,001	191□10,3 p<0,001 p_1<0,01	394□13,4 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
ХЛПИ (усл.ед.)	1,0□0,07	1,53□0,14 p<0,001	2,04□0,26 p<0,001 p_1<0,01	4,16□0,33 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01

Примечания
1 p – достоверность по отношению к контрольной группе;
2 p_1 – достоверность по отношению к группе с ХСИ на 11-е сутки исследования;
3 p_2 – достоверность по отношению к группе с ХСИ на 21-е сутки исследования.

Как видно из таблицы, после 10-дневного введения ацетата свинца хемилюминесцентные параметры гемолизата крови при ХСИ превышают показатели контрольных групп. Спонтанное, инициированное свечение гемолизата крови и ССОПР при «начальной» форме ХСИ повышаются на 50%, 53,7% и 54,3% соответственно по сравнению с показателями контрольных групп. ХЛПИ повышается на 53% по сравнению с контрольной группой.

После 20-дневного введения свинца хемилюминесцентные свойства гемолизата крови повышаются, в частности уровень спонтанного свечения увеличился на 103,8%, инициированное свечение гемолизата крови при применении 0,5 мл 3-%-й перекиси водорода увеличилось на 104,3%, а ССОПР увеличилась на 104,7%. ХЛПИ при «легкой» форме ХСИ повышается на 104 % по сравнению с контрольной группой.

После 50-дневного введения свинца отмечается постепенное повышение параметров хемилюминесценции гемолизата крови у экспериментальных животных. По сравнению с предыдущими сроками исследования (11-е и 21-е сутки) спонтанное свечение повысилось на 171,8% и 100% соответственно, а по сравнению с интактными животными – на 307,7% (p <0,01). Общая светосумма инициированного свечения и ССОПР по сравнению с 11-ми и 21-ми сутками также повысились на 173,8%, 173,6% и 106,1%, 106,3% соответственно, а по сравнению с контрольной группой – на 321,0% и на 322,3% соответственно (p<0,01). Наибольшие значения ХЛПИ наблюдаются после 50-дневного введения токсиканта, его увеличение составляет, по сравнению с контрольной, «начальной» и «легкой» группой, 4,2, 2,7 и 2,0 раза соответственно.

Изменение параметров хемилюминесценции гемолизата крови зависит от продолжительности введения ксенобиотика. Хемилюминесцентные параметры у животных с «начальной» формой ХСИ существенно отличаются от параметров контрольной группы, при этом уровень спонтанного и индуцированного свечения в «начальной» группе ниже, по сравнению с «легкой» группой, в среднем на 35,9% и 32,9% соответственно, однако превышает показатели контрольных групп на 50% и 53,7% соответственно.

Хемилюминесцентные параметры при «легкой» форме ХСИ занимают промежуточное место между параметрами «начальной» и «тяжелой» групп. Спонтанное и инициированное свечение гемолизата крови при «легкой» форме увеличивается, по сравнению с контрольной группой, в среднем на 103,8% и 104,3% соответственно, однако, по сравнению с «тяжелой» группой, эти параметры ниже на 100% и 106,1% соответственно. Такие же закономерности наблюдаются при определении ССОПР.

Наибольшие значения ХЛПИ наблюдаются при «тяжелой» форме ХСИ, он увеличивается на 316%, 171,9% и 103,9% соответственно по сравнению с контрольной, «начальной» и «легкой» группами (рисунок).

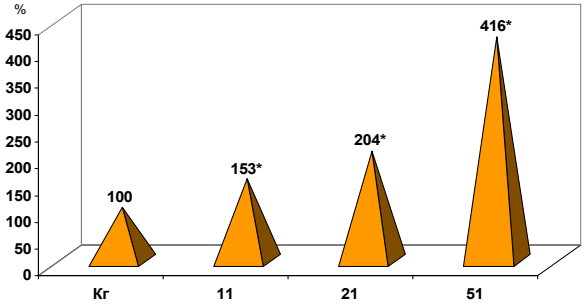

Примечание: Кг–контрольная группа; 11–11-е сутки ХСИ; 21 – 21-е сутки ХСИ; 51 – 51-е сутки ХСИ; * – достоверность по отношению к контрольной группе

Рисунок – Динамика ХЛПИ гемолизата крови при ХСИ в зависимости от сроков введения токсиканта

Таким образом, при ХСИ «начальной», «легкой» и «тяжелой» формы измене-ния параметров хемилюминесценции крови зависят от длительности введения токсиканта, при этом колебания показателей сверхслабого свечения крови более выражены при ХСИ «тяжелой» формы. Данные сведения необходимо учитывать при постановке диагноза и обосновании патогенетического лечения больных ХСИ.

Литература:

1. Омарова М.Н. Зависимость заболеваемости от содержания химических элементов в окружающей среде / М.Н. Омарова //Проблемы экологии в патфизиологии. – Алматы, 1995. – С. 113-116.
2. Привалова Л.И., Малых О.Л., Матюхина Г.В., Гнездилова С.В. Содержание свинца и некоторых других токсичных металлов в пуповинной крови как биомаркера экологически обусловленной экспозиции / Л.И. Привалова, О.Л. Малых, Г.В. Матюхина, С.В. Гнездилова // Гигиена и санитария. – 2007. – № 3. – С. 68-70.
3. Плешкова С.М., Ержанова С.С., Мищенко Т.М., Гембитская Л. Влияние факторов окружающей среды г. Алматы на перекисное окисление липидов / С.М. Плешкова, С.С. Ержанова, Т.М. Мищенко, Л. Гембитская //В кн.: Материалы IV объединенного съезда гигиенистов, эпидемиологов, микробиологов, паразитологов и инфекционистов Казахстана. – 1985. – Т. II. – С. 174-176.
4. Павловская Н.А., Данилова Н.И. Клинико-лабораторные аспекты раннего выявления свинцовой интоксикации / Н.А. Павловская, Н.И. Данилова //Медицина труда и пром. экология. – 2001. – № 5. – С. 18-22.
5. Журавлев А.И. Развитие идей Тарусова Б.Н. о роли цепных процессов в биологии /А.И. Журавлев //В кн.: Биоантиокислители в регуляции метаболизма в норме и патологии. – М.: Наука, 1982. – С. 3-36.
6. Фархутдинов Р.Р., Лиховских В.А. Хемилюминесцентные методы исследования свободнорадикального окисления в биологии и медицине: уч.-метод. пособие / Р.Р. Фархутдинов, В.А. Лиховских – УФА: БГМИ, 1995. – 110 с.

Намазбай Орманов, Рахат Пернебекова, Ляззат Орманова
(Шымкент, Казахстан)

ВЛИЯНИЕ ХЛОРАМФЕНИКОЛА И БИОФЕНИКОЛЯ НА ХЕМИЛЮМИНЕСЦЕНТНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ГЕМОЛИЗАТА КРОВИ ПРИ ОСТРОЙ СВИНЦОВОЙ ИНТОКСИКАЦИИ

Укрепление и охрана здоровья трудоспособного населения страны является основной задачей медицины, которая обеспечивает экономическую стабильность общества. Охрана здоровья работников промышленных предприятий и разработка комплекса эффективных мер по профилактике и лечению профессиональных болезней относится к одной из актуальных проблем современного здравоохранения.

В основном, причиной возникновения таких заболеваний являются вредные факторы производственной среды.

Одно из ведущих мест по загрязнению окружающей среды химическими веществами занимает свинцовое производство.

Полиорганность поражений при свинцовой интоксикации в последние годы привлекла внимание исследователей к изучению роли свободнорадикального окисления липидов. В эксперименте убедительно доказана роль активации перекисного окисления липидов и подавление ферментов антиоксидантной системы в патогенезе свинцовой интоксикации [1, с.60].

Также следует отметить, что при лечении дисфункции желудочно-кишечного тракта, возникающего на фоне свинцовой интоксикации, применяется препарат хлорамфеникол. Однако данный препарат, как и свинец, токсически влияет на систему крови. Поэтому применение хлорамфеникола на фоне свинцовой интоксикации может привести к глубокому угнетению функции клеток крови.

Следовательно, для лечения свинцовой интоксикации необходимы препараты, не имеющие побочных эффектов, желательно растительного происхождения.

В связи с этим, более глубокое изучение механизма токсического влияния свинца на организм, получение новых препаратов из лекарственных растений, предотвращающих повреждение клеток, и лечение свинцовой интоксикации этими препаратами являются актуальными на данный момент, что и определило выбор темы.

Целью работы является изучение влияния хлорамфеникола и биофениколя на хемилюминесцентные параметры гемолизата крови при острой фосфорной интоксикации.

Материалы и методы исследования.

Работа выполнена на кафедре нормальной и патологической физиологии Южно-Казахстанской государственной фармацевтической академии.

Исследования проводились на 210 крысах-самцах с исходной массой тела 150-180 г.

Экспериментальная острая свинцовая интоксикация (ОСИ) была произведена путем однократного внутрибрюшинного введения 5%-го раствора ацетата свинца в дозе 100 мг/кг массы тела животных. Регистрация анализируемых показателей производилась на 4-е, 8-е и 11-е сутки наблюдения.

Животные были разделены на следующие группы:

- 1 группа – контрольная;
- 2 группа – экспериментальная с ОСИ;
-3 группа – экспериментальная группа с ОСИ, получавшая хлорамфеникол в дозе 100 мг/кг массы в течение 7 дней интрагастрально;
- 4 группа – экспериментальная группа с ОСИ, получавшая биофениколь в дозе 120 мг/кг массы в течение 7 дней интрагастрально;

Объектом исследования явилась кровь (эритроциты и плазма) экспериментальных животных.

Определение хемилюминесцентных свойств гемолизата крови.

По мнению А.И. Журавлева [2, с. 3], хемилюминесцентный метод является объективным показателем протекания свободнорадикальных окислительных процессов и активности биоантиокислительных систем организма. Изменение параметров хемилюминесценции биологических сред организма дает возможность количественно описать кинетику свободнорадикальных реакций, что трудно сделать другими методами. Для измерения хемилюминесценции одной пробы требуется 10-20 минут, что также определило выбор метода [3].

Для анализа утром натощак общепринятым способом забирали кровь в объеме не менее 1,1 мл в каждую из двух пробирок, центрифугировали при скорости 3000 об/мин в течение 10 минут. Затем из каждой пробирки извлекали по 1 мл надосадочной жидкости и переносили в специальные полиэтиленовые кюветы.

Исследование свечения проводили на аппарате «Хемилюминометр ХЛМЦ-01». В качестве детектора

сверхслабого свечения использовался новый фотоэлектронный умножитель ФЭУ-130 (тип «квантон» Англия), обладающей чувствительностью от 300 до 650 нм.

На первом этапе определяли спонтанное свечение гемолизата, а затем и интенсивность хемилюминесценции, индуцированной с помощью перекиси водорода. Для этого через специальный ввод в кювету добавляли по 0,5 мл 3% раствора перекиси водорода. После этого наблюдалась характерная кинетика свечения, регистрируемая с помощью КСП-4. Температура среды в ходе опыта поддерживалась на уровне 37^0С. Основными характеристиками изучаемого процесса хемилюминесценции служили параметры интенсивности спонтанного и индуцированного свечения. Также определяли среднюю скорость образования перекисных радикалов (ССОПР). Полученные результаты выражали в кв/сек для спонтанного свечения и тыс.кв/5 мин (общая светосумма) – для индуцированного.

Результаты собственного исследования.

Для изучения хемилюминесцентных параметров гемолизата крови однократно внутрибрюшинно вводилось 5 % раствор ацетата свинца в дозе 100 мг/кг массы в течение 11 суток.

Были изучены следующие параметры хемолюминесценции гемолизата крови при ОСИ: спонтанное свечение, свечение, инициированное при применении 0,5 мл 3-%-й перекиси водорода, ССОПР и хемилюминесцентный показатель интоксикации (ХЛПИ).

При острой интоксикации свинцом хемилюминесцентные свойства гемолизата крови на 4-е сутки исследования повысились на 61,5%, инициированное свечение при применении 0,5 мл 3-%-й перекиси водорода увеличилось на 57,6%, а ССОПР – на 58,2% по сравнению с контрольной группой.

Максимальное увеличение хемилюминесцентных параметров гемолизата крови установлено на 8-е сутки исследования, при этом спонтанное, инициированное свечение и ССОПР увеличиваются на 126,9%, 139,1% и 140,1%. На 11-е сутки исследования отмечается некоторое снижение параметров хемилюминесценции по сравнению с предыдущим сроком и параметры сверхслабого свечения приближаются к показателям интактных животных. По тем же закономерностям изменяется и ХЛПИ.

Итак, хемилюминесцентным методом нам удалось установить значительное повышение активности спонтанного и инициированного с помощью перекиси водорода свечения, а также резкое ускорение образования перекисных радикалов в жидкой части крови у животных при острой интоксикации свинцом, что свидетельствует о повышении активности ПОЛ в течение 11 суток, с максимальным подъемом на 8-е сутки исследования.

В своем исследовании мы попытались изучить в сравнительном аспекте действие хлорамфеникола и биофениколя на систему крови при свинцовой интоксикации, так как в состав биофениколя помимо хлорамфеникола входит компонент корня солодки – глицирризиновая кислота.

Было исследовано сравнительное влияние хлорамфеникола и биофениколя на хемилюминесцентные свойства гемолизата крови при ОСИ.

Полученные во время эксперимента данные представлены в таблице.

Как видно из таблицы, при введении 5% р-ра ацетата свинца однократно в дозе 100 мг/кг массы хемилюминесцентные свойства гемолизата крови повышаются, в частности уровень спонтанного свечения увеличился на 126,9%, инициированное свечение гемолизата крови при применении 0,5 мл 3-%-й перекиси водорода – на 139,1%, а ССОПР – на 140,1%, а ХЛПИ – на 130% по сравнению с контрольной группой.

Введение хлорамфеникола интрагастрально в дозе 100 мг/кг массы в течение 7 дней резко активизирует хемилюминесцентые свойства гемолизата крови, об этом свидетельствует повышение спонтанного свечения на 263,1% по сравнению с интактной группой и на 60% по сравнению с группой с ОСИ.

Таблица – Динамика хемилюминесцентных свойств гемолизата крови при ОСИ под влиянием хлорамфеникола и биофениколя

Показатели хемилюминес-ценции	Контроль	ОСИ	ОСИ + хлорамфеникол	ОСИ + биофениколь
Спонтанное свечение (кв/сек)	2,6±0,13	5,9±0,23 p<0,01	9,44±0,56 p<0,01 p_1<0,01	2,9±0,17 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
Изменения в %	100	226,9	363,1	111,5
Инициирован-ное свечение (□10^3 кв/5 мин)	28,1±1,1	67,2±2,7 p<0,01	108,6±7,6 p<0,01 p_1<0,01	30,3±1,8 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
Изменения в %	100	239,1	386,5	107,8
ССОПР (кв/сек)	93,3±3,8	224±7,3 p<0,01	362±21,7 p<0,01 p_1<0,01	101±7,1 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
Изменения в %	100	240,1	388	108,2
Продолжение таблицы				
ХЛПИ (усл.ед.)	1,0±0,05	2,3±0,4 p<0,01	3,64±0,21 p<0,01 p_1<0,01	1,1±0,06 p<0,01 p_1<0,01 p_2<0,01
Изменения в %	100	230	364	110

Примечания
1 р – достоверность по отношению к контрольной группе;
2 p_1 – достоверность по отношению к группе с ОСИ;
3 p_2 – достоверность по отношению к группе с ОСИ, получившей хлорамфеникол.

Инициированное свечение гемолизата крови под влиянием хлорамфеникола увеличилось на 286,5% по сравнению с интактной группой и на 61,6% по сравнению со «свинцовой» группой. Аналогичное изменение имеет

место при определении ССОПР. О токсическом действии хлорамфеникола при свинцовой интоксикации свидетельствует увеличение ХЛПИ: повышение его составляло 264% по сравнению с интактной группой и 58,3% по сравнению с группой со свинцовой интоксикацией.

Введение на фоне свинцовой интоксикации биофениколя в дозе 120 мг/кг массы в течение 7 дней снижает параметры хемилюминесценции гемолизата крови по сравнению с нелеченой группой и группой, получившей хлорамфеникол. Спонтанное свечение снизилось по сравнению с нелеченой группой на 50,9% и на 69,3% по сравнению с группой, получившей хлорамфеникол.

Под влиянием биофениколя инициированное свечение гемолизата крови уменьшилось на 54,9% по сравнению с нелеченой группой и на 72,1% по сравнению с группой, получившей хлорамфеникол. Такие же изменения имеют место по отношению к ССОПР гемолизата крови. Как видно из рисунка 3, при введении биофениколя ХЛПИ гемолизата крови снизился по сравнению с нелеченной группой на 52,2% и на 69,8% по сравнению с группой, получившей хлорамфеникол.

Проведенные исследования показали, что при введении хлорамфеникола и биофениколя на фоне свинцовой интоксикации происходят разнонаправленные изменения, в частности под влиянием хлорамфеникола активизируются хемилюминесцентные параметры гемолизата крови, а под влиянием биофениколя, наоборот, снижаются.

Литература:

1. Даирбеков О.Д., Жумабаев У.А. Состояние энзимной антиоксидантной системы крови у рабочих свинцового завода / О.Д. Даирбеков, У.А. Жумабаев //Вопросы морфологии и клиники. – Алматы, 2006. – Вып. 19. – С. 60-63.
2. Журавлев А.И. Развитие идей Тарусова Б.Н. о роли цепных процессов в биологии /А.И. Журавлев //В кн.: Биоантиокислители в регуляции метаболизма в норме и патологии. – М.: Наука, 1982. – С. 3-36.
3. Фархутдинов Р.Р., Лиховских В.А. Хемилюминесцентные методы исследования свободнорадикального окисления в биологии и медицине: уч.-метод. пособие / Р.Р. Фархутдинов, В.А. Лиховских. – УФА: БГМИ, 1995. – 110 с.

Ш.Т. Сарбаканова, З.А,Латыпова,
А.Е. Слямова, Н.С. Омарбек
(Алматы, Казахстан)

ДЕЙСТВИЕ ТРАНСГЕННОЙ СОИ НА ПОСТНАТАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПОТОМСТВА ЛАБОРАТОРНЫХ КРЫС

Биотехнология – новая отрасль науки, и поэтому взаимодействие ГМО с разнообразными экосистемами изучено еще не полностью. Применение методов современной биотехнологии, даже без злого умысла, потенциально может нанести вред биосфере Земли а, также здоровью человека и животных.

Опасность ГМО может быть обусловлена несколькими причинами. Большое значение имеет, какие именно гены встраиваются. При этом в процессе внедрения гены могут как сами мутировать, то есть изменяться, так и оказывать негативное воздействие на геном организма-хозяина. В результате активности внедренных генов могут образовываться неизвестные токсичные белки, вызывающие токсикозы или аллергию у человека и животных. К тому же растения могут аккумулировать гербициды и пестициды, к которым они устойчивы и вместе с растением мы будем поглощать токсичные химикаты. Особое внимание надо обратить на сами способы встраивания гена, которые еще очень несовершенны и не гарантируют безопасности растений, созданных с их помощью. Дело в том, что для встраивания гена используют вирусы, транспозоны или плазмиды (кольцевые ДНК), способные проникнуть в клетку организма и затем использовать клеточные ресурсы для создания множества собственных копий или внедриться в клеточный геном (как и "выпрыгнуть" из него) [1].

Достаточно серьезные изменения были выявлены не только в самих ГМО, но и в организмах тех, кто их поглощает. Сторонники ГМО утверждают, что чужеродные вставки полностью разрушаются в желудочно-кишечном тракте животных и человека. Экспериментальные исследования показали патологические изменения в органах животных и их потомства при добавлении в корм разных ГМ-культур.

Вредное влияние ГМ-растений на организм млекопитающих было показано при добавлении в корм ГМ-картофеля или ГМ-сои.

В 1998–1999 гг. S. Ewen, A. Pusztai из Университета Абердина (Великобритания) экспериментально установили, что длительное скармливание животным ГМ картофеля с геном лектина подснежника в течение 10 дней приводило к угнетению иммунной системы, уменьшению веса внутренних органов и патологическим изменениям в них (разрушалась печень, изменялись зобная железа и селезенка) по сравнению с крысами, которые питались обычным картофелем [2].

В другой серии экспериментов при включении в рацион питания крыс ГМ-картофеля были выявлены серьезные изменения в желудочно-кишечном тракте крыс: пролиферативный клеточный рост в ЖКТ, снижение развития мозга, яичек, субатрофия печени, увеличение поджелудочной железы, поражение иммунной системы [3,4].

В 2001–2005 гг. M. Malatesta et al. [5,6] обнаружили патологические изменения в печени подопытных мышей, вскармливаемых ГМ соей, устойчивой к гербициду Раундапу.

Эти же итальянские ученные при продолжении исследований обнаружили влияние на морфо-функциональные характеристики печени 24-месячных мышей, которых с детства кормили обычной ГМ-соей. Исследования проводили с помощью сочетания ультраструктурного, морфометрического подхода и иммуноэлектронной микроскопии. У мышей, которые получали ГМ-пищу, экспрессия некоторых белков, связанных с метаболизмом гепатоцитов, ответом на стресс, ответом на воздействие Са и митохондриями, проходила в измененном варианте, показывая более заметную экспрессию маркеров старения, по сравнению с контролем. Более того, для гепатоцитов таких мышей были найдены митохондриальные и ядерные изменения, указывающие на уменьшение скорости метаболизма. Проведенные эксперименты показывают, что потребление ГМ-сои может влиять на некоторые характеристики печени в процессе старения и, хотя механизмы остаются неизвестными, подчеркивают важность исследования долговременных последствий ГМ-диет и потенциальных синэргичных эффектов ксенобиотиков, старения и/или условий стресса [7].

В 2008 г. N. Benachour, G.-E. Seralini [8] провели исследование, которое показало, что гербицид Раундап содержит один специфический инертный ингредиент (polyethoxylated tallowamine или POEA). Авторы доказали, что этот ингредиент в Раундапе оказался более губительным для эмбриона человека, плаценты и стволовых клеток пуповины, чем даже сам глифосат, и показали, что инертные ингредиенты Раундапа усиливают токсическое воздействие на клетки человека, даже в концентрациях гораздо меньших, чем те, что используются для обработки на фермерских полях и газонах. Ученые изучали разнообразные концентрации Раундапа, от типичной для сельского хозяйства или обработки газонов дозы до концентрации в 100 тысяч раз выше, чем в стоящих на полках магазинов емкостях. Исследователи наблюдали повреждения клеток при любых концентрациях [8].

Аналогичные результаты были получены учеными в России. М.А. Коновалова, В.А. Блинов выявили у мышат как первого, так и второго поколений, родившихся от самок, длительно получавших ГМ-сою, достоверное увеличение массы тела по отношению к контрольным животным, дисбаланс массы внутренних органов, а также ферментного спектра крови, выражавшийся в статистически достоверном снижении активности амилазы, щелочной фосфатазы и пероксидазы [9].

И.В. Ермакова приводит результаты опытов длительного употребления мышами и крысами кормов с добавлением ГМ-сои (RR, линия 40.3.2) [10]. Представленные данные свидетельствуют об ухудшении физиологического состояния животных, нарушении репродуктивных функций и изменении поведения крыс и их потомства.

Приведенные выше факты дают основание считать, что окончательного ответа о безопасности пищевых ГМ растений для организма животных и человека мировым научным сообществом еще не получено.

Поэтому работы по изучению безопасности для здоровья человека пищевых продуктов, производимых с использованием генной инженерии, должны продолжаться.

В связи с этим в настоящей работе было изучено влияние трансгенного соевого шрота на постнатальное развитие потомства белых крыс первого и второго поколения..

Исследования выполнены на трех поколениях крыс: родительском (F0) и первом (F1). Исходная колония крыс (самки и самцы, возраст – 40-50 дней). Животные были произвольно разделены на две группы опытную и контрольную. Каждая группа состояла из 50 белых крыс (30 самок и 20 самцов). В рацион питания животных «опытной» группы входил соевый шрот, содержащий 5% генетически модифицированную сою, крысы «контрольной» группы получали традиционный аналог исследуемого соевого шрота по 10 грамм на крысу. Экспериментальные рационы животные получали на протяжении всего срока эксперимента.

Для оплодотворения самок подсаживали к самцам в соотношении 3:2 сроком на 1 эстральный цикл (5 дней). В период спаривания возраст крыс F0, составлял 3.5 месяца. Крысят отсаживали от матерей на 30-й день жизни, для продолжения эксперимента отбирали потомство от разных самок (с целью рандомизации исследований и избежание инцеста).

При исследовании постнатального развития потомства первого и второго поколения после 20-22 дней беременности происходило рождение потомства. Проводился подсчет количества живых и мертвых крысят, особей разного пола, визуально определялось физиологическое строение тела, измерялся рост и вес.

В результате исследования постнатального развития потомства F1установлено, что общее количество крысят первого поколения в опытной группе составило 160 особей, соотношение самцов и самок – 49/51, средняя величина помёта 10,70±0,50 г.

В контрольной группе количество крысят равнялось 172, соотношение самцов и самок – 52/48, средняя величина помёта 9,68±0,77 г. Внешних уродств у опытных и контрольных крысят не было обнаружено.

Постнатальное развитие потомства первого поколения в контрольной и опытной группах характеризуется высокой выживаемостью. Так, в период с 1 по 5-й дни жизни выживаемость потомства контрольной группы составляло 98%, в период с 6-го по 25-й дни жизни – 96%, опытной группы – 99% и 95%, соответственно.

Прирост массы тела и роста крысят обеих групп в возрасте 2-25 дней соответствовал уровню прироста, характерному для животных данного вида и возраста.

Таким образом, результаты исследований постнатального развития потомства F1 свидетельствуют об отсутствии различий между животными, получавшими с рационом соевый шрот, содержащий 5% ГМ сою и ее традиционный аналог. Значения изученных показателей не выходили за пределы физиологической нормы.

Постнатальное развитие потомства F2 также характеризуется высокой выживаемостью в обеих группах.

Так, в период с 1 по 5-й дни жизни выживаемость потомства контрольной группы составляла 98%, в период с 6-го по 25-й дни жизни – 98%, опытной группы – 99% и 98%, соответственно. Средняя величина помета у крыс контрольной и опытной групп находилась в пределах физиологических значений. Соотношение самцов и самок несколько различалось между группами, однако отмеченные различия не выходили за пределы значений, характерных для лабораторных крыс.

Общее состояние крысят F2 было удовлетворительным: по внешнему виду, поведению и скорости роста крысят опытной группы не отличались от животных контрольной группы.

Результаты исследования постнатального развития потомства F2 свидетельствуют об отсутствии различий между животными опытной и контрольной групп. Полученные показатели не выходят за пределы физиологической нормы.

Таким образом, результаты проведённых исследований указывают на отсутствие какого-либо отрицательного влияния соевого шрота, содержащего 5% генетически модифицированную сою на репродуктивные функции крыс и развитие потомства 1-го и 2-го поколений. При изучении влияния ГМ- соевого шрота на генеративные функции самцов и самок поколений F0-F1 не было выявлено негативного влияния по сравнению с ее традиционным аналогом. Сравнение пре- и постнатального развития потомства самок опытной и контрольной групп поколений F0, F1, F2, не выявило значимых различий между группами. Все показатели находились в пределах физиологических норм, характерных для этих животных.

Литература:

1. Open Letter from World Scientists to All Governments Concerning Genetically Modified Organisms (GMOs), 2000.
2. Ewen S., Pusztai A. Effect of diets containing genetically modifi ed potatoes expressing Galanthus nivalis lectin on rat small intestine // Lancet, 1999. – v. 354. – P. 1353–1354.
3. 3 Pusztai A. Report of Project Coordinator on data produced at the Rowett Research Institute. SOAEFD flexible Fund Project RO 818. 22 October 1998.

4. Pusztai A. Genetically Modified Foods: Are They a Risk to Human/Animal Health. Biotechnology: genetically modified organisms. 2001. (An ActionBioscience.org original article).
5. Malatesta M., Caporaloni C., Gavaudan S. et al. Ultrastructural morphometrical and immunocytochemical analyses of hepatocyte nuclei from mice fed on genetically modifi ed soybean. Cell Struct Funct. 2002. – v. 27. – P. 173–180. 32.
6. Malatesta M, Tiberi C, Baldelli B, Battistelli S, Manuali E, Biggiogera M. Reversibility of hepatocyte nuclear modifi cations in mice fed on genetically modifi ed soybean // Eur. J. Histochem., 2005. – v. 49. – P. 237–242.
7. Malatesta M и др. Длительное исследование на самках мышей, получавших генетически модифицированную сою: эффект старения печени Перевод © gmo.ru, источник: Histochem Cell Biol., 2008, Jul 22.
8. G.-E. Seralini, D. Cellier, J. Spiroux de Vendomois. New analysis of a rat feeding study with a genetically modifi ed maize reveals signs of hepatorenal toxicity // Aech.Environ.Contam.Toxicol., 2007. – v. 52. – P. 596–602.
9. Коновалова М.А., Блинов В.А. Морфометрические показатели и особенности спектра ферментов крови мышей, получавших генетически модифицированную сою // Физиология трансгенного растения и проблемы биобезопасности. – М.: 2007. – С. 48.
10. Ермакова И.В. Новые данные о влиянии ГМО на физиологическое состояние и высшую нервную деятельность млекопитающих //Физиология трансгенного растения и проблемы биобезопасности. – М., 2007. – С. 38-39.

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Марина Логунова
(Черкаси, Україна)

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Стан готовності України до захисту життєво важливих потреб та інтересів особистості, суспільства та держави досягається за рахунок створення системи забезпечення громадської безпеки.

Обов'язковою умовою ефективного функціонування кожної соціальної системи і системи органів та підрозділів, діяльність яких спрямована на забезпечення громадської безпеки в умовах НС зокрема є об'єднання зусиль і можливостей її складових для досягнення спільних для системи цілей.

Взаємодія є одним із основних системоутворюючих чинників. Теорія і практика діяльності по забезпеченню громадської безпеки в умовах НС потребують насамперед з'ясування суті та змісту поняття «взаємодія», що дасть змогу розробити рекомендації для подальшого вдосконалення механізму такої діяльності.

Однак, незважаючи на досить широке вживання поняття взаємодії, комплексно ця проблема ще недостатньо розроблена, відсутнє єдине логічне уявлення про це поняття. При аналізі суті і визначенні оптимального поняття взаємодії по забезпеченню громадської безпеки в умовах НС варто іти від загального до часткового, тобто, від філософського поняття взаємодії до його інтерпретації в сфері взаємодії конкретних державних органів та підрозділів.

У філософській науці існують дві точки зору на поняття взаємодії. Відповідно до першої наявність зв'язків між будь-якими явищами об'єктивного світу з необхідністю викликає взаємодію між ними [1, с. 620]. Такий підхід деякою мірою ототожнює поняття взаємозв'язку і взаємодії. Більш вдалим, є положення, відповідно до якого для філософської категорії взаємодії характерна наявність, по-перше, лише таких зв'язків, які дають об'єктам змогу впливати один на одного; по-друге, самої взаємодії, в результаті якої відбувається взаємостороння зміна взаємодіючих об'єктів» [2, с. 20]. «Взаємодія – це насамперед філософська категорія, яка відбиває процеси впливу різних об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість, зміну стану, взаємоперехід, а також породження одним об'єктом іншого. Взаємодія являє собою вид безпосереднього чи опосередкованого, зовнішнього чи внутрішнього відношення зв'язку» [3, с. 81].

Аналіз поняття «взаємодія» як філософської категорії дає можливість виділити такі основні його ознаки: взаємодія двох і більше явищ; взаємодія явищ, які мають між собою взаємний зв'язок і взаємообумовленість; зміна взаємодіючих об'єктів; здатність кожного із взаємодіючих об'єктів виступати одночасно і причиною, і наслідком; можливість настання позитивних і негативних наслідків взаємодії; універсальність форм взаємодії матерії.

Конкретизує філософське розуміння категорії взаємодії теорія соціального управління. В основу управлінського тлумачення поняття взаємодії покладено термін «погодженість». Найбільш відомим управлінським визначенням взаємодії є погодження (координація) за метою, місцем та часом. Цю позицію підтримували Г.Г Зуйков, Г.А. Туманов та ін. Однак, у цьому визначенні не враховуються положення філософського вчення про взаємодію в значенні зв'язку та взаємообумовленості, що є його недоліком. Будь-яка соціальна система являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, зв'язок між якими є достатньо міцним і органічним для того, щоб зміни якогось із елементів за необхідності викликали відповідні зміни інших складових або навіть перетворення самої системи. Наявність такої тісної взаємодії між складовими і обумовлює те, що в різного роду процесах, у взаємодії із середовищем цілісна система виступає як щось єдине. Вчені пояснюють це тим, що «зв'язок компонентів цілісної системи стійкіший, ніж зв'язок цієї системи чи її окремих компонентів з іншими матеріальними утвореннями» [4, с. 25]. Таким чином, взаємодія як управлінська категорія – це така форма зв'язків окремих елементів системи, яка створює умови для ефективного функціонування всієї системи в цілому.

На думку С.К.Коротова, взаємодія – це форма кооперації сил і засобів для досягнення конкретної управлінської мети, а процес взаємодії моделюється суб'єктом управління заздалегідь. Це твердження можна заперечити, оскільки в управлінській практиці далеко не завжди взаємодія планується, існує «спонтанна» взаємодія. Викликає сумніви також положення, що управлінська категорія взаємодії є лише «продуктом суб'єктивного мислення на основі пізнання об'єктивних законів, причинних зв'язків і взаємообумовленості» [5, с. 62]. Деякою мірою причиною виникнення взаємодії є об'єктивні закономірності існування соціальних систем. Це пояснюються тим, що така взаємодія є конститутивною властивістю будь-якої соціальної системи, без якої вона не здатна ефективно функціонувати.

Розглянувши теоретичні аспекти поняття взаємодії у філософії та теорії управління, слід перейти до аналізу і з'ясування специфіки змісту взаємодії суб'єктів, що приймають участь в забезпеченні громадської безпеки в умовах НС.

Ми згодні, що взаємодія між структурними підрозділами кожного окремого суб'єкта є важливою і необхідною як сама по собі, так і як передумова для ефективної взаємодії між різними суб'єктами цієї діяльності. Складнощі розробки проблеми взаємодії між всіма суб'єктами, що здійснюють вказану вище діяльність, зумовлені кількома аспектами. По-перше, ні в законодавстві, ні в теорії чітко не визначено переліку тих органів. По-друге, ці органи в Україні є досить численними, що не може не ускладнювати їхню узгоджену діяльність.

Аналіз вживаних у теорії і практиці управління визначень поняття взаємодії дає підстави виділити найбільш важливі її компоненти: взаємодія являє собою діяльність; наявність не менше двох суб'єктів; ця діяльність спільна; погодженість за метою, місцем, часом; наявність нормативного регулювання; становище, що займають взаємодіючі суб'єкти в ієрархії системи; зміст вирішуваних завдань; спрямованість діяльності взаємодіючих елементів.

Перші чотири компоненти присутні практично у всіх визначеннях взаємодії і не викликають заперечень. А.А. Аксьонов визначає взаємодію як «спільну діяльність конкретних служб і підрозділів, спрямовану на вирішення конкретних завдань, які займають при цьому рівноправне становище» [6, с. 20]. Я.Г. Стахов під взаємодією розуміє «об'єктивно необхідну, обумовлену єдиною метою і загальними завданнями, здійснювану в межах чинного закону, спільну, погоджену за метою, місцем і часом діяльність органів в конкретних організаційно-правових формах...» [7, с. 12].

Як свідчать наведені думки вчених, однією з позицій є визначення становища суб'єктів взаємодії як «рівноправних» [8, с. 10] елементів, констатація їхнього «рівноправного становища» [9, с. 20]. Однак, на практиці є

необхідною і взаємодія суб'єктів, які наділені різними за обсягом і змістом повноваженнями (наприклад, взаємодія підрозділів внутрішніх справ з підрозділами МНС). В.М. Шванков теж не вважає ознаку незалежності, рівності, непідлеглості обов'язковою, оскільки «взаємодіяти можуть частини системи, що перебувають у відносинах влади і підлеглості» [10, с. 10].

Г.А. Туманов взагалі заперечує рівність сторін взаємодії, бо «...в ході реалізації певного спільного заходу одна з них неодмінно виступає як керуюча, а інша – як керована система» [11, с. 186]. Відповідно «вирішення питання щодо того, хто буде виступати в ролі головного виконавця при організації взаємодії, особливо необхідно» [12, с. 503]. Це положення правильне у разі регламентованої взаємодії, передбаченої у нормативних актах (у планах, наказах, інструкціях). В інших джерелах зустрічаються також такі терміни, як «організатор взаємодії», «лідер» і т. ін. У практиці діяльності підрозділів МВС та МНС відомі випадки, коли взаємодія здійснюється не в результаті регламентації, а шляхом виявлення ініціативи одного із суб'єктів взаємодії, який через власну зацікавленість є більш активним і фактично стає організатором взаємодії. Якщо через відсутність владних повноважень ініціатор взаємодії відчує пасивність, а іноді і опір з боку іншого суб'єкта, то він буде намагатися нормативно закріпити взаємодію і домогтися виконання відповідних дій. В цьому разі не може бути й мови про незалежність і рівність суб'єктів взаємодії.

Отже, виникає питання і щодо необхідності включення до обов'язкових складових взаємодії нормативної урегульованості. Не всі автори передбачають у своїх визначеннях таку ознаку, як наявність нормативного регулювання, нормативної бази взаємодії. З цим можна погодитися, адже практика взаємодії державних органів досить різноманітна, і чимало її аспектів детально не врегульовано нормативними актами. Водночас на практиці взаємодія досить часто відбувається на рівні конкретних виконавців, а цей рівень найменше врегульований, і тому відсутність нормативного акта не заперечує наявності взаємодії. Тому, ознака «правове регулювання» не повинна мати статус обов'язкової, оскільки заперечує об'єктивність існування взаємодії, обмежує це поняття, виключає можливість виявлення ініціативи, що може негативно вплинути на практику діяльності органів та підрозділів, діяльність яких спрямована на забезпечення громадської безпеки в умовах НС. Однак не може бути і мови щодо заперечення необхідності нормативного регулювання важливих, конструктивних, фундаментальних елементів взаємодії вказаних органів.

При визначенні поняття взаємодії органів та підрозділів по забезпеченню громадської безпеки необхідним є поєднання: по-перше, філософського розуміння поняття взаємодії, по-друге, управлінського підходу; по-третє, специфіки діяльності та функцій даних органів та підрозділів. Підсумовуючи наведене, можна запропонувати наступне визначення поняття «взаємодія у сфері забезпечення громадської безпеки у сфері НС». Це такий стан взаємозв'язків між відповідними органами та підрозділами, який створює умови для спільної узгодженої діяльності, метою якої є ефективна реалізація вимог Конституції і законів України щодо захисту людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки.

Надійний захист прав і свобод людини, забезпечення громадського порядку і громадської безпеки в умовах НС, ефективна боротьба із правопорушеннями можливі лише за умови тісної взаємодії працівників різних відомств. Усвідомлення теоретичних основ понять взаємодії дасть змогу в подальшому розкрити зміст принци ти взаємодії, конкретизувати організаційно-правові форми здійснення взаємодії, розроби ти нормативний акт, який визначив би чіткий порядок і механізм взаємодії у цій сфері діяльності.

Література:

1. Большая Советская Энциклопедия, – М., 1951, – Т. 7. – С. 620–622.
2. Философская энциклопедия. – М.,1960. – Т. 1. – С. 20.
3. Философский энциклопедический словарь. М., 1983. – С. 81.
4. Афанасьев В.Т. *Системность* и общество. – М., 1980. – С. 25.
5. Коротков С.К. Некоторые теоретические вопросы совершенствования взаимодействия служб и подразделений органов внутренних дел // Актуальные проблемы совершенствования управленческой деятельности МВД, УВД в свете требований постановления ЦК КПСС «Об улучшении работы по охране правопорядка и усилении борьбы с правонарушениями». – М.,1981. – С. 63.
6. Аксенов А.А. Организация взаимодействия в органах внутренних дел как функция управления: Дис. канд. юрид. наук: Академия МВД СССР. -М., 1973. –- С. 20.
7. Стахов Я.Т. Организационно-правовые основы взаимодействия органов внутренних дел с другими правоохранительными органами в городе, районе. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Высшая юридическая заочная школа МВД РСФСР. – М., 1991. – С. 12.
8. Полищук АД. Административно-правовой аспект управляемого взаимодействия милиции с добровольными народными дружинами по охране общественного порядка в период развитого социализма: Автореф... дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Одесский гос. университет им. И.И.Мечникова. – Одеса, 1980. – С. 10.
9. Аксенов А.А. Цит. праця. – С. 20.
10. Шванков В.М. Теоретические основы координации и взаимодействия в органах внутренних дел. – М., 1978. – С. 10.
11. Туманов Г.А. Организация управления в сфере охраны общественного порядка. – М.,1972. – С. 93. 13. Там само. – С. 186.
12. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ. – К., 1997. – С. 503.

Науковий керівник:
доцент кафедри економіки та управління, Пасинчук Кирило Миколайович.

Марія Рикун
(Острог, Україна)

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У зв'язку з розвитком демократичного суспільства змінюється характер відносин між органами влади і громадянами. Будь-яка діяльність органів місцевого самоврядування пов'язана з населенням, адже влада є

ефективною саме тоді, коли громадськість її підтримує. Важливим елементом злагодженої співпраці між соціальним середовищем і владою є правильне застосування зв'язків з громадськістю органами місцевого самоврядування. Інформація про послуги, програми повинна надходити до громадян, вони повинні мати уявлення про діяльність влади, впливати на неї, яка, в свою чергу, мусить нести відповідальність перед суспільством, забезпечувати постійний зворотній зв'язок з ним.

Зацікавленість до сфери зв'язків з громадськістю з'являється в певний період суспільного розвитку. В тих країнах, де права і свободи людей порушуються, а влада користується всіма можливими благами, зв'язки з громадськістю існувати не зможуть. Отже, зв'язки з громадськістю можливі лише в суспільствах з демократичним режимом. Демократією є, в першу чергу свобода слова, пріоритет прав, інтересів та свобод людини, плюралізм думок. Це суспільство, де людина може вільно та відкрито обговорювати проблеми держави та суспільства, приймати рішення, які можуть впливати на життя країни. Тут влада повинна здійснюватись відкрито, публічно. Кожен громадянин може критикувати діяльність влади і бути впевненим, що його думка, критика чи точка зору буде почута владною верхівкою, і при прийнятті рішень вона буде враховуватись [2, с. 31]. Демократичні країни століттями накопичували досвід суспільної активності, що сприяє підвищенню ефективності державного управління і прозорості дій влади. У демократичних країнах влада визнає важливість суспільної думки та необхідність рахуватися з нею під час прийняття відповідальних рішень.

Вся діяльність та відносини у сучасному суспільстві побудовані на комунікації. І успішною вона вважається не тільки тоді, коли ми розуміємо комунікаційні процеси, а й у випадку вдалого подання і правильного сприйняття певної інформації. Розвиток демократичної держави призводить до того, що органи державної влади і місцевого самоврядування постійно контактують з громадськістю, і їх ефективна діяльність не можлива без взаємодії з суспільством. Відсутність спілкування породжує безліч випадків непорозуміння. Саме тому головними завданнями діяльності створених в органах місцевого самоврядування підрозділів зі зв'язків з громадськістю є налагодження ефективних шляхів комунікації з населенням, розробка нових засобів створення двостороннього потоку інформації і порозуміння. Такі підрозділи повинні постійно підтримувати діалог з громадянами, інформувати їх про свою діяльність, радитись з різних питань і дослухатись до порад. Це забезпечить прозорість, зрозумілість та відкритість діяльності органів самоврядування. Ще однією метою відділів зв'язків з громадськістю є формування позитивної громадської думки, оскільки стосовно себе орган влади прагне створити свій суспільний імідж. А хороша думка громадян призведе до більшої довіри до цих органів.

Можливість створення інформаційних підрозділів в органах місцевого самоврядування передбачена Законом України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування». Згідно зі ст. 6 цього Закону інформаційні підрозділи (служби) в системі виконавчих органів рад можуть створюватися у формі інформаційних управлінь, інформаційно-аналітичних підрозділів, прес-служб, прес-центрів, управлінь і центрів громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретарів та прес-аташе з відповідним апаратом [1, с. 10].

На жаль, ефективній роботі таких служб перешкоджають численні проблеми. Серед них – відсутність професійних кадрів через низьку оплату праці, часткова відсутність відпрацьованої схеми щоденної роботи, розмитість нормативно-правової бази їх діяльності та функціонування. В Україні відсутні акти, в яких може бути зазначено, якою повинна бути структура виконавчих органів місцевих рад. Саме тому створення інформаційного підрозділу, визначення його назви та організаційної структури входить виключно до компетенції ради.

Основними функціями відділу ПР при органах місцевого самоврядування є:

- зв'язки із засобами масової інформації;
- зв'язки з місцевим населенням;
- взаємозв'язки з інформаційними центрами;
- створення та підтримання узагальненого іміджу органу державної влади або органу місцевого самоврядування;
- організація виставок, зборів і лекцій;
- робота на підвищення ролі й авторитету органу державного управління.

Зв'язки з громадськістю здійснюються з орієнтацією не на швидкий результат, а на довготривалий процес, ефект від якого має стратегічний характер.

Розуміння важливості функцій зв'язків з громадськістю в демократичному суспільстві призводить до створення спеціальних підрозділів, на які покладається здійснення PR-діяльності. Як правило, це самостійні підрозділи всередині установ, підприємств, організацій, органів державної влади, які очолюються заступниками керівника і мають у своєму розпорядженні добре підготовлений численний персонал. Як зауважують PR-фахівці, чим більш значущою є владна структура (або політична фігура), тим більше місце вона займає в інформаційних потоках [4, с. 45].

Інформаційні служби органів місцевого самоврядування можуть використовувати такі форми підготовки та оприлюднення інформації:

1). випуск і поширення бюлетенів, прес-релізів, оглядів, інформаційних збірників тощо;

2). проведення прес-конференцій, брифінгів, організація інтерв'ю з керівниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування для працівників вітчизняних і зарубіжних засобів масової інформації; підготовка і проведення теле- і радіопередач;

3). забезпечення виступів керівників органів місцевого самоврядування у засобах масової інформації;

4). створення архівів інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

5). інші форми поширення офіційної інформації, що не суперечать законодавству України [1, с. 12].

Успіх діяльності у сфері паблік рилейшнз залежить від того, наскільки громадськість поінформована про ті чи інші події. Особливу роль тут відіграють засоби масової інформації, через які новини, ідеї, рішення потрапляють у суспільство. ЗМІ – це активні учасники процесу створення і розповсюдження інформації, розрахованого на одночасне сприйняття кількісно великими і, водночас, розосередженими й неоднорідними аудиторіями. Взаємодія і співробітництво з мас-медіа є основним інструментом зв'язків з громадськістю. Тому PR приділяють йому таку велику увагу.

Фахівці зі зв'язків з громадськістю в органах місцевого самоврядування зацікавлені в наданні журналістам інформації, тому формування дружніх стосунків із ключовими фігурами у світі мас-медіа є запорукою успіху будь-якої PR-кампанії. Журналісти, в свою чергу, зацікавлені в отриманні інформації, тільки вона повинна бути надана відповідно до вимог конкретних ЗМІ (преса/радіо/телебачення).

Вирішення зазначених проблем служб зв'язків з громадськістю лежить у площині підвищення кваліфікації працівників цих служб через вивчення основ кризового менеджменту, світового досвіду у сфері стратегічного планування, сучасних технологій кризових PR. Важливе практичне значення має також обмін досвідом між PR-фахівцями різних структур під час спільних семінарів, «круглих столів», конференцій тощо [3, с.127].

Незважаючи на наявність ґрунтовної законодавчої бази з питань забезпечення інформаційно-комунікаційної діяльності, практична реалізація моделі двосторонньої комунікації в суспільній сфері в контексті державного управління майже не здійснювалася. Намітилися лише деякі зрушення, пов'язані зі світовими процесами загальнодемократичних перетворень. Йдеться про розробку і впровадження механізмів ефективної комунікації між владою та громадськістю, що передбачає налагодження постійного діалогу з громадськістю на паритетних засадах, стимулювання громадянської активності щодо участі в управлінні державними справами та визнання обопільної відповідальності як з боку органів влади, так і з боку громадських структур. В органах місцевого самоврядування спеціально створюються відділи зв'язків з громадськістю, що повинні стати посередниками у процесі комунікації між владою та громадськістю. Ці підрозділи виконували і виконують надзвичайно важливі завдання:

- постійно надають об'єктивну, достовірнню інформацію про діяльність установи, її досягнення та плани;
- організовують ефективний діалог з громадськістю;
- організовують консультації з громадськістю при прийнятті важливих управлінських рішень;
- вивчають громадську думку та виробляють рекомендаці керівництву;
- розробляють стратегічні плани, концепції та плани позитивного іміджу організації;
- оперативно реагують на дії громадськості;
- організовують успішну внутрішню комунікацію, що спрямована на залучення внутрішніх резервів розвитку установи.

На сьогодні одним з найважливіших завдань прес-служб полягає в постійному обліку громадської думки, контролі настрої мешканців муніципального утворення. Регулярне проведення опитувань громадської думки дозволяють проводити соціальну діагностику соціальних потреб і соціальних інтересів жителів округу, визначати пріоритетні напрямки роботи місцевої ради. Також важливо налагодити хороші відносини із засобами масової інформації [5, с. 183].

Отже, при реалізації будь-якої концепції розвитку місцевого самоврядування діяльність місцевої влади буде ефективна тільки тоді, коли головним принципом її повсякденної взаємодії з громадськістю стане співпраця як надійний фундамент відкритості та гласності в діяльності органів місцевого самоврядування для всього муніципального співтовариства. Для органів місцевого самоврядування вкрай важлива готовність місцевого населення підтримати їхні ініціативи, погодитися на деякі витрати заради майбутньої вигоди, піти на компроміс у вирішенні тієї чи іншої проблеми, надати муніципальним органам безпосередню допомогу. Все це пов'язано з тим, наскільки добре місцеві жителі знають своїх представників в органах місцевого самоврядування, наскільки довіряють їм і системі місцевих органів в цілому. До того ж, участь населення в управлінні своїм містом чи іншим населеним пунктом є найважливішим завданням, на вирішення якої спрямовані зусилля адміністрації округу, оскільки самоврядування може стати ефективним тільки за активної участі в ньому населення, яке розуміє можливість реалізації тут своїх економічних, соціальних вигод, юридичної та правової справедливості, і розглядають свою громадянську активність як вирішальний чинник становлення місцевого самоврядування.

Література:

1. Закон України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації від 23 вересня 1997 р. № 539/97-ВР (із змінами) [Текст] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. – К., 2005. – 10 с.
2. Василенко И. Связи с общественностью в государственных организациях и местных органах власти: западный опит [моногр.] / И. Василенко // Проблемы теории и практики управления. – М.: Дело, 2003. – 62 с.
3. Органи державної влади в Україні: структура, функції та перспективи розвитку: навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник. – К.: ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – 288 с.
4. Райт Г. Державне управління / Г.Райт. – К.: Основи, 1994. – 191с.
5. Шишкина, М. А. Паблик рилейшнз в системе социального управления / М.А. Шишкина. – СПб.: Изд-ва «Паллада-медиа» и СЗРЦ «РУСИЧ», 2009 р. – 444 с.

Науковий керівник: кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри документознавства та інформаційної діяльності Національного університету «Острозька академія», Олійник Олена Володимирівна.

Любов Титаренко
(Одеса, Україна)

ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В НАПРЯМКУ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Вибір даної теми зумовлений тим, що чільне місце в розбудові державності займає реформування системи підготовки магістрів державного управління. З точки зору вчених, українській державі необхідне кадрове забезпечення висококваліфікованими, цілеспрямовано підготовленими для професійної діяльності фахівцями. Підвищується роль державного службовця, як представника національної еліти, яка знає в якому напрямі рухатиметься суспільство, які його загальні пріоритети, адже саме управлінська еліта спроможна до впровадження нововведень, спираючись на наукові надбання та власну історію [1,с.6].

Метою статті постає дослідження спрямованості підготовки управлінських кадрів на організацію їх практичної діяльності, – як першочергового завдання перетворення державної служби на засіб результативного та ефективного функціонування держави.

Сьогодення вимагає підвищення ролі державного службовця, потребує від кадрів державної служби спроможності визначати і пред'являти суспільству новітні технології відповідного управління – вміння критично оцінювати проблеми суспільства і успішно їх розв'язувати [2,с.4].

Зазначимо, що загальнотеоретичні аспекти досліджуваної проблеми на сучасному етапі достатньо висвітлені у працях зарубіжних вчених: Д. Форрестера, О. Льюіса, Л. Гюстава, Д. Грейсона та вітчизняних: О. Воронько, Н. Нижник, В. Лугового, В. Аверьянова, С. Дубенко, В. Майбороди, В. Я. Малиновського і ін. В центрі уваги цих авторів знаходиться система освіти та її спрямованість на формування і вдосконалення корпусу кадрів державного управління. Розглядаються різні підходи щодо співвідношення практичної діяльності державних службовців: політичного, економічного та соціального аспектів демократичного розвитку суспільства. Ці питання не втратили актуальності, і на сьогоднішній день, потребують подальшого розгляду та вирішення.

Проведення адміністративної реформи, законотворчий і нормотворчий процеси у сфері державного управління на сьогодні потребують фахівців нової генерації здатних покращувати ефективність управлінського процесу в цілому [3; 4]. Слід зазначити, що підвищення ролі державного службовця, – це перш за все якість підготовки кадрів, комплектування органів державного управління кваліфікованими спеціалістами.

Управління справами суспільства, захист прав і свобод людини, визначення й реалізація основ державної політики, державних програм у сферах економічного, екологічного, соціально-культурного, національного розвитку, – це практика дій, яка впливає на успіх політичних і соціально-економічних перетворень в державі. При розгляді даного питання зазначимо, що слабкість і неефективність дій представників влади є наслідком недосконалої в Україні моделі державної політики. Існує думка, що суспільно-політична демократія не підкріплена активною соціально – спрямованою політикою держави не отримує підтримку громадян [3;4].

Як вважають політологи, для подолання кризових явищ в політичній, економічній сферах, удосконалення лише однієї гілки виконавчої влади, на вершині якої перебуває Кабінет Міністрів, недостатньо. Труднощі не можна ігнорувати, коли мова йде про розбудову громадянського суспільства, адже соціально – орієнтовану політику держави здійснюють усі головні інститути влади [5]. Управлінський характер і правова природа функцій управління полягають у подоланні кризових явищ у суспільній життєдіяльності[3, с.174].

Гармонізація українського суспільства можлива лише при умові ефективного служіння громадянам і державі керівними кадрами. За результати опитування газети «День» від будь-якого формату парламентської коаліції громадяни чекають соціально-захисної спрямованості держави з однієї сторони, і “стабільної політики” ринкової економіки, з іншої [6,с. 3].

Треба зазначити, що державне управління пов’язане з реалізацією цілей і функцій держави. У переломні періоди історичних процесів у суспільстві, завжди виникає потреба в людях, інтелект яких дозволив би теоретично окреслити парадигму майбутнього. Цю місію в суспільстві виконують вчені, а в управлінських структурах зокрема державні службовці, спираючись на їх вчення.

Сучасність вимагає гуманітарної спрямованості в орієнтирах і рішеннях державного службовця, підвищення його ролі в реалізації політики держави.

Існуюча плинність управлінських кадрів в системі державної служби не придає авторитету нашому державному устрою як на міжнародному рівні, так і на рівні громадянського суспільства України.

Як же змінити ситуативну демонстрацію єдності політичних сил на постійно діючу стабільність в організованому демократичному суспільстві з реалізацією конституційних прав і свобод громадян?

Міністр освіти і науки С. Ніколаєнко зазначає: «Україні потрібні освідчені особистості, щоб утверджувати країну у світовому співтоваристві як державу з високим рівнем морального розвитку, демократії і правосвідомості»[5,с.435]. Практика державного управління свідчить, що зміст професійного навчання повинен мати випереджаючий характер, враховуючи динамізм суспільних перетворень [5; 6].

У західних країнах керівні кадри (меритократія) розглядаються як еліта з вищою освітою, здобутою у найпрестижніших вузах, та видатними здібностями. Місце і роль державного службовця співвідносяться з практичними діями, що базуються на спроможності керівних кадрів добиватись успіхів в управлінській діяльності у різноманітних галузях. Здібності полягають у їх вмінні приймати і виконувати ефективні рішення, в першу чергу ставити суспільні цілі та безпосередньо їх виконувати. Роль державного службовця характеризується морально-етичними засадами, чеснотами: честолюбством, духовністю, громадянськістю, великою працелюбністю і т. ін. (саме здібні особи, а не походження із знатних сімей або спадкоємці багатіїв вважаються представниками “меритократії” [6].

Д. Форрестер – автор методу динамічного моделювання – вважав однією з основних причин недостатнього впливу прийняття адміністративних рішень на практиці в тому, “що більшу частину досліджень прийняття рішень починали люди, які мало ознайомлені з практикою управління” [3,с.128].

На практиці, зведення моделі вітчизняного державного управління до однобічного економізму призвели до різкого падіння матеріального рівня життя переважної частини населення, породили кризу духовності, патріотизму, довіри до влади [6]. Разом з тим, існує точка зору, що порушення законів, які регулюють політичний процес і байдуже ставлення до цього ганебного явища в суспільстві, були б не можливими в цивілізованому, законослухняному суспільстві [5;6].

Як справедливо зазначив відомий західний соціолог Є. Дюркгейм, ніякі реальні суттєві зміни не мають шансу на підтримку з боку населення, якщо вони не виражають його глибинних морально – духовних цінностей і не базуються на них [5, с. 436].

Відповідно, в Україні справжня управлінська еліта існує поки що на етапі становлення, адже стабільна демократія виникає там, де існує єдність еліт. Взагалі проблема підвищення місії та освітньо-кваліфікаційного рівня державних службовців є однією з найбільш гострих [3; 5]. Тому, якісна підготовка керівних кадрів стає особливо важливою в підвищенні ролі державного службовця, в напрямку прийняття рішень в розбудові та реалізації демократичного суспільства.

Виходячи з вищеозначеного, слід зауважити, що освіта є ключовим аспектом у підвищенні ролі державного службовця, від прийняття управлінських рішень якого на сьогодні можна розглядати стан справ у суспільному житті. Прикладом того є навчальний процес в ОРІДУ НАДУ при Президентові України, який здійснюється відповідно до централізованих програм обов’язкових дисциплін та інших загальних вимог з високим рівнем гуманітарного розвитку, демократії і правосвідомості.

Підготовка фахівців управління окрім знань, потребує оптимізації особистісних якостей. На першому місці звісно – підвищення особистісної відповідальності і дисципліни серед слухачів та студентів, поліпшення якості навчання, впровадження інформаційних технологій у навчальний процес, підвищення ролі і місця самостійної роботи, як того вимагає прогресивна освітня система.

Отже, підвищення ролі управлінських кадрів, які у своїй діяльності керуються інтересами суспільства, служінням громадянам і державі, потребує на наш погляд, зміщення акцентів стосовно змісту і форм організації навчання на основі ділового партнерського спілкування, формування вміння управляти конфліктами інтересів в умовах складного розвитку громадянського суспільства.

Тобто, на шляху демократичних перетворень становлення дієздатних структур управління зумовлюють особливі вимоги до рівня компетентності, організованості, цілеспрямованості і професіоналізму управлінської еліти.

Отже, в загальному вигляді постає переконливе твердження того, що управління за своєю сутністю набирає ознак демократичності, коли загальносуспільні інтереси стають цементуючими у діяльності і держави і публічних посадових осіб [3;5].

Важливими орієнтирами суспільних перетворень можуть стати суб'єктивні показники, які свідчать про міру довіри населення до влади.

Показник довіри має декілька значень:

- це суб'єктивний критерій ефективності соціальної політики, яка здійснюється виконавчою, законодавчою владою, місцевим самоврядуванням;
- це міра дистанції між державою і громадянським суспільством;
- це показник рівня демократичного розвитку суспільства.

Масштабність і значущість завдань у підготовка кадрів спрямовується на демократичні зміни, на новаторський стиль формування державної служби. А відтак, формування елітарної особистості управлінця сприятиме стабілізації соціально-економічного та духовного розвитку суспільства.

Література:

1. Воронько О.А. Керівні кадри: державна політика та система управління. Навч. посібник. -К.: Вид. УАДУ, 2000.
2. Дубинський О. Рішень поки що немає «Дзеркало тижня. Україна» – №17. -2013 р., – С.4.
3. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки. Моногр.\ за ред.. М.І. Пірен, В.А. Ребкала. – К., 2003. – С.177.
4. А. Селіванов. Конституційна держава: ідеологія суспільних реалій.
5. Голос України № 90(5590). – від 17 травня 2013 р. – С.4.
6. Л.Титаренко. Соціально-політичний простір сучасності: проблеми та перспективи розвитку. – ДРІДУ НАДУ при Президентові України.- 6 – та регіональна науково-практична конференція за міжнародною від 23 листопада 2012 року. – с.435.
7. Щоденна всеукраїнська газета День.- Влада та опозиція провалили свої мітинги // 18 травня 2013р.

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

M. Sultanov, X. Abdusalomov, Z.Turaeva
(Samarkand, Uzbekistan)

ZARAFSHON QO`RIQXONASIDAGI BIOLOGIK XILMA-XILLIK VA UNING EKOLOGIK TA'LIM UCHUN AXAMIYATI

Biologik xilma-xillik nima?

Biologik xilma – xillik atamasi nisbatan yangi hisoblanadi. Bioxilma – xillik deganda sayyoramizdagi barcha tiriklikning xilma – xilligi yoki hayvonlar o'simliklar mikroorganizmlar, barcha genotiplar va ekotizmlarning xilma-xilligi.

Bioxilma – xillik uchta darajada tahlil qilinadi.

- Barcha turlarning xilma-xilligi-o'simliklar, hayvonlar, mikroorganizmlar va shu jumladan zamburug'lar.
- Genetik xilma-xillik tur ichida genetik materiallarning xilma-xilligi
- Ekotizmlar xilma-xilligi barcha landshaftlarning xilma-xilligi

Yuqorida ko'rsatilgan darajalar bioxilma – xillik komponentlarini shakllantiradi.

Biologik xilma – xillik bu jamiyatning iqtisodiy, ekologik va madaniy-estetik talablarni qondiradi.

Hozirgi zamonda bioxilma – xillikga antropogen ta'siroti natijasida eksponensial kuchayib borayapti va bu jamiyatning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi «Biologik xilma-xillikni saqlash» Milliy strategiya va xarakat dasturi qabul qilib (1998), xalqaro hamjamiyat oldida o'zining milliy biologik resurslarini muhofaza qilish uchun javobgarligini e'lon kildi [1].

O'zbekistonda saqlab qolingan to'qayli maydonlarda barpo qilingan uchta qo'riqxonaning biri - Zarafshon qo'riqxonasidir. U 1975 yilda tashkil etilgan bo'lib, uning maydoni Samarqand viloyatining Cho'pon-Ota tepaliklaridan boshlanib, Zarafshon daryosining o'ng qirg'ogi bo'ylab oqimga qarshi 47 kilometrga cho'zilgan. Eni esa 300-1500 metrlar oralig'ida. Qo'riqxonaning yer maydoni 2352 ga bo'lib, shundan 851 gektari o'rmon bilan qoplangan. Qo'riqxonaning tashkil etilishidan maqsad, yo'qolib borayotgan kenja tur - Zarafshon tillarang qirg'ovuli sonini ko'paytirish, qimmatbaho dorivor o'simlik hisoblangan chakandani hamda to'qay landshaftlarini himoyaga olishdan iborat.

Zarafshon qo`riqxona biologik xilma-xilligini zamburug`lar, lishayniklar, mikroorganizmlar, o`simliklar, hayvonlarni o`z ichiga oladi

Qo'riqxona hududida 300 ga yaqin o'simlik turlari mavjud bo'lib, shulardan 59 turi dorivor, 23 turi esa texnik o'simliklar hisoblanadi. Bular qirg'ajiyda, chakanda, echkitol, majnuntol, suvtol, yulg'un, qizil do'lana, jing'il va boshqalar. Nam yerlarda shirinmiya, qo'g'a, kendir qamishi va boshqalar uchraydi. Boychechak va sarvinjon o'simliklari o'zbekiston Respubiikasi "Qizil Kitob" iga kiritiigan.

Qo`riqxonaning hayvonot olami xilma-xildir. Qo`riqxonada 30 tur sutemizuvchilar, 190 tur va kenja tur qushlar yashaydi. Sudralib yuruvchil;ar tarkibi 8 turni, suvda va quruqlikda yashovchilar esa 2 turni tashkil qiladi. Qo`riqxona xududidan o`tuvchi ko`p sonli kanallar va irmoqlardagi baliqlar 8 turdan iborat. Qalin chakandazorlarda tulki, chiyabo`ri, sahro va qamish mushuklari, tolay quyoni, jayra, bo`rsiq, tipratikan, qum sichqon va boshqalar yashaydi. Sudralib yuruvchilardan suv iloni, guldor chipor ilon, o`q ilon, chol toshbaqasi, sariq ilon va ko`pgina kaltakesak turlari mavjud.

Zarafshon qo`riqxonasi ba`zida ornitologiya qo`riqxonasi deb ham atashadi, chunki uning asosiy faunasi qushlardan tashkil topgan. Qo`riqxonada uchraydigan 190 tur qushlardan 10 tasi doimiy yashaydi, 30 tur qushlar esa u yerda uya qurib yashaydi va ko`chadi, 36 tur qushlar u yerda qishlaydi, 108 turi uchib utish davrida doimiy ravishda qunim topadi va 6 turi esa ba`zida-ba`zida qunib o`tadi [2].

Hozirgi vaqtda qo'riqxonada qo'riqlash rejimi tashkil qilingan, biotexnik tadbirlar o'tkazilmoqda , ilgari insonlar xo'jalik faoliyati ta'sirida buzilgan o'rmonlarning aloxida qismlari qisman o'z holiga tiklanmoqda. Lekin bu tadbirlar o'simliklar va hayvonot dunyosini saqlab qolish uchun yetarli bo'lmayyapti. Boshqa faqat qo'riqxonalari kabi Zarafshon qo'riqxonasida ham xududning qurishi sodir bo'lmoqda, bu esa daraxt va butalarning qurib qolishiga olib kelmoqda.

Qo'riqxona tashkil qilinishiga qaramasdan antropogen xususiyatga ega bo'lgan salbiy omillar qirg'ovullarga hamon ta'sir qilishda davom etib kelyapdi.

Jumladan, ular uya qo'rish va tuxum qo'yish davrida dalalarda mol boqishi, noqonuniy ovlash ayniqsa qo'riqlanadigan zonada va undan tashqarida ko'p ovlanadi, qirg'ovullar esa qo'riqxona xududidan tez-tez chiqib turadi. Kimyoviy preparatlarning jadal qo'llanilishi ayniqsa g'o'za deffolyatsiyasi davrida ko'plab qushlarning qirilib ketishiga olib keladi. Ba'zi yillarda xatto oziqa muhiti yetarli bo'lgan sharoitda ham chakanda va jiydalarning hosildorligi kam bo'lsa (qorli davrlarda uning asosiy qishki oziqasi) qirg'ovullarning noqulay qishlashiga olib keladi. Bu yillarda o'simlik zararkunandalarining ko'payishi natijasida bu o'simliklar hosildorligi kamaymoqda va bu oziqa muhitiga raqobat ko'chaymoqda.

Ushbu ekologik muammolarni echish yullaridan biri va eng muhimi bu–ekologik–oqartuv ishlarni yulga quyishidir. Bu yuo'nalishining mohiyati ekologik ta'lim va tarbiyani, madaniyat rivojlantirishga jamiyatning ekologik ongini qayta qurishdek asosiy vazifani bajarish bulib xisoblanadi.

Jamiyatning ekologik ongni har doim, insoniyat tarixiy rivojlanishining hamma bosqichlarida mavjud bo'lib, ma'lum vaqtda inson va tabiat urtasidagi o'zaro munosabatlar to'g'risidagi tushunchalarni ob'ektiv tarzda ifodalangan.

Ekologik ongning aynan shu turi olimlarning fikricha odamlarning tabiat olami bilan o'zaro ta'siri xususiyatlarni aniqlangan.

Yuqorida aytilganini inobatga olib xulosa qilish mumkin, Zarafshon qo'riqxonasi atrofidagi yashovchi aholining urtasida ekologik madaniyatni shakllantirish maqsadida ekologik ta'lim va tarbiyaviy ishlarni kuchaytirish kerak.

Adabiyotlar:

1. Национальная стратегия и план действий республики Узбекистан по сохранению биологического разнообразия. Ташкент.1998.135с.
2. Багдасарова В.А., Фундукчиев С.Э. Зарафшанский заповедник // Заповедники СССР: Заповедники Средней Азии и Казахстана - М.: Мысль, 1990.- С. 246-253.

Куаныш Еслямов, Джамиля Якупова
(Уральск, Казахстан)

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ВАНАДИЯ В НЕФТЕШЛАМАХ

В настоящее время традиционные геохимические исследования ванадия в нефтях дополнились новым направлением по изучению его извлечения как ценного попутного компонента, значимость которого может быть определена по его концентрации в процессе переработки нефти. Тяжелые высоковязкие нефти часто содержат заметное количество ванадия и других металлов. Наибольший прогресс в получении ванадия из нефтей достигнут в тех технологиях, где он извлекался после максимального отбора углеводородных продуктов. При этом концентрация ванадия последовательно повышалась по направлению нефть>высококипящий нефтяной остаток > кокс [1].

Вовлечение в переработку вторичных ванадийсодержащих ресурсов имеет целый ряд преимуществ: расширяется сырьевая база ванадия и повышается общее извлечение ванадия из первичного сырья; экономятся минеральные и энергетические ресурсы, благодаря их комплексному использованию; улучшается экологическая обстановка: очищаются воздушный и водный бассейны промышленных зон, сокращаются площади, занятые шламоотвалами, в которые сбрасываются токсичные отходы. Переработка техногенных ванадийсодержащих отходов в необходимых масштабах требует наличия соответствующих технологических решений.

Ванадий присутствует в нефти в виде металлорганических соединений, причем при переработке нефти его основное количество сосредоточивается в тяжелых фракциях — гудроне, коксе, мазуте [2].

Несмотря на малое содержание в нефти, микроэлементы значительно влияют на процессы переработки и дальнейшее использование нефтепродуктов. Большинство элементов, находящихся в нефти и микроколичествах, являются ядами катализаторов, которые быстро дезактивируют промышленные катализаторы нефтепереработки. Поэтому для правильной организации технологического процесса и выбора типа катализатора необходимо знать состав и количество микроэлементов. Большая часть их концентрируется в смолисто-асфальтеновой части нефти, поэтому при сжигании мазутов образующийся оксид ванадия сильно корродирует топливную аппаратуру и отравляет окружающую среду. Современные электростанции, работающие на сернистом мазуте, могут выбрасывать в атмосферу вместе с дымом до тысячи килограммов V_2O_5 в сутки.

Как известно, в тяжелой нефти в высоких концентрациях находится широкий спектр цветных, благородных, редких и редкоземельных металлов. Ванадий (V) и никель были в числе первых металлов, обнаруженных в нефти, вероятно, это связано с их повышенным содержанием по сравнению с другими металлами. Концентрации этих металлов в нефти отдельных месторождений столь значительны, что оказываются вполне сопоставимыми с содержаниями металлов в рудах, а получение ванадия из нефти является вполне рентабельным и экономически обоснованным [3-6].

В связи с этим целью работы является определение содержания ванадия в нефтяных шламах Западного Казахстана.

С этой целью был проведен эксперимент по ГОСТ 10364-90, описание которого приводится ниже. Навеску нефтешлама растворяли в растворе гидроксида натрия, прилили 1 мл концентрированной серной кислоты и добавляли по каплям до слаборозовой окраски, устойчивой в течение 2 - 3 мин, раствор марганцовокислого калия с массовой долей 2 %. Избыток перманганата разрушали раствором щавелевой кислоты с массовой долей 2 %, прибавляя ее по каплям до обесцвечивания жидкости. Затем добавляли 7 капель фенилантраниловой кислоты и через 2 мин оттитровывали ванадий 0,02 моль/дм^3 раствором соля Мора до изменения цвета от вишневого к зеленому. Результаты анализа приведены в таблице 1.

Таблица 1 – Содержание ванадия в нефтешламах (резервуарный)

№ пробы	Плотность при 20°С, г/см^3	Содержание ванадия, %
1	0,8185	0,0890
2	0,8185	0,0714
3	0,8185	0,1070

Из таблицы видно, что плотность остается постоянной и составляет 0,8185 г/см^3, содержание ванадия в пробах варьирует в пределах 0,0714-0,1070%

В таблице 2 представлены данные о наиболее уникальных и крупных по своим ресурсам месторождениях России и с оценкой их плотности и концентрации ванадия.

Таблица 2 – Распределение наиболее крупных месторождений с тяжелыми промышленно-ванадиеносными нефтями России

Месторождение	Нефтегазоносный бассейн	Плотность, г/см^3	Содержание ванадия, %
Ромашкинское	Волго-Уральский	0,9053	0,0329
Приобское	Западно-Сибирский	0,8806	0,0360
Мамонтовское	Западно-Сибирский	0,9170	0,0063
Федоровское	Западно-Сибирский	0,9050	0,0068
Усинское	Тимано-Печорский	0,9596	0,0111
Наульское	Тимано-Печорский	0,9130	0,0032
Юсуповское	Волго-Уральский	0,8965	0,0140
Новоелховское	Волго-Уральский	0,9059	0,0569

Анализ таблицы 2 показывает, что плотность нефти колеблется от 0,8806 до 0,9596 г/см^3, а содержание ванадия 0,0032-0,0569%. Сравнение с результатами, приведенными в таблице 1, показывает, что содержание ванадия в нефтешламе (резервуарный) значительно выше, чем в нефти. Это вполне объяснимо и связано с тем, что ванадий в виде органических комплексных соединений концентрируется в нефтешламах.

По мнению [7], анализ ресурсов тяжелых ванадиевоносных нефтей показывает, что несмотря на некоторые существенные достижения в добыче и переработке данного вида сырья, комплексного промышленного освоения месторождений данной категории не внедрено. Данные нефти следует рассматривать как потенциальный источник

ценного ванадиевого сырья, а отсутствие системы промышленного получения ванадия из тяжелых нефтей приводит к безвозвратной утрате этого ценного металла.

Таким образом, сегодня необходим комплексный подход к решению проблемы техногенных отходов, включающих в себя максимальное вовлечение отходов в промышленное производство и, как следствие, снижение их негативного воздействия на человека и окружающую среду.

Литература:

1. Камьянов В.Ф., Аксенов В.С., Титов В.И. Гетероатомные компоненты нефтей.– Новосибирск: Наука.– 1983.
2. http://cln.ucoz.ru/news/dobycha_vanadiya/2012-01-15-34
3. Якуцени С.П. Распространенность углеводородного сырья, обогащенного тяжелыми элементами-примесями. Оценка экологических рисков. - СПб.: Недра, 2005. - 372 с.
4. Якуцени С.П. Глубинная зональность в обогощенности углеводородов тяжелыми элементами-примесями // Нефтегазовая геология. Теория и практика. - 2010. - Т 5. - № 2. URL: http://www.ngtp. ru/rub/7/30_2010 .pdf (дата обращения:10.10.2011).
5. Байманова А.Е., Рсымбетова А.У. и др. Изучение вопросов техногенной миграции элементов тяжелых металлов из состава нефтей // Научно-технологическое развитие нефтегазового комплекса: Докл. V Междунар. научных Надировских чтений.- Алматы, Актобе, 2007. - С. 442-446.
6. Суханов А.А., Петрова Ю.Э. Ресурсная база попутных компонентов тяжелых нефтей России // Нефтегазовая геология. Теория и практика. - 2008. - Т. 3. - № 2. URL:http://www.ngtp.ru/rub/9/23_2008.pdf (дата обращения:12.12.2011).
7. Ященко И. Г. Тяжелые ванадиевоносные нефти России // Известия ТПУ. 2012. №1. С.105-111.

Людмила Пашкова
(Белгород, Россия)

ЭКОЛОГИЧНАЯ, ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНАЯ, ЭКОНОМИЧНАЯ АРХИТЕКТУРА БОЛЬШИХ ГОРОДОВ

Сегодня мировая тенденция, ориентированная на энергоэффективность начинает влиять и на российскую архитектурно-строительную сферу. Одним из архитектурных приемов повышения энргоэффективности здания является использование материалов, способных уменьшить теплопотери здания и сделать внутренний микроклимат более комфортным. Сегодня такая сфера деятельности человека, как разработка различных энергоэффективных материалов активно развивается. Свойства строительных материалов наряду с эстетическими и социальными вкусами и правилами, обычаями и законами оказывают определяющее влияние на выбор архитектурно-конструктивных форм в строительстве. При рассмотрении факторов, определяющих выбор или назначение пролетов, каждый раз приходилось ссылаться на два решающих обстоятельства: выбор материала и воплощение его в конструктивную форму, конструкцию [1]. Термины «материал», «элемент», «конструкция» иногда трудно разграничить, они взаимосвязаны.

Навесные вентилируемые фасады начали применяться в России относительно недавно, около 15 лет назад, несмотря на то, что в Западной Европе они были распространены уже 40 лет назад. Вентилируемые фасады обретают все большую популярность сегодня. Это связано с тем, что они могут применяться практически во всех климатических условиях, обеспечивают хорошую тепло- и звукоизоляцию, значительно повышают энергоэффективность здания. Вентилируемые фасады долговечны – гарантированный срок службы составляет 50 лет, что подтверждено результатами технических испытаний.

Наличие воздушного зазора в вентилируемом фасаде принципиально отличает его от других типов фасадов. За счет разницы температур с внешней и внутренней сторон ограждающей конструкции возникает перепад давления и, как следствие, восходящий воздушный поток. В результате несущая стена и утеплитель избавляются от конденсата и атмосферной влаги.

Устройство мокрого фасада с тонким штукатурным слоем по теплоизоляции представляет собой сложную многослойную наружную конструкцию. При монтаже и отделке мокрого фасада, используются процессы с применением воды. Теплоизоляция мокрого фасада из минеральной ваты или фасадного пенопласта крепится к наружной стене дома штукатурным клеевым раствором и фасадными дюбелями. Затем на наружной поверхности фасадного утеплителя из этих же клеевых растворов выполняют устройство тонкого, но прочного защитного слоя штукатурки, армированного стеклосеткой, наконец, наружная декоративная штукатурная отделка мокрого фасада. Для устройства наружной отделки используют современные минеральные, акриловые или силикатные фасадные штукатурки.

Основным элементом, определяющим свойства, особенности устройства современного штукатурного фасада, является утеплитель. Выбор утеплителя определяет состав остальных компонентов наружной системы утепления, начиная от штукатурной клеевой смеси и заканчивая декоративными штукатурками. Как, правило, для устройства утепления используется современная теплоизоляция из минеральной ваты или пенопласт. *Минеральная вата.* Современный утеплитель из минеральной ваты при устройстве системы имеет два основных преимущества, это негорючесть и высокая паропроницаемость наружной теплоизоляции[5]. Его применение для утепления значительно шире и предпочтительнее чем устройство теплоизоляции из пенопласта. Современная минеральная вата, в отличие от пенопласта, при утеплении оказывает незначительное сопротивление парам воды, они легко проникают сквозь утеплитель, штукатурку, а конденсат эффективно удаляется. Дом через штукатурку дышит.

Преимущества использования мокрого фасада:

-Значительное повышение теплоизоляции стен
-Снижение затрат на отопление
-Создание комфортного микроклимата в помещении
-Снижение затрат на строительство (за счет облегчения конструкции стен)
- Радикальное улучшение звукоизоляции
- Защита межпанельных швов в реконструируемых зданиях
- Повышение уровня энергосбережения здания.

Название „прозрачная теплоизоляция“ относится к классу теплоизоляционных материалов свободно пропускающих солнечный свет. Дома с такой системой теплоизоляции могут эффективно использовать энергию солнца для отопления. Такой способ утепления фасадов зданий позволяет, во-первых, минимизировать тепловые потери и, во-вторых, получать энергию для отопления помещений, абсорбируя и накапливая энергию солнечного света.

Пассивное использование солнечной энергии при применении „прозрачной теплоизоляции“ происходит в несколько этапов. Прозрачный верхний слой термоизоляционного материала пропускает солнечный свет к внутреннему слою световодных трубок. Слой этот можно представить себе в виде множества связанных вместе прозрачных соломинок. С их помощью свет попадает на чёрный абсорбирующий слой, где он и преобразуется в тепло, которое в свою очередь накапливается в стене. Тепло зимой – прохладно летом.

Энергоэффективные светопрозрачные ограждающие конструкции зданий:

- опыт внедрения энергосберегающих окон для зданий различного назначения;
- пути снижения теплопотерь через светопрозрачные конструкции, в том числе в ночное время;
- окна с приточными вентиляционными клапанами как элемент регулирования микроклимата помещений;
- двойные светопрозрачные фасады зданий.

Многих наших туристов на Западе вводят в заблуждение кристаллы зданий, когда все наружные стены кажутся состоящими из стекла. На самом деле, как правило, это – навесные стеклянные фасады, за которыми скрываются массивные стены с окнами обычного размера. Эффективное использование пространства и света является одним из ключевых элементов современной архитектуры. В строительстве загородных домов используют специальные материалы и конструктивные решения для увеличения свободного пространства и решения задач энергоэффективности [6]. Одним из таких материалов является поликарбонат, который благодаря уникальному сочетанию своих потребительских и физико-механических свойств приобрел особую популярность.

Отличительная *особенность энергоактивных зданий* любого типа заключается в том, что их конструкции наделены способностью улавливать, преобразовывать и передавать во внутреннюю или внешнюю энергосистему энергию возобновляемых источников: солнечную, ветровую, гидро- и геотермальную, биохимическую и другие виды энергии. Общие принципы и архитектурно-строительные приемы разработки энергоактивных зданий формулируются исходя из требований, которые определяются основным функциональным назначением здания и стремлением к повышению энергетической экономичности и экологического комфорта. Принцип полифункциональности проектирования конструкций воплощается через конструктивный или функциональный признаки [7]. В первом случае конструктивные элементы здания совмещают с конструктивными элементами энергетической установки, предназначенной для использования соответствующего возобновляемого источника. Во втором случае наделяют тот или иной конструктивный элемент здания, целое здание или группу зданий дополнительными энергетическими функциями, например, используя здание или его часть в качестве затеняющего или направленно отражающего солнечную энергию экрана либо диффузора ветроэнергетической установки.

Конструктивный и функциональный признаки могут быть совмещены в одном техническом решении, взаимно дополняя и усиливая эффект энергетической активности[5].

Одним из путей снижения эксплуатационных затрат является строительство *энергоэффективных* высотных зданий. Энергоэффективными называются такие здания, при проектировании которых был предусмотрен комплекс архитектурных и инженерных мероприятий, обеспечивающих существенное снижение затрат энергии на теплоснабжение этих зданий по сравнению с обычными (типовыми) зданиями при одновременном повышении комфортности микроклимата в помещениях [3].

Энергоэффективность и энергосбережение входят в число 5 стратегических направлений приоритетного технологического развития, обозначенных Дмитрием Медведевым на заседании Комиссии по модернизации и технологическому развитию экономики России. Перед страной поставлены серьезные задачи в области энергоэффективности.

Зеленое строительство – это практика строительства и эксплуатации зданий, целью которой является снижение уровня потребления энергетических и материальных ресурсов при одновременном сохранении или повышении качества зданий и комфорта их внутренней среды.

Преимущества для здоровья и общества:

- Создание более комфортных условий в помещениях по качеству воздуха, а также тепловым и акустическим характеристикам;
- Снижение уровня загрязнений, попадающих в воду, почву и воздух, и, как следствие, сокращение нагрузки на городскую инфраструктуру;
- Повышение качества жизни с помощью оптимального градостроительного проектирования — размещения мест приложения труда в непосредственной близости жилых районов и социальной инфраструктурой (школы, медучреждения, общественный транспорт и т.д.).

Архитектура и градостроительство придуманы не только для того, чтобы творить обитаемую среду для населения, но и как средство эстетического удивления оного. Современная архитектура должна быть эксклюзивной, экономичной и экологичной. Примерно такой, как её представляет и предлагает британский мэтр Норман Фостер, понастройвший своих экологичных див не только в родном Лондоне, но и по всему миру [4].

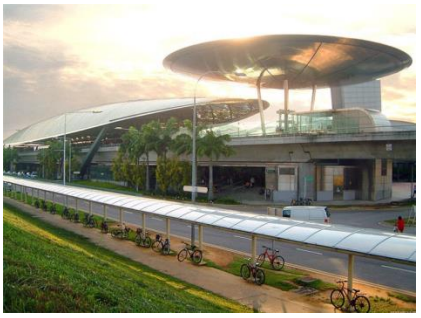

Рисунок 1 - Выставочный зал в Сингапуре

Литература:

1. Лопатто А.Э. Пролеты, материалы, конструкции. – М.: Стройиздат, 1982. – 196 с.
2. Энергоактивные здания / Н.П. Селиванов, А.И. Мелуа, С.В. Зоколей и др. ; Под ред. Сарнацкого и Н.П. Селиванова. - Лопатто А.Э. Пролеты, материалы, конструкции. – М.: Стройиздат, 1988. – 376 с.
3. Беляев В.С., Хохлова Л.П. Проектирование энергоэкономичных и энергоактивных гражданских зданий. – М.: Высш.шк., 1991. – 255 с.
4. http://greenawards.ru/ru/green
5. Кафтаева М.В. О свойствах мелкозернистых прессованных бетонов//Сооружения, конструкции, технологии и строительные материалы XXI века: Сб. докл. II Междунар. конф. - шк.-сем. молод. учен., асп. и докторантов: Белгород: Изд-во БелГТАСМ. 1999. Ч. 2. С. 188-193.
6. Лесовик В.С. К проблеме повышения эффективности композиционных вяжущих / В.С. Лесовик, Н.И. Алфимова, Е.А. Яковлев // Вестник БГТУ им. В.Г. Шухова. − 2009. − № 1. − С. 30−33.
7. Сулейманова Л.А Энергоэффективные газобетоны на композиционных вяжущих для монолитного строительства / Лесовик В.С., Сулейманова Л.А., Кара К.А.// Известия высших учебных заведений «Строительство», 2012. – № 3. – С. 10–20.

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Ануарбек Аймен, Евгения Ткач
(Тараз, Казахстан)

ФОРМИРОВАНИЕ КЛАСТЕРОВ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Для создания конкурентоспособной экономики Казахстана в первую очередь должны быть в максимальной степени развиты имеющиеся конкурентные преимущества страны. К ним можно отнести:

- собственный научно-технический потенциал;
- инвестиционную привлекательность;
- благоприятные макроэкономические условия;
- наличие квалифицированных кадров;
- благоприятные институциональные условия, в частности, готовность государства поддерживать инновационные преобразования.

Большинство достигших успеха стран проходит ряд стадий накопления потенциала конкурентоспособности, Этот путь предстоит повторить и Казахстану. Выделение этих стадий (достаточно условное) позволяет уяснить, как развиваться национальной экономике, какие специфические проблемы встают перед национальными производителями на каждом этапе, какие основные силы обеспечивают экономический рост или застой.

В странах, находящихся на первой стадии, успешные отрасли получают преимущества в основном за счет базовых факторов производства и ресурсов. Поэтому круг потенциально конкурентоспособных отраслей здесь довольно узок, конкурентные преимущества достигаются за счет низких цен, источником технологии является преимущественно импорт. Более современные технологии и виды продукции появляются благодаря пассивному строительству заводов "под ключ" или поставляются непосредственно инофирмами, которые либо имеют в стране свои предприятия, либо заключают с местными предприятиями управленческие соглашения. Доступ на внешние рынки опосредован совместными усилиями с зарубежными предприятиями. Экономика на этой стадии весьма чувствительна к колебаниям конъюнктуры мирового рынка. Серьезным потенциалом успеха в современных условиях такая экономика в целом не обладает. В эту группу попадает большинство развивающихся стран, хотя ее прошли все.

На второй стадии (стадии инвестиций) потенциал успеха гораздо больше зависит от возможностей экономики инвестировать расширение производства, его модернизацию. Используемая технология не лидирующая по мировым меркам, но достаточно развитая и часто подвергаемая улучшениям. Способность абсорбировать такую технологию и ее улучшать – важный показатель достижения страной этой стадии. На ней повышается степень открытости в мировое хозяйство, усиливается конкуренция на внутреннем рынке. Совокупность факторов конкурентоспособности та же, что и на предыдущей стадии, но процесс применения и лучшего освоения более сложной техники позволяет гораздо эффективнее использовать эти факторы. Через эту стадию в свое время прошли многие развитые страны, но из развивающихся достичь ее удалось отдельным (Южной Корее, Сингапуру, Тайваню, Бразилии, Мексике).

На третьей стадии основное движение экономике задают инновации, которые компенсируют в значительной степени недостатки страны по тем или иным ресурсам и факторам. Все большее число фирм (и отраслей) не просто используют инновации, но постоянно их создают и распространяют. Показатели достижения страной этой стадии – расширение конкурентоспособности в отраслях машиностроительного комплекса и наукоемких производствах, развитие сферы услуг, трансформация отраслевой структуры, резкое увеличение числа транснациональных корпораций. Этой стадии достигли все индустриально развитые страны, а Южная Корея и Тайвань находятся сейчас на подступах к ней [1].

Казахстан по основным параметрам пока находится на первой стадии и по отдельной части на второй. Конкурентоспособность его экономики обеспечивается за счет базовых факторов (природные ресурсы, дешевая рабочая сила). Однако необходимо помнить, что преимущества, основанные на базовых факторах, очень зыбкие и легко теряемые. Наиболее важны в современных условиях другие факторы – современная инфраструктура, высококвалифицированный и образованный персонал, научный потенциал.

Для Казахстана предпочтительнее не столько простое приращение производственного потенциала, сколько технологическая реконструкция и радикальное обновление на этой базе производительных сил. В противном случае неизбежно продолжение ресурсорасточительного развития, которое породит новые препятствия экономическому росту и структурной перестройке. Говоря о стимулировании инвестиционной активности, необходимо не приспосабливать инвестиционный процесс к прежней структуре экономики, а создавать условия для экономического подъема на новой технической основе. При этом нельзя не признать важную роль притока иностранного капитала в обрабатывающую промышленность. Высказываются опасения, что приход иностранных инвестиций несовместим с интересами национальной независимости. Однако, во-первых, масштабы иностранных вложений (за исключением сырьевого сектора) пока далеки от того, чтобы потребовались оградительные меры. Более актуальной является проблема создания благоприятного климата для них. Во-вторых, мировой опыт свидетельствует, что привлечение иностранного капитала при надлежащем регулировании этого процесса не обязательно приводит к утрате национального суверенитета, ослаблению экономической мощи. В таких развитых странах, как Канада, Австралия, иностранный капитал преобладает в ряде ведущих отраслей, достигая в отдельных случаях 90%.

Ресурсный потенциал Казахстана может служить интересам экономического роста, технологического перевооружения производства только при рациональном подходе к его использованию, сочетающемуся с повышением конкурентоспособности продукции обрабатывающей промышленности и высокой общей эффективностью функционирования экономики.

Следует отметить, что конечный конкурентоспособный продукт сегодня, хотя и имеет торговую марку конкретной национальной фирмы, зачастую – это международный продукт. Не замыкание в национальных границах и опора на собственные силы, а целенаправленное использование сильных сторон международной интеграции позволяет добиться конкурентоспособной национальной экономики.

Одним из ведущих направлений деятельности в области повышения конкурентоспособности экономики Казахстана должно стать подключение научно-технического фактора к достижению стратегических экономических

целей государства. Главная задача при этом – поддержание такого уровня развития науки и техники, который был бы способен стать надежной, независимой от внешней конъюнктуры базой для структурной перестройки и обновления экономики Казахстана, духовного и социального прогресса общества, интеграции страны в мировое сообщество.

В таких условиях наиболее оптимальным вариантом выживания и повышения конкурентоспособности стали инновационные промышленные кластеры. Как утверждают экономисты стран с различными социально-экономическими системами, наиболее успешно в них формируются, развиваются и прогрессируют именно кластеры. С каждым годом они устойчиво и усиленно идентифицируются как основной генератор развития региональной экономики. Во • многих случаях кластеры рассматриваются как наиболее эффективное лекарство для экономики отдельных регионов, страдающих от структурных болезней и недостатков. Практика кластеризации свидетельствует о том, что оптимальная и своевременная финансовая, а также их научно-теоретическая поддержка побуждает к развитию обширный набор региональных направлений деятельности:

- политику конкуренции,
- развития предпринимательской среды,
- инновационную, инвестиционную и социальную политику.

Результативность функционирования малого предприятия в кластере, также как и результативность функционирования отраслевого рынка, представляет собой многоаспектное явление. Малые предприятия, объединенные в кластер, прежде всего, являются особым субъектом рынка. В данном случае субъектом рынка выступают не просто малое предприятие, но, прежде всего, их кластер. Следовательно, оценка результативности функционирования этого субъекта рынка может даваться, как с позиции успешности функционирования кластера, так и с позиции входящего в него отдельного малого предприятия.

Результативность функционирования кластера можно оценивать и со стороны последствий для экономики государства. Прежде всего, успешное функционирования кластера является гарантией сохранения рабочих мест людям, работающим в малом бизнесе. А это означает, что имеет место сохранение налоговой базы. Кроме того, это предполагает сокращение выплат по безработице. Поэтому власти всегда проявляет заботу о малом бизнесе. Именно поэтому, власти разных уровней зачастую становятся инициаторами создания и поддержания кластера предприятий, поскольку они справедливо полагают, что кластеры представляют собой движущую силу для увеличения экспорта и привлечения иностранных инвестиций.

С точки зрения национальной экономики результативность функционирования предприятий малого бизнеса в кластере может оцениваться количеством созданных рабочих мест. Этот показатель свидетельствует и об увеличении самого среднего класса, который считается опорой всякой демократии. В этом отношении нашему государству было бы целесообразно обратить особое внимание на необходимость расширения кластеризации предприятий. Кроме того, появление новых рабочих мест, означает отсутствие необходимости выплачивать пособия по безработице, то есть сокращает сумму выплат из государственного бюджета.

С точки зрения отраслевого рынка, результативность функционирования малого бизнеса в кластере может оцениваться показателем доли малого бизнеса в выпуске отраслевой продукции. По некоторым международным нормам такой долей могла быть 30% в отраслевом предложении.

С точки зрения субъекта рынка, результативность функционирования малого бизнеса в кластере может оцениваться показателями самого кластера: прибыльность, восприимчивость инновациям, финансовые потоки и т.п. Кроме того, стремление войти в тот или иной кластер конкретной малой фирмы, также можно рассматривать как показатель популярности кластера.

В качестве показателей результативности функционирования кластера может выступать наличие или отсутствие в нем третейских судов, общественных объединений, работающих на принципах саморегулирования, форм доверия между участниками кластера, прозрачности коммерческой информации внутри кластера.

Данные показатели, по нашему мнению, могут составить основу для разработки критериев оценки результативности функционирования кластеров предприятий.

Участие в кластере представляет также преимущества в доступе к новым технологиям, методам работы или возможностям осуществления поставок. Входящие в кластер фирмы оперативно информируются о прогрессе технологии, доступности новых компонентов и оборудовании, новых концепциях в обслуживании и маркетинге, поскольку эти задачи облегчаются постоянными взаимоотношениями с другими членами кластера и другими контактами. Членство в кластере делает возможным непосредственное наблюдение за деятельностью других фирм. В противоположность этому изолированная фирма не имеет доступа к информации и вынуждена при этом больше платить, для неё возрастает необходимость выделять средства на достижения новой информации в пределах своей собственной структуры.

Потенциальные преимущества кластеров в осознании необходимости и создании возможностей для активизации инновационной деятельности очень велики, в не меньшей степени важными оказываются предоставляемая ими гибкость и способность к быстрому реагированию на эту потребность. Необходимо подчеркнуть особую роль экпорториентированных регионов в реализации Стратегии индустриально-инновационного развития страны. К числу наиболее значимых следует отнести организацию высоко-технологических и наукоемких продукции и производств. Поэтому стратегия их инновационного поведения в первую очередь должна быть нацелена на интегрированный или диверсифицированный рост в рамках формирования наукоемкого кластера. В конечном итоге такой подход позволит обеспечить производство конкурентоспособной на мировом рынке продукции, вследствие этого будут созданы все предпосылки для эффективной деятельности отечественных предприятий и дальнейшего роста их потенциала.

В рамках проекта Правительством создан Центр маркетингово-аналитических исследований, который вместе с международными специалистами, отечественными учеными, предпринимателями и бизнес-структурами проводит работу по оценке перспектив отраслей экономики Казахстана на внутреннем и мировом рынках [3].

Литература:

1. Муканов Д. Индустриально-инновационное развитие Казахстана: потенциал и механизмы реализации – Алматы, Дайк-Пресс, 2004 – 274 с.
2. Цихан Т.В. Кластерная теория экономического развития //"Теория и практика управления", №5, 2003 г.-с.5
3. Алекс Хансен. Глобальная экономика – не клуб, на двери которого написано «Closed».// Казахстанская правда – 2004 – 24 сен – с. 9

Ануарбек Аймен, Евгения Ткач
(Тараз, Казахстан)

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В условиях глобализации экономики изучение институциональных подходов к анализу конкурентоспособности региона является актуальным для исследования и разработки путей развития страны в целом. Институциональная школа в экономических исследованиях берет свое начало в американской интеллектуальной традиции начала XX века, начиная с Т. Веблена. К ней относят Дж. Коммонса, Дж. Кларка, У. Митчела, У. Гамильтона. В рамках этой теории институты рассматривались как образцы и нормы поведения [1], а также привычки мышления [2], влияющие на выбор стратегий экономического выбора.

Институционализм, как и ортодоксальная теория, освещает все формы человеческого взаимодействия, наравне с понятием «обмен» используются также термины «сделка» и «трансакция». Речь идет не только об обмене материальными благами, но и о более широкой их трактовке – условия обмена представляют собой контракт [3]. Целесообразно для их анализа конструировать структурно схожий понятийный аппарат. Необходимо составить список объяснений, переводящих термины неоинституционалистов на язык ортодоксальных экономистов. С нашей точки зрения необходимо выделить экономию трансакционных издержек, которая реализует принцип максимизации.

В отношении определения оптимальной величины трансакционных издержек существуют самые различные точки зрения. На наш взгляд, при определении оптимального объема трансакционных издержек необходимо использовать дифференцированный подход. Их плановое увеличение может происходить только лишь в масштабах, ограниченных бюджетом предприятий в регионе, что в дальнейшем позволит свести к минимуму трансакционные издержки на последующих ее этапах а также совершенствовать структуру общих затрат по осуществлению хозяйственной жизни.

Исследователь Кирдина С.Г. считает, что применение институциональных подходов позволит получать или «методологически сопровождать» интересные результаты конкретных работ, имеющих не только теоретическое, но и прикладное значение, например, издержки производства [4]. Как было отмечено, в экономической науке денежная часть затрат получила название трансакционных издержек. В настоящее время сформулировать «единственное верное» определение трансакционных издержек не представляется возможным из-за широкого видового состава.

В отношении определения оптимальной величины трансакционных издержек существуют самые различные точки зрения. Так, например, по мнению отдельных специалистов, к транзакционным издержкам неприменим критерий минимизации, и позитивной считается тенденция к их увеличению. Другой точки зрения придерживаются специалисты, считающие, что величина трансакционных издержек должна быть минимальна. Это позволит снизить себестоимость производимой продукции или оказываемых услуг, а следовательно, повысить их конкурентоспособность на рынке [5].

Потребность в повышении конкурентоспособности обусловливает необходимость сокращения затрат, складывающихся как в процессе производства, так и в сфере товарного обращения. Одним из наиболее эффективных инструментов рационализации трансакционных и логистических издержек предприятий в регионе является бенчмаркинг – активная деятельность персонала, направленная на поиск конкурентных преимуществ во внешней среде, оценку их эффективности, обучение на лучших примерах ведения бизнеса (независимо от его размера, сферы применения и географического положения).

Известный ученый М. Блауг, указывает: «Школа институциональной теорий представляет собой не более чем легкую склонность к отступлению от ортодоксальной экономической науки» [6]. На основе анализа институциональных концепций нами предложено следующее определение институционального подхода: подход, который рассматривает набор явлений, то есть экономическое поведение субъектов локального рынка в регионе, осуществляет анализ поведения важнейших экономических институтов, их деятельность в тех или иных институциональных рамках. Институциональный подход, по нашему мнению, базируется одновременно на активном освоении и творческой адаптации зарубежных концепций; синтезе разнообразных подходов; конструировании на их основе новых оригинальных методологических схем анализа.

Регионы (муниципальные образования), подверженные в той или иной степени процессу дерегулирования, можно разбить на три большие категории:

1. Потенциально конкурентные, в которых конкуренция и желательна, и возможна.
2. Регионы (муниципальные образования) где дерегулирование должно сопровождаться специальными усилиями политики поддержки региональной конкуренции, так чтобы организационная эффективность внешних и внутренних рынков не привела к росту затрат или снижению качества поставляемых услуг.
3. Регионы, где оптимальной формой дерегулирования становится не частная собственность как таковая, а замена производства на государственных предприятиях контрактами с частными агентами.

Следует отметить, что составляющей процесса дерегулирования является ослабление входных барьеров в отрасль. В регионе такие барьеры вызваны необходимостью охраны недр, природных ресурсов, регулированием использования земли (строительство) или же заботой о безопасности людей. Барьеры входа могут быть как технологическими, связанными с особенностями производства данного товара, так и административными, связанными с деятельностью региональных органов управления. В регионе такие барьеры вызваны необходимостью охраны недр, природных ресурсов, регулированием использования земли (строительство) или же заботой о безопасности людей.

Существование таких барьеров – необходимая часть регулирования экономической деятельности. Проблема дерегулирования состоит в том, чтобы доказать, что эти барьеры являются не обязательными, их можно и нужно убрать или существенно снизить. В этом случае возникнет рыночная среда, которая сама во многом решит проблемы эффективности распределения и пользования ресурсов, а также повышения качества обслуживания.

Исполнительным органам власти в регионе необходимо проводить приемлемую политику, нацеленную на стратегическое развитие региона, создание благоприятного инвестиционного климата в нем. Немаловажную роль играет работа администрации в развитии условий, необходимых для малого предпринимательства на локальных рынках. Все вышеперечисленное повысит конкурентоспособность самого региона. Возникает необходимость анализа современных систем муниципального управления и рассмотрение законов и реформ, направленных на усиление власти на местах. Такие структурные элементы совокупного спроса как потребительский и

инвестиционный, во многом определяются местом региона в общественном разделении труда, его специализацией и отраслевой структурой, удаленностью от рынков ресурсов и сбыта.

Оптимальное сочетание видов деятельности региона обеспечивает конкурентное преимущество и его устойчивость. М. Портер выделяет три критерия подбора видов деятельности организации:

1) виды деятельности должны быть совместимы между собой и не противоречить общей стратегии; 2) согласованность гарантирует, что конкурентные преимущества всех видов деятельности аккумулируются, а не приводит к тому, что отдельные виды деятельности вытесняют частично или полностью друг друга; 3) виды деятельности должны усиливать действие других, оптимизировать усилия. Рассмотрев критерии подбора Портера, необходимо отметить: конкурентное преимущество вырастает из всей системы видов деятельности в регионе.

Для анализа конкурентоспособности региона нами предлагается использование следующих институциональных подходов: институциональный подход, основанный на концепции конкурентоспособности региона, программно-целевой подход, системный, комплексный и контрактный.

Институциональный подход к оценке конкурентоспособности региона можно применить, опираясь на концепцию конкурентоспособности региона «региональный ромб», предложенный М. Портером. Конкурентоспособность региона – продуктивность (производительность) использования региональных ресурсов, и в первую очередь рабочей силы и капитала, по сравнению с другими регионами, которая выражается как результат в величине валового регионального продукта (ВРП) на душу населения, а также в его динамике. По нашему убеждению, вследствие большой сложности она может оцениваться несколькими параметрами, поэтому нами предлагается оценка конкурентоспособности через систему показателей и индикаторов в следующей главе.

По аналогии с методикой Всемирного банка благополучие региона может быть оценено по четырем основным показателям в расчете на душу населения: по размеру ВРП, по величине производственных ресурсов (основные фонды и т.д.), по величине природных ресурсов, по величине человеческих ресурсов (уровень образованности).

Системный подход к исследованию конкурентоспособности региона предполагает, что все внутренние и внешние элементы системы могут быть исследованы во взаимосвязи и взаимодействии. Многосвязная система формирует и проявляет свои свойства только в процессе взаимодействия внутренней и внешней среды региона. Внутренняя среда реагирует на воздействие внешней среды, развивается под ее воздействием, но при этом сохраняет качественную определенность и свойства, обеспечивающие относительную устойчивость и адаптивность функционирования системы.

В рамках неоинституциональной теории в соответствии с контрактным подходом регион анализируется как сеть контрактов. Формирование стратегии изучается по двум основным направлениям: через взаимодействие с инсайдерами и аутсайдерами. На наш взгляд, регион как сеть контрактов включает:

- совокупность взаимодействий, направленных на поиск наиболее выгодного способа производства в условиях неопределенности;
- сеть двусторонних долгосрочных контрактов между собственниками ресурсов и предприятиями;
- структуру управления, целью которого является установление порядка между экономическими агентами в условиях ограничений, иррационального поведения и специфики используемых ресурсов.

Формирование конкурентной стратегии как сети контрактов приводит к повышению стабильности внешней среды и, следовательно, к снижению трансакционных издержек предприятий в регионе. С нашей точки зрения внедрение современных информационных технологий управления в исследовании региона обусловливает снижение издержек контроля. Внешние границы региона существенно расширяются, поскольку увеличивается диапазон размеров предприятий. Поэтому с позиции как институционального, так и информационного подходов необходимо ориентироваться на масштабы производства.

Проанализировав несколько институциональных подходов, выдвинутых нами, которые можно использовать по нашему мнению для развития конкурентоспособности региона в целом, можно сделать следующие выводы. По каждому из рассмотренных подходов выявлено следующее:

Необходимо отметить, если меняется состояние внешней или внутренней среды, то достаточно скорректировать те способы реализации поставленных задач, которые затрагивают отношения по одному из направлений контрактации, не меняя при этом всю систему.

Преимущество контрактного подхода в конкурентной среде является основой деятельности, как для предприятий, так и для региона. Данный подход формирует конкурентную стратегию в регионе, обеспечивая региону целостность, не разделяя его на совокупность не связанных между собой видов деятельности, регион получает больше возможностей для эффективного использования ресурсов, передачи опыта и знаний предприятиям, что наращивает его конкурентные преимущества.

Литература:

1. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли. М.: Прогресс, 1968. – с.89-104.
2. Нестеренко А.Н. Экономика и институциональная теория. М.:УРСС,2002.с-383.
3. Кирдина С.Г. Постсоветский институционализм в России: попытка обзора //Экономический вестник Ростовского государственного университета том 2. М.: 2004. – №2. – с. 45.
4. Виноградова М.Ю. Анализ трансакционных связей Российских и белорусских калий добывающих предприятий // Экономика и управление производством: межвуз. сб. вып. 3- СПб: Изд-во СЗГГУ, 2001 .-СЛ43-146.
5. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе, М: Дело ЛТД, 1994.С-958.
6. Калмыкова Е.Н., Розанова Н.М. «Понятие дерегулирования. Причины перехода к дерегулированию // Экономический вестник Ростовского государственного университета.2004.том 2, №1.с-13б
7. Фридмен М**.** Методология позитивной экономической науки // THESIS, т.2, вып.4. М.: 1994

Ануарбек Аймен, Меруерт Калдыгозова
(Тараз, Казахстан)

РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА МОЛОКА И МОЛОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ

Для Казахстанского рынка, функционирующего на огромной территории, условия проявления рыночных закономерностей в различных регионах неодинаковы. Поэтому, по нашему мнению, недостаточно говорить просто о рынке молока и молочных товаров на национальном уровне, необходимо рассмотреть региональный аспект осуществляющегося функционирования в разных социально-экономических условиях.

На функционирование регионального рынка молочных продуктов оказывают влияние различные факторы, среди которых можно выделить социально-демографические и географические сдвиги в структуре населения, изменение потребительских предпочтений, уровня и структуры цен, переоснащение материально-технической базы и др.

Социальная и экономическая политика государства осуществляется с учётом переноса реформ на уровень регионов, что является мировой тенденцией [1].

Для осуществления государственного управления на началах оптимального сочетания республиканского и местных интересов территория Казахстана подразделяется на две основные территории – регионы и населенные пункты.

Регион – это часть территории республики, включающая несколько населенных пунктов, образуемая и управляемая в интересах республики. Регионами являются область, район и аульный (сельский) округ как основные звенья республиканского административно-территориального устройства [2].

Формирование развитого регионального рынка потребительских товаров и услуг – процесс довольно сложный и длительный, включающий структурные изменения в производстве, обращении и потреблении товаров. Поэтому в каждом регионе должна быть разработана долгосрочная концепция развития регионального потребительского рынка, включающая несколько этапов, с возможными альтернативными сценариями и вариантами развития, выбор которых будет определяться конкретными условиями социально-экономической и политической ситуации в стране.

При изучении регионов необходимым условием является понимание современной экономической ситуации, поскольку каждый из них имеют свою специфику вхождения в рыночную экономику и разный стартовый уровень. Отдельные регионы вырабатывают свои модели экономического поведения, используя права свободного экономического развития.

Самым высокопроизводительным регионом по сравнению с другими является Южный Казахстан, в состав которого входят Алматинская, Жамбылская, Кызылординская, Южно-Казахстанская области и г. Алматы. Климат региона благоприятный по сравнению с другими регионами и способствует развитию сельского хозяйства и производства, о чем говорит доля занимаемого производства – 56%, самая высокая из всех регионов страны. Некоторое снижение производства имеет место в Кызылординской – на 37,7% и в Южно-Казахстанской областях – на 1,5% .

На современном этапе развития экономики Казахстана состояние и перспективы развития продовольственного комплекса страны являются актуальными. Положение в данной отрасли характеризуются благосостоянием населения, реальными тенденциями в экономике и, в конечном итоге общим состоянием общества как в целом, так и по регионам. Рынок молока и молочной продукции – один из важных сегментов продовольственного рынка страны, который определяет значимость молочных продуктов в питании населения страны. Экономические преобразования, произошедшие в стране, создали основы для формирования конкурентной среды на продовольственных рынках. Изменился и характер функционирования предприятий на рынках молочной промышленности: подавляющее их большинство приватизировано, получена полная самостоятельность, свобода ведения хозяйства, реальная возможность использования конечных результатов труда по своему усмотрению и выхода на другие рынки.

Устойчивое развитие национального рынка молочной продукции во многом связано с социально-экономическим состоянием региональных экономических систем, положением предприятий отрасли в регионах. Очевидно, что обоснованная региональная политика для Казахстана является основой успешного функционирования рыночной экономики. В этой связи для более полного анализа современного состояния отечественного рынка молочной продукции нами исследуется сложившееся положение по регионам страны.

Новым явлением, отмечаемым на локальных рынках в последние годы, является формирование новых прежде не существовавших продуктовых цепочек. В первую очередь они возникают там, где традиционные производители сырья начинают это сырье частично перерабатывать, продавая уже готовую продукцию. Специфика молочного сегмента заключается в наличии на рынке гораздо большего числа рыночных агентов. Высок удельный вес личных подсобных хозяйств в производстве и поставках молока и молочных продуктов на переработку и на конечный потребительский рынок. При этом, если производство молока сельскохозяйственными предприятиями постепенно сокращается, то у фермеров и в личных подсобных хозяйствах оно остается стабильным. Кроме того, в отличие от других сегментов в молочном производстве высок удельный вес реализации сырого молока конечному потребителю с машин, через розничные магазины, сформировались короткие цепочки «производитель – конечный потребитель».

По введения индустриальных технологий в молочном производстве, роста объемов и качества сырья эта система цен даст ощутимые результаты в повышении рентабельности молочного производства и конкурентоспособности отечественной молочной продукции. Одним из главных факторов, обусловливающих уровень конкурентоспособности предприятий молочной промышленности, является размещение производства сырья, соответствие его количества и качества производственным мощностям промышленных предприятий. С учетом анализа сложившегося потенциала предприятий отрасли в региональном разрезе, нами сделана попытка сгруппировать области по состоянию сырьевой базы и размещения молокоперерабатывающих предприятий. Кроме того, группируя и объединяя области, мы исходили из того, что разделение территории должно идти «по схожим природно-климатическим условиям жизни людей, профессиональным разделением труда, материальным положением, национальным составом населения, сохраняющим свои национальные обычаи и традиции и по признакам территориально-хозяйственного единства» [3].

Таким образом, размещение молокоперерабатывающих предприятий и состояние развития сырьевых зон, наличие или отсутствие благоприятных природных условий выступают одними из факторов устойчивого развития национального рынка молочной продукции. Существующее размещение предприятий по производству молока во многих регионах не вполне соответствует требованиям высокоэффективного агропромышленного производства. Поэтому необходимо четко определить приоритеты развития региональных систем для того, чтобы обеспечить увязку ресурсов, мощностей и производства молочной продукции. Это создаст возможности для наиболее полного использования мощности во всех звеньях единой технологической цепочки, оптимального распределения ресурсов, увеличения объемов производства конечной продукции и уменьшения ее потерь.

Литература:

1. Бердалиев К.Б. Основы управления экономикой Казахстана. – Алматы. Экономика, 1998. – 19 с.
2. Закон Республики Казахстан. Об административно-территориальном устройстве: принят 08.12. 1993, № 2572 – X11.
3. Региональная экономика: учебное пособие / под ред. М.В.Степанова. Серия «Высшее образование». – Алматы, 2000. – 463 с.

Ануарбек Аймен, Меруерт Калдыгозова
(Тараз, Казахстан)

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ЗАКУПОК ЗЕРНА НА ОСНОВЕ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ

Несмотря на то, что механизмы государственных закупок ежегодно совершенствуется и в зависимости от складывающейся экономической ситуации корректируется, на зерновом рынке страны еще не сложилась система программно-целевого регулирования закупок и реализации зерна.

Как показывает практика, действующий механизм закупок зерна и система их финансирования в республике не достигли главной поставленной цели – оказание господдержки сельхозпроизводителям и через нее стимулирование хозяйств на увеличение товарных ресурсов зерна.

Перспективной формой реализации активной зерновой политики в стране в условиях неустойчивости конъюнктуры рынка должны стать государственные товарные программы – одна из форм целевого подхода к управлению и регулированию сельскохозяйственным производством, закупок и сбыта продукции.

Необходимость разработки региональной целевой программы по зерну товарной продовольственной пшеницы определяется рядом объективных и субъективных причин:

– снижение качества и классности сильной и твердой пшеницы, ее недостаток для переработки при достаточных объемах пшеницы в регионе в целом;

– осложнение сбыта продукции, затруднительный выход сельских товаропроизводителей на межрегиональный, особенно внешний рынок, падение конкурентоспособности казахстанского зерна в странах СНГ и мира.

– несистемное и разрозненное осуществление мер по закупке зерна в государственные ресурсы, отсутствие конкретных целевых программ увязывающих цели и способы увеличения объемов товарных ресурсов пшеницы в единую систему;

– нерациональность размещения и недостаточность использования потенциальных возможностей регионов (природных и экономических), благоприятных для производства зерна качественной пшеницы сильных и твердых сортов;

– неэффективное использование финансовых средств, направляемых на субсидирование зернового сектора, как из государственных, так и негосударственных источников, их распыление;

– разобщенность субъектов зернового рынка, преследование каждым из них своих интересов и незащищенность непосредственных товаропроизводителей в проводимой закупочной компании.

Учитывая ограниченные финансовые возможности государства, программа должна разрабатываться с учетом эффективности использования имеющихся ресурсов. Инвестиции необходимо концентрировать в тех отраслях и сферах деятельности, в которых процесс производства будет осуществляться на интенсивной основе, а полученный мультипликативный эффект перекроет вложенные инвестиции.

К осуществлению программных целей могут привлекаться также предприятия, производящие и поставляющие средства производства, службы контроля качества продукции и статистики, банковские структуры, транспортные предприятия и др. Их обязательства в программе определяются оказанием услуг по фиксированным тарифам, своевременной поставкой информации, предоставлением коммерческих кредитов под более низкий процент.

В рамках выделенного объема финансирования определяются конкретные параметры госзакупок (объемов, цен, сроков, поставщиков) и после этого окончательно определяются и утверждаются план закупок и ассигнования.

Схема закупочных и кредитно-финансовых взаимоотношений по стимулированию производства пшеницы сильных и твердых сортов может выглядеть следующим образом. Госзаказчик доводит до производителей государственный заказ на производство пшеницы сильных и твердых сортов по гарантированной цене. Для осуществления закупок зерна отбираются торговые агенты путем проведения тендера среди зерновых компаний и других трейдеров. Они должны иметь достаточное залоговое имущество под выделяемый на закуп кредит, устойчивое экономическое положение на зерновом рынке и международный опыт по экспорту зерна.

Тендерная комиссия на основе составленного ими бизнес-плана отбирает наиболее жизнеспособные конкурсные программы, отвечающие требованиям реализации программы и предоставляет на рассмотрение и утверждение в комиссию, созданную при Правительстве РК. Победители тендера получают правительственную гарантию и возможность привлекать банковские кредиты под залог будущего урожая. Кредиты для осуществления закупок зерна предоставляются торговым агентам в банках второго уровня под согласованный с правительством банковский процент. Расходы по кредитам относятся к накладным расходам торговых агентов по закупкам зерна.

Ресурсное обеспечение производства зерна будет осуществляться через товарный кредит. Для этого определяются потребный объем техники и других материально-технических средств для проведения посевных и уборочных работ, их стоимость, формируется заказ-заявка на поставку. После проведения экспертизы Госзаказчик размещает среди торговых агентов заказ на поставку хозяйствам потребного объема материально технических ресурсов. Для выполнения этих заявок торговые агенты заключают с поставщиками-производителями договора на покупку ГСМ, удобрений, ядохимикатов и других промышленных материалов. Для установления цен на материально-технические ресурсы создается согласительная комиссия из числа представителей Госзаказчика, торговых агентов, Госзакупщика и поставщиков материально-технических ресурсов. На основании договора Госзаказчик выделяет средства на оплату стоимости производственных ресурсов и контролирует поступление денежных средств поставщику и материально-технических ресурсов в хозяйства в соответствии с графиком.

Таким образом, будут решены две проблемы: с одной стороны, производители зерна получают инвестиции до начала посевных и уборочных работ, что приведет к предсказуемости и устойчивости их производственной деятельности, с другой стороны, устанавливая контроль за движением потоков материально-технических и денежных ресурсов, государство практически исключает спекуляцию со стороны поставщиков и торговых агентов.

После поступления товарного кредита производители зерна в соответствии с требованиями программы производят зерно нужного объема, ассортимента и качества. Торговые агенты осуществляют организацию отгрузки произведенного зерна на хлебоприемные предприятия в счет государственных закупок, оплачивают транспортные расходы по его перевозке.

На хлебоприемных предприятиях пшеницу доводят до нужных кондиций, формируют его экспортные ресурсы. Размещение государственного заказа и проведение торговых операций через лицензированные хлебоприемные предприятия, и элеваторы позволят обеспечить более полную загрузку их производственных мощностей. Для выполнения работ по сушке, очистке и хранению хлебоприемным предприятиям выдается авансовая оплата по согласованным расценкам в размере их затрат, которая затем вычитается из суммы, выдаваемой за сданное зерно. Ставки вознаграждения банка погашаются Госзаказчиком за счет бюджетных средств.

Торговые агенты проводят активную маркетинговую кампанию на внешнем рынке с тем, чтобы с максимальной выгодой, прежде всего с учетом интересов сельхозпроизводителей, реализовать сосредоточенную в государственных ресурсах пшеницу. Из вырученных средств торговые агенты производят расчеты за пользование кредитом, а также окончательный расчет с товаропроизводителями за зерно по заранее согласованной цене и надбавок с вычетом стоимости поставленных ресурсов, отчисляют в бюджет все государственные пошлины и налоги, оставшаяся часть доходов перераспределяется между другими участниками соответственно их вкладу в реализацию программы.

Стабилизационный фонд пшеницы формируется в целях осуществления закупочных и товарных интервенций и оказания через них воздействия на формирование объективных реализационных цен. Размер стабилизационного фонда зерна должен устанавливаться, исходя из возможностей создания необходимых условий для эффективного развития зерновой отрасли и обеспечения стабильного удовлетворения внутренних потребностей в зерне в неблагоприятные годы. В принципе, размер его должен соответствовать объему максимальных годовых колебаний урожаев зерна.

Сигналом к проведению стабилизационных закупок является снижение рыночных цен ниже установленного минимального уровня. Если условия реализации грозят снижением доходности до опасной черты, для поддержки товаропроизводителей проводятся закупочные интервенции, А товарные интервенции позволяют защитить потребителей (покупателей), увеличивая предложение продукции из государственных стабилизационных фондов, способствуя тем самым снижению рыночных цен.

При этом уровень минимальной интервенционной цены должен вытекать из фактических цен реализации зерна сельскохозяйственными товаропроизводителями, включать затраты по транспортировке зерна до интервенционного склада, погрузке и разгрузке, налог на добавленную стоимость. Нормативный уровень цены, при котором начинается интервенция, включает прибыль, достаточную для простого воспроизводства.

Проведение закупочных интервенций имеет экономический смысл в том случае, если излишки зерна будут закупаться только у производителей, а не посредников. Для этого необходимо создать интервенционные закупочные пункты, которые закупают зерно только от товаропроизводитей по заранее объявленной цене. Указанные пункты не должны быть слишком удалены от рынка и находиться в пределах досягаемости производителей, что позволяет участвовать в процедуре закупок большей части мелких сельскохозяйственных предприятий.

Механизм кредитования производства и продажа будущего урожая осуществляется следующим образом. Банк заключает с хозяйством контракт на покупку зерна из будущего урожая. Затем контракт предоставляется для страхования в солидную страховую компанию, где страховщик определяет реальность оговоренных объемов поставки и выдает страховой полис. После этого банк выставляет контракт на биржевые торги, брокер регистрирует в расчетной палате биржи застрахованный контракт на поставку зерна, на основании которого ему выписывают стандартные контракты будущей поставки зерновых (определенными партиями, стандартизированными по объему, сорту и срокам).

Брокер продает контракты будущих поставок зерна и передает полученные деньги продавцу-банку. Выгода производителя от такого контракта заключается в том, что он получает не кредит, а живые деньги за обязательство поставить зерно из будущего урожая и возможность за счет этих средств проводить все технологические операции по возделыванию зерна самостоятельно. Банк, выделяя кредит из собственных средств, не замораживает свои активы, так как продает контракты на бирже и возмещает расходы.

Таким образом, покупая контракт, реально обеспеченный поставками зерна в будущем инвестор фактически финансирует сельскохозяйственное производство. При этом фьючерсные контракты дают возможность потребителям прогнозировать свои расходы на перспективу, сглаживать ценовые колебания путем страхования (хеджирования) ценовых рисков своих сделок на «срочном рынке», а, следовательно, иметь гарантию поставки сырья на определенный промежуток времени. От использования этой схемы выгоды могут иметь и региональные государственные структуры, которые путем продажи или покупки подобных контрактов через биржу усиливают межрегиональное взаимодействие по поставкам зерна.

Все отмеченные выше мероприятия должны способствовать устойчивому формированию региональных и республиканских продовольственных фондов пшеницы, улучшению качества и повышению конкурентоспособности

сырья и готовой продукции, созданию необходимых резервов зерна пшеницы для регулирования внутреннего рынка и экспортных поставок.

Ануарбек Аймен, Заузат Мусабаева
(Тараз, Казахстан)

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

В теории корпоративного управления часто встречается английский термин «commitment» он означает «приверженность, взгляды». В контексте корпоративного управления данный термин несет в себе сущность наличия определенной приверженности всех участников управленческого процесса к конкретным внутренним убеждениям и системе ценностей, которые должны формировать корпоративную культуру, основные положения которой нельзя привить приказами и распоряжениями, но которые представляют собой последовательность применения инструментов формирования и развития системы норм ценностей и способов их использования в производственной деятельности.

Была забыта главная идея, состоящая в том, что слово «культура» является комплексным и в первую очередь означает умение не только быть внимательным к человеку, но и умение заботиться о нем. В своем общем смысле культура – это умение ценить и хранить то, что воспринимается определенным сообществом людей как высокодуховное (поведение, музыка, картины, образы и т.д.). Корпоративную культуру можно понимать как способы ограничения работника в общение другими людьми, но при этом надо понимать, что сущность данной категории как в чем-то совпадает, так и отличается от понятия «организационная культура».

При этом директора и управляющие обязаны сами быть носителями определенной корпоративной культуры, предназначенной для учета интересов акционеров и подчиненных. Поэтому понятие корпоративной культуры трактуется как общие огранизационно-этические основы (убеждения, ожидания, ценности), определяющие поведение отдельных личностей и групп людей в организации.

Для эффективной работы корпораций в современном мире нужна четко сформированная определенная и соответствующая производственным действиям организационная культура.

К сожалению, сейчас корпоративная культура многими воспринимается только как способы защиты прав акционеров и инвесторов. Однако это не совсем так. На практике она должна представлять собой многоаспектную деятельность корпораций (организаций) в которых значительное внимание надо уделять культуре отношения менеджеров к подчиненным, взаимоотношениям работников корпорации между собой и с представителями внешней среды [1, с.32].

С данной точки зрения самые успешные мировые корпорации четко стоят на позициях:

1. Обеспечения мирового уровня качества произведенной продукции и всех осуществляемых работ, в непрерывности внедрения инноваций и обеспечения добросердечности любых взаимоотношений между людьми;
2. Осознание того, что люди являются «главной машиной» достижения успеха в конкурентной среде и только сотрудники (наемные работники) способны сделать корпорацию преуспевающей и устойчиво развивающейся;

К работе надо привлекать только профессионалов, умеющих быть доброжелательными к другим людям.

Логика становления корпоративной культуры, по мнению многих транснациональной (ТНК) и многонациональных (МНК) корпораций должна быть следующей (рисунок 1).

Поэтому в рекомендациях ОСЭР были помещены положения по необходимости формирования в любой корпорации этического кодекса как свода правил и норм поведения, а также по формированию в структуре корпораций особого подразделения – комитета по этике, в функции которого должно входить формирование этического кодекса организации и контроль за выполнением его положений.

Кодекс корпоративной этики должен выполнять три основные функции:

1. Репутационную (создание бренда);
2. Управленческую;
3. Развития и улучшения корпоративной культуры.

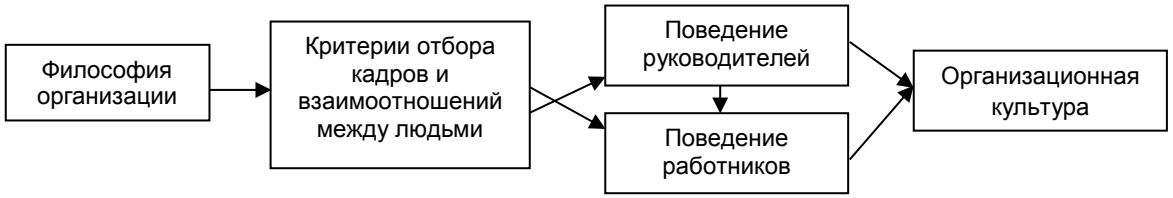

Рисунок 1 – Модель развития корпоративной культуры

Как правило, Кодексы содержат две части: идеологическую (миссия, цели, ценности) и нормативную (стандарты рабочего поведения). При этом идеологическая часть может быть, а может и отсутствовать в содержании Кодекса.

Кодекс должен доводиться до всего состава корпорации и должен документально оформляться ясно, четко и понятно для всех.

В состав Кодекса обязательно нужно вносить систему корпоративных ценностей и убежденность важности любых частностей, малых дел для хорошего выполнения работ, веру в значимость человека как личности, необходимость наличие приверженности к высшему качеству работ и их результатов, к умению поддерживать других людей и создавать инновации.

Для реализации этих положений в Кодексе Этики агрокорпораций РК можно порекомендовать формирование следующей системы корпоративных убеждений (таблица 11).

Таблица 1 – Рекомендуемая система формирования корпоративных убеждений

По отношению к собственникам корпораций	По отношению к рыночным партнерам	По отношению к сотрудникам
- Равноправие отношение к пайщикам и акционерам; - честное информирование о состоянии дел; - уважение к предпринимательским интересам, правам и инновационным идеям	- доверительность к совместной работе; - отказ от обманов в области цен и других вопросов; - гарантированные поставки; - честность, порядочность и обязательность; - внимание к независимым партнерам; - защита окружающей среды; - помощь слабым	- внимание к индивидуальности личности; - предоставление свободного раскрытия и самовыражения, свободы действий в рамках этических норм; - защита от необоснованных воздействий с любой стороны; - справедливая и достойная оплата труда; - учет потребностей в социальных гарантиях - способы участия в управлении

В западной промышленности основу корпоративного поведения заложил основатель крупнейшей автомобильной корпорации Г.Форд, принявший за правило здороваться со своими рабочими за руку и лично поздравлять их с семейными праздниками. Тем самым он пытался создать на принадлежащих ему заводах общую традицию и благоприятную атмосферу среди персонала всех уровней, как свой нематериальный актив, благодаря которому можно снизить текучесть специалистов и остановить их уход с производства, требующего профессиональных знаний.

В начале 50-х годов XX века доктор философии Гарвардского университета Дуглас Мак – Грегори впервые сформулировал свои идеи в области управления кадровыми ресурсами, выпустив книгу «человеческая сторона предприятия», в которой доказывал рост эффективности производства там, где ценят людей и относятся к ним благожелательно.

С тех пор было издано много руководств по организационной и корпоративной культуре, приятых во многих странах мира как рецепт роста эффективности корпоративного управления, под которым понималось не наличие акций у компании, а трудовой коллектив. Однозначно копировать их пытаются и в Казахстане. Однако на практике оказывается не все так просто. Возникает вопрос: «Почему?». Для этого нужно подробнее разобраться в опыте создания корпоративной культуры в производстве западных странах. Так, например, американский социолог Стивен Кови в своей книге «Семь навыков высокоэффективных людей», анализируя ситуацию в компании IBM, говорит, что это компания в качестве корпоративной культуры сформировала три принципа: достоинство личности, высочайшее качество и отличный сервис. Поэтому, когда у них заболел сотрудник, они сразу же поместили его в больницу и заплатили за лечение, что обошлось в несколько тыс. долларов, но это пример того, как компания должна дорожить своими работниками.

Примеры казахстанских компаний показывает, что они свою корпоративную культуру строят лишь на требованиях, предъявляемых к людям, а не на доказательствах заботы о них. Таких примеров можно привести множество.

Другой вопрос, что в понятие корпоративной культуры введены элементы, знакомые казахстанцам с советских времен, когда она называлась коллективно-производственной культурой и в которую входило совместное проведение субботников, обязательное посещение парадов, собраний, просветработы, внерабочего участия в сборе урожая и многое другое, набившее оскомину трудовому люду. Причем, у всех этих мероприятий были те же цели что и у Форда: повысить общность людей, их коллективизм, качество и интенсивность труда, привязать сотрудника к месту работы. Однако на практике часто достигался противоположный эффект.

Идеология постоянно ставилась во главу угла – и на работе, и в быту, а все права сводились лишь к тому, чтобы работник обязан был трудиться в заданном ритме и не мог задавать лишних вопросов. В результате сложилась корпоративная культура не столько производства, сколько государства, порождающая рабский труд и лишь наличие отдельных его социальных прав. Это закономерно, так как подобный труд является весьма дешевым и менее затратным, чем привлечение к деятельности свободных людей. Его стереотипы до сих пор сохраняются повсеместно в казахстанском обществе, особенно среди предпринимателей и владельцев какого-либо производства.

Неудивительно, что с отменой коммунистической идеологии встал вопрос необходимости ее замены. Тут же всплыло понятие «корпоративная культура», порой вставшая на место понятия «коррупция», а иногда просто копируемая с западных образцов, особенно в сфере тех производств, которые тесно контактируют с зарубежными партнерами и представителями и особенно гордятся этими людьми. Для этого на Западе (да и на Востоке тоже) существуют хорошо отработанные механизмы, начиная от символики предприятия по типу государственной (флаг, гимн, устав в виде конституции и т.д.) и заканчивая тренингами по командообразованию: тим – билдингом. При этом свободомыслящий и независимый работник так же не стал нужен, поскольку не удобен высшему руководству из-за наличия собственного мнения и ценностей даже в условиях, что он профессионал высокого уровня. В этом отношении, пожалуй, самыми демократичными являются компании США, и то не всегда и выборочно только по отношению к своим гражданами.

По таким примерам начинают жить и многие фирмы Казахстана, где создание флага и гимна, свода корпоративных правил без прав, но с обязанностями становится, чуть ли не нормой. Корпоративные песнопения пишутся на заказ, превращаясь в самостоятельный вид бизнеса. В командных состязаниях и мероприятиях организаций должны опять участвовать все вне зависимости от желания и собственных возможностей. Таким образом, казахстанские компании создают не столько корпоративную культуру, сколько смесь советских традиций с частью зарубежных образцов безропотного поведения.

В совокупности все вышесказанное дает основание для следующих выводов:

1. Эффективность управления корпоративной деятельностью во многом зависит от того, насколько правильно сформирована в компаниях внутренняя корпоративная и организационная культура, какие ценности преобладают в корпорациях и как они воплощаются в работе каждого сотрудника.

2. Формированию корпоративной культуры способствует создание Кодекса Этики корпорации, который в своем начальном виде должен быть обсужден в трудовом коллективе, а затем оформлен документально и до каждого работника.

3. Специфика формирования организационной культуры в сельскохозяйственных компаниях состоит в том, что она должна учитывать особенность сельскохозяйственного труда и в первую очередь, быть направленной на развитие коллективной поддержки и взаимопомощи.

Литература:

1. Собчик Е. Корпоративная культура: теория и практика. – М: 2001, с. 32
2. Тиреуов К.М. Корпоративное управление: принципы и способы его организации в агропромышленном комплексе Республики Казахстан //Научный журнал КазНАУ. Исследования, результаты. Алматы. 2008 г. №3.

Ануарбек Аймен, Заузат Мусабаева
(Тараз, Казахстан)

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОРПОРАТИВНЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

Изменение форм собственности, естественно, изменило и систему управления предприятиями, сложность которой в сельском хозяйстве Казахстана состоит в том, что разные формы предприятий порождают необходимость разнообразия и подходов к управлению ими. При соблюдении одних же и тех функций менеджмента (планирование, организация, мотивация и контроль), одних и тех же методов управления (административно-организационных, экономических и социально-психологических) руководство сельскохозяйственным производством переходит из сферы науки в сферу искусства, при котором эффективность сельскохозяйственного производства во многом зависит от личных психологических качеств, знаний, опыта и степени профессионализма того, кто им руководит не только качественно и эффективно, но и с умением приспособиться к масштабам, объемам, специфике производства, как к экономической деятельности конкретного предприятий и к специфике конкретного трудового коллектива.

Создание системы крупного корпоративного управления предполагает слияние мелких производств в одно при помощи акционеров или пайщиков. Однако для сельскохозяйственного производства Казахстана, где еще не завершился до конца процесс формирования рыночных форм управления хозяйствами и сократилось до минимума землевладение государственными сельскохозяйственными юридическими лицами (1,12%) этот процесс начал приобретать вид постепенного продвижения к кооперативному управлению, уже эволюционно доказавшего свое экономическое преимущество, а не посредственно формирование корпораций приобретает затяжной процесс. Данное положение сложилось потому, что в настоящее время мировая практика развития подобной формы корпоративного управления доказала свою жизнеспособность и перспективность для сферы агропромышленного производства. Примером этому могут служить зарубежные развитые страны, где от 76,8% до 100% в 2006 г. фермерских хозяйств сейчас объединено в кооперативы. Кооперативные организации, являющиеся значительно более крупными производственными образованиями, чем мелкие крестьянские (фермерские) хозяйства доказали исторически свою способность обеспечить не только устойчивое развитие аграрного сектора, но и противостоять многим видам рисков, которые неизменно сопутствуют в разной форме производству сельхозпродукции.

Наличие проблем формирования в Казахстане новой корпоративной среды в сфере агропромышленного комплекса РК по сути отражает то, что в стране наступила необходимость нового этапа экономических реформ национального сельскохозяйственного производства, которая закономерно и объективно пришла на смену процессам приватизации и разгосударствления, при которых вначале государственная деятельность раздроблялась на индивидуальную, а теперь индивидуальная деятельность должна объединяться и укрупняться под действием тех мировых тенденций и закономерностей, которые сложились в глобальном международном экономическом пространстве под влиянием условий необходимости поиска новых форм управления, способных создать источники эффективной организации конкурентной борьбы на высоко конкурентных рынках потребительских товаров. Таким образом, создание корпоративного управления порождает не только новые способы роста конкурентоспособности рыночного продукта, но и предпосылки для перераспределения собственности и изменения экономических интересов у отдельных субъектов рыночной среды способные противостоять мировым тенденциям глобализации в отдельно взятой стране. Поэтому изучения мирового опыта, и связанные с ним появления необходимости искать новые способы адаптации к мировой конкуренции и кризисным явлениям, который уже определенным образом накоплен за рубежом, где время поиска хозяйственного эволюционного развития значительно больше, чем тот путь становления рыночной экономики, который был пройден до настоящего времени Республикой Казахстан, может приносить несомненную пользу современным независимым государствам.

Однако в сфере агропромышленного производства АПК РК процесс развития корпоративного управления встречает много препятствий, среди которых можно назвать как превалирующие следующие обстоятельства:

- недоверие фермеров и крестьян к централизованному управлению, поскольку оно сформировано на основе бывшей совместной деятельности из-за отрицательного опыта подобного управления, существовавшего в годы советской власти;
- недостаток денежных средств у сельских жителей для участия в процессах акционирования и не знание особенностей развития этих процессов;
- нежелание терять собственность на землю, полученную лишь недавно, и делиться с кем-то результатами своего трудоемкого и тяжелого труда;
- слабая защищенность производителей со стороны рынка, порождающая их зависимость от потребителей и зачастую неверие, что коллективная хозяйственная деятельность способна пересилить данный процесс;
- отсутствие опыта корпоративной деятельности и четко устоявшиеся отрицательное отношение к любому начальнику, как к носителю личных, а не общественных интересов;
- необходимость несения дополнительных затрат, эффект от которых в будущем чаще всего сельхозтоваропроизводителю не ясен;

- недостаток теоретической проработки специфики создания корпоративного управления в сельскохозяйственном производстве с учетом его сезонности и особенностей формирования жизненного цикла сырой и не переработанной продукции;

- большой риск убытков, характерных для сельхозпроизводства и непонимание возможностей и способов его покрытия в условиях корпоративного управления, при котором существует еще большой риск лишиться всего имеющегося имущества;

- нежелания современных корпораций, широко распространенных в мировом пространстве, решать социальные проблемы местного населения;

- опасность того, что при организации корпораций владельцы контрольного пакета акций могут скупить землю, принадлежащую мелким владельцам, превратив сельских жителей в бесправных наемных работников.

Существует и такая проблема, как то, что сельские жители в любой стране мира явно отстают от другой части населения в умении оценивать будущие результаты формирования стратегических альянсов и способы адаптации своей деятельности к изменениям внешней среды. Это связана как со спецификой традиционного сельскохозяйственного производства, так и меньшей мобильностью информационного обеспечения сельских территорий даже в условиях глобальной компьютерной информатизации сельского населения развитых зарубежных стран. Естественно, что данный процесс на территории Казахстана, где большинство сельского населения не владеет компьютерными технологиями, более того, даже не имеет средств и возможностей для приобретения компьютеров, углубляет отсутствие знаний в данной сфере у казахстанских сельхозтоваропроизводителей. Одновременно надо отметить, что тех отечественных сельхозпроизводителей, которые владеют компьютерными технологиями привлечения информации, больше интересуют технические и технологические стороны производственного процесса и способы их совершенствования, чем информация по способам отдачи своей кровной собственности и владения правами в чужие и неизвестные им руки.

Это также становится влиятельным факторам отсутствия желания у сельхозтоваропроизводителей Казахстана осуществлять объединительные процессы.

Если бы сельское население Казахстана было полностью компьютеризовано, да и при этом еще умело полноценно владеть имеющейся у него компьютерной техникой, то возможно бы часть указанной выше проблемы была бы решена. Но это требует больших финансовых затрат, времени, места и значительного числа учителей, способных обучить все сельское население страны качественному, широкому и глубокому пользованию потенциалом компьютерного оборудования.

Данная проблема в полном объеме не решена даже среди городского населения, национальной интеллигенции и специалистов старшего поколения, имеющих значительный опыт адаптации к любым жизненным ситуациям, какие бы изменения в них не происходили.

Поэтому говорить о возможности всеобъемлющего решения компьютерно-информационной проблемы на сельской территории Казахстана еще рано и помощи развитию ассоциативного движения среди сельхозтоваропроизводителей со стороны данного инструмента управления в настоящее время ожидать не приходится.

Особенно ярко эта проблема как недостаток может проявиться в том, что для принятия решений об участии в организации корпораций каждый сельхозтоваропроизводитель должен уметь не только моделировать свои будущие корпоративные затраты и доходы, но и сравнивать их с аналогичными затратами и доходами собственного мелкого производства [1].

В результате всего вышеизложенного можно сделать следующий вывод:

1. В аграрной сфере Республики Казахстан накопилось много проблем, которые, с одной стороны требуют ускоренного развития корпоративного управления как способа роста интеграционных процессов и укрупнение инвестиционного потенциала предприятий отрасли, с другой стороны, являются препятствием для появления чувствительной мотивации у сельхозпроизводителей к объединительным процессам.

2. Опыт функционирования сельскохозяйственных государственных корпораций показал, что не все проблемы агропромышленного комплекса Казахстана они способны решать в настоящее время. Поэтому государство должно не только стимулировать частных аграрных предпринимателей к созданию ассоциации в сельскохозяйственном секторе Казахстана, но и усилить систему их обучения в данном направлении одновременно с улучшением их информированности в области тех преимуществ, которые могут им предоставить совместная корпоративная деятельность и организация ассоциативного корпоративного управления.

Литература:

1. Гитман А., Джоник М. Основы инвестирования /Пер. с англ. – М: «Дело ЛТД»; 1997 – с. 246
2. Тиреуов К.М. Проблемы инвестиционного управления сельскохозяйственным производством Казахстана //Поиск. Научный журнал министерства образования и науки. 2008 г. -№2 (2).

Валентин Ващенко
(Київ, Україна)

НЕЗБАЛАНСОВАНЕ СПОЖИВАННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У СВІТІ

У даний час в світі мабуть немає держави, в якої виробництво, розподіл та зовнішня торгівля продовольством, не були б серйозною турботою центральної влади. І у цьому відношенні продовольча проблема виступає, як глобальна незважаючи на те, що в одних країнах стикаються з хронічним недоліком продуктів харчування, а в інших поточної метою стало якісне поліпшення харчового раціону з тим, щоб наблизити його до науково обгрунтованих норм. А деякі країни змушені навіть «боротися» з надлишками вироблених продуктів, надмірне споживання, яких викликає хвороби у населення.

Перша конференція з продовольства, організована ФАО, відбулася в 1974 р. На ній було прийнято рішення впоратися із світовою продовольчою проблемою у найближчі 10 років. Однак ця проблема не вирішена й досі, хоча за останні чверть століття були досягнуті у цій області певні успіхи. Якщо на початку 70-х років недоїдало більше третини світового населення, то сьогодні цей показник становить близько 20% [1, с. 7]. Обсяг світової торгівлі сільськогосподарською продукцією зріс більш ніж у три рази – з 148 млрд. доларів до 485 млрд. доларів, що трохи

знизило гостроту світової продовольчої проблеми. Разом з тим середньорічні темпи зростання світового сільськогосподарського виробництва знизилися з 3% у 60-х роках до 1,6% в останнє десятиліття. При цьому обсяг сільськогосподарського виробництва зменшився у 90 країнах світу, в тому числі у 44 африканських країнах. І це відбувається тоді, коли щорічно чисельність населення планети зростає на 90-100 млн. чоловік, а у світі налічується близько 800 млн. чоловік, які недоїдають [2, с. 76]. Продовольче становище в окремих країнах, і в світі в цілому вимірюється шляхом зіставлення наявного продовольства з потребами у харчуванні, вираженими у його енергетичній цінності (калорійності), тобто у кількості кілокалорій використання на корм худоби, насіння, на непродовольчі цілі, а також втрати у процесі руху продукції, що припадають у середньому на кожну людину в один день.

За оцінкою ФАО, у 1992 р. готівкові запаси продовольства у світі становили 2718 ккал на людину у день (у 1960 р. цей показник дорівнював 2300 ккал). Ця оцінка враховує імпорт, зміну запасів та не враховує експорту продовольства від його виробництва до збуту. Потреби кожної людини у продовольстві, яке забезпечує її нормальні фізіологічні функції, визначаються численними факторами, у тому числі її віком, статтю, зростом, вагою, фізичною активністю тощо.

У середньому потреби жителів розвинених країн у продовольстві, на 8% перевершують потреби жителів країн, що розвиваються. Так, середньодобові потреби жителів Північної Америки становлять 2400 ккал, тоді як африканських жителів – 2150 ккал.

У цілому ситуація з продовольством у світі за останні роки дещо покращилася. Незважаючи на демографічний ріст, відношення наявного продовольства до потреб світового населення зросла з 1,05 у 1962 р. до 1,23 у 1990 р., у тому числі в країнах, що розвиваються, в яких основним продуктом харчування є рис, – з 0,98 до 1,18. У країнах, що розвиваються, споживають головним чином кореневі та бульбові культури, цей показник знизився з 1,02 до 0,98. Хоча в Африці у цілому розглянутий показник склав в 1990 р. 1,08, в різних країнах ситуація відрізнялася: якщо на півночі континенту становище з виробництвом зернових було цілком благополучним, то у країнах Африки на південь від Сахари гостро відчувався недолік продовольства. У франкомовних країнах, які споживають в основному бульбові культури, дефіцит продовольства, існує з 1970 р., може бути заповнений лише за рахунок імпорту зернових, хоча у більшою частини країн не має коштів для оплати необхідного імпорту. Головним способом вирішення продовольчої проблеми є економічний розвиток, особливо сільських регіонів, який, у свою чергу, гальмується убогістю їх населення. За деякими оцінками, до 2010 р. від голоду страждатимуть 32% африканців.

За даними прогнозу, підготовленого для Всесвітнього продовольчого саміту, продовольча проблема визначається наступними факторами:

1. Зростання чисельності світового населення.

За прогнозами, вона зросте з 5,7 млрд.чол. у 1995 р., до 9,8 млрд.чол. у 2050 р., або на 72%. У тому числі у розвинених країнах – на 2% та у країнах, що розвиваються – на 174%. Якщо припустити, що показник народжуваності встановиться на рівні, необхідному для заміщення поколінь, то й тоді чисельність світового населення зросте на 2 млрд. чоловік. Чисельність населення країн-споживачів рису, яке вже сьогодні становить значну частину світового населення, складе у 2050 р. 4,5 млрд. чол.; чисельність населення країн-споживачів зернових – 1,5 млрд. чол.; країн-споживачів бульбовb[культур, маїсу і тваринницької продукції – від 1,2 до 1,3 млрд. чол. (для кожної групи країн) [3, с. 17].

2. Частка молоді у загальній чисельності населення.

До 20 років потреби людини у харчуванні ростуть, після 50 – знижуються. Як показують розрахунки, вікова структура населення обумовить збільшення у 1999 – 2050 рр.. середньодобової енергетичної цінності харчування у країнах Африки на 7% (у тому числі в країнах-споживачах бульб – на 8%) і зниження цього показника в розвинених країнах, де продовжиться старіння населення на 1%.

3. Збільшення середнього зросту людей.

Поліпшення харчування дітей та молоді у країнах, що розвиваються призводить до збільшення середнього зросту на 1 см за 10 років. За рахунок цього фактору світові потреби у продовольстві збільшаться у 1995 -2050 рр.. на 1,4%, у тому числі у країнах Східної Азії – на 2,8%.

4. Урбанізація викликає зниження потреби у харчуванні, оскільки фізична активність жителів міст нижче, ніж у сільських жителів.

У результаті підвищення рівня урбанізації, середні потреби у продовольстві населення країн Азії зменшаться до 2050 р. на 4% та країн Африки на 3%. Однак деякі фахівці заперечують цей прогноз, оскільки урбанізація, змінює спосіб життя населення та робить для нього більш доступною інформацію про рівень і способи споживання у інших країнах. Так у Китаї за останні 40 років споживання свинини зросло у три рази; в Індії сьогодні споживається у десять разів більше курчат, ніж у 1980 р., і т.д. У цілому, за оцінкою ФАО, протягом майбутніх 30 років споживання м'ясних продуктів у країнах Азії та Латинської Америки потроїться.

5. Зниження рівня народжуваності призводить до зменшення потреб у продовольстві.

Для країн, що розвиваються в цілому це зменшення оцінюється у 1%, у тому числі у країнах Західної Азії, де очікується найбільше зниження рівня народжуваності у – 2%. У результаті сукупного впливу всіх перерахованих вище факторів, світові потреби у продовольстві повинні збільшитися у 1995-2050 рр.. на 75%. При цьому потреби країн, що розвиваються в цілому подвояться, у тому числі країн-споживачів рису зростуть на 60% та африканських країн на південь від Сахари – на 250%. За цими середніми цифрами ховається вкрай нерівномірний розподіл та споживання продовольства. За оцінкою ФАО, частка недоїдаючого населення становить 10%, коли наявне у розпорядженні країни продовольство в змозі забезпечувати середній рівень споживання у 2700 ккал, та 15-33% – коли забезпечується рівень споживання у 2200-2500 ккал. Дійсна продовольча безпека країни встановлюється тільки тоді, коли наявні запаси продовольства перевершують середні потреби населення на 30%. Щоб забезпечити таке "доповнення" до нинішнього рівня продовольчих запасів, необхідно збільшити світові запаси продовольства у 1995-2050 рр.. на 14%. У тому числі в країнах, що розвиваються у цілому на 18%, у країнах у Східної Африки – на 50%, Азії – на 14% та Латинській Америці – на 8%.

Щоб домогтися намічених темпів зростання, вважають експерти, необхідні значні зусилля з диверсифікації виробництва продовольства рослинного походження. щодо збільшення площ під найбільш врожайні культури. При цьому слід враховувати екологічне становище у країнах, що розвиваються, а саме: чи дозволять їх екологічні системи домогтися середніх врожаїв, що наближаються до рівня розвинених країн. Бажані темпи зростання сільськогосподарського виробництва в африканських країнах практично недосяжні, через низький рівень розвитку

базової інфраструктури та людського капіталу, низької щільності населення тощо. За прогнозами ФАО, необхідні радикальні зміни в області економічного розвитку африканського континенту, які можуть реально поліпшити становище з харчуванням населення не раніше 2010 р., і навіть 2025 р. Пропонується також продовжувати агрономічні та генетичні дослідження, спрямовані на підвищення врожайності зернових, бульбових та інших культур [4, с. 66]. При цьому технологічний прогрес у галузі сільського господарства повинен супроводжуватися заходами щодо підвищення якості людського капіталу, поліпшенню охорони здоров'я, по боротьбі з неписьменністю і т.д. Хоча деякі захисники навколишнього середовища, зокрема співробітники американського інституту Уорлдвотч, вважають, що наша планета не може прогодувати більше 8 млн. чоловік, серйозних досліджень, що дозволять визначити максимально допустиму чисельність світового населення, поки не існує. Це в першу чергу пов'язано з неможливістю, точно прогнозувати технологічні зміни та використання їх результатів населенням.

Сьогодні відчувається явний недолік у дослідженні взаємозв'язків між демографічним зростанням, економічним розвитком та еволюцією природних ресурсів. Дуже мало вивчено вплив недоїдання та браку питної води на рівень смертності. У цих умовах важко оцінити прийнятність прогнозу ООН про те, що після 2005 р. середня тривалість майбутнього життя населення буде зростати кожні п'ять років на 2,5 роки. При складанні довгострокових прогнозів зміни чисельності населення не враховуються ні ситуація в області виробництва продовольства та харчування, ні стан навколишнього середовища. Що стосується зв'язку між економічними прогнозами та агрономічним потенціалом планети, то його ще належить вивчити.

Необхідно виробити новий підхід до вирішення проблем бідності у країнах, що розвиваються, виходячи з того, що бідність не слід зводити тільки до недоїдання та голоду. При аналізі бідності слід враховувати і такі її прояви, як пауперизація міського населення, відтік сільського населення у міста, руйнування сімейних зв'язків та відносин солідарності, труднощі включення у ринок праці і т.д. Виходячи з цього, треба переглянути стратегію розвитку країн "третього світу".

З цих факторів, перш за все, слід згадати технологічні зрушення у виробництві продовольства, які збільшили і здешевили його. Особливе значення має "зелена революція". Її результат – різке збільшення виробництва зернових культур та зниження світових цін на них, у першу чергу на пшеницю. Досить сказати, що з 1990 до 2003р. світове виробництво пшениці збільшилося у три рази, а її ціна у реальному вираженні впала теж у три рази. Аналогічний процес торкнувся і інших зернових культур, таких як рис, кукурудза тощо. Це не тільки збільшило споживання пшениці, рису, кукурудзи безпосередньо в їжу, але також значно розширило базу тваринництва. Звідси швидке зростання виробництва продуктів тваринництва, насамперед м'яса, та підвищення їх питомої ваги у сільськогосподарському виробництві (тенденція, яку західні вчені охрестили "м'ясною революцією") [5, с. 53].

Сьогодні люди отримують з продуктів тваринництва у розвинених країнах у середньому 56% білків, у країнах що розвиваються – 26%. Різниця більш ніж дворазова. Проте розрив зменшується: з початку 70-х років XX в. до середини 90-х приріст споживання м'яса у країнах, що розвиваються майже в три рази перевищив відповідний показник розвинених держав. Країни Півдня повторюють шлях, пройдений розвиненими країнами, незважаючи на негативне ставлення до цього багатьох вчених та політичних діячів. Наприклад, в Індії вони прагнуть зберегти вегетаріанський характер раціону. У Китаї та ряді інших країн Східної Азії, де, починаючи з 80-х років відбувається швидкий зростання доходів населення, споживання м'яса збільшується більш ніж на 5% на рік [6, с. 54]. Китайська влада намагається стимулювати споживання таких високобілкових рослинних продуктів, як соя, але в умовах скасування державного контролю за торгівлею продовольчою продукцією, ці спроби малоефективні. Хвороби від достатку починають брати гору над хворобами від недоїдання, наприклад, зростає кількість серцево-судинних захворювань, що значною мірою викликане зростанням споживання тваринних жирів.

Згідно з деякими прогнозами, тенденція до прискореного зростання виробництва продуктів тваринництва збережеться і в майбутньому. Очікується, що у країнах, що розвиваються виробництво м'яса до 2020 р. буде рости у 4 рази швидше, ніж у розвинених країнах. До 2020 р. вони будуть виробляти 60% м'яса і 52% молока. Китай стане найбільшим виробником м'яса, а Індія – молока. Швидке зростання виробництва цих продуктів впливає на навколишнє середовище та здоров'я людей. Багаті білками і жирами продукти тваринництва, можуть позбавити від анемії та інших недуг, породжених недоїданням. Зростання виробництва продовольства, якісні зміни у структурі його виробництва і споживання, дозволяють прийти до оптимального, збалансованого харчування, однак непомірне споживання продуктів тваринництва, призводить до небезпеки надмірної ваги, особливо для сімей, доходи яких різко зросли в останні роки.

Висновок

Для вирішення продовольчої проблеми, важливо зрозуміти шляхи її виникнення та кінцевий результат. Багато прикладів світової продовольчої проблеми, пов´язані з високим рівнем інфляції, коли відстаючі в інфляційній гонці, групи людей стають жертвами голодної смерті. На нашу думку, світова продовольча проблема є однією з найважливіших проблем у світі, яка знаходиться на рівні таких проблем, як природні катаклізми та боротьба з ними, війни, тероризм, здоров'я людей та нові методи лікування найтяжчих хвороб тощо. Таким чином, необхідно правильно оцінити наведені вище форми економічної взаємозалежності, для того, щоб остаточно усунути варварські явища триваючої продовольчої проблеми у сучасному світі.

Література:

1. Amartya Sen Economic interdependence and the world food problem // Development, London, no. 4 (1998): (P. 5-10).
2. Биктимирова З. Качество жизни: продовольственная безопасность // Экономист, 2004. – №2, – С. 78-84.
3. Гладков И. С. Продовольственное обеспечение населения планеты // МЭ и МО, 2001. – №3. – С. 15-21.
4. Зубченко Л. Каким будет продовольственное положение в 2050 году? // Вопросы статистики, 1997. -№9. – С. 65-67.
5. Катыс М., Блоков И., Тутельян В. В мире заметили проблему генно-модифицированных продуктов // Социально-экологический союз, сообщение UCS- INFO / 972, 13 февраля 2003.
6. Ковалёв Е. Мировая продовольственная проблема: новые аспекты // МЭ и МО, 2003. – №9. – С. 53-59.

Науковий керівник: д.х.н, профессор, Максін Віктор Іванович.

Катерина Душкова
(Чернівці, Україна)

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄКР

Одним із найголовніших елементів системи державного регулювання економіки є бюджет, від рівня збалансованості, оптимальності і виконання якого залежить соціально-економічний розвиток держави та регіонів. Для стимулювання процесів економічного зростання важливою ділянкою у виконанні бюджету є ефективність управління грошовими потоками та контроль за їх витрачанням.

Процес управління грошовими потоками є досить складним механізмом, що залежить від функціонування бюджетної системи, вибору правильності і доцільності для країни бюджетної політики та від організації системи управління нею. Чітке бюджетне законодавство є важливим чинником дієвості бюджетної системи.

Огляд літературних джерел дозволяє зробити висновок, що значний внесок у дослідження управління фінансовими ресурсами, які акумулюються на єдиному казначейському рахунку, здійснили такі вітчизняні науковці, як Башко В., Лондар С., Висоцький В., Калитчук В., Ставицька А., Стоян В., Павлюк К., Охрімовський О., Клітенко І. [1, 132].

Значні перетворення в політичному, економічному та соціальному житті держави сприяли проведенню кардинальних змін в бюджетній системі та зробили очевидною необхідність створення казначейської системи виконання бюджету.

На органи Державного казначейства було покладено основні завдання щодо підвищення дієздатності державної бюджетної політики, ефективного управління доходами та видатками в процесі виконання державного, а згодом і місцевих бюджетів, посилення контролю за надходженням, цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів. Оперативне управління грошовими потоками бюджетів усіх рівнів є основним завданням Державної казначейської служби України.

На етапі розвитку казначейської справи, охоплення казначейським виконанням бюджетних коштів удосконалювалася функція управління державними коштами. Запровадження фізично єдиного рахунку на рівні обласних управлінь Державного казначейства створило передумови по управлінню грошовими потоками. Урядова політика управління бюджетними коштами на даному етапі повинна забезпечувати своєчасні розрахунки за зобов'язаннями держави, вирішення проблеми незбалансованості ресурсної і видаткової частини бюджету в часі та оперативне вирішення питання щодо покриття касових розривів, які виникають упродовж бюджетного року.

Перехід на казначейську систему виконання державного бюджету, а згодом і місцевих бюджетів за доходами дав можливість консолідувати кошти за надходженнями на кореспондентських рахунках і відображати їх в обліку за видами доходів. Консолідований облік доходів дав можливість скоротити проходження і зарахування коштів до бюджету до одного операційного дня та значно мінімізувати витрати на проведення таких операцій. Після закінчення операційного дня проводиться розмежування доходів державного та місцевих бюджетів, їх акумуляція на котлові рахунки області, перерахування коштів на рахунки Державного казначейської служби України та на видаткові рахунки місцевих бюджетів. Щоденне перерахування сум дотацій за встановленими нормативами дало змогу значно прискорити рух коштів від державного до місцевих бюджетів, створити зацікавленість місцевих органів влади у наповненні дохідної частини державного бюджету тощо.

Так, загальна сума доходів державного бюджету Чернівецької області за 2012 рік без врахування власних надходжень бюджетних установ становить 2200,4 млн. грн., що на 61,7 млн. грн. менше плану, або виконання становить 97,3%, у тому числі: до загального фонду надійшло 1834,6 млн. грн., що становить 103% запланованих надходжень та більше плану на 53,4 млн. грн.; до спеціального фонду надійшло 365,8 млн. грн., що становить 76,1% запланованих надходжень та менше плану на 115,1 млн. грн. [3].

Згідно даних фінансових органів місцевими бюджетами Чернівецької області станом на 1 січня 2013 року акумульовано податків, зборів та інших платежів (без врахування міжбюджетних трансфертів та власних надходжень бюджетних установ) на загальну суму 1007,1 млн. грн. при плані 995 млн. грн., що на 12 млн. грн. більше плану (101,2%), та на 115,5 млн. грн. (113,0%) більше, ніж мобілізовано податків за відповідний період минулого року. До загального фонду місцевих бюджетів області надійшло 830,9 млн. грн. при плані 848,3 млн. грн. або недовиконання складає 17,5 млн. грн. (97,9%), та до спеціального фонду місцевих бюджетів надійшло доходів в сумі 176,2 млн. грн. при плані 146,7 млн. грн., що на 29,5 млн. грн. (120,1%) більше плану.

Протягом 2012 року перераховано 100% дотації вирівнювання з державного бюджету місцевим бюджетам Чернівецької області в сумі 1756,4 млн. грн.

Крім цього великий обсяг робіт проведено по поверненні надмірно або помилково сплачених платежів до бюджету, відшкодування податку на додану вартість на підставі висновків органів державної податкової служби, рішень судових органів, що здійснюють контроль за нарахуванням і оплатою платежів. Щорічно опрацьовується біля 10 тис. таких висновків на суму до 40 млн. грн. Зокрема, станом на 26 березня 2013 року відшкодування податку на додану вартість платникам податку по області складає 5,6 млн. грн., а саме:

– за реєстрами ДПС – 2,3 млн. грн., в т.ч. по автоматичному відшкодуванню ПДВ – 0,3 млн. грн.;

– за реєстрами ДКСУ – 3,3 млн. грн., в т.ч. по автоматичному відшкодуванню ПДВ – 2 млн. грн.;

– суми ПДВ, які не включаються в реєстри – 0,03 млн. грн. [2, 7].

Удосконалення методів управління доходами, забезпечення найбільш оптимального стану їх обсягів, посилення контролю за своєчасністю і повнотою надходжень коштів до бюджету, гармонізації, бюджетних відносин є важливою ділянкою роботи органів Державного казначейства.

Таким чином, можна розглянути процес формування та проходження грошових коштів в системі органів Державної казначейської служби України, який формується з кількох етапів.

Так, кошти в системі ЄКР проходять декілька етапів, які взаємопов'язані та взаємозалежні:

1. Протягом дня платники податків та зборів перераховують кошти на рахунки відкриті на ім'я відповідного бюджету в органах ДКСУ та які паралельно відображаються на субрахунку ЄКР. Далі органи державної казначейської служби України щоденно в регламентованому режимі піднімають доходи на центральний рівень, де зазначені кошти формують щоденний баланс єдиного казначейського рахунку.

2. Поряд з цим щоденно ДКСУ відкриває асигнування для проведення видатків державного бюджету та місцеві бюджети (фінансові органи) надають розпорядження для відкриття асигнувань розпорядникам коштів всіх

рівнів для проведення видатків. Далі органи ДКСУ на рівні областей на підставі наданих платіжних доручень формують заявку для підкріплення субрахунку ЄКР на проведення видатків державного та місцевих бюджетів. Після поновлення субрахунків ЄКР Державною казначейською службою України та проведення платежів розпорядників коштів на рахунки установ, які надали товари та послуги, виконали роботи, відкриті в установах комерційних банків баланс єдиного казначейського рахунку зменшується.

Якщо розглянути більш детально процес виконання місцевих бюджетів, можна зробити висновок, що здебільшого етап надходжень доходів до бюджету та етап проведення видатків не співпадає у часі. Як наслідок цього виникає або тимчасовий касовий розрив, або тимчасово вільні кошти. Тоді перед органами місцевого самоврядування постає питання що робити [1, 134].

Починаючи з 2004 року органи ДКСУ вперше проводили надання короткотермінових позик місцевим бюджетам на забезпечення планових видатків, в тому числі на оплату праці, придбання продуктів харчування та медикаментів, оплату комунальних послуг та енергоносіїв бюджетних установ. Такі позики видавались за рахунок єдиного казначейського рахунку державного бюджету на договірних умовах без нарахування відсотків за користування.

На покриття тимчасових касових розривів місцевим бюджетам Чернівецької області за 2013 рік надано 452 позики у сумі 505,4 млн. грн., з яких повернуто всю суму, тобто заборгованість по позиках є нульовою (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація про надання та повернення позик на покриття тимчасових касових розривів місцевим бюджетам Чернівецької області станом на 01.01.2013р.

	Надано позичок з початку року		**Повернуто тис. грн.**
	кількість	**сума тис. грн.**	
Разом по Чернівецькій області	**452**	**505 445,20**	**505 445,20**
бюджетам міст обласного значення	33	211 202,20	211 202,20
районним бюджетам та бюджетам міст районного значення	164	283 198,40	283 198,40
сільським, селищним бюджетам	255	11 044,60	11 044,60

Таким чином, забезпечена суттєва підтримка місцевих бюджетів у виконанні соціально-економічних програм, не допускаючи порушення ритмічності у їх фінансуванні впродовж календарного року.

Із збільшенням обсягів робіт по обслуговуванню коштів державного та місцевих бюджетів значно зросли взаємовідносини між всіма гілками владних структур – учасниками бюджетного процесу. Спільна робота органів казначейства та місцевої влади сприяла підвищенню відповідальності кожної із сторін, узгодженню дій з питань виконання бюджетів. Ця співпраця визначає певну самостійність сторін по реалізації власних повноважень в межах компетенції органу чи установи.

Для ефективного використання коштів та збереження платіжного балансу єдиного казначейського рахунку перед органами Державного казначейства України постатє завдання [1, 137]:

– ефективно спрогнозувати фінансові потоки місцевих бюджетів на основі моніторингу, аналізу та співставлення структури та часових процесів формування дохідної частини бюджету та проведення видатків відповідного бюджету за аналогічні періоди минулих років;

– створення національного фонду позик із регіональними підрозділами, який би входив до системи та поповнювався за рахунок тимчасово вільних коштів ЄКР. Щоденне управління таким фондом повинен здійснювати структурний підрозділ ДКСУ на основі проведення аналізу наявних ресурсів, оцінки платоспроможності бюджетів, прогнозування обсягів та швидкості повернення вже залучених коштів та розрахунку ризиків вчасного неповернення коштів;

– розробки та чіткого окреслення відповідальності всіх учасників бюджетного процесу за дотриманням законодавства при отриманні позик місцевими бюджетами та розміщенні коштів місцевих бюджетів на депозитні рахунки в установах банків.

Разом з цим проблемні питання ще залишаються невирішеними. Аналіз ситуації засвідчує, що не всі учасники бюджетного процесу дотримуються встановленого механізму акумулювання та використання коштів.

Назріла гостра необхідність створення спрощеного механізму казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів, який на сьогодні, на наше переконання, є надто громіздким, особливо на стадії реєстрації зобов'язань. Значного удосконалення потребує фінансова звітність та врегулювання термінів її подання.

Удосконалення процедури казначейського обслуговування необхідно проводити шляхом оптимізації документообігу та скорочення обсягів робіт, особливо тих, що здійснюються у «ручному» режимі, розширення безготівкових форм розрахунків, зміцнення нормативно-правової бази діяльності органів ДКСУ.

Крім цього необхідна налагоджена система зв'язку та роботи комп'ютерної мережі, подальша автоматизація обсягу робіт, а на державному рівні встановлення науково обґрунтованого навантаження на працівників та оплати праці на рівні посадових окладів; та матеріального стимулювання працівників органів казначейства.

Таким чином, у процесі управління грошовими ресурсами на регіональному рівні існує ряд недоліків, які потребують негайного корегування.

Література:

1. Клітенко І.Ю. Грошові потоки місцевих бюджетів через модель єдиного казначейського рахунку / І.Ю. Клітенко // Экономика и управление. – 2011. – Вип. 4. – С. 132-137.
2. Охрімовський О.В. Підвищення ефективності казначейського управління грошовими потоками на рівні регіону» / О.В. Охрімовський // Науково-практична конференція «Управління грошовими потоками державного й місцевих бюджетів регіону». Доповіді науково-практичної конференції. – 2005. – С. 3-13.
3. Офіційний сайт ГУ ДКСУ у Чернівецькій області – http://www.treasury.gov.ua/reg/control/chv/uk/publish/article/359871

Науковий керівник: к.е.н., доцент б.в.в.з, Охрімовський Олександр Васильович.

Владислав Журавський
(Вінниця, Україна)

СТРАТЕГІЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Однією з важливих ланок реалізації принципів відкритої ринкової економіки є створення вільних економічних зон (далі – ВЕЗ). Їх функціонування пов'язуються з лібералізацією й активізацією зовнішньоекономічної діяльності, завдяки сприятливому для зовнішніх і внутрішніх інвестицій митному, податковому та інвестиційному режимам. Також розвиток спеціальних економічних зон в Україні важливий тим, що сприяє створенню нових робочих місць, поліпшенню фінансового стану підприємств, активізації зовнішньоекономічної діяльності, подоланню бідності завдяки збільшенню купівельної спроможності населення, прискоренню обертання капіталу.

Постановка проблеми. Вільні економічні зони (ВЕЗ) надійно ввійшли у світову практику господарської діяльності. Згідно з різними джерелами інформації, в світі налічується від 400 до 2000 вільних економічних зон. За оцінками західних експертів, у 2008 році через ці зони пройшло до 37 % світового товарообігу [6].

Щодо України, то доцільність створення вільних економічних зон була задекларована Верховною Радою в жовтні 1992 р. в законі "Про загальні принципи створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон" [3]. Зазначимо, що державну стратегію і тактику у розбудові спеціальних зон і територій пріоритетного розвитку визначають два основні нормативно-правові документи – постанови Кабінету Міністрів України "Про концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні" від 14 березня 1994 р. [4] та "Про заходи щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності" від 24 вересня 1999 р. [5].

Виклад основного матеріалу. Створення нормативно-правової бази по регулюванню діяльності ВЕЗ дало поштовх до прискорення роботи з формування такого типу утворень в Україні, що безпосередньо пов'язано із реалізацією цілей по активізації зовнішньої торгівлі, стимулюванню надходжень іноземних інвестицій, використанню зони для поглиблення зв'язку між внутрішньою економікою і світовим ринком, прискоренням росту певних економічних регіонів, ефективним використання місцевих трудових, виробничих і сировинних ресурсів, досягненням нової інноваційної якості економіки, розширення експортної бази і розвиток виробництва товарів тощо.

Функціонування вільних економічних зон в Україні дало змогу в певній мірі розв'язати проблеми зайнятості і формування нових робочих місць у депресивних старопромислових або малозаселених районах з низьким рівнем економічного розвитку, активізувати зовнішню торгівлю, обмін знаннями і технологіями, стимулювати приплив іноземних інвестицій, розширити експортну базу, збільшити обсяги зовнішніх надходжень і поліпшити платіжний баланс та ефективно використати місцеві ресурси, що підкреслює їх актуальність в розрізі становлення міжнародних економічних відносин в Україні.

Сьогодні процес створення спеціальних економічних зон в Україні заморожений. Це пов'язано з неоднозначним трактуванням переваг та недоліків таких зон органами влади та управління України, а також дуже специфічним ставленням до них з боку міжнародних фінансових організацій. Однією із базових проблем функціонування вільних економічних зон в Україні є зниження інноваційного потенціалу інвесторів.[1].

Виходячи із світового досвіду, слід зауважити, що практика створення особливих економічних зон, які охоплюють цілком адміністративні території себе не виправдала. Тому, запропонованим законопроектом визначається, що межі вільних зон не можуть збігатись з межами одиниць адміністративно-територіального устрою України. При цьому мають бути чітко визначені регулюючі механізми створення і функціонування усіх без

винятку ВЕЗ, а також обґрунтовані альтернативні варіанти розвитку вільних економічних зон, ув'язані з перспективами майбутньої структурної перебудови економіки України, можливими змінами кон'юнктури світового

ринку, проблемами вирівнювання рівня розвитку окремих регіонів країни. Відсутність альтернативних варіантів може призвести до певної консервації ВЕЗ у своєму розвитку, віддаляючись при цьому від потреб вітчизняної економіки в цілому та проблем регіонального розвитку зокрема.

Дуже важливо, щоб ефект від функціонування ВЕЗ мав не тільки локальний (на її території), але й макроекономічний (для всього народного господарства України) характер. Необхідно досягнути збалансованості інтересів усіх учасників інвестиційного процесу на території зони. Це стосується як державних структур, так і вітчизняних та іноземних підприємців, які в умовах економічної кризи в Україні повинні мати рівні права для

вкладення інвестицій в розвиток економіки. Причому у кожній з ВЕЗ необхідно забезпечити можливості для багатоваріантного економічного розвитку.

І.Бобух пропонував усі ВЕЗ, які функціонували в Україні, за ознакою спрямованості розділити на три групи:

- виробничо-екологічні – ВЕЗ «Славутич», «Яворів», «Миколаїв», «Донецьк»;
- інноваційно-виробничі – ВЕЗ «Закарпаття», «Інтерпорт Ковель», «Порто-франко», «Азов», «Рені»;
- туристично-рекреаційні – ВЕЗ «Курортополіс Трускавець».[2]

Для нормального функціонування ВЕЗ необхідно розробити програму її розвитку, що врахувала б варіанти створення фінансової та банківської інфраструктур ринкової економіки в зоні, які повинні створити

умови для першочергового накопичення капіталу, здатного забезпечити інвестування не лише простого, а й розширеного відтворення валового національного продукту України, завдяки якому тільки й можливо забезпечити прискорений розвиток її народного господарства. В багатьох країнах, що розвиваються, встановлено жорсткий контроль за економічною діяльністю, яка дискримінується, перш за все, за рахунок фіскальної політики. У

ВЕЗ такий контроль послаблено, а податкова система працює у пільговому режимі, особливо це стосується стягнення митних зборів на території України.

Узагальнюючи досвід створення вільних економічних зон в Україні, необхідно відзначити орієнтацію ініціаторів їх створення на залучення недержавних коштів для розбудови інфраструктури ВЕЗ, що в сучасній вітчизняній економічній ситуації є, безумовно, позитивним і перспективним фактором майбутньої стабілізації розвитку. Будучи, в цілому, перспективною формою регіонального господарювання і зовнішньоекономічної

діяльності в Україні, формою новою і складною для держави, такою, яка вимагає строго вибіркового підходу, великої підготовчої роботи та відповідальних рішень в центрі і на місцях, вільні економічні зони можуть забезпечити ефективний розвиток регіональних економічних комплексів і держави в цілому.

Висновки. Отже, повне відновлення функціонування ВЕЗ значно покращило б інвестиційний клімат в Україні, при цьому новостворені суб'єкти господарської діяльності посприяли залученню нових технологій, створили б нову, додаткову базу оподаткування, забезпечили умови для створення нових робочих місць тощо. Вирішення перелічених протиріч дало б змогу розв'язати такі вкрай складні та гострі соціально-економічні проблеми як безробіття, низький рівень оплати праці, нерозвиненість інфраструктури, звуженість бази оподаткування тощо.

Література:

1. Рижун Н.А. Про основні проблеми та заходи щодо активізації вільних економічних зон в Україні / Н.А. Рижун // Економіст. – 2007. – №6. – С. 78–81.
2. Сазонець І.Л. Навчальний посібник « Інвестування: міжнародний аспект»/Сазонець І.Л.//Економіст.-2009.- С.125.
3. Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Розділ "Законотворча діяльність", Пункт "Пошук за реквізитами: Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. (ВВР), 1992, № 50, с. 56" – Режим доступу до веб-сайту: http://www.rada.gov.ua.
4. Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Розділ "Законотворча діяльність", Пункт "Пошук за реквізитами: Постанова КМУ "Про концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні" № 1002 від 14 березня 1994 р." – Режим доступу до веб-сайту: http://www.rada.gov.ua.
5. Офіційний веб-ресурс Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Розділ "Законотворча діяльність", Пункт "Пошук за реквізитами: Закон України "Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон. (ВВР), 1992, № 50, с. 676" – Режим доступу до веб-сайту: http://www.rada.gov.ua.
6. Офіційний веб-ресурс Держкомстату України [Електронний ресурс] / Розділ "Статистична інформація"; Пункт "Аналітичні показники – вільні економічні зони–2008". – Режим доступу до веб-сайту: http://www.ukrstat.gov.ua.

Науковий керівник: кандидат географічних наук,доцент Поліщук В.М.

Татьяна Загвоздина, Екатерина Загвоздина
(Харьков, Украина)

КРАУДСОРСИНГ, КАК ОДНА ИЗ НОВЫХ РЕАЛИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ

Каждый человек в жизни играет определенные социальные роли. В своей знаменитой пирамиде А.Маслоу выделил в отдельную ступень потребность быть частью общества. Но будучи индивидуально ориентированными, люди редко задумываются, что же происходит в процессе взаимодействия с самой общностью. Если атомы, соединяясь в молекулы, создают определенный материал, обладающий определенными свойствами и качествами, то будет ли уместна такая аналогия с человеческим коллективом. Возможно ли в таком случае возникновение коллективного разума, что приведет к простейшему решению задач и проблем?

Джефф Хау, редактор журнала "Wired", в статье "The Rise of Crowdsourcing" в 2006 году, впервые затронул такую тему как краудсорсинг – процесс привлечения добровольцев, или людей получающих весьма малую плату, для решения определенного задания, без объединения их в одну систему. Одним из отличительных признаков краудсорсинга является разделения работы на мелкие составляющие. Слово краудсорсинг переводится с английского от слов crowd (толпа) и sourcing (подбор ресурсов). По словам Хау мы живет в том обществе когда нам необходимо догонять свои же технологии. После изобретения интернета прошло несколько десятков лет, а мы только сейчас находим все новые и новые возможности его использования. Общество в период всего своего становление стремилось к физиологической близости, то есть создавалась толпа. В связи с появлением интернета эта толпа смогла стать виртуальной.

В связи с внедрением методов краудсорсинга потребитель получил в свои руки инструменты и технологии крупных потребителей. Демократия в интернете – это путь мысли. На данном этапе проходит становление такого феномена как краудсорсинг, но он стремительно развивается благодаря новым технологиям. В данный момент к краудсорсингу можно отнести несколько из понятий:

- веб-сайт, содержимое которого наполняется его же посетителями;
- ситуация, в которой потребители участвуют в создании товара или услуги в массовом порядке;
- случаи, когда компьютер не способен выполнить определенную работу, ее поручают большому количеству людей за небольшую плату;[1]

Одним из самых известных примеров является компания txteagle. Она использует «рабочих» в Кении для перевода с английского на 60 африканских языков. Кенийцы работают по телефону: им на телефон приходит сообщение которое необходимо перевести, таким же образом отправляют перевод обратно. Сообщение сразу же отправляется большому количеству кенийцев. Наиболее популярный вариант отправляется заказчику. Деньги жители Кении получали также на мобильный телефон, для них это удобно, так как в их стране развит мобильный банкинг.

Но если в Кении занимаются переводом текстов, то в Индии занимаются расшифровкой с диктофонных записей, сделанных врачами. Это намного дешевле, чем заставлять профессионального хирурга заниматься подобной работой.

Почему же такой вид работы относится к краудсорсингу? Причина в его массовости. Очень большой процент людей хотят подзаработать в txteagle.

Также к краудсорсинг можно отнести представить Википедию, в которой есть всё. Ее странницы наполняются совершенно разными людьми, которые добровольно заполняют сайт известной им информацией. Но тем не менее там работают большое количество специалистов, которые рассматривают жалобы, рекомендации и предложения.

Краудсорсинг не уничтожает бизнес, он его трансформирует, заставляя компании рассматривать потребителей в качестве собственных партнеров. Отныне мы можем не только покупать товары, и выступать в качестве потребителя, а и осмысленно участвовать в процессе их создания. Важнейшим фактором развития краудсорсинга является создание интернет-сообществ. Они способствуют самоорганизации людей для создания эффективных, высокопродуктивных команд.

Довольно таки часто краудсорсинг рассматривается как некий путь сэкономить деньги компании. Однако толпа не сможет сама самоорганизоваться, чаще всего требуются профессиональные менеджеры для «управления толпой». Основное правило краудсорсинга: не нужно просить людей участвовать в чем-то, делать что-то для вашего проекта, нужно дать им идею и направление.[2]

Краудсорсинг – это ренессанс дилетантов. Это самораспостроняющиеся сообщество, не требующих никаких маркетинговых и рекламных затрат.

Методы краудсорсинга применимы даже для научных целей. Например: протеаза ретровируса обезьян, была раскодирована в октябре прошлого года. Ее открытие было окном для нахождения противодействия против СПИДа. В опубликованной в известном журнале «World Natural» статье кроме исследователей, была упомянута группа «Void Crushers Group» – одно из сообществ проекта «Foldit», участники которого при помощи специально разработанный игры помогают науке. Они работали вместе и смогли решить эту задачу за 15 дней. Ученые не могли этого достичь в течение 15 лет. Как же это произошло? Есть определенные навыки, которые необходимы для определения различные химических структур, которые не присуще наномикробиологам, например: умение распознавать образы. Была создана видеоигра, целью которой и было найти код протеаза. Оказывается, что для достижения научного открытия нам необходимы определенные навыки, о которых мы еще сами не знаем. Это и подвело ученых к сути краудсорсинга. Мы можем не понимать сути проблемы, но выложив её в интернет, нам откроется невероятное количество способов её решения. Люди не тратили 6-10 часов для решения проблемы с протеазой, это была 10-минутная игра в перерыве на работе.[3]

Краудсорсинг – это одна из новых реалий экономической жизни. Она постепенно меняет мир. Потребители начинают участвовать в производстве продукции, а многие продукты реализуются исключительно силами простых людей. Бедные страны в свою очередь, получают возможность подзаработать.

Крупные бренды уже во всю используют краудсорсинг. Можно привести немало успешных примеров.

Среди примеров краудсорсинговых проектов указывают:

– InnoCentive – компания, приглашающая учёных за конкурсное вознаграждение от $10 тыс. до $100 тыс. решать задачи, которые ставят такие компании, как Procter & Gamble, DuPont и BASF;

– Threadless (англ.) – компания по производству футболок из Чикаго. Процесс разработки дизайна состоит исключительно из проведения онлайн-конкурса. Победители еженедельного конкурса получают $2 тыс. и их работа запускается в производство;

– eBird – проект, который использует ресурсы любителей для наблюдения за птицами;

– NASA Clickworkers – проект NASA, созданный с целью проанализировать массив снимков марсианской поверхности силами астрономов-любителей.[4]

Производитель спортивной одежды и обуви Nike запустил сайт, на котором покупатели могли сами сделать дизайн обуви. Многие компании также предоставляют возможность своим покупателям «собрать» свой товар в виртуальном образе.

Компания Ford также прославилась в области краудсорсинга. Перед выходом нового автомобиля в 2010 году, компания запустила проект, в котором желающим необходимо было снимать рекламные ролики посвященные автомобилю Ford. Лучшие показывались по телевизионным каналам. Победитель, в свою очередь, получал данный автомобиль. Несмотря на то, что большенство роликов было сделанно любителями, они оказались достаточно качественными.

Это только несколько примеров того, как крупные бренды используют краудсорсинг в своей деятельности. Сегодня данное направление стало нормой для мирровых лидеров. Для компаний этом метод является мощным инструментом, позволяющие создавать продукты ориентированные на потребителя. Клиенты сами для себя разрабатывают продукцию, при этом компания имеет минимальные затраты.

Литература:

1. Джефф Хау Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса – 2012 – 296 стр.
2. Гладченко А. Краудсорсинг. Во власти толпы [электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.biztimes.ru/index.php?artid=1477
3. Гладченко А. Большие бренды используют краудсорсинг [электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.biztimes.ru/index.php?artid=1687
4. Алексей Бобко Краудсорсинг. Одна голова хорошо, а тысяча – лучше! [электронный ресурс]: Режим доступа: http://zillion.net/event/86/kraudsorsingh-odna-gholova-khorosho-a-tysiacha-luchshie

Научный руководитель: Лисанова Алла Метрофановна

Р. Загидулина
(Омск, Россия)

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФРАНЧАЙЗИНГА В РОССИИ

В настоящее время франчайзинг является одной из самых удачных бизнес моделей в мире, которая предоставляет возможность повысить эффективность и конкурентоспособность малого и среднего бизнеса. В России франчайзинг получает растущее распространение, а успешных проектов подобного рода становится все больше.

Более шести тысяч российских предприятий используют франчайзинг в качестве основной модели бизнеса, в том числе, и как наиболее эффективный метод выхода предприятия на региональный рынок страны. Если еще три года назад предприниматели задавались вопросом, что такое франчайзинг, то сегодня их интересует совершенно другое: как выбрать подходящую франшизу и эффективно вести бизнес? Притом, раньше рост наблюдался только в Москве и Санкт-Петербурге, но сегодня франчайзеры активно распространяются в регионах.

По свидетельству ряда ученых-социологов наблюдается стремление активной части населения к открытию своих малых предприятий, способных обеспечить постоянный источник доходов. По причине отсутствия у начинающих предпринимателей предпринимательского опыта и опыта системного менеджмента, покупка франшизы является хорошей возможностью стартовать с минимальными финансовыми рисками, а также пройти

«школу» предпринимательства. Для лучшего понимания преимуществ и проблем, а также перспектив развития данной сферы деятельности, стоит рассмотреть понятие «франчайзинга», а также его составляющих.

Франчайзинг – это такая организация бизнеса, в которой компания (франчайзер) передает независимому человеку или компании (франчайзи) право на продажу продукта и услуг этой компании. Франчайзи обязуется продавать этот продукт или услуги по заранее определенным законам и правилам ведения бизнеса, которые устанавливает франчайзер. В обмен на осуществление всех этих правил, франчайзи получает разрешение использовать имя компании, ее репутацию, продукт и услуги, маркетинговые технологии, экспертизу, и механизмы поддержки. Чтобы получить такие права, франчайзи делает первоначальный взнос франчайзеру, а затем выплачивает ежемесячные взносы. Суммы этих взносов оговариваются во франчайзинговом договоре (контракте) и являются предметом переговоров.

Франчайзер – это компания, которая выдает лицензию или передает в право пользования свой товарный знак, ноу-хау и операционные системы. Франчайзи – это человек или компания, которая покупает возможность обучения и помощь при создании бизнеса у франчайзера и выплачивает сервисную плату (роялти) за использование товарного знака, ноу-хау и системы ведения работ франчайзера. Франчайзи сам оплачивает затраты на создание бизнеса. Франшиза представляет собой комплекс исключительных прав, состоящий из [1. с.12-13]:права действовать под фирменным наименованием и/или коммерческим обозначением франчайзера; права на товарные знаки, торговые марки; права пользоваться коммерческой информацией, принадлежащей франчайзеру.

Постепенно возрастающая роль франчайзинга объясняется рядом преимуществ его использования как для франчайзера, так и для франчайзи [2. С.39].

Преимущества для франчайзера: возможность получения дополнительного дохода при минимуме затрат за счет расширения рынков сбыта; продвижение на рынке товарного знака компании благодаря франчайзи; увеличение степени контроля на рынке. Недостатки для франчайзера: зависимость эффективности работы компании от сторонних фирм; отрицательное влияние неэффективных франчайзи на репутацию торговой марки, бренда франчайзера; невозможность полностью контролировать деятельность франчайзи и, как следствие, вероятность разглашения коммерческой тайны.

Преимущества для франчайзи: использование на законных основаниях товарного знака компании, известной на рынке, что влечет за собой существенную экономию средств на рекламу и налаживание схемы ведения бизнеса; получение постоянной информационной, технической поддержки. Недостатки для франчайзи: риск переоценки позитивности перспективности и имиджа бренда франчайзера; ограничения свободы принятия управленческих решений даже в условиях достаточной самостоятельности. Как и любой бизнес, франчайзинг сопряжен с рисками, основными из которых являются:

1. Ошибки и неточности при оформлении договора. Они могут повлечь длительные судебные разбирательства, и как результат, потерю репутации и упущенные возможности развития.

2. Взаимосвязь франчайзера и франчайзи. Успех каждого участника влияет на успех других участников, при этом проблемы одного из них могут существенно повлиять на деятельность другого.

3. Роль франчайзинга, в первую очередь, состоит в расширении сети и увеличению узнаваемости торговой марки, а доступ ко всей информации может повлечь за собой переход франчайзи из союзника в конкуренты.

Несмотря на довольно длительный период фрагментарного использования на российском рынке, франчайзинг по-прежнему остается для большинства отечественных компаний явлением относительно новым, использование которого, помимо административного аспекта, затрудняется рядом факторов. Основным из них является законодательный фактор, а именно отсутствие в России нормативно-правовой базы, способствующей развитию коммерческой концессии.

Недостаточный уровень поддержки субъектов франчайзинга со стороны финансовых организаций является фактором, затрудняющим развитие франчайзинга в России. Так, на сегодняшний день ни одним коммерческим банком не предложено комплексной системы обслуживания субъектов франчайзинга. По свидетельству руководителей крупнейших российских франчайзинговых сетей, основной проблемой развития их компании по механизму коммерческой концессии является невозможность получения в банке кредитных ресурсов, а также незаинтересованность самих коммерческих банков в разработке и применении схем кредитования субъектов франчайзинга. [2. С.34]

Другой значительный фактор это наличие проблемы информационного вакуума, а именно закрытость данных о компаниях – франчайзерах и франчайзи. Это связано с российской спецификой ведения бизнеса, отличающейся непрозрачностью и замкнутостью. Франчайзингу как раз необходима открытость отношений франчайзи и франчайзера, партнерский способ построения отношений, основанный на доверии. Именно поэтому основное значение в законодательной базе по франчайзингу таких стран, как США, Франция, Австралия, Бельгия, Бразилия, Индонезия, Испания, Канада и др., уделено необходимости предоставления в предконтрактный период субъектами франчайзинга всеобъемлющей информации о своем бизнесе. За нарушение данного положения предусмотрены жесткие санкции, вплоть до уголовной ответственности. Также можно выделить следующие причины-препятствия развития: нестабильность развития экономики России. Франчайзинговые схемы требуют стабильности и предсказуемости экономики; отсутствие у большинства предпринимателей необходимого стартового капитала для вхождения во франчайзинговую систему.

К социально-психологическим проблемам можно отнести: отсутствие отечественного опыта и боязнь провала у субъектов франчайзинговой системы – франчайзера и франчайзи; отсутствие должного уважения к интеллектуальной собственности; боязнь франчайзи потерять самостоятельность и собственное «лицо» предпринимателя и менеджера.

Особое место среди проблем франчайзинга занимает образование как механизм разрешения социально-психологических проблем. Эта проблема вызвана слабой подготовкой представителей малого бизнеса в сфере франчайзинга. Преимущества совместного развития стимулируют возрастание интереса в России к развитию бизнеса с использованием концепций франчайзинга, поэтому можно прогнозировать развитие данной модели бизнеса. Качество франшизных предложений, их концепции значительно улучшаются, становясь сильными и коммерчески более выгодными. Таким образом, возникает все больше и больше положительных примеров внедрения франчайзингав нашей стране. Россия находится на одном из первых мест в мире по темпам развития франчайзинга – количество покупателей франшиз здесь в среднем растет примерно на 20% в год, а годовой оборот франчайзинговых предприятий составляет около 5 млрд.евро (по данным неофициальных источников). По информации РАРФ, в настоящее время действует примерно 5500 франчайзинговых предприятий и более двухсот

франчайзеров. Российский франчайзинг представлен в большинстве своём московскими компаниями (их доля составляет более 90%).

«Mango», «Zara», «Mexx», «Benetton», «Adidas», «Topshop», «Mexx» – практически все растиражированные марки строят свои сети посредством франчайзинга. Большинство из них работает по упрощенной схеме. Именно в этом случае торговые операторы не платят паушального взноса и не делают периодических отчислений. Также деятельность на российском рынке с использованием механизма коммерческой концессии ведут западные сети такие, как: «Баскин Роббинс», «Альфаграфикс», «Ксерокс», «Кодак», «Патио Пицца», «Сабвей» и др. Иностранные компании отличал и отличает значительный уровень внимания к России как к перспективному, сверхрентабельному и неосвоенному рынку. В связи с этим некоторые сети, развиваясь во многих странах с использованием франчайзинга, в России переходят на корпоративную систему построения бизнеса.

Необходимо отметить, что наибольшей популярностью в России пользуются франшизы в сфере розничной торговли, на нее приходится почти половина всех действующих на рынке франшиз. Происходит это в первую очередь благодаря стремительному строительству в регионах нашей страны современных торгово-развлекательных центров. При этом, немаловажную роль имеет стремление многих ритейлеров развивать собственный бизнес в различных удаленных регионах и небольших городах не собственными силами, а посредством франчайзинга. Поэтому, ожидается, что российский франчайзинг в области розничной торговли сохранит лидирующие позиции.

Второе место занимает сфера общественного питания, на третьем месте – франшизы в области бытового обслуживания. При этом, подобное распределение франшиз по видам деятельности мало чем отличается от общемировых показателей.

По данным статистики, большую часть средств население России тратит на услуги и продукты секторов, где преобладают франчайзинговые компании. Это фаст-фуд, продажа продуктов питания и алкогольных напитков, а также аренда недвижимости и другие. Поэтому, продолжая анализировать использование коммерческой концессии российскими компаниями, следует отметить продолжающуюся экспансию франчайзинговых фирм, работающих в сегменте фаст-фуд. Наиболее крупными субъектами данного сегмента рынка являются: «Сабвей» (вторая компания в мире по количеству франчайзинговых единиц и первая в США), «РосИнтер», «Кэй Эф Си», «Русское бистро», «Пицца-хат».

Продолжая анализировать использование франшизы в нашей стране, необходимо обозначить по каким направлениям данный вид бизнеса будет наиболее выгодным в ближайшее время: розничная реализация одежды и обуви; услуги в области спорта и здоровья; услуги в сфере информационных технологий; гостиничный бизнес; туристический бизнес; услуги в области аренды, продажи и сервиса автомобилей. Очевидно, что развитие франчайзинга на территории России происходит неравномерно, поскольку эффективность применения франчайзинговой модели напрямую зависит от экономического положения и уровня развития бизнеса на рынке определенного региона.

Что касается территориального аспекта – сегодня лишь несколько российских регионов используют франчайзинг достаточно широко. Прежде всего, это крупнейшие экономические центры – Москва и Санкт-Петербург, поскольку практика показывает, что внедрение определенных брендов, чаще всего, осуществляется через рынок Москвы или Санкт-Петербурга, и только после этого предприниматели выводят свою марку на региональные рынки. Предполагается, что в ближайшее время ряд компаний, использующих франчайзинг в центральном регионе, начнут развивать данное направление в других регионах и городах. Среди них наиболее привлекательными являются: Нижний Новгород, Самара, Тольятти, Ростов-на-Дону, Черноморское побережье Краснодарского края, Екатеринбург, Пермь, Новосибирск, Иркутск и Владивосток. Это связанно с тем, что идет тенденция бурного развития регионов, которые инвестиционно более привлекательны и в которых существует множество свободных ниш на рынке в выше указанных сферах бизнеса.

Основываясь на вышесказанном можно сделать вывод, что перспективы развития франчайзинга в России в первую очередь заключаются в том что, что данная форма ведения бизнеса предоставляет возможность совместить стимулы к владению собственным небольшим бизнесом, а также ресурсы бизнеса крупного. Таким образом, франчайзинг – это один из наиболее эффективных методов развития бизнеса для фирм, которые уже добились значительного успеха и планируют развиваться дальше. А для начинающих предпринимателей франчайзинг – это достаточно хорошая возможность организовать своё прибыльное дело.

Литература:

1. Введение во франчайзинг/Под ред. С.А. Силинга. – Санкт-Петербург, 2004 год.
2. Довгань В. Франчайзинг путь к расширению бизнеса. – М.: Дело, 2006.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга. – М.: Прогресс, 2008.
4. Леонов А., Деев В. Франчайзинг на российском рынке// Люди дела XXI, №16, 2003.
5. Рыкова А.И. Особенности национального франчайзинга // Бизнес-адвокат, №11, 2002.

Научный руководитель: ст. преподав. Смагина О.Н.

Анастасія Косован
(Чернівці, Україна)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

Загальний стан продовольчої безпеки та вплив продовольчої політики на забезпеченість населення продуктами харчування вітчизняного виробника.

Під продовольчою безпекою розглядають захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої держава гарантує фізичну і економічну доступність та якість життєво важливих наборів продуктів харчування населенню. Саме набори продуктів є життєво важливими складовими існування населення.

Метою дослідження стало вивчення продовольчої безпеки населення країни.

Постановка проблеми: В сучасних ринкових умовах України продовольча безпека набула актуальності та глобальності. Адже саме наявність чи відсутність продовольчих товарів впливає на фізичний та психологічний стан населення, а це обумовлює рівень економічного та соціального стану держави.

Важливою складовою продовольчої безпеки є продовольча незалежність України. Саме продовольча незалежність визначає стан продовольчого забезпечення , за якого фізична та економічна доступність життєво важливих продуктів харчування для населення забезпечується за рахунок вітчизняного виробництва.

Оцінити ступінь продовольчої безпеки можна за такими показниками:

- Забезпеченість населення продуктами харчування;
- Якість продовольства;
- Доступність продуктів харчування для всіх верств населення;
- Стан здоров'я населення;
- Тривалість життя населення.

Враховуючи тенденції розвитку сільського господарства в Україні можна провести оцінку стану продовольчої безпеки за 1990-2010рр.

За даними таблиці № 1 ми бачимо, що рівень споживання населенням продуктів харчування знаходиться на досить низькому рівні.

Для визначення продовольчої безпеки країни та продовольчої незалежності розглянемо стан виробництва сільськогосподарської продукції на 1 особу який наведений в таблиці № 2.

Таблиця № 1

Рівень споживання населенням України основних видів продуктів харчування (на одну особу в рік, кг)

Види продуктів	Раціональна норма споживання	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
М'ясо і м'ясопродукти	83	68	33,1	33	39	52,0
Молоко і молокопродукти	380	373	209,9	199	226	2о6
Яйця, штук	290	272	163	166	238	290
Картопля	124	131	121,9	135	136	128
Овочі та баштанні культури	161	103	95,9	102	120	144
Плоди, ягоди і виноград	90	47	22,1	29	37	48

Таблиця № 2

Виробництва сільськогосподарської продукції (на одну особу в рік, кг)

Види продуктів	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
М'ясо і м'ясопродукти	68	33,1	33	39	52,0
Молоко і молокопродукти	373	209,9	199	226	2о6
Яйця, штук	272	163	166	238	290
Картопля	131	121,9	135	136	128
Овочі та баш-танні культури	103	95,9	102	120	144
Плоди, ягоди і виноград	47	22,1	29	37	48

Протягом 1990-2010 рр. значно зменшилися обсяги виробництва молока та м'яса. Порівнюючи показники споживання та виробництва сільськогосподарської продукції можна побачити, що тенденція продовольчої безпеки знизились.

Розглядаючи тенденції споживання та виробництва до 2000 року вітчизняне виробництво продуктів харчування цілком забезпечувало потреби населення України. Починаючи з 2005 року і до 2010 ця тенденція стрімко упала.

Населення країни на даний момент забезпечується національним виробником на 50 %. Великі промислові центри на 80% залежить від зовнішнього постачання продуктів харчування. Але продукти, що надходять переважно з Заходу є не екологічно чистими і безпосередньо, впливають на здоров'я населення.

Продовольчу безпеку країни повинна регулювати державна політика. Таким чином державна політика щодо продовольчої безпеки спрямована на поєднання заходів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників та активної соціальної політики.

Найважливішою роллю державної соціально – економічної політики є поліпшення продовольча доступність.

Висновки з даного дослідження: Виходячи з дослідження продовольчої безпеки України можна сказати , що доступність продуктів харчування залишається недостатньою. Саме ця недостатність підтверджується продовольчою кризою. Основною метою продовольчої політики повинно стати досягнення споживання основних продуктів харчування населення на рівні встановлених норм з майбутнім покращенням його структури, та підвищення якості продукції національного виробника.

The food safety of Ukraine

The general state of food safety and the influence of food politics on the provision of the population with foodstuffs of the domestic producer

Література:

1. Басюркіна Н.Й. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах трансформації економіки України / Н.Й. Басюркіна // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць.- Вип. 29. – Одеса : Вид-во ОДЕУ, 2008. – С. 89-98.
2. Закон України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1 від 22.12.2011 р.
3. Статистичний щорічник України за 2009 р. / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Вид-во "Консультант", 2010. – 141 с.

Науковий керівник: асистент кафедри Ковалюк Богдан Іванович.

Е.С. Курочкина, Т.А. Яковенко
(Омск, РОссия)

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ АГРОТУРИЗМА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ОМСКОЙ ОБЛАСТИ

Россия вступила в ВТО в 2012 году. Наиболее уязвимой отраслью экономики в новых условиях глобальной конкуренции является сельское хозяйство. Неразвитость инфраструктуры и явно недостаточный уровень государственной поддержки села требует новых подходов к развитию сельских поселений. Очевидно, что без ресурсных и финансовых вложений со стороны государства структурная перестройка аграрной экономики невозможна. Однако направленность этих вложений должна учитывать новые требования, которые продиктованы международной торговой организацией. Государство не ограничено в косвенных субсидиях сельскохозяйственных производителям, заключенных в так называемую «зеленую корзину». Косвенные субсидии в основном ориентированы на социальное развитие села, сохранение деревенского населения, обеспечение для крестьян достойного уровня жизни. Одной из таких мер является поддержка альтернативных видов занятости на селе. В этом плане наиболее перспективным решением может стать агротуризм. Целью настоящей статьи стало изучение отдельных аспектов мирового опыта в сфере агротуризма с учетом его практического использования в Омском регионе. Исследование начинается с сопоставления известных понятий и определений агротуризма. Ряд авторов понимают под агротуризмом проведение различных мероприятий спортивного, оздоровительного, культурно-развлекательного плана, нацеленных на создание благоприятных социальных условий в сельской местности, повышения занятости местного населения и обеспечения конкурентной среды на туристическом рынке [4]. На наш взгляд, это довольно узкое определение, которое не затрагивает суть явления. Другие авторы понимают под агротуризмом источник инвестиционных доходов сельских территорий [1]. Наиболее содержательное научное определение агротуризма дано в работе С.А. Воробчукова. По его мнению, агротуризм – это целенаправленные путешествия на сельские территории с относительно ненарушенными экосистемами и этнокультурными комплексами, обеспечивающие непосредственный вклад в решение проблем сельского населения и подлежащие адекватному режиму управления на основе устойчивого развития. Данное определение включает в себя два понятия. Во-первых, агротуризм представляет собой природо-ориентированный турпродукт на рынке туристических услуг. Во-вторых, он является инструментом устойчивого развития сельских территорий. Таким образом, агротуризм, с одной стороны, выступает как специфический рыночный сегмент, а с другой – как набор принципов и методов управления развитием данного региона [3]. Агротуризм в международном понимании – это интегрированное понятие. С одной стороны, это часть экотуризма – путешествия с ответственностью перед окружающей средой по отношению к ненарушенным природным территориям с целью изучения и наслаждения природой и культурными достопримечательностями, которое содействует охране природы, оказывает незначительное воздействие на окружающую среду, обеспечивает активное социально-экономическое участие местных жителей и получение ими преимуществ от этой деятельности. В этом смысле агротуризм является природо-ориентированным и, одновременно, культурно-этнографическим. С другой стороны, агротуризм – это отдых в сельской местности (в деревнях, у фермеров, в удобных крестьянских домах). Туристы некоторое время ведут сельский образ жизни среди природы, знакомятся с ценностями народной культуры, прикладного искусства, с национальными песнями и танцами, местными обычаями, принимают участие в традиционном сельском труде, народных праздниках и фестивалях [2]. «Зеленый» сельский туризм, или агротуризм стал особенно популярен в США и подразумевает применение в туристической индустрии экологичных методов и технологий. Интересен тот факт, что около 48% всех американских туристов склонны какую-то часть своего отпуска посвятить природно-ориентированному туризму. Из множества видов природно-ориентированных туров американцы явно отдают предпочтение посещению национальных парков, пешим походам и посещению особо охраняемых территорий [2]. В немецкоязычных странах прилагательное "экологический" употребляется весьма редко и в определениях "зеленых" отраслей туризма практически не используется. Там наиболее широкое распространение получил термин "мягкий туризм" или "экологически и социально ответственный туризм",

Этот термин, как альтернативу индустриализованному массовому туризму, предложил в 1980 году Р. Юнгк (R. Jungk). Обычно мягкий туризм противопоставляется жесткому туризму, главной целью которого является максимизация прибыли. Для мягкого туризма приоритетны не только успешный бизнес, но и забота о культурном

благополучии туристских регионов, щадящем использовании и воспроизводстве их ресурсов, минимизация ущерба окружающей среде.

Таблица 1 – Сопоставление особенностей «мягкого» и «жесткого» туризма по Р. Юнгку [6]

Черты «жесткого» туризма	Черты «мягкого» туризма
Массовость	Индивидуальные и семейные туры, поездки в кругу друзей
Кратковременные поездки	Продолжительные путешествия
Быстрые средства передвижения	Медленные и умеренно быстрые средства передвижения
Заранее согласованная программа	Спонтанные решения
Мотивация «извне»	Мотивация «изнутри»
Импорт стиля жизни	Стиль жизни в соответствии с культурой посещаемой страны
«Достопримечательности»	«Впечатления»
Комфорт и пассивность	Активность и разнообразие
Предварительная интеллектуальная подготовка к поездке невелика	Страна (регион) – цель путешествия изучается заранее
Турист не владеет языком страны и не стремится его узнать	Язык страны изучается заранее – хотя бы на простейшем уровне
Турист приезжает в страну с чувством хозяина, которого «обслуживают»	Путешественник познает новую культуру
Покупки утилитарны (шопинг) или стандартны	Покупки – это памятные подарки для семьи и друзей
После поездки остаются только стандартные сувениры	После поездки остаются новые знания, эмоции и воспоминания
Турист покупает открытки с видами	Путешественник рисует с натуры или фотографирует сам
Любопытство	Тактичность
Громогласность	Спокойная тональность

Проанализировав особенности «мягкого» и «жесткого» туризма, предложенные немецким ученым, можно сделать вывод о перспективах развития именно «мягкого» туризма в специфических условиях российской «глубинки». Идея агротуризма состоит в том, что отдыхающий размещается у фермера или работника сельскохозяйственного предприятия, в деревенском гостевом домике. Хозяева знакомят его с сельским укладом, местными традициями, умеренно привлекают к сельскохозяйственным работам. Туристу предлагается покормить животных, покосить траву, надоить молока, принять участие в приготовлении масла, творога, колбасы и других продуктов. Для многих жителей городов такая смена деятельности является полноценным отдыхом. По данным Ростуризма, лидерами в организации деревенского туризма сегодня являются Вологодская, Костромская, Рязанская, Тверская, Тульская, Ярославская, Пензенская области, Алтай, Карелия, Чувашия, Подмосковье и окрестности Санкт-Петербурга. [5]. Омская область отсутствует в вышеприведенном списке.

Для изменения сложившейся ситуации была принята целевая программа "Развитие туризма в Омской области на 2011 – 2013 годы". Наиболее перспективным становится проект «Золотое кольцо Прииртышья», охватывающий семь районов Омской области. Обобщенная оценка предпосылок и условий развития агротуризма в Омском регионе представлена в таблице 2

Таблица 2 – SWOT-анализ условий развития агротуризма в Омской области

Сильные стороны:	Слабые стороны:
- историческая значимость и интерес к определенным объектам и территориям области; - наличие большого количества памятников природы и разнообразных рекреационных ресурсов - наличие культурных и религиозных центров (Окунево); - многоотраслевая специализация крестьянских и фермерских хозяйств	- отсутствие специального закона об агротуризме; - неразвитость инфраструктуры сельских территорий; - отсутствие специальных программ кредитования для сельских жителей, желающих заниматься агротуризмом; - отсутствие защищенности отдыхающих от природных катаклизмов; - неблагоприятная эпидемиологическая обстановка (активизация клещей в отдельных районах)
Возможности:	Угрозы:
- возможность оздоровления в привычных климатических условиях; - возможность питаться экологически чистой продукцией; - возможность приобщиться к сельскохозяйственным работам для собственного удовольствия; возможность спокойного размеренного отдыха; возможность приобщения к сельской культуре и обычаям возможность отдыха на природе - возможность держать домашних животных рядом на время отдыха.	- нарастание проблем с экологической обстановкой - потеря рынка в результате низкого уровня туристического сервиса; - возможное ухудшение политической и социально-экономической обстановки; - усиление конкуренции со стороны других более развитых и привлекательных для туристов регионов (Горный Алтай).

В Омской области вполне актуальна действующая программа «Развитие туризма малых поселений», которая предусматривает развитие системы объектов размещения туристов на основе традиционного деревенского быта, в небольших гостевых домах/комнатах малых поселений, созданных сельской семьей на базе собственного дома или приусадебного участка. Кроме того, развитие данного вида туризма в рамках строительства новой и

расширения уже существующей инфраструктуры туризма частично решает проблему отсутствия в достаточной мере средств размещения туристов в Омской области.

Таким образом, развитие агротуризма в Омском регионе имеет свою перспективу. При непосредственном участии региональной власти и муниципальных властей агротуризм будет способствовать увеличению занятости населения, повышению его доходов, развитию инфраструктуры сельской местности, сбыту продукции личных подсобных хозяйств, сдерживанию деградации сельских территорий, и, что немаловажно, сохранению культурного наследия и самобытности региона.

Литература:

1. Александрова О.А. Аграрный туризм – источник инвестиционного дохода сельских территорий. Агротуризм: опыт, проблемы, решения: Материалы Международной научно-практической конференции. / Под ред. И.Л. Воротникова. – ФГБОУ ВПО «Саратовский ГАУ», 2012.- С.4
2. Бочкарева Т.В.. Экотуризм: анализ существующего международного опыта (электронный ресурс) http://tourlib.net/agrotur.htm
3. Воробчуков С.А. Повышение конкурентоспособности аграрного туризма в России. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук.- М.- 2007
4. Дубиничева Л.В. Советов П.М. Агротуризм в развитии сельских территорий//Экономические и социальные перемены в регионе: факты, тенденции, прогноз.- 2009 – вып.46 – С.48
5. Ичеткина В. Сельский туризм: спасти рядового агрария. РБК. Экономика [Электронный ресурс] http://top.rbc.ru/economics/21/08/2012/665508.shtml
6. Junk R., Wieviel Touristen pro Hektar Strand? GEO, Heft 10, 1980, S.154-156

Научный руководитель: кандидат экономических наук, Кириллов Ю.Г.

Виктория Петрова
(Таганрог, Россия)

РАЗВИТИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА В РАМКАХ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТА РЕГИОНА

Современная экономическая ситуация характеризуется сложностью свободного развития экономики по рыночному типу. Об этом свидетельствует статистика: согласно составляемому International Finance Corporation рейтингу стран по благоприятности ведения бизнеса Россия занимает 112 место из 183 государств [7].

Согласно Указу Президента Российской Федерации от 7 мая 2012 года № 596 «О долгосрочной государственной экономической политике» [3], Правительству РФ поручено принять меры, направленные на «повышение темпов и обеспечение устойчивости экономического роста, увеличение реальных доходов граждан Российской Федерации, достижение технологического лидерства российской экономики». Для достижения поставленных целей необходимы инвестиции, особенно в промышленность, одной из составляющих которой является производство.

В системе воспроизводства инвестициям принадлежит важнейшая роль в деле возобновления и увеличения производственных ресурсов, а, следовательно, и в обеспечении определённых темпов экономического роста региона. Если представить общественное воспроизводство как систему производства, распределения, обмена и потребления, то инвестиции касаются, главным образом, первого звена – производства и, можно сказать, составляют материальную основу его развития.

Для анализа условий, способствующих привлечению инвестиций, целесообразно применять категорию «инвестиционная привлекательность». Её составляющими является инвестиционный потенциал и инвестиционный риск.

Инвестиционный потенциал – совокупность имеющихся в регионе факторов производства и сфер приложения капитала, он складывается из девяти частных потенциалов: инфраструктурный, институциональный, производственный, трудовой, финансовый, потребительский, природно-ресурсный, инновационный, туристический [2].

Инвестиционный риск- это вероятность возникновения непредвиденных финансовых потерь в ситуации неопределенности условий инвестирования.

Среда, в которой протекают инвестиционные процессы, именуют инвестиционным климатом. Он формируется под воздействием взаимосвязанного комплекса законодательно-нормативных, организационно-экономических, социально-политических и других факторов, определяющих условия инвестиционной деятельности в отдельных стране, регионе, городе [4]. Таким образом, инвестиционная привлекательность региона – это совокупность признаков (условий, ограничений), определяющих приток капитала в регион и оцениваемых инвестиционной активностью [1].

Как показывает мировой опыт, приоритетными сферами инвестирования являются те, которые позволяют добиться сравнительно быстрой окупаемости вложений и одновременно обусловливают возникновение потребностей в развитии сопряженных производств. Таким образом, развитие производственного потенциала становится выгодным не только самим хозяйствующим субъектам, но и региону в целом. Каждый российский регион стремится повысить свой производственный потенциал, что, в свою очередь, повышает инвестиционную привлекательность региона в целом [5].

Итак, инвестиционная привлекательность региона играет огромную роль в системе комплексного подхода к оценке эффективности функционирования региональной экономики. Конечным результатом эффективного функционирования региональной экономики непременно должно быть повышение качества и рост уровня жизни населения. Достижение поставленной задачи возможно путем привлечения инвестиций в реальный сектор экономики. В этой связи далее рассмотрим специфику производственного потенциала, как неотъемлемой части сектора экономики, оказывающей решающее воздействие на уровень развития производительных сил общества.

Производственный потенциал региона – это совокупная способность производственных систем, находящихся в границах данного региона, производить материальные блага и удовлетворять общественные потребности, обусловленная существующими ресурсами и условиями их использования.

Определяя сущность производственного потенциала территории, следует иметь в виду, что он не может быть определен, как сумма производственных потенциалов отраслей, относящихся к производственной сфере. Потенциалы любого уровня – национального хозяйства, региона, отрасли или отдельного предприятия – не функционируют оторвано, изолированно друг от друга, наблюдается взаимодействие потенциалов разных уровней, что приводит к увеличению потенциала вышестоящей по иерархии системы.

Как мы выяснили выше, повышение производственного потенциала, влечёт за собой повышение инвестиционной привлекательности региона в целом.

Так как существуют теснейшие координационные и субординационные взаимосвязи отдельных компонентов (т.е., изменение одного из них неизбежно скажется на функционировании других) производственного потенциала, то следующим шагом будет переход с мезоуровня (регион) на субрегиональный уровень (город). Для расчетов инвестиционной привлекательности существует множества методик. В ходе исследования были проанализированы некоторые из них:

1. Комплексная методика оценки, учитывающая территориальные факторы и отраслевые условия развития регионов Смаглюковой Т.М. [9];
2. Методика оценки инвестиционного климата региона рейтингового агентства «РА-эксперт» [7];
3. Методика Ройзмана И.И., получившая распространение в лондонском журнале «Euromoney» [8].

В связи с тем, что все рассмотренные методики выработаны для исследования инвестиционного потенциала в регионе, автором данной работы были адаптированы эти методики к городу, и выработана комплексная методика оценки инвестиционной привлекательности города.

Эта методика включает оценку основных фондов, оборотных средств (материальных ресурсов), трудовых ресурсов исследуемых предприятий, оценку рисков инвестиционной деятельности предприятий.

Анализ существующих методик, позволил разработать комплексный подход к оценке инвестиционной привлекательности города. Этапы разработанной методики представлены на рис. 1.

Предприятия города, включённые в оценку, являются крупными градообразующими предприятиями, или наиболее интересными объектами с точки зрения инвестиционной привлекательности.

Так как производственный потенциал города рассчитываем по производственному потенциалу совокупности предприятий, то, предпринимая действия по увеличению использования этого потенциала предприятиями, одновременно увеличивается и потенциал города по этому показателю. Ввиду того, что производственный потенциал каждого хозяйствующего субъекта будет отличаться, становится возможным дать только направления развития производственного потенциала.

Эффективное использование основных средств тесно связано с повышением качества выпускаемой продукции, так как в условиях рыночной конкуренции пользуется спросом и быстрее реализуется высококачественная продукция.

Успешное функционирование основных средств зависит от того, насколько полно реализуются экстенсивные и интенсивные факторы улучшения их использования.

Экстенсивное улучшение их использования предполагает, что, с одной стороны, будет увеличено время работы действующего оборудования в календарный период, а с другой – повышен удельный вес действующего оборудования в составе всего оборудования, имеющегося на предприятии.

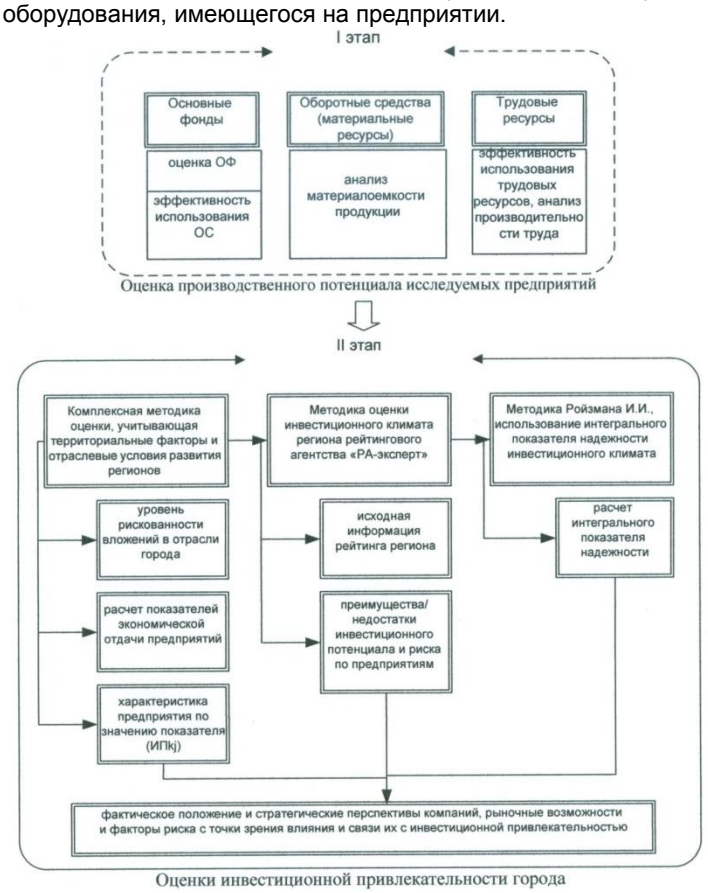

Рис. 1. Этапы авторской комплексной методики оценки инвестиционной привлекательности города.

Экстенсивный путь улучшения использования основных средств имеет свой предел. Значительно шире возможности интенсивного пути. Интенсивное улучшение использования основных средств предполагает повышение степени загрузки оборудования в единицу времени. Это может быть достигнуто при модернизации действующих машин и механизмов, установлении оптимального режима их работы, что обеспечивает увеличение выпуска продукции без изменения состава основных средств, без роста численности работающих и при снижении расхода материальных ресурсов на единицу продукции.

Интенсивность использования основных средств также повышается путем технического совершенствования орудий труда и технологии производства, путем ликвидации «узких мест» в производственном процессе, сокращения сроков достижения проектной производительности техники, совершенствования научной организации труда, производства и управления, использования скоростных методов работы, повышения квалификации и профессионального мастерства работников.

Таким образом, анализ инвестиционной привлекательности города по данной методике, используемый на мезоуровне (регион, отрасль) применён на субрегиональном уровне, что позволило раскрыть более полную картину текущего состояния инвестиционного климата города. Так как при анализе в той или иной степени используются экспертные оценки, комплексность и взаимоувязка группы методик позволяет снизить уровень ошибки при расчётах и оценке показателей.

Литература:

1. Максимова В.Ф. Инвестиции. М.: ЕАОИ, 2009. – с. 56.
2. Марченко Г., Мачульская О. Рейтинг инвестиционной привлекательности российских регионов 2001-2002 гг. // Эксперт, 2002. -№45. -С.89.
3. Официальный интернет-портал правовой информации. Государственная система правовой информации. http://www.pravo.gov.ru, 07.05.2012.
4. Попков В.П., Семенов В.П. Организация и финансирование инвестиций. – СПб: Питер, 2010. – с. 39.
5. Развитие инвестиционных процессов в регионе. Ежегодные Экономические форумы ЦФО в Тамбове «Региональная инвестиционная политика: от эксперимента – к практике».
6. Рейтинг экономик, 2011г. www.russian.doingbusiness.org/rankings
7. Рогалев Н.Д., Зубкова А.Г., Негомедзянова Е.А. Инвестиционная деятельность как инструмент управления стоимостью генерирующей компании // Право. Менеджмент. Маркетинг № 7, 2007. С. 46.
8. Ройзман И.И., Гришина И.В., Шахназаров А.Г. Комплексная оценка инвестиционной привлекательности и инвестиционной активности российских регионов: методика определения и анализ взаимосвязей // Инвестиции в России. – 2001. – № 4. – С. 7.
9. Смаглюкова Т. М. Методика комплексной оценки инвестиционной привлекательности регионов с учетом их отраслевой специализации Проблемы современной экономики, № 3 (23), 2007. С. 32.

Научный руководитель:
к.э.н. доцент каф. менеджмента ЮФУ Орлова Влада Георгиевна.

Богдан Салоух
(Чернівці, Україна)

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Постановка проблеми. Формування належної фінансової бази органів місцевого самоврядування, побудова досконалого механізму формування фінансових ресурсів на місцевому рівні досягається за умови реалізації політики економічної стабільності, за якої максимальна увага законодавчої й виконавчої влади приділяється ефективному формуванню фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

Процеси реформування, що тривають у системі державного управління та місцевого самоврядування України з часу здобуття незалежності, обумовили необхідність пошуку нових наукових підходів до розв'язання проблеми ефективного управління місцевими бюджетами в контексті проведення адміністративно-територіальної реформи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям проведеного дослідження стали наукові праці вчених І.Луніної, М.Заблуди, Л.Задувайло, Н.Косаревич, Л.Петкової, І.Форкун та інших.

Проте, опрацювання наявних вітчизняних джерел переконує, що низка питань щодо методів та механізмів організації процесу управління місцевими фінансовими ресурсами, проведення оцінки фінансового стану місцевого самоврядування, розробки й реалізації механізмів забезпечення стійкості місцевих бюджетів потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Основним завданням статті є обґрунтування теоретичних, організаційних основ формування бюджетів на місцевому рівні, визначення особливостей механізму державного регулювання фінансової бази місцевого самоврядування в контексті завдань адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Результати дослідження. Ефективне функціонування системи місцевого самоврядування значною мірою

залежить не стільки від обсягу повноважень, якими наділені органи місцевого самоврядування, скільки від наявності в їх розпорядженні матеріальних, фінансових та інших ресурсів, необхідних для виконання покладених на них функцій.

Бюджетним кодексом України здійснено розмежування на довгостроковій основі доходів та видатків бюджетів усіх рівнів, визначено склад закріплених і власних доходів місцевих бюджетів, встановлено фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, урегульовано систему міжбюджетних трансфертів [3].

Проте сьогодні українська держава, делегувавши органам місцевого самоврядування повноваження щодо утримання та розвитку соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, фізичної культури та спорту), не забезпечила належний рівень їхнього фінансового покриття.

Обсяг ресурсів місцевих бюджетів на фінансування делегованих державою повноважень обраховується без застосування соціальних стандартів. Нормативи бюджетної забезпеченості, які застосовуються для розрахунку обсягу видатків на фінансування різних галузей, на 70-90 відсотків складаються з витрат на оплату праці, не покривають навіть мінімальну потребу у медикаментах та харчуванні і практично не враховують видатків на утримання бюджетних установ.

Суттєвий вплив на стан фінансових ресурсів місцевих бюджетів справляє нерівномірність економічного розвитку відповідних територій.

Існуючі диспропорції між різними бюджетами та їх розбалансування усуваються засобами механізму бюджетного вирівнювання ступеня фінансової забезпеченості шляхом бюджетного регулювання.

Бюджетне регулювання здійснює перерозподільні процеси бюджетних коштів усередині бюджетної системи шляхом вилучення частини коштів у економічно більш розвинених і фінансово забезпечених територій (як надлишку понад їх потребу щодо визначених їм повноважень), та передачу їх територіям з недостатнім рівнем розвитку економіки та бюджетної забезпеченості фінансування повноважень за рахунок власних доходів.

Міжбюджетні трансферти є основною формою здійснення міжбюджетних відносин та одним із головних джерел наповнення місцевих бюджетів, а тому вони виступають важливим інструментом регулювання соціально-економічного розвитку регіонів та окремих адміністративно-територіальних утворень.

Актуальним залишається формування ефективної системи міжбюджетного вирівнювання, яка б забезпечувала стимулювання самостійного економічного розвитку регіонів.

Проведення адміністративно-територіальної реформи дасть змогу покращити платіжний баланс як державного бюджету загалом, так і місцевих бюджетів зокрема.

Сучасна система адміністративно-територіального устрою характеризується високим ступенем централізації влади. Ця система на сьогодні є основним стопором для проведення ефективних соціально-економічних перетворень, вона вносить дисбаланс у фінансову сферу та не забезпечує ефективними державними послугами громадян України.

Зміна адміністративно-територіального устрою передбачає зміну розподілу повноважень між регіональними, районними рівнями і рівнями громад, а також зміну взаємовідносин між державним і місцевими бюджетами в умовах адміністративно-територіальної реформи.

Реформа адміністративно-територіального устрою на первинному та районному рівнях передбачає необхідність передачі органам місцевого самоврядування широкого кола повноважень і розширення кола власних (самоврядних) повноважень. Потребують розв`язання й інші проблеми існуючого адміністративно-територіального устрою. Так, значна частина самоврядних адміністративно-територіальних одиниць первинного рівня (сіл, селищ, міст районного значення) та районів сьогодні не мають необхідних фінансових ресурсів для надання повноцінних суспільних, державних, комунально-побутових і соціально-культурних послуг.

Процес реформування адміністративно-територіального устрою країни доцільно здійснювати поступово, шляхом збільшення сільських та селищних рад, об'єднання їх у потужні територіальні громади. На підставі досліджень, що проводилися фахівцями Світового банку, встановлено, що в самодостатній територіальній громаді мінімальна кількість мешканців повинна бути приблизно 5000-6000 жителів. Такі територіальні громади повинні мати стабільну фінансову базу [4, с. 50].

Відсутність фінансової самодостатності невеликих територіальних громад призводить до погіршення якості суспільних послуг, що ними надаються, а спрямування на виконання делегованих повноважень частини доходів 2-го кошику позбавляє такі місцеві бюджети фінансових ресурсів на виконання власних повноважень, саме за рахунок яких має здійснюватись не тільки розвиток, але й підтримка в належному стані інфраструктури місцевих громад. Вищевказане також дає підстави очікувати зменшення наявних дисбалансів та стимулювання розвитку громад шляхом проведення в Україні адміністративної реформи та укрупнення первинних громад.

Вирішення завдань щодо забезпечення певного мінімуму видатків місцевих бюджетів і надалі вимагатиме централізації у державному бюджеті чималих коштів. Отже, виникає серйозна суперечність між двома основними завданнями адміністративно-територіальної реформи: переданням значної частини відповідних повноважень органам місцевого самоврядування базового рівня і розширенням податкових гарантій для місцевих бюджетів, з одного боку, та забезпеченням єдиного мінімуму бюджетних коштів у розрахунку на душу населення незалежно від місця його проживання – з іншого.

Адміністративно-територіальною реформою планується запровадження нової моделі формування місцевих бюджетів шляхом переходу до бюджетного планування на рівні району та адміністративно-територіальної одиниці, в якій частка дотацій не перевищує 70% у структурі доходів бюджету. Безперечно, це посилить запас фінансової стійкості місцевих бюджетів та підвищить збалансованість бюджетної системи в цілому [1, с. 46].

Проведення адміністративно-територіальної реформи тісно пов'язане із законодавчим вирішенням проблем щодо забезпечення органам місцевого самоврядування базового рівня можливості здійснювати надання державних та громадських послуг населенню відповідно до гарантованих соціальних стандартів та формувати територіальні громади, спроможні у повному обсязі виконувати функції і завдання місцевого розвитку.

Для цього доцільно вжити такі заходи:

1) здійснити чітке розмежування повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом прийняття нової редакції Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації»;

2) делегувати повноваження держави органам місцевого самоврядування виключно на умовах їх достатнього матеріально-фінансового забезпечення; розробити та законодавчо затвердити критерії самодостатності громад;

3) запровадити порядок визначення нормативів необхідного фінансового забезпечення завдань місцевого значення, порядок застосування державних соціальних стандартів і нормативів щодо надання мінімально необхідного переліку державних та громадських послуг органами місцевого самоврядування населенню;

4) посилити матеріально-фінансову базу місцевого самоврядування шляхом внесенням змін до Податкового та Бюджетного кодексів України;

5) визначити правові основи управління об'єктами комунальної власності, а також управління об'єктами спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, зокрема, прийняти Закон України «Про комунальну власність» тощо.

Висновки. Таким чином, успішний розвиток процесу становлення місцевих фінансів в Україні можливий лише за умови проведення в державі широкомасштабної адміністративної реформи, результатом якої має стати формування нової, сучасної організації як державної влади, так і місцевого самоврядування, перебудова фінансово-бюджетної та податкової систем країни.

Реформування адміністративно-територіального устрою країни має за мету створення економічних, правових та організаційних передумов формування спроможних територіальних громад, що ефективно та в повному обсязі виконуватимуть завдання і функції місцевого самоврядування, використовуючи для цих потреб власну фінансово-матеріальну ресурсну потужність.

З метою створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних (самоврядних) і делегованих повноважень необхідно вжити низку заходів та взяти до уваги, що:

- визначені законом повноваження органів місцевого самоврядування для їх здійснення мають бути забезпечені відповідними ресурсами;
- обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету розраховується на основі уніфікованих стандартів надання адміністративних та соціальних послуг;
- фінансову основу здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень становлять податки та збори, які за своєю природою зв’язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Суттєво розширюються права органів місцевого самоврядування щодо визначення податкової бази та регулювання ставок оподаткування;
- не допускається надання податкових пільг, які зменшують доходи місцевих бюджетів;
- матеріальною основою місцевого самоврядування повинно бути майно, серед іншого земля, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності), а також об’єкти їх спільної власності.

Література:

1. Косаревич Н.Б. Оцінка бюджетних показників територіальних громад в умовах їх укрупнення / Н. Б. Косаревич // Наукові праці НДФІ. – 2008. – №4. – С. 44-54.
2. Луніна І.О. Формування місцевих бюджетів у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / І.О. Луніна // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 23-31.
3. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / [В.І. Антипов, Л.Б. Баранник, О.М. Башинська та ін.]; за заг. ред. Ф.О. Ярошенка. – К.: Зовнішня торгівля; УДУФМТ, 2010. – 592 с.
4. Петкова Л.О. Удосконалення системи міжбюджетних відносин у контексті адміністративно-територіальної реформи в Україні / Л.О. Петкова, Л.М. Задувайло // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 47-55.
5. Форкун І.В. Міжбюджетні відносини у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи / І.В.Форкун, М.Б. Заблуда // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 63-70.

Науковий керівник:
кандидат наук з державного управління, Сай Ірина Анатоліївна.

Яна Смирнова, Диана Галимова
(Салават, респ. Башкортостан, Россия)

ПОЛИТИКА ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ МАРКЕТИНГА

Ни для кого не секрет, что самым значимым из факторов, которые влияют на принятие решения о покупке, является цена. Задача любого руководителя состоит в том, чтобы применить такую политику ценообразования, которая привлечет покупателя и одновременно обеспечит прибыльность компании.

На уровень наценки на любой товар влияет: месторасположение торговой точки. С этой точки зрения магазины «у дома», которые располагаются внутри жилых массивов, имеют преимущество в том, что у покупателя выбор не велик, и он готов переплатить пару рублей, чем идти в другой магазин.

Ценообразование может быть различно в зависимости от групп товаров. Грамотное предпринимательство должно распознать определенный круг товаров, которые будут «индикаторами» для покупателей. Покупатель, который регулярно берет определенные товары (например, хлеб, молоко, плитку шоколада) понимает, сколько должен стоить данный товар. Эти товары руководителю и необходимо проиндефецировать, то есть сделать цены чуть ниже, чем в соседних товарных точках. Тем самым ваш магазин будет иметь представление покупателей как самый дешевый, а вы тем самым будите «зарабатывать» на остальном товаре.

Товары-индикаторы пользуются наибольшим спросом и служат не для получения прибыли, а для привлечения клиентов. Такие товары должны составлять лишь 3-5% от всего ассортимента.

Для того, чтобы установить цены на товары «для витрины» нужно провести сравнительный анализ цен на них в ближайших 3-4 магазинах. Более того, нужно регулярно проверять как вы себя чувствуете относительно конкурентов.

Еще одним ходом по определению ценообразования в вашем магазине является ориентация на определенную социальную или возрастную группу, но это является необязательным. Если вы все же решили ориентироваться, например, на молодых мам, то нужно устанавливать цены ниже, чем в других магазинах именно на детское питание. Данное правило действует и наоборот: если диабетические товары не являются ценовой категорией, то цены на них вы легко можете устанавливать выше.

Несомненно для привлечения покупателей можно пользоваться всевозможными скидками или акциями, которые действуют именно у вас и именно в определенный промежуток времени. Например, специальную цену можно установить на мороженое в жаркие летние дни. Соответственно средний чек покупателя увеличится именно на цену данного мороженого. Специальные цены целесообразнее устанавливать в моменты, когда проходимость в торговой точке ниже обычной.

С точки зрения психологического восприятия цены покупателями можно выстраивать ценовую линейку в определенной категории товаров так, чтобы ассортимент выстраивался от самого дешевого до самого дорогого. Например, категория шоколадных плиток делится на дешевые, средние и премиальные. Тем самым вы делите данную категорию для покупателей с разным уровнем дохода. Покупатель, видя разницу в цене, желает в основном приобрести наиболее дорогой шоколад, тем самым осознавая, что может себе позволить товар более высокого качества.

Похожим способом является установление низкой цены на базовый продукт и высокой наценки на дополнительный товар. Например, цена на рыбу или мясо в вашем магазине ниже, чем у конкурентов, а вот наценка на приправы и соусы значительно выше.

Политика «9.90» также эффективная с точки зрения психологического восприятия. Суть данной политики в установлении некруглых цен, то есть 92,30 или 18,40. Это вызывает у покупателя впечатления тщательного расчета затрат на закупку, и как следствие выигрыша для потребителя. Но есть и значительный минус у данной политики, в том, что продавцам необходимо больше времени на обслуживание клиентов, так как возникает необходимость считать сдачу в более мелких монетах.

Дополнением к выбранному вами ценообразованию может выступать разработка значительного рода скидок и бонусов. Скидки и бонусы могут быть как разовыми, так и накопительными. Но следует принимать во внимание то, что в настоящее время слово «скидка» уже не является таким завораживающим как пару лет назад, так как сейчас этим маркетинговым приемом пользуется 95% предпринимателей.

Таким образом, подходов к ценообразованию огромное множество. Только сам предприниматель в праве выбирать наиболее оптимальные и прибыльные для своего бизнеса.

Научный руководитель: к.э.н., доц. Фаизова Эльвира Фирзатовна.

Олександр Фудар
(Одеса, Україна)

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

В умовах ринкової конкуренції іміджу відводиться головна роль в формуванні стійкості компанії. Турбота про імідж – ознака організацій, що розвиваються і прагнуть знайти своє обличчя, гармонійні способи співіснування із соціумом.

Іміджмейкерський підхід робить наголос на розробку тих засобів, які дозволять ідентифікувати організацію з декларованими цінностями. До таких засобів належать: організаційна культура як система взаємодій і відносин, що сприяють веденню справи і досягнення цілей; система маркетингу та рекламна стратегія; корпоративний дизайн (фірмовий стиль, зовнішня атрибутика тощо); імідж лідера та персоналу; організація зв'язків з громадськістю (PR) з метою формування позитивного іміджу організації в суспільній свідомості. Такий підхід є новим для української практики постановки справи, обґрунтовано вважається інноваційним і справедливо перебуває в зоні особливої уваги керівників організацій, які бачать в цьому підході потужний важіль для розвитку.

Імідж підприємства визначається сукупністю характеристик, що дають уявлення про його діяльність. Для іміджу важлива не сама характеристика, а те уявлення, яке можна створити про неї професійними засобами і яке забезпечить організації позитивний імідж.

У створені позитивного іміджу багато організацій досить часто йдуть шляхом залучення до себе уваги через створення запам'ятовуваного візуального образу. І це дійсно стає маркетинговим інструментом за умови дотримання єдиного стилю, привабливості, чіткості і запам'ятовування. До елементів корпоративного дизайну Шкардун В.Д., Ахтямов Т.М. відносять: будівлі; транспорт; вивіски; друковані матеріали, що виходять з організації; фірмовий знак, логотип; фірмовий одяг персоналу; упаковка товару; цінні папери організації. [1]

У корпоративному дизайні особлива роль належить створенню фірмового стилю (в деяких джерелах – брендингу: «brand» (англ.) – клеймо). Фірмовий стиль, з точки зору Борисова Б.Л. [2] можна розглядати як комплекс елементів кольору, графіки, мовної семантики, психологічних стереотипів, дизайну, завдяки якому досягається уявлення про зовнішню і внутрішню єдність всієї продукції організації.

Фірми продають не тільки свій товар або послуги, але і свій імідж (товарний знак, девіз – слоган) – франчайзинг. Це висуває необхідність планування, розробки та впровадження фірмового стилю, формування потрібного іміджу з використанням різних технологій. Для цього необхідно періодично проводити зондаж громадської думки, моніторинг динаміки іміджу, його позитивного впливу на громадськість, ворожих дій конкурентів. У цілому іміджева реклама є найбільш складним напрямком реклами та дорогим заходом. Тільки початкові розробки фірмового стилю, що включають концепцію, створення товарного знаку, вибір його оформлення, фірмового кольору, слогана, коштує десятки тисяч доларів. Проте фірми йдуть на ці витрати, розуміючи, що престиж, доброзичливе ставлення до неї громадськості підвищують ймовірність збуту товарів. Товарний знак, зокрема, має високу спроможність проводити рекламу, дозволяє виділити й донести до адресної аудиторії престижність, унікальність чи іншу споживчу властивість товару.

Створення іміджу – питання стратегічного планування діяльності компанії. Привабливий імідж фірми може працювати довгі роки і підтримувати підприємство у важких обставинах. Тому при формуванні іміджу слід спиратися (в основному) на ті поняття і матеріальні об'єкти, які асоціюються у споживачів з вічними цінностями життя.

Великою і необхідною частиною роботи над створенням іміджу фірми є робота зі ЗМІ, включаючи Інтернет. Ця робота повинна бути постійною, уважною і дуже коректною. Вона включає безліч форм викладу інформації, але привабливість створюваного нею іміджу компанії залежить від кваліфікації PR-фахівців, що відповідають за роботу зі ЗМІ.

Розроблений спеціально імідж організації може не збігатися з тим іміджем, який складається або вже склався у споживача в різні моменти її роботи. Тому, якщо створений імідж компанії успішно працює, важливо підтримувати його на належному рівні і постійно стежити за зміною запитів споживачів. Цим завданням відповідає і внутрішньокорпоративний імідж, що розробляється спеціально і підтримуваний всіма співробітниками компанії. Корпоративний імідж створюється і за допомогою публічних заходів: спільних святкувань, презентацій, корпоративних зустрічей і виїздів.

Приступаючи до створення іміджу, необхідно з'ясувати, по-перше, рід діяльності фірми в даний час і в перспективі, по-друге, чим товари (послуги) фірми відрізняються від товарів (послуг) конкурентів.

Завдання іміджу:

- Підвищення престижу фірми, тому що розробка фірмового стилю свідчить про увагу фірми не тільки до питань виробництва.
- Підвищення ефективності реклами і різних заходів щодо просування товару.
- Полегшення введення на ринок нових товарів (послуг), тому що фірмі зі сформованим іміджем вивести товар на ринок легше.
- Підвищення конкурентоспроможності фірми, тому що в умовах рівного товару конкуренція ведеться на рівні іміджів фірм [3].

Отже, імідж – це складне соціально-психологічне утворення. Його формування залежить не тільки від самої організації, але і від соціального оточення. Імідж – не те, що робить організація, а те, що думають інші з приводу її діяльності. Тому донести до громадськості сенс діяльності організації, регулювати взаємодію, гармонізувати його – важлива складова в проблемі ідентифікації іміджу. У цьому полягає найважливіша мета служби PR.

Література:

1. Шкардун В.Д., Ахтямов Т.М. Оценка и формирование корпоративного имиджа предприятия // Маркетинг в России и за рубежом. 2001. № 3.
2. Борисов Б.Л. Реклама и паблик рилейшнз: Алхимия власти. – М.: РИП-холдинг, 1998. – 218 с.
3. Маркин В.М. «Я» как личностная характеристика государственного служащего // Имидж гос. службы. М., 1996. С. 12-19.

Науковий керівник: Шлепнев Андрей Миколайович

Ольга Цыганова
(Омск, Россия)

УПРАВЛЕНИЕ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ КАК УСЛОВИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

В настоящее время в условиях мирового кризиса финансового рынка вопрос сохранения устойчивости развития и функционирования банковской системы стал одним из главных и определяющих основные ее задачи в долгосрочной перспективе. Кроме того, устойчивость банковской системы служит определенной гарантией общей стабильности экономики. Высокая степень влияния банков на развитие микро- и макроэкономики страны усиливает понимание банковского сообщества о том, что для повышения и подержания конкурентоспособности каждого банка необходима детально продуманная политика управления и мониторинга банковских рисков.

Банковский риск – это не имманентно присущее банку свойство, не столько неизбежность отрицательного хода событий, сколько деятельность, которая может привести к достижению отрицательного результата. [1]

Для банковской системы слова «управление рисками» сегодня является далеко уже не новым и под ним понимается особая процедура реализации контроля, при которой осуществляется постоянное наблюдение за происходящими процессами и немедленное реагирование на них.

Необходимо учитывать, что банковская система, взаимодействуя с реальным сектором, ведет к распространению негативных явлений из других сфер на банковскую систему. Поэтому важно, чтобы подходы к управлению рисками были скоординированы с учетом внешних, факторов и направлены на снижение вероятности негативных последствий.

Управление рисками, как на макро, так и на микро уровне представляет сложную методологическую проблему. На уровне банковской системы основными механизмами регулирования банковских рисков являются: минимальный размер капитала для вновь создаваемых банков; требования к составу и нормативы достаточности капитала; стандарты организации и деятельности служб внутреннего контроля и управления рисками; требования к раскрытию информации о финансовом состоянии и общем риске банка; нормативные требования к методикам количественной оценки риска и т.д. На уровне деятельности коммерческих банков, в дополнение к внешним, используются внутренние механизмы управления рисками, к которым относятся внутренние модели оценки и методы управления рисками (лимитирование, хеджирование, внутренний контроль и другие).

Система управления банковскими рисками – это, в первую очередь, совокупность приемов (способов или методов) работы персонала банка, которая позволяет обеспечить положительный финансовый результат при наличии неопределенности в условиях деятельности, прогнозировать наступление рискового события и принимать меры к исключению или снижению его отрицательных последствий.

В аспекте организации процесса управления рисками рассматриваемая система предполагает выделение следующих элементов управления: субъекты управления, идентификация риска, оценка степени риска и мониторинг риска. Все элементы этого описания системы управления банковскими рисками, представляют собой различное сочетание приемов, способов и методов работы персонала банка. Остановимся подробнее на отдельных элементах данного построения системы.

Субъекты управления банковскими рисками зависят от размеров и структуры банка. Но общим для всех банков является то, что к их числу можно отнести:

- руководство банка, отвечающее за стратегию и тактику банка, направленные на рост прибыли при допустимом уровне рисков;

- комитеты, принимающие решения о степени определенных видов фундаментальных рисков, которые может принять на себя банк;
- подразделение банка, занимающееся планированием его деятельности;
- функциональные подразделения, отвечающие за коммерческие риски, связанные с направлениями деятельности этих подразделений;
- аналитические подразделения, предоставляющие информацию для принятия решений по банковским рискам;
- службы внутреннего аудита и контроля, способствующие минимизации операционных рисков и выявлению критических показателей, сигнализирующих о возможности возникновения рисковой ситуации;
- юридический отдел, контролирующий правовые риски. [2]

Для идентификации риска, как и других элементов системы управления, большое значение имеет достаточная информационная база, складывающаяся из сбора и обработки соответствующей информации.

Кроме того, в теории и в практике обосновано понимание о том, что любые рынки, в том числе и финансовые, по своей природе неэффективны в информационном плане. Постоянные перекосы в информационном обеспечении и недостаток имеющейся у субъектов рынка информации, как правило, не позволяют сделать рациональный эффективный выбор. Для анализа причин возникновения системных банковских кризисов и выявления мер по их предотвращению в теории информационной асимметрии решением проблемы видится в создании специализированных институтов, аккумулирующих информацию о финансовом состоянии и репутации экономических агентов, состоянии отраслей экономики, регионов, национальных хозяйств.

Для оценки степени риска используется качественный и количественный анализ. Качественный анализ – это анализ источников и потенциальных зон риска, определяемых его факторами. Поэтому качественный анализ опирается на четкое выделение факторов, перечень которых специфичен для каждого вида банковского риска. В последующих разделах этим факторам уделяется большое внимание. Модель качественного анализа показывается на примере анализа кредитного портфеля банка.

Количественный анализ риска преследует цель численно определить, т.е. формализовать степень риска. В количественном анализе можно выделить условно несколько блоков: выбор критериев оценки степени риска; определение допустимого для банка уровня отдельных видов риска; определение фактической степени риска на основе отдельных методов; оценка возможности увеличения или снижения риска в дальнейшем.

Оценка фактической степени риска банка может основываться на двух приемах – оценка уровня показателей риска и классификации активов по группам риска. В основе классификации показателей риска могут лежать сфера риска и вид показателя. В зависимости от сферы риска, которая связана с объектом его оценки, выделяются методы оценки совокупного (портфельного) риска банка, индивидуального риска (связанного с конкретным продуктом, услугой, операцией, контрагентом), комплексного риска (связанного с определенным направлением деятельности банка). В качестве показателей оценки степени риска могут использоваться: коэффициенты, прогнозируемый размер потерь, показатели сегментаций портфелей банка (портфель активов, кредитный, депозитных ресурсов, инвестиционный, торговый портфели и т.д.). [3]

Если абстрагироваться от общего и перейти к частному, то есть от оценки устойчивости банковской системы в целом к анализу проблем выявления отдельных рисков, а в частности кредитного, и, проводя сравнительный анализ методик оценки кредитного риска, можно сказать, что наиболее перспективными, в свете внедрения требований Базельского комитета, и эффективными являются методики рейтингования на основе математических оценок вероятности риска, либо с применением метода скоринга. Но ввиду того, что эти методы основаны на статистике дефолтов, а также используют достаточно сложную математическую и объемную статистическую базы, их применение российскими кредитными организациями на данный момент затруднено, поскольку для количественной оценки и прогнозирования рисков нужна соответствующая исходная информация. Активную работу по вопросу регулирования раскрытия информации об условиях кредитования, а также обмену информацией о недобросовестных заемщиках на федеральном и региональном уровне совместно с банковским сообществом должен проводить Банк России.

Решение этой проблемы определяет необходимость создания многоуровневой системы мониторинга банковских рисков, функционирование которой позволит существенно повысить качество информации и выработки решений по оптимизации банковских рисков. [4]

Изучая аналитические статьи современной периодической литературы, многие авторы сходятся во мнении о том, что в ближайшем будущем ожидается вторая волна экономического спада и кризиса в банковском секторе. В будущем нас ожидают новые банкротства и национализация отдельных банков.

По результатам опроса более 700 банкиров, представителей регулирующих органов, аналитиков и экспертов банковской отрасли из 58 стран мира, первое место в списке 30 возможных банковских рисков занимает макроэкономический риск. Опрос также показал, что обеспокоенность перспективами деятельности банков находится на самом высоком уровне за последние 13 лет, в течение которых проводится исследование. [5] Многие респонденты считают, что в ближайшем будущем нас ожидают новые банкротства и национализация отдельных банков.

На фоне вступления России в ВТО, основные причины беспокойства связаны с кризисом еврозоны, который несет в себе угрозу суверенного дефолта сразу нескольких стран, указано в исследовании, а последствия обвала евро сильно ударят по банкам, расположенным не только в Европе, но и во всех крупнейших регионах мира. Таким образом, реализуется кредитный риск, затем финансовая система столкнется с кризисом финансирования, когда банки лишатся доступа к ликвидности и новому капиталу.

Эксперты крупнейшей в мире международной сети компаний профессиональных услуг в области консалтинга и аудита PwC указывают, что общую картину усугубляет усиление политического вмешательства и регулирования банковской отрасли: «Несмотря на то, что законодательные инициативы направлены на предотвращение банковского кризиса и смягчение его последствий, они увеличивают затраты банков, создают помехи в их деятельности и трудности в кредитовании экономики».

При этом смогут ли банки выйти из кризиса – большой вопрос: слабость корпоративного управления и риск-менеджемента – факторы, которые, по мнению участников исследования, входят в первую десятку рисков. Резко повысился рейтинг такого риска, как возможность продолжения деятельности (он поднялся с 21-й строки на 12-ю), то есть способности банковской системы пережить банкротство крупнейших финансовых организаций. [5]

Так как многие российские банки сегодня продолжают активно работать в условиях неопределенности, усиливая и укрепляя позиции на рынке банковских услуг, тем самым, беря на себя очередные банковские риски, сегодня существует высокая потребность кредитных учреждений в высококвалифицированных специалистах в данной сфере, которые бы понимали всю важность и необходимость эффективности управления банковскими рисками.

Литература:

1. Аксюхина Н.В. Многоуровневая система мониторинга и прогнозирования банковских рисков в Российской Федерации: Дисс. к.э.н.- Орел, 2009.
2. Банкиры и финансисты предрекают крах банковской системы // Информационное агентство ЮграPRO [электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: http://www.ugrapro.ru/2012/02/01/bankiry-i-finansisty-predrekayut-krax-bankovskoj-sistemy/ (дата обращения: 13.04.2012.)
3. Василешен Э. Центробанк и коммерческие банки в новой кредитной системе // Российский экономический журнал. 2008. № 12. С. 45.
4. Егоров А.Е. Проблемы деятельности коммерческих банков на современном этапе развития экономики // Деньги и кредит. 2008. № 6. С. 4.
5. Общая теория денег и кредита / Под ред. Жукова Е.Ф. – М., 2008. – С. 76

Лиана Чернышенко
(Таганрог, Россия)

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА И ВОСТРЕБОВАННОСТИ ВЫПУСКНИКОВ ВУЗОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Современные динамичные условия функционирования большинства отраслей обуславливают изменения в управленческих методах и формах. Современная система образования функционирует в неразрывном единстве с экономикой не только как отрасль хозяйства, но как особый социальный институт, с целью формирования кадрового и научно-технического потенциала общества. Данное взаимодействие характеризуется рядом особенностей, в том числе, наличием у системы высшего образования элемента «запаздывания», когда принятое сегодня решение (например, о введении нового направления подготовки) даст результат только через определенное время. В связи с выделенной особенностью, достижение долгосрочной конкурентоспособности возможно за счет заблаговременного анализа потребностей рынка и формирования спроса. Такая постановка цели требует постоянного мониторинга ситуации, оперативного реагирования на возникающие изменения.

На сегодняшний день остро стоит вопрос о трудоустройстве молодых специалистов и перенасыщении рынка труда в тех или иных сегментах. Необходимо направить работу образовательных учреждений на обеспечение профессиональной подготовки выпускника на опережение.

Состояние рынка труда и процессы в сфере занятости населения относятся к числу глобальных социально-экономических параметров. С одной стороны, рынок труда представляет собой элемент экономической системы и от эффективности его функционирования зависит развитие экономики в целом. С другой стороны, он опосредует влияние этого развития через стоимость трудовых ресурсов, на благосостояние населения и характер большинства социальных процессов, усиливая или сглаживая возникающие противоречия. В связи с этим очень важно проследить, как рынок труда связан с экономической и социальной обстановкой в стране.

Целью представленного исследования являлся анализ и прогноз востребованности профессий на рынке труда России. В рамках поставленной цели решались следующие задачи:

1 – анализ статистической информации по ситуации на рынке труда России за период с 2008 года по 2013гг.;

2 – выявление основных рыночных тенденций;

3 – прогноз ситуации на рынке труда.

На основании статистической информации [1] определим самые востребованные профессии будущего, с целью дальнейшего прогнозирования ситуации на рынке. Просмотрев и проанализировав ряд специальностей, можно представить их в виде диаграммы, наглядно показывающей востребованность рынка труда. В статье рассматривается востребованность профессий на ближайшие пять лет в период с 2013 года, для того чтобы сегодняшние абитуриенты могли правильно выбрать будущую специальность.

Основные результаты с точки зрения прогноза востребованности профессий в период с 2013 по 2018гг. представлены на рисунке 1.

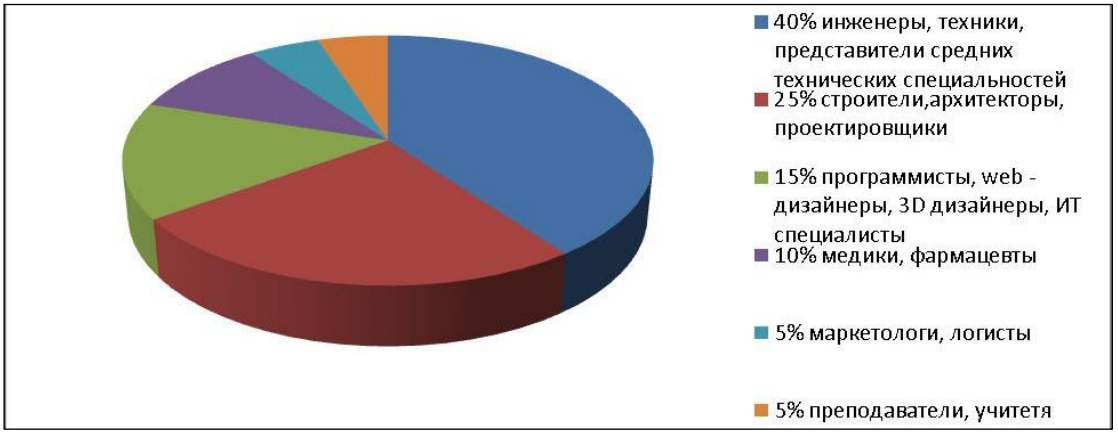

Рисунок №1. Востребованность профессий в период с 2013 по 2018гг.

Проведенный анализ позволил выделить следующие тенденции, представленные ниже.

1. Общими тенденциями в ближайшие годы будет сохраняться, и расти спрос на технических специалистов. Политика страны направленна на развитие инновационных технологий и промышленного сектора экономики. Вот почему большая часть, примерно 40% специалистов технических профессий, потребуется рынку труда. Инженеры, специалисты сервисного обслуживания, системные администраторы, мастера, начальники технических отделов, механики, энергетики – вот специалисты, на которых делает ставку будущее. Также будут пользоваться спросом инженеры среднего звена и квалифицированные рабочие, ведь сегодня производству требуется высококвалифицированный рабочий персонал. С развитием индустриальных компаний ощущается нехватка рабочих высокой квалификации. Особенно это очевидно при возобновлении работы различных производств заводов.В настоящее время выпускники технических вузов, обладающие глубокими знаниями, могут рассчитывать на стабильную и высокооплачиваемую работу.

2. В связи с ожидаемым оживленным строительством потребуется немалое количество людей, занимающихся проектированием и возведением зданий и сооружений. Инженеры, архитекторы, проектировщики, несомненно, могут рассчитывать на обеспечение хорошей и высокооплачиваемой работой. Более 25% специалистов этих областей будут востребованы в ближайшем будущем.

3. Программисты, web-дизайнеры, 3d-дизайнеры, IT-специалисты – вот профессии, являющиеся одними из самых востребованных сегодня. В связи с постоянным развитием рыночных отношений посредством Интернет эти специальности получили такой высокий спрос, ведь эти специалисты способствуют привлечению новых клиентов и делают информацию в Интернете легко доступной и привлекательной. Сегодня в большинстве компаний существуют вакансии программистов, системных администраторов, специалистов по использованию компьютерных приложений с навыками их программного изменения. С бурно развивающейся компьютеризацией появляется спрос на IT-специалистов, и не только в России, но и за рубежом. Спрос на IT-специалистов будет возрастать на протяжении ближайших 5 лет. Появляется спрос на специалистов по информационной безопасности, в связи с увеличивающимся количеством хакеров. Каждая крупная компания нуждается в сотруднике, который будет отвечать за информационную безопасность и препятствовать утечке любой информации. Потребуются также SMM-специалисты, занимающиеся продвижением в социальных сетях. Ведь в ближайшее 5 – 10 лет будет популярным все, что связано с сетью интернет. Многие бизнес – компании сегодня осуществляют свою работу с помощью интернета. Следовательно, им необходимы специалисты, работающие в интернете. А в ближайшем будущем такую профессию можно будет получить не только на подготовительных курсах, но и в вузах.

4. Так же востребованными станут профессии, сосредоточенные на нижнем и верхнем сегменте рынка труда и в бюджетных сферах, которые традиционно испытывают дефицит кадров. Средний класс специалистов медицинского обслуживания охвачен на данный момент практически полностью. На сегодняшний день выявлен рост фармацевтического рынка. Вот почему пользуются спросом такие специалисты в этой области, как провизоры и торговые представители медработников. Эндокринологи, диетологи, логопеды, психологи, офтальмологи и дерматологи – в этих специалистах нуждаются многие современные частные клиники, предлагая кандидатам заманчивые условия работы.

5. Не покидают своих рабочих мест менеджеры, маркетологи и логисты. В профессиональных специалистах этих областей также, как и раньше, нуждается рынок труда. Наиболее востребованными сегодня являются опытные высококвалифицированные управленцы, менеджеры по продажам, специалисты по рекламе, маркетологи. Эти специалисты нужны как в кризис, так и в экономический подъем. Большой упор сегодня ставится на менеджеров по персоналу, потому как пришла пора подбирать, удерживать и мотивировать сотрудников. В банковской сфере требуются риск – менеджеры, специалисты занимающиеся оценкой рисков по кредитным операциям.

6. Не менее яркими представителями бюджетной сферы остаются учителя. В результате проведения эффективных правительственных программ и пересмотра размера заработной платы, положение будет исправлено, и это привлечет молодых специалистов. Также для работников этой области существует возможность дополнительного заработка в смежных сферах.

Таким образом, представленный анализ развития рынка труда России и сформулированные тенденции бесспорно должны быть учтены как при формировании государственного заказа, так и при проектировании образовательного процесса в высших учебных заведениях.

Литература:

1. URL: http://www.search.rbc.ru/(дата обращения 15.04.2013)

Научный руководитель: к.э.н., доцент Арутюнова Д.В.

Надежда Шарипова
(Омск, Россия)

БРЕНД ТЕРРИТОРИЙ

При формировании долговременных стратегий развития региона возникает необходимость в формировании региональных брендов.

Бренд предполагает известность торговой марки и гарантированное качество. Это целостный, устойчивый и положительный образ (товара и его производителя), возникающий в сознании потребителя в момент восприятия самого товара или элементов фирменного стиля (названия, графических символов, цвета упаковки и т.д [3 с.82].

Бренд территорий – это сильная идея. Его основная задача – производить хорошее впечатление и подтвердить это опытом взаимодействия между брендом и его целевой аудиторией [2].

Выбор бренда должен быть основан на уникальности региона, на специфических ценностях – особенности местной бытовой культуры, известные личности родом из региона, история и знаменательные события в жизни региона, традиции производства продукта, уникальные условия производства.

Бренд взаимодействуя с территориальными продуктами, корпоративными брендами, компаниями на территории, выстраивает баланс в информационном взаимодействии. Бренд – это порт, объединяющий все позитивные проявления на территории для достижения единой цели [2].

«Бренд региона является важнейшим инструментом реализации стратегии развития региона, позволяющим обеспечить вовлеченность основных целевых аудиторий в процесс внедрения целевых программ развития» (А. Стась).

«Брендинг территорий – направлен на преодоление дефицита материальных и нематериальных ресурсов в регионе, в его основе лежит идея донесения до широкой общественности представления об уникальности территории» [5]

«Нам нужны хорошо раскрученные бренды. Любое наше начинание должно получить какую-то симпатичную форму, и если мы не можем красиво упаковать идею, то, скорее всего, нам ее не продать. Преимущества надо выискивать и раскручивать» [4]

На I Международном экономическом форуме в 2010 году профессор РАГС А. Панкрухин сказал, что «для активного развития города необходимо, что бы о нем в мире знало как можно больше людей» (1). В марте 2011г. агентство АРВД подписало с московской фирмой договор о работки стратегии развития регионального бренда.

Для информационной поддержки бренда был проведен аудит общественного мнения, анализ полученной информации использовался при создании медиапортрета омичей. С учетом экономических особенностей региона создана общая платформа для разработки бренда.

Масштабная информационная поддержка бренда осуществлялась через диагностику марки, методом фокус-группы. В состав вошли – пенсионеры, студенты, работники бюджетных организаций и жители Омской области. На заключительном этапе была разработана визуальная и вербальная символика, которую оценивали респонденты.

Предложенные логотипы имели различную цветовую гамму и графическое решение. Так оранжевый цвет символизировал «золотое поле», зеленый – платформу для новых проектов, белый – открытость к сотрудничеству, синий – знак рациональности, серьезности региона. В качестве графических элементов авторы различных эмблем использовали: систему координат – дорожные развязки, сочетание круга и квадрата – стабильность и динамика; элементы стилизованные в виде купола – триединство духовного начала; символы ели – природа; интеллектуальный потенциал представлен в виде стилизованной стартующей ракеты; цветок – многоукладность экономики, символ жизни, гармонии; земной шар – идея глобализации.

Самое большое ободрение фокус-группы получил логотип автора С. Иванченко, где использовался контур региона под стилизованную «лапу медведя».

«Брендолапа» не просто графический знак, а полный «брендбук» – программный документ, определяющий дальнейшее развитие бренда области и его цели, показывающий как можно использовать бренд в сувенирной продукции, одежде и различных аксессуарах.

Фирменный стиль бренда – «айдентика» – это набор визуальных, звуковых, словесных, сенсорных, информационных элементов, которые идентифицируют конкретный бренд на рынке и выделяют его среди других.

Элементы фирменного стиля, являются для бренда константой, используются в рекламных и информационных материалах, бренд-коммуникациях с партнерами. Удачно разработанный фирменный стиль, учитывающий концепцию бренда, обеспечивает запоминаемость, единство его элементов создает сильную положительную эмоциональную реакцию в сознании клиента и партнера, служит косвенным подтверждением надежности, солидности и репутации компании.

Впервые Омский бренд был представлен на I Международной выставке технологий развития городов UrbanTec – 2011 в Кельне, где получил хорошие отзывы от иностранцев. Омская экспозиция была признана лучшей по художественному и оформлению и содержанию.

В рамках предстоящих выставок была выпущена первая сувенирная линейка с логотипами региона и коллекция брендовой одежды «Омский регион – открытая Сибирь». В сувенирный ряд входили: набор стаканов, кувшин, поднос, чайный сервиз, вазы с белым и синим орнаментом, диванные подушки, шапочки, футболки, спортивные костюмы, зонты, галстуки с Омским орнаментом. Роспись была выполнена в ручную.

Генеральный консул России в Бонне, выразил желание оказывать омичам содействие в поиске полезных контактов, вовлечение в них немецких бизнесменов и предложил открыть в Германии представительство Омской области.

Симпатию и уважение к бренду необходимо поддерживать и постоянно и своевременно обновлять. Такое обновление позволит бренду сделать продукцию основой своих коммуникаций и сформировать благоприятный имидж.

Основой для положительного образа региона могут быть:

- исторические личности – выдающиеся жители региона – Ермак, Михаил Врубель, Дмитрий Карбышев, Михаил Ульянов, микроминиатюрист Анатолий Коненко;
- военная история промышленных предприятий;
- международные военные салоны;
- Сибирский марафон;
- Международные хоккейные мачты («медвежья лапа» размещена на аверсе монеты, а на реверсе отчеканен логотип омской хоккейной команды «Авангард»);
- развитие событийного туризма и т.д.

В отличие от коммерческого бренда, успех которого можно оценивать через два-три года после запуска, эффект от территориального бренда может проявиться в более отдаленной перспективе или будущих совместных проектах.

Сегодня Омская область представлена более чем в 65 странах. Торговыми партнерами являются Германия, Италия, Чехия, Франция, Нидерланды, Казахстан, Киргизия, Украина. Впереди реализация Российско-Французского центра инноваций и трансферта технологий по производству кварцевых генераторов и резонаторов. Словакия на базе Омской области будет реализовывать проекты, связанные с оздоровительным туризмом для детей, обмен студентами, создание совместных модулей для обработки древесины [6].

Работа над территориальным брендом ставит перед собой задачу улучшения имиджа региона, города и создания в головах его жителей правильных положительных ассоциаций и образов. Бренд создает отношения с

целевой аудиторией (жители и туристы), формирует эмоциональную привязанность и лояльность географическому региону. [1].

Литература:

1. Бакарджиева С. Территориальный маркетинг как философия развития http://www.tverlife.ru/news/5499.html (дата обращения: 20.04.2012)
2. Зачем региону бренд? http://rostobl.ru/content/2010/09/15/stas (дата обращения: 21.05.2013)
3. Марков А.П Проектирование маркетинговых коммуникаций. Рекламные технологии / А.П. Марков.- Ростов н/Д: Феникс, 2006.
4. Нам нужны бренды. «Наша молодежь» №12 (30) декабрь 2011
5. Территориальный брендинг. Hot list. Исследование городов-брендов http://www.marketer.ru/adv/brending/territorialnyj-brending-hot-list-issledovanie-gorodov-brendov/ (дата обращения: 21.05.2013)
6. Омское региональное информационное агентство «Регион, открытый для Запада и Востока» http://nb-media.ru/main.php?id=1&nid=5939 (дата обращения: 21.05.2013)

Андрій Шлепньов
(Миколаїв, Україна)

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Стратегія функціонування і розвитку будь-якого підприємства (організації) немислима без звернення до персоналу. Для того щоб забезпечити ефективне функціонування підприємства, на ньому повинна бути сформована сильна команда, здатна підтримувати його високий професійний авторитет.

До останнього часу саме поняття "управління персоналом" в нашій управлінській практиці було відсутнє. Правда, система управління кожної організації мала функціональну підсистему управління кадрами та соціальним розвитком колективу, але більшу частину обсягу робіт з управління кадрами виконували лінійні керівники підрозділів.

Основним структурним підрозділом по управлінню кадрами в організації є відділ кадрів, на який покладено функції по прийому і звільненню кадрів, а також з організації навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів. Для виконання останніх функцій нерідко створюються відділи підготовки кадрів чи відділи технічного навчання. Відділи кадрів не є ні методичним, ні інформаційним, ні координуючим центром кадрової роботи. Вони структурно роз'єднані з відділами організації праці та заробітної плати, відділами охорони праці і техніки безпеки, юридичними відділами та іншими підрозділами, які виконують функції управління кадрами. Для вирішення соціальних проблем в організаціях створюються служби соціального дослідження та обслуговування. Служби управління персоналом, як правило, мають низький організаційний статус, є слабкими в професійному відношенні. В силу цього вони не виконують цілий ряд задач по управлінню персоналом і забезпеченню нормальних умов його роботи. Найважливіші в їх числі: соціально-психологічна діагностика; аналіз і регулювання групових і особистих взаємовідносин, відносин керівництва, управління виробничими і соціальними конфліктами і стресами; інформаційне забезпечення системи кадрового управління; зайнятістю; оцінка і підбір кандидатів на вакантні посади; аналіз кадрового потенціалу і потреби в персоналі; маркетинг кадрів; планування і контроль ділової кар'єри; професійна та соціально-психологічна адаптація працівників; управління трудовою мотивацією; правові питання трудових відносин; психофізіологія, ергономіка і естетика праці.

Якщо в умовах командно-адміністративної системи ці завдання розглядалися як другорядні, то при переході до ринку вони висунулися на перший план, і в їх рішенні зацікавлена кожна організація.[3, с. 11]

Таким чином, враховуючи вищевикладене, вважаю, що дослідження ролі людського фактора в управлінні, аналіз кадрової політики, а також стилю, методів управління є досить актуальним і вимагає свого розгляду.

Орієнтація економіки на ринкові відносини докорінно змінює підходи до рішення багатьох економічних проблем і, насамперед тих, котрі пов’язані з людиною. Тому зрозуміло та увага, що приділяється концепції управління, у центрі якої знаходиться людина, розглянута як найвища цінність. Відповідно до неї всі системи управління націлені на більш повне використання здібностей працівника в процесі виробництва, що є основою ефективної діяльності підприємства (організації, фірми). Дійсно, використання речового фактора виробництва залежить від рівня розвитку працівника, сукупності його професійних знань, умінь, навичок, здібностей і мотивів до праці.[2, с. 14]

Практичне застосування управління людськими ресурсами підприємства вимагає врахування ряду зовнішніх факторів і чіткого розуміння недоліків, властивій традиційній системі.

Перший і головний фактор – продуктивність співробітників організації. Строго говорячи, економічна організація зацікавлена в працівнику доти, поки його робота приносить прибуток, тобто гранична продуктивність його праці перевищує витрати організації на цього працівника. У противному випадку організація починає субсидіювати працівника, що, безумовно, суперечить її основній меті – збільшенню власного капіталу. Основною метою діяльності організацій є максимізація прибутку. Для забезпечення цієї мети керівники підприємств різних організаційно-правових форм повинні впливати на робітників різними методами, які є в арсеналі сучасного менеджменту, але на практиці найчастіше використовують лише два: адміністративний метод впливу та економічне стимулювання. Така ситуація пов’язана з неправильним представленням про об’єктивні потреби людей та мотиви, які спонукають їх до праці. Більшість вітчизняних керівників недооцінюють значення сучасних методів управління персоналом, які використовуються за кордоном для ефективного управління та підвищення продуктивності праці.

Робота будь-якої організації неминуче пов'язана з необхідністю комплектування штату. Добір нових працівників не тільки забезпечує режим нормального функціонування організації, але і закладає фундамент майбутнього успіху. Від того, наскільки ефективно поставлені робота з добору персоналу, у значній мірі залежить якість людських ресурсів, їхній внесок у досягнення цілей організації і якість виробленої продукції чи наданих послуг.

Пошук і добір персоналу є продовженням кадрової політики, реалізованої підприємством, і одним із ключових елементів системи управління персоналом, тісно ув’язаним практично з всіма основними напрямками

роботи в цій сфері. Адже без нього неможливо закріпитись на ринку, а тим паче досягти завоювання більшої частки ринку.

Підприємству слід інтенсифікувати власні зусилля у таких напрямках роботи з персоналом:

• *Кадрове планування***.** Відбиваючи політику і стратегію організації, визначає якісну і кількісну потребу в персоналі. Кадрове планування задає чіткі орієнтири, що стосуються професійної приналежності, кваліфікації і чисельності організації працівників, що вимагається.

• *Аналіз роботи, нормування праці й оцінка виконання.* Дозволяють виробити вимоги і критерії, відповідно до яких будуть відбиратися кандидати на конкретні вакантні посади. З іншого боку, оцінка робочих показників нових працівників після деякого періоду їхньої роботи в організації дозволяє визначити ефективність самого процесу добору.

• *Система стимулювання.* Дає можливість виробити політику стимулювання праці і набір стимулів, спрямованих на залучення кандидатів, що відповідають усім необхідним вимогам, а також сприяє утриманню вже найнятих працівників.

• *Організаційна культура.* Порядки, норми поводження і трудові цінності, які культивуються в організації, враховуються при встановленні критеріїв, використовуваних при пошуку і доборі нових працівників. Укомплектувати організацію працівниками, здатними прийняти діючі в ній норми, цінності, правила, не менш важливо, чим знайти професіоналів, що володіють необхідними знаннями, досвідом, навичками і діловими якостями. Досвід багатьох всесвітньо відомих фірм, що домоглися видатних успіхів у своїй сфері бізнесу, показує, що успіх організації залежить від уміння знайти людей з потрібним складом розуму, з потрібним відношенням до справи, готових з повною віддачею сил працювати для досягнення організаційних цілей.

• *Система заходів для адаптації нових працівників до роботи в організації і до трудового колективу.* Є прямим продовженням процесу пошуку і добору кадрів. Важливо не тільки відібрати кращих працівників, але і забезпечити їхнє м'яке входження в організацію і швидкий вихід на необхідний рівень робочих показників.

• *Навчання* – це продовження процесу добору й адаптації нових працівників. Воно направлено як на освоєння новачками необхідних для успішної роботи знань і навичок, так і на передачу їм установок і пріоритетів, що складають ядро організаційної культури. [1,с. 57]

У ринкових відносинах між процесами виробництва продукції і використанням трудових ресурсів, робочої сили, персоналу підприємства існує така ж рівновага, як між попитом та пропозицією, витратами і результатами, доходами підприємства і рівнем життя працівників. Усяка діяльність персоналу підприємства повною мірою повинна відповідати існуючому механізму ринкових трудових відносин у сучасному виробництві і забезпечувати високий ріст продуктивності праці.[4,с. 23]

Від того наскільки правильно проводиться політика управління персоналом залежить ефективність діяльності компанії. Персонал грає дуже важливу роль в успішному розвитку організації, тому необхідно чітко та правильно підходити до вибору підходів та методів управління персоналом організації. Від вибору підхода залежить якість організації праці на підприємстві, а якісний вибір метода приводить до укріплення зв'язків в трудовому колективі, що є важливим елементом ефективного управління персоналом.

Без людей немає організації. Без потрібних людей жодна організація не зможе досягти своїх цілей і вижити. Безсумнівно, що трудові ресурси, що належать до соціально-економічної категорії, є одним з найважливіших аспектів теорії і практики управління.

Література:

1. Брагина З.В., Дудяшова В.П., Каверина З.Т. Управление персоналом: Учебное пособие для вузов. – М.: КноРус, 2010. – 126 с.
2. Братченко В.Ф Управління персоналом організації в сучасних умовах // Персонал, № 3, 2006.
3. Кравчено Т.С. Аналіз концепцій кадрового менеджменту // Персонал, №7, 2005.
4. Шапиро С.А., Шатаева О.В.. Основы управления персоналом в современных организациях. Экспресс-курс. Учебное пособие.- М.: Институт международных государственно – гуманитарных связей, 2008.- 99 с.

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Юрій Бобровнік
(Переяслав-Хмельницький)

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МОЛОДІ В УКРАЇНІ (1985-1996 РР.): ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

При підготовці та написанні будь-якого історичного наукового дослідження важливим аспектом є наявність різних за походженням документів та матеріалів, що складають основу джерельної бази наукової праці. До неї відносять архівні та опубліковані документи, які доповнюються матеріалами науково-практичних конференцій, круглих столів, періодичних видань та даними окремих соціологічних досліджень.

При вивченні теми діяльності молодіжних організацій існуючі джерела можна умовно виокремити у кілька груп. До першої віднесено нормативно-правові документи, які регламентували існування молодіжних громадських організацій, визначали порядок їх реєстрації та основні принципи їх діяльності. Це, передусім, законодавчі акти та нормативно-правові документи вищих органів державної влади України: Верховної Ради, Кабінету Міністрів, Укази Президента України, статути та програмні документи власне молодіжних організацій. Їх значимість полягає в тому, що вони регулювали принципи діяльності МГО та визначали вектор їхнього розвитку. У свою чергу, із першої групи джерел слід виділити три підгрупи: закони та нормативно-правові акти, що визначали правовий статус і повноваження МГО в 1985-1996 рр. До жовтня 1990 р. порядок утворення та діяльність молодіжних організацій регулювалися правовими актами початку 30-х рр. XX ст., які стримували громадську ініціативу, не відповідали демократичним засадам розвитку суспільства, захищали тоталітарно-репресивну владу. Розпочата демократизація та політика гласності в часи перебудови сприяли виникненню неформальних молодіжних об'єднань, спричинили потребу в суттєвому оновленні законодавчого забезпечення діяльності МГО.

Правові документи, що регулювали процес утворення МГО в умовах незалежності України, – це, перш за все, закон України «Про об'єднання громадян», постанови Уряду, які регулювали порядок легалізації об'єднань громадян і реєстрації програмних засад та їх символіку. Автором даного дисертаційного дослідження проаналізовано нормативно-правові акти, зокрема, це Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та закон України «Про сприяння соціальному встановленню та розвитку молоді в Україні», що надавали можливість молодіжним громадським організаціям перетворюватися на вагомі складові громадянського суспільства. Дані нормативно-правові акти визначали напрям розбудови державної молодіжної політики в Україні в першій половині 1990 рр. Крім того, визначали правове поле діяльності молодіжних громадських організацій, суть поняття «молодіжна громадська організація», завдання та функції молодіжних об'єднань в Україні. Використані законодавчі акти опубліковані у «Відомостях Верховної Ради України». Слід зазначити, що хоч дані нормативно-правові акти були прийняті Верховною Радою незалежної України, за їх основу було покладено відповідні загальносоюзні нормативно-правові акти, це: закон СРСР «Про громадські об'єднання» прийнятий 1990 р. та закон СРСР «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР». Тому стверджувати, що відповідні закони сприяли якісному розгортанню суспільно-політичної діяльності молодіжних громадських організацій буде не вірно. Адже їх аналіз показує, що відповідні закони були лише першими дещо невдалими спробами узаконити діяльність існуючих масових молодіжних об'єднань після факту багаторічної їх діяльності [1-7].

Програмні документи МГО опубліковані в газетах, на сайтах об'єднань, що визначали їх програми, статус та вектор діяльності громадських організацій молоді. Аналіз зазначених документів засвідчив про демократичний характер внутрішньорганізаційної розбудови молодіжних організацій. Крім того, дані документи засвідчують, що більшість молодіжних громадських організацій намагалися досягти поставлених цілей через діяльність у межах існуючого законодавства та базуючись на принципах демократизму і гуманізму при вирішення існуючих проблем в українському суспільстві. Проте головною умовою виконання проголошених цілей мала бути спершу проголошення незалежності України, а потім розбудова демократичної, правової держави.

Другу групу джерел становлять матеріали, що зберігаються в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ) та Державному архіві Київської області (ДАКО).

За матеріалами, що зберігаються у ЦДАГО України, проаналізовано документи фонду 1 «ЦК Компартії України» (опис 32 (общий отдел (III сектор)) та фонду 7 «ЦК ЛКСМУ України» (опис 20 (отдел – пропагады и агитации)), зокрема, офіційні документи компартійних та комсомольських структур: заяви та звернення партійних осередків КПУ з приводу діяльності альтернативних молодіжних об'єднань, матеріали з'їздів, конференцій, пленумів ЦК ЛКСМУ, обкомів та київського міському ЛКСМУ; матеріали нарад та семінарів комсомольських працівників, конференції обласних, міських та районних організацій комсомолу, звіти Обкомів КПУ про проведену роботу, матеріали виступів керівників ЦК ЛКСМУ. Вивчення даних матеріалів дозволяє оцінити ставлення одержавленого комсомолу та структур КПУ до новостворених молодіжних організацій. Для опрацювання були залучені також інформаційно-аналітичні документи: інформації ЦК КПУ до ЦК КПРС; довідки обкомів та міськкомів КПУ про суспільно-політичну ситуацію в республіці, опис перебігу опозиційних мітингів, довідкові матеріали для закритого користування про неформальні молодіжні об'єднання, моніторингові матеріали, пов'язані з діяльністю альтернативних МГО, матеріали про діяльність неформальних молодіжних організацій, результати соціологічних досліджень та громадських обговорень проектів законів, аналіз опозиційної діяльності альтернативних МГО. Аналіз матеріалів даної підгрупи дав змогу об'єктивно висвітлити процес виникнення, становлення та діяльності неформальних молодіжних об'єднань, ставлення до них державних органів влади, орієнтовну кількість молодіжних об'єднань, їх суспільно-політичну спрямованість.

Важливим є опрацювання матеріалів державних органів та одержавлених МГО: інформації й довідки керівників ЦК ЛКСМУ, наукових установ республіки, що займалися проблематикою молодіжного руху, а також матеріали не підконтрольних КПУ громадських об'єднань: статути, заяви, декларації, матеріали з'їздів, установчих конференцій, нарад, прес-конференцій Народного руху України, програм їх діяльності, виступи представників опозиції.

Вивчення цієї підгрупи матеріалів дозволяє з'ясувати та висвітлити особливості виникнення, програмні засади діяльності та визначити головні проблеми розвитку громадських об'єднань молоді.

Значний обсяг архівного матеріалу, що стосується участі МГО в розбудові громадянського суспільства незалежної України, зберігається у ЦДАВО України, а саме у фонді 5233 «Адміністрація Президента України ((канцелярія, юридична служба), спр. 14-6, том 1. спр. 3 5/2-3, спр. 3 12-8, спр. № 7-7 Опису 1 (Листування з політичними партіями, громадськими організаціями та рухами / У спрві є стенограми зустрічей Президента України з представниками громадських об'єднань))» та Міністерства освіти і науки України (фонд 166. «Канцелярія. Документи засідання колегії Міністерства освіти УРСР, Міністерства освіти і науки України», описи 15, 17, 18). Важливим є вивчення також проектів указів Президента, що стосувалися молодіжних організацій, листування Президента України з керівництвом громадських молодіжних об'єднань. Цінними є документи засідання колегії Міністерства народної освіти УРСР (пізніше – Міністерства освіти і науки України), а саме: постанови, рішення, доповідні, накази, та розпорядження Міністра освіти, що стосувалися неформальних студентських об'єднань та органів студентського самоврядування.

Варто аналізувати рішення виконавчого комітету Київської обласної ради народних депутатів з питань, що стосувалися навчання учнів та студентів області. Ці матеріали зберігаються в Державному архіві Київської області (фонд 880. «Інформації, рішення, документи роботи Виконавчого комітету Київської обласної ради народних депутатів»).

Третю групу джерел становлять матеріали періодичних видань України, які знаходяться в бібліотеках, зокрема, у Національній бібліотеці імені В. Вернадського, науковій бібліотеці ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Державній історичній бібліотеці України. До них віднесено загальноукраїнські, комсомольські, регіональні газети та друковані ЗМІ альтернативних молодіжних громадських організацій, друковані органи політичних партій та громадських організацій, суспільних рухів. Періодична преса містить суттєву інформацію, яка стосується суспільно-політичної діяльності МГО. Використання матеріалів преси робить можливим провести реконструкціюювати фактологічну картину розгортання суспільно-політичної діяльності громадських організацій молоді в досліджуваний період, краще зрозуміти умови, у яких виникали та структурно розвивалися молодіжні об'єднання, з'ясувати передумови, причини та особливості їх утворення. Завдяки проведенню порівняльної характеристики матеріалів, що стосуються однієї і тієї ж події, висвітленої в газетах різних громадських об'єднань, отримуємо можливість її більш об'єктивного висвітлення. Відомості розміщенні в офіційній, неформальній персі є досить цінними, проте потребують критичного переосмислення та ґрунтовного наукового аналізу для об'єктивного висвітлення процесу виникнення та суспільно-політичної діяльності громадських організацій молоді в Україні.

На особливу увагу серед джерел даної групи заслуговують періодичні видання «Свобода», «Братство», «Молодий націоналіст», «Зелений світ», «Вірую», «Нова Україна», «За волю», «Світанок нації», «Смолоскип» та «Літературна Україна» на сторінках яких журналістами висвітлено діяльність більшості наймасовіших молодіжних об'єднань, вміщено значну кількість відомостей.

Окремо слід виділити інформацію, що розміщена на сайтах про окремі напрями молодіжної субкультури, електронні та друковані довідники, у яких зосереджено значну фактичну та офіційну інформацію про структуру, програмні завдання всеукраїнських, регіональних МГО, що відзначилися своєю суспільно-політичною активністю [8-26].

Відповідно, джерельна база для вивчення історії діяльності громадських організацій молоді в Україні є достатньо широкою. Ґрунтовний та всебічний аналіз яких дозволяє провести об'єктивне вивчення обраної теми та отримати науково ціннісний результат.

Джерала:

1. Закон Союзу Радянських соціалістичних Республік «Про громадські об'єднання » // Відом. з'їзду народних депутатів СРСР і Верхов. Ради СРСР. – 1990. – №42 (17 жовт.)
2. Закон Союзу Радянських соціалістичних Республік «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР» // Відом. з'їзду народних депутатів СРСР і верховної Ради СРСР. – 1991. – № 19 (8 трав.).
3. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 16 (20 квіт.).
4. Закон України «Про об'єднання громадян» // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 34 (25 серп.).
5. Закон України «Про сприяння соціальному встановленню та розвитку молоді в Україні» від 20 квітня 1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. 1993. – № 16 (20 квіт.).
6. Про молодіжні та дитячі громадські організації // Закони України : дод. до щотижневика «Відом. Верхов. Ради України». – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – С. 3–8. – (Сер. «Закони України»).
7. Асоціація «КВК України» [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. «Хто є хто в молодіжній політиці». – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=19 – Заголовок з екрану.
8. Асоціація «КВН України». [Електронний ресурс] : Історія. – Режим доступу : http://www.kvn.org.ua/?pageid=history – Заголовок з екрану.
9. Асоціація молодих українських політологів і політиків [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. «Хто є хто в молодіжній політиці». – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=26. – Заголовок з екрану.
10. Всеукраїнська рада молодих вчених і спеціалістів [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. «Хто є хто в молодіжній політиці». – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=38 – Заголовок з екрану.
11. Всеукраїнське дитяче творче об'єднання «Крокс» [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. «Хто є хто в молодіжній політиці». – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=52 – Заголовок з екрану.
12. Всеукраїнське дитяче творче об'єднання «Крокс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kroks.org.ua – Заголовок з екрану.
13. Всеукраїнське дитяче творче об'єднання «Крокс». Історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kroks.org.ua/about/ – Заголовок з екрану.

14. Всеукраїнське дитяче творче об'єднання «Крокс» [Електронний ресурс] Історія. – Режим доступу : http://www.kroks.org.ua/about/history.htm – Заголовок з екрану.
15. Історія гайдівського руху в Україні [Електронний ресурс] / Асоціація гайдів України. – Режим доступу : http://www.girlguiding.org.ua/ua/about/agu – Заголовок з екрану.
16. Історія організації (1993–2000 рр.) [Електронний ресурс] / Молодіжна орг. «Нова генерація». – Режим доступу : http://youthspace.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=60 – Заголовок з екрану.
17. Історія організації (1993–2000 рр.) [Електронний ресурс] / Молодіжна орг. «Нова генерація». – Режим доступу : http://youthspace.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=30 – Заголовок з екрану.
18. Історія організації (1993–2000 рр.) [Електронний ресурс] / Молодіжна орг. «Нова генерація». – Режим доступу : http://youthspace.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=31. – Заголовок з екрану.
19. Кіпіані В. «Осінній наступ лівих» у світлі зростання впливу радикалів [Електронний ресурс] / В. Кіпіані. – 1995. – Режим доступу : http://www.kipiani.org/aktualii/index.cgi?262 – Заголовок з екрану.
20. Клуб Української Елітарної Молоді (м. Рівне) [Електронний ресурс] / Волинський ресурсний центр. – Режим доступу : http://www.vrc.rv.ua/ua/ngo/kuem/2005/ – Заголовок з екрану.
21. Комсомол України діє ... [Електронний ресурс] / – Режим доступу : http://komsomol.activity.org.ua/newhistory.shtml – Заголовок з екрану.
22. Кулик В. Молода Україна : сучасний організований молодіжний рух та неформальна ініціатива : дослідження [Електронний ресурс] / В. Кулик, Г. Голобуцька, О. Голобуцький. – Режим доступу : http://golob.narod.ru/kniga.html – Заголовок з екрану.
23. Молодий рух. Всеукраїнська молодіжна громадська організація : історія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mr.org.ua/about.php?ar=1 – Заголовок з екрану.
24. Наша молодь [Електронний ресурс] :Всеукраїнське об'єднання молодіжної організації РХП «Республіканська християнська молодь». – Режим доступу : http://www.rcp-party.org.ua/molodeg.htm – Заголовок з екрану.
25. Об'єднання студіюючої молоді «ЗАРЕВО» [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=48 – Заголовок з екрану.
26. Пласт – національна скаутська організація України [Електронний ресурс] : довід. всеукр. молодіжних та дитячих організацій. «Хто є хто в молодіжній політиці». – Режим доступу : http://www.whoiswho.org.ua/?pageId=78 – Заголовок з екрану.

Лариса Богун
(Черкаси, Україна)

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СТОЯНОВИЧА О.Е. В ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ

Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля – це провідний вищий навчальний заклад Державної служби України з надзвичайних ситуацій IV рівня акредитації та один із самих авторитетних і наймолодших навчальних закладів пожежно-рятувального профілю в Україні. Але не завжди так було, і не весь час академія була вищим навчальним закладом. Історія створення Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля бере свій початок з 26 червня 1973 року. Саме тоді наказом Міністерства внутрішніх справ СРСР було створено в місті Черкаси пожежно-технічне училище. В процесі свого становлення і розвитку, назва навчального закладу неодноразово змінювалася.

10 січня 1973 року на посаду начальника Черкаського пожежно-технічного училища МВС СРСР був призначений полковник внутрішньої служби Олег Едуардович Стоянович − офіцер з багатим життєвим та службовим досвідом, гарний організатор.

Олег Едуардович Стоянович народився 13 липня 1923 року в м. Севастополь. Юність його покоління прийшлася на суворі роки Великої Вітчизняної війни. Молодим вісімнадцятирічним юнаком пішов на фронт, воював до грудня 1944 року, на війні був тяжко поранений. Після Перемоги, звільнений з лав Радянської Армії, але вирішив пов'язати своє життя з органами внутрішніх справ і в 1946 році вступив до Харківського пожежно-технічного училища. Після його закінчення в 1948 році молодий офіцер проходив службу в гарнізонах пожежної охорони Львівському пожежно-технічному училищі. В цей час приділяє багато уваги спорту. Він став майстром спорту з пожежно-прикладного спорту, двічі підіймався на найвищу сходинку п'єдесталу пошани чемпіонату СРСР. А команда Львівського училища, яку він тренував, теж не раз посідала призові місця на загальносоюзних змаганнях. У 1953 році Олег Едуардович закінчив Харківський педагогічний інститут, а в 1966 році – Вищу інженерну пожежно-технічну школу МВС СРСР. З листопада 1968 по листопад 1972 року працював на посаді заступника начальника управління пожежної охорони МВС СРСР у Львівській області.

Перший фундамент майбутнього училища закладений під його керівництвом. На час призначення керівником училища крім відповідних рішень не було нічого, тільки розпочалося будівництво корпусів, формування колективу і підготовка до першого набору курсантів в 1973 – 1974 навчального року становила 150 осіб, навчання організоване за трьома циклами, основна проблема – це відсутність навчально-матеріальної бази, яка створювалася на ходу. Як свідчить історія, ніякі труднощі не злякали тих, яких відбирали до складу навчального закладу.

Маючи багаторічний досвід, фронтовик, офіцер з життєвим та службовим досвідом, гарний організатор Олег Едуардович Стоянович, якнайкраще підходив на посаду керівника училища. Його рішення відзначалися глибокою продуманістю та ретельністю. Особливо виважено підходив до добору викладацького складу. Залучив до викладацької роботи молодих, прогресивних і талановитих викладачів.

Він прагнув створити атмосферу взаєморозуміння, взаємоповаги, творчої ініціативи у викладацькому колективі.

Сформувати, побудувати новий навчальний заклад, в той час готуючи фахівців для пожежної охорони – на таке здатні тільки сильні, вольові, самовіддані люди, але які б не виникали труднощі перед керівником йому вдавалося подолати їх.

Після першого навчального року були підбиті підсумки роботи навчального закладу і головним було те що керівництву, викладацькому складу вдалося у дуже складних умовах, при практично повністю відсутній навчально-матеріальній базі, налагодити навчальний процес, закласти основний фундамент підготовки фахівців пожежної охорони. Багато труднощів стояло перед молодим навчальним закладом, але завдяки керівнику і розумінню управлінь пожежної охорони ці проблеми своєчасно вирішувалися. Перед керівником поставлена була задача і вирішувалася згідно плану. Стоянович Олег Едуардович багато уваги приділяв заняттям спорту, бо краще, ніж хто інший знав: не може бути справжнього вогнеборця без міцної фізичної підготовки.

Навчально-матеріальна база училища поступово досягала необхідного рівня, відповідно сучасним вимогам. Наполеглива праця керівника і викладацького складу сприяла зростанню методичної майстерності.

Життя училища було дуже активне і плідне. Керівництво робило все, що від нього залежало, для різнобічного розвитку курсантів. Авторитет молодого навчального закладу поступово зростав.

Основна задача, яка стояла перед керівником – це надання кожному курсантові гарних організаторських здібностей, керування почуттями нового в повсякденній практиці постійно поновлювати та удосконалювати свої знання, досконало володіти методикою навчання та виховання підлеглих.

Налагоджувалися тісні зв'язки з іншими навчальними закладами. Викладачі училища впроваджували досвід роботи, запозичений у Львівському та Харківському пожежно-технічному училищах.

Як свідчить історія, курсанти та офіцери Черкаського пожежо-технічного училища під час гасіння пожеж завжди відзначалися надійністю, впевненістю, високими професійними якостями, виконували відповідні завдання з найкращими оцінками, тому й ширився попит на випускників.

Про авторитет училища свідчило і те, що одержати освіту тут бажали хлопці з різних куточків Радянського Союзу.

Керівництво Міністерства внутрішніх справ країни високо оцінювали знання та досвід командного та викладацького складу училища.

Завдяки плідній роботі рівень підготовки курсантів зумовлений високими вимогами, що ставили до своїх вихованців керівництво училища, командний та викладацький склад.

Особовий склад училища під безпосереднім керівництвом Олега Едуардовича брав участь в охороні громадського порядку та підтриманні протипожежного режиму під час Олімпіади-80 в м. Москві.

29 червня 1981 року пішов у відставку. Після виходу на пенсію продовжував брати активну участь у громадському житті інституту. Олег Едуардович був членом ветеранів інституту (нині Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля), працював викладачем, передаючи свій багатий життєвий досвід та набуту майстерність молодому поколінню. У 2001 році ним було розроблений та виданий посібник з пожежно-стройової підготовки.

Помер шановний ветеран у 2006 році. Серед особистих нагород, які нині зберігаються у його рідних, − ордени «Слави» II (1944 р.) та III ступенів (1944 р.), медалями «За взяття Кенігсберга» (1945 р.), та «За відвагу на пожежі» (1975 р.), а також 9 ювілейних медалей.

В останні роки Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля входить до рейтингу найкращих вищих навчальних закладів України. Здійснює підготовку фахівців на денній та заочній формах навчання. Загальна кількість курсантів, студентів та слухачів становить майже 3000 осіб (із них понад 50% навчаються за державним замовленням). Навчання здійснюється на 20 кафедрах. За час існування навчального закладу успішно захищено 32 дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук, 23 особи отримали вчене звання доцента, 3 особи – професори. В академії культивується 20 видів спорту. За останні роки проведено 7 комплексних спартакіад, понад 320 змагань і турнірів .В навчальному закладі підготовлено 22 майстри спорту міжнародного класу, понад 200 майстрів спорту України, більш ніж 300 кандидатів у майстри спорту.

В цілому Академія має свою багаторічну, повну героїчними подвигами історію, а значить і свої славні традиції, своє ім'я, свою яскраву сторінку в історії рідного міста, держави.

Література:

1. Двадцять п'ять років на варті. Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля. Короткий історичний нарис // І.Г. Дробінка, О.Б. Голинський, О.Е. Стоянович / Під заг. ред. М.Г. Шкарабури. – Черкаси: Друкарня ЧІПБ ім. Героїв Чорнобиля, 1998.
2. Лицарі порятунку / За заг. ред. М.Г. Шкарабури − Черкаси: Брама-Україна, 2006.
3. Офіційний електронний ресурс Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля – Режим доступу до джерела: htt://www.fire.ck.ua/.
4. Офіційний електронний ресурс Вікіпедія. Вільна енциклопедія – Режим доступу до джерела: http://uk.wikipedia.org/.

Науковий керівник: доктор історичних наук професор,
професор кафедри іноземних мов та гуманітарних наук Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля,
Чубіна Тетяна Дмитрівна.

Олена Боклінка
(Острог, Україна)

ІМІДЖ ФРАНЦІЇ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В РОСІЇ ЗА ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ НА ОСНОВІ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ РОСІЙСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Актуальність. У міжнародному політичному просторі все більше приділяється увага не лише економічним та військовим потужностям, а комунікаційному та дипломатичному потенціалу держави, її авторитету та репутації, які входять в узагальнене поняття іміджу. Імідж держави країн Європейського Союзу, який утворився у Російській Федерації є далеко неоднозначним, а його передумовою є не лише історія взаємовідносин та етнічно-культурна складова, а й стратегія міжнародної політики РФ.

Дослідження цієї теми дасть змогу виявити основні критерії за якими в РФ будується образ держави, звернути увагу на те, які фактори впливають на створення образу Європейського Союзу в Росії загалом, адже Франція та Великобританія є одними із найвпливовіших країн у визначенні зовнішньої політики Європейського Союзу. Вивчення цієї проблеми є важливим для вітчизняної міжнародної політики, оскільки, її найбільшим територіальним, економічним та політичним сусідом є саме Російська Федерація. [2, 53-57]

Дослідженням іміджу держави в Україні займається ряд таких авторів як В.Г. Королько, Б. І. Тарасюк, Н.П. Карпчук, які звертають свою увагу на теоретичні аспекти міжнародному іміджу держави закордоном, О.Н. Качинська та Т. Пашукова піднімають тему впливу українсько-російських відносин на імідж України.

Серед закордонних науковців собливо слід відзначити роботи таких дослідників, як Л. Паквет, Г. Мінтцберг, А. Фішер, Г. Брюс, Д. Гавра, Г. Почепцов та інші.

Власне іміджевий підхід виділяє російський соціолог та політолог Д.П. Гавра. Цей підхід стосується саме поняття «державний імідж», та як і в попередніх підходах, він розглядається під кутом політики. Одною з центральних моделей іміджевого підходу є модель Є. Галлумова. Дана модель в процесі творення іміджу держави пропонує виділення двох великих блоків: зовнішнього і внутрішнього іміджу. Згідно з автором комплексний аналіз іміджу держави є неможливим без їх врахування. Зовнішній імідж залежить від протікання такого процесу: при ознайомленні з країною суб'єкт задається певною послідовністю питань. При цьому автор зазначає важливість не лише зміст а й саму послідовність задавання питань.

А саме:

- Де знаходиться держава?
- Що в ній є цікавого (тут маються на увазі культурні пам'ятки та природні туристичні об'єкти)?
- Яким є народ, який її населяє (ментальність, духовні особливості, релігія)?
- Що в країні виготовляють?
- Якими є прагнення народу?

На основі даної послідовності питань автор вибудовує логіку формування іміджу держави у зовнішніх аудиторій. На думку Є. Галумова, в масову свідомість, перш за все, проектується політико-географічний образ, який представляє державу, як визначену частину світу, в умовах певного зовнішньо політичного оточення. Опісля, послідовно формується природно-ресурсний, цивілізаційно-культурний, соціоментальний, виробничо-економічний та національно-ціннісний образи. [1, 54-57]

Окрім того Є. Галумов підкреслює те, що на формування іміджу держави впливають три групии факторів, перша з яких, на відміну від двох наступних, практично не піддається управлінню. А саме:

1. «Умовно-статичні» фактори: природно-ресурсний потенціал, національна та культурна спадковість, нерегульовані (постійні) геополітичні фактори – географічне положення, площа займаної території, протяжність кордонів держави, вихід до моря, історичні події, які вплинули на розвиток державності, а також вклад видатних представників народу, образ яких нерозривно пов'язаний із державою та її історією, в науку, мистецтво, базова форма державного апарату та структура правління.

2. «Коректовувані, умовно динамічні» соціологічні фактори: соціально-психологічні настрої в суспільстві; форми суспільно-політичної інтеграції народу, структура, характер і принципи діяльності суспільно-політичних об'єднань, ментальні аспекти розвитку суспільства.

3. «Коректовувані, умовно динамічні» інституціональні фактори: стійкість економіки, яка оцінюється показником ВВП, рівнем доходів на душу населення, об'ємом залучених інвестицій, фінансовою забезпеченістю бюджетів всіх рівнів, гарантією прав та свобод та інше.

Проведене дослідження показало, значну різницю між кількістю згадування Франції та Великобританії, що великою мірою впливає на процес створення образу обох країн в російській громадській думці. Тут варто наголосити також на конотативному забарвленні статей та виділенні окремих актуальних тем – які визначають основні іміджеві «Коректовувані, умовно динамічні» та «Коректовувані, умовно динамічні» фактори.

Динаміка згадування в період 2003-2013 років

Франції та Великобританії

Лютий-квітень 2003 рік	
«Независимая Газета», «Взгляд», «Российская Газета» та «Новая Газета»	658ст. / 100%
Характер інформації	відсоткове співвідношення
Позитивна	43,8%
Нейтральна	54%
Негативна	2,2%
2013рік	
«Независимая Газета», «Взгляд», «Российская Газета» та «Новая Газета»	863 ст. / 100%
Характер інформації	відсоткове співвідношення
Позитивна	38,6%
Нейтральна	53,4%
Негативна	8%

Лютий-квітень 2003 рік	
«Независимая Газета», «Взгляд», «Российская Газета» та «Новая Газета»	350 ст. / 100%
Характер інформації	відсоткове співвідношення
Позитивна	13%
Нейтральна	44,7%
Негативна	44,3%
2013рік	
«Независимая Газета», «Взгляд», «Российская Газета» та «Новая Газета»	325 ст. / 100%
Характер інформації	відсоткове співвідношення
Позитивна	9,6%
Нейтральна	63,3%
Негативна	27,1%

Наступним кроком контент-аналізу є фіксування тем, які найчастіше згадуються в кожному джерелі. Оскільки актуальність тем, висвітлених у виданнях, диктувалась об'єктивними обставинами окремо взятого періоду 2003 та 2013 років, то при проведенні цього етапу дослідження дані по усіх виданнях висвітлюються не окремо, а разом.

Отож, на період з лютого по квітень 2003 року із 658 статей Франція згадувалась найчастіше в контексті міжнародних відносин (544), а саме у таких темах: з 2003 рік у російських друкованих виданнях Великобританія згадувалась у 350 статях, з яких більшу частину (292) приділялось саме міжнародній політиці Об'єднаного Королівства. З них найбільше уваги зверталось саме на такі теми:

Із проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. У 2013 році кількість публікацій, в яких згадувалась Франція зросла порівняно із 2003 роком майже на 30%. Та, збільшення кількості статей, не свідчить, що російські ЗМІ спрямовані на покращення образу Франції. Навпаки ця тенденція має скоріше негативний характер: кількість позитивної інформації відносно всіх публікацій загалом зменшилась на 5%, кількість нейтральної майже не змінилась, а негативної – збільшилась на 6%.

Тема, яка була провідною в усіх публікаціях за період лютого-квітня 2003 року співучасть Франції або наслідування однієї політичної лінії із Федеративною Республікою Німеччина, яку умовно можна позначити «Росія-Німеччина-Франція», і яка мала лише позитивну характеристику з боку російських ЗМІ майже зникла із публікацій за період лютого-квітня 2013 року. Це пояснює зміну у відсотковому співвідношенні і говорить про зміну власного позиціонування РФ та сприйнятті Франції як дружньої держави. З іншого боку після припинення війни в Іраку у 2011 році, у публікаціях 2013 року практично зникла тема співдружності Франції із США, яка мала цілком негативний характер в очах російських журналістів.

Співпраця Франції та Російської Федерації переважно в позитивному та нейтральному контексті згадується майже в однаковій кількості у 2003 та 2013 роках, але тут варто звернути увагу на те, що загальна кількість публікацій збільшилась значною мірою. З цього випливає висновок, що в загальному у 2013 році Франція, з точки зору російських друкованих медіа втрачає, або ж меншою мірою виступає у статусі дружньої, братньої держави яка має багато спільного із Російською Федерацією. Серед інших тем найбільш актуальною була саме культура – яка у свою чергу поділяється на кінематограф, балет, живопис, театр, архітектуру.

Щодо Великобританії, то кількість публікацій, в яких вона згадувалась зменшилась: у 2003 році вона становила 350, у 2013 – 325. Цю тенденцію не варто розцінювати як цілком негативну для формування привабливого образу цієї країни у Російській Федерації. Хоча кількість позитивних відгуків у 2013 році зменшилась на 3,4 %, проте, негативного контексту порівняно із 2003 роком стало значно менше – на 17,2%, а нейтрального зросла майже на 20%.

Найбільш актуальними серед окремо вибраних тем у 2003 році була участь Великобританії у війні проти Іраку, при чому інформація має суто негативний контекст – це можна пов'язати з тим, що ініціативу у війні перебрали США. Це підтверджує й тенденція згадування Великобританії разом із США яка є виокремленою у самостійну тему, що має негативну конотацію. Варто звернути увагу на те, що в 2013 році прослідковується ще одна тема, пов'язана із втручанням Великобританії у військові конфлікти в Сирії та Ірані, де не згадуються Сполучені Штати, і, саме ці публікації не містять негативної інформації.

Решта тем у 2003 році більшою мірою пов'язані із загальною зовнішньою політикою Великобританії, де вона фігурує як учасник міжнародних об'єднань, перечислюється в ряді країн ЄС як приклад та відіграє скоріше пасивну та опосередковану роль. Ситуація дещо змінюється в 2013 році: Об'єднане Королівство починає займати більш активні позиції до інших країн, зокрема через паливно-енергетичний комплекс.

Ще однією не менш важливою темою є діяльність росіян у Великобританії, сюди можемо віднести: купівлю нерухомості, здобуття освіти, ведення бізнесу та діяльність політичних мігрантів, зокрема Бориса Березовського, смерть якого у 2013 році створила резонанс у російських ЗМІ. В окрему тенденцію можна віднести теми скандалів навколо Великобританії: у 2003 році через продаж зараженого борошна, а в 2013 – через офшорні зони та відмивання грошей у британських податкових гаванях.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що на протязі останнього десятиліття імідж Франції, створюваний російськими медіа мав дружелюбний характер. Великим мінусом представлялась співпраця Франції із США у проведенні військових дій в Іраку – це ж саме прослідковується і щодо Великобританії, яка має не такий позитивний імідж порівняно з Францією.

Цікавою виявилась зміна іміджу Франції в негативний бік, де важливим фактом є позиціонування Франції з РФ у публікаціях 2003 року як дружніх країн в «однаковій ситуації» політичній чи культурній, яке практично зникло у 2013 році. Тобто, з «близького друга» Франція перетворилась у посереднього «представника ЄС».

Ситуація з іміджем Великобританії дещо інша: порівняно невелика кількість публікацій, але з доволі яскравим негативним і рідко позитивним контекстом про цю країну говорить про настороженість позиції щодо неї. Основна кількість негативних згадувань пов'язана із співпрацею Англії із США та екстрадицією політичних біженців, що надає Великобританії ворожих рис. Але ситуація дещо змінюється у 2013 році коли виходять у світ публікації з тематикою пошуку спільних інтересів з РФ, крім того збільшується кількість публікацій з науково-технічної та економічної тем, що значно покращує імідж Британії у 2013 році

Література:

1. Галумов Э.А. Имидж против имиджа [Текст] / Эраст Галумов. –М.: Известия, 2005 – 552 с.
2. Киселев И.Ю. Образ государства в международных отношениях: механизмы трансформации [Текст] // Журнал «Полис», 2003. – №3. – С.50–57

Науковий керівник:
кандидат історичних наук Сажаревський Олег Іванович.

В.Л. Еділбаева
(ҚР, Қарағанды облысы)

«МҰСТАФА ШОҚАЙ»

Ұлт дегенде көпіріп,
Жарайсың, қаным, қайнадың!
Ұлтымнан мен садаға,
Бекіндім, басты байладым!
М.Шоқай

Түркістан бір күндері жаңарып, өз батырларын еске алатынын, Мұстафаға Перовскіде, не Ташкентте ескерткіш қоятынын білмеймін. Бірақ халық оған өз жүрегінен ескерткіш орнататынына кәміл сенемін.
А.Я.Шульгин.
Саяси қайраткер

М.Шоқай Түркістан халықтарының бірлігі мен тәуелсіздігі идеясын ту етіп ұстанған аса көрнекті саяси қайраткер, публицист, аудармашы, жазушы, XXғ. бас қазақ интелегенциясының ең жарқын өкілі. Мұстафа бұрынғы күнтізбе бойынша 1890ж 25 желтоқсанда ал жаңаша есеппен 1891 жылдың 7 қаңтарында қазіргі Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Сұлутөбе маңындағы Наршоқы қыстауында дүниеге келген. Қыпшақ руынан.

1902ж. Ташкенттегі ерлер гимназиясына қабылданады.

1910ж. гимназияны үздік бітіріп, Петербор университетінің заң факультетіне түседі.

1914ж Ә.Бөкейханов ұсынысымен IV Мемлекеттік думаның Мұсылман фракциясы хатшысы қызметіне тағайындалды. 1916ж Түркістандағы ұлт-азаттық қозғалысты патша үкіметінің аяусыз басып-жаншуына байланысты құрылған комиссия құрамына тілмаш болып кіреді.

1917ж Түркістан автономиясы құрылып, сыртқы істер министрі болып тағайындалады. Шілде айында бірінші жалпы қазақ құрылтайына қатысып, «Алаш» партиясын құру туралы шешімге дауыс береді.

1917ж маусым айында Ташкент қаласында «Бірлік туы» газетін шығарады. Саяси қызметі осы 1917ж басталды. Ол Мәскеуге құрылтай мәжілісіне Түркістаннан жіберілген болатын.

Мұстафа Шоқай Уақытша үкіметтің Түркістан комитетінің мүшесі еді.

1917ж көктемінде Түркістан мұсылмандары Орталық кеңесіне (Turkistan Musilmsndari Merkezi Surasi) төраға болып сайлануымен ұласып, бұл кеңеске башқұрт Ахмет Заки Уәлиди Тоған хатшы, өзбек Мүнеууер Қари, Махмут Қожа Бекбұды, Ұбайдұллах Қожа сияқты кісілер мүше болған.

1918ж 2 қаңтарда М.Тынышпаев қызметінен кетіп, бас министр болып Мұстафа Шоқай тағайындалады. Ақпан айының басында большевиктер қару күшімен Түркістан автономиясын құлатады. Осы жылы 18 сәуірде Мария Гориномен некелеседі. 1919ж Кавказға барады. Кейін Грузия астанасы Тбилис қаласында тұрып, «Біртұтас Түркістан республикалары» туралы мақалалары «Вольные горцы» апталығында «На рубежке» атты оысша журналда басылады. өз мақалаларын тікелей өз атымен және «М-Жанай», «Желил» деген бүркеншек аттарымен жариялайды.

1921ж ақпанда Тбилисиге большевиктердің кіруіне байланысты қаланы тастап, Стамбулға келеді.

Осы жылдың орта шенінде Францияға Париж қаласына қоныс аударады. 1927ж Стамбулда Зәки Валидидің бас редакторлық етуімен «Жаңа Түркістан» журналын ұйымдастырады. 1929ж түркістандықтар тілінде «Яш Түркістан» журналы шығара бастады, өзі редакторлық етті. Бұл журнал 1939ж дейін II дүние жүзілік соғыс басталғанша шығып тұрды. Кейбір шетелдіктердің Түркістан жөнінде жазған кітаптарына да Мұстафа Шоқай көмектескен. Мәселен «Түркістан» деген атпен шыққан R.Olzscha мен C.Cleinow бірігіп жазған 434 беттік кітаптың 363 беттен 409 бетке дейінгі бөлігін М.Шоқай жазған.

Ол жеке еңбектер де жазып 1928ж Парижде француз тілінде “Chez Les Soviets en Asie Centale” 1935ж «Түркістан советтік әкімшілік астында» 1937ж «1917ж естеліктерінен үзінділер» деген кітаптары жарық көрді.

М.Шоқай Париж, Лондон, Берлин, Варшава қалаларында түрлі жиналыстарды, орыс пен қытай қоластындағы Батыс пен Шығыс Түркістан жөнінде лекциялар оқыды.

1924 ж Түркістан Ұлттық одағы ұйымына мүше болады. 19[illegible] Украина мен Кавказ халықтарының Европадағы өкілдері құрған Прометей одағына кіреді. 1934 ж шілдеде Парижде Кавказ, Түркістан және Украина халықтары достық комитеті деген атпен ұйым құрылып, ұйым басшысының орынбасары болып М.Шоқай сайланды.

Батыс елдерінде М.Шоқай А.З.Валиди, Ә.Топчибашы, М.Расулзаде, Г.Исхаки, С.Максуди түрік халықтарының тарихы мен мәдениетінің білгірлері ретінде қабылданады. Олардың үйлерінде әйгілі француз ғалымы П.Пеллио, Э.Блоше, Г.Ферранд ағылшын профессорлары Э.Браунд, Д.Росс,болып тұрған.

М.Шоқайдың 30-40 шақты бүркеншек аттары болған. Аз, Акбер, Али, А.Юсупов, Дау, Даут, Жанай, Жанаев, Кара Мурза, Кипчак оглы, Омар оглы, Мусулманин, Садык Нури, Хакимжан, Мен, Бакинский корреспондент, фон Тәңірберді т.б.

М.Шоқай қазақ, орыс, француз, түрік тілдерін білген. Мақалаларын шоғатай ғана емес, түрік шағатай тілінде де жазған. Стамбулдағы Кочин униветситетінің профессоры Тимур Қожа оғланда М.Шоқай қолы қойылған. Ағылшын түрік сөздігі болған.

Мұстафа Шоқай –тайпалық танымның, тіпті ұлттық пайымның шеңберінен шығып кеткен, кең ауқымды ойлайтын ірі тұлға.

Шоқай армандаған тұтас Түркістан аймағы.

Батыс Түркістан, Шығыс Түркістан және Оңтүстік Түркістан деп үшке бөлді. Мұндағы Шығыс Түркістан қазіргі Қытай аумағындағы Шыңжаң өлкесі. Оңтүстік Түркістан қазіргі Ауғанстан территориясы, ал Батыс Түркістан немесе Ұлы Түркістан бүгінгі Орта Азия және Қазақстан аумағынқамтып жатқан ұлы дала. Шоқай түрікшіл болғанымен саяси тұрғыда Тұран идеясына күмәнмен қараған. Мәселен, әйгілі түрікшіл Нихал Атсызбен айтысында Шоқай Тұран идеясын «Саяси және жағрафиялық тұрғыдан жүзеге асуы мүмкін емес құр қиял» деп бағалаған.

М.Шоқай Түркістанды тұтас мемлекет емес федерация түрінде құру қажет деп білген.

1934ж Лондонға барған сапарында ағылшын парламентінің депутаты У.Д.Алленмен жүздеседі, халықаралық қатынастар жөніндегі король Институтында, Азия қоғамында француз тілінде баяндама жасайды.

1935ж Парижде кеңес үкіметінің қылмыспен әшкерелеген «кеңестер билігіндегі Түркістан» еңбегі жарық көрді.

Ал енді М.Шоқайдың шет елдердегі ізбасарлары туралы әңгіме қозғағанда алдымен профессор, доктор Таһир Шағатай мен доктор Абдулуахап Октайдың атын атамау мүмкін емес.

1922ж Бұқара халық республикасынан Германияға оқуға жіберген студенттер. Бұл кісілер Парижде тұратын М.Шоқай нұсқауымен Берлинде «Жас Түркістан» журналын шығарған. Бұлар М.Шоқай қайтыс болған соң «Жас Түркістан басылымдары тізбегі» атымен Түркияда 22 кітап шығарды. М./Шоқайдың қайтыс болғанына бір жыл толуына орай «М.Шоқай альбомын» шығарды. М.Шоқайды көрген ізбасарларының бірі –қазақ Қарес Қанатбай.

Екінші дүие жүзілік соғыс кезінде Берлиндегі «Милли Түркістан» комитетінің хатшысы, соғыстан кейін Мюнхенде құрылған «Түрік елі Түркістан ұлт-азаттық комитетінің» төрағасы болған Қарес Қанатбай соғыс кезінде дәлірек айтқанда бір ай бұрын М.Шоқайды көріп сөйлескен.

1917ж желтоқсанда М.Шоқай Орынборда өткен II-ші жалпы қазақ съезіне қатысып, съезд сайлаған Алашорда өкіметінің құрамына енеді. Сөйтіп ол жаңа құрылған мемлекеттің мүшесі болады. Оның себептері туралы не айтуға болады? Біріншіден Қоқанда Түркістан автономясы жарияланып, үкіметі құрылғанда М.Шоқайұлы айға жетер-жетпес мезгілде Алашорда үкіметінің өмірге келерін білген жоқ еді және оны ойлауға уақыт ағымы мұрсат берген жоқтын.

Екіншіден Алашорда үкіметінің құрамына енуге келісім беруі орынсыз деп айту қиын. Өйткені Алашорда үкіметін сайлаған желтоқсан съезі.

«Бір айдың ішінде Алашорда Түркістан қазағын бүкіл Алашқа қосып алды, қосып ала алмаса да бір айдан кейін халыққа білдіреді» деген шешмі қабылдады.1917ж дүрбелең тұсында қазақ зиялылары арасында қазақ елінің мемлекеттік тұтастығы жөнінде ортақ пікір болған жоқ.

М.Шоқайдың Түркістанның біртұтас идеясын жүзеге асыру жолындағы іс-қимылдары:

1. Түркістан автономиясын құру және автономия арқылы азаттыққа жету мәселелерін белгілі грузин қайраткері Чхеидземен сұхбаттасқан (1917ж июнь) кезінде айтады. Ал 1917ж 10 желтоқсанда оны құрып үлгереді.

2. Уақытша үкіметтің қасынан Түркістан істері жөніндегі Комиссариат құру. Бұл ұсынысын Керенский толық қолдайды.

3. Түркістандағы орыс әскерлерін татар-башқұрт әскерлерімен алмастыру;

4. Түркістандық жастарды әскер қатарына шақырып, өз армиясын құру;

5. Жұмысшы солдат кеңестерінің қылмыстарын барынша әшкерелеу және оған тиым салу;

1941ж тамызда мұсылман және түркі тектес тұтқындармен айналысатын комиссия төрағасы болып тағайындалды.Екінші дүние жүзілік соғыс кезінде фашистік тұтқынға түскен әр түрлі елдер өкілдері ішінде сан жағынан тұтқынға түскен әр түрлі елдер өкілдері ішіндегі сан жағынан ең көбі кеңестік тұтқындар жалпы саны 5,7 миллион болған. (« Наука и жизнь » журналы №12 1987ж)

Кеңестік тұтқындардың жағдайының ауырлығы, тірі қалу үкіметімен немістер құрған ұлттық құрамаларға кіруге итермелеуі мүмкін. Осы құрамаға кіруге 968000 ниет еткен. Оның ішінде түркістандық 180000 болған.

1941ж күзде кеңестік тұтқындардың жағдайын байқау үшін құрылған комиссияға Гайбель басқарған комиссияға М.Шоқаймен бірге татар, өзбек, т.б.халық эмигранттары кіргізілді.

И.А. Дугас айтуынша, ұлттық легиондар құру туралы алғашқы құпия бұйрық 1941ж 30 желтоқсанда берілген (бұл кезде Шоқай қайтыс болған). Бұл бұйрық берілуіне себеп болған 1941ж күзде түрік генералы Эрклиттің Гитлермен кездесуі болған

1941ж 27 желтоқсан күні Берлинде Виктория ауруханасында жұмбақ жағдайда қайтыс болды.

М.Шоқай денесі Берлиндегі мұсылман бейітінен мәңгілік орын тапты. Ал Түркістан көсемінің 20 жылға жуық өмірі өткен Франциядағы Ножан-Сюр-Марн қаласында тұрған үйі жанында мемориалдық тақта орнатылды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Туркестан под властью Советов (к характерситике диктатуры пролетариата) П., 1928; Таңд., 1,2т. А.,1998; 1999;
2. Октай А.,Түркістан: ұлттық қозғалыстар және Мұтсафа Шоқай, Ст., 1955 (түрік тілінде);
3. Шоқай Мария, Естеліктер, Ст., 1997;
4. Қойгелдиев М., «Тұтас Түркістанның» идеясы және Мұстафа Шоқайұлы, А., 1997;
5. Из истории Российской эмиграции письма А.-З.Валидова и М.Чокаева (1924-1932гг.) сост.С.М.Исхаков,М.,1999;
6. Садыкова Б., Мустафа Чокай,. А., 2004;
7. Абдуахаб Қ.,Мұстафа Шоқай: өмірі, күресі,шығармашылығы А.,2004;
8. Ахмет Заки Уәлиди Тоған Hatiralar естеліктер Ыстамбул 1969, 144б;
9. Хасан, Оралтай Алаш-Түркістан түріктерінің ұлт-азаттық ұланы Стагбул 1973ж 79-80 беттер
10. И.А.Дугас Санадан сызылғандар кеңестік соғыс тұтқындары Гитлер мен Сталин арасында Париж 1994ж 302-303 беттер

Дмитро Кришталь
(Черкаси, Україна)

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО: УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ПОЕТА

В.А. Симоненко – відомий черкаський поет і журналіст, шестидесятник, який поетичним словом та публікаціями боровся з існуючою тоталітарною владою.

Василь Симоненко (псевдоніми – В. Щербань, С. Василенко, Симон) народився в с Біївці Лубенського району на Полтавщині 8 січня 1935 р. Ріс без батька, мати працювала в колгоспі. Протягом 1942-1952 рр. майбутній поет навчався в школі: 4 класи – у Біївцях (1942-1946 рр.), решта – у сусідніх селах Єньківцях (1946-1947 рр.) і Тарандинцях (1947-1952 рр.). У 1952 р. закінчив із золотою медаллю середню школу в Тарандинцях, вступив на факультет журналістики Київського університету імені Т. Шевченка. Брав участь у літературній студії імені Василя Чумака (СІЧ).

У 1957-1960 рр. працював у газеті «Черкаська правда», потім, у 1960-1963 рр. – у газеті «Молодь Черкащини», власним кореспондентом «Робітничої газети», а також займався літературною творчістю.

1962 р. Василь Симоненко став членом СПУ. Він планував вступати до аспірантури Інституту літератури АН УРСР, вийшла єдина його прижиттєва збірка «Тиша і грім».

У середині 1962 р. поета жорстоко побили працівники міліції залізничної станції ім. Т. Шевченка (м. Сміла). У зв'язку з тим, що влада всіляко боролась з Василем Симоненком, можна зробити висновок, що це побиття не було випадковим.

13 грудня 1963 р. поет помер у черкаській лікарні (за офіційною версією, від раку), похований у Черкасах.

У 1964 р. вийшла посмертна збірка «Земне тяжіння» (книгу було висунуто на здобуття Державної премії УРСР ім. Т.Г. Шевченка 1965 р. (посмертно), але лауреатом того року став М. Бажан). Минуло п'ятнадцять років офіційного забуття поета і у 1981 р. з'явилася книга вибраного «Лебеді материнства» з передмовою Олеся Гончара.

Василеві Симоненкові посмертно присуджено Державну премію України імені Т. Шевченка, у 1995 р.

Лише після проголошення державної незалежності України з'явилася можливість публікувати твори В.А. Симоненка, а саме головне – діти почали вивчати його поезію на уроках української літератури. З ініціативи творчої інтелігенції м. Черкаси у середині 1980-х рр. було встановлено обласну літературно-мистецьку премію ім. В.А. Симоненка, але трапилося так, що вона присуджувалася лише одного разу – її лауреатами стали поет Ф.О. Моргун і читець Ю.В. Смолянський [1]. Пізніше в 1994 р. була повторно заснована щорічна обласна літературно-публіцистична премія «Берег надії» ім. В.А. Симоненка у розмірі п'ятнадцяти мінімальних заробітних плат. Починаючи з 1995 р., вона щорічно призначалася 8 січня, на день народження поета. [2] Її метою було заохочення професійних і непрофесійних літераторів, журналістів до створення високохудожніх літературних і публіцистичних творів, спрямованих на відродження духовності, на побудову незалежної демократичної держави України. В 2000 р., а потім в 2007 р. в Положенні про премію сталися суттєві зміни: з літературно-публіцистичної вона стала лише літературною, але географія претендентів на премію значно розширилася: тепер ними могли бути професійні письменники та непрофесійні літератори, які проживали в Україні та за кордоном.

Лауреатами літературно-публіцистичної премія «Берег надії» ім. В.А. Симоненка (з 2001 р. – літературна) в 90-ті рр. XX ст. стали С.Л. Носань, А.І. Ситник та А.І. Жила (в 1995 р. за виставу «Остання мить»), М.Т. Негода (за збірку «Чорний біль» та драму «Гетьман» у 1996 р.), О.А. Озірний (за збірки поезій «Проща», «Козацький цвинтар» в 1997 р.), І.С. Дробний (за збірку поезій «Груша серед поля» в 1998 р.), вручення якої відбулося після відкриття Літературно-меморіального музею Василя Симоненка, творча група телерадіокомпанії К. Таран (автор сценаріїв), О. Підгаєвський (режисер), О. Таран (оператор) (за відеофільми «Груша серед поля», «Під вітрилами світанків», «Обличчям вперед» в 1999 р.), Г.П. Білоус (за збірку поезій «Терноцвіт» та цикл відеофільмів в 2000 р.) та Н.В. Віргуш (за збірки поезій «Дорога до світла», «Золоті сліди» в 2001 р.) [1].

У вересні 1991 р. творча студія «Черкаспресфото» обласної організації СЖУ підготувала фотовиставку «Василь Симоненко – витязь молодої української поезії». На ній було представлено 115 чорно-білих фотоплакатів з текстами, копіями та знімками, які знайомили глядачів з життям та творчістю поета. З ініціативи правління обласної організації Товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка «Просвіти» в жовтні 1991 р. було запроваджено стипендію ім. В.А. Симоненка, а в грудні Черкаська обласна організація НСПУ спільно з редакцією газети «Черкаський край» започаткувала обласне літературно-мистецьке об'єднання ім. В.А. Симоненка. Перші заняття для молодих літераторів вели професіонали-письменники В.І. Захарченко, С.Л. Носань, Н.В. Віргуш, М.І. Вейцман та інші. Планувалося, що кращі творчі доробки молодих письменників друкуватимуть в газеті «Черкаський край», а окремим авторам надаватимуть грошові премії та спеціальні сувеніри [3]. Потрібно відмітити, що для молодих письменників та поетів Черкащини змога публікуватися в обласній газеті – це велика вдача. Про вагу і значимість об'єднання ім. В.А. Симоненка в літературному житті України свідчив хоча б той факт, що упродовж 1992-1998 рр. ціла плеяда студійців стала членами СПУ (наприклад, О.І. Солодар) або членами Клубу незалежних українських письменників «Оратанія» (наприклад, О.Л. Соломіцький).

Щорічний вечір пам'яті В.А. Симоненка в Черкаському обласному музично-драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка та літературний конкурс для творчої молоді «Свою Україну любіть», які відтоді традиційно взимку проходили в м. Черкаси, було започатковано творчою інтелігенцією міста в 1992 р. Крім цього, в грудні та січні у школах області проводилися літературні вечори, приурочені пам'яті видатного земляка, а в Будинку вчителя міста відбувалися Симоненківські вечорниці [4].

В лютому 1993 р. в Черкаському обласному музично-драматичному театрі відбулася прем'єра вистави черкаського письменника С.Л. Носаня «Остання мить», присвячена В.А. Симоненку. Режисер вистави – А.І. Ситник, головну роль виконав артист театру А.І. Жила, а музичне оформлення – заслужений артист України В.К. Талах. Принагідно вказати, що такий твір ставився вперше в Україні і саме в м. Черкаси [5], а на прем'єрі була присутня мати поета Г.Ф. Щербань. Починаючи з 1993 р., в Черкаському обласному музично-драматичному театрі на день народження В.А. Симоненка завжди йшов цей спектакль. Символічно, що першими лауреатами новоствореної літературно-публіцистичної премія «Берег надії» ім. В.А. Симоненка, як зазначалося вище, стали саме вони за цю виставу [1].

В.А. Симоненко навчався в Черкаській середній ЗОШ № 33, тому за ініціативою керівництва школи Кабінет Міністрів України в 1994 р. присвоїв їй ім'я видатного українського поета [6]. В цьому ж році тут було створено музей В.А. Симоненка, художнє оформлення якого здійснив О.І. Шевчук за проектом Н.О. Журавель, а матеріали для нього зібрала пошукова група клубу «СУРМА». На відкритті музею серед почесних гостей були присутні мати поета та заступник голови облдержадміністрації А.І. Кузьмінський [7, 8].

1995 р. був щедрим на події для Черкаської області. Крім 400-річчя з дня народження Б. Хмельницького, тут відзначали 60-річчя В.А. Симоненка. 16 січня 1995 р. у Черкаському музично-драматичному театрі відбувся вечір вшанування пам'яті українського поета. До того ж, йому було присвоєно (посмертно) Національну премію України ім. Т.Г. Шевченка за збірки поезій та прози «Лебеді материнства», «У твоєму імені живу», «Народ мій завжди буде» [9].

За рішенням Голови Черкаської облдержадміністрації В.Г. Цибенка «Про створення музею Василя Симоненка в редакції газети «Черкаський край» за № 62 від 24 лютого 1997 р. до дня народження поета у приміщенні редакції колишньої газети «Черкаська правда» (нині «Черкаський край»), де він працював, 8 січня 1998 р. було урочисто відкрито Черкаський літературно-меморіальний музей Василя Симоненка – музейну кімнату «Робочий кабінет Василя Симоненка» як структурний підрозділ Черкаського обласного краєзнавчого музею [10]. Експозиція була розміщена в його колишньому кабінеті і розповідала про життєвий шлях та творчість поета і журналіста. Тут, зокрема, були представлені фотографії, документи, листи, які він одержував і писав дописувачам, працюючи у відділі листів.

Черкаські художники створили ряд картин про В.А. Симоненка: І.О. Кулик вперше відтворив поета в жанрі станкового живопису, написавши картину «Поет Василь Симоненко», а В.І. Клименко написав «Портрет Василя Симоненка», сповнений глибокого психологізму та внутрішньої напруги, Т.Ф. Гордова написала ряд картин за творами поета, М.П. Бабак – графічні роботи «Земне тяжіння», які експонувалися на пересувних виставках в Росії. Відомий в м. Черкаси журналіст і художник-аматор М.С. Сніжко, який працював разом із В.А. Симоненком в період з 1961 р. по 1963 р. в редакції газети «Молодь Черкащини», написав картину «Піч» за творами колеги [11].

Варто відмітити, що Черкаські обласні організації НСПУ та НСЖУ за підтримки Черкаської облдержадміністрації оголосили 2000 р. на Черкащині роком В.А. Симоненка з метою пошанування пам'яті поета, якому виповнилося б 8 січня 2000 р. 65 років та повернення сучасної молоді до його творчості. В результаті, були розроблені заходи щодо вшанування пам'яті черкаського поета, серед яких: організація виставок творів В.А. Симоненка в бібліотеках області, проведення Симоненківських читань, присвоєння Черкаській обласній бібліотеці для юнацтва імені В.А. Симоненка, проведення обласного конкурсу творчої шкільної та студентської молоді під девізом «Все на світі можна вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» тощо.

В 90-ті рр. XX ст. в м. Черкаси так і не з'явився пам'ятник видатному земляку, хоча мова про його спорудження йшла ще з 1990 р. «Тоді на його зведення виділили 100 тисяч совєтських рублів. Ще 1 мільйон гривень заклали у бюджет міста, вже коли мером був Анатолій Волошин, а монумента як не було, так і нема», – пригадував голова черкаської обласної організації УНП Л.М. Даценко [12]. У другій половині 2000-х рр. був встановлений тимчасовий пам'ятник В.А. Симоненку в обласному центрі на вул. Хрещатик, але він був гіпсовий і дуже низької художньої якості (риси скульптури не були схожими на поета), через що його доволі швидко демонтували. Лише 17 листопада 2010 р. нарешті відбулося урочисте відкриття пам'ятника поетові у сквері за будинком Палацу одружень. Автором проекту та скульптором був В.В. Димйон [13]. Це мав би бути єдиний в світі пам'ятник В.А. Симоненку, та виявилося, що у м. Новомиргород Кіровоградської області в червні 2010 р. був встановлений такий самий пам'ятник з такою самою композицією молодому Т.Г. Шевченку і його скульптором був В.В. Димйон. В зв'язку з цим, черкаські митці запропонували створити новий оригінальний пам'ятник В.А. Симоненку. Отже, історія встановлення пам'ятника видатному українському поетові, можливо, матиме продовження [14].

Сьогодні несправедливо замовчувати не лише творчість цього поета, який був і є народною совістю в українській літературі, але також і його трагічну долю.

Василь Симоненко не з когорти призабутих. Він із тих, хто оцінений і знаний нами не в усій повноті драматичного усвідомлення своєї складної епохи і своєї трагічної долі. Тому світло його чесного життя і правдивого поетичного слова повинно увиразнювати сучасні історичні злами, конфліктні ситуації і прискорювати своєю емоційною енергією часу перебудовний крок.

Література:

1. Лауреати премії імені Василя Симоненка [Текст]: Краєзнавчий вісник для учнів 7-9 класів Вид. 2-е, доп.; склала Ткач Л.О. – Черкаси: КЗ «ЧОБдД» Черкаської обласної ради, 2012. – 37 с.
2. Засновано премію «Берег надії» [Текст] // Черкаський край. – 1994. – 18 січня. – С. 1.
3. Імені Василя Симоненка [Текст] // Черкаський край. – 1991. – № 216. – 12 грудня. – С. 1.
4. Григор'єв Ю. «Той день благословлю …»: До дня народження Василя Симоненка [Текст] / Ю. Григор'єв // Черкаський край. – 1993. – 7 січня. – С. 4.
5. Лук'яненко С. Остання мить Василя Симоненка [Текст] / С. Лук'яненко // Черкаський край. – 1993. – 20 лютого. – С. 8.
6. Школі – ім'я поета [Текст] // Черкаський край. – 1994. – 18 червня. – С. 1.
7. Музей Василя Симоненка [Текст] // Черкаський край. – 1994. – 25 травня. – С. 1.
8. Попов, В. Музей Василя Симоненка [Текст] / В. Попов // Черкаський край. – 1994. – 2 серпня. – С. 4.
9. Симоненко Василь Андрійович [Електронний ресурс] // Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка [Офіційний веб-сайт]. – Режим доступу: http://knpu.gov.ua/content/simonenko-vasil-andriiovich.
10. Черкаський літературно-меморіальний музей Василя Симоненка [Електронний ресурс] / Музеї країни // Рідна країна [Світоглядний портал]. – Режим доступу: http://ridna.ua/museums/cherkaskyj-literaturno-memorialnyj-muzej-vasylya-symonenka/.
11. Смолянський Ю. У фарбах і граніті. Пам'яті В. Симоненка [Текст] / Ю. Смолянський // Черкаський край. – 1992. – 9 січня. – С. 4.
12. Нікітенко Л. За Симоненка замовили слово. Черкаські праві пікетували міськраду, вимагаючи зведення пам'ятника поету [Електронний ресурс] / Людмила Нікітенко // Україна молода. – 2009. – 3 жовтня. – № 183. – Режим доступу: http://www.umoloda.kiev.ua/number/1504/219/52903/.
13. Калініченко М. Земляки вшановують поета [Електронний ресурс] / Михайло Калініченко // Дзеркало тижня. – 2010. – № 43. – 20 листопада. – Режим доступу: http://dt.ua/SOCIETY/zemlyaki_vshanovuyut_poeta-61487.html.
14. Цимбал І. Єдиний пам'ятник Симоненку – копія пам'ятника Шевченку [Електронний ресурс] / Ірина Цимбал // Факти, ICTV.– Режим доступу: http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1444337#main.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов та гуманітарних наук Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля,
Чубіна Тетяна Дмитрівна.

Валентин Лазуренко, Сергій Овчаренко
(Черкаси, Україна)

ЗРОСТАННЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ НА ФОНІ ГОСПОДАРСЬКИХ УСПІХІВ ДОБИ НЕПУ

Стаття присвячена дослідженню соціально-економічних та політичних причин активної участі заможного селянства у створенні організацій "селянських союзів (спілок)" на Україні в роки нової економічної політики.

Вперше у відкритій формі ідея доцільності створення організацій "селянських союзів" ("спілок") на Україні в середовищі заможного селянства (слід зазначити, що в роки непу даний прошарок селянства, в переважній

більшості, у партійно-більшовицьких колах називали “куркульським”, “глитайським”, “дрібнокапіталістичним”, а в селянському середовищі – “заможним”, “міцним”) з’являється під час перевиборів до Рад в 1925 – 1926 рр.

За даними місцевих партійно-радянських організацій в цілому ще в 1924 р. було зафіксовано 139 випадків агітації заможним селянством за такі союзи. Ідея їх створення активно висувалась і на ряді селянських конференцій [1, с. 87]. Так, у звіті Волинського губвиконкому КП(б)У стосовно проведення за активної участі заможного селянства таких конференцій у першій половині 1925 р. зазначалось: “Бажання створити “свої” селянські організації у вигляді селянських спілок, вимога поставити в привілейоване становище хорошого господаря – усі ці бажання зводяться до встановлення “своїх” порядків, тільки не радянського походження” [1, с. 87].

В зведенні за 1926 р. державного політичного управління УСРР (ДПУ УСРР) було зафіксовано 100 випадків проведення агітацій та виступів за організацію селянських союзів. У спеціальній таємній доповіді ДПУ УСРР “Про селянські союзи на Україні” зазначалось, що першою, виниклою групою селянських союзів була Кременчуцька, “котра виникла в передвиборну кампанію 1925 р.” [2, с.1 – 2]. Випадки виступів, агітацій і розмов серед свідомого українського селянства мали характер індивідуальний, груповий і масовий ", але, у всіх цих випадках, – констатувалось в згаданій таємній доповіді, – головним елементом по своїй соціальній суті, котрий поширює ці ідеї, висуває їх, і серед якого вони зустрічають співчуття, є куркулі, заможні і частина середняків” [2, с. 1].

Виниклі під час передвиборних кампаній, селянські союзи висували ряд як соціально-економічних так і політичних вимог. Серед них: “1) скасування прямих і другорядних податків із підприємств, котрі обслуговують село та сільське господарство – млини, механічні майстерні, кузні тощо; 2) скасування договорів Всеробземлісу на батраків; 3) повне утримання шкіл та вчителів за державний рахунок; 4) звільнення від збору за довідки, які видаються сільрадами; 5) безкоштовне землевпорядкування; 6) зменшення до голодної норми плату робітникам і службовцям у містах; 7) широка участь у владі в містах безпартійного селянства; 8) скликання безпартійної загальнореспубліканської конференції селян, з прямим і таємним голосуванням при виборах” [2, с. 2].

Проголошений XIV з’їздом ВКП(б) (грудень 1925 р.) курс на індустріалізацію, яка повинна була здійснюватись головним чином за рахунок перекачування коштів із сільського господарства: спочатку завдяки “ножицям цін” на промислову і сільськогосподарську продукцію, а після рішень XVI партконференції ВКП(б) (квітень 1929 р.) на форсування індустріалізації – шляхом продрозкладки, – викликала у свідомих шарах селянства (а це в першу чергу заможне та вище і середнє середняцьке селянство) надзвичайний супротив таким змінам економічної політики радянської влади. Вкрай негативні для селянства партійно-урядові рішення, спричинили хвилю невдоволення на селі та спонукали до захисту шляхом створення селянських союзів. Агітація за їх створення посилилась під час виборчих кампаній другої половини 20-х рр. XX ст.

“Перші розмови, із яких логічно витікає необхідність організації особливих селянських союзів, – зазначається в обіжниках ЦК КП(б) України, – були роздуми селян на тему про життя робітників та життя селян. В даному питанні селяни висловлюють заздрість до робітничого класу, мовляв, робітничий клас живе в кращих матеріальних умовах ніж селянство, працює по 8 годин, має безкоштовне лікування, пільги при навчанні, соціальному страхуванні, звільнені від податків тощо, в той час як селянство працює по 16 годин на добу і більше, не має тих привілей, чисто економічних, котрі мають робітники і повинно платити більші податки” [2, с. 3].

Заможне селянство, аргументуючи доцільність створення селянських союзів наводили як приклад, міські робітничі союзи, організованість яких сприяла поблажливому ставленню до них із сторони радянської держави. Тому і селянські союзи мислились ними, як “легальні організації, котрі будуть діяти через відповідні клопотання перед вищими радянськими органами” [2, с. 3].

Масуючи в селянському середовищі питання про перспективність створення селянських союзів, заможне селянство піддавало різкій критиці згадану вище більшовицьку політику “ножиць цін”. Необхідно відмітити, що це було центральним лейтмотивом усієї агітації та пропаганди, і саме він давав реальну “можливість об’єднати навколо питання про селянські союзи значну частину середняків та всю масу заможних і куркулів, які мали хлібні залишки” [2, с. 4]. В Миколаївському окрузі в 1926 р. серед заможних селян с. Порутино спостерігались розмови про те, що “…ціни на хліб значно знизились, а ціни на фабричні вироби піднялись. Селяни говорять, що про зниження ведуться лише одні розмови, а на справді, із селянством не рахуються і якщо навіть урожай буде хороший, вони залишаться голодними…” [2, с. 4].

В середовищі ініціаторів створення селянських союзів, тобто в заможній селянській групі та серед частини середняцтва, з огляду на вище перелічені проблеми складались й пропагувались власні шляхи регулювання цін, як на сільськогосподарську, так і промислову продукцію. Одна тенденція, яка була менш поширена серед селянства, – це наблизити сільськогосподарську продукцію до споживача-робітника і фабричну продукцію від робітника до споживача-селянина минаючи існуючі товаропровідні мережі, тобто налагодити безпосередній обмін селян з фабриками й заводами, що, звичайно, дало б зниження цін на промислову продукцію. Інша тенденція, яка була найнебезпечнішою для репутації партії і по своїй суті носила антирадянський характер – це тенденція недопуску на ринки сільськогосподарської продукції, і таким чином дати змогу відчути місту і всьому робітництву його пряму залежність від селянства. Тобто висувались вимоги диктувати ціни на сільськогосподарську продукцію і в результаті всього комплексу зазначених дій добитися зниження ціни на промислову продукцію.

В заможних груп села дана тенденція “доходила до найвищої точки (тобто питання ставилось не тільки про деяке пониження цін), а згадувалися 1920 – 1921 рр., коли робітники приносили фабрикати в село і за пуд хліба можна було за безцінь обміняти велику кількість фабрикатів” [2, с. 5]. Саме політикою недопуску хлібних лишків на ринок, заможні селянські групи вважали можливим продемонструвати радянській владі безглуздість й ганебність антиселянської політики.

Агітуючи за створення селянських союзів, заможне селянство, збираючи біля себе прибічників, – про що засвідчує під грифом цілком таємно “Спеціальна доповідь про характерні моменти в політичних настроях селянства УСРР за час з 1-го по 15. X. 1926 р.”, – активно закликало не підтримувати дії радянської влади, яка, на їх думку проводила антиселянську політику і цим самим агітувало не сплачувати страхових платежів та сільськогосподарського податку, мотивуючи це тим “що недалекий той час коли радянської влади не стане і тоді селянство стане жити набагато легше”. Прикладом цього може слугувати виступ заможного селянина Олексія Олексенко із с. Карпилівка Плужанського району Шепетівської округи. Роз'яснюючи односельчанам про доцільність створення селянських союзів, він зокрема, зазначав: “Радянська влада дере із селян, а нічого йому не дає і тому в нас нічого немає. Коли була петлюрівська влада, тоді було краще” [3, с. 13]. Аналогічні виступи фіксувались майже по всій території України.

Несприйняття радянської моделі трансформації аграрного сектора економіки було в середовищі заможного свідомого селянства помітним і відкритим. Вищезгаданий селянин із с. Карпилівка також наголошував: “Не слухайте комуністів, котрі не вірять у бога” [3, с. 13]. Міцний селянин Олександр Гречановський із с. Городище Пирятинського району Прилукської округи, також агітуючи за створення селянських союзів, говорив: “Паразити вся радянська влада, влада арештантів, котрі намагаються задушити селянина чим тільки можна. Я намолотив 18 кіп жита і його приходиться відвезти за податок, а сам сиди голий і босий, так як чобітки коштують 20 рублів. Це робиться для того, аби тільки задушити селянина. Але це буде не довго, селянство у відчаї і скоро його терпінню прийде край” [3, с. 13].

Антирадянські настрої у середовищі заможних груп селянства були поширені. Це наголошувалось в чисельних документах, які масово надходили під грифом “таємно” в ЦК КП(б) України майже з всієї України. Вони відкрито вказували на антиселянський характер радянської влади під час виборчих (перевиборних) кампаній. Наочним прикладом цього може слугувати агітаційний виступ заможного селянина Ананія Білика із с. Мала-Михайлівка Васильківського району Дніпропетровського округу, який заявляв: “До яких пір радянська влада буде сидіти на нашій шиї і видавлювати із нас останні соки. Потрібно з нею вже покінчити і створить засновницьке зібрання і вибрати такий уряд, котрий дійсно захищав би наші інтереси” [3, с. 13].

Вище керівництво більшовицької держави розуміло неможливість утвердження тоталітарного режиму в країні без цілковитої підлеглості селян. А у випадку відродження селянських спілок, за які так агітувало заможне селянство, і які, безумовно, дотримувалися б есерівських позицій, це було б не реальним. На пропозицію тогочасного заступника наркому землеробства РСФСР В. Оболенського створити спеціальну “селянську радянську спілку” досить гостро відреагував голова ЦВК СРСР М. Калінін. “Створення селянського союзу під будь-яким прапором дає змогу куркульству та прошарку, що до нього примикає, об'єднати свою політичну лінію, зробити її загальною, що йде у розріз з інтересами комунізму” [4, с. 37].

Під час виборчої кампанії 1928 – 1929 рр. тактика ведення передвиборної боротьби заможного селянства залишалася в цілому аналогічною минулим рокам. Серед його соціально-економічних та політичних вимог в ці роки висувались вимоги, – про що, під грифом таємно, повсемістно доповідало місцеве партійне керівництво в ЦК КП(б) України, – припинення більшовицької політики розколу селянського середовища на бідняків, середняків, заможників (“куркулів”). У виступах заможних селян звучав лейтмотив, що “всі, мовляв, рівні, всьому селянству важко живеться, привілеями користуються лише робітники” [5, с. 21]. Знову і знову висувалась ідея доцільності створення “селянського союзу”. “Селянство матиме можливість жити і господарювати лише тоді, – зазначалось у виступі міцного середняка в Яблунівському районі, – коли перевагу візьме правий ухил. Нині наше господарство руйнується” [5, 22].

Отже, слід підкреслити, що протягом другої половини 20-х років XX ст. середовище заможного селянства не полишала ідея юридичного створення “селянських союзів”, головною метою яких було б реальне лобіювання інтересів селянства.

Література:

1. Капустян Г.Т. Суспільно-політична активність селянства (1924 – 1925 рр.) / Капустян Г.Т. //Український історичний журнал. – 1985. –№ 10. – С. 87 – 92.
2. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України), оп. 20, спр. 2317. Центральний комітет Комуністичної партії України. Загальний відділ (03.06 – 03.09. 1926). – 24 арк.
3. ЦДАГО України, ф.1, оп. 20, спр. 2316. Центральний комітет Комуністичної партії України. Загальний відділ (01.09 – 15.12. 1926). – 194 арк.
4. Ганжа О.І. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР / Ганжа О.І. / Серія "Історичні зошити". – К., 1996. – 42 с.
5 . ЦДАГО України, ф.1, оп. 20, спр. 3012. Центральний комітет Комуністичної партії України. Інформаційний відділ (19.01 – 04.06. 1929). – 55 арк.

Анастасія Чубіна
(Черкаси, Україна)

МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ: У СВІТІ ТА НА ТЕРЕНАХ КОЛИШНЬОГО РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Розвиток націй породив так зване національне питання як проблему пригноблення однієї нації іншою, нерівності між ними. Його вирішення на міждержавному рівні призвело до ліквідації світової системи колоніалізму і появи в період після другої світової війни більше ніж 150 держав. Та оскільки держави є переважно багатонаціональними, національне питання існує і як внутрішня проблема цих держав. Більші нації звичайно прагнуть узурпувати владні структури держави, захопити вищі посади у всіх сферах життя, а національні меншини борються за свої права, за більшу самостійність, іноді аж до відокремлення. Наприклад, в Індії, де неймовірна кількість етнічних груп, існують постійні сепаратистські рухи (нагадаємо, що в 1947 р. від Індії відокремився Пакистан, а в 1972 р. від Пакистану – Бангладеш).

Навіть у розвинених країнах Заходу процес вирішення національного питання ще не завершився. В Іспанії, наприклад, багато років диктатор Франко придушував території, де жили баски, галисійці, андалузці. Долаючи наслідки диктаторського режиму, в цій країні дуже виважено підійшли до розв'язання національного питання. Басконії, Андалузії, Каталонії було надано права автономії (цю лінію провела Іспанська соціалістична робоча партія, хоча праві сили розглядали це як «демонтаж» Іспанії, а екстремісти Басконії зі свого боку вимагали відокремлення і створення самостійної держави). Не вирішена остаточно проблема Північної Ірландії. На американському континенті навіть у такій економічно благополучній країні, як Канада точиться конфлікт між англомовною і франкомовною частинами федерації. Кілька років тому Бельгія з унітарної стала федеративною державою.

У колишніх соціалістичних країнах національне питання також не було вирішене. В Китаї чисельність національних меншин перевищує 50 млн. чол. Вони мають лише «культурну автономію», тобто право створювати національні школи, громадські організації культурної спрямованості, видавати книги рідною мовою, але не мають своєї державності, оформленої у вигляді національних органів самоврядування, з своєю символікою, законами та кордонами. У Чехословаччині суперечності між Чехією і Словаччиною привели, зрештою, до «розлучення». Проте

найбільш гострі проблеми виявилися в Югославії. Федеративна за формою ця держава була унітарною за змістом. Довгі роки ігнорувалися об'єктивні відцентрові тенденції, а спроба вирішити їх силою призвела не тільки до розпаду держави, а й до кривавої війни.

Досвід XX ст. довів, що в багатонаціональних країнах на національні відносини впливають етнотериторіальні відмінності соціально-економічного характеру, різниця в умовах і рівні життя людей різних національностей. Такі соціальні блага, як багатство, престиж, влада, часто розподіляються залежно від етнічної належності людей. У багатонаціональному суспільстві майже завжди існує фактична економічна нерівність етносів, і в цьому деякі дослідники бачать причини постійної політичної нестабільності поліетнічних країн.

У колишньому СРСР соціально-економічне становище націй і народностей також було неоднаковим, особливо через відмінність початкових історичних умов, незбігання соціально-професійної стратифікації суспільства між етносами, відмінностей у рівні розвитку регіонів, у яких компактно мешкали ті чи інші народи. Різниця в умовах життя міського і сільського населення також впливала на сферу міжнаціональних відносин, оскільки етнічний склад населення міста та села дуже різнився навіть у межах республік, країв, областей. Ігнорування цього факту було досить великою помилкою. До того ж, національні відносини ускладнилися і з причини великих злочинів, які були скоєні радянською владою за часів Сталіна над багатьма народами Союзу, що відбилося у їх національній свідомості.

Руйнація СРСР, як здавалося спочатку, вирішила величезні та глибинні суперечності між націями і відкрила смугу спокійного вирішення культурних, мовних та інших проблем у нових країнах, що виникли на теренах колишнього СРСР. Однак цього не сталося. Міжетнічні суперечності посилились, посіли суттєве місце в суспільному житті майже всіх нових держав, гальмуючи і ускладнюючи економічні перетворення.

Серед причин етнічного відродження народів і підвищення їхньої політичної активності називають такі.

По-перше, бажання народів усунути всі елементи соціальної несправедливості, які вели до обмеження їхніх прав і можливостей розвитку в межах колишнього СРСР імперії та деяких сучасних федеративних держав.

По-друге, реакція з боку етносів на процеси, пов'язані з поширенням сучасної технологічної цивілізації, урбанізації і так званої масової культури, які нівелюють умови життя всіх народів і призводять до втрати ними національної самобутності.

По-третє, прагнення народів самостійно використовувати природні ресурси, які знаходяться на їхніх територіях і відіграють важливу роль у задоволенні їхніх життєвих потреб.

Сприяв «національному ренесансу» на терені зруйнованого СРСР і той факт, що більшість суб'єктів соціальних відносин втратили свою ідентичність з колишніми соціальними структурами, крім етнічних, значення яких у суспільстві зросло. За таких умов відбувається «повернення до етнічності», пошук раніше не потрібної етнічної ідентичності. Усвідомлення своєї етнічної належності найповніше відчувається в іншому національному оточенні чи під час виникнення загрози існуванню етносу (політичної, соціокультурної, воєнної). Соціологічні дослідження різних етнічних меншин, які мешкають у Росії, засвідчили, що 85% опитаних вбачали основу відносин з представниками свого етносу в спільності походження, 80% – у спільній релігії, 70% – у бажанні об'єднатися в іншому національному оточенні, 50% – у меті отримати підтримку і взаємну довіру. Етнічні відносини, як можна побачити, спираються на щось глибинне і стародавнє – спільність походження, колективний захист, релігію, їх глибинні джерела лежать в історичній пам'яті етносу і можуть буди помічені ще глибше, у колективному несвідомому. До несвідомого відносять «слабо рефлексовані психічні стани», що виявляються як передчуття, не підвладні усвідомленню потяги. Вважають, що самосвідомістю етносу є реалізація стародавнього протиставлення «ми – вони», яке існує у колективному несвідомому і втілюється у стереотипах поведінки, міфах, ритуалах та символах.

Слід зазначити, що в певних умовах життя етносу, наприклад в умовах руйнації старої системи цінностей, етнос захищається, протиставляючи їй свої етнічні цінності. На перший план висуваються окремі елементи етнічної культури – мова, релігія, історичні події, святині етносу. Відбуваються символізація, міфологізація культурно-етнічних ознак, люди, наприклад, активніше починають співати національні пісні, вивчати свою історію, діячі культури використовують національні мотиви у своїй творчості. Це перший етап міфотворчості, який тепер переживають усі народи колишнього СРСР. Атеїсти приймають іслам чи проходять обряд православного хрещення; люди космополітичного колись складу світогляду колекціонують книги, картини національного змісту, з задоволенням слухають національну музику, вчать національну мову. Проте після цього настає другий етап, коли народжені в певних колах етнічні міфи і символи підхоплюються політичними діячами, тиражуються засобами масової інформації, набувають ознак політичного міфу, який в результаті активної пропаганди стає масовим. Етнічний міф може стати прапором політичної боротьби, її гаслом.

У культурі сучасних етносів міфологізації піддаються національна історія та історія опозиційного етносу, мова, релігія, а іноді й звичайні побутові відмінності (можна пригадати, наприклад, як багато існує анекдотів про любов українців до сала).

З загостренням міжетнічних відносин негативні образи один про одного у конфліктуючих етносів поглиблюються, з ними пов'язуються всі біди етносу в минулому та сьогоденні, вони набувають гіпертрофованих рис, з масової свідомості потрапляють до преси, публіцистики. Такими стали у пострадянському суспільстві образи росіян, котрі асоціюються у різних націонал-патріотів з царизмом, комуністами, більшовиками.

Пошук ворогів не вичерпується тільки росіянами. Негативний етнічний образ став помітним символом нашого часу. Взаємна неприязнь вірмен та азербайджанців, етносів Таджикистану, татар і башкир, киргизів та узбеків, грузин та вірмен, інгушів та осетин, росіян по відношенню до «осіб кавказької національності» виявляється під час опитувань населення і в багатьох дослідженнях.

Міжнаціональні конфлікти, що виникли в СНД, за їх причинами можна звести до таких типів: конфлікти, приводом яких є прагнення етнічної меншості створити незалежну державу (Абхазія, Чечня, Придністров'я); конфлікти, що ґрунтуються на претензіях однієї держави на частину території іншої. Наприклад, прагнення Естонії та Латвії приєднати до себе деякі території Псковської області Росії, які заселені росіянами, але в 30-ті роки входили до складу цих країн; конфлікти, викликані дискримінацією некорінного населення в країнах СНД і Балтії; конфлікти, які виникають у зв'язку з масовим переселенням до того чи іншого регіону біженців та вимушених переселенців (проблеми південних регіонів Росії); конфлікти, в основі яких лежать чинники історичного характеру (наслідки воєн, помилки в національній політиці, дискримінація); територіальні конфлікти, які пов'язані з возз'єднанням роздрібнених в минулому етносів. Це конфлікти в Нагорному Карабаху, Південній Осетії, національний рух лезгинів в Азербайджані, російський рух в Криму та ін. Сюди ж відносять конфлікти, пов'язані з відновленням територіальних прав депортованих народів (конфлікт між Північною Осетією та Інгушетією, проблема повернення кримських татар).

Особливо загострює конфлікти той факт, що територія розселення різних етносів у колишньому СРСР за час його існування значно змінилася і в багатьох випадках не збігалася з кордонами між союзними та автономними республіками.

Багатоаспектний характер етнічних конфліктів передбачає різноманітність засобів їх вирішення – від правових і економічних до соціально-психологічних.

Література:

1. Варзар І.М. Політична етнологія як наука: історія, теорія, методологія, праксеологія. – К., 1994.
2. Обушний М., Мартинюк І. Соціально-етнічні спільності в системі політичних відносин. – К., 1991.
3. Рудницька Т.М. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін. – К., 1998.
4. Чирко Б.В. Сталінізм і доля національних меншин в Україні. Пам'ятати заради життя. – К., 1993.
5. Шульга Н.А. Этническая самоидентификация личности. – К., 1996.
6. Ямсков А. Межнациональные конфликты в Закавказье: предпосылки возникновения и тенденции развития // Полис. – 1991. – №2.

Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент, начальник кафедри іноземних мов та гуманітарних наук Академії пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля, Томіленко Андрій Григорович.

Наиль Янборисов
(Астрахань, Россия)

ПРОНИКНОВЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ ИСЛАМА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД СРЕДНЕВЕКОВЬЯ

История и культура Казахстана уже много столетий связана с исламом. История исламизации территории Казахстана прошла несколько ключевых этапов, повлиявших на масштабы и степень распространения исламской религии в этой части Центральной Азии. Процесс проникновения ислама не был единовременным актом, а растянулся на несколько столетий, вплоть до XVI века, когда образовавшаяся казахская общность, осознала себя и как мусульманская (суннитского толка, ханифитской школы). В то же время, утверждение ислама в степи продолжалось и дальше.

Проникновение мусульманских идей на территорию Центральной Азии и Казахстана датируется VII-VIII вв. н. э. Первые арабы-миссионеры появились в регионе еще в VII в. В период правления первого омейядского халифа Муавии Ибн-Суфьяна. Процесс установления Ислама на территории современного Казахстана происходило в течение нескольких столетий, начиная с южных регионов. Первоначально Ислам утвердился среди оседлого населения Семиречья и на Сырдарье в конце X века. Например, Ислам был уже в Империи Караханидов в конце X века.[1]

Уже к концу X в. ислам утвердился среди оседлого населения в Жетысу и на Сырдарье. Вначале X в. мусульманство принял родоначальник династии Караханидов Сатук, а его сын Богра-Хан Харун Муса в 960 г. объявил ислам государственной религией.[2]

Большой вклад в распространение ислама среди кочевого тюркского населения Южного Казахстана внес Ходжа Ахмет Ясави (ум. в 1166 или 1167 г.), основатель суфийского ордена Ясавийа. В честь Ясави по приказу эмира Тимура в XIV-XV вв. был воздвигнут мавзолей, ставший шедевром мирового зодчества и крупнейшим памятником мусульманской архитектуры в Казахстане.

Часть населения Центральной Азии считает Ходжу Ахмеда Ясави знатной духовной личностью. С целью возобновления национального статуса в Казахстане придают серьезное значение Ходже Ахмеду Ясави и городу Туркестану в нравственном аспекте.[3] Туркестан – это древний город со старой и богатой историей в котором захоронен великий мусульманский богослов Ходжа Ахмед Ясави. В 1998 году проводились торжественные мероприятия в честь 1500-летия основания этого города.

Ходжа Ахмед Ясави – это крупнейшая личность в культуре Центральной Азии и Турции. Он оставил после себя многочисленные духовные произведения, вошедшие в культуру различных наций Центральной Азии. Среди народов Центральной Азии Ясави считается одним из главных представителей суфийства. У Ходжи Ахмеда Ясави есть свое учение и путь, известные под названием «Ясавия», которые являются одним из вероисповеданий суфизма в Центральной Азии. Это учение сыграло заслуженную роль в религиозном формировании населения региона.

Необходимо подчеркнуть, что основными факторами сохранения и развития ислама в регионах Центральной Азии являлись различные пути и интерпретации мистики и суфизма. Только с этой позиции можно изучать и анализировать принципы и пути сохранения религиозных традиций и верований в душе значительной части мусульманского населения этого региона.

В течение долгих веков на территории Центральной Азии развивались различные религиозные секты и вероисповедания суфизма, среди которых можно отметить такие, как Нагшбандине, Кобравия, Кадерия и Ясавия. Ориенталисты считают, что в качестве покровителей «неофициального ислама» приверженцы различных сект суфизма сыграли важную роль в сохранении исламских традиций, которые составляют значительную часть повседневного быта населения региона. Суфийские духовные лица в течение долгих лет считались основными исполнителями неофициального ислама, наставлявшими народ на путь истины.

Одно из первых стадий проникновение ислама в обширную евразийскую степную зону, включавшую и территорию современного Казахстана – это VIII-IX веках. Особенности, присущие этой стадии, в значительной степени определили природу процессов исламизации в дальнейшем. Во-первых, в отличие от соседних городских

---

[1] Абуов А. Мировоззрение Ходжа Ахмета Яссави. Алматы, 1997.
[2] Султангалиева К.А. Ислам в Казахстане // Восток/Oriens. М., 1994. №3. С. 72-80.
[3] Санан Мехти, Путь Ясави и его роль в развитии ислама в Центральной Азии // Вестник Челябинского государственного университета. 2007. N 23. С. 150-159.

центров региона (Мавераннахра), территория Казахстана была зоной преобладания кочевого и полукочевого скотоводства. Лишь в ее юго-восточной части развивались оседло-земледельческое хозяйство, городская культура. И именно в этих районах ислам получил наибольшее распространение, что отразилось и в дальнейшем.

Во-вторых, к моменту проникновения ислама на территорию Казахстана ее населяли древнетюркские кочевые племена, чья духовно-религиозная жизнь отличалась большим разнообразием. Начиная с самых ранних эпох, здесь сосуществовали различные культурно-идеологические системы, среди которых огромный пласт автохтонных древнетюркских верований, в чьей основе поклонение природе и почитание предков, развитая магия, обожествление неба (тенгрианство). Эти верования испытали внешнее, в первую очередь, восточно-иранское влияние (зороастризм).[4]

Таким образом, дальнейшее проникновение ислама в регион и его влияние на политическую жизнь происходили в неразрывной связи с домусульманскими, а с приходом монгольских войск, и с монгольскими идеологиями. Эти процессы не были результатом борьбы идей, а скорее, гибкой аккультурации и адаптации различных идей.

Но ислам продолжал распространяться в последующие столетия. Так Ислам принял хан Золотой Орды Берке (1255–1266) и Хан Узбек (1312–1340).[5]

Религия превратилась в один из инструментов, обеспечивающих единство различных племен. Велась целенаправленная пропаганда ислама среди кочевников. Проповедники шли в степи из Поволжья и Средней Азии, из разных районов мусульманского мира. Среди миссионеров было немало представителей суфийского духовенства.[6] Ислам был признан официальной идеологией Казахского ханства, основоположниками которого в XV в. стали султаны Жанибек и Керей. Ислам стал одним из идеологических факторов, способствовавших укреплению верховной власти ханов и слиянию различных казахских племен в единую этническую общность. Жители Казахского ханства придерживались суннитского ислама ханафитского мазхаба, но при этом в общественной и частной жизни складывался своеобразный синтез ислама с элементами тенгрианства и шаманизма.[7]

Казахская государственность с момента своего зарождения опиралась на мусульманские правовые нормы. Свою приверженность шариату утверждали все казахские ханы от Керея и Жанибека до последнего общеказахского хана Кенесары (погиб в 1847 г.). Значительным шагом к внедрению ислама в общественную жизнь и юридическую практику стал кодекс законов «Жете Жаргы» (свод обычного права казахов), утвержденный ханом Тауке (ум. около 1718 г.). Нормы административного, уголовного и гражданского права, зафиксированные в этом документе, в значительной степени опирались на положения шариата.[8]

Столетиями жизненный уклад, традиции, кочевой образ жизни накладывал свои отпечатки на тот ислам, которые исповедовали и продолжают исповедовать казахский этнос. Огромное влияние на ислам в Казахстане повлияли древние верования протоказахов и древних тюрок и монгол – это так называемый суфизм и тенгрианство – комплекс верований, основанный на поклонение духам природы со своей мифологией. Особенности проникновения ислама и его эволюция в период средневековья наложили свои отпечатки на дальнейшее развитие как казахского этноса в целом, так и на развитие ислама внутри него.

Литература:

1. Абуов А. Мировоззрение Ходжа Ахмета Яссави. Алматы, 1997.
2. Галиев А. Традиционное мировоззрение казахов. Алматы. 1997.
3. Жусупов С. Ислам в Казахстане: прошлое, настоящее, будущее во взаимоотношениях государства и религии // Ислам на постсоветском пространстве: взгляд изнутри. М., 2001.
4. Санан Мехти, Путь Ясави и его роль в развитии ислама в Центральной Азии // Вестник Челябинского государственного университета. 2007. N 23. С. 150-159.
5. Султангалиева К.А. Ислам в Казахстане // Восток/Oriens. М., 1994. №3. С. 72-80.
6. Султангалиева К.А. Ислам в Казахстане: история, этничность и общество. Алматы. 1998.

[4] Галиев А. Традиционное мировоззрение казахов. Алматы. 1997.
[5] Султангалиева К.А. Ислам в Казахстане: история, этничность и общество. Алматы. 1998.
[6] Жусупов С. Ислам в Казахстане: прошлое, настоящее, будущее во взаимоотношениях государства и религии // Ислам на постсоветском пространстве: взгляд изнутри. М., 2001.
[7] Султангалиева К.А. Ислам в Казахстане // Восток/Oriens. М., 1994.
[8] Жусупов С. Ислам в Казахстане: прошлое, настоящее, будущее во взаимоотношениях государства и религии // Ислам на постсоветском пространстве: взгляд изнутри. – М., 2001.

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Жавлонбек Жумаев
(Фергана, Узбекистан)

КРАЕВАЯ ЗАДАЧА СО СМЕЩЕНИЕМ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ КОЛЕБАНИЙ СТРУНЫ

Рассмотрим уравнение

$$U_{xx} - U_{yy} = 0 \quad (1)$$

конечной односвязной области Ω плоскости переменных (x, y), ограниченной характеристиками $AC: x + y = 0,$ $BC: x - y = 1$ уравнения (1), выходящими из точек $A(0,0)$, $B(1,0)$ и отрезком J прямой y=0.

Задача. Найти функцию $U(x, y) \in C(\overline{\Omega}) \cap C^2(\Omega),$ обладающую следующими свойствами:

1) $U(x, y)$ регулярное решение уравнения (1) и области Ω,

2) $U(x, y)$ удовлетворяет условиям

$$U(x,0) = \tau(x),\ x \in \overline{J}, \quad (2)$$

$$a(x)D^{\alpha}_{0x^2}U(\frac{x}{2},-\frac{x}{2}) + b(x)D^{\beta}_{x^2 1}U(\frac{x+1}{2},\frac{x-1}{2}) = p(x)U_y(x,0) + q(x),\ x \in J, \quad (3)$$

где α, β -заданный действительные числа; а $\tau(x)$, $a(x)$, $b(x)$, $p(x)$, $q(x)$ – заданные непрерывные функции на $\overline{J}$. Здесь $D^l_{0x^k}$, $D^l_{x^k 1}$ -операторы дробного интегрирования порядка. l, при $l < 0$ и обобщенные в смысле Лиувилля производные порядка, l при $l > 0$ [1]. Это задача при $\alpha = \beta = 0$ исследована А.М.Нахушевым [2].

Литература:

1. Смирнов М.М. Уравнения смешанного типа.М.: Наука. 1985.-304с
2. Нахушев А.М. Дифференциальные уравнения 1969. Т.5, №1

Елена Моисеева
(Донецк, Украина)

ВКЛАД ЧЕБЫШЕВА В РАЗВИТИЕ МАТЕМАТИКИ

Чебышев Пафнутий Львович (1821–1894), русский математик и механик. Родился 14 (26) мая 1821 в с. Окатово Калужской губернии в дворянской семье, начальное образование получил дома. В 1837 поступил в Московский университет, в 1846 защитил магистерскую диссертацию «Опыт элементарного анализа теории вероятностей».

В теории вероятностей Чебешеву принадлежит заслуга систематического введения в рассмотрение случайных величин и создание нового приёма доказательства предельных теорем теории вероятностей – т. н. метода моментов (1845, 1846, 1867, 1887). Им был доказан закон больших чисел в весьма общей форме; при этом его доказательство поражает своей простотой и элементарностью. Исследование условий сходимости функций распределения сумм независимых случайных величин к нормальному закону Чебышев не довёл до полного завершения. Однако посредством некоторого дополнения методов Чебышева это удалось сделать А. А. Маркову. Без строгих выводов Чебышев наметил также возможность уточнений этой предельной теоремы в форме асимптотических разложений функции распределения суммы независимых слагаемых по степеням $n^{1/2}$, $n^{3/4}$,где n – число слагаемых. Работы Чебышева по теории вероятностей составляют важный этап в её развитии; кроме того, они явились базой, на которой выросла русская школа теории вероятностей, вначале состоявшая из непосредственных учеников Чебышева.[1]

В теории чисел Чебышев, впервые после Евклида, существенно продвинул (1849, 1852) изучение вопроса о распределении простых чисел. Он доказал, что функция p(x)– число простых чисел, не превосходящих x, удовлетворяет неравенствам

$$a\frac{x}{\ln x} \langle p(x) \langle b\frac{x}{\ln x},$$

где a < 1 и b > 1 – вычисленные Чебышева постоянные (a = 0,921, b = 1,06). Исследование расположения простых чисел в ряду всех целых чисел привело Чебышева также к исследованию квадратичных форм с положительными определителями. Работа Чебышева, посвященная приближению чисел рациональными числами (1866), сыграла важную роль в развитии теории диофантовых приближений. Он явился создателем новых направлений исследований в теории чисел и новых методов исследований.[2]

Наиболее многочисленны работы Чебышева в области математического анализа. Ему была, в частности, посвящена диссертация на право чтения лекций, в которой Чебышев исследовал интегрируемость некоторых иррациональных выражений в алгебраических функциях и логарифмах. Интегрированию алгебраических функций Чебышев посвятил также ряд других работ. В одной из них (1853) была получена известная теорема об условиях интегрируемости в элементарных функциях дифференциального бинома. Важное направление исследований по

математическому анализу составляют его работы по построению общей теории ортогональных многочленов. Поводом к её созданию явилось параболическое интерполирование способом наименьших квадратов. К этому же кругу идей примыкают исследования Чебышева по проблеме моментов и по квадратурным формулам. Имея в виду сокращение вычислений, Чебышев предложил (1873) рассматривать квадратурные формулы с равными коэффициентами. Исследования по квадратурным формулам и по теории интерполирования были тесно связаны с задачами, которые ставились перед Чебышевым в артиллерийском отделении военно-учёного комитета.[3]

Чебышев Пафнутий Львович – основоположник так называемой конструктивной теории функций, основной составляющий элемент которой – теория наилучшего приближения. Простейшая постановка задачи Ччебышева такова (1854): дана непрерывная функция *f* (*x*); среди всех многочленов степени *n* найти такой *P* (*x*), чтобы в данном промежутке [*a*, *b*] выражение было возможно меньшим.

$$\max_{a \le x \le b} \left| f(x) - P(x) \right|$$

Вывод:

Чебышев оставил яркий след в развитии математики и собственными исследованиями, и постановкой соответствующих вопросов перед молодыми учёными. Так, по его совету А. М. Ляпунов начал цикл исследований по теории фигур равновесия вращающейся жидкости, частицы которой притягиваются по закону всемирного тяготения.

Труды Чебышева ещё при жизни нашли широкое признание не только в России, но и за границей; он был избран член Берлинской АН (1871), Болонской АН (1873), Парижской АН (1874; член-корреспондент 1860), Лондонского королевского общества (1877), Шведской АН (1893) и почётным член многих других русских и иностранных научных обществ, академий и университетов.

Литература:

1. Лебедев С.Л. Честь дороже прибытка. Историческая повесть. – М.: МИФИ, 2011.
2. Люди русской науки: Очерки о выдающихся деятелях естествознания и техники / Под ред. С.И. Вавилова. – М., Л.: Гос. изд-во техн. теоретической лит-ры. – 2009.
3. Демьянов В. П. Рыцарь точного знания . – М. : Знание, 1999.

Научный руководитель:
кандидат экономических наук, доцент Иванина Елена Александровна.

Гулнозахон Хожиакбарова
(Фергана, Узбекистан)

БИР МАВЗУНИНГ СОДДА ТАҲЛИЛИ ҲАҚИДА

Ўқувчиларга билим беришда замонавий таълим технологияларининг аҳамияти тўғрисида сўз борганда Президентимиз И.А.Каримовнинг “Ўқув жараёнига янги ахборот ва педагогик технологияларини кенг жорий этиш, болаларимизни комил инсонлар этиб тарбиялашда жонбозлик кўрсатадиган ўқитувчи ва домлаларга эътиборимизни янада ошириш, қисқача айтганда, таълим-тарбия тизимини сифат жихатидан бутунлай янги босқичга кўтариш диққатимиз марказида бўлиши даркор” деган сўзларини таъқидлаш ўринлидир. Бу ҳақда “Обод турмуш йили” Давлат дастурида ҳам асосий йўналишлардан бири сифатида эътироф этилган.

Ҳозирги кунда жаҳон тажрибасидан кўриниб турибдики, таълим жараёнига ўқитишнинг янги, замонавий усул ва воситалари кириб келмоқда ва самарали фойдаланилмоқда.

Ушбу мақолада тригонометриянинг бир мавзуси, келтириш формулалари ва уларни қисқа ҳамда содда мантиқий усулда баёнлаш ҳақида фикр юритилади, бу эса аниқ тасаввур қилишга олиб келади.

Маълумки, тригонометрия фани коллежда 18 соат, мактабда 10 соат ажратилган бўлиб, ундан 4 соати келтириш формулаларига ажратилган. Математик формулаларни иложи борича геометрик шакллар ҳамда мантиқий символлар ёрдамида тушунтирилса ўқувчилар тез ва мукаммал билимга эга бўладилар.

Тарихдан маълумки, француз математиги Р.Декарт (1596-1650) ўзининг тўғри бурчакли координаталар системасини яратиши билан математиканинг ҳамма соҳаси мисли кўрилмаган даражада ўсишига эришган. Биз ҳам келтириш формулаларини геометрик ва мантиқий шакллар ёрдамида тушунтиришни вазифа қилиб қўйдик.

1-таъриф. *90°± α, 180°± α, 270°± α, 360°± α* бурчаклардан α бурчакка ўтказувчи формулаларни келтириш формулалари дейилади.

1- шакл

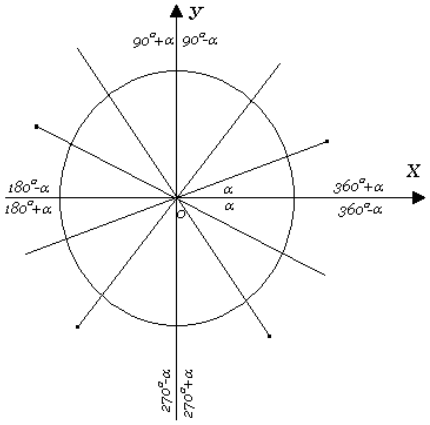

2-таъриф. Агар α бурчак горизонтал диаметрга тиралган бўлса, тенгликнинг ўнг томонидаги тригонометрик функцияни исми ўзгармайди, вертикал диаметрга тиралган бўлса, тригонометрик функцияни исми “қўшни” функцияга алмашади, яъни синус косинусга, тангенс контангенсга ва ҳ.к.

3-таъриф. Тенгликнинг ўнг томонидаги тригонометрик функциянинг ишораси, чапдаги тригонометрик функциянинг қаралаётган чоракдаги ишорасига қараб ўша ишора қўйилади.

2-шакл.

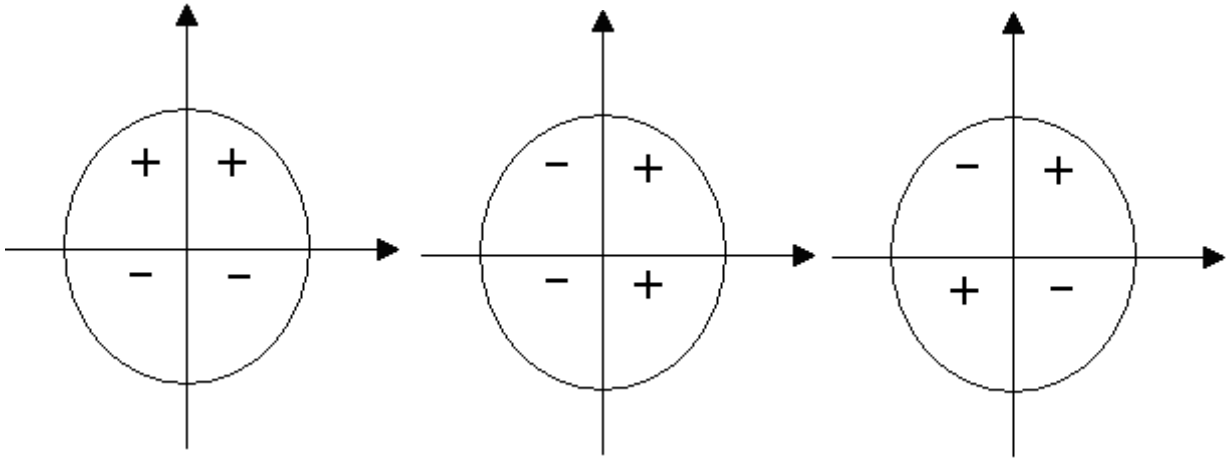

Агар мантиқан, тригонометрик функцияларнинг чорақдаги плюс ишораларини тўғри чизиқ билан бирлаштирсак, қуйидаги

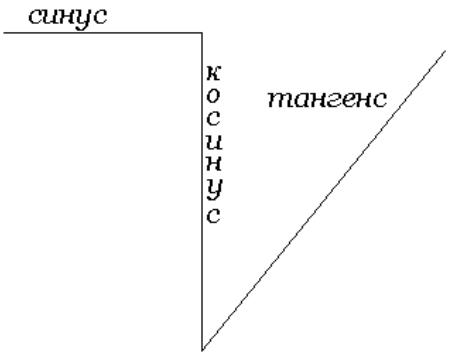

“илдиз”га ўхшаш шакл ҳосил бўлади. Демак, қолган чоракларда тригонометрик функцияларнинг ишораси минус деб тушунилади, синус – юқорида биринчи ва иккинчи чорак, косинус-ўнгда биринчи ва тўртинчи чорак, тангенс-диоганалда биринчи ва учинчи чорак. Демак, биринчи чоракда ҳар қандай тригонометрик функциянинг ишораси мусбат.

Юқорида 3 та таърифни билган ва 3 та шаклни тасаввур қилган ўқувчи дарсликлардан берилган 48 та келтириш формулаларини ёдламасдан мантиқан фикрлаб формулаларни тезда айта олади.

Дарсни мустахкамлаш учун қуйидаги технологияни қўллаш мумкин: 1.Ўқувчиларни 2. жамоага ажратилади. Ҳар бир жамоага алоҳида саволлар берилади. 2. Тарқатма материалларни тарқатилади. 3. Ишни боришини назорат қилиб баҳо қўйилади.

Мисол. $tg(270+\alpha)=ctg\alpha$, $sin(90^\circ-\alpha)=cos\alpha$, $(90^\circ-\alpha)$ вертикал диаметрга тиралган, шу сабабли “қўшниси”га алмашади, яъни $cos\alpha$ га биринчи чоракдалиги учун ишораси плюс бўлади, шу каби $tg(270^\circ+\alpha)=ctg\alpha$.

Фойдаланилган адабийтлар:

1. Ш.О.Алимов, О.Р.Ҳолмуҳамедов, М.А.Мирзааҳмедов. Алгебра. Дарслик. Тошкент – 2006.
2. В.И.Игошин. Математическая логика и теория алгоритмов. Саратов, 1991.
3. Ф.А.Верпаховский, А.С.Солодовников. Алгебра. 1974 г.

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Назгуль Аужанова
(Талдыкорган, Казахстан)

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ВАЛЬСА

На сегодняшний день молодежь все больше увлекается западными танцами и ритмами. Вальс, без которого не обходился ни один вечер, постепенно приходит в забытие. А ведь он был одним из самых любимых танцев. Современной молодежи непременно нужно овладеть навыками этого удивительного, прекрасного танца – вальса. Ведь первый танец, которым начинается выпускной вечер при окончании школы – это вальс. Первый танец в день свадьбы тоже вальс. И привить любовь к вальсу, научиться его грамотно, с чувством танцевать – задача классных руководителей, кураторов групп в вузе, руководителей танцевальных кружков [1].

По своей популярности, по своему распространению и по длительности существования, вальс превосходит все другие бальные танцы. Уже в конце 18 века во многих европейских странах наблюдается повальное увлечение вальсом. Одна из немецких газет в 1794 году писала, что «вальс распространяется подобно эпидемии насморка».

В 19 веке вальс распространился по всей Европе, приняв в каждой стране особую национальную окраску. Внимательный слух музыканта сразу отличит венские вальсы от французских вальсов Л.Делиба, от известного «Грустного вальса» финского композитора Я.Сибелиуса.

Вальс насчитывает около 200 лет своей жизни. За это время многое в нем изменилось и обогатилось. Большинство европейских бытовых танцев, исполнявшихся на протяжении XVI–XIX веков в самых разнообразных общественных кругах, по своему происхождению были непосредственно связаны с народными плясками. В их числе старинная сарабанда, гавот, буррэ, жига, менуэт и многие более поздние танцы – вальс, мазурка, полька [2].

Разумеется, в новой общественной среде народный бытовой танец часто отдалялся от своего первоначального облика. Примером могут служить многие французские, народного происхождения, танцы XVII-XVIII веков, изменившиеся в придворной среде и по содержанию и по формам воплощения. Это не было случайным явлением. Уже в эпоху Ренессанса в Италии танец становится выразителем торжественного придворного этикета, обязательной частью всевозможных придворных церемоний.

С этого момента разделяются судьбы и цели народного (крестьянского) и придворного (дворянско-феодального) танца, Если крестьянский танец отличался живостью и естественной свободой движений, то дворянско-феодальный танец был сдержанным, чопорным и скопанным. Этому ограничению способствовала пышная одежда придворных.

Новая эпоха в развитии придворного танца начинается во Франции, во времена абсолютизма. Любимым танцем Европы с 1669 года становится менуэт, основанный на сдержанном, коротком шаге. Умению танцевать менуэт обычно обучались годами. И танцевали его не ради развлечения, а для поддержания сословного этикета.

Постепенно из среды окрепшей буржуазии начали выдвигаться новые течения в танцевальном искусстве.

Появляется сельский танец контрданс, попавший в Европу из Англии, который танцуют ради, веселого совместного времяпрепровождения. Под именем котильона, кадрили или лансье, контрданс в течение долгих лет остается любимым танцем публичных балов.

На смену контрдансу, в эпоху стабилизации буржуазного порядка, пришли еще более оживленные и интимные танцы. Эта новая эпоха неразрывно связана с расцветом вальса. Однако не следует думать, что с появлением вальса другие танцы прекратили свое существование. Они продолжали жить, отображая сдвиги, происходившие в различных социальных слоях буржуазного общества на рубеже XIX века. Это весьма чутко подметил В.А.Моцарт, воспроизведя в «Дон Жуане» в знаменитой сцене бала своеобразную «социологию танца». С замечательным музыкально-театральным мастерством он дал одновременное сочетание в различных углах сцены трех пар, танцующих в различных ритмах. Изысканный Оттавио с Донной Анной танцует менуэт, Дон Жуан с простодушной Церлиной – контрданс, а его слуга Лепорелло с крестьянином Мазетто отплясывают в это время незамысловатый скорый вальс [3].

Трудно назвать точную дату рождения вальса. Он появился в городском быту во 2-й половине 18 века, постепенно развившись из народных танцев Австрии, Чехии и Германии. Непосредственными предшественниками вальса были австрийский народный танец лендлер, основанный на оживленном кружащемся движении, чешский танец фуриант и польский куявяк (с характерным чередованием двух и трехдольных ритмов).

К началу XIX века вальс распространился по всей Европе, разрушая вековые представления об эстетике дворянского салонного танца. Вначале его танцевали только в демократических общественных кругах.

Аристократы считали вальс «вульгарным, низким», пришельцем из другого мира. Именно поэтому его продвижение почти во всех странах встречало препятствия и ограничения, но остановить распространение нового танца было невозможно. Демократический по своему характеру, вальс противопоставил чопорности и жеманности аристократических танцев простоту, непринужденность и естественность движения, оживленность и свободу обращения. Основу вальса составляет плавное, скользящее, как бы раскачивающееся, вращающееся движение в трехдольном размере.

Мелодии и ритмы этого нового танца стали проникать и в театральную и в инструментальную музыку. По свидетельству академика Б.В.Асафьева, «чуткий, эмоционально гибкий ритм вальса быстро охватил всю музыку Европы, внедряясь во все жанры».

Впервые па сцене вальс появился в 1786 году в опере Мартини-а-Солера «Редкая вещь». Мелодия женского квартета из этой оперы, выдержанная в скором вальсообрабразном движении, стала вскоре широко популярной.

Решающий шаг в закреплении характера музыки вальса был сделан немецким композитором К.М. фон Вебером в его концертной пьесе «Приглашение к танцу», написанной в 1819 г. для фортепиано и впоследствии переложенной Г.Л.Берлиозом для оркестра.

Вальс в своем развитии неразрывно связан с Веной, вторым (после Парижа) танцевальным центром Европы. Это была не сегодняшняя Вена, где вместо музыки часто слышится раздирающий душу визг и вой джазов – результат влияния американской и английской «культуры», где вместо прелестных и изящных движений вальса

мы видим, как люди корчатся в непристойных позах, танцуя «буги-вуги». Это была Вена, где работали В.А.Моцарт, Людвиг ван Бетховен и Ф.Шуберт, где родился «король вальсов» Иоганн Штраус (сын).

Нельзя представить себе Вену XIX столетия без множества ресторанов с садом и без сада, но обязательно с оркестрами для танцев. Здесь венцы пели и танцевали венгерский чардаш, тирольские танцы, чешскую польку и, конечно, вальс.

Руководитель оркестра каждого крупного ресторана считал долгом чести создавать для своих музыкантов новую, собственного изобретения музыку.

В 30-х годах XIX века в Вене начинает звучать имя сочинителя вальсов Иосифа Ланнера, благодаря которому вальс приобретает мировое распространение. Сын перчаточного мастера, скрипач-самоучка, И.Ланнер организовал любительский квартет, в котором на альте играл 16-летний Иоганн Штраус – отец, сын владельца ресторана [4].

Ланнеровский квартет вскоре превратился в большой оркестр, популярность которого была очень велика. Так как И.Ланнер не мог поспевать во все места, куда его приглашали с оркестром, то он разделил его и во главе одной половины поставил Иоганна Штрауса-отца. И.Штраус-отец начинает писать музыку, и друзья становятся в положение конкурентов. Каждый из них изощряется в создании нового репертуара для своего оркестра

Вся интересующаяся танцами Вена разделилась на «ланнериаицев» и «штраусианцев». Конкуренты выступали в танцевальных залах, парках и садах.

Посещавший эти вечера, Г.Берлиоз писал: «Здесь молодежь предается страсти к танцу, очаровательной страсти, которая помогла венцам превратить салонный танец в предельно-художественное явление. Я проводил целые ночи напролет, наблюдал тысячи танцоров». Пусть вас не удивляет эта цифра–именно тысячи людей каждый вечер танцевали в Вене. На одной только масляничной неделе 1832 г. состоялось 772 бала, на которых перебывало 200.000 человек – ровно половина тогдашнего населения Вены.

После смерти И.Ланнера в 1842 г. слава И.Штрауса отца еще более упрочилась. Он написал свыше 250 вальсов, галопов и кадрилей, пользовавшихся в свое время популярностью.

Но «вальсовое» владычество И.Штрауса-отца было недолгим. Вскоре появляется новый конкурент, еще более талантливый и сильный. Это был его сын – Иоганн Штраус младший.

19-летним юношей, вопреки воле отца, он создал свой оркестр и выступил перед венской публикой. На следующий же день, «Венская газета» писала: «Доброй ночи, Ланнер. Добрый вечер, Штраус-отец! Доброе утро, Штраус-сын!».

15 октября 1844 года, набрав 15 человек музыкантов, И.Штраус-сын организовал свой первый танцевальный вечер! Штраус против Штрауса! Сенсация была огромной, и в танцевальном зале, где играл оркестр молодого И.Штрауса, как замечает современник, – «получить место за столиком было труднее, чем депутатское место в английском парламенте» Отныне между отцом и сыном начинается борьба за первенство в Вене. И.Штраус младший постепенно отвоевал все те районы, в которых до того властвовал оркестр его отца. Поединок продолжался с перерывами около пяти лет и прервался в 1849 году из-за смерти И.Штрауса-старшего [5].

Молодой И.Штраус уверенными шагами пробивает себе дорогу к мировой славе. Он объехал со своим оркестром все крупнейшие страны Европы, был в Америке – везде его выступления сопровождались подлинным триумфом.

Молодой И.Штраус с необычайной легкостью и быстротой сочинял музыку. Мелодии возникали подчас самым неожиданным образом и в самой неподходящей обстановке – записные книжки, ресторанное меню и даже собственные манжеты он часто превращал в нотную бумагу. Один за другим создавал Штраус свои замечательные вальсы, подкупающие поэтичностью, благородством и тонкостью художественного вкуса, яркой мелодической и ритмической изобретательностью, блестящим мастерством инструментовки, а, главное, исключительно ясным, полнокровным, жизнерадостным мироощущением. Лучшие из них словно рождены дыханием веселых улиц венских предместий того времени, навеяны поэзией огромного, как лес, венского парка. Недаром же одному из своих любимых вальсов И.Штраус дал название «Сказки венского леса». Мелодия другого вальса «Голубой Дунай», принесшего И.Штраусу мировую славу, стала настолько популярной, что считалась австрийской народной мелодией.

И.Штрауса младшего не случайно называли «королем вальса». Его музыка уже более 100 лет звучит и на танцевальных площадках и в концертах легкого жанра, и в опереточных театрах, и в серьезных симфонических концертах. И.Штраус написал 479 произведений, в числе которых 447 вальсов и 16 оперетт! [6].

В своем творчестве И.Штраус объединил понятия «серьезной» и «легкой» музыки. Он был «сочинителем танцев», но, сколько души, поэтичности, благородства, тонкости и вкуса вложил он в музыку этих танцев! Его мелодии свободно льются из души, в них, как говорил сам композитор, ему хотелось, и ликовать и все выплакать», в них слышится и шелест леса, и пение птиц, и плеск волн. Именно поэтому вальсы И.Штрауса и вся его музыка не потеряли своей прелести до настоящего времени.

Параллельно с широчайшим распространением вальса в быту, с появлением огромного количества чисто танцевальных пьес, вальс проникает и в камерную музыку многих западноевропейских композиторов и в оперную.

Очень много (около 250) вальсов для фортепиано написал крупнейший австрийский композитор Франц Шуберт. Его вальсы – это подлинные камерные миниатюры. Многие из них родились на так называемых «шубертиадах», т. е. на вечеринках в кампании друзей, где Ф.Шуберт всегда сидел за роялем и импровизировал для танцующих все новые и новые вальсы. Некоторые вальсы Ф.Шуберта появились во время его летних путешествий по Верхней Австрии, некоторые пыли специально сочинены для карнавального бала, для загородной прогулки и т. п. [4].

В вальсах Ф.Шуберта еще нет ни большого развития, ни обобщенности, которые впоследствии будут отличать «Вальс-фантазию» М.И.Глинки. В них еще очень много от быта. И все же, несмотря на их явное происхождение из бытового танца, они неизмеримо возвышаются над собственно танцевальной музыкой. Восприятие вальса русскими слушателями было многообразно и далеко от пустой развлекательности. В этом плане очень характерны обработки и простые подтекстовки вальса в русской вокальной музыке.

Каждая эпоха, каждая страна вносит в него свои характерные черты, старается обогатить его и сделать более разнообразным, и именно поэтому жанр вальса бессмертен. Он всегда будет оставаться одним из любимейших танцев человечества и всегда будет служить композиторам неиссякаемым источником художественного вдохновения.

Литература:
1. Аужанова Н.Б. Методические рекомендации по организации и проведению вечера вальса. – Алматы: ГРЮБ, 1981. – 74 с.
2. Тарасов В. В мире вальса. /Статья к музыкальному сборнику, фирма «Мелодия», 1989.
3. Ивановский Н. П. Бальный танец XVI-XIX веков. – Л.-М.: Музыка, 1978.
4. Милан Кундера. Вальс на прощание. – Прага: Изд-во «Азбука-классика», 2002. – 288 с.
5. Vom Wiener Walzer zur Wiener Operette. **–** Hamburg., 1964.

Жанерке Қадырбек
(Астана, Казахстан)

ВОСТОЧНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ КАК ИСТОЧНИК ВДОХНОВЕНИЯ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА

Взаимодействие художника с традицией – одна из актуальных проблем современного искусства. Каждая эпоха обладает своими, только ей присущими предметами искусства. Нынешний этап развития культуры характерен тем, что поиски новых форм происходят в условиях глобализации, когда дизайн находятся в процессе поисков новых средств выразительности, решает сложнейшие проблемы, в частности проблему возрождения и сохранения региональных культур. [2]

В нашу эпоху проблемы формирования материальной среды, окружающей человека, привлекают к себе внимание все более широких слоев населения. Едва ли найдется человек, которого не интересовали бы, скажем, вопросы, связанные с жильем, мебелью, красивыми и практичными предметами быта. Новому поколению людей более по душе мебель новых, современных форм, однако и старая не утратила своей притягательной силы.

Появившись с цивилизацией, мебель на протяжении веков неоднократно изменялась и имеет удивительную историю. Вроде бессловесная, она многое может рассказать о своих владельцах их нравах, вкусах, характерах, образе жизни.

Слово «Мебель» происходит от латинского «Мобилис», что означает «подвижный». И в самом деле, у мебели есть такое свойство перекочевывать с места на место вместе с хозяевами или без них (когда ее продают, покупают, дарят и т.п.)

Стул – самый обычный предмет мебели, биография которого насчитывает несколько тысяч лет.

По убеждению историков, стул изобрели в Древнем Египте. Многие века сидели на чем придется – камнях, пнях, примитивных скамьях, табуретах, а чаще всего прямо на земле или на полу, в лучшем случае застеленном циновками или коврами.

Безымянный гений догадался приделать к табурету спинку. Так появились на свет сиденья для правителей Древнего Египта – фараонов. Их стулья сразу же стали тронами.

А древние греки и римляне – в основном мужчины – сидячей позе предпочитали лежачую. Они лежа читали, писали, ели. Стулья были в распоряжении только женщин, детей, больных и тех, кто при выполнении какой-либо работы не мог обойтись без стула.[1]

Восток – дело тонкое, и сегодня теме взаимопроникновения культур Востока и Запада уделяется достаточно большое внимание.

Взять хотя бы софу. Этот непременный во всем мире атрибут квартир и домов подарила нам прекрасная страна – **Турция.** Небольшой низкий диван напоминает всем о восточных сказках, прочитанных в детстве, где волшебство чередовалось с описанием роскоши, шика и великолепного убранства султанских дворцов.

Еще один экзотический предмет мебели, дошедший до нас из Древней Турции, – оттоманка. Название ее произошло от французского слова «ottomane». Так на этом языке звучало «Осман» – имя династии, основавшей турецкую империю. Это был небольшой и мягкий диван без спинки, обитый ковром или тканью. На нем лежали или полулежа отдыхали султаны, опираясь на несметное число разных подушек.[2]

Жители Востока и Древней Индии имели своеобразную привычку сидеть на земле, скрестив под собой ноги. Такая поза использовалась и при сидении на стуле. Поэтому для эпохи Древней Индии характерным был стул без спинки с сиденьем круглой формы или табурет, состоящий из ажурного каркаса и подушки в виде сплющенного шара, своеобразный прообраз привычного для нас пуфа.

Для торжественных случаев использовалась роскошная мебель: парадный трон, с ножками, суживающимися внизу, выступающими верхними рейками, украшенными головами драконов. Если судить по дошедшим до нас изображениям, сидящие люди отдавали предпочтение одной позе: поджатая левая нога расположена на сидении, а сами они наполовину на корточках. Однако известны и более удобные лавки для сидения, напоминающие современную софу. [3]

В Древнем Китае стулья имели простую форму, они были сделаны в основном из бамбука. Существовали обычные табуреты на прямых ножках, складные стулья и стулья со спинками. Подлокотники у них были слегка изогнуты. Мебель для сидения могла украшаться резьбой, геометрическими фигурами и узорами. В домах богатых китайцев встречались изысканные табуреты, покрытые лаком и украшенные ажурной резьбой. Их могли ставить друг на друга и использовать как подставки для цветов и т.п. [4]

Японская мебель увидела свет, а свет увидел ее только в конце XIX века. Тогда в Европе впервые появились изделия из этой страны. Нужно сказать, что она привлекала внимание общества. Прикладное искусство Японии оказывало влияние на художников и поэтов, ремесленников и обычных людей. Стулья были только у знатных и богатых людей, в основном они были складными и брались с собой для удобства при переездах и прогулках. Остальные же японцы принимали пищу и пили чай, сидя на корточках или коленях, используя в качестве подстилки циновки.[5]

Древняя Византия. В обычных домах использовалась простая мебель. На кровати спала только хозяйка дома, мужчины ночевали в нишах, сделанных в стенах. Табуреты и стулья были обычных форм. Популярны были складные стулья. Ножки и спинки их могли быть выполнены в виде животных, широко использовались различные мотивы и орнаменты, резьба. Для хранения вещей использовались сундуки, которые также не отличались изяществом. Крышки такой мебели тоже были предназначены для сидения. Византийцы, позже, использовали в своем жилище низкие мягкие диваны и тахты, на манер восточных.[6]

Марокканская мебель является одним из самых уникальных и необычных образцов мировой культуры. В отличии практически от всей остальной мебели мира, именно она является наиболее яркой по цвету и необычной по своей форме, что придает этой мебели такой неповторимый шарм.

Шкафы, комоды, стулья, спинки стульев и диванов украшены деревянной резьбой, или кованные. Широко используется инкрустация: из верблюжьей кости, латуни, мельхиора и перламутра. Верблюд в Марокко – не только корабль пустыни, но и источником вдохновения для мастеров. Верблюжьи одеяла или обивка диванов и тахты (в богатых домах), а также из кожи резные светильники.[7]

Ливанские дизайнеры, Худа Бароди (Huda Baroudi) и Мария Хибри (Maria Hibri) из студии Бокья (Bokja) представили публике коллекцию отличной мебели, в обивке которой использовались винтажные ткани с восточными орнаментами.

Худа и Мария открыли студию Бокья (Bokja) в 2000-м году, их целью стало желание использовать древние кустарные традиции и чувственность Востока для производства современной дизайнерской мебели и аксессуаров.

Само название, Бокья (Bokja) – это старинное турецкое описание вельветового покрывала для различных предметов, которое использовали по особым случаям; например, как приданое для невесты. Все предметы в коллекции могут быть сделаны только в ручную, никакого массового производства не предполагается. Таким образом создаются современные вещи, которые дают новую жизнь бесценным старинным тканям.[8]

Изучив выше изложенный материал, делаем выводы. Целью данной работы является исследования истории мебели в частности стульев, сравнив восточный стиль с западным. Проведя все необходимые исторические изучения, необходимо четко усвоить всю конструкцию стула. Полученные знания станут существенной пользой в понимании стилевой направлении, а так же конструкции мебели современном дизайне.

Восточный стиль широко распространен не только на востоке, но и в других странах. К сожалению, полностью показать все изученные материалы, всю красоту древней восточной мебели не позволяет объем работы. Однако, опираясь на поставленные задачи, удалось узнать сущность стула, его нужду в жизни, цвет, форму, и материал. На базе полученных знаний были выявлены сходства и различия между древним и современным дизайном. Для завершения полной картины, автором данной работы были сделаны эскизы в восточном стиле используя современные формы стульев в дизайне.

Марокканский

Индийский

Японский

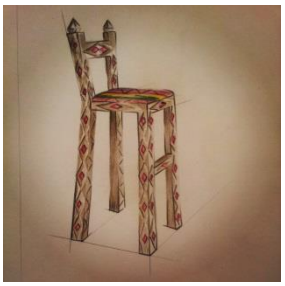
Турецкий

Китайский

Литература:

1. Ким Александрович Боровик «Мебель от А до Я»:
2. Что лучше – софа, тахта или оттоманка ? [Электронный ресурс]– Режим доступа: http://www.kupi-krovat.ru/sectionarticles/articleID98/
3. Мебель Древней Индии: мозайка и резьба [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.radius-line.ru/mebel-drevney-indii-mozayka-i-rezba.html
4. Мебель Древнего Китая – простота и функциональность [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.radius-line.ru/mebel-drevnego-kitaya-prostota-i-funktsionalnost.html
5. Мебель Древней Японии [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.radius-line.ru/mebel-drevney-yaponii.html
6. Мебель Византии [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.radius-line.ru/mebel-vizantii.html

7. Блог об эксклюзивной мебели История марокканской мебели [Электронный ресурс] -Режим доступа:http://subscribe.ru/archive/home.interior.exclusivmebel/201008/19112718.
8. Электронный ресурс – Режим доступа: www.bokjadesign.com

Научный руководитель: преподаватель кафедры «Инженерная графика и дизайн», архитектурно-строительного факультета ЕНУ им. Л.Н. Гумилева Юлдашева Н.А.

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Шолпан Сакипова, Кабира Курбиева, Сауле Изенбаева
(Алматы, Казахстан)

РОЛЬ ФИЗИКИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО АГРОИНЖЕНЕРА

Проблема подготовки квалифицированных агроинженерных кадров обусловлена новым этапом социально-экономического развития Казахстана, требующим значительного повышения кадрового потенциала страны на основе инноваций в системе образования. Коренные изменения методов и механизмов государственного регулирования рыночных отношений предопределили потребность в высококвалифицированных и конкурентоспособных специалистах [1], и диктуют необходимость совершенствования процесса подготовки агроинженера, использования инновационно-исследовательских методов организации учебно-познавательной деятельности, обеспечивающих формирование творческой профессионально направленной личности.

В современных условиях обеспечения направленности подготовки будущих специалистов в сторону их предстоящей профессиональной деятельности возросла значимость физики как научной основы техники и возникла необходимость в разработке системы профессиональной направленности физики в аграрных вузах, обеспечивающей научные основы формирования профессионально-специальной компетентности студентов-будущих специалистов.

Среди естественных наук физика занимает главенствующее положение в силу своей лингвистической и методологической роли по отношению к другим естественным наукам, область физических знаний и методов исследования, составляют основу всего естествознания

Следовательно, преподавание физики и других естественнонаучных дисциплин нужно перевести на другой качественно новый уровень. Для этого необходимо кардинальное изменение учебного процесса в вузах, когда студент выступает в роли пассивного потребителя знаний по классическим учебникам физики, очень объемным и однообразным по подаче материала.

Физика и другие базовые естественнонаучные дисциплины являются основой для дальнейшего изучения инженерных спецдисциплин. Знание фундаментальных законов физики, которые не устаревают при развитии науки и техники дают возможность специалисту адаптироваться в мире быстро меняющихся технологий, Но в современном инженерном образовании роль физики не исчерпывается усвоением фундаментальных понятий и законов.

В начале 80-х годов на изучение курса общей физики в вузах отводилось 4 учебных семестра по 18 недель. При таких условиях можно было обеспечить достаточный уровень знаний и умений у будущих агроинженеров. Сегодня согласно учебному плану вузов на базовый курс физики отводится всего 2-3 кредита при его изучении в один 15 недельный семестр.

Ограниченность учебного времени и необходимость в связи с этим эффективного использования доли учебного времени для самостоятельной работы студентов (СРС), требуют разработки новых эффективных дидактических приемов, направленных на глубокое усвоение получаемых знаний и отработку практических действий, основываясь на повышении уровня самостоятельности и творческой активности в процессе познавательной деятельности.

Речь идет не просто об увеличении числа часов на самостоятельную работу. Усиление роли СРС означает принципиальный пересмотр организации учебно-воспитательного процесса, чтобы развивать у студента умение учиться самостоятельно, формировать у него способности к саморазвитию. Решающая роль в организации СРС принадлежит преподавателю, который должен работать не со студентом «вообще», а с конкретной личностью, с ее сильными и слабыми сторонами, индивидуальными способностями и наклонностями. Задача преподавателя – увидеть и развить лучшие качества студента как будущего специалиста высокой квалификации.

Самостоятельная работа студентов (СРС) способствует формированию деятельностной творчески развитой личности, способной самостоятельно делать выбор и реализовывать цели, которые выходят за рамки, предписанные стандартами, умеющей анализировать возникающие в производстве проблемы, находить их оптимальное решение, что в конечном итоге определяет компетентность специалиста.

В этом плане следует признать, что *самостоятельная работа студента* является не просто важной формой образовательного процесса, а должна стать его основой. Цель учебной СРС – научить студента осмысленно и самостоятельно работать сначала с учебным материалом, затем с научной информацией, заложить основы самоорганизации и самовоспитания с тем, чтобы привить умение в дальнейшем непрерывно повышать свою квалификацию.

Цель поиска новых подходов в преподавании физики – максимальная адаптация учебного процесса к индивидуальным особенностям студентов, в обучении приемам СРС, самоконтроля, приемам исследовательской деятельности; в развитии и совершенствовании умений самостоятельно работать, добывать знания.

Рассмотрим некоторые методы и приемы, наиболее приемлемые для преподавания физики и способствующих повышению эффективности обучения.

Для решения проблемы систематизации знаний и наилучшего их усвоения служит *модульная технология обучения*, заключающаяся в дроблении объемной информации на определенные дозы – модули, обусловливающие необходимую управляемость, гибкость и динамичность процесса обучения.

В начале изучения модуля перед студентами ставится цель, какие физические теории, формулы, методы он должен знать, указываются источник получения знаний – учебники и методические пособия. Изучение модуля завершается контролем. Основным показателем является объективность оценки, поэтому в самом начале изучения модуля студенты должны четко знать систему контроля и критерии оценки знаний.

Широко распространенная в современной практике вузов *рейтинговая система* – это регулярное отслеживание качества усвоения знаний и умений по дисциплине, позволяет добиться более ритмичной работы студента в течение семестра. По программе дисциплины Sillabus, в котором расписаны баллы по всем видам учебной деятельности студент сам может регулировать свои учебные достижения.

Весьма полезным также, в условиях инновационного образовательного пространства может быть применение *тестового контроля знаний и умений* студентов, который отличается объективностью, экономит время преподавателя, в значительной мере освобождает его от рутинной работы и позволяет в большей степени

сосредоточиться на творческой части преподавания. Весьма эффективно использование тестов при СРС для самообучения и самоконтроля. В этом случае студент сам проверяет свои знания, не ответив сразу на тестовое задание, студент получает подсказку, разъясняющую логику задания и выполняет его второй раз.

Удовлетворение повышающихся, из года в год требований к подготовке инженера, агроинженера в условиях продолжающегося ограничения времени на изучение физики, следовательно, возрастание информативной емкости учебного материала, недостаточность средств для обновления материально-технической базы, невозможно без внедрения информационных технологий (ИТ) в образовательный процесс.

Внедрение ИТ в образовательный процесс позволяет обойти многие трудности и в сочетании с традиционными повышают качество образования, позволяют побудить студента к более активной учебной деятельности, индивидуализировать учебный процесс, более эффективно использовать учебное время. При изучении курса физики можно использовать видеоверсии лабораторных работ и видеозадачи, компьютерное моделирование физических явлений и процессов, выполнять виртуальные лабораторные работы, делать компьютерную обработку и анализ данных лабораторных работ, компьютерное тестирование в режиме тренинга и контроля. Фактически каждый вид деятельности студента можно сопровождать поддержкой отдельных элементов ИТ.

Следует отметить и все шире проникающие в учебный процесс автоматизированные обучающие и обучающее – контролирующие системы, которые позволяют студенту самостоятельно изучать и одновременно контролировать уровень усвоения материала.

В данное время в вузах Казахстана поэтапно вводится система электронного обучения «e-learning», которое подразумевает техническое оснащение вузов современными мультимедийными средствами обучения, широким доступом Интернет и использование электронного ресурса учебного материала. В связи с этим есть возможность применения повсеместно электронных учебников нового поколения и формата по физике, которые обычно включают в себя теоретический материал, виртуальные лабораторные работы, банк тестовых вопросов и т.д. Самостоятельно работая с ними студент может непосредственно интерактивно участвовать в получении и закреплении знаний. Нужны современные инновационные учебники на государственном языке, в которых должна быть целостность подачи материала, тестовые задания не должны быть односторонними, должны давать возможность для самопроверки знаний студенту во время СРС, имеющиеся аннимации должны сопровождаться объяснениями и обозначениями, в задачах должен быть указан алгоритм решения, лабораторные работы должны быть по всем разделам физики, имеющиеся графики и рисунки должны соответствовать современным требованиям дизайна учебников. В то же самое время, в погоне за инновациями нужно постараться избегать «геймизации» процесса обучения.

Сочетание фундаментального содержания учебных программ по физике с лабораторно-практической формой усвоения неоценимо для развития интеллектуальных способностей необходимых для качественной подготовки специалиста, конкурентоспособного на современном рынке труда, который должен не только освоить определенную сумму знаний и решать типовые задачи, но и обладать способностью к самообразованию, творчеству, адаптации к изменяющимся условиям деятельности, самостоятельной постановке задач и их решению.

При составлении учебно-методического и дидактического комплекса по физике нужно учитывать будущую специализацию бакалавров многопрофильного аграрного вуза. В образовательных программах, необходимо давать достаточный объем материала по тому разделу физики, который необходим для будущей специальности выпускника.

При этом главным системообразующим фактором в учебных планах вузов, несомненно, должна стать специальность. Она является сферой приложения полученных знаний, проверкой их правильности. Знания представляют наибольшую ценность для будущих специалистов, если они вписываются как элементы в систему знаний по данной специальности

Чтобы выпускник аграрного вуза был конкурентоспособным и востребованным, он должен уметь работать с современными измерительными и контролирующими приборами, приобретать научно-исследовательские навыки работы с ними. На лекционных занятиях по физике студент получает необходимый объем теоретического материала, на лабораторных занятиях он овладевает навыками работы с современной измерительной и контролирующей аппаратурой, также на практических занятиях по физике он приобретает инженерные навыки расчета и развивает логику мышления.

Применение инновации в преподавании физики тесно связано с повышением эффективности обучения и направлены на конечный результат образовательного процесса – это подготовка высококвалифицированного специалиста, имеющего фундаментальные и прикладные знания, способного успешно осваивать новые, профессиональные и управленческие области, умеющего гибко и динамично реагировать на изменяющиеся социально-экономические условия, обладающего высокими нравственными, гражданскими и лидерскими качествами.

Литература:

1. Послание Президента РК Н.А.Назарбаева народу Казахстана. Астана, 2010.

Бакытгуль Абыканова,
Шара Сырбаева, Гульдана Бекова
(Атырау, Казахстан)

ELECTRONICS WORKBENCH ПРОГРАММАСЫМЕН ДЕШИФРАТОРДЫ ЗЕРТТЕУ

1. Жұмыстың мақсаты:

- Дешифратордың жұмыс істеу принциптерімен танысу.
- Дешифратор жұмысына басқарушы белгілердің (сигналдардың) әсерін зерттеу.
- Дешифраторлар негізінде функционалды модульді зерттеу және іске асыру.

2. Керекті және қосымша құрал-жабдықтар

- логикалық түрлендіргіш (анализатор)

- тактілі генератор
- қосқыштар
- жарық диодты индикаторлар

3. Практикалық ұсыныстар :

Дешифраторлар ең көп қолданылатын жинақталған құрылғылар болып табылады, сондықтан оның схемасы жинақтаушы құрылғылардың ортақ мақсаты арқылы жүзеге асады:

- қондырғы жұмысының сөздік түсіндірмесі
- кестені құру жұмысы
- логикалық түсінікті жазу
- схеманы құру

Бұл жұмыста сипаттамасын анықтайтын бір мүмкін схемасының схемасы және де дешифратордың анықталған микросхемасының жұмысы зерттеледі.

4. Теориядан қысқаша мәліметтер

1. Комбинациялық схемалар

Комбинациялық схема деп – шығыс және кіріс тетіктеріндегі сигналдардың мәндерінің арасындағы бір мәнді сәйкестіктерді іске асыратын логикалық схеманы айтады. Комбинациялық схемаларды іске асыру үшін интегралды схема түрінде шығарылатын логикалық элементтер қолданылады. Бұл топқа дешифраторлар, шифраторлар, мультиплексорлар, демультиплексорлар, сумматорлардың интегралды схемалары жатады.

2. Дешифраторлар

Дешифратор – n ақпарат кіретін тетігі және 2^n ақпарат шығатын тетіктері бар логикалық комбинацилық схема. Кіріс тетігіндегі логикалық деңгейдің әрбір комбинациясына 2^n шығыс тетігіндегі активті бір деңгей сәйкес келеді. Кәдімгі кезде n=2, 3 немесе 4-ке тең. 1-суретте n=3 дешифраторы көрсетілген, логикалық нольдің деңгейі активті деңгей болып табылады. C, B, A кірісінде логикалық деңгейге мынадай комбинациялар беруге болады: 000, 001, 010, ... 111, барлығы 8 комбинация. Схеманың 8 шығысы бар, олардың біреуінде төменгі потенциал, ал басқаларында жоғарғы потенциал қалыптасады. Активті (нольдік) деңгей қалыптасатын жалғыз шығу тетігінің номеріне N саны сәйкес келеді, бұл сан кіру тетігінің C, B, A күйімен мынадай түрде сақталады: $N=C\cdot 2^2+B\cdot 2^1+A\cdot 2^0$. Мысалы, егер кіру тетігіне логикалық деңгейдің 011 комбинациясы берілсе, онда микросхеманың сегіз шығыс тетіктерінің (Y0, Y1, …Y7) N=3 номерлі шығыс тетігінде (Y3=0) сигналдың нольдік деңгейі қалыптасады, ал қалған шығыс тетіктерінде логикалық бірлік деңгейлер болады. Мұндай қалыптасу принципін шығу тетігіндегі сигналдар үшін төмендегідей түрде сипаттауға болады:

$$Y_i = \begin{cases} 0, \text{ егер } i = k; \\ 1, \text{ егер } i \neq k; \\ k = 2^2 \cdot C + 2^1 \cdot B + 2^0 \cdot A. \end{cases}$$

Байқасақ, Y3 шығыс тетігінде сигналдың деңгейі мынадай қатынаспен сипатталады:

$$Y3 = \overline{\overline{C} \cdot B \cdot A} = 0.$$

5. Экспериментті жүргізу тәртібі

Ewb -1 логикалық элементтерді зерттеу.

1 – суретте берілген дешифратор схемасы құрылады және оның жұмысы зерттеледі де нәтижесін кестеге енгізіледі.

Алынған нәтижелер бойынша дешифратордың шығыс сигналдары және басқару сипаттамасын қорытындылау керек.

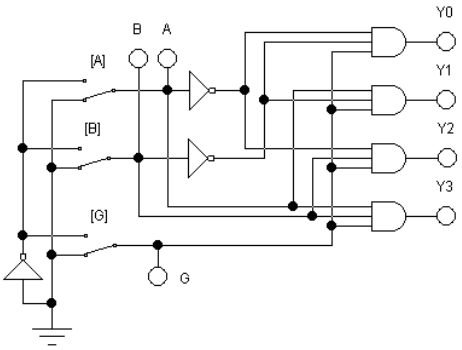

Сурет 1. Дешифратор схемасы

Кесте1.

G	B	A	Y3	Y2	Y1	Y0

Ewb -2 Дешифратор микросхемасының жұмысын зерттеу.

Дешифратор микросхемасының жұмысы зерттеледі (сурет 2).

Алынған мәліметтер бойынша дешифратордың шығыс сигналдарының және басқару сипаттамасы бойынша қорытынды жасалды

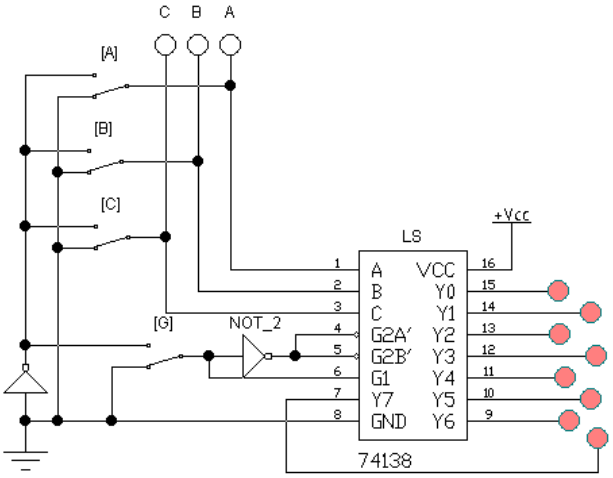

Сурет 2.

6. Бақылау сұрақтары

1. Дешифратр схемасының мысалдағы жинақталған схемасының құрылу принципін түсіндіріңдер.
2. Дешифратор жұмысы қалай басқарылады?
3. Дешифратордың адрестік сигналдары қандай жұмыс орындайды?

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Под ред. Д.И.Панфилова Электротехника и электроника. Лабораторные работы на ПК. Санкт-Петербург, 2002.
2. Угрюмов Е.П. Цифровая схемотехника. – СПб.: БХВ – Санкт-Петербург, 2000 – 528 с.: ил.
3. Электротехника и электроника в экспериментах и упражнениях: Практикум на Electronics Workbench: В 2-х томах /Под общей редакцией Д.И.Панфилова. М.: ДОДЭКА,2000.

Неля Биць
(Львів, Україна)

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ – ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Протягом останніх кількох років, вивчення іноземних мов стало не так засобом саморозвитку, скільки необхідністю. Ще 20 років тому знання мови було потрібно лише у роботі деяких сфер, тоді як зараз володіння хоча б однією іноземною мовою є обов'язковим. Знання мови відкриває перед нами більші можливості: простіше знайти роботу, менше труднощів виникає при відпочинку в інших країнах, відсутність мовного бар'єру дозволяє знайти більше друзів, і навіть людина збагачує своє свідомість, занурюючись у вивчення іноземної культури, традиції інших народів. Головною проблемою навчання мови є вік учня. Ще донедавна іноземна мова вивчалася лише в школі. А сьогодні батьки прагнуть розпочати навчання якомога швидше, адже дошкільний вік визнаний психологами найсприятливішим періодом для засвоєння нової інформації.

Навчання іноземної мови є не обов'язковим, але бажаним компонентом дошкільної освіти. Таке навчання є важливим засобом гармонійного розвитку особистості, формування її життєвої компетенції. Побудований правильно з дидактичного та лінгвістичного поглядів, процес навчання сприяє реалізації змісту всіх сфер життєдіяльності дітей, визначених базовим компонентом дошкільної освіти («Я сам», «Люди», «Культура», «Природа»), і має самостійне освітнє значення. Діти, які у дошкільному віці один-два роки залучалися до вивчення іноземної мови, за умови, що це навчання організовувалося методично правильно, успішніше навчаються у школі, краще засвоюють курс будь-якої іноземної мови. Навчання дошкільників англійської мови – це особливий вид освітньої діяльності. У процесі навчання мова виступає водночас предметом і провідним засобом навчання. У процесі навчання діти не вивчають складових частин незнайомої мови, а одразу опановують її як засіб спілкування. [5, с. 7].

Згідно із програмою дошкільного навчання дітей англійської мови, у дитячому садку вивчення іноземної мови проводиться виключно в усній формі. Таким чином, пріоритетним завданням вчителя є розвиток навичок говоріння та аудіювання. Мова є не метою, а засобом спілкування. Щоб людина заговорила, у неї має виникнути потреба це робити, іншими словами – має бути мотив для висловлювання. Тому для володіння мовою недостатньо знати велику кількість віршів чи пісень іноземною, потрібно ще й вміти використати вивчені слова та вирази у необхідних ситуаціях. Отже педагог, обираючи форми та методи навчання, створює для дітей штучне іншомовне середовище, відповідно до теми, що вивчається. Це може бути розмова двох друзів про їх сім'ї, домашніх тварин, улюблені іграшки, одяг. Існує досить велике різноманіття засобів організувати навчальний процес так, щоб гармонійно поєднати реальну мовленнєву діяльність із використанням досить обмеженого лексичного матеріалу, вивченого до цього.

Слід зазначити також, що надзвичайно важливим є створення мовного середовища на занятті вже на ранньому етапі. Учитель повинен максимально багато говорити англійською, використовуючи міміку, жести та інші засоби, які він вважає доцільними, для полегшення розуміння того, що він говорить, адже у дітей протягом дня немає більше можливості чути нову мову за межами заняття. Мова має бути простою, проте природньою. Ми знаємо з досвіду, що маленькі діти здатні зрозуміти, що їм говорять, навіть якщо вони не розуміють значення окремих слів.

Розуміючи таким чином той чи інший меседж, вони починають розуміти мову. Це є фундаментальною основою людського спілкування. Якщо добре розвинути в дітей ці здібності розуміння мови на ранньому етапі, то у початковій школі вони використовують цей досвід для засвоєння нової лексики або нових структур. У силу своїх психологічних особливостей діти майстерно використовують свій обмежений словниковий запас для осмисленої мовленнєвої діяльності. Цей феномен розглядається як інстинкт. Навіть ми, дорослі, коли використовуємо іноземну мову інколи, щоб порозумітися, просто утворюємо нові слова за аналогією з тими, які знаємо, чи у відповідності до відомих нам граматичних структур і навіть використовуємо рідну мову з іноземним акцентом. Окільки інтеракція і комунікація є визначальними у навчальному процесі під час вивчення іноземної мови, дуже важливо навчити дітей простих, але важливих для спілкування англійських виразів, так званої classroom language. Що раніше це зробити, тим ефективнішим буде процес спілкування. [1, с. 42].

Єдиним шляхом формування у дошкільників пізнавальних мотивів та інтересу до вивчення англійської мови має стати надання цим мотивам та інтересам ігрової спрямованості, оскільки ігрова діяльність у цьому віці є провідною. Лише ігрова комунікативна спрямованість кожного заняття дає змогу зробити навчання таким, щоб іншомовний матеріал запам'ятовувався, осмислювався дитиною мимовільно. Мотивами спілкування для дитини є радість від організованої діяльності, задоволення від усвідомлення набутих знань і навичок, зацікавленість вивченням іноземної мови. Організаційні форми та вибір технології навчання тісно пов'язані з віком та місцем проведення занять. У грі дитина буде мимовільно докладати зусиль, напружувати пам'ять, вправлятися у вимові звуків, вживанні іншомовних слів та фраз. [3, с. 97].

Добираючи форми та методи навчальної діяльності вчитель звертається до затверджених державою програм вивчення іноземної мови дітьми дошкільного віку. Він визначає для себе мету та завдання роботи з дітьми, визначає сутність розвиваючої, виховної та навчальної цілей на кожному занятті. При цьому вчителю, що проводить заняття з іноземної мови важливо знати психофізіологічні особливості дітей, вміти вибудувати процес іншомовного спілкування, не забуваючи про специфіку пам'яті дітей дошкільного віку, їх працездатності та втомлюваності, потреби в чергуванні різних видів діяльності. Одні діти засвоюють поданий матеріал миттєво та на наступному занятті здатні відтворити його у запропонованих ситуаціях, а інші для цього потребують більше часу та практичних занять, навіть індивідуальних. Вважаємо, що педагогу для вирішення даної ситуації допоможуть не лише знання, отримані під час вивчення предмету «Методика викладання іноземної мови в дошкільному закладі», а його набутий у ході практичних занять з дітьми досвід. Так званий «метод проб і помилок» веде до особистого удосконалення й набуття професійної компетенції.

Окремого висвітлення потребує проблема самоосвіти фахівців з іноземної мови для дошкільних навчальних закладів. Як правило, у дитячих садках працюють випускники педагогічних училищ, коледжів, інститутів. Після закінчення навчального заладу вони володіють належних рівнем знань із педагогіки, психології та методики викладання різних дисциплін, у тому числі й з англійської мови. Але специфіка мови (і не лише англійської) у тому, що це живий організм, який постійно змінюється, залежно від процесів у світі, політично-економічних подій у певній країні та технічного прогресу. Слова і вирази, які були поширені ще кілька десятків років тому, можуть поступово зникати з комунікативної практики або бути заміненими іншими, сучасними лексичними одиницями. Крім того, програма навчання не обмежує автономності та творчості вчителя. Він має право на варіативний вибір та розподіл навчального матеріалу, на використання різних форм роботи, технологій, засобів організації діяльності з дітьми різного віку та індивідуального досвіду. Тому вчителі іноземної мови повинні пам'ятати про необхідність постійного самовдосконалення як свого мовного рівня, так і методики викладання предмету. На даний час в Україні є великий вибір книг, підручників, посібників та допоміжних засобів для навчання англійської мови саме дітей дошкільного віку. Існують і спеціальні методики, за якими працюють спеціалісти на курсах раннього вивчення мови. Це, зокрема, програма Helen Doron "Early English", навчальні комплекси Happy Hearts, Little Friends, First Friends, My Little Island, My First English Adventure, Young Children's Picture Dictionary, Pockets та інші. Все більшої популярності набуває робота приватних садочків, де вивчення мови може бути полегшеним використанням технічних засобів, таких як відеоплеєрів та комп'ютерів. Багато сучасних підручників зарубіжних видавництв мають в якості додатка програмне забезпечення для роботи на інтерактивних дошках. Інтерактивна дошка (Interactive whiteboard), це великий сенсорний екран, що працює як частина системи, до якої також входять комп'ютер і проектор. За допомогою проектора зображення робочого столу комп'ютера проектується на поверхню інтерактивної дошки. У цьому випадку дошка виступає як екран. Із зображенням на дошці можна працювати, вносити зміни та позначки. Дошкою можна керувати як за допомогою спеціального стилуса, так і за допомогою дотиків пальцем. При роботі з інтерактивною дошкою учень засвоює інформацію не тільки через аудіальний і візуальний канали сприйняття, але й через кінестетичний канал, який майже не використовується в сучасній педагогіці. [6].

Отже, бачимо, що мова вивчається через особисту діяльність дітей на заняттях, через спілкування вчителя і дітей та дітей між собою під керівництвом вчителя. Створення позитивного, емоційно-комфортного середовища, де кожен учасник є активним, важливим об'єктом навчання відіграє велику роль у формуванні комунікативних навичок з іноземної мови. Завдання дошкільного навчання іноземної мови передбачає навчити дітей вміти вступити у мовленнєвий контакт із співрозмовником, долучитися до розмови, отримати і передати елементарну інформацію, пов'язану зі змістом дитячого спілкування, припинити спілкуватися та ін., а не просто сказати якусь фразу іноземною мовою.

Література:

1. Воробйова Т. В. Особливості організації навчальної діяльності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку в процесі вивчення іноземної мови (психологічний та методичний аспекти) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – № 8
2. Глушок Л.М. Особливості вивчення іноземної мови дітьми дошкільного віку в процесі становлення особистості // Педагогічний дискурс – 2011. – № 9
3. Дмітренко Н. Шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови у дошкільних навчальних закладах України // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ – 2010. – Спецвипуск 4. Частина 1
4. Роман С. В. Раннє навчання іноземної мови як предмет методичної підготовки студентів і фахового вдосконалення вчителів-предметників // Іноземні мови. – 1995. – № 1.
5. *Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку. Програма, методичні рекомендації. – К.: Шкільний світ, 2008. – 111с.*
6. http://ru.wikipedia.org/wiki/

Светлана Волкова (Москва, Россия),
Светлана Пустовит (Калуга, Россия)

КАЧЕСТВЕННЫЕ ЗАДАЧИ ПО ХИМИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

Качественные задачи по химии имеют много функций в обучении. Среди них важной является формирование технического мышления школьников, которое проявляется в развитии творческих способностей, мотивов, знаний и умений, субъективной новизны, оригинальности, пространственного воображения.

Под техническим мышлением мы понимаем комплекс интеллектуальных процессов и их результатов, которые обеспечивают решение задач технической деятельности (проектирование, моделирование, конструирование, патентование изделия, др.). Как разновидность практического мышления техническое мышление включает три взаимосвязанных компонента (понятийный, образный и практический) и осуществляется при помощи известных мыслительных операций (анализа, синтеза, обобщения, сравнения, абстрагирования и др.). Поделимся своим опытом формирования технического мышления школьников на следующем примере.

Качественная задача. Сконструировать прибор для определения электрической проводимости веществ.

Для решения этой задачи необходимо организовать деятельность в три этапа: проектирование, моделирование, конструирование, которые способствуют формированию у учащихся трёх компонентов технического мышления.

На этапе проектированием прибора с целью стимулирования познавательных интересов учащихся необходимо показать им актуальность работы. Поэтому мы создаём проблемную ситуацию, мотивирующую учащихся на изготовление прибора для исследования электрической проводимости веществ, формулируем познавательную задачу.

Проблемная ситуация.

1. Для чего необходим данный прибор? 2. С какой целью возникает необходимость проектирования прибора? 3. Какие опыты можно проводить, используя предполагаемый прибор? 4. Что такое электрический ток? 5. Какие вещества проводят электрический ток? 6. Какие источники света вы знаете? Формулируем познавательную задачу: для определения веществ, обладающих электрической проводимостью, нужен прибор, удобный в эксплуатации на уроке и в домашних условиях.

Даётся техническое задание. Техническое задание – создать прибор, обеспечивающий выполнение химического эксперимента по определению электрической проводимости веществ; изучению зависимости степени электролитической диссоциации от разбавления раствора. Прибор может использоваться при проведении лабораторных работ и демонстрационных опытов на уроках, факультативных и кружковых занятиях по химии в 8-11 классах общеобразовательных учреждений.

Предлагаем учащимся определить технико-экономические и эргономические требования к прибору для исследования электрической проводимости веществ. Для этого обсуждаем следующие вопросы: 1. Какие габариты и вес должен иметь прибор? Почему? 2. Какие источники питания можно использовать для проектирования прибора? 3. Какие требования должны предъявляться к источнику света? 4. Как предусмотреть возможность комплексного использования проектируемого прибора? 5. Какие характеристики должны иметь материалы, из которых возможно изготовить прибор? 6. Какова должна быть себестоимость проектируемого прибора? 7. По каким критериям и показателям можно будет судить о качестве предполагаемого прибора?

Задание для учащихся мы конкретизируем, разделив задачу на несколько подзадач: 1. Определите максимальные размеры и вес прибора, который можно применять для демонстраций и лабораторных опытов на уроке, внеклассной работе, в домашних условиях при сохранении мобильности прибора. 2. Подберите источник света, на ваш взгляд, наиболее подходящий для мобильного прибора и работающий от источника питания с силой тока до 100 мА. Свой выбор обоснуйте. 3. Приведите схему электрической цепи, которую можно использовать при изготовлении прибора для определения электрической проводимости веществ и растворов. 4. Прибор для исследования веществ и растворов на электрическую проводимость должен быть безопасным и надёжным. Как обеспечить безопасность прибора, если он включает в себя работу с электрической цепью, источниками питания и корпусом, который может быть разрушен при его эксплуатации? Предложите способы повышения прочности и проверки прибора на надёжность. 5. Какой материал лучше всего использовать для изготовления корпуса прибора, не проводящего электрический ток, прочного, стойкого к ударам и действию растворов кислот и щелочей, недорогого? 6. Какие недорогие и доступные в продаже вещества и материалы можно использовать для изготовления деталей электропроводящей цепи прибора, которая состоит из источников света, питания, проводников и электродов? 7. Определите возможные недорогие источники питания для электрической цепи мобильного прибора небольшого размера, включающей источник света, который требует применения тока силой до 100 мА?

Учащиеся решают задачи, работая с различными источниками информации: интернет, справочная, научная, учебная, научно-популярная литература. Необходимо направлять деятельность учащихся, которые собирают материал и анализируют теоретические, практические и электронные источники.

Например, обсуждаем, что корпус прибора следует изготавливать из непрозрачных ударопрочных материалов – металлов или пластмасс. Электроды и проводники тока должны быть представлены электропроводящими материалами, устойчивыми к действию растворов кислот и щелочей. Источник питания должен быть зафиксирован при помощи резиновых пробок. Масса прибора в связи с его портативностью не должна превышать 100 г и размеров – не более 20 см в длину и не более 2 см в диаметре. Например, светодиоды различают по длине волны. После инфракрасного с наименьшей длиной волны, значит, и потребляемой мощности следует красный светодиод (610 – 760 нм, от 1,6 до 2,03 В). По выбранному светодиоду осуществляется расчёт необходимой мощности элементов питания. Приборы можно изготовить из следующих материалов: стекло, пластмасса, металл, сплав. Среди этих материалов необходимо выбрать наиболее подходящий.

Следующим этапом является моделирование нового прибора. Составляем план действий, прогнозируем результат и характеристики прибора. Строим модель прибора, анализируя различные варианты прибора с целью выделения существенных и несущественных его характеристик. Разработка прибора для исследования веществ на электрическую проводимость связана с развитием системы знаний не только химии и физики, но и гуманитарных наук. Совместно обсуждается и выбирается тот вариант, который наиболее эффективен и удобен в использовании,

безопасен и эстетичен по дизайну. Приведём описание и эскизный проект одного из возможных вариантов. Признаки выбора варианта прибора: назначение прибора; опыты, для проведения которых применяется прибор; комплектация; габаритные размеры в упакованном и собранном виде; характеристики электрического тока; недостатки.

Модель прибора представляет собой разомкнутую электрическую цепь, состоящую из источника тока (2 батарейки), светодиода (применяется в качестве индикатора работы цепи) и электродов, соединённых при помощи провода согласно схеме (см. рис. 1), которые помещены в корпус. Светодиод защищён при помощи колпачка.

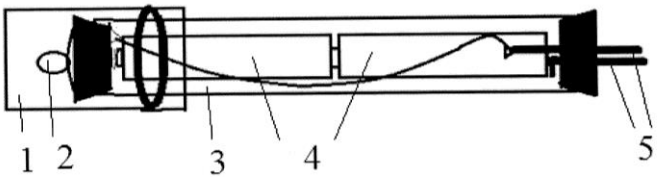

Рис. 1. Модель прибора: 1 – защитный колпачок; 2 – светодиод; 3 – корпус прибора; 4 – батарейки; 5 – электроды.

На основании модели, выбранной по названным критериям, необходимо произвести расчёты напряжения, необходимого для работы подходящего светодиода. Для решения задачи рассмотрим расчёты силы тока для питания светодиодов на примере. Светодиод с рабочим напряжением в 3 В и силой тока в 20 мА подключаем к источнику напряжения 5 В. Имеется напряжение 5 В, но светодиоду требуется только 3 В, значит от 2 В необходимо его уменьшить на 2 В (5 В – 3 В = 2 В). Необходимо подобрать резистор с правильным сопротивлением, которое рассчитывается следующим образом: воспользуемся формулой R = U/I. Соответственно, 2 В/0,02 А = 100 Ом. Значит, необходимо использовать резистор на 100 Ом.

На стадии конструирования необходимо изготовить прибора, внести в него необходимые дополнения и коррективы, оценить качество предполагаемого результата. Данный прибор мы предлагаем использовать для проведения следующих опытов:

- испытание различных веществ на электрическую проводимость (см. рис. 2);
- исследование электрической проводимости растворов;
- изучение степени электролитической диссоциации от разбавления раствора.

Рис. 2. Исследование вещества на электрическую проводимость

Приведём примеры качественных задач и экспериментальных заданий, способствующих формированию понятий и умений школьников по химии, в том числе на основе проблемного обучения.

1. Докажите, что медь и оксид меди (II) имеют разные кристаллические решётки.
2. В трёх пробирках находятся растворы следующих веществ: уксусная кислота, хлорид натрия, сахароза. Используя прибор для определения электрической проводимости, распознайте растворы веществ.
3. Используя прибор для исследования электрической проводимости, определите, являются ли соляная и серная кислоты электролитами.

Мы используем данный прибор на уроках химии для выполнения химического эксперимента, а также в системе дополнительного образования в рамках факультативных и кружковых занятий.

Приведём пример проблемной ситуации. При формировании умения исследовать состав и свойства веществ мы предлагаем учащимся качественную задачу: сравните физические свойства воды и алюминия. Решение приводит к созданию проблемной ситуации: по каким критериям сравнивать вещества?

Вопросы для обсуждения.

1. Какие свойства веществ мы будем сравнивать?
2. Перечислите физические свойства веществ.
3. По каким критериям можно сравнить вещества?
4. С помощью прибора исследуйте электрическую проводимость воды и алюминия.

Мы применяем прибор для исследования и доказательства свойств металлов, пластмасс, природных растворов, например, водопроводной воды, почвенного раствора, распознавания растворов веществ, осуществления домашнего эксперимента, индивидуальных домашних работ и исследований, творческих работ по изучению веществ.

Таким образом, в процессе конструирования прибора учащиеся приобретают универсальные, научно-исследовательские, конструкторские умения, применяют теоретические знания на практике, формируется техническое мышление. Качественные задачи на конструирование приборов способствуют интеграции теоретические знания о свойствах различных материалов, физических и химических параметрах электрохимических процессов с практическим опытом. Интегрируются представления учащихся о путях и средствах познания и мышления с опытом творческой деятельности.

Гульжан Джарасова, Лаззат Алдибаева
(Павлодар, Казахстан)

ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБРАБОТКА И АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИИ БАКАЛАВРОВ

Современная тенденция развития Казахстанского образования предполагает устанавление тесных связей теоретического обучения с производством; широкого применения международного контента в образовательных программах; переход к компетентоностной модели подготовки специалистов. [1]

В целях реализации требований Болонского соглашения образовательные программы специальностей бакалавриата и магистратуры проектируются по модульному принципу, основанному на компетенциях. Согласно государственного общеобязательного стандарта высшего образования, утвержденного постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080 и вводимого в в действие с 1 сентября 2013 года, результаты обучения определяются на основе Дублинских дескрипторов первого уровня (бакалавриат) и выражаются через компетенции. Результаты обучения формулируются как на уровне всей программы, так и на уровне модуля, отдельной дисциплины.

Дескрипторы первого уровня предполагают способности [2]:

1) демонстрировать знания и понимание в изучаемой области, включая элементы наиболее передовых знаний в этой области;

2) применять эти знания и понимание на профессиональном уровне;

3) формулировать аргументы и решать проблемы в изучаемой области;

4) осуществлять сбор и интерпретацию информации для формирования суждений с учетом социальных, этических и научных соображений;

5) сообщать информацию, идеи, проблемы и решения, как специалистам, так и неспециалистам.

В контексте данного государственного определения основных требований к подготовке бакалавров, нами разработан образовательный модуль, ориентированный на привитие студентам 1 курса навыков обращения с современной техникой, умения использовать информационные технологии в сфере профессиональной деятельности, и назвали этот модуль как «Обработка и анализ информации».

Методически модуль «Обработка и анализ информации» описывается следующими дескрипторами:

Иметь представление: о возможностях современных информационных технологий и перспективах их развития.

Знать: состояния и перспективы аппаратного и программного обеспечения компьютеров и компьютерных сетей; основы алгоритмизации задач, построения эффективных алгоритмов.

Уметь: использовать пакеты прикладных программ; работать на основных общепризнанных языках программирования; моделировать и разрабатывать программное обеспечение

Иметь навыки: использовать современное программное обеспечение, современную вычислительную технику и систем связи и передачи информации; применять на практике офисное и научно-специализированное программное обеспечение; использовать архитектуры программирования и аппаратно-программного обеспечения

Быть компетентным: применять современную вычислительную технику, использовать информационные технологии в сфере профессиональной деятельности.

Структуру и содержание обучения, ориентированные на формирование компетенции обработки и анализа информации бакалавров, а также их логическую и системную обусловленность, мы определили, применяя математические методы к выявлению оптимального порядка введения системы дидактических единиц при изучении конкретных дисциплин (или отдельных разделов этих дисциплин). Нами выделены 12 укрупненных дидактических единиц, составляющих основу обработки и анализа информации в рамках дисциплины информатики (эта дисциплина является обязательной для всех специальностей бакалавриата в цикле общеобразовательных дисциплин (ООД)).

На основе упорядочения дидактических единиц создана матрица с размером 12×12 и анализ результатов осуществлен посредством программного продукта «Электронный проектировщик содержания учебных курсов (программа для ЭВМ)», разработанного преподавателями кафедры информатики и информационных систем ПГУ им.С.Торайгырова.

Если одним из ттребований к ключевым компетенциям выпускников магистратуры являются умение проводить информационно-аналитическую и информационно-библиографическую работу с привлечением современных информационных технологий и навыки использования современных информационных технологий в образовательном процессе, то уже в период обучения по программе бакалавриата необходимо ознакомить студентов таким процессом. В этом плане огромную роль играет правильный подход к организации процессов обучения и контроля знаний.

Основываясь на классификации средств организации обучения программированию в высшей школе, мы построили классификацию средств формирования специальных навыков по информатике (Рисунок 1).

Определим авторский *направляющий конспект дисциплины* как соответствующее дескрипторам первого уровня (бакалавриат) и действующих типовых программ, отработанное в структурном и содержательном отношении перечень вопросов, позволяющие освоение материла данной дисциплины в терминах строго выверенной и логически безупречной иерархии понятий, определений и теорем; в символах наиболее употребляемой в современной литературе системы символических обозначений и в формах, способствующих максимальной мобилизации творческой активности студента на изучение дисциплин. Нами также был разработан сборник электронных плакатов, основанных на ситуационном методе обучения и методе применения карт представлений.

Тем самым, предложенный нами модуль «Обработка и анализ информации» отвечает ключевым компетенциям всех образовательных программ бакалавриата и позволяет в последующим успешно освоить программу магистратуры, а именно:

- отработка навыков построения математических моделей объектов, явлений и процессов окружающей действительности;
- обеспечение возможностей пропедевтики современных языков программирования и информационных технологий;
- создание условий освоения методологии современной науки и формирование умений и навыков их применения для построения и компьютерной реализации задач прикладного характера;

- подготовка студентов к эффективному применению основных методов информатики в своей профессиональной деятельности;

- формирование осознанного понимания необходимости развития информационной культуры, как важнейшего условия интеллектуальной состоятельности, востребованности и конкурентоспособности специалистов в условиях информационной эры развития современного общества.

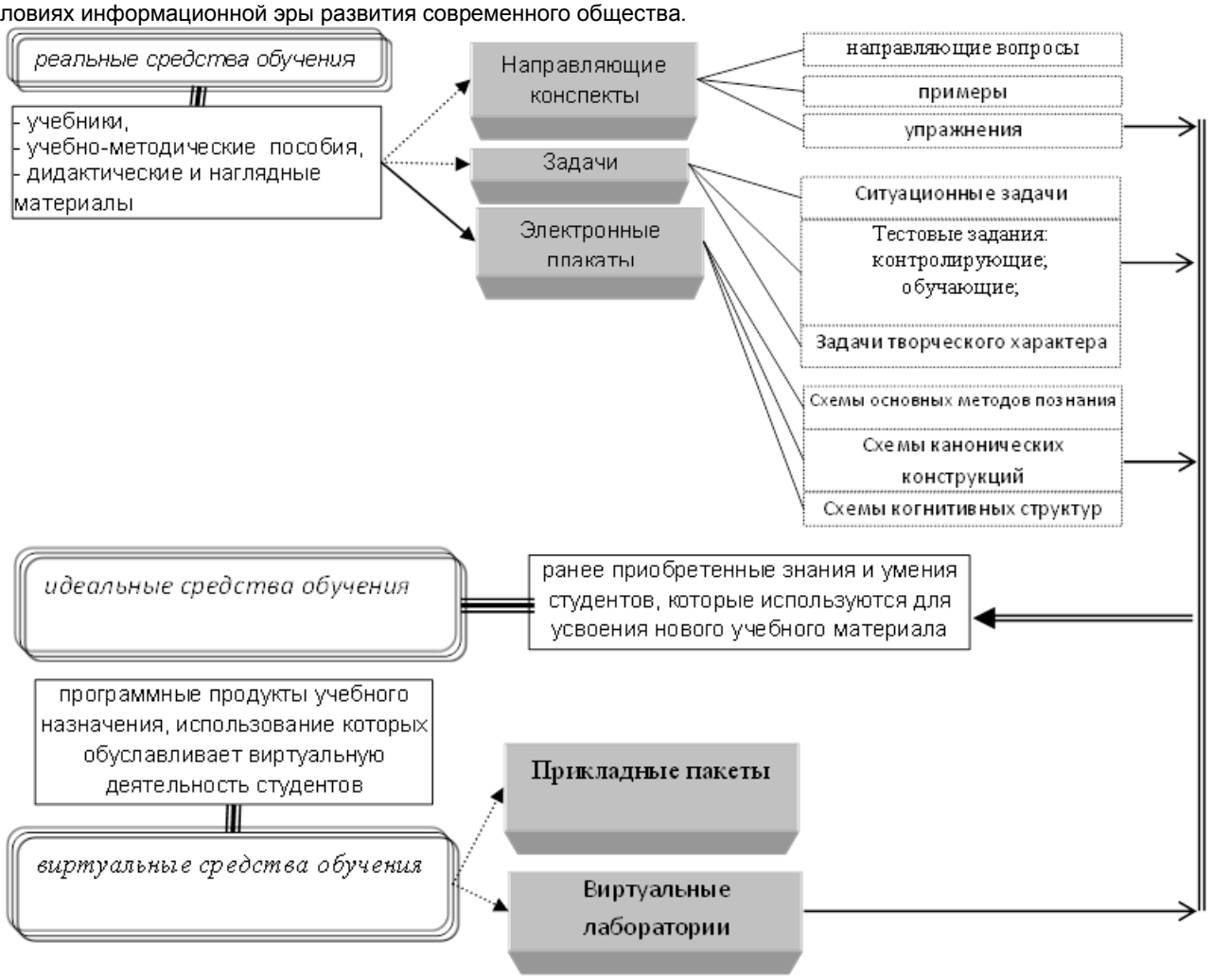

Рисунок 1 – Средства формирования компетенции обработка и анализа информации бакалавров

Литература:

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстана на 2011-2020 гг., утвержденная Указом Президента РК от 07.12.2010 г. за №1118.
2. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования, утвержденныйо постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080.

Ольга Дубинина,
(Таганрог, Россия)

КУЛЬТУРНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО ШКОЛЫ КАК СРЕДА СТАНОВЛЕНИЯ НРАВСТВЕННОГО ОПЫТА МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА

Нравственная и социально-педагогическая дезадаптация молодого поколения, дестабилизация общества актуализируют проблему нравственного воспитания учащихся; возникает задача развития теории и практики нравственного воспитания, научного анализа, целостной организации культурно-информационного пространства, предоставляющего информацию о духовно-нравственном опыте и ценностях.

Исследование информационных процессов в культуре и образовании имеют теоретическое и практическое значение, так как любые изменения в человеческой деятельности связаны с информацией. Культурно-информационное пространство общеобразовательного учреждения может быть рассмотрено как информационное пространство и как адаптивная среда. Устойчивый интерес к информационным процессам в обществе, воспитании, образовании связан не только с проблемой становления информационного общества, но и с развитием концепции образовательной среды как адаптивно-информационного пространства.

Термин пространство задолго до того как вошел в психологию, педагогику, лингвистику и другие сферы общественных наук, рассматривался как философская категория, интерес к которой не ослабевал на протяжении всей истории философии. Определения понятия «пространство», представлены в толковых словарях русского литературного языка. Например, в словаре русского языка С.И.Ожегова, под пространством понимается «объективная реальность, форма существования материи, характеризующаяся протяженностью и объемом.

Пространство и время»; «промежуток между чем-нибудь, место, где что-нибудь вмещается»; «поверхность, земельная площадь» [4].

Данный термин нашел отражение в Федеральном законе «Об образовании». Так, в тексте Закона «Об образовании», данный термин вводится в Статье 2: «Государственная политика в области образования основывается на принципе единства федерального культурного и образовательного пространства». Понимается та сфера деятельности, где осуществляется целенаправленное социокультурное воспроизводство человека, формирование и развитие его личности, индивидуальности. В рамках образовательного пространства реализуется формирование социально-духовного, интеллектуального и экономического потенциала нового общества, выращивание человеческого капитала. Таким образом, образовательное пространство выступает как потенциальность, некоторая возможность для социокультурной среды.

Е.В. Бондаревская культурно-информационное пространство рассматривает как систему взаимосвязанных источников информации, влияющих на нравственное становление личности в процессе освоения культурных образцов жизни. Для решения многоаспектных социально-педагогических проблем учащихся представляется актуальным вопрос организации культурно-информационного пространства образовательного учреждения. Процесс становления нравственного опыта младших школьников во многом обуславливается культурно-информационным пространством, с которым взаимодействуют учащиеся [2].

Воспитание нравственного опыта ребёнка – одна из самых важных задач школы. И это закономерно, потому что в жизни нашего общества всё более возрастает роль нравственных ценностей и начал, расширяется сфера действия морального фактора.

Нравственный опыт является процессом, направленным на целостное формирование и развитие личности ребёнка, и предполагает становление его отношения к Родине, обществу, людям, к труду, своим обязанностям и к самому себе. В процессе нравственного воспитания школа формирует у младшего школьника чувство патриотизма, товарищества, активное отношение к действительности, глубокое уважение к людям труда.

Важной предпосылкой нравственного воспитания школьников, по мнению Н.Д. Никандрова, является общий нравственный “климат” в классе и школе, стиль отношений между учителями и детьми, детских взаимоотношений. В обстановке взаимной заботливости и внимания, доброжелательности и требовательности каждый ученик ощущает себя полноправным членом коллектива. Такая обстановка благоприятствует развитию достоинств и преодолению недостатков школьников [3].

В.А. Караковский полагает, что организация множества интересных творческих дел, включенность в них ребят не всегда помогает простроить гуманистические отношения, которые связывали бы и детей, и взрослых в рамках школы, превращая ее в теплый и добрый дом для каждого ребенка. По мнению педагога-исследователя, необходимо максимально гуманизировать и интегрировать в образовательный процесс опыт отношений ученика, рождающийся в культурно-информационном пространстве, придать нравственный характер, что позволит ему стать главным воспитывающим фактором школьной среды. Система отношений (ученик-ученик, учитель-ученик, родители-учитель, взрослые-дети и др.) в своей совокупности предполагает определенную нравственную атмосферу в школе. Эффективность и характер влияния взаимоотношений в процессе нравственного развития личности зависят не только от их общей гуманистичности, но и от того, насколько благоприятно положение конкретного школьника в системе отношений [2].

С позиции личностно-ориентированного подхода взаимодействие участников педагогического процесса в культурно-информационной среде обретает черты полноценного межсубъектного общения. Педагог в такой ситуации востребуется как гуманная личность, поскольку внутренний мир школьника является частью содержания образования, а нравственный опыт, приобретаемый ребенком в школьной среде, становится главным критерием деятельности всего образовательного учреждения. Таким образом, необходимо создание культурно-информационного пространства школы, которое бы позволило осуществлять нравственное воспитание учащихся.

Выделяются принципы, которые положены в основу моделирования, для того, чтобы сконструированная на их основе культурно-информационной среды школы обладала перечисленными ранее признаками. К ним, по мнению Н. Н. Гладченковой, относятся:

– принцип целостности модели;
– принцип интегративности и многоаспектности;
– принцип избыточности и максимально охвата информации;
– принцип нравственной ориентации.

Принцип нравственной ориентации предполагает наличие общего позитивного информационного фона, определяющего атмосферу всего образовательного учреждения. При этом последняя играет основную, цементирующую роль в процессе духовно-нравственного становления личности младшего школьника.

Общими требованиями организации среды школы является соблюдение принципов природосообразности, культуросообразности, индивидуально-творческого подхода, жизнетворчества, сотрудничества детей с взрослых. Особое значение приобретают акты жизнетворчества, события, связанные с нравственным выбором и самоопределением, а так же включение учащихся в организацию собственного жизненного пространства и овладение субъектами способами взаимодействия в нем.

В моделировании культурно-информационной среды, ориентированной на становление нравственного опыта личности, нами учитывается следующая триада информационного взаимодействия:

– культурно-информационной пространство;
– среда образовательного учреждения;
– личность школьника [5].

В свете культурологического личностно-ориентированного подхода содержание образования включает аксиологический, когнитивный, деятельностно-творческий и личностный (системообразующий) компоненты, которые представлены следующими блоками модели: целевым, содержательным, операционно-деятельностным, аналитическим.

В основе моделирования культурно-информационной среды становления нравственного опыта личности лежит принцип обогащения педагогически значимыми событиями устоявшихся микросред:

- учебно-развивающей среды и внеклассной досугово-развивающей среды образовательного учреждения;
- внешкольной образовательной среды;
- массовокоммуникационной среды;
- семейной среды;

- возрастной среды;
- культуросозидающей среды просветительских учреждений.

В досугово-развивающей среде школы основными направлениями межсубъектного взаимодействия участников воспитательного процесса становятся:

- построение целостной внеклассной воспитательной системы, обеспечивающей свободную творческую самореализацию воспитателя и воспитанника;
- поэтапное вовлечение различных возрастных групп школьников в социально-значимые виды культурно-досуговой деятельности (например, концерты для ветеранов);
- насыщение досуга школьников на основе изучения и анализа социо-педагогического потенциала микрорайна и т.д.[5].

Концепция создания массовых коммуникационных сред предусматривает решение комплекса взаимоувязанных задач и проблем, ориентированных на разработку и развитие:

- обучающих компьютерных программ как базового, так и дополнительного образования;
- использование в учебно-воспитательном процессе электронных информационных хранилищ, включая технологию подготовки, создания, хранения, изменения и оперативного доступа к информации в различных формах представления (текстовой, аудио, видео, мультимедиа, гипермедиа);
- виртуальных музеев и лабораторий; и др [5].

Таким образом, культурно-информационная среда школы должна быть ориентирована на нравственное саморазвитие и самоопределение школьников в ходе овладения знаниями, на развитие их мышления, чувств и личного опыта. Доброжелательность, сердечность, творчество, взаимопонимание и взаимная забота учителя и учащихся определяют атмосферу урока и внеурочной деятельности. Культурно-информационная среда предполагает обеспечение уважения к чужому мнению, проявление таких субъектных свойств учащихся, как участие в диалоге и умение делать выбор, отстаивание своей позиции в оценке фактов, событий, поисков и открытий, ответственность и самодисциплину. Со стороны учителя должна осуществляется помощь и поддержка индивидуальности ребенка, поощрение творческих достижений школьников в ходе реализации стратегии сотрудничества в работе с классом и с отдельным учащимся.

Литература:

1. Бондаревская Е.В. Воспитание как возрождение человека культуры и нравственности // Основные положение концепции воспитания в изменившихся условиях. Ростов-на-Дону. – 1993.
2. Караковский В.А., Новикова Л.И., Селиванова Н.Л. Воспитание? Воспитание… Воспитание!- М.,-2000
3. Никандров Н.Д. Духовные ценности и воспитание в современной России. // Педагогика. – 2008. – №9. – С. 3-12.
4. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник. – 2008.
5. Рожков М.И., Байбородова Л.В. Организация воспитательного процесса в школе.- М. – 2000.

Научный руководитель:
кандидат педагогических наук, доцент Пуйлова Марина Алексеевна.

Лаззат Дюсембаева
(Астана, Казахстан)

ПРОБЛЕМНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ

Для того чтобы управлять мыслительной деятельностью учащихся при решении задач, необходимо иметь представление об этой деятельности. Окончательного и однозначного ответа на вопрос: “Что она собой представляет?”-нет. Различные модели мышления по-разному подходят к описанию, объяснению этого процесса, освещая его различные стороны.

Одной из таких моделей является представление о мыслительной деятельности как о процессе возникновения и снятие в сознании индивида проблемных ситуаций.

Согласно этой модели мышление берет свое начало в проблемной ситуации и разрешает выдвинутую проблему через снятие ряда проблемных ситуаций. Первое представление о проблемной ситуации можно получить в работах А.В.Брушлинского:Проблемная ситуация – это довольно смутное, еще не очень ясное, мало осознанное впечатление или переживание как бы сигнализирующее: “что-то не так”, “что-то не то”. Например, учащимся, которым предстоит изучать теорему о сумме углов треугольника, предлагается построит треугольник с углами 30^0, 50^0, 80^0.

Как выполнить задание? Почему невозможно выполнить это задание? Эти естественно возникающие вопросы ставят решающего в ситуацию, когда ему необходимо что-то узнать, чтобы выйти из нее. Проблемные ситуации возникают всякий раз, когда решающий не может сразу ответить на вопрос, как объяснить то или иное явление, не может продвинуться в своем решении, не может достичь цели известным ему способом, когда есть рассогласование на уровне интеллектуальных возможностей, на уровне становления действия.

Вопределении проблемной ситуации, предложенном педагогом Т.В.Кудрявцевым, которая понимается им как сложное психологическое состояние, включающее в себя как познавательные, так и мотивационно-потребностные компоненты действия, подчеркиваются два существенныхпризнака проблемной ситуации – наличие потребности, мотивирующей деятельность, и включение механизмов мышления.

При возникновении проблемной ситуации требуется открытие новых знаний о предмете, о способах выполнения действия, об условиях его выполнения. С проблемой ситуации процесс мышления только начинается. Решающий еще не знает, какие сведения, отношения он будет использовать при решении, т.е. он не знает условий, при которых будет происходить решение. Он не знает также, каким будет искомое, т.е. не знает способа действия.

Постепенно в ходе анализа проблемной ситуации вырисовываются контуры задачи, системы задач, проблемы, которую предстоит разрешить.

Понятие проблемы и задачи имеют несколько различных определений. Задачу в педагогической психологии определяют как цель, заданную при определенных условиях. Задача появляется из проблемной ситуации с выделением из нее, хотя бы приблизительным, условий и требований. Задача является моделью

проблемной ситуации. В проблемной ситуации основной компонент – неизвестное, а в формулировке задачи уже выделение искомое, т.е. приблизительно известно, что нужно нужно искать. Важной особенностью всякого неизвестного как центрального звена проблемной ситуации, является то, что оно всегда характеризуется некоторой мерой обобщения: неизвестна общая закономерность, общий способ действия, общие условия действия.

В сформулированной задаче между условиями и требованиями существует разрыв, а иногда и явное противоречие. Успешное решение задачи основано на выяснении связи между условиями и требованиями, т.е. отношения задачи. Возникает вторичная проблемная ситуация.

Понятие проблемы в педагогике определяется по-разному: как проблемная ситуация, принятая суюъектом решению; как знание о незнании; как нацеленность субъекта на открытие; как совокупность непростых взаимосвязанных задач. Эти определения друг другу не противоречат. Каждое из этих определений по-своему раскрывает смысл понятие проблемы, выделяя его различные грани.

Процесс появления задачи, проблемы из проблемной ситуации, как и процесс их разрешения, предпологает прохождение ряда решающих этапов. Это анализ условия реальной ситуации, задачи: выдвижение гипотезы и составление плана решения; проверка гипотезы и реализация полученного плана; проверка ответа и исследование полученного решения.

Реальный процесс разрешения проблемной ситуации не проходит гладко в указанной последовательности. В действительности возможны объективные и субъективные тупиковые ситуации, ошибочные шаги, отбрасывание выдвинутых гипотез, возвращение к анализу условия, выдвижение новых гипотез и т.д.

Механизм разрешения проблемных ситуаций психологи объястяют наличием в сознании субъекта опережающего отражения, предвосхищения, основанного на предыдущем опыте. При этом процесс мышления проходит не механически, не хаотично как перебор условий и гипотез, а осуществляется целенаправленно. В этом процессе человек начинает ппредвосхищать, догадываеться о решении, опираясь на весь свой предшествующий опыт. Не каждая и не любая характеристика проблемной ситуации выделяется на передний план. В этом проявляются направленность, избирательность, детерминированность мышления. Неизвестное анализируется через его отношения к уже известному. Осуществляется анализ через синтез. Но если предвосхищения нет, механический перебор неизбежен. По этому принципу действует ЭВМ, работает человек, не ориентирующийся в проблеме.

Чтобы более полно представлять себе понятие “проблемная ситуации”, рассмотрим различные подходы к его классификации. Как было уже упомянуто ранее, проблемные ситуации можно разделить на первичные, когда субъект лишь наталкивается на противоречие, но не осознает его; когда возникает необходимость сформулировать, поставить задачу, проблему; и вторичные, когда проблемная ситуация осознается, задача, проблема сформулированы, когда необходимо поставленную проблему разрешить.

Пример. Студенты решали следующую задачу. Две окружности пересекаются в точках А и В. Через эти две точки проведены в обеих окружностях две параллельные секущие. Доказать параллельность хорд СД и EF. Проблемная ситуация второго рода возникает в этой задаче, если ученик по собственной инициативе выдвигает цель, сохранится ли полученное свойство, если секущие не параллельны, а пересекаются внутри или вне окружностей.

В школьной практике Проблемные ситуации второго рода возникают при исследовании полученного решения, при исследовании возможности решения, при необходимости придумать собственную задачу.

Еще одна классификация проблемных ситуации возможна по компонентам действия: цели, способа, условия действия, когда неизвестен один из компонент, либо их сочетание. Примеры таких проблемных ситуаций приведены в последнем разделе лекции.

И так, мы кратко рассмотрели одну из возможных моделей мышления, в которой мышление предстает как процесс разрешения последовательности проблемных ситуаций. Чем характеризуется процесс обучения, опирающийся на рассмотренную модель мышления? Исходя из этой модели, студенты включаются не только в процесс разрешения проблем, задач, но и в процесс создания задач, постановки целей деятельности, в деятельность, целепологания.

Сущность проблемного подхода в обучении. Как строить процесс обучения в школе исходя из рассмотренной модели мышления? На этот вопрос отвечает теория проблемного подхода в обучении. Проблемный подход разрабатывался многими отечественными и зарубежными педагогами, психологамии методистами: А.М.Матюшкиным, И.М.Махмутовым, А.В.Брушлинским, И.ЯЛернером, В.Оконем и многими другими. Разные авторы называют его по-разному: типом обучения, метоом обучения, системой приемов. Так как проблемность имеет место при различных методах обучения – объяснительно-иллюстративном, эвристическом, исследовательском, – то мы остановимся на термине проблемный подход.

Под проблемным подходом в обучении будем понимать специальную организацию учебного процесса, при котором имеет место:

- Целенаправленная организация системы проблемных ситуаций;
- Систематическое включение учащихся в процесс выявления проблемных ситуаций и постановки проблем;
- Открытие и усвоение учащимися знаний, в том числе о способах действий, происходит в процессе решения задач, который имитируеттворческий научный поиск;
- Забота о повышении уровня самостоятельности обучаемых при разрешении проблемных ситуаций;
- Создание и поддержание познавательного интереса через мотивацию деятельности.

Проблемный подход в обучении способствует развитию интеллектуальных способностей учеников, т.к. включает их в самостоятельную поисковую деятельность, создает внутренние условия для усвоения ими знаний, мотивирует это усвоение.

Однако проблемный подход в обучении обладает и рядом недостатков. Постоянное его использование требует больших затрат времени на уроке и большой предварительной работы учителя при его подготовке. Управляемость процессом обучения при этом подходе ниже, чем при традиционном. Проблемный подход неэффективен при формировании умений и навыков. Следовательно, необходимо разумное сочетание этого подхода с готовым изложением материала и репродуктивным методом.

Литература:

1. Виноградова Л.В. Методика преподавания математики в средней школе: учеб.пособие/ Л.В.Виноградова.-Ростов н/Д.:Феникс, 2005.-252 с.: -(Здравствуй, школа).
2. Саранцев Г.И. Методика обучения математике в средней школе : Учеб. Пособие для студентов мат. Спец. Пед. Вузов и ун-тов/ Г.И. Саранцев.–М.: Просвещение, 2002. –224 с.: ил. –ISBN 5-09-010148-57
3. Журнал «Педагогика» Российской академии образования. –Чехов Московской обл. №3. 1998.

Елена Егорова, Наталья Полунина
(Таганрог, Россия)

ГРАЖДАНСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

К воспитанию умного, доброго, честного и сильного человека стремились во все времена. Современные дети должны воспитываться в духе мира, терпимости, равенства, уважения к человеческим правам и свободам. Одним из важнейших условий развития общества является воспитание граждан правового, демократического общества и государства, способных к социализации, уважающих права и свободы личности, обладающих высокой нравственностью, проявляющих национальную терпимость уважительное отношение к языкам, традициям и культуре других народов. Особую роль в воспитании данных качеств играет начальная школа. Это основа формирования личности. Новое время требует от школы содержания, форм и методов гражданского воспитания, адекватных современным социально-педагогическим реалиям.

В. А. Сухомлинский в своей книге «Как воспитать человека» писал: «Смысл патриотического становления заключается в том, что этот уголок на всю жизнь входит в душу, волнует как первый животворный источник, с которого каждый из нас начался…». Для каждого человека Родина начинается с чего-то малого и неприметного и до последнего дыхания остается с ним. Это наш родной уголок, воплощающий в себе живой образ нашего Отечества [цит. по 3].

В соответствии с требованиями ФГОС на ступени начального общего образования в процессе работы, направленной на развитие гражданского воспитания и правовой культуры школьников, должны решаться следующие задачи:

- воспитывать личность, осознающую достоинства человека, терпимость;
- формировать умения разрешать конфликты ненасильственным путем;
- воспитывать гражданские чувства школьников: уважение к своему народу, тягу к месту своего рождения;
- формировать уважительное отношения к жизни, осознание права каждого на жизнь;
- формировать гражданственную позицию ученика: «Я – россиянин»;
- развивать познавательные интересы, потребности в изучении культурно-исторических традиций родного села, города, других народов [4] .

Основной целью гражданского и правового воспитания школьников является формирование правосознания и правовой культуры обучающихся, воспитание младших школьников в духе гражданственности, патриотизма.

Содержание гражданского воспитания в школе и семье составляет работа учителей, воспитателей и родителей по патриотическому воспитанию, по формированию культуры межнационального общения, правовой культуры, воспитанию в духе мира и ненасилия. В гражданском становлении личности важное место занимает участие детей, подростков и юношества в деятельности детских общественных объединений и организаций.

Гражданское воспитание неразрывно связано с патриотическим воспитанием. В толковом словаре В.И. Даля слово "патриот" означает "любитель отечества, ревнитель о благе его, отчизнолюб, отечественник или отчизник" [2].

Патриотизм как качество личности проявляется в любви к своему отечеству, преданности, готовности служить своей родине. Проявлением высокого уровня культуры межнационального общения выступает чувство интернационализма, предполагающее равенство и сотрудничество всех народов. Оно противопоставлено национализму и шовинизму. В патриотизме заложена идея уважения и любви к своей Родине, соотечественникам; в интернационализме – уважение и солидарность с другими народами и странами. Патриотическое воспитание и формирование культуры межнационального общения осуществляется в процессе включения учащихся в активный созидательный труд на благо Родины, привития бережного отношения к истории отечества, к его культурному наследию, к обычаям и традициям народа – любви к малой Родине, к своим родным местам; воспитание готовности к защите Родины; изучения обычаев и культуры разных этносов [3].

Гражданское воспитание предполагает формирование у учащихся знаний и представлений о достижениях нашей страны в области науки, техники, культуры. Это направление воспитательной работы школы достигается в процессе знакомства с жизнью и деятельностью выдающихся ученых, конструкторов, писателей, художников, актеров и др.

Некоторые педагоги испытывает трудности в своей деятельности в силу того, что цели, задачи, содержание, основные направления воспитания хотя и разрабатываются, но мало внедряются в практику. Возникают затруднения в выборе приоритетных направлении в воспитательном процессе, а также средств и способов формирования у школьников гражданских качеств.

В МОБУ СОШ № 10 г. Таганрога уделяется большое внимание гражданскому воспитанию младших школьников. Так, в частности, проводятся внеурочные мероприятия, направленные на формирование у детей гражданственности, любви к малой родине, к выдающимся землякам.

В ряду таких мероприятий тематические деловые игры «Я гражданин», «Таганрог и знаменитости» и другие. В ходе которых дети обобщают уже имеющие у них знания, отвечая на предложенные учителем вопросы:

- В какой стране мы живем?
- Какой город является столицей нашего государства?
- Как называют жителей нашего государства?
- Кто является главой нашего государства?
- Как называется государственный символ, на котором изображен двуглавый орел?
- Как называется главный закон нашего государства? и др.

Помимо этого учитель дает детям и новые знания, которые могут быть представлены в виде беседы следующего содержания: «Со словом «Родина» тесно связаны слова «Отчизна», «Отечество». Понятие Родина – это память обо всем, что нам дорого. Это люди и их дела, это родная земля со всем, что растет на ней и существует. Россия подобна огромному дереву, в котором корни – это наше прошлое, наша история, наши деды, прадеды. Человеку необходимо знать свои корни, историю своей Родины, государства, города. И тогда такой человек может назвать себя гражданином своей Родины».

Подобные беседы дают детям представление об основных понятиях, которые помогают в формировании гражданской позиции, мировоззрения школьников.

Очень важно начинать работу по гражданскому воспитанию с воспитания любви к малой родине, к своим родным местам; формирования бережного отношения к истории отечества, к его культурному наследию, к обычаям и традициям народа. В этой связи целесообразно начинать работу со знакомства с известными земляками.

Приведем фрагмент мероприятия «Все начинается с детства», целью которого являлось знакомство учащихся с детскими годами Антона Чехова – великого земляка, семейными устоями Чеховых. Учитель предлагает отправиться в путешествие, чтобы познакомиться с детством будущего писателя, с домашними устоями семьи, выяснить, как этот период жизни повлиял на становление характера Антона Павловича Чехова. «Старших сыновей Павел Егорович привлек к занятиям в церковном хоре, и к сидению в лавке добавилась еще одна каторга – вечерние и ночные спевки. Правду говорят, что нет худа без добра. Спустя годы таганрогские впечатления детства органично переплавятся в рассказах писателя: «Певчие», «Канитель», «На страстной неделе», «Ванька», «Спать хочется», «Отец семейства», «Тяжелые люди».

Целесообразно проводить викторины, которые актуализируют представления детей не только о знаменитом земляке, но и о достопримечательностях родного города, которые связаны с его именем.

Так, например, в ходе викторины «Знаешь ли ты Чеховские места в Таганроге?» ученикам предлагаются фотоматериалы, на которых представлены места города, связанные с именем А.П. Чехова. Детям необходимо назвать это место в городе и сделать короткое сообщение о нем, которое в дальнейшем будет дополнено новой для детей информацией от учителя. В ходе беседы учитель сообщает детям, что писатель всегда отзывался о родном городе сердечно: «милый город», «хороший город», «недурной город». Он говорит следующее: «Таганрог становится красивым, жить в нем будет удобно, вероятно, в старости (если доживу) я буду завидовать вам..», «…радуюсь за родной город, делающий в последние годы крупные культурные успехи».

Подобного рода работа способствует развитию у детей чувства гордости за свою малую родину. На таких мероприятиях дети должны почувствовать, что они являются частью народа огромной страны, что они граждане России, россияне. Начиная знакомство детей с малой родиной городом, где они живут, необходимо постепенно подводить их к пониманию того, что их город – часть большой страны, а они, дети, – жители России, граждане страны, у которых есть права и обязанности.

При осуществлении гражданско-правового воспитания необходимо осуществлять взаимодействие семьи и школы, активно включать родителей в учебно-воспитательный процесс, во внеурочную досуговую деятельность. Наиболее приемлемыми формами работы при этом будут являться:

- уроки мужества;
- классные часы;
- экскурсии в музеи;
- выставки детских работ;
- благотворительные акции «Вам защитники Отечества»;
- часы общения;
- внеклассные мероприятия;
- конкурсы.

В классе могут быть проведены мероприятия: «Корни моей семьи», «Традиции семьи», «Здоровый образ жизни» «Я маленький гражданин России» и другие, викторины «Колесо истории», «Счастливый случай», час общения «День пожилого человека», классный час «История родного города».

Без любви к своей стране и уважения к ее истории и культуре невозможно воспитать гражданина и патриота своей Родины, сформировать у ребенка чувство собственного достоинства, положительные качества личности, а любовь к Родине воспитывается, прежде всего, через любовь к родному краю, родным местам. Любовь к родному селу, городу, гордость за свою страну имеет огромное значение для развития личности ребенка.

Литература:

1. Гревцева, Г. Я. Воспитание основ гражданственности у младших школьников / Г. Я. Гревцева // Начальная школа. – 2005. – №9. С. 14-16.
2. Даль, В. И. Толковый словарь живого великорусского языка / В. И. Даль. – М., 1955. – Т. 3. – С. 24.
3. Кукушин, В. С. Теория и методика воспитания / В. С. Кукушин. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 508 с.
4. Федеральный Государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Рос. Федерации. – М.: Просвещение, 2010. – 31 с. – (Стандарты второго поколения).

И.Ж. Есенгабылов, А.А. Нургазинова
(Талдыкорган, Казахстан)

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ

Объектом изучения темы «Мультимедийные технологии как средство повышения эффективности обучения» являются средства мультимедиа. Предметом изучения данной темы являются возможности средств мультимедиа и перспективы их использования.

Мультимедиа – область компьютерной технологии, связанная с использованием информации, имеющей различное физическое представление и существующей на различных носителях.

Мультимедиа – это сумма технологий, позволяющих компьютеру вводить, обрабатывать, хранить, передавать и отображать такие типы данных, как текст, графика, анимация, оцифрованные неподвижные изображения, видео, звук, речь.

Мультимедиа средства – это комплекс аппаратных и программных средств, позволяющих человеку общаться с компьютером, используя самые разные, естественные для себя среды: звук, видео, графику, тексты, анимацию.

В последнее время создано много мультимедийных программных продуктов. Это и энциклопедии из самых разных областей жизни (история, искусство, география, биология, музыка) и обучающие программы (по иностранным языкам, физике, химии) и так далее.

Из всех аспектов использования компьютеров в данной работе рассматривается только образовательный. Дети и взрослые могут использовать мультимедиа как эффективное средство обучения. Это как простые программы, способные научить ребенка распознавать цвета, так и высокоинтеллектуальные, обучающие иностранным языкам или математическим законам.

Современное образование с ее проблемами заставляет думать о том, как сделать процесс обучения более результативным. Как учить так, чтобы студент проявлял интерес к знанию.

Процесс модернизации образования требует формирования у студентов компетентности, которая предполагает умение самостоятельно получать знания, используя различные источники. Формированию компетентности учащихся способствуют современные педагогические технологии, к их числу относятся компьютерные и проектные технологии [1].

При работе с компьютерными технологиями меняется и роль педагога, основная задача которого – поддерживать и направлять развитие личности учащихся, их творческий поиск. Отношения со студентами строятся на принципах сотрудничества и совместного творчества. В этих условиях неизбежен пересмотр сложившихся сегодня организационных форм учебной работы: увеличение самостоятельной индивидуальной и групповой работы учащихся, отход от традиционного урока с преобладанием объяснительно-иллюстративного метода обучения, увеличение объема практических и творческих работ поискового и исследовательского характера

Использование средств новых информационных технологий и возможностей компьютера как средства познания повышает уровень и сложность выполняемых задач, дает наглядное представление результата выполненных действий, возможность создавать интересные исследовательские работы, проекты.

Новые педагогические технологии немыслимы без широкого использования новых информационных технологий, и компьютерных в первую очередь. Именно они позволяют в полной мере раскрыть педагогические, дидактические функции новых методов образования, реализовать заложенные в них потенциальные возможности.

Использование информационно-компьютерных технологий открывает для учителя новые возможности в преподавании своего предмета. Изучение любой дисциплины с использованием ИКТ дает детям возможность для размышления и участия в создании элементов урока, что способствует развитию интереса учащихся к предмету. Классические и интегрированные уроки в сопровождении мультимедийных презентаций, on-line тестов и программных продуктов позволяют учащимся углубить знания, полученные ранее, как говорится в английской пословице – “Я услышал и забыл, я увидел и запомнил”. Применение современных технологий в образовании создает благоприятные условия для формирования личности учащихся и отвечает запросам современного общества.

К наиболее часто используемым элементам ИКТ в учебном процессе относятся: электронные учебники и пособия; демонстрируемые с помощью компьютера и мультимедийного проектора; интерактивные доски; электронные энциклопедии и справочники; тренажеры и программы тестирования; образовательные ресурсы Интернета; DVD и CD диски с картинами и иллюстрациями; видео и аудиотехника; интерактивные карты и атласы; интерактивные конференции и конкурсы; материалы для дистанционного обучения; научно-исследовательские работы и проекты; дистанционное обучение.

В настоящее время существует два направления использования ИКТ в процессе обучения.

Первое направление предполагает овладение компьютерной грамотностью для получения знаний и умений по темам в определенной области учебных дисциплин. Второе направление рассматривает компьютерные технологии как мощное средство обучения, которое способно значительно повысить его эффективность и качество знаний учащихся.

Уроки с использованием ИКТ кроме учебных целей по предметам имеют еще и задачи по формированию информационной грамотности учащихся:

получение знаний, позволяющих перерабатывать, осмыслять, оценивать большие потоки современной информации и умений пользоваться и управлять ей для различных практических целей

овладение современными ИКТ как инструментом профессиональной деятельности и общей культуры человека.

Планируя урок с применением новых информационных технологий, учитель должен соблюдать дидактические требования, в соответствии с которыми:

четко определять педагогическую цель применения информационных технологий в учебном процессе;

уточнять, где и когда он будет использовать информационные технологии на уроке в контексте логики раскрытия учебного материала и своевременности предъявления конкретной учебной информации;

согласовывать выбранное средство информационной технологии с другими техническими средствами обучения;

учитывать специфику учебного материала, особенности учащихся, характер объяснения новой информации;

анализировать и обсуждать фундаментальные, узловые вопросы изучаемого материала.

Информационные технологии на разных этапах урока.

1. Организационный этап. Во вступительной части урока студентам поясняются цель и содержание последующей работы. На данном этапе целесообразно показать слайд с указанием темы и перечня вопросов для изучения. Показ этой информации на экране ускоряет конспектирование.

2. Мотивационно-позновательная деятельность. Мотивационно-позновательная деятельность учителя формирует заинтересованность ученика в восприятии информации, которая будет рассказана на уроке или отдается на самостоятельное изучение. Формирование заинтересованности может происходить разными путями:

А) разъяснение значения информации для будущей деятельности, демонстрация задач науки, которые могут быть решены с помощью этой информации;

Б) рассказ о проблемах, которые были решены с помощью этой информации.

Эффект от применения какой-либо информации может демонстрироваться в виде графиков или диаграмм,

показывающих прибыльность, экономический или другой эффект от ее применения.

Изображение на экране является равнозначным словам преподавателя. В этом случае учитель поясняет то, что показано на экране.

При изучении общих понятий явлений, законов, процессов основным источником знаний являются слова преподавателя, и изображение на экране позволяет продемонстрировать их условную схему.

3. Проверка усвоения предыдущего материала. С помощью контроля может быть установлена степень усвоения материала: запоминание прочитанного в учебнике, услышанного на лекции, узнанного при самостоятельной работе, на практическом занятии и воспроизведение знаний при тестировании.

4. Изучение нового материала. При изучении нового материала наглядное изображение является зрительной опорой, которая помогает наиболее полно усвоить подаваемый материал. Соотношение между словами учителя и информацией на экране может быть разным, и это определяет пояснения, которые дает учитель.

5. Систематизация и закрепление материала. Это необходимо для лучшего запоминания и четкого структурирования. С этой целью в конце урока учитель делает обзор изученного материала, подчеркивая основные положения и их взаимосвязь. При этом повторение материала происходит не только устно, но и с демонстрацией наиболее важных наглядных пособий на слайдах, выполнение тестов на компьютере[2].

Сейчас существует большое количество мультимедийных учебников по разным предметам и курсам. Поэтому использование на уроках демонстрационных средств (слайды, атласы, рисунки в учебнике, картины, анимации, видеозаписи) способствуют формированию у детей образных представлений, а на их основе – понятий. Интересны различные энциклопедии и электронные справочники, которые издают большое количество издательств.

В зависимости от дидактических целей и специфики курса учебных предметов можно выделить такие виды компьютерных программ: учебные, тренажёры, контролирующие, демонстрационные, имитационные, справочно-информационные, мультимедиа-учебники.

Используя слайд – фильмы, интерактивные модели, можно осуществлять дифференцированный, индивидуальный подход в работе с учащимися, владеющими разной степенью освоения учебного материала [3].

Литература:

1. Бент Б. Андерсен, Катя Ван ден Бринк. Мультимедиа в образовании. Специализированный учебный курс /Авторизованный перевод с английского – М.: «Обучение-сервис», 2005.
2. Маклюен Г. М. Понимание Медиа: внешние расширения человека. Understanding media. – М.; Жуковский: «КАНОН-пресс Ц», «Кучково поле»,
3. Вымятнин В.М., Демкин В.П., Можаева Г.В., Руденко Т.В. Мультимедиа-курсы: методология и технология разработки (http://www.ido.tsu.ru/ss/?unit=223).

І.Ж. Есенғабылов, А.А. Нұрғазинова
(Талдықорған, Қазақстан)

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ

Жаңа енгізілген немесе инновация адамның кәсіптік қызметінің бәріне де тән болғандықтан, ол табиғи түрде зерттеудің, талдаудың және тәжірбиеге енгізудің нысанасына айналды. Инновация өздігінен пайда болмайды. Ол ғылыми ізденістердің, жекелеген мұғалімдер мен тұтас ұжымның озық педагогикалық тәжірбиесі. Бұл процесс стихиялы дамымайтындықтан ол басқаруды қажет етеді.

Тұтас педагогикалық процестің инновациялық стратегиясында жаңашылдық процестерді тікелей алға апарушылар ретінде мектеп директоры, мұғалімдер мен тәрбиелеушілердің рөлі арта түсуде. Оқыту процесінің көп түрлілігіне қарамастан − дидактикалық, компьютерлік, проблемалық, модульдік және басқа − жетекші педагогикалық қызметті іске асыру мұғалімнің еншісінде қалып отыр. Оқу-тәрбие процесіне қазіргі заманғы технологиялардың енгізілуіне байланысты мұғалім мен тәрбиеші кеңесшінің, ақылшының және тәрбиешінің қызметін одан әрі игеруде. Мұғалімнің кәсіптік қызметі арнаулы, пәндік білімдермен ғана шектелмей, педагогика мен психологияның, оқыту мен тәрбие технологиясы салаларының қазіргі заманғы білімдерін де қамтитын болғандықтан мұғалімнен арнайы психологиялық-педагогикалық дайындық талап етіледі. Осы негізде педагогикалық инновацияны қабылдау, бағалау және іске асыруға дайындық қалыптасады.

Инновация − жаңалық, жаңашылдық, өзгеріс деген ұғымды білдіреді. Инновация құрал және процесс ретінде әлдебір жаңалықты ендіру деген сөз. Педагогикалық процесте инновация оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері мақсаты мен мазмұнына, мұғалім мен оқушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді.

Білім берудегі инновациялық процестердің мәнін педагогиканың маңызды екі проблемасы құрайды. Олар − озық педагогикалық тәжірбиені зерттеу, жинақтау және тарату проблемасы және педагогикалық-психологиялық ғылымдардың жетістігін практикаға енгізу проблемасы. Соған сәйкес инноватика пәні, инновациялық процесстердің мазмұны мен механизмі осы кезге дейін бір-бірінен оқшау қарастырылып келген өзара тығыз байланысты екі процестің тұтастығы тұрғысынан қарастырылуы тиіс, яғни инновациялық процестің нәтижесі теория мен практиканың тоғысуында пайда болатын теориялық және практикалық жаңалықтарды қолдану болуға тиіс.

Бұның барлығы педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануда басқару қызметінің маңыздылығына көз жеткізе түседі. Өйткені, мұғалім жаңа педагогикалық технологияның, теория мен консепциясының авторы, талап жасаушысы, зерттеушісі, тұтынушысы және насихаттаушысы қызметін атқарады. Осы процесті басқару мұғалімнің өз қызметінде әріптестерінің тәжірибесі немесе ғылымдағы жаңа идеялар, әдістемелерді дұрыс таңдап, бағалау және қолдануын қамтамасыз етеді. Ал педагогикалық қызметте инновациялық бағыттылықты қазіргі заманғы білім беру, қоғамдық және мәдени даму жағдайында педагогикалық қызметтің инновациялық бағыттылығының қажеттілігі бірқатар жағдайлармен айқындалады [1].

Біріншіден, қоғамда жүріп жатқан әлеуметтік-экономикалық қайта құрулар білім беру жүйесін, әдістемесі мен түрлі типтегі оқу орындарының оқу тәрбие процестерін ұйымдастырудың технологиясын түбірінен жаңартуды талап

етуде. Педагогикалық жаңалықты жасау, игеру және пайдалануға негізделген мұғалім мен тәрбиеші қызметінің инновациялық бағыттылығы білім беру саясатын жаңартудың құралына айналуда.

Екіншіден, білім беру мазмұнын ізгілендірудің күшеюі, пәндердің көлемі мен құрамының үнемі өзгеріске ұшырауы, жаңа оқу пәндерінің енгізілуі жаңа ұжымдық формалар мен оқыту технологиясын үздіксіз іздестіруді талап етуде. Осы жағдайда мұғалімдер арасында педагогикалық білімнің рөлі мен беделі арта түсіп отыр.

Үшіншіден, мұғалімнің педагогикалық жаңалықты игеру және қолдануға деген қатынасы сипатының өзгеруі. Оқу-тәрбие процесінің мазмұнын қатаң тәртіпке бағындырып қойған жағдайда мұғалімнің өз бетінше бағдарлама оқулық таңдаудан бұрын педагогикалық қызметтің жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалануға мүмкіншілігі болмады. Егер бұрынғы уақытта инновациялық қызмет негізінен жоғарыда ұсынылған жаңалықтарды практикада қолданумен шектелсе, қазіргі уақытта ол барынша баламалы, зерттеушілік сипат ала бастады. Сондықтан да мектеп, білім беру органы басшыларының қызметіндегі маңызды бағыттардың бірі мұғалімдердің енгізген инновациясына талдау жасап, баға беру, оны іске асыруға, қолдануға қолайлы жағдай жасау болуы тиіс.

Төртіншіден, жалпы білім беретін оқу орындарының нарықтық қатынастарға енуі, жаңа типті сынып ішінде мемлекеттік емес оқу орындарының құрылуы нақты бәсекелестік ахуал туғызуда.

Қазіргі заманғы мектепте нақты педагогикалық қызметте іске асыруға болатын орасан зор педагогикалық тәжірибе жинақталған, бірақ олардың бәрі бірдей қолданыла бермейді, өйткені көптеген мұғалімдер мен басшыларда ол тәжірбиені зерттеу және қолдану қажеттілігі қалыптаспаған, сол сияқты ол тәжірбиелерді таңдау мен талдаудың дағдысы мен іскерлігі жетісе бермейді. Мұғалімдер нақты іс-әрекетінде өзінің, сол сияқты әріптесінің де педагогикалық тәжірбиесіне талдау жасаудың қажеттілігіне мән бермейді.

Педагогикалық тәжірбие көпшілік және озық болуы мүмкін. Озық педагогикалық тәжірбие тарихилығымен ерекшеленеді. Өйткені әрбір жаңа кезеңде мектептің материалдық, әдістемелік, кадрлық және басқа да мүмкіндіктердің кеңеюімен педагогикалық қызметтің жаңа талаптары пайда болады. Сонымен бірге озық тәжірибе педагогика ғылымы мен практикасының қазынасын үнемі толықтырушы, жаңартушы қызмет те атқарады. Озық педагогикалық тәжірбиені жасау және таратуда мұғалімнің позициясы үлкен рөл атқарады, сондықтан нақты тәжірбиенің жетекші ережелеріне талдау жасап, оны қолдануға кіріскенде субьективті факторлардың ықпалын ескеру арқылы оның нәтижесі мен педагогикалық ұжымға кірігуіне болжам жасау қажет. Педагогикалық тәжірибеде обьективті және даралық құндылықтар бір-бірімен астасып жатады, бірақ педагогикалық қызметтегі даралық ерекшеліктердің бәрі бірдей көпшіліктің игілігі бола алмайды. Тек және тұлғаның жаңа тәжірибе жасауға ықпал жасайтын бірегей және қайталанбас ерекшеліктері ғана назарға алынады. Озық педагогикалық тәжірибе бұқаралық негізде қалыптаса отырып, обьективті педагогикалық заңдылықтарды игерудің деңгейін де танытады (Ю.К.Бабанский). Озық педагогикалық тәжірбиенің бір түрі болып есептелетін жаңашылдық пен зерттеушілік педагогикалық тәжірибе сезімдік тәжірибелерден теориялық талдау және жинақтауға алып баратын басқыш сияқты. Жаңашылдық пен педагогикалық зерттеудің бірегей үлгісін көрсеткен Ресейдің И.П.Волков, Т.И.Гончарова, И.П.Иванов, Е.Н.Ильин, В.А.Кериновский, С.П.Лысенкова, Р.Г.Хазанкин, М.П.Шетинин, П.Э.Эрдинов, Е.А.Ямбург және тағы басқа ғалымдар мен педагогтардың тәжірибелі мұғалім қауымының игілігіне айналды [2].

Мұғалім қызметінің инновациялық бағыттылығының екінші құрамды бөлігі − психологиялық-педагогикалық зерттеулердің нәтижесін педагогикалық қызметтің практикасына ендіру. Педагогика мен психология бойынша ғылыми зерттеудің нәтижелері уақытылы хабардар ету мүмкіндігі болмағандықтан мектеп қызметкерлеріне белгісіз болып қалады.

Педагогикалық зерттеудің нәтижелерін практикаға енгізу үшін практикалық қызметкерлердің алынған нәтижелермен арнайы танысады, оны іске асырудың орындылығын, сол арқылы осы негізінде ғылыми зерттеу нәтижесін практикада қолдануға деген қажеттілік анықталатындығы В.Е.Груман, В.В.Краевский, П.И.Керташева, М.Н.Скаткин және басқа ғалымдар арнайы еңбектерінде атап айтылған [3].

Педагогикалық инновацияның критерийлері. Инновациялық бағыттылық белгілі бір жаңа енгізілімнің тиімділігіне баға беретіндей нақты критерийлерді пайдалануды қажет етеді. Педагогика бойынша зерттеу тәжірибелеріне сүйене отырып, педагогикалық жаңалықтың мынадай критерийлер жиынтығын анықтауға болады: жаңашылдық, оптималдық, жоғары нәтижелік, бұқаралық тәжірибеде шығармашылықпен қолдану мүмкіндігі.

Инновацияның негізгі критерийі ғылыми педагогикалық тәжірибеге де баға беруде басшылыққа алынатын жаңашылдық деп білеміз. Сондықтан инновациялық процеске араласқысы келетін мұғалім қолға алған жаңалығын мәнін, оның жаңашылдығының деңгейін анықтап алуы тиіс. Біреулер үшін жаңалық болып табылатын құбылыс екіншілер үшін олай болмауы мүмкін. Осыған байланысты мұғалімдерді инновациялық процеске тартқанда олардың еріктілігін, тұлғалық ерекшелігін, дербестік-психологиялық мінездемелері ескерілуі тиіс. Жаңашылдықтың бірнеше деңгейін бөліп көрсетуге болады. Олар: абсолютті, локальды-абсалютті, шартты, субьективті, танымалдық деңгейі және қолдану аймағы бойынша.

Критерийлер жүйесіндегі оптималдық нәтижеге қол жеткізуге мұғалім мен оқушының жұмсаған күшінің шығыны мен қолданған тәслінің тиімділігін айқындайды. Әртүрлі мұғалімдер әртүрлі еңбек жағдайымен бөлек оқушылар ортасында бірдей жоғары нәтижеге қол жеткізеді. Оқу процесіне педагогикалық инновацияны енгізіп, барынша аз дене, ой еңбегін және аз уақыт жұмсап жоғары нәтижеге қол жеткізу оның оптималдығын білдіреді. Инновацияны бұқаралық тәжірибеде қолданудың бастапқы кезеңі жекелеген мұғалімдер мен тәрбиешілердің қызметіне негізделгенімен олар сыннан өтіп, обьективті баға алған соң ғана жалпыға бірдей қолдануға енгізуге ұсынылуы мүмкін. Жоғарыда аталған критерийлерді білу және педагогикалық инновацияны бағалауда қолдана алу педагогикалық шығармашылыққа негіз қалайды [4].

Педагогикалық инновацияны іске асырудың жолдары. «Инновация» деген сөз − латынның «novus» жаңалық және «in» енгізу деген сөзінен шыққан, ал оның қазақша аудармасы «жаңару, жаңалық, өзгерту» деген мағынаны білдіреді.

Т.И.Шамова, П.И.Третьяковалардың еңбегінде «Инновация дегеніміз − жаңа мазмұнды ұйымдастыру, ал жаңалық енгізу дегеніміз − тек қана жаңалық енгізу, ұйымдастыру, яғни инновация үрдісі мазмұнды дамытуды, жаңа мазмұнды, оны енгізудің әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылысты түсінеміз» делінген.

Ал А.И.Кочетов «инновация» ұғымына төмендегідей анықтама береді: «көрсетілген деңгейге апаруды қамтамасыз ететін теориялық, технологиялық және педагогикалық іс-әрекеттің біртұтас бағдарламасы». Алайда Р. Масырова мен Линчевская мұндай анықтамамен келісепейтіндігін білдіреді. Олардың тұжырымдамасында, «Егер баратын деңгей алдын ала көрсетілген болса, ол қандай инновация» делінген. В.Кваша мен Латинаның пікірлері бойынша «инновация» − бұл жаңа үлгілердің бағытындағы нақты әрекеті, мөлшердің шегінен шығатын кәсіптік іс-әрекеттің жаңа сапалы деңгейге көтерілуі болып табылады.

Демек «инновация» термині анықтауда барлық авторлардың пікірлерін салыстырсақ, аса алшақтаған жоқ десе болғандай. Олардың ойынша, «инновация» − педагогикалық категорияға жатады және ол мектептегі құбылысқа тың жаңалық: жаңа бағдарламаны, оқу жоспарын, әдіс-тәсілдерді оқу және тәрбие жұмыстарына енгізу болып табылады [5].

Қорыта келгенде, белгілі дидакт ғалымдарымыздың ұсынған анықтамаларын зерделей келе, педагогикалық әрекетті әлеуметтік тәжірибе мен мәдениетті ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін әрекеттің дербес түрі деп, ал педагогикалық технологияны – педагогикалық мақсаттарға жетуге кепілдік беретін, алдын-ала жобаланған, оқу-тәрбие үрдісі бірізді жүзеге асатын жүйе деп түсінгеніміз жөн.

Бүкіл оқыту барысында оның әртүрлі жақтарын қамтамасыз ететіндей бір мезетте бірнеше әдіс қолдану керектігіне мұғалім назар аударуы қажет. Оқытудың әдіс-тәсілдерінің бір ерекшелігі – оның білімді меңгертуде, жеке тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерін: яғни, жадының алуан түрлерін (есту, көру, қимыл ж.т.б) ойлауды, ынтаны, қабылдау қабілетін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы танытуға, сондай-ақ жеке тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас жасау, ойын, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға: белсенді сөздік қорын (ауызша және жазбаша тілде) дамытуға бағытталуында.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Коростылева Л.А. «Инновационные технологии в обучении школьников» СПб., 2008, 66 стр.
2. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов. – 4-е изд. – М.: Школьная Пресса, 2007. – 512стр.
3. Грибкова В.А. «Новые технологии обучения в средней школе», М., 2007
4. Безруких М. М., Ефимова С.П. «Технологии обучения» М., 2006, 63стр
5. Харламов Н. «Педагогика», М., 2003

Жанболат Жолгелдиев, Гулия Сдикова
(Уральск, Казахстан)

СПОСОБЫ РЕШЕНИЯ ОЛИМПИАДНЫХ ЗАДАЧ ПО ХИМИИ

На различных олимпиадах по химии для школьников, турнирах, ЕГЭ, встречаются задачи на различные смеси: смеси газов, кислот, растворов, для которых используют различные методы решения. Одним из способов решения таких задач является система уравнения, использование правила креста (конверт Пирсона). Ниже представлены некоторые примеры решения таких задач [1-2].

Пример 1.

Определите количественный состав смеси оксида железа (III) и CuO, если при восстановлении 31,9 г ее водородом образовалось 9 г воды. Сколько граммов железа можно получить из этого количества смеси [3]?

Решение.

Решить эту задачу можно, используя систему двух неизвестных. Вначале записывается уравнение реакции:

$$Fe_2O_3 + 3H_2 \rightarrow 2Fe + 3H_2O$$

$$CuO + H_2 \rightarrow Cu + H_2O$$

Следующим этапом является обозначение количества вещества, вступающего в реакцию:

$v(Fe_2O_3) = x$ моль и $v(CuO) = y$ моль

При восстановлении x моль Fe_2O_3 образуется 3x моль воды и при восстановлении y моль CuO образуется y моль воды. Соответственно, массы оксидов равны:

$$m(Fe_2O_3) = 160 \text{ г/моль} \cdot x \text{ моль} = 160x$$

$$m(CuO) = 80 \text{ г/моль} \cdot y \text{ моль} = 80y$$

Отсюда получается два уравнения:

$$\begin{cases} 160x + 80y = 31{,}9 \\ 18 \cdot 3x + 18 \cdot y = 9 \end{cases}$$

Решив систему уравнений, определяем x = 0,1 моль, y = 0,2 моль. Из этого следует, что:

$v(Fe_2O_3) = 0{,}1$ моль и $v(CuO) = y = 0{,}2$ моль

а масса железа равна: $m = v(Fe) \cdot M(Fe) = 2 \cdot 0{,}1 \cdot 56 = 11{,}2$ г.

Пример 2.

Определите массу воды, которую надо добавить к 20 г раствора уксусной кислоты с массовой долей 70% для получения раствора уксусной кислоты с массовой долей 5% (запишите число с точностью до целых) [4]?

Решение.

Задача такого рода легко решается с использованием правила креста. Если обозначить массу первого раствора через m_1, а второго – через m_2, то при смешивании общая масса смеси будет слагаться из суммы этих масс. Пусть массовая доля растворенного вещества в первом растворе – ω_1, во втором – ω_2, а в их смеси – ω_3. Тогда общая масса растворенного вещества в смеси будет слагаться из масс растворенного вещества в исходных растворах:

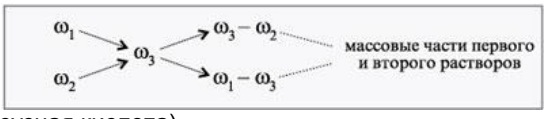

В данном случае $\omega_1 = 70\%$ (уксусная кислота)

$m_1 = 20$ г

$\omega_2 = 0\%$ (вода)

$\omega_3 = 5\%$ (конечный раствор)

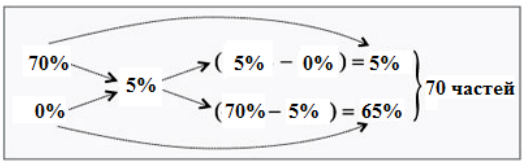

Значит на 5 частей 70% – го раствора уксусной кислоты требуется 65 частей воды. Или другими словами соотношение масс 70% – ной уксусной кислоты и воды равны 5:65 . Масса необходимой воды рассчитывается:

$$\frac{20\ \text{г}}{5} \cdot 65 = 260\ \text{г}$$

Ответ: $m(H_2O)$ = 260 г.

На основании известных методов решения, нами предлагаются другие способы решения подобных задач. Решение производится путем использования доли компонентов.

Решение 1-ой задачи.

Как и в первом случае, записывается уравнение реакции:

$$Fe_2O_3 + 3H_2 \rightarrow 2Fe + 3H_2O$$
$$CuO + H_2 \rightarrow Cu + H_2O$$

Если бы 31,9 г смеси состояла только из оксида железа, тогда при этом масса образующегося воды должна равняться (доля оксида железа 100%):

$$m(H_2O) = 31{,}9/160 \cdot 3 \cdot 18 = 10{,}8\ \text{г}$$

Если бы 31,9 г смеси состояла только из оксида меди, тогда при этом масса образующегося воды должна равняться (доля оксида меди 100%):

$$m(H_2O) = 31{,}9/80 \cdot 18 = 7{,}2\ \text{г}$$

Из условия задачи известно, что при восстановлении смеси выделилось 9 г воды. Это значение находится между значениями 10,8 г и 7,2 г. Обозначая долю Fe_2O_3 в смеси через x, а долю CuO как 1 – x, можно рассчитать доли компонентов в данной смеси по уравнению:

$$10{,}8 \cdot x + 7{,}2 \cdot (1 - x) = 9$$
$$x = 0{,}5$$

Значит, компоненты смешаны в соотношении 50:50 по массе.

$m(Fe_2O_3) = 31{,}9 \cdot 0{,}5 = 16$ г $\quad$ $v(Fe_2O_3) = 16/160 = 0{,}1$ моль

$m(CuO) = 31{,}9 \cdot 0{,}5 = 16$ г $\quad$ $v(CuO) = 16/80 = 0{,}2$ моль

Решение 2-ой задачи.

В этой задаче смешиваются не вещества, а растворы. Смешивают 20г 70%-ного раствора уксусной кислоты и воду для получения 5%-го раствора. Следовательно, объединяющим фактором является массовая доля уксусной кислоты:

ω(кислоты) = 0% в воде,

Так же как и в первой задаче поясняем:

Если бы конечный раствор содержал только первый раствор, то массовая доля кислоты в нем была бы 70%. Или если конечный раствор содержал только второй раствор (в данном случае – вода), то массовая доля кислоты была бы равна 0%. Долю 70%-ной уксусной кислоты обозначаем через x, тогда доля воды будет равна 1 – x. Отсюда рассчитываем доли компонентов по уравнению:

$70 \cdot x + 0 \cdot (1 - x) = 5$, отсюда $x = 5/70 = 1/14$

Следовательно, доля воды $1 - 1/14 = 13/14$

Масса воды определяется при помощи следующей пропорции:

1/14 → 20г

13/14 → $m(H_2O)$

$$m(H_2O) = \frac{\frac{13}{14} \cdot 20}{\frac{1}{14}} = 13 \cdot 20 = 260\ \text{г}$$

Ответ: 260 г воды.

Часто встречаются задачи на смеси газов, примеры решения которых предлагаются ниже.

Пример 3 (Смесь газов)

Дана смесь диоксида углерода и кислорода объемом 11,2 $дм^3$. Плотность смеси по водороду равна 18,25. Определите объемный состав смеси.

Решение: Определяется средняя молекулярная масса смеси:

M_r(смеси) = 8,25·2 г/моль = 36,5 г/моль

Вводим обозначения: доля CO_2 – x, тогда доля O_2 будет равна 1 – x. Соответственно средняя молекулярная масса смеси будет равна:

$44 \cdot x + 32 \cdot (1 - x) = 36{,}5$

Отсюда $x = 0{,}375$

Значит, объемы кислорода и углекислого газа будут равны соответственно:

$$v\ (CO_2) = 11{,}2 \cdot 0{,}375 = 4{,}2\ \text{л}$$
$$v\ (O_2) = 11{,}2\ \text{л} - 4{,}2\ \text{л} = 6{,}0\ \text{л}$$

Пример 4 (Задача на смесь изотопов)

Природный таллий представляет собой смесь изотопов и . На основании относительной атомной массы природного таллия, равной 204,38, рассчитайте изотопный состав таллия.

Решение: Если изотоп содержал только , то его масса была бы равна 203. А если изотоп содержал бы только , то его масса была бы равна 205. Отсюда относительная атомная массы природного таллия будет равна:

$$203 \cdot x + 205 \cdot (1 - x) = 204{,}38$$
$$x = 0{,}31$$

следовательно, природный таллий содержит 31% и 69% .

Следует отметить, что традиционные способы решения задач наиболее часто используются в школьной практике. Однако, для развития нестандартного мышления, логики учащегося необходимо предлагать и учить их находить пути решения задач другими методами. Особо следует отметить, что это необходимо при подготовке к олимпиадам и различным турнирам.

Литература:

1. Кузьменко Н.Е., В.В. Еремин, В.А. Попков. Химия. Учеб пособие. М.: Дрофа, 1997. – 528 с.
2. Ахметов М.А. Методика расчета состава смесей по химическим формулам / Химия в школе. – 1996, №3. – С. 46-47.

3. Глазкова О.В., Лазарева О.П. Олимпиадные задания по химии. Саранск: Мордовиястат, 2005. – 42 с.
4. Демонстрационный вариант ЕГЭ 2012 г. Химия, 11 класс (2012 – 12/20).

Елла Земляна
(Сніжне, Україна)

ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ В ОСВІТІ. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ

Той, хто серйозно прямує до пізнання істини, не повинен займатися якоюсь однією наукою, бо всі вони тісно взаємопов'язані.
Рене Декарт

Для нашого часу характерна інтеграція наук, прагнення отримати як можливо більш точне уявлення про загальну картину світу. Ці ідеї знаходять відображення в концепції сучасної освіти. Але розв'язати таку проблему неможливо в рамках однієї дисципліни. Тому стає необхідність в їх інтеграції, де найбільш можливо досягнути міжпредметних узагальнень.

Інтеграція (від лат. "повний, цілісний") – це створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних предметів, видів діяльності тощо). З позиції педагогічних наук інтеграція – це процес взаємопроникнення наук, не розчинення одне в одному, а об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин, внаслідок якого основні компоненти дисциплін синтезуються в цілісну систему.

Інтеграція як засіб навчання повинна дати студентам знання, які відображають взаємозв'язки окремих частин світу як системи, навчити студента сприймати всесвіт як єдине ціле, в якому всі елементи взаємопов'язані. Ще багато років тому відомий педагог Я. Коменський відзначав: «Усе, що перебуває у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такому зв'язку» [5, с. 132]. Цілісність, на жаль, починає руйнуватись через «суворі кордони» між окремими розділами програми або предметним викладанням «вузькими» спеціалістами (викладач математики не має уявлень щодо того, чим займалися студенти на попередньому занятті біології, фізики, хімії та навпаки). Тому знання, які одержують студенти, мало пов'язані між собою.

Не секрет, що студенти ділять основні закони, електрони, молекули, атоми, кристали, тіла й інші об'єкти навколишнього світу на фізичні, хімічні, біологічні, математичні, не зв'язуючи їх між собою. Впровадження інтегрованих занять перебудовує сприйняття студентів одного предмету як щось відокремлене від інших, поєднує їх деякі елементи в єдине ціле, показує, що всі галузі сучасної науки тісно зв'язані між собою, тому й навчальні предмети не можуть бути ізольованими один від одного.

Цілеспрямовані та змістовні інтегровані заняття встановлюють міцні зв'язки між навчальними дисциплінами, вносять новизну в традиційну систему навчання, допомагають студентам зрозуміти важливість вивчення основ наук як єдиної системи знань.

Інтеграція не є новим явищем у вітчизняній педагогіці. Вона була взята за основу комплексних програм ще у 20-х роках минулого століття. У 60-х роках В. О. Сухомлинський проводив у Павлишській школі «Уроки мислення в природі». Але реалізація ідеї створення та впровадження інтегрованих занять і на сьогоднішній час стає актуальною проблемою. Практичний досвід переконує нас в ефективності сучасного впровадження інтегрованого навчання. Ідея такого навчання передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягти тієї чи іншої цілі, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах.

Що ж вкладається в поняття «інтегроване заняття»? В сучасній літературі існує декілька прикладів його визначення:

Інтегроване заняття **–** заняття, що полягає в об'єднанні зусиль викладачів різних предметів у його підготовці і проведенні, а також в інтеграції знань про певний об'єкт вивчення, що здобувається засобами різних навчальних дисциплін.

Інтегроване заняття **–** міжциклове заняття (поєднує матеріал декількох предметів) [3, с. 127].

Інтегроване, бінарне заняття – це заняття, у змісті якого поєднуються різні предмети (дисципліни) навколо вивчення однієї теми.

Специфіка таких занять полягає в тому, що вони проводяться спільно викладачами двох або декількох суміжних предметів.

Інтегроване заняття може проводити як один викладач, так і декілька, використовуючи тісні міжпредметні зв'язки.

Бінарне заняття – це заняття, яке побудоване на тісних міжпредметних зв'язках, яке проводиться спільно двома викладачами відповідних дисциплін.

Вважається, що деякі предмети є пріоритетними до інтеграції. Наприклад, біологія й хімія, біологія й екологія, математика та фізика. Але практичний досвід показує, що завжди є можливість для нових творчих джерел, тобто можливість зв'язати такі зовсім вважалося не споріднені предмети, як математика та біологія.

Особливо важливо продумати методику проведення такого заняття. Заздалегідь визначається обсяг і глибина розкриття матеріалу, послідовність його вивчення. Частка участі кожного викладача залежить від змісту матеріалу, але приблизно повинна бути рівною. Один із них обирається ведучим. Один з предметів – провідним.

Таких занять можна розробити багато, але вони не можуть стати щоденними. Реалізація ідеї створення інтегрованих занять виявляється не дуже легкою як для викладача, так і для студентів. Проведення занять можливо завдяки тісній співпраці викладачів, предмети яких будуть об'єднані в інтегроване заняття. Робота починається з визначення в програмі з кожного предмета або дисципліни споріднених тем, понять. Після цього виникає необхідність одночасного вивчення таких тем з обох предметів. На цій підставі складається сумісний план проведення занять. Ця робота повинна проводитися перед початком нового навчального року, щоб була змога при складанні робочих навчальних планів урахувати особливості вивчення конкретних навчальних предметів. Викладачі повинні визначитися в темі інтегрованого заняття, проаналізувати і зіставити програмний матеріал, врахувати рівень підготовки студентів групи та матеріально-технічне забезпечення учбового закладу. При розробці кожного заняття обираються відповідні форми та методи сумісної педагогічної діяльності. Вдало проведене заняття таке, на якому не має перевантаження студентів враженнями від нього, щоб заняття не було мозаїкою окремих картин, а складало

єдину цілісну картину теми, яка вивчається, слугувало однієї меті. Студенти повинні розуміти, навіщо, що і як саме треба робити, а не механічно виконувати вказівки викладачів.

Можна виділити такі етапи планування інтегрованого уроку, які сприяють більш ефективному його проведенню:

- вибір теми;
- визначення змісту навчального процесу;
- постановка комплексної мети заняття;
- підбір матеріалу для розкриття теми;
- застосування різних форм співпраці на занятті;
- способи перевірки розуміння студентами теми.

Інтегровані заняття мають наступні особливості:

1. Заняття повинно мати чітко сформульовану навчально-пізнавальну мету, що потребує залучення знань з декількох предметів.
2. Продумати використання на занятті таких форм та методів його проведення, щоб забезпечити високу активність студентів у застосуванні знань з тих предметів, що входять до складу інтегрованого заняття (нестандартних форм проведення заняття, сучасних технологій навчання: проектора, комп'ютера, тощо).
3. Не дублювати навчальний матеріал з цих предметів.
4. Заздалегідь узгодити трактування та суть понять, явищ, що вивчаються з кожного предмета.
5. Заняття повинно сприяти позитивному ставленню до навчання, що досягається виконанням самостійних робіт на інтегрованій основі, творчих робіт та інших видів робіт.

Матеріали до занять з різних предметів можна об'єднувати за такою системою: 1 заняття (провідне) – 2 заняття (допоміжне). Наприклад, такі комбінації: закріплення знань – ознайомлення з новим матеріалом (це характерно для нестандартних форм проведення занять); ознайомлення з новим матеріалом – ознайомлення з новим матеріалом (перше заняття береться за основу, а друге, в більшості випадків, підкріплює його); закріплення знань – закріплення знань (заняття виступають на одному рівні, підпорядковані одній меті. Заняття більш споріднені); ознайомлення з новим матеріалом – закріплення знань (допоміжне заняття насичує сприймання нового матеріалу новими враженнями).

В залежності від кількості предметів і видів діяльності студентів інтегровані заняття можуть бути різних видів: лекція, екскурсія, кіно-заняття, лабораторна, практична робота, семінар, конференція, ділова гра та інші. Види занять можуть бути і вступними, і узагальнюючими.

Отже, підсумовуючи тему статті, можна зробити висновки.

Інтегровані заняття відповідають провідним тенденціям розвитку освіти, вносять новизну, оригінальність в педагогічний процес навчання. Використання інтегрованих методів має переваги в тому, що дозволяє урізноманітнювати навчальну діяльність, позбавлятися шаблонів, сприяє підвищенню активності студентів, а отже – і ефективності заняття.

Стимулюючи творчу діяльність викладача та його вихованців, інтегровані заняття створюють сприятливі умови для співпраці, що є надзвичайно важливим у навчальній роботі. При розробці та проведенні занять у такій нестандартній формі навчальний процес організований таким чином, що всіх учасників залучено до процесу пізнання. Інтегровані заняття розвивають потенціал підлітків, спонукають до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення й знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей. Більшою мірою, ніж звичайні, вони сприяють розвитку мови, формуванню вміння порівнювати, узагальнювати, робити висновки, формують інтегровані знання з обох предметів, які вивчаються. Таки види занять знімають стомлюваність, перенапругу студентів за рахунок перемикань на різноманітні види діяльності, різко підвищують пізнавальний інтерес до предметів. Ці фактори розвивають ефективність таких занять. Інтеграція є джерелом знаходження нових фактів, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження студентів різних предметів.

Інтегровані заняття розширюють функції викладача, дають можливість покращити методику своєї роботи, удосконалювати її за рахунок поповнення своєї «методичної скарбнички» такими видами занять, дають спробу вийти за межі шаблонів традиційних форм їх проведення, проявити свою творчість.

Досвід роботи переконує, що використання інтеграційних видів занять покращує процес засвоєння знань. Вони є результативнішими за традиційні, дають можливість викладачу визначити рівень знань та індивідуальні можливості кожного студента. А найкориснішим у такому навчанні є те, що сам процес навчання починає подобатися.

Література:

1. Винокурова Н.К., Елисеева О.В. Один из подходов к реализации принципа интегративности в обучении. Дидакт. – 1999. – № 4. – С.36-40.
2. Гриценко Н.Н. Технологія інтегрованого уроку. Вісник профосвіти. № 19 – 20 грудень 2007р. – С.9 -11.
3. Іванчук М.Г. Формування і розвиток особистісного потенціалу школяра в процесі інтегрованого навчання. Психологія: Зб. наукових праць. – К.: КПУ імені М.П. Драгоманова. 2003. – Вип. 19. – С.127-131.
4. Інтернет ресурси: http://eprints.zu.edu.ua – Грибан Г.В., кандидат педагогічних наук, доцент (Житомирський державний університет). Ефективність упровадження інтегрованого навчання на уроках рідної мови.
5. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1955. – 627с.
6. Пехота О. М., Кіктенко А. З., Любарська О. М. та інші. Освітні технології: Навч. – метод. посібник. – К.: Видавництво А. С. К., 2003 – 255с.

Галина Игнатова
(Таганрог, Россия)

ЗДОРОВЬЕ И ФИЗИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЁНКА В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СТАНДАРТА

Современный этап развития образования отражает социально-культурную ситуацию, характеризующуюся множеством инновационных изменений в сфере образовательно-воспитательного процесса. Здоровье детей в

любом обществе и при любых социально-экономических и политических ситуациях является актуальнейшей проблемой и предметом первоочередной важности, так как оно определяет будущее страны, генофонд нации, научный и экономический потенциал общества и, наряду с другими демографическими показателями, является чутким барометром социально-экономического развития страны [3].

В связи с этим следует отметить, что Закон Российской Федерации «Об образовании», программы модернизации образования определяют в качестве решающего условия успешности преобразований создание двух главных социальных ориентиров – обеспечение высокого качества образования и сохранения и укрепления состояния здоровья учащихся (статьи 41, 42, 84 ФЗ – № 273 от 29.12.2012 года). В Федеральных государственных образовательных стандартах указывается на необходимость формирования у учащихся представлений о здоровом образе жизни.

Ученики начальной школы получают информацию о способах сохранения здоровья, прежде всего, в семье и в школе. Информация не носит системного характера и зачастую весьма противоречива. Отсюда вытекает проблема разработки таких здоровьесберегающих технологий, которые могли бы вооружить растущего человека методологией здоровья и средствами его формирования. В этом отношении основную роль выполняет школа. Перед учителем встает задача так организовать учебно-воспитательный процесс, чтобы он был направлен на сохранение и укрепление здоровья учащихся.

Учитывая тенденции повышения уровня заболеваемости школьников, Н.И. Ананьев также указывает, что применение технологий, направленных на формирование здорового образа жизни, сохранение и сбережение здоровья, становится приоритетным [2].

Основанием образовательной деятельности, направленной на реализацию здоровьесберегающих технологий, формирование здорового образа жизни является личностный подход. С позиции личностного подхода главной целью образования и воспитания становится личность. Конечная цель обучения и воспитания – развитие личностных качеств, личностной сферы воспитанника. Личностно ориентированное образование смещает основные акценты воспитательной работы в сторону усилий самого ребенка, что становится методологической основой здоровьесберегающих технологий. В этом аспекте воспитание – процесс формирования ценностно-ориентированных установок на здоровье и здоровый образ жизни, построенных как неотъемлемая часть жизненных ценностей и общекультурного мировоззрения [4].

МОБУ СОШ № 38 г. Таганрога является базовой площадкой по внедрению в учебно-воспитательный процесс здоровьесберегающих технологий. В качестве основных здоровьесберегающих технологий, которые используются нами в работе, являются:

- условия обучения ребёнка в школе (отсутствие стрессовых ситуаций, адекватность требований, предъявляемых к учащимся, соответствие методик обучения и воспитания);
- рациональная организация учебного процесса (в соответствии с возрастными, половыми, индивидуальными и гигиеническими требованиями);
- соответствие физической и учебной нагрузки возрастным возможностям ребёнка;
- необходимый, достаточный и рационально организованный двигательный режим ребёнка.
- охрана здоровья и пропаганда здорового образа жизни. Необходимо показывать ученику как соотносится изучаемый материал с повседневной жизнью, приучать заботится о своём здоровье.
- создание положительного эмоционального настроя на работу всех учеников в ходе урока; использование проблемных творческих заданий; стимулирование учеников к выбору и самостоятельному использованию разных способов выполнения заданий.

Здоровьесберегающие технологии направлены на обеспечение развития природных способностей ребёнка: его умственных способностей, нравственных и эстетических качеств, потребности в деятельности, овладении первоначальным опытом общения с людьми, природой, искусством.

Принципы здоровьесберегающих технологий:

- применяемые методы, приёмы, используемые средства должны быть обоснованными, проверенными на практике, не наносящими вреда здоровью ученика и учителя.
- непрерывность и преемственность. В школе работает педагог – психолог, к которому ученики и родители могут обратиться за помощью и консультацией. Регулярно проводятся опросы детей, с целью раннего выявления межличностных конфликтных ситуаций.
- соответствие содержания и организации обучения возрастным особенностям учащихся.
- в любом поступке, действии детей делать опору на положительное, отмечая сначала хорошее, и только потом указываются недоработки. Например, в целях формирования ценностного отношения учащихся к своему здоровью ежемесячно проводятся классные часы в форме обучающих семинаров с элементами тренинга.
- активное включение, которое позволяет детям реализовать свои возможности в различных видах деятельности. Например, ребята регулярно участвуют в городских и школьных научно-практических конференциях. В школе проводятся открытые внеклассные мероприятия для учащихся всех классов.

Организуются тематические родительские собрания, целью которых является просвещение родителей о здоровом образе жизни. При подготовке к таким собраниям осуществляется анкетирование учащихся и родителей, которое позволяет выявить актуальные проблемы, осуществить мониторинг и тем самым организовать работу с учащимися и их родителями в вопросах здоровьесбережения конструктивно.

Главной целью всех вышеназванных мероприятий является пропаганда здорового образа жизни и привитие учащимся навыков сохранения и укрепления здоровья.

С 2011-2012 учебного года, в соответствии ФГОС НОО проводятся 3 урока физической культуры.

Учащиеся начальной школы два раза в неделю посещают бассейн. Ежегодное участвуют детей традиционных мероприятиях «Весёлые старты», «Папа, мама, я – спортивная семья», во всероссийском мероприятии «Кросс нации» также способствует формированию представлений у учащихся о здоровом образе жизни.

Во внеурочное время учащиеся занимаются в различных спортивных секциях, которые организованы при школе.

В процессе воспитания и формирования здорового образа жизни у учащихся развивается устойчивое и, вместе с тем, осознанное отношение к здоровью, основанное на положительных интересах и потребностях, стремление к совершенствованию собственного здоровья и к бережному отношению к здоровью окружающих людей, к развитию своего здоровья, творчества и духовного мира.

Литература:

1. Федеральный закон № 273 от 29.12.2012"Об образовании в Российской Федерации"
2. Ананьев Н.И.Модернизация обучения, здоровье и некоторые вопросы адаптации школьников // Актуальные проблемы адаптации человека. – Сургут, 2002.
3. Игнатова Л.Ф. Мониторинг состояния здоровья и факторов риска детского населения / Л.Ф. Игнатова // Школа здоровья. – 2003. – Т. 4, №3. – С. 74 – 79.
4. Казначеев В.П. Здоровье нации – феномен экологии XXI века / В.П. Казначеев // Материалы I Всероссийского форума «III тысячелетие. Пути к здоровью нации». Москва, 2001. – 194 с.
5. Куинджи Н.Н. Валеология: Пути формирования здоровья школьников: Методическое пособие / Н.Н. Куинджи. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 139 с.

А. Курманбекова Ж. Амалбекова
(Тараз, Казахстан)

РАБОТА С ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ В МЛАДШИХ КЛАССАХ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ АСПЕКТОВ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ

«Чтобы стать развитым конкурентоспособным государством, мы должны стать высокообразованной нацией» – было сказано в Послании Президента Казахстана Н.А.Назарбаева, которое предопределило стратегию развития Казастана на ближайшие 20-30 лет, и поставила конкретные задачи перед системой образования, в частности перед школой.[1]

Школа занимает особое место в жизни общества и играет важную роль в судьбе каждого человека. Именно на школу ложится главный и чрезвычайно сложный труд – подготовить учащихся к самостоятельным шагам в меняющемся обществе, дать им необходимые знания о социуме и верные жизненные установки.

Задача современной школы состоит в том, чтобы способствовать появлению нового типа человека, который чувствует себя «комфортно при переменах, которому нравятся перемены, который способен на импровизацию, на то, чтобы уверенно и смело встретить совершенно не предвиденную ситуацию».

Одна из главенствующих ролей в школе занимает начальное образование. Начальное образование – это фундамент, основа формирования личности ученика. Одной из важнейших задач, которой является формирование языковой культуры личности ученика.

Известно, что уроки развития речи в школьной практике младших классов выступают в различных аспектах, обеспечивающих формирование лингвистической, коммуникативной, культурологической языковой культуры учащихся. Поэтому современный урок развития речи отличается комплексным подходом к обучению развития устной и письменной речи, навыков грамотного письма, культуры речи.

Являясь основным источником разнообразной лингвистической и эстетической информации, художественный текст занимает центральное место в обучении родному языку. Работа над художественным текстом помогает развить чуткость к русскому языку, раскрывает его (художественного текста) глубинные пласты, способствует развитию речи, восприятию интонационно-ритмического строя русского языка, а также эстетическому осмыслению поставленных проблем. От умения понимать художественный текст, общаться на данном языке зависит культура человека.

Художественный текст на уроках родного языка, оказавший на учащихся большое эмоционально-смысловое воздействие, и вопросы, поставленные к нему учителем, служат стимулом, побуждающим потребность самостоятельного речевого высказывания, вызывают у школьников желание принять участие в обсуждении проблем, затронутых в произведении, вступить в беседу или дискуссию с товарищами.

Потребность выразить мысль, возникшую в результате чтения художественного текста или работы над ним, вызывает, в свою очередь, потребность в языковых средствах, необходимых для ее выражения. Текст в этом случае становится также стимулом для функционального освоения речевых единиц. Задача учителя в области обучения чтению – грамотно выстраивая диалог с учащимися, поддерживать интерес к чтению и обдумыванию прочитанного, способствовать формированию собственной читательской позиции ученика. Задача ученика – включиться в диалог с другими учениками, с учителем, а также с автором читаемого произведения, с целью проникновения в глубинный смысл прочитанного им художественного текста.

Человек не только воспринимает готовый текст, но и порождает его. Естественно, что порождение текста в школьных условиях происходит на базе восприятия. Глубина, целостность, адекватность читательского восприятия характеризует уровень развития личности школьника. Художественное восприятие является тем связующим каналом, по которому образно-эмоциональное содержание художественного текста проникает в духовную жизнь ученика и становится активным фактором формирования его личности.

Художественное восприятие формирует способность к эстетическому переживанию, сопутствующему эмоциональным, интеллектуальным, художественным и другим переживаниям, поэтому изучение особенностей художественного восприятия имеет общепедагогическое значение (Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, А.А. Леонтьев и др.).

Поскольку художественный текст допускает возможность различных трактовок, в методике обучения чтению принято говорить не о правильном, а о полноценном восприятии. М.П. Воюшина под полноценным восприятием понимает способность читателя сопереживать героям и автору произведения, видеть динамику эмоций, воспроизводить в воображении картины жизни, созданные писателем, размышлять над мотивами, обстоятельствами, последствиями поступков персонажей, оценивать героев произведения, определять авторскую позицию, осваивать идею произведения, то есть находить в своей душе отклик на поставленные автором проблемы. Полноценное восприятие произведения свидетельствует о высоком уровне литературного развития. [2]

Психологи считают, что учащиеся начальных классов проявляют два типа отношения к художественному тексту произведения. Первый тип отношения – эмоционально-образный – представляет собой непосредственную эмоциональную реакцию ребенка на образы, стоящие в центре произведения. Второй – интеллектуально-оценочный – зависит от житейского и читательского опыта ребенка, в котором присутствуют элементы анализа.

Таким образом, возрастная динамика понимания художественного текста произведения может быть представлена как некий путь от сопереживания конкретному герою, сочувствия ему к пониманию авторской позиции

и далее к обобщенному восприятию художественного мира и осознанию своего к нему отношения, к осмыслению влияния произведения на свои личностные установки.

В процессе чтения художественных текстов у ребенка накапливается опыт разнообразных непосредственных читательских переживаний: различно окрашенных читательских эмоций – от восторга до грусти и даже страха; чувств, связанных с восприятием произведений разных жанров, стилей, авторов, исторических эпох. Ребенок обретает привязанности; реализует свои предпочтения, осуществляет читательский выбор; на практике знакомится с системой Мировой Библиотеки.

На примерах простых, доступных текстов-рассказов дети учатся понимать содержание произведения, его основную мысль, знакомятся с действующими лицами, их характерами и поступками, оценивают данные поступки. В элементарной форме дети получают представление об изобразительных средствах языка художественных произведений.

«На каждое произведение, – писал К.Д. Ушинский, – мы должны смотреть как на окно, чрез которое мы можем показать детям ту или другую сторону жизни» [3; с.594]. И действительно, художественные тексты является важным средством познания детьми окружающего их мира. Знания, которые получают дети при чтении художественных тестов – об окружающем мире, о своих сверстниках, об их жизни, играх, приключениях, о природе и ее охране, первоначальные сведения из истории нашей Родины – помогают накоплению социально-нравственного опыта ребенка.

Чтение художественных текстов способствует формированию нравственных представлений и воспитанию чувств и эмоций у младших школьников. У ребят расширяются конкретные представления об отношении к товарищам. Это помощь друг другу в совместных делах, в учебе, игре, посильном труде, в беде, внимательное отношение к окружающим (родным, товарищам, знакомым и незнакомым людям), проявление честности и доброжелательности. Учащиеся знакомятся с ситуациями, требующими высокой и моральной готовности человека, получают представление о чувстве справедливости, скромности, а так же об отрицательных чертах характера – несправедливости, грубости и жадности.

Воспитательное воздействие текстов на ребенка проявляется и как сила примера, но оно никогда не сказывается сразу на поведении, поступках читателя; это воздействие гораздо более сложно и опосредованно действительностью. «Искусство, – писал психолог Л.С. Выготский, – никогда прямо не поражает из себя того или иного практического действия, оно только приготавливает организм к этому действию» [4; с.325].

Основы методики чтения были разработаны К.Д. Ушинским, который рекомендовал смотреть на художественное произведение «как на окно, через которое мы должны показать детям ту или иную другую сторону народной жизни» и подчеркивал, что «недостаточно, чтобы дети поняли подобное произведение, а надобно, чтобы они его почувствовали». [3, 13].

К.Д. Ушинский установил и научно обосновал, что и как нужно читать в младших классах. Он первым включил в круг детского чтения произведения устного народного творчества. Огромную роль в занятиях по чтению отводил К.Д. Ушинский наблюдениям за жизнью природы и требовал использовать наглядность при чтении, считая наглядность основным принципом обучения отечественному языку. Созданная им методическая система, получила название «Объяснительное чтение».

Развитие навыка чтения как вида речевой деятельности происходит от развернутой громко речевой формы чтения вслух до чтения про себя, осуществляемого как умственное действие, протекающее во внутреннем плане.

Чтение художественных текстов развивает речь детей: обогащает, уточняет и активизирует словарь учащихся на основе формирования у них конкретных представлений и понятий, развивает умение выражать мысли в устной и письменной форме. Это развитие осуществляется благодаря тому, что художественные тексты написаны литературным языком, точным, образным, эмоциональным, согретым лиризмом, наиболее соответствующим особенностям детского восприятия.

Таким образом, чтение и адекватное восприятие художественных произведений:

– во-первых, расширяет и углубляет кругозор учащихся и обогащает их знания и эмоции;

- во-вторых, служит средством воспитательного воздействия на учащихся;

- в-третьих, способствует обогащению и развитию речи учащихся.

Для достижения названных целей необходимо, чтобы обучение с использованием художественных текстов, обучающих умению связно излагать свои мысли проходило постоянно, из урока в урок, а не только на уроках развития речи. Возможно ли, чтобы формирование речевых умений не сводилось к заучиванию классификаций и правил, а помогало ученикам грамотно пользоваться родным языком во всех сферах его применения, способствовало развитию языкового эстетического идеала, осознанию богатства русского языка и желанию овладеть этим богатством?

Языковое развитие личности учащихся невозможно без формирования культурологической подготовки, поэтому на уроках часто используются репродукции картин, музыкальные фрагменты, органично вписывающиеся в работу с художественным текстом.

Достижение этой цели предполагает решение нескольких задач, среди которых:

1) введение детей через литературу в мир человеческих отношений, нравственных ценностей;

2) приобщение детей к литературе как искусству слова, к пониманию того, что делает литературу художественной, – через введение элементов литературоведческого анализа текстов и практическое ознакомление с отдельными теоретико-литературными понятиями;

3) развитие устной и письменной речи (в том числе значительное обогащение словаря), развитие творческих способностей детей.

Работа с художественным текстом органично переходит в подготовку к литературным этюдам, сочинениям-миниатюрам.

Вот фрагменты некоторых из них:

«Это было, как в сказке… Огромное чистое озеро, словно волшебное зеркало, в котором ты можешь увидеть и небо с невероятными пушистыми зверьками-облачками, и лес, тихий и спокойный, словно задремавший на минутку от летнего зноя, и солнечные блики, скользящие по глади самого зеркала. Красиво, не правда ли? Мне кажется, это лесной рай, где отдыхаешь душой и забываешь про все плохое». (Алексеев Григорий, 4 класс)

Систематичный и комплексный подход к обучению с использованием художественных текстов произведений не позволит «засушить» уроки по развитию речи, превратив их в скучную систему трудных

непонятных текстов и правил. И обращение на уроке прежде всего к художественному тексту дает возможность почувствовать «живой язык», осознать его неограниченные возможности.

Возможности работы с художественным текстом велики и еще не полностью изучены. Практический опыт педагогов в этой области разнообразен. Именно они помогают учащимся «почувствовать» Слово, а через Слово – самих себя и нашу сложную и многоцветную жизнь.

Литература:

1. Послание Президента Республики Казахстан от 14.12.2012 года.
2. Воюшина М.П. Методические основы литературного развития младших школьников. СПб.: «Специальная Литература», 2008.
3. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. – М.: Просвещение, 1968. – с.557.
4. Выготский Л.С. Психология искусства – М.: Просвещение, 1989
5. Бунеев Р.Н., Бунеева Е.В., Пронина О.В. Программа по русскому языку для начальной школы.

Научный руководитель:
кандидат педагогических наук, доцент Курманбекова Айгуль Саукимбековна.

Оксана Ли, Галина Ткач
(Павлодар, Казахстан)

ИНТЕРАКТИВНЫЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНИК КАК ОСНОВНОЙ ЭЛЕМЕНТ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

XXI век – это век бурного развития инновационных технологий, компьютерной техники и телекоммуникаций. Умение применять на практике современные информационные технологии на сегодняшний день становится для каждого человека в один ряд с такими умениями как писать и читать.

Уровень образованности населения страны говорит об успешности и экономическом процветании любого современного цивилизованного государства.

В любом образовательном учреждении необходимо повышать такое приоритетное направление как качество образования – для достижения достойного уровня обучения и воспитания обучающихся, адекватного потребностям развивающейся личности и рынка труда страны.

С каждым годом растут требования к качеству профессиональной подготовки специалистов, что влечет за собой активный поиск таких инструментов учебного процесса, которые должны показать свою эффективность и практическую значимость.

На современном этапе информатизации образования одной из значимых проблем является обеспечение учебного процесса пособиями и учебниками нового поколения. При подготовке достойных специалистов различной направленности эта проблема становится особо значимой, так как практика доказывает невозможность подготовки квалифицированного специалиста без внедрения в учебный процесс средств и методов современных информационных технологий.

В развитии процесса информатизации современного образования проявляются следующие тенденции:

- функционирование единого информационного образовательного пространства;
- становление системы непрерывного образования;
- сочетание методов и средств традиционного и инновационного образования;
- внедрение новых методов и средств обучения основанных на использовании информационных технологий.

Резкий скачок в развитии современной компьютерной техники и программного обеспечения способствует внедрению в учебный процесс таких составляющих информационно-коммуникационных технологий, как Internet, мультимедиа, интерактивность. Комплексное использование данных элементов образовательного процесса позволяет воспитать всесторонне развитую личность, легко адаптируемую в условиях быстрого развития информационного общества. Роль педагога меняет некоторую свою направленность, переходя из «репродуктора» знаний в разработчика новых технологий обучения, что требует от него не только высокого уровня методической и технологической подготовленности, но и умение творчески мыслить. В этой связи возникает новое направление деятельности педагога – разработка информационно-коммуникационных технологий обучения.

Одним из основных элементов информационно-коммуникационных технологий является интерактивный электронный учебник.

Современный электронный учебник (ЭУ) существенно отличается от обычного печатного учебника. Главное отличие ЭУ в том, что он позволяет представлять информацию в динамичном виде, а также, что немаловажно, вести диалог с пользователем, в этом и заключается смысл интерактивности.

Интерактивное обучение – это обучение, понимаемое как совместный процесс познания, где знания добываются совместной деятельностью через диалог, полилог [1, с.17].

Другими словами интерактивное обучение – это, прежде всего, диалоговая форма обучения, в ходе которой реализуется взаимодействие между учащимся и преподавателем, а также между самими учащимися.

Целью интерактивной формы является создание комфортных условий, в которых учащийся самостоятельно выбирает траекторию образовательного процесса путем ведения диалога не только с участниками данного процесса, но и с техническими средствами обучения, что делает продуктивным сам процесс получения знаний.

Исходя из цели задачами интерактивной формы обучения являются:

- повышение мотивации;
- пробуждение интереса;
- эффективность усвоения учебного материала;
- самостоятельный поиск решения поставленной учебной задачи;
- формирование профессиональных навыков;
- формирование компетентности в своей профессиональной деятельности.

Интерактивный электронный учебник является неотъемлемым вспомогательным инструментом в реализации задач данной формы обучения.

Повышения мотивации учащихся к образованию можно добиться, используя в интерактивных электронных учебниках ситуацию успеха для каждого учащегося.

Пробуждение интереса возможно при использовании интерактивных упражнений, где учащийся ведет диалог не с преподавателем, а непосредственно с «искусственным интеллектом».

Использование интерактивной доски является эффективным средством вовлечения учащихся в активный процесс познания на основе использования интерактивных способов обучения, что позволяет создать условия, способствующие эффективности усвоения учебного материала.

Самостоятельный поиск решения поставленной учебной задачи достигается за счет ведения диалога с интерактивной системой и между самими учащимися, не вовлекая в данный процесс помощь преподавателя.

Создание на занятиях ситуаций, приближенных к реальным, позволяет сформировать профессиональные навыки будущего специалиста.

Интерактивная форма обучения направлена, прежде всего, на повышение познавательного интереса, активности обучающихся и мотивации к учебной деятельности, что, безусловно, повышает качество подготовки будущих специалистов, а интерактивные электронные учебники являются основным инструментом данной формы обучения.

Литература:

1. Ступина С.Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе: учебно-методическое пособие/ С.Б. Ступина. – Саратов: Издательский центр «Наука», 2009. – 52 с.
2. Панина Т.С. Современные способы активизации обучения : учебное пособие/ Т.С. Панина, Л.Н. Вавилова; под ред. Т.С. Паниной. – 4-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 176с.
3. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: учебное пособие/А.П. Панфилова. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 192 с.

Дина Мендалиева, Зарипа Кунашева,
Батжан Жумагалиева
(Уральск, Костанай, Казахстан)

ПРЕПОДАВАНИЕ ЭЛЕКТИВНОГО КУРСА «ИЗБРАННЫЕ ГЛАВЫ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ХИМИИ» НА СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ХИМИЯ - ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ»

Дисциплина «Аналитическая химия» является одной из базовых дисциплин в образовательной программе специальности «Химия – образовательная», дающая возможность изучить теоретические основы и приемы химического анализа. Предлагаемая ГОСО программа по аналитической химии предусматривает преподавание основ аналитической химии, таких как качественный и количественный анализы. Деятельность современного учителя общеобразовательной школы связана не только с преподаванием основ химии, определенных государственным стандартом, но и подготовки школьников к олимпиадам различного уровня, а это требует знаний, связанных с теоретическими расчетами полноты протекания химико-аналитических реакций в заданных условиях, расчетами состояния частиц и др. В связи с этим, нами разработана программа элективного курса «Избранные главы аналитической химии», которая рассчитана на 2 кредита.

Целью курса является дать обучающимся сведения о теоретических основах современной аналитической химии и применения их в практической деятельности.

В связи с этим определяются следующие задачи:

– углубить, расширить и развить основные понятия, полученные студентами из курса общей аналитической химии;

- совершенствовать навыки и знания, наобходимые при изучении последующих химических дисциплин.

В результате изучения курса студент должен

знать:

- теории, объясняющие кислотно-основные свойства соединений;
- возможности реакций комплексообразования и их разрушения;
- условия образования твердой фазы и их растворения;
- теоретические основы реакций окисления-восстановления;
- возможности использования всех типов реакций в анализе.

Методология изучения:

Обучение проводится в виде лекций и семинарских, СРС и СРСП на которых отражается содержание основного учебного материала и закрепляются практические навыки, а также полученные представления. Контроль знаний студентов осуществляется в виде проверки выполнения СРС посредством решения задач, устного опроса, индивидуальных заданий.

Основное содержание включает:

- ионные равновесия в растворах. Основные химические теории и законы, применяемые в аналитической химии. Гомогенные реакции в водных растворах. Гидролиз с точки зрения теории Бренстеда- Лоури. Кислотно – основное титрование. Протолитические равновесие в неводных растворах;
- равновесия в растворах малорастворимых соединений. Применение реакции осаждения в гравиметрии и титриметрии;
- равновесия в растворах координационных соединений. Методы комплексиметрического титрования. Комплексонометрия;
- равновесия при протекании окислительно-восстановительных процессов. Расчеты стандартных потенциалов полуреакций. Окислительно-восстановительные реакции, расчеты при использовании их в титриметрии.

В лекционном материале прорабатываются основные вопросы теоретической аналитической химии, основываясь на которых студенты приобретают навыки решения задач. К примеру в разделе гомогенные реакции решаются задачи типа:

пример. Расчитать равновесные концентрации и мольные доли карбонат-ионов в 0,15 моль/л H_2CO_3 при: 1) pH=2; 2)pH=7,2; 3) pH=10,3.

Дать обоснованный анализ полученным результатам.

При решении данной задачи обучающиеся пользуются следующим алгоритмом:

1) записывают диссоциацию угольной кислоты;
2) составляют уравнение материального баланса;
3) находят по таблице значения констант диссоциации;
4) с учетом предыдущих уравнений выводят уравнение для равновесной концентрации карбонат-ионов;
5) рассчитывают равновесные концентрации при различных значениях pH;
6) дают обоснование полученным результатам.

В разделе комплексные соединения обучаем определению равновесных концентраций как традиционным методам, так и с использованием понятия функции закомплексованности.

Пример. В литре раствора содержится 0,1 моль $AgNO_3$ и 2,0 моль NH_3. Определить равновесные концентрации ионов серебра в растворе и дать обоснование полученным результатам.

При решении задачи студенты пользуются следующим алгоритмом:

1) записывают уравнения образования комплексного соединения;
2) константу образования;
3) определяют равновесные концентрации $[Ag(NH_3)_2]^+$ и $[NH_3]$;
4) вычисляют равновесные концентрации ионов серебра;
5) делают вывод об образовании комплексных соединений.

Затем студентам предлагается решить эту же задачу другим способом, т.е. с использованием понятия функции закомплексованности:

1) записывают уравнение материального баланса;
2) вводят понятия функции закомплексованности и его выражение;
3) в уравнение подставляют известные значения.

Далее, задача еще более усложняется введением новых условий, например, pH. Со студентами обсуждается вопрос об изменении формы нахождения лиганда в растворе при изменении pH и необходимости расчета равновесных концентраций лиганда в новых условиях. После определения равновесной концентрации лиганда задача решается по предыдущей схеме.

Таким образом, на семинарских занятиях обсуждаются и закрепляются теоретические знания, полученные на лекционных занятиях.

В ходе изучения курса обучающиеся должны

уметь:

- применять теоретические знания для расчетов состояния частиц в зависимости от условий;
- рассчитывать pH; равновесные концентрации; константы равновесия; диссоциации, растворимости, комплексообразования,
- уметь выбрать адекватный метод для решения конкретной химической задачи и др;
- использовать теоретические знания для обоснования выбора методов анализа; – обсуждения полученных результатов; вычислять результаты анализа и возможные ошибки.

владеть:

- навыками построения графиков; проведения анализа полученных результатов; решения комбинированных задач.

Олена Неліп
(Київ, Україна)

СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Професійні обов'язки майбутнього магістра дошкільної освіти не обмежуються науково-педагогічною діяльністю: він є майбутнім викладачем, організатором дошкільної освіти, вихователем. У взаємодії з людьми різних категорій майбутній фахівець сфери освіти повинен виявляти толерантність, безконфліктність, відповідальність, тактовність, емпатію, гуманізм, високі моральні якості, а отже дотримуватися норм професійної етики. У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» та інших законодавчих документах, що регламентують сферу освіти, підкреслюється необхідність володіння педагогами професійною етикою як складовою їх професійної компетентності. Системою професійних етичних норм, правил поведінки майбутній магістр має оволодіти свідомо і добровільно ще під час навчання у вищому педагогічному закладі. Проте, як показує практика, не завжди цьому аспекту професійної підготовки майбутніх фахівців приділяється належна увага.

До проблеми формування професійної етики зверталися античні мислителі (Арістотель, Демокріт, Платон, Сократ), зарубіжні педагоги – просвітителі минулого (А.Дістервег, Д.Дьюї, Я.Коменський, Д.Локк, Й.Песталоцці).

Актуальною проблема формування професійної етики фахівця є і сьогодні, зокрема її висвітлювали у філософському аспекті (В.Андрущенко, І.Зязюн, В.Кремень, В.Огнев'юк та ін.); висвітлювались аксіологічні основи формування етичних якостей особистості (Г.Васянович, В.Писаренко, І.Писаренко, І.Синиця, В.Чернокозова, І.Чернокозов та ін.).

У дослідженнях І.Беха, Л.Кондрашової, В.Семиченко, Л.Хоружої, вчені наголошують на необхідності здійснення особистісно-орієнтованого підходу, врахування ролі емоційних переживань, діалогічного спілкування у процесі формування професійної етики.

Мета статті полягає в розкритті змісту складових професійної етики майбутніх магістрів дошкільної освіти. Відповідно до мети визначено наступні завдання: уточнити сутність понять «етика», «професійна етика», «професійна етика магістрів дошкільної освіти»; обґрунтувати структуру професійної етики магістрів дошкільної освіти згідно особливостей їх професійної діяльності.

У науково-педагогічній літературі поняття професійна етика розглядають: як професійна мораль, яка притаманна людям певної професії [3, с.127]; як сукупність моральних норм, що характеризують поведінку людини у професійній сфері, а також галузь етики, предметом якої є визначення й обґрунтування таких нормативних систем [9, с. 531]; як кодекси поведінки, які декларують певний тип моральних взаємин між людьми, що визначається оптимальним виконанням цієї професійної діяльності [7, с. 285]; як сукупність моральних норм, які визначають ставлення працівника до свого професійного обов'язку, а через нього – до людей, з якими він контактує за характером своєї діяльності [8, с. 19].

Мораль регулює поведінку людини не лише в професійній діяльності, а й у всіх сферах її життя. В нашому випадку мова йде саме про професійну етику фахівців-магістрів дошкільної освіти і ми розглядаємо її як гармонійну взаємодію моральних якостей особистості у професійній діяльності, що виражається в морально-змістовому, ціннісно-орієнтаційному та комунікативному аспектах.

Для обґрунтування структури професійної етики магістрів дошкільної освіти слід детальніше зупинитися на особливостях професійно-педагогічної діяльності фахівців такого профілю. В освітньо-кваліфікаційній характеристиці для професіоналів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальності Дошкільна освіта визначено коло їх професійних умінь та здатностей – це готовність до науково-педагогічної діяльності, що передбачає знання особливостей проведення науково-педагогічних досліджень у вищих закладах освіти; здатність до професійно-педагогічного спілкування з різними категоріями учасників освітнього процесу – колегами, студентами, а отже і їх батьками, науковцями; знання особливостей управління ціннісно-орієнтаційною, навчально-пізнавальною і науково-дослідною діяльністю студентів; в процесі вивчення ними фахових навчальних дисциплін, здійснення виховної роботи зі студентами в процесі викладання фахових дисциплін та ін. [2]. Обов'язки організатора дошкільної освіти передбачають здатність організовувати та здійснювати керівництво виховним процесом у дошкільних закладах освіти, використовуючи сучасні інноваційні освітні технології та ін. Все вище зазначене зобов'язує майбутнього магістра володіти педагогічним тактом, етикетом, ввічливістю, умінням слухати, створювати сприятливий психологічний клімат в педагогічному процесі, володіти такими моральними якостями як чемність, коректність, делікатність, справедливість, доброзичливість та ін. Отже, як бачимо, особливості професійних обов'язків магістрів дошкільної освіти вимагають дотримання правил поведінки та норм високої моралі.

Магістр дошкільної освіти має оцінювати події, явища та поведінку інших за допомогою певної системи ціннісних орієнтацій. Будь-яка діяльність педагога є морально орієнтованою, оскільки її результат має велику соціальну цінність і спрямований на виховання моральності вихованців. Реалізація ідей педагогічної моралі забезпечує формування ціннісних орієнтацій на моральну діяльність і вдосконалення моральних відносин між індивідами.

Найвищою цінністю, з погляду сучасних гуманістичних теорій, є людина. Гуманізм – справжня віра в людину і її можливості, новий метод наукового дослідження, новий погляд і ставлення до світу, адже «божественному знанню» він протиставляє «людське знання» («гуманна студія») [1, с. 59]. А такі складові як чесність і гідність представника педагогічної професії є обов'язковими і первинними. Чесний педагог схильний до вираженої правдивості, прямоти характеру, відвертості [5].

У ціннісно-орієнтаційному компоненті важливу роль слід приділити такій складовій як гідність, що характеризується моральним ставленням магістра до себе, яке відображає уявлення про власну цінність, моральну рівність з іншими; ставлення до себе інших людей, які визнають цю цінність [1, с. 177]. Гідність особистості магістра дошкільної освіти потребує поваги до неї й від інших людей, визнання певних прав і реальних можливостей. В індивідуальній моральній свідомості вона має форму почуття власної гідності, яка спрямовує педагога-магістра до відповідних форм поведінки.

Одна з моральних вимог до педагога – бути справедливим. Це поняття відображає загальне співвідношення цінностей, розподіл їх між індивідами, порядок людського життя, який відповідає уявленням про сутність людини та її невід'ємні права. Справедливість педагога – це об'єктивне ставлення до вихованців, яке ґрунтується на любові та повазі, абстраговане від особистісних симпатій та антипатій. Мораль полягає не лише в дотриманні загальноприйнятих норм поведінки, а й у розвиненій здатності педагога критично ставитися до навколишнього світу і власних дій. Моральне ставлення проявляється у стійкій поведінці магістра дошкільної освіти, що відповідає етичним критеріям у сфері педагогічної діяльності. Отже, в основу ціннісно-орієнтаційного компонента покладені складові, що є високоморальними за своєю сутністю та допомагають педагогу здійснювати оцінку навколишнього світу крізь призму моралі.

Морально-змістовий компонент характеризується відображенням у вигляді моральних норм і правил поведінки магістра дошкільної освіти у суспільному й особистому житті.

Особливою формою духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення моральної дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності, є етичні знання. Їх обов'язкові якості – науковість, систематичність, усвідомленість, осмисленість. Вони охоплюють знання моральних вимог, норм, правил поведінки і виконують роль орієнтирів у світі цінностей, а також є передумовою відповідального ставлення до власної поведінки й поведінки інших [1, с. 52].

Для вдосконалення моральності вихованців, надання допомоги їх батькам необхідним є включення магістра дошкільної освіти в просвітницьку діяльність. Цю складову розглядаємо як напрям діяльності педагога з організації та проведення заходів із професійно-етичних питань.

Важливою складовою морально-змістового компоненту є організація самовиховання магістра та керівництва цією роботою, до якої ставиться ряд вимог, зокрема: зв'язок самовиховання з практичною діяльністю педагога, систематичність і послідовність самовиховання, неперервний характер роботи, постійне вдосконалення змісту й форм самовиховання з урахуванням індивідуальності педагога, умов роботи, спрямованості професійних інтересів магістра дошкільної освіти та ін.

Морально-змістовий компонент професійної етики магістрів дошкільної освіти буде не повною мірою розкрито без врахування морального досвіду фахівця. Саме наявність цієї риси надає можливість впливати педагогу під час взаємодії з різними учасниками освітнього процесу. Отже, морально-змістовий компонент включає професійно-етичні знання, просвітницьку діяльність, самовиховання, моральний досвід, які є необхідною складовою не тільки професійної етики, а і професійно-педагогічної компетентності магістрів дошкільної освіти.

У комунікативному компоненті структури професійної етики розглядаємо такі взаємодії моральних відносин у системах: «педагог – дитина», «педагог – студенти», «педагог – батьки», «педагог – педагог», «педагог – керівник». У всіх цих комунікативних зв'язках педагог має проявляти моральну справедливість, взаємодопомогу, толерантність,

безконфліктність, здатність і готовність до співпраці. Основою моральних відносин у всіх названих системах виступає принцип гуманізму. Такі гуманістичні відносини в системах стверджуються за умови спільної діяльності суб'єктів та їх творчої співпраці, що включає такі компоненти педагогічної діяльності як уміння створювати атмосферу взаємної довіри, взаємної допомоги й доброзичливості; формування спільних цілей та інтересів; володіння високою культурою пізнавальної діяльності і поведінки в умовах творчої самостійності; здатність розробляти систему роботи зі студентами та вихованцями [6, с. 54].

У системах взаємодії «педагог – батьки», «педагог – педагог», «педагог – керівник» майбутній магістр дошкільної освіти має володіти бездоганним тактом, гнучкістю розуму, почуттям гумору, бути готовим до справедливої вимогливості в субординаційних відносинах керівника і підлеглих, оскільки справжній педагог покликаний не просто передавати знання, а нести в собі високі моральні якості, долати агресивність, бачити кращі риси людей та вірити в них [6, с. 51]. Отже, професійна етика майбутніх магістрів дошкільної освіти потребує знань особливостей моральних відносин у різних типах професійної взаємодії, що, в свою чергу, вимагає володіння знаннями та навичками мовленнєвого етикету.

Таким чином, враховуючи особливості професійної діяльності магістрів дошкільної освіти, нами запропоновано структуру їх професійної етики, яка інтегрує морально-змістовий, ціннісно-орієнтаційний та комунікативний компоненти в єдине ціле, що дозволить, на наш погляд, комплексно формувати необхідні моральні якості, риси, прищеплювати моральні норми, виховувати правила поведінки у майбутніх фахівців сфери дошкільної освіти з метою їх максимальної самореалізації у професійній діяльності.

Література

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч. посіб. / Г.П. Васянович. – К. : Академвидав, 2011. – 256 с.
2. Галузеві стандарти вищої освіти. НПУ імені М.П. Драгоманова – К.:2011. – 22с.
3. Довідник з педагогіки і психології: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Т.М.Лисянська, Л.О. Скрипченко – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – 216 с.
4. Енциклопедія освіти : [гол. ред. В. Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Коллекция словарей и энциклопедий // Мир словарей [Электронный ресурс] : режим доступа http://mirslovarei.com. – заголовок з екрану.
6. Педагогічна етика: текст лекцій / О.Г. Романовський, Н.В.Середа, О.В. Квасник. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – 60с.
7. Словарь по этике / Ред. А.А.Гусейнов, И.С.Кон. 6-е изд – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.
8. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: Монографія / Л.Л. Хоружа; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2003. – 319с.
9. Філософський енциклопедичний словник / Ред. кол.: В.І. Шинкарук, Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. – К.: Абрис, 2002. – 746с.

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка Руденко Людмила Степанівна.

Вікторія Олійник
(Артемівськ, Україна)

ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Педагогічна наука, як і будь-яка інша наука, не стоїть на місці, зміни у соціальному, економічному, політичному аспектах суспільства неминуче впливають на освіту. З давніх часів майстри педагогічного ремесла шукали найкращі, найефективніші, найрезультативніші способи передачі знань, умінь, навичок, професійного досвіду, формування професійно важливих якостей та ін.. З появою понять «технологія навчання» та «педагогічна технологія», почався пошук підходів до класифікації технологій навчання. На сьогоднішній день існує безліч технологій навчання, кожна з яких заслуговує уваги та має свої переваги.

Поява нових (інноваційних) технологій навчання у вищій школі зумовлене соціально-економічними змінами в нашому суспільстві, розвитком ринкових відносин. Ринкові умови вимагають професійної мобільності, високої компетентності, низки особистісних якостей. Метою освітнього процесу уже не виступає процес передачі знань, умінь та навичок, – метою стає формування цілісного, висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця.

Поняття «педагогічні технології», або «технологічні підходи до навчання», зародилося більше ніж тридцять років тому в США, було схвалене в багатьох країнах світу, в тому числі й у Росії та України, одержано визнання ЮНЕСКО [1].

За визначенням ЮНЕСКО, *педагогічна (освітня) технологія* – це в загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські й технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти.

Слово *«технологія»* походить від грецьких слів «techne» – майстерність і «logos» – поняття або вчення. Іншими словами, це мистецтво навчання.

Ряд авторів [1] розуміють поняття технології навчання як науку техніки освіти або одержання системи знань із предмету.

Такі автори, як Бабанський Ю.К., Сибірська М.П., Лозова В.І., вважають, що «педагогічні технології» ширше, ніж поняття «технології навчання», оскільки вони містять і технологію виховання, і технологію навчання.

Ми погоджуємося з колективом авторів (Коваленко О.Е. та ін.), що *педагогічна технологія* – це сукупність науково обґрунтованих способів організації і здійснення педагогічної діяльності, які спрямовані на оптимізацію навчання.

Сучасні технології навчання у вищому навчальному закладі зорієнтовані на створення умов для самовираження і саморозвитку студента.

Спрямованість навчально-виховного процесу на творчий розвиток учнів значною мірою залежить від ефективного використання змісту навчальних предметів для організації творчої навчальної діяльності учнів [4,

с. 194]. Орієнтацію процесу навчання на розвиток творчих можливостей учнів можна здійснювати такими основними шляхами:

- аналіз і виявлення можливостей змісту навчального матеріалу кожного предмета державного компонента навчальних планів щодо розвитку творчих можливостей учнів;
- введення до навчальних планів додаткових курсів для заповнення прогалин у розвитку специфічних якостей творчої особистості.

С. О. Сисоєвою [4, с. 195] розроблені вимоги до технології розробки змісту навчального предмета, спрямованого на творчий розвиток учнів:

- зміст навчального матеріалу повинен виходити за межі загальноприйнятих програм;
- відрізнятися більшим рівнем узагальненості;
- враховувати інтереси учнів і стиль і темп засвоєння ними знань;
- залишати учням можливість більш глибокого проникнення у сутність тієї чи іншої вивченої теми.

Розробка евристичного заняття – це вдвічі творча діяльність, оскільки викладач розробляє систему умов для майбутньої творчості тих, хто навчається.

Під час проектування такого заняття треба враховувати такі вихідні дані: навчальну програму, рівень підготовки тих, що навчаються, наявність методичного інструментарію, специфіку умов проведення заняття, можливі форми та методи, які допоможуть створити освітній продукт евристичного характеру.

Реалізація евристичного заняття є творчим процесом. Тільки викладач, який володіє творчими якостями і вміннями на достатньому рівні, може виховати творчу особистість. Від творчості викладача залежить і рівень творчості студентів. Творчий процес не є регламентованим, визначеним, передбачуваним, а отже під час проведення занять викладач має проявити себе творець, а не простий виконавець заздалегідь складеного плану.

Реалізація креативних технологій у навчально-виховному процесі на нашу думку має включати наступні етапи:

1. Аналіз навчальної програми дисципліни з метою її креативної орієнтації: має включати розробку аналітичної картки креативної орієнтації курсу [4, с. 196] та постановку цілей навчання на рівні дисципліни, які враховують творчий аспект навчально-виховного процесу.
2. Аналіз контингенту навчальної групи щодо наявності творчих здібностей та рівня творчих якостей у тих, що навчаються. Визначення зони найближчого розвитку творчих якостей кожного учня.
3. Аналіз змісту навчальних тем з метою виявлення можливостей для введення творчої складової та розробку дидактичних інформаційних матеріалів: контурний конспект, логіко-семантичну структуру та план навчального матеріалу з теми.
4. Постановка навчально-методичних цілей на рівні теми за рівнями засвоєння навчального матеріалу та виражені в діях тих, що навчаються.
5. Вибір методів навчання, як традиційних, так й інноваційних, які б реалізовували поставлені цілі креативної орієнтації навчального курсу. Найбільш доцільними методами для формування творчої особистості того, хто навчається, є метод «мозкової атаки», асоціативний метод, метод морфологічного аналізу, метод контрольних запитань, метод інверсії та ін.
6. Розробка дидактичних засобів навчання, які б виступали у якості допоміжної мотивації, адже, творчий процес більш успішно протікає саме у творчому середовищі.
7. Розробка сценарію евристичного заняття в бінарних діях викладача та учнів. Викладач на етапі моделювання навчально-виховного процесу має передбачати хід розвитку подій на евристичному занятті, хід думок тих, що навчаються, аби не втратити контролю над творчим процесом.

Результат креативного навчально-виховного процесу залежатиме від рефлексивної діяльності як викладача, так і тих, що навчаються. Усвідомлення власних дій та психічних процесів в ході евристичного заняття сприяє більш міцному засвоєнню знань та умінь, оцінюванню та вчасному корегуванню творчого процесу, та є мотивацією для подальшого розвитку творчого потенціалу.

Література:

1. Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Корольова Н.В., Шматков Є.В. Методика професійного навчання: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: ВПП «Контраст», 2008. – 488 с.
2. Педагогические технологии: Учебное пособие для студентов педагогических специальностей / Под общей ред. В.С. Кукушина. – Серия «Педагогическое образование». – Ростов н/Д: издательский центр «Март», 2002. – 320 с.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998.
4. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.
5. Шматков Є.В., Коваленко Д.В. Інноваційні технології навчання: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: ВПП «Контраст», 2008. – 172 с.
6. Штефан Л.В. Інноваційні технології в освіті: навчальний посібник для для студентів вищих навчальних закладів інженерно-педагогічних спеціальностей. – Харків: УІПА, 2011. – 176 с.

Lyazzat Otarbayeva
(Astana, Kazakhstan)

IMPROVEMENT OF METHODS FOR ASSESSING THE QUALITY OF THE PROCESSES OF EDUCATIONAL SERVICES OF THE UNIVERSITY

The Message of the President of the Republic of Kazakhstan to the people, "Socio-economic modernization – main direction of development of Kazakhstan" The President N.A. Nazarbayev emphasized the leading role of education in the development strategy of Kazakhstan: "We are especially important emphasis on the further development of education, and the most important for universities – training of future specialists of international level, harmonious and comprehensive development. This places a great responsibility on us and set new goals and directions".

The Concept of Education Development of Kazakhstan till 2015 was noted that the system of higher education in modern conditions necessary to give a new quality, social status, and understanding it as a special sphere.

Today, one of the most topical issues in higher education is Kazakhstan's accession to the Bologna process. In this regard, it is impossible not to focus on the effectiveness of higher education, an essential element of which is the continuous assessment of its quality. The main purpose of the Bologna process – achieving openness of education, improving its competitiveness.

Increased public demand for quality education, radically updated technology training, rapidly changing economic conditions and organizational activities of universities, escalating competition in the education market is constantly changing position of the state in higher education. The growth of self-reliance and freedom of universities has led to an increase in responsibility of universities for their effectiveness. The focus of universities on survival requires a change in the processes of university management. The solution of adaptation, survival and development problems of the new conditions require universities not only monitor the state of the education market and assess its position in this market, also to apply the methods of forecasting market development, to develop alternatives to their future behavior as a function of changes in the external environment. Therefore, for the early integration of the system of higher education in the country in the international educational space in the rapidly changing world, it is necessary to increase the responsibility for the quality of education of each institution of higher education, and, therefore, change approaches to the management of educational organizations. [1, p. 79]

Assess the quality of education – a rather difficult task. Relatively easy to assess the knowledge acquired by students in a particular area, and is extremely difficult to assess the potential of graduates from certain universities, especially their ability to self-education. All attempts to characterize the results of education faced significant challenges in the formulation of the evaluation criteria. Moreover, the education received largely determines the future course of human life. Difficulty of assessing the results imply the need to improve education quality assessment process of educational services.

The problem of creating an integrated science-based system of quality education in high school did not receive theoretical and practical completion and will remain open for study. It is also possible to isolate and educational problem indicators. This problem is the difficulty of defining criteria of quality education, as there is no direct indicators pointing to the effectiveness or ineffectiveness of the process. It is necessary to take into account the data of the students, faculty, and teaching staff.

Improvement of methods for assessing the quality of the processes of educational services from the perspective of the quality management system contributes to the development of organizations aimed at improving quality. In recent years more and more popular, especially in European countries, is the assessment of management. Any activity that has the goal of achieving any result, is the need to assess its effectiveness. According to the criteria of the model of business excellence, which is offered by the European Foundation for Quality Management (EFQM) evaluates activities to improve the quality of the processes of the organization and an effective system of governance. It can be seen that the model uses the same principles of excellence as the ISO 9000 series, but in addition to them requires the organization of awareness of their social responsibility to the society. [2]

EFQM business excellence model is recognized at European level a comprehensive assessment of the methodology of the organization and the movement to improve it. The basis of this methodology is the sum of the following principles:

- Focus on results,
- Focus on the consumer,
- Leadership and constancy of purpose,
- Management of processes and data,
- The development and employee involvement,
- Continuous research on best practices,
- New features and enhancements,
- The development of partnerships
- Social responsibility. [3]

In principle, the quality management system of the university can be built in accordance with the requirements and recommendations of the international standards ISO 9000, the principles of total quality management (TQM) or based on the model of the European Foundation for Quality Management (EFQM), followed by the award of the Prize quality "Excellence in Business". All three of these approaches have as their basis a process-oriented approach does not contradict each other, complement each other and differ only in the fullness and depth of coverage of all the working processes of the organization and the degree of overlap of the quality management system with the overall management system of the university.

The approach to the development and implementation of quality management system consists of several steps, including:

- Identify the needs and expectations of customers and other stakeholders;
- development of policies and goals of the organization in terms of quality;
- establishing processes and responsibilities necessary to achieve the quality objectives;
- to ascertain whether the necessary resources and providing them to achieve the quality objectives;
- choice of indicators and the development of methods for measuring the effectiveness and efficiency of each process;
- use these measurements to determine the effectiveness and efficiency of each process;
- define the means necessary to prevent nonconformities and eliminating their causes;
- the development and application of procedures for continuous improvement of all processes and quality management system as a whole.

The organization that receives the above approach creates confidence in the capability of their processes and the quality of their products (performance), and provides a basis for continuous improvement. This can lead to increased satisfaction of customers and other stakeholders and the success of the organization.

The main task today in education is not to create a system of quality management and certification, and the introduction and use of modern management methods to improve the quality of education. Revitalization of the work for the introduction of quality management in education can also be achieved by incorporating elements of self-assessment based on the EFQM model in the list of indicators of state accreditation of institutions of higher education.

Literature:
1. Каланова Ш.М., Бишимбаев В.К. // Учебное пособие -Практикоориентированная монография, Тотальный менеджмент качества в высшем образовании, Астана 2006, 476 с.
2. Steed C., Maslow D., Mazaletskaya A. EFQM Excellence Model for Deploying Quality Management: British-Russian Journey // Higher Education in Europe. – 2006. – Vol. 31, No. 1.
3. The EFQM Excellence Model // Public and Voluntary Sector Version. – The European Foundation for Quality Management, 2003.

Марина Пуйлова, Джепа Юлия
(Таганрог, Россия)

ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Вопросы нравственного воспитания, совершенствования человека волновали общество всегда. В настоящее время, когда все чаще можно встретить жестокость и насилие, проблема нравственного воспитания становится все более актуальной. Недостатки и просчеты нравственного воспитания обусловлены обострившимися жизненными противоречиями. Современные ученые указывают на то, что в настоящее время явно проявляется болезнь духа нации, распространяется пессимизм, отчаяние, безысходность. И в школе такие явления налицо. У детей нет веры ни во что, они не знают своих корней, вытравлено чувство коллективизма, у детей отсутствует стремление помочь друг другу, нет доброты сострадания к товарищу [4].

Перед общеобразовательной школой ставится задача подготовки ответственного гражданина, способного самостоятельно оценивать происходящее и строить свою деятельность в соответствии с интересами окружающих его людей. Решение этой задачи связано с формированием устойчивых нравственных качеств личности школьника. Значение и функции начальной школы в системе непрерывного образования определяются не только преемственностью ее с другими звеньями образования, но и ценностью этой ступени становления и развития личности ребенка. Несмотря на важность рассматриваемых вопросов, решение задачи нравственного воспитания молодого поколения в процессе внеурочной деятельности исследовано на недостаточном уровне.

В Федеральном Государственном образовательном стандарте начального общего образования уделено большое внимание формированию нравственности обучающихся. В нем указаны главные направления программы духовно-нравственного развития детей младшего школьного возраста. В основу этой программы положены ключевые воспитательные задачи, базовые национальные ценности российского общества. Программа должна предусматривать приобщение обучающихся к культурным ценностям своей этнической или социокультурной группы, базовым национальным ценностям российского общества, общечеловеческим ценностям в контексте формирования у них гражданской идентичности и обеспечивать соблюдение следующих условий:

- создание системы воспитательных мероприятий, позволяющих обучающемуся осваивать и на практике использовать полученные знания;
- формирование целостной образовательной среды, включающей урочную,

внеурочную и внешкольную деятельность и учитывающую историко-культурную, этническую и региональную специфику;

- формирование у обучающегося активной деятельностной позиции [5].

Все эти требования можно осуществить, только в насыщенной внеурочной деятельности.

Внеурочная деятельность **обладает серьезным потенциалом в** формировании и развитии личности ребёнка, совершенствует заложенное в ребенке природой, помогает корректировать поведение и сознание.

Основной целью внеурочной работы как раз и является развитие у детей мотивации к познанию и творчеству, адаптация к жизни в обществе, приобщение к здоровому образу жизни. Она способствует воспитанию в них добра, милосердия, справедливости. Все это делается не просто так, ведь в настоящее время одной из основных задач школы становится «ориентация образования не только на усвоение обучающимися определенной суммы знаний, но и на развитие его личности», а выпускник школы, как указано в стандартах второго поколения, должен быть «носителем ценностей гражданского общества» [1, 6].

В.А. Сухомлинский говорил о том, что необходимо заниматься нравственным воспитанием ребенка. **Нравственность** – особый тип нормативной регуляции, представленный совокупностью норм и принципов, распространяющих свое влияние на всех и каждого и воплощающих в себе нравственные ценности. Он писал, что необходимо учить "умению чувствовать человека". "Никто не учит маленького человека: "Будь равнодушным к людям, ломай деревья, попирай красоту, выше всего ставь свое личное". Все дело в одной очень важной закономерности нравственного воспитания. Если человека учат добру – учат умело, умно, настойчиво, требовательно, в результате будет добро. Учат злу (очень редко, но бывает и так), в результате будет зло. Не учат ни добру, ни злу – все равно будет зло, потому что и человеком его надо сделать". Также считал, что незыблемая основа нравственного убеждения закладывается в детстве и раннем отрочестве, когда добро и зло, честь и бесчестье, справедливость и несправедливость доступны пониманию ребенка лишь при условии яркой наглядности, очевидности морального смысла того, что он видит, делает, наблюдает. В этом отношении школа, а именно грамотно организованная внеурочная деятельность, является важным звеном в системе воспитания подрастающего поколения.

Внеклассная или, по мнению П.И. Пидкасистого, также внеурочная работа – это организация педагогом различных видов деятельности школьников во внеучебное время. Внеклассная деятельность способствует более разностороннему раскрытию индивидуальных способностей ребенка, которые не всегда удается рассмотреть на уроке. Включение в различные виды внеклассной работы обогащает личный опыт ребенка, его знания о разнообразии человеческой деятельности, ребенок приобретает необходимые практические умения и навыки [2].

З.Н. Васильева выделяет следующие виды внеклассной работы:

- традиционные: устный журнал, классный час, этическая беседа, гостиная;
- дискуссионные: диспут, защита проекта, вечер разгаданных и неразгаданных тайн;
- национально-обрядовые: народные праздники, посиделки, народные забавы;

- нестандартные: танцевальный ринг, поэтический кросс.

В качестве примера приведем фрагмент занятия «Мои земляки». Основной задачей этого внеклассного мероприятия является воспитание интереса к творчеству А.П. Чехова и любви к малой родине. Учитель предлагает отправиться в путешествие во времени и познакомиться с детством писателя-земляка, с традициями семьи Чеховых и выяснить, как этот период жизни повлиял на становление характера будущего писателя. В ходе мероприятия детям были предложены тексты рассказов, портреты членов семьи писателя, фотографии с видами старого Таганрога. В ходе занятия использовались фрагменты заметок историков и писателей, которые повествуют о семейных укладах. Например, детям предлагается отрывок из произведения Л. Кузичева для обсуждения: «…Дома решительно все подчинено мнению и решению главы семьи. Вне дома следует полагаться на суждения людей, которых Павел Егорович Чехов почитал как умных, достойных, признанных…Внушал старшим детям свою норму жизни домашними средствами: побоями, копейкой, нравоучениями….». Из данного фрагмента дети могли сделать вывод о строгом воспитании тех лет. С помощью фотографий родного города дети имели возможность судить о том, насколько серьезные изменения произошли в родном городе: его архитектуре, промышленности, культуре и т.д.

Внеурочная деятельность обладает большим потенциалом в формировании нравственных качеств. Она обычно сопровождается ярким интересом детей, их стремлением реализовать себя, раскрыть свои таланты. Они с удовольствием принимают участие во всех мероприятиях организуемых учителем. Внеклассной работе присущ добровольный характер, в отличие от обязательной учебной деятельности. Внеурочный характер занятий выражается в отсутствии строгой урочной регламентации, касающейся времени, места, формы их проведения, в отсутствии строгого учета знаний, навыков и умений, оценивания в баллах. Проверка результатов внеклассной работы осуществляется в форме отчетных вечеров, концертов, сборов, выпуска стенгазет и т. п. Все это способствует эффективной реализации задач нравственного воспитания.

Внеурочная деятельность позволяет детям в раннем возрасте узнать историю родного края, страны, проникнуться любовью и уважением к людям, ставшим частью этой истории. Именно внеурочная работа позволяет воспитать из младших школьников настоящих патриотов и поистине нравственных людей.

Литература:

1. Макушева, О.А. Нравственное воспитание личности ребёнка [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://pedsovet.su/
2. Педагогика [Текст]: учеб. пособие для студ. пед. вузов и пед. колледжей/ под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2003. – 608 с.
3. Провоторова, В.П. Нравственное развитие младших школьников во внеучебной деятельности [Текст] / В.П. Проворотова // Начальная школа. – 2011. – № 1. – С . 51-53.
4. Пуйлова, М.А. Актуальные проблемы общекультурной подготовки выпускников школ. Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – Таганрог: Изд. центр Таганрог.гос.пед. ин-та. – 2009. №2.-412с.
5. Федеральный Государственный образовательный стандарт начального общего образования / М-во образования и науки Рос. Федерации. – М.: Просвещение, 2010. – 31 с. – (Стандарты второго поколения).
6. Ходоренко, Е.П. Нравственное воспитание учащихся начальной школы [Электронный ресурс]. – http://1september.ru/

Марина Пуйлова, Татьяна Шевелева
(Таганрог, Россия)

МОДЕЛИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Изменение представления государства и общества о правах и возможностях ребенка-инвалида привело к постановке практической задачи максимального охвата образованием всех детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ). Признание права любого ребенка на получение образования, отвечающего его потребностям и полноценно использующего возможности развития, обусловило важнейшие инициативы и ориентиры новой образовательной политики. Признание государством ценности социальной и образовательной интеграции детей с ОВЗ обусловливает необходимость создания для них адекватного образовательного пространства именно в общеобразовательном учреждении, которому отводится центральное место в обеспечении так называемого «инклюзивного» (включенного) образования.

В настоящее время в законодательных документах, регламентирующих образовательную деятельность в Российской Федерации, большое внимание уделяется вопросам обучения и развития детей с ОВЗ. Так, в частности, в Федеральных государственных образовательных стандартах (ФГОС) особое внимание уделено вопросам обеспечения условий для индивидуального развития всех обучающихся, в особенности тех, кто в наибольшей степени нуждается в специальных условиях обучения, в том числе и детей с ограниченными возможностями здоровья [1].

Дети с ограниченными возможностями здоровья – это дети, состояние здоровья которых препятствует освоению образовательных программ или затрудняет его вне специальных условий обучения и воспитания. Это дети-инвалиды либо другие дети в возрасте от 0 до 18 лет, не признанные в установленном порядке детьми-инвалидами, но имеющие временные или постоянные отклонения в физическом и (или) психическом развитии и нуждающиеся в создании специальных условий обучения и воспитания [2].

В категорию детей с ОВЗ относятся дети с разными нарушениями развития: нарушениями слуха, зрения, речи, опорно-двигательного аппарата, интеллекта, с выраженными расстройствами эмоционально-волевой сферы, включая аутистические нарушения, с задержкой психического развития, с комплексными нарушениями развития.

Ограничения в жизнедеятельности и социальная недостаточность ребенка с ОВЗ непосредственно связаны не с первичным биологическим неблагополучием, а с его "социальным вывихом" (метафора Л.С.Выготского). Отклонения в развитии ребенка приводят к его выпадению из социально и культурно обусловленного

образовательного пространства. Грубо нарушается связь ребенка с социумом и культурой как источником развития человека.

В то же время обычный взрослый носитель культуры, как правило, не знает, каким образом передать социальный опыт, который каждый нормально развивающийся ребенок приобретает без специально организованных условий обучения в среде сверстников, в социуме, в мире культуры.

В силу этого дети с ОВЗ наряду с характерными для их сверстников познавательными интересами и образовательными потребностями имеют специфические – особые – потребности обучения.

Особые образовательные потребности различаются у детей разных категорий, поскольку определяются спецификой нарушения психического развития. Они определяют особую логику построения учебного процесса для детей с теми или иными нарушениями, находят свое отражение в структуре и содержании образования. Наряду с этим можно выделить особые по своему характеру потребности, свойственные всем детям с ОВЗ, как-то:

- начать специальное – коррекционное – обучение ребенка сразу же после выявления первичного нарушения развития, как можно раньше при подготовке ребенка к школьному обучению;
- индивидуализировать обучение в большей степени, чем требуется для нормально развивающегося ребенка;
- ввести в содержание обучения ребенка специальные разделы, не присутствующие в программах образования нормально развивающихся сверстников;
- использовать специальные методы, приемы и средства обучения (в том числе специализированные компьютерные технологии), обеспечивающие реализацию «обходных путей» обучения и облегчающие усвоение учебного материала;
- обеспечить особую пространственную и временную организацию образовательной среды;
- максимально раздвинуть образовательное пространство за пределы образовательного учреждения.

Учет особых образовательных потребностей различных категорий детей с ОВЗ, обусловленных характером (типом) и выраженностью нарушений, ориентация на максимальное удовлетворение этих потребностей наряду с необходимостью реализации общего стандарта образования – необходимое условие эффективности инклюзивного обучения.

Исследование состояния образования детей с ОВЗ в г. Таганроге позволило получить следующие статистические данные:

всего детей с ОВЗ – 435 чел.

посещают массовую школу – 149 чел.

посещают специальные коррекционные образовательные учреждения – 112 чел.

обучаются индивидуально (на дому) – 59 чел.

обучаются дистанционно – 19 чел

В современном мире увеличивается численность детей с ограниченными возможностями здоровья, которые испытывают трудности в усвоении школьной программы. Для них требуется создание специальных условий обучения и воспитания, и возникает необходимость комплексного сопровождения таких детей в условиях школьных учреждений. Иными словами необходима безбарьерная образовательная среда, которая бы позволила детям с ОВЗ реализовать в полной мере свои образовательные потребности. В связи с этим возникает необходимость создания инклюзивного образовательного пространства для детей с ОВЗ.

Ученые рассматривают инклюзивное образование как специально организованный образовательный процесс, обеспечивающий ребенку с ограниченными возможностями здоровья доступное обучение в среде сверстников в общеобразовательном учреждении по стандартным программам с учетом его особых образовательных потребностей [2]. Существует ошибочное мнение о том, что инклюзия это:

- специализированные классы;
- обучение ребенка без необходимой поддержки;
- группы кратковременного пребывания.

Инклюзивное образование детей с ОВЗ – новое перспективное стратегическое направление образовательной политики, в значительной степени затрагивающее основы образования, которое предполагает соблюдение определенных условий, для безбарьерной образовательной среды. Целью инклюзивного образования является преодоление социальных, физиологических и психологических барьеров на пути приобщения ребенка с ОВЗ к общему образованию, введение в его в культуру, приобщение к жизни в социуме.

Тем не менее, на пути реализации инклюзивного образования существуют определенные барьеры. К таковым относятся:

- архитектурная недоступность школ;
- дети признаются необучаемыми;
- учителя не готовы к инклюзии;
- родители детей инвалидов не владеют в достаточной степени информацией об инклюзии.

При организации инклюзивного образовательного пространства необходимо учитывать следующие аспекты:

- все учащиеся должны быть заинтересованы в жизни коллектива;
- соблюдение равноправия обучающихся;
- развитие коммуникативных способностей.

На практике вопросы обеспечения детей с ОВЗ необходимыми условиями для образования недостаточно разработаны.

Анализ проблемы инклюзивного образования позволяет определить основные мероприятия, которые будут способствовать созданию инклюзивного образовательного пространства. К ним необходимо отнести в первую очередь:

- создание необходимых условий в социальной среде (позитивное общественное мнение об обучении детей с ОВЗ в общеобразовательных учреждениях и городская среда);
- создание необходимых условий в школьной среде (общая инфраструктура школы и специальные условия для детей с ОВЗ).

В современной школе желательно комплексное сопровождение детей с ограниченными возможностями здоровья, оно строится на взаимодействии специальных служб: медико – психолого–педагогической комиссии, учителей – логопедов, педагогов – психологов, медицинских работников, инструкторов по физическому воспитанию,

воспитателей групп с обязательным привлечением в образовательный процесс семей воспитанников с ограниченными возможностями здоровья.

Также необходимым условием реализации инклюзивной образовательной среды является вовлечение представителей общественности, родителей в организацию совместной деятельности и досуга детей с ОВЗ в общеобразовательных учреждениях.

Работа коллектива должна иметь своей целью определение наиболее действенной модели воспитания и развития детей – инвалидов в условиях школьного образовательного учреждения, их социальную реабилитацию и интеграцию в общество здоровых сверстников. Несмотря на то, что залогом успеха интеграции может служить тот факт, что у здоровых школьников в силу их возраста еще не выработалось распространенное в нашем обществе пренебрежительное или настороженное отношение к инвалиду, следует признать, что и естественного интереса и желания близко контактировать с необычным сверстником тоже не было. Такой ребенок может восприниматься как скучный, грустный, злой, осторожный и др. Поэтому потребность в общении с ним надо стимулировать. Для этого недостаточно беседы нравственного порядка. Необходимо постоянно включать детей в совместную деятельность.

Для ребенка-инвалида обучение в школе – способ вырваться из изоляции, доказать, что он такой же, как и все. А для «обычных» детей – возможность понять и изменить существующее мнение об инвалидах, научиться не жалеть и унижать их, а уважать и считать равными себе, полноценными людьми, коллектив здоровых сверстников положительно повлияет на детей с особыми образовательными потребностями.

Литература:

1. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. – М.: Просвещение, 2010.
2. Малофеев, Н.Н. Социокультурные факторы, определяющие закономерность развития интеграции в образовании [Электронный ресурс] / Н.Н. Малофеев // Детский сад и школа для всех: мультимедийное интерактивное учеб. пособие. – М.: УРАО «Институт коррекционной педагогики», 2008. [Электронный ресурс] Режим доступа: http: \ www.yougscience.ru

Наталия Тарасовская, Гульбаршин Оразалина
Булат Жумадилов
(Павлодар, Казахстан)

ФОРМИРОВАНИЕ АДЕКВАТНЫХ КОНТАКТОВ С ПРИРОДОЙ КАК ЗАЛОГ АДАПТАЦИИ ЧЕЛОВЕКА К ФИЗИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЕ

Отношение человека к окружающему миру – его мировоззрение, внешне выражающееся в суждениях и практических действиях по отношению к трем основным составляющим мира – социуму, природе, техносфере. Большинство современных людей окружены преимущественно техногенными предметами, которые занимают ведущее место в сфере их интереса. Потеря интереса к природе, особенно у молодежи, в последние 2-3 десятилетия особенно заметна, и она нередко достигает почти полной изоляции человека от природных объектов (как правило, на фоне повышенного интереса к бытовым и развлекательным техническим средствам). Изоляцию от природы не рассматривают как серьезное психосоциальное отклонение, однако она, по нашему мнению, оказывает существенное негативное влияние на развитие личности. Мы даже предлагаем рассматривать крайнюю степень изоляции личности от природы как одну из форм или проявлений социально-педагогической запущенности, учитывая этот фактор при характеристике учащихся с девиантными формами поведения и диагностике обучаемости на медико-педагогической комиссии, а также при оценке профессиональной пригодности молодых людей, выбирающих биономические профессии (в том числе работу в сфере медицины).

На наш взгляд, налаживать адекватные контакты с природой для человека любого возраста необходимо для формирования богатого внутреннего мира, коммуникации с окружающими людьми, рационального отношения к своему здоровью и, самое главное, для формирования целостной жизненной философии – своего рода «биосоциальной инструкции» для принятия важных решений, особенно в критических ситуациях. Более того: без целостного мировоззрения, без философского отношения к жизни человека нельзя сделать в полной мере счастливым – при любом удовлетворении его материальных потребностей, ибо жизнь без смысла обесценивается даже для самого индивида.

Контакт человека исключительно с техногенными предметами обедняет сферу общения с людьми, сужает круг социальных контактов или делает их неадекватными. И, наоборот, увлечения, связанные с природой, обеспечивают человеку круг эмоционально близких друзей и знакомых.

Очевидно, что изоляцию от природы отдельных индивидов или даже целых групп людей необходимо вовремя выявлять и по возможности корректировать, используя для этого педагогический потенциал непосредственного контакта с природными объектами.

По происхождению и хронологии мы выделяем первичную и вторичную изоляцию от природы. Первичная формируется с детства, когда условия обучения и воспитания полностью или почти полностью исключают контакт с природными объектами. Это может сложиться в городских школах и семьях (особенно мегаполисах, современных крупных областных центрах), по причине нехватки времени, перегруженности учебной программы, отсутствия интереса к природе в семье, дружеском и родственном окружении ребенка или подростка. Вторичная изоляция от природы возникает чаще всего в поздней юности и зрелом возрасте, когда по характеру деятельности человек не контактирует с природными объектами и постепенно утрачивает к ним интерес.

По фактическому и эмоционально-когнитивному контакту с природными объектами можно выделить:

1. Реальная (физическая) изоляция, когда человек по каким-то причинам лишен возможности непосредственно контактировать с природными объектами или же эти контакты редки. Причинами этого могут быть как ограниченные физические возможности человека, так и проживание в специфических условиях. Однако резкое ограничение контакта с природными объектами нельзя считать характерным для жителей крупных городов и мегаполисов: большинство областных центров Казахстана имеют множество зеленых насаждений. Таким образом, озеленение населенных пунктов призвано служить не только для оздоровления, но и для психолого-педагогической коррекции, для развития познавательного интереса к природе.

2. Эмоционально-когнитивная изоляция, когда человек фактически контактирует с природными объектами, но они не вызывают у него ни познавательного интереса, ни эмоционального отклика. Это могут быть не только горожане, но и сельские жители, и даже представители биономических профессий, в том числе исследователи. Причинами такой изоляции может быть либо низкий образовательный и культурный уровень, порождающий равнодушие к окружающему миру, либо – эмоциональное выгорание, отношение к природным объектам как к привычному окружению, а к природе – как источнику материальных благ или исследовательской лаборатории. Коррекция такой изоляции должна заключаться как в повышении образовательного и культурного уровня людей любого возраста, так и в формировании эмоционального, а не только прагматического интереса к природе у будущих специалистов биономическх профессий.

3. Смешанная форма изоляции, когда при редких и недостаточных контактах с природой не сформирован эмоциональный и когнитивный интерес к ней. В этом случае необходимо организовать регулярные контакты с природой, желательно – под руководством опытного педагога.

По отношению к составляющим природы та или иная степень изоляции оценивается нами в зависимости от масштабов философского понимания природы (1)Вселенная, Космос, Универсум: 2) мир окружающих человека естественных, не рукотворных живых и неживых предметов; 3) внутренняя природа человека, его наследственность и физиология). В связи с этим мы выделяем следующие формы изоляции.

1. Отношение к своей внутренней природе:

1.1. Отношение к своему здоровью и физиологическим функциям организма, оценка своих возможностей и путей их развития, прогнозирование здоровья и возможностей потомков.

1.2. Отношение к жизни и здоровью других биосоциальных объектов (людей), к своей нации и человечеству в целом.

2. Отношение к окружающим природным объектам:

2.1. Отношение к окультуренной части природы, с которой человек наиболее часто соприкасается в повседневной деятельности (культурным и комнатным растениям, домашним и декоративным животным, ботаническим садам, зоопаркам).

2.2. Отношение к дикой природе (степень контакта с такими объектами, эмоциональное и деятельностное отношение к ним).

3. Отношение к отражениям природных объектов в материальной и духовной культуре человека.

3.1. Отношение к отражениям природы в материальной культуре, в том числе предметах повседневного быта.

3.2. Отношение к отражению природы в литературе и искусстве.

4. Отношение к миру в целом – в доступных для личности масштабах:

4.1. Широта границ мира, адекватное восприятие регионального и глобального.

4.2. Эмоциональная окраска отношения человека к миру.

4.3. Наличие собственной жизненной философии, в которой адекватное место занимает отражение природы.

По степени изоляции можно выделить 5 градаций:

1. Нейтрализм (индифферентность, безразличие) – нулевая точка, из которой могут быть сдвиги как в позитивную, так и в негативную сторону.

2. Негативное отношение к природным объектам, их отражению и своей внутренней природе, которое по степени выраженности может быть:

2.1. Пассивно-отрицательное (пассивно-негативное), которое проявляется в слабо выраженных отрицательных эмоциях и деятельностной пассивности по отношению к природным объектам, своему здоровью и другим людям как биосоциальным существам.

2.2. Активно-отрицательное (активно-негативное), выраженное в ярких отрицательных эмоциях, деструктивной деятельности, вербальной и невербальной агрессии по отношению к другим природным и биосоциальным объектам или же самому себе.

3. Позитивное отношение к природным объектам, их отражению в деятельности человека и внутренней человеческой природе, которое может быть:

3.1. Пассивно-положительное (пассивно-позитивное) – слабо выраженные положительные эмоции (или преобладание положительных эмоций над отрицательными) при пассивности, отсутствии конкретных действий.

3.2. Активно-положительное (активно-позитивное) – ярко выраженные положительные эмоции, конкретные активные действия, носящие конструктивный, созидательный, щадящий по отношению к природным объектам характер.

Исходя из многогранности понятий природы, мы можем дать следующую характеристику природосообразной личности. В плане отношения к себе как биологическому существу человек имеет правильные представления о поддержании здоровья и активно претворяет их в жизнь, пропагандирует экологичный и здоровый образ жизни, стремится к повышению своих физических возможностей, широко использует природные оздоровительные средства. Всю ответственность за здоровье человек принимает на себя. Жизнь и здоровье других людей стоят на одном уровне со своим собственным, и эта позиция является ключевой в принятии деятельных решений в критических ситуациях. Рефлексия развита в высшей степени, позитивное отношение к людям проявляется на эмоциональном и деятельностном уровне.

Объекты внешней природы воспринимаются в позитивном плане. Характерно выраженное эмоционально-положительное отношение ко всем культурным растениям и домашним животным, активный контакт с ними, желание ухаживать и заботиться о них, накапливать свой и воспринимать чужой опыт в этой сфере. Положительные эмоции вызывают все природные объекты – как эстетичные, целесообразные, имеющее свое значение в природе. Выражено активное стремление к познанию и охране природы, рациональному использованию ее объектов – от бытового до глобального уровня.

Высокая степень развития эстетического вкуса и собственных творческих способностей позволяют выбирать хобби, связанные с природой и ручными ремеслами. Предпочитаются природосообразные изделия народных мастеров, работа с природными материалами, изображения, отражающие наиболее характерные черты природных объектов.

Выработана целостная собственная жизненная философия, в которой центральное место занимает взаимодействие с природой, выражено позитивное отношение человека к миру (в эмоциях и действиях),

стремление к гармоничному взаимодействию с ним. Индивид осознает себя связующим звеном между природой, социумом и техносферой. В официальном и неформальном общении с окружающими людьми для природосообразного человека характерно сознательное и активное отношение к биологическому и социальному родительству (как перевод естественного родительского инстинкта на социальный уровень), стремление воспитывать молодое поколение, обмениваться знаниями и опытом с окружающими людьми.

Совершенно противоположную картину представляют собой индивиды, изолированные от природы и лишенные природосообразного мышления. В отношении к собственной жизни и здоровью у них часто отмечаются безволие и крайний гедонизм без учета разрушительных последствий, или же крайний аскетизм, продиктованный религиозными, этическими, ценностными соображениями, обесценивание своей жизни. Не исключены аутоагрессия с членовредительством и суицидом. Отрицается или игнорируется роль природных оздоровительных сил и средств. Забота о здоровье часто принимает искаженные формы. Образно говоря, такие люди относятся к своему организму как к хрупкому сосуду, который нужно беречь, а не как к надежному природному инструменту, который лучше сохраняется и функционирует в процессе деятельности. Отношение к жизни и здоровью большинства людей явно негативное, проявление вербальной и невербальной агрессии. Представление о ценности человеческих жизней в масштабах нации, государства, человечества в целом или отсутствует, или сильно искажено. Другим людям приписываются или исключительно недостатки, или чрезмерная живучесть и крепкое здоровье – якобы в ущерб другим.

Природные объекты, начиная с комнатных растений и домашних животных, вызывают негативное отношение, окрашенное отрицательными эмоциями, с выраженной агрессией по отношению к самим одомашненным живым существам и их владельцам, с навязывание своего негативного мнения окружающим. Все или большинство природных объектов вызывают ненависть или страх, активное избегание или агрессию. Характерно явное предпочтение техногенных ландшафтов; природные биотопы вызывают скуку или страх (из-за возможных реальных и надуманных опасностей). Эстетические предпочтения сильно искажены, тяготеют к ярко оформленным и безвкусным техногенным предметам серийного производства, которые кажутся привлекательнее природных объектов и изделий народных промыслов.

Целостная жизненная философия не сформирована или же ее ключевые моменты носят выраженный негативный характер по отношению к миру в целом. Большинство природных и социальных явлений вызывают негативное эмоциональное отношение, а нередко и явно выраженные деструктивные действия. Характерно негативное отношение к своему и чужому биологическому или социальному родительству, отказ от воспитания собственных детей, деструктивные настроения по отношению к молодым поколениям, прерывание преемственности позитивных традиций.

Полное равнодушие к природе, по нашему мнению, является первоочередным объектом педагогической коррекции, поскольку без целенаправленных воспитательных влияний оно чаще может измениться в негативную, нежели в позитивную сторону.

Наталия Тарасовская, Булат Жумадилов
(Павлодар, Казахстан)

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СО СТУДЕНТАМИ БИОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ ВУЗОВ КАЗАХСТАНА

Воспитание обучаемых в любом учебном заведении неизбежно складывается из трех направлений: во-первых, за счет создания определенной социальной среды, во-вторых, воспитание в самом процессе образования, в-третьих, за счет целенаправленных учебно-воспитательных мероприятий. Подготовка специалистов с высшим образованием в вузах должна, на наш взгляд, делать упор на формирование личности будущего специалиста средствами профилирующих учебных дисциплин, которые обладают немалым педагогическим потенциалом. И это особенно важно учесть при подготовке будущего биолога, сферой деятельности которого станет природа.

Патриотическое воспитание особенно важно для таких полиэтнических государств, как Казахстан. Оно включает участие в государственных праздниках, политических акциях, мероприятиях, направленных на формирование уважения к государственным символам Республики Казахстан, межнациональной и межкультурной толерантности. Основное направление патриотического воспитания в рамках преподавания биологических дисциплин – это прежде всего пропаганда знаний о богатстве и красоте природы Казахстана, природных ресурсах нашей страны, известных казахстанских ученых и культурных деятелях, достижениях Казахстана на мировом уровне, в том числе в области естественных и аграрных наук, биотехнологии, медицины.

Прикладные аспекты патриотического воспитания средствами природы – это экскурсии в региональный краеведческий музей и институтский музей природы, выезды в природные биотопы – как в рамках полевых практик, так и специально организованного «Маршрута выходного дня». И, на наш взгляд, особое место в этом принадлежит дисциплине «Биоресурсы Казахстана», которая уже несколько лет преподается в Павлодарском государственном педагогическом институте.

Основными критериями патриотической воспитанности, на наш взгляд, являются знание культуры, обычаев и традиций своего народа и других этносов Казахстана (в том числе в сфере хозяйствования и природопользования), владение информацией о деятелях науки и культуры в своей области знаний, о природных богатствах региона и республики. Практическим аспектом патриотической воспитанности должно стать желание работать в своей стране и регионе, используя для этого все свои возможности.

Экологическое воспитание – наиболее важная составная часть подготовки будущих специалистов с биологическим образованием. Оно осуществляется как в виде целенаправленных воспитательных мероприятий, так и по дисциплинарно-предметному принципу – в рамках конкретных естественнонаучных дисциплин. В частности, в курсах ботаники, зоологии, экологии, эволюционного учения студенты получают представление о биоразнообразии животного и растительного мира и многообразии способов взаимодействия живых организмов между собой, о путях адаптации организмов к среде обитания, о хрупкости экологического равновесия в природных сообществах и необходимости принятия взвешенных решений в процессе масштабной хозяйственной деятельности.

По заданию преподавателей в рамках таких дисциплин, как «Биоресурсы Казахстана», «Экология растений и животных», «Ботаника», «Зоология беспозвоночных», «Зоология позвоночных» студенты готовят презентации, посвященные природным ресурсам нашей республики, редким и охраняемым видам, участию Казахстана в международных природоохранных мероприятиях.

А самое главное – будущий специалист-биолог должен организовать рациональное использование природных ресурсов на всех уровнях хозяйствования: от индивидуально-бытового до республиканского и глобального. Специалист с биологическим образованием должен также уметь осуществлять экологическое воспитание обучаемых на всех ступенях образования – от начального до профильного, осознавать критерии экологической воспитанности людей любого возраста, выражаемые как в мировоззренческих установках, так и в практических действиях.

К числу целенаправленных мероприятий по экологическому воспитанию можно отнести участие в природоохранных акциях, пропаганду знаний о редких и исчезающих видах Казахстана и региона, конкурсы экологических сочинений, которые проводились после загородных экскурсий и посещений музея, пропаганда всех видов творчества с экологическим содержанием (в частности, рекомендованные нами конкурсы экологических сочинений и произведений прикладного искусства с экологическим содержанием [1, 2]).

Экономическое воспитание специалиста с биологическим образованием должно быть организовано вокруг проблемы рационального природопользования и включать знание биологических и других природных ресурсов своего региона и республики, представление о промышленном и сельскохозяйственном производстве региона и страны, обеспечении Казахстана собственными природными ресурсами, возможности их сохранения, приумножения и рационального использования.

Помимо элементов экономического воспитания в рамках отдельных дисциплин, мы проводили целенаправленные мероприятия с пропагандой рационального природопользования в быту. В частности, на полевых практиках проводятся конкурсы блюд и напитков из дикорастущих растений, «Конкурсы Робинзонов», викторины по хозяйственному использованию и сырьевому значению дикорастущих растений. На основе собранного на практике материала в институте и ряде школ города была проведена «Выставка-ярмарка хозяйственных товаров», где для решения бытовых проблем предлагались различные материалы из дикорастущих растений.

Эстетическое воспитание будущих специалистов биономических профессий неотделимо от экологического и экономического. Формирование эмоционально положительного отношения к природе является важнейшей составной частью подготовки будущего биолога. Чисто когнитивный или прагматический интерес к природным объектам, установка: «Природа – это лаборатория или кладовая экономических благ» недопустима даже для молодых людей, выбравших биологические или аграрные специальности.

Одним из путей эстетического воспитания средствами природы в средних и высших учебных заведениях может стать экологическое творчество учащейся молодежи. Мы предлагаем следующие направления экологического творчества студентов и учащихся: 1) вербальное творчество (устные и письменные экологические сочинения); 2) отражение природных объектов в декоративно-прикладном и изобразительном искусстве; 3) прикладное экологическое творчество – изготовление сувениров и бытовых предметов из природных материалов [1, 2].

Из специальных учебных дисциплин, которые могут нести наибольшую воспитательную нагрузку в этом плане, можно назвать экологию и эволюционное учение, которые дают возможность «алгеброй гармонию поверить». Любые сведения об адаптациях организмов, относительности адаптаций и их целесообразности в данной среде обитания заставят студентов по-новому взглянуть на эстетику природных объектов.

Нравственное воспитание – важнейшая проблема формирования любого специалиста с высшим образованием как лица, уполномоченного принимать какие-либо решения. Ключевым моментом нравственного воспитания должно стать отношение к жизни как высшей ценности. В рамках социально-гуманитарных и биологических дисциплин, касающихся изучения человека (анатомия и физиология, генетика, эволюционное учение, экология и устойчивое развитие), необходимо затрагивать такие проблемы, как: уважение к памяти жертв войн и политических репрессий (организация акций памяти); предупреждение любой межэтнической, межкультурной и межрелигиозной розни, грозящей массовой гибелью людей; прогнозирование и предупреждение природных и техногенных ЧС, угрожающих массовыми человеческими жертвами; формирование отношения к человеческой жизни как высшей социальной ценности, особенно в этическом кодексе лиц, ответственных за принятие важных решений; в аспекте самовоспитания – каждый индивид должен ценить в первую очередь свою жизнь, ставить ее выше любых материальных ценностей, знать свои возможности.

В рамках подготовки бакалавров биологии к будущей исследовательской и прикладной деятельности проводится работа по адекватному отношению к жизни биологических индивидов (растений или животных). В ранее опубликованных нами работах отмечен переход от абсолютизации ценности любого живого существа (у учеников начальных классов и младших подростков) к получению представлений об исчерпаемости и возобновляемости живой природы, конечности жизни биологического индивида, его экологической роли в популяции, а затем к формированию релятивистских представлений о зле и благе по отношению к живым индивидам в процессе их использования, личного кодекса экологической этики с критической оценкой своих и чужих действий [3, 4, 5]. Критерием нравственной воспитанности по отношению к биологическим объектам являются действия студентов на полевых практиках, при сборе материала для исследовательских целей и его рациональном использовании. Будущий биолог должен вести отчет и самоотчет о целях сбора и полноте использования изъятых из природы растений и животных, владеть способами безболезненного умерщвления беспозвоночных и позвоночных животных, знать основы биометрической статистики для определения оптимального объема сделанных выборок. В философско-мировоззренческом плане студент должен отдавать себе отчет о ценности жизни биологического индивида в различных аспектах, масштабах и последствиях взаимодействия человека с природой с прагматическими или познавательными целями (желательно, чтобы преподаватели акцентировали на это внимание во время лабораторно-практических занятий). При этом как абсолютизация ценности жизни любого животного или растения (вплоть до отказа от сбора полевого материала или лабораторных экспериментов), так и проявления равнодушия, цинизма, жестокости можно считать одинаковыми минусами нравственной и экологической воспитанности будущих биологов.

Трудовое воспитание будущего специалиста предполагает участие в трудовых мероприятиях, работу в молодежных трудовых отрядах, выполнение работ, направленных на жизнеобеспечение и самообслуживание на

загородных и выездных полевых практиках, при организации индивидуальных и коллективных научных исследований. Критерием трудовой воспитанности мы считаем уважение к людям любых профессий и к любому труду, сформированные навыки самообслуживания, необходимые в данных условиях жизни, готовность выполнять любую подготовительную черновую работу при организации научных исследований и учебно-исследовательской деятельности.

Физическое воспитание и рациональное отношение к своему здоровью осуществляется не только на занятиях по физической культуре. Целенаправленная работа по привлечению студентов к участию в спортивно-оздоровительных мероприятиях, пропаганде здорового образа жизни, формированию природосообразного эстетического идеала внешности и телосложения проводится в процессе преподавания анатомии и физиологии человека, генетики, эволюционного учения, экологии и устойчивого развития.

Загородные экскурсии и выездные полевые практики для студентов-биологов имеют не только познавательное значение, но и вносят значительный вклад в оздоровление студентов, заставляют их критичнее относиться к своим возможностям, являются лучшим способом пропаганды пешей ходьбы как наиболее простого, доступного и эффективного средства оздоровления. Эталон природосообразного физического воспитания – предпочтение признаков силы и здоровья атрибутам внешнего оформления.

Список использованных источников:

1. Тарасовская Н.Е., Оразалина Г.А. Отражение природы в творчестве детей и молодежи как методика экологического воспитания //Материалы Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы непрерывного образования». – Том 1. – Павлодар: ПГПИ, 2012. – С. 276-282.
2. Тарасовская Н.Е., Оразалина Г.А. Экологические сочинения – что это такое? //Материалы VIII Всероссийской заочной научно-практической конференции «Конструктивное обучение в образовательной системе «Школа-вуз»: проблемы и решения», 15-20 мая 2012 г., ГОУ ВПО «Новосибирский государственный педагогический университет», Куйбышевский филиал. – Красноярск, 2012. – С. 202-210.
3. Тарасовская Н.Е., Титов С.В. Этика использования живых организмов для учебно-методических и научно-исследовательских целей //Педагогический вестник Казахстана. – Павлодар, 2008. – № 2. – С. 57-64.
4. Тарасовская Н.Е., Оразалина Г.А., Акшалова Г.Н. Проектная деятельность учащихся и формирование этики отношения к живым объектам //Материалы VIII Всероссийской заочной научно-практической конференции «Конструктивное обучение в образовательной системе «Школа-вуз»: проблемы и решения», 15-20 мая 2012 г., ГОУ ВПО «Новосибирский государственный педагогический университет», Куйбышевский филиал. – Красноярск, 2012. – С. 181-190.
5. Тарасовская Н.Е., Акшалова Г.Н., Оразалина Г.А. Роль математических навыков в формировании экологической этики у учащихся в процессе проектной деятельности //Педагогический вестник Казахстана. – Павлодар, 2012. – № 1. – С. 73-83.

Наталия Тарасовская, ГульбаршинОразалина,
Булат Жумадилов
(Павлодар, Казахстан)

ЦЕННОСТЬ ЖИЗНИ БИОЛОГИЧЕСКОГО ИНДИВИДА В АСПЕКТЕ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ И СТУДЕНТОВ

В основе нравственного воспитания студентов и учащихся лежит представление о ценности жизни биологических индивидов. Это представление у каждого человека весьма индивидуально, несмотря на многие общие классические приемы нравственного воспитания, и оно формируется, на наш взгляд, через несколько этапов, соотносимых с возрастными особенностями обучаемых.

1. Оценка жизни биологического индивида на психоэмоциональном уровне, соотносимая с бытовым жизненным опытом. Этот этап, по нашим наблюдениям, характерен для дошкольников и учащихся начальных классов, с абсолютизацией ценности любого живого индивида в сочетании с верой в собственное бессмертие: никто живой не должен умирать, все болезни и травмы должны излечиваться. Любая смерть неизбежно вызывает бурные отрицательные эмоции, особенно целенаправленное умерщвление каких бы то ни было животных. Хотя уже к 9 годам большинством детей более или менее адекватно воспринимается смерть от старости, а также необходимость хозяйственного использования животных (у сельских детей этот опыт приобретается раньше). Преобладающие в детской литературе «добрые» сюжеты, когда все люди и животные остаются живы, воспринимаются позитивно, а смерть или гибель литературного героя (даже животного) вызывает либо бурные отрицательные эмоции, либо длительный стресс.

2. Получение представлений об исчерпаемости и возобновляемости живой природы, конечности жизни биологического индивида, его экологической роли в популяции. На этом этапе (который обычно начинается у младших подростков 10-11 лет) формируется также представление о конечности собственной жизни, адекватное восприятие использования животных для пищевых, технологических, познавательных целей (к этому возрасту большинство подростков уже видели коллекции насекомых и чучела в музее). Человек приходит к мысли о возможности и необходимости пользоваться живой природой для удовлетворения своих материальных и духовных потребностей; и именно на этом этапе необходимо внушить мысль о рациональном использовании всего, взятого из природы.

3. Осознание своих прямых и косвенных действий во взаимоотношениях с живой природой (в том числе дикой природой, одомашненными животными и окультуренными растениями). Формирование личного кодекса экологической этики, критическая оценка своих и чужих действий. Этот уровень уже сформирован у большинства старших подростков, переходящих к юношескому возрасту.

4. Формирование релятивистских представлений о зле и благе по отношению к живым индивидам. Осознание целей вмешательства в природу в контексте удовлетворения человеческих потребностей и исследовательской деятельности в сфере естественных наук, которое происходит уже у старшеклассников и студентов, сознательно выбирающих в качестве сферы будущей деятельности биономические профессии.

Исследовательская деятельность студентов и учащихся приводит к неизбежному взаимодействию с природными объектами. Стратегии биологических исследований по взаимодействию с объектами живой природы мы подразделяем на три основные группы:

1) невмешательство, сторонние наблюдения;

2) щадящее взаимодействие с живыми объектами в природных или лабораторных условиях;

3) изъятие из природы и умерщвление.

Тематика биологических исследований студентов и учащихся может включать следующие направления, которые существенно различаются по действиям человека по отношению к природным объектам.

1. Полевые наблюдения, не связанные с изъятием животных или растений из природы (наблюдения за птицами, сбор следов жизнедеятельности животных, прижизненные паразитологические исследования, зоометрия живых животных с последующим их возвратом в природу). Они не травмируют психику детей и младших подростков и дают учащимся и студентам начальных курсов первые исследовательские навыки.

2. Фаунистические исследования, которые требуют изъятия и умерщвления животных – но, как правило, единичных экземпляров. Исследования носят в основном качественный характер, сводятся к определению видового статуса объектов. Сбор и коллекционирование редких и охраняемых видов не допускаются по экологическим и нравственным соображениям. Однако изучение фауны паразитов (даже на качественном, а не на количественном уровне) требует вскрытия 20-30 экз. животных – со статистически достоверным вычислением количественных показателей.

3. Исследования, связанные со сбором и содержанием в лабораторных условиях живых животных – с целью изучения поведения, жизнедеятельности, темпов и сроков размножения; они предполагают возврат животных после наблюдений в природу или длительное содержание в условиях неволи, возможно, даже с размножением для исследовательских и учебно-методических целей.

4. Анатомо-морфологические и паразитологические исследования, требующие изъятия из природы и умерщвления определенного количества живых особей; их результаты носят не только качественный, но и количественный характер. В этом случае необходимо соблюдение оптимального количества изъятых особей определенного вида – в зависимости от целей и задач исследования, с учетом оптимального (с позиций математической статистики) объема выборки.

У сформированной личности зрелого молодого человека, особенно избравшего биономическую профессию, проблема ценности жизни должна приобрести философско-мировоззренческий характер. Мы выделяем следующие аспекты ценности жизни биологического индивида, которые могут и должны быть приняты во внимание при экологическом и нравственном воспитании студентов – будущих учителей биологии (классификация авторов!).

1. Экоцентрическая – ценность жизни биологического индивида с позиций его роли в живых системах надорганизменного уровня.

1.1. Популяционно-видовая – соотносится с ролью индивида для популяции и вида в целом.

1.1.1. Репродуктивная – вклад в поддержание численности и генофонда популяции и вида; определяется размерами, продолжительностью жизни, адаптивностью генотипа особи. Как правило, у крупных видов с существенными затратами времени на рост соматического тела велика продолжительность жизни, приспособляемость в онтогенезе и репродуктивная ценность отдельных особей, но темпы размножения невелики. Мелкие виды с огромными темпами размножения, невысокой продолжительностью жизни, быстрым ростом соматического тела имеют огромные возможности восстановления численности после ее катастрофического падения – при невысокой репродуктивной ценности отдельных особей. Тщательная оценка ценности генотипа в разрезе условий среды также происходит у особей крупных, долго живущих видов (с учетом онтогенетических адаптаций). С учетом ценности генотипа и возможности его передачи по наследству, наряду с репродуктивной ценностью, можно выделить также биоинформационную.

1.1.2. Биоинформационная – ценность индивида как носителя отдельных полезных генов или адаптивного в целом генотипа, чтобы эти полезные признаки закреплялись и сохранялись в потомстве. При индивидуальном отборе в селекции животных или растений такая оценка особей с полезными признаками производится человеком.

1.1.3. Биосоциальная – вклад особей в жизнедеятельность дема и популяции (воспитание потомства, защита других особей, детенышей и территории, различные виды обучения молодняка). Обычно велика у стайных, крупных, длительно живущих животных с продвинутой психикой и значительной долей научения в поведении, невелика – у мелких, быстро созревающих особей, а также у видов с глубоким метаморфозом и резким разделением среды обитания поколений.

1.2. Биогеоценотическая (жизнедеятельностная) – соотносится с ролью индивида, независимо от видовой принадлежности, в трофической пирамиде и круговороте вещества и энергии в экосистеме.

1.2.1. Трофо-органическая – участие особи в цепях и сетях питания, перераспределении вещества и энергии в экосистеме. С этих позиций наивысшую ценность будут представлять крупные, длительно живущие особи со значительными масштабами жизнедеятельности, и особенно – находящиеся на высших трофических уровнях (крупные хищники). Эта сторона ценности как бы стирает репродуктивную, биосоциальную и особенно – биоинформационную сторону ценности: всякий живой индивид, в том числе с несовместимыми с жизнью отклонениями или дезадаптивными признаками, потреблял пищу, набирая свою массу, и будет неизбежно потреблен в пищу консументами других видов.

1.2.2. Геоэкологическая – участие в круговоротах веществ различного масштаба, биогенной миграции атомов. Она наиболее велика у крупных индивидов со значительной продолжительностью жизни, когда одна особь за свою жизнь пропускает через свой организм много макро- и микроэлементов.

2. Антропоцентрическая – соотносится с ролью данного вида в различных сторонах деятельности человека и особенностями его мировосприятия.

2.1. Прагматическая (экономическая) – соотносится с пользой или вредом, со способом использования данного вида животных и растений, себестоимостью индивида с экономической точки зрения, хозяйственным долголетием животного (сроком его эксплуатации), ценностью генотипа как потенциального производителя (последнее соотносится с биоинформационной ролью особи в природе).

2.2. Философско-этическая – отношение к жизни и смерти биологического индивида в различных ситуациях, исходя из основополагающих нравственных категорий «зло» и «благо» – при относительности этих понятий во времени, на различных ступенях развития человеческого общества и в различных социальных слоях.

2.3. Психологическая – определяется степенью выраженности отрицательных эмоций, связанных со смертью живого существа в различных ситуациях. Зависит от возраста, жизненного опыта, сферы профессиональной деятельности человека или определенной категории людей.

2.4. Когнитивная (научно-познавательная) – решение дилеммы познания и нравственности, неизбежное при постмортальных (посмертных) методах исследования живого и изготовления учебно-наглядных пособий из природных объектов. Эта сторона вплотную граничит с экологической – особенно когда речь идет о редких, охраняемых, медленно размножающихся видах. При витальных (прижизненных) методах исследования когнитивный, экоцентрический и нравственный аспекты синергичны. Учебно-методический аспект во многом оправдывает изъятие животных из природы для изготовления учебных препаратов – за счет длительной службы многих препаратов и их познавательной ценности в сочетании с природоохранной пропагандой.

2.5. Педагогическая – как синтез этического, психологического и познавательного аспектов. Отношение к жизни живого организма как высшей ценности важно прежде всего для воспитания, формирования личности детей и молодежи, подготовки будущих рациональных природопользователей, а в сугубо этическом аспекте – для полного осознания ценности жизни человеческого индивида.

3. Синтетическая (средоцентрическая) – находится в сфере пересечения интересов природы и социума. Объединяет различные аспекты, учитывая такие факторы, как: 1) безопасность и благополучие человека на физиологическом уровне; 2) эколого-природоохранные аспекты; 3) психоэмоциональное благополучие человека и условия формирования личности детей и молодежи.

На основании педагогических наблюдений мы выделяем несколько аспектов нравственной незрелости у взрослых молодых людей в отношении оценки жизни биологических индивидов.

1. Абсолютизация ценности жизни любого биологического индивида – вплоть до отказа от какого-либо использования животных или растений. Фактически это торможение нравственного развития на уровне ребенка или младшего подростка. В крайних формах проявляется в виде отказа от потребления животного белка (мясных и рыбных продуктов, яиц), любых форм хозяйственного использования природных объектов, негативного отношения к исследовательской деятельности, требующей изъятия живых индивидов из природы. Подобные проявления наблюдаются нами даже у студентов 1-2 курсов факультета естествознания: отказ от вскрытия животных на лабораторных занятиях, жалость к музейным экспонатам (влажным препаратам, чучелам). Одним из приемов коррекции такой эмоциональной незрелости мы считаем регулярные экскурсии в музей или природу – с преподнесением информации о цепях питания в природных экосистемах.

2. Жестокость, цинизм с чувством реального или надуманного превосходства над природными объектами наблюдается нами не только у учащихся подростковых классов, но и у взрослых молодых людей, выбравших биономическую профессию (в частности, студенты на полевой практике нередко накалывают на булавку живых насекомых). Методы коррекции в этом случае – развитие рефлексии, чувства сострадания.

3. Эмоциональное равнодушие к живым объектам, которое является либо следствием изоляции человека от природы, либо профессионального эмоционального выгорания. То и другое можно корректировать с помощью произведений художественной литературы, а также привнесения эмоционального компонента при организации учебных экскурсий в природу.

Айсулу Умбеталиева
(Тараз, Казахстан)

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ

Формирование самооценки личности одна из актуальных проблем исследований в области педагогики и психологии, потому что уверенность каждого человека в себе, играет колоссальную роль в успехе страны.

Исследования в психологии связанные с изучением особенностей самооценок их взаимосвязью с оценками окружающих выделены работами таких психологов как В. А. Горбачёвой, А. В. Захаровой, А. И. Липкина, Е. И. Савонько, Е. А. Серебряковой. Из казахстанских ученных, занимавшихся проблемой самооценки и некоторых её аспектов можно выделить Аманжолова С. А., Сагымбекову П. С.. Они доказывают, что особенности самооценки влияют и на эмоциональное состояние, и на степень удовлетворенности своей работой, учебой, жизнью, и на отношения с окружающими.

В исследованиях М.С.Неймарк [1, с. 256] и Л.С.Славиной [2, с. 178] изучалось влияние на личность несоответствия между тем, как оценивает ученика учитель, и тем, как ученик оценивает сам себя. В результате предшествующего опыта под влиянием оценок окружающих и результатов его деятельности у ребенка складывается потребность в сохранении привычной для него самооценки.

В многочисленных психологических исследованиях, посвященных юношескому возрасту, чаще всего акцент делается на вопросах развития самосознания и адекватной самооценки, т.к. именно этот возраст является центральным периодом становления мировоззренческой системы, некоторых черт характера и социального интеллекта, Огромное значение имеют эти вопросы, когда речь идет о студентах.

Процесс формирования личности осуществляется в онтогенезе под влиянием целого ряда факторов. Сформированность индивидуально – типологических особенностей зависит как от природных задатков, так и от средовых влияний. Студенческий возраст характеризуется тем, что в этот период достигаются многие оптимумы развития интеллектуальных и физических сил, а изменяющееся отношение к самому себе окрашивает все действия. Физические данные, имеющие такое большое значение в подростковом возрасте, не теряют своей актуальности, но как бы отходят на второй план, и на первое место становятся умственные способности, знания, умения и навыки.

Юношеский возраст, строится вокруг кризиса идентичности, состоящего из серии социальных и индивидуально – личностных выборов, идентификаций и самоопределений. Если юноше не удается разрешить эти задачи, у него формируется неадекватная идентичность. Все это позволяет говорить о том, что данный период жизни наиболее важен для формирования адекватной самооценки. Но для этого должны быть созданы определенные условия.

Необходимо чтобы образование в вузе было направлено на развитие личной рефлексии и готовило студентов к решению проблем самоопределения. Надо стараться повышать уровень самооценки студентов для

улучшения работоспособности, т.к. завышенная самооценка и преувеличенное чувство контроля над событиями могут истолковываться, как эгоцентризм.

«Самооценка – ценность, значимость, которой индивид наделяет себя в целом и отдельные стороны своей личности, деятельности, поведения [3, с. 440]. Самооценка выступает как относительно устойчивое структурное образование, компонент Я – концепции, самопознания, и как процесс самооценивания. Основу самооценки составляет система личностных смыслов индивида, принятая им система ценностей. Рассматривается в качестве центрального личностного образования и центрального компонента Я – концепции». Самооценка интерпретируется как личностное образование, принимающее непосредственное участие в регуляции поведения и деятельности человека, как автономная характеристика личности, её центральный компонент, формирующийся при активном участии самой личности и отражающий своеобразие её внутреннего мира

Т.Шибутани говорит о самооценке так: «Если личность – это организация ценностей, то ядром такого функционального единства является самооценка» [4, с. 251]. Ведущая роль самооценке отводится в рамках исследования проблем самосознания: она характеризуется как стержень этого процесса, показатель индивидуального уровня его развития, его личностный аспект, органично включённый в процесс самопознания. С самооценкой связываются оценочные функции самопознания, вбирающие в себя эмоционально – ценностное отношение личности к себе, специфика понимания ею самой себя.

Б.Г.Ананьев [5, с. 183] высказал мнение, что самооценка является наиболее сложным и многогранным компонентом самосознания (сложный процесс опосредованного познания себя, развёрнутый во времени, связанный с движением от единичных, ситуативных образов через интеграцию подобных ситуативных образов в целостное образование – понятие собственного Я, являющимся прямым выражением оценки других лиц, участвующих в развитии личности.

Структура самооценки представлена двумя компонентами – когнитивным и эмоциональным. Первый отражает знания человека о себе, второй – его отношение к себе как меру удовлетворённости собой.

В деятельности самооценивания эти компоненты функционируют в неразрывном единстве: в чистом виде не может быть представлено ни то, ни другое. Знание о себе, приобретаемые субъектом в социальном контексте, неизбежно обрастают эмоциями, сила и напряженность которых определяется значимостью для личности оцениваемого содержания.

Основу когнитивного компонента самооценки составляют операции сравнения себя с другими людьми, сопоставление своих качеств с выработанными эталонами, фиксация возможной рассогласованности этих величин Самооценка характеризуется по следующим параметрам: 1) уровню – высокая, средняя, низкая 2) соотношению с реальной успешностью – адекватная и неадекватная 3) особенностям строения – конфликтная и бесконфликтная

По характеру временной отнесённости выделяются прогностическая, актуальная и ретроспективная самооценка. В психологическом словаре говорится: «Самооценка развитого индивида образует сложную систему, определяющую характер самоотношения индивида и включающую общую самооценку, отражающую уровень самоуважения, целостное принятие или непринятие себя, и парциальные, частные самооценки, характеризующие отношение к отдельным сторонам своей личности, поступкам, успешности отдельных видов деятельности. Самооценка может быть разного уровня осознанности».

Анализ самооценки как самооцениваний деятельности позволил выявить несколько её функций: прогностическую (заключающуюся в регуляции активности личности на самом начальном этапе деятельности); корректирующую(направленную на контроль и осуществление необходимых подстроек); ретроспективную (используется субъектом на заключительном этапе деятельности для подведения итогов, соотнесения целей, способов и средств выполнения деятельности с её результатами).

В качестве результата самооценки исследователями выделяются следующие характеристики: в результате осуществления самооценки индивид узнаёт превосходит ли исполнение стандарт, равняется ему или не достигает его; личность сверяет себя с эталоном и, в зависимости от результатов проверки, оказывается довольна или недовольна собой; констатация личностью качественных, содержательных особенностей своего Я, своих физических сил, умственных способностей, поступков, своего отношения к окружающим и себе; самооценка бывает двух родов: самодовольство и недовольство собой; самооценка отвечает на вопрос: «не что я имею, а чего это стоит, что это значит».

Таким образом, результатом самооценки является либо констатация некоторых качеств, либо результат сопоставления этих качеств с некоторым эталоном, либо результат некоторого эмоционально-чувственного отношения. Для изучения вопросов самооценки большое значение также имеют исследования средств самооценки. В качестве средств или стандартов самооценки применяются такие параметры как: ценностные ориентации и идеалы личности; мировоззрение; уровень притязаний; «Я»-концепция; требования, предъявляемые коллективом.

Итак, в функции средств самооценки могут вступать два типа: когнитивные (Я – концепция или её отдельные стороны) и аффективные (ценности, идеалы, уровень притязаний, требования).

«Самооценка прямо пропорциональна успеху и обратно пропорциональна притязаниям, то есть потенциальным успехам, которых индивид намеревался достичь», в виде формулы это может быть представлено таким образом: Самооценка = притязания / возможности.

Самооценка формируется и на базе оценки результатов собственной деятельности, а также на основе соотношения реального и идеального представлений о себе. Низкая самооценка может быть обусловлена многими причинами : её можно перенять в детстве у своих родителей, не разобравшихся со своими личными проблемами ; она может развиться у ребёнка из-за плохой успеваемости в школе ; из-за насмешек сверстников или чрезмерного критицизма со стороны взрослых ; личностные проблемы, неумение вести себя в определённых ситуациях также формируют у человека нелестное мнение о себе.

Завышенная самооценка может подтверждать личностную незрелость, неумение правильно оценить результаты своей деятельности, сравнивать себя с другими; такая самооценка может указывать на существенные искажения в формировании личности – «закрытости для опыта», нечувствительности к своим ошибкам, неудачам, замечаниям и оценкам окружающих. Завышенная самооценка так же вредна, как и заниженная. При завышенной самооценке формируются высокие требования к себе, ставятся нереалистичные цели, при недостижении которых человек заболевает. Заниженная самооценка отрицательно влияет не только на психоэмоциональное состояние, предрасполагая к развитию психогенных болезней, но и на профессиональные успехи и межличностные отношения. Человек с заниженной самооценкой чувствует себя плохим и недостойным успеха. Отсутствие веры в себя мешает достижению целей, делая их скромными, но более достижимыми. Ответственность вызывает сильную

тревогу. Неуверенность приводит к меньшей продуктивности, а положительные события приносят меньше радости. Заниженная самооценка не позволяет человеку полностью использовать свою энергию, которая выливается в повышенную тревожность и различные зависимости. Адекватная самооценка – это совпадение ожиданий относительно своих возможностей и реальных возможностей.

Все изложенное позволяет говорить о том, что создание положительной атмосферы в образовательном процессе, способствует формированию адекватной самооценки студентов и эффективному развитию, проявлению их интеллектуальных способностей.

Литературы:

1. Неймарк М.С. «Психологический анализ эмоциональных реакций школьников на трудности в работе» // Вопросы психологии личности школьников, М., Просвещение, 1973г., с. 256.
2. Славина Л.С. «Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным школьникам». М., 1958г., с. 178.
3. Психологический словарь под ред.В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. М.: Педагогика – Пресс, 2001 г., 440 с.
4. Шибутани Т. Я – концепция и чувство собственного достоинства. Самосознание и защитные механизмы личности. Самара. Изд. Дом «Бахрах», с. 251.
5. Ананьев Б.Г. «Человек, как предмет познания». Ленинград, 1968г., с. 183.
6. Леонтьев А.Н.. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1975 г., с.304.

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Наталія Олійник
(Київ, Україна)

ВИБОРИ В МАЖИЛІС ПАРЛАМЕНТУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ЯК ЗНАРЯДДЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Через активні процеси демократизації та глобалізації збільшується важливість здійснення спостереження та контролю за проведенням виборів. Виборчий процес завжди був актуальним, а виборчі технології були, є, і, безумовно, будуть в майбутньому важливими детермінантами політики.

У міжнародній практиці вибори – це вияв відкритості, незалежності та професіоналізму, адже саме завдяки виборам вдається оновити владу, усунути всі протиріччя та розбіжності в суспільстві.

Після розпаду СРСР в 1991 р. вперше відбулися вибори Президента самостійної республіки Казахстан. Цей момент можна вважати початком демократичних процесів у країні. Після здобуття незалежності в Казахстані, як і в інших країнах колишнього Радянського Союзу, розпочався етап застосування виборчих технологій.

Так, Постановою Верховної Ради Казахської РСР від 22 вересня 1989 р. було утворено Центральну виборчу комісію з виборів і відкликання народних депутатів Казахської Республіки, 17 березня 1995 р. прийнято Указ Президента «Про Центральну виборчу комісію Республіки Казахстан», а 11 листопада 1996 р. затверджено нове Положення про Центральну виборчу комісію Республіки Казахстан. Сьогодні, після конституційної реформи 2007 р., Центральна виборча комісія формується наступним чином: голова та два члени Центрвиборчкому призначаються на посаду строком на п'ять років Президентом; два члени Центрвиборчкому призначаються строком на п'ять років Сенатом Парламенту; два члени Центрвиборчкому призначаються строком на п'ять років Мажилісом Парламенту.

Законодавство про вибори в Республіці Казахстан ґрунтується на Конституції Республіки Казахстан, прийнятої на республіканському референдумі 30 серпня 1995, і Конституційному законі Республіки Казахстан від 28 вересня 1995 року № 2464 «Про вибори в Республіці Казахстан» .

Під час проведення у 2012 р. дострокових виборів Мажилісу – нижньої палати Парламенту Республіки Казахстан, було запущено сайт (bakylau.kz), на якому викладалася інформація про хід виборчої кампанії, в інтернет – режимі велася підготовка спостерігачів. Під час виборчої кампанія діяла також Громадська приймальня та телефон довіри.

За результати виборів до Мажилісу пройшли 3 партії: правляча партія «Нур Отан» (Світло Вітчизни), яку очолює Президент Казахстану Н.Назарбаєв отримала 80,99 % голосів, партія «Ак жол» (Світлий шлях) – 7,47% і помірно опозиційна Комуністична народна партія Казахстану (КНПК) – 7,19% голосів. Тому з 107 місць в Мажилісі «Нур Отан» отримала 83 місця, «Ак жол» – 8, «КНПК» відповідно – 7 місць, а решту 7 місць заповнили представники Асамблеї народів Казахстану, які представляють інтереси етнічних громад.

Цікавим нововведенням для контролю за виборами була РГККВВ (Республіканська громадська комісія з контролю за виборами), створена 28 лютого 2011 р. за ініціативи відомих громадських діячів, представників науки та інтелігенції: академіка Шарманова Т. Ш., письменника, громадського діяча Смагула Елубая, культуролога Ауезова М. М., голови Клубу журналістів – експертів Шалахметова Г.М., голови дискусійного клубу «Айт-PARK» Ерімбетова Н.К., режисера-сценариста, Вовнянко І.А., професора Казахського економічного університету імені Т.Рискулова Коченова В.Г., віце-президента ОФ «Фонд розвитку казахського інтернет – простору «Абай-ақпарат» Айдос Сарима, президента жіночого клубу «Астана – Байтерек», Лавриненко Т.І., завідувача кафедрою профілактичної медицини та харчування, академіка АПМ РК Даленова О.Д. та інших.

Згідно із заявою Комісії, дострокові вибори депутатів Мажиліса Парламенту РК 15 – 16 січня 2012 р. пройшли згідно з вимогами законодавства та загальновизнаними демократичними стандартами. Загалом, діяльність Комісії була зосереджена на :

- роботі зі зверненнями громадян, яких не було у списку виборців;
- забезпеченні представництва політичних партій у складах виборчих комісій;
- створенні громадських майданчиків діалогу з владою та інститутами громадянського суспільства;
- заходах для попередження можливих дій адміністративного ресурсу і чорного піару;
- співпраці зі ЗМІ.

Наявність Республіканської громадської комісії з контролю за виборами заслуговує на позитивну оцінку, і є, без сумніву, кроком вперед.

Проте коментар на офіційному сайті Комісії : «Разом з тим, комісія вважає некоректним коментування в ЗМІ виступів політичних лідерів на передвиборних дебатах» все ж залишає простір для роздумів та припущень, що все – таки адміністративний ресурс в країні залишається дуже впливовим. І основним принципом діяльності Комісії є відсутність будь-якої партійної аффілірованності її членів, ділова взаємодія з владою, політичними партіями та міжнародними місіями у встановлених законодавством межах і відповідно до міжнародних стандартів все – ж тяжіє до підтримки провладних партій, а тому коментування ЗМІ в «негативному світлі» їхньої діяльності не залишилося поза увагою Комісії [1].

Разом з тим, ще одним кроком в бік демократії може слугувати рішення Президента Казахстан Н.Назарбаєва накласти вето на рішення Конституційної ради Республіки про неможливість проведення парламентських виборів на території м. Жанаозен Мангістауської обл., де 16 грудня 2011 р. відбулися масові заворушення і було введено надзвичайний стан. Конфлікт розпалився після того, як акції протесту нафтовиків в м. Жанаозен переросли у зіткнення з поліцією. У жовтні 2012 р. була спроба перейменувати місто на честь казахського духовного наставника XVIII ст. Бекет – Ата. Проте така пропозиція викликала неоднозначну реакцію суспільства. Зокрема, після появи в ЗМІ інформації про те, що влада таким чином намагається стерти пам'ять про заворушення у м. Жанаозен, було прийнято рішення відмовитись від цієї ідеї.

Попередні парламентські вибори в Мажиліс 2007 р. були також достроковими, імпульсом до яких стала зміна до Конституції Казахстану, зокрема, збільшення кількості депутатів Мажилісу з 77 до 107. Хоча в парламентських виборах прийняли участь сім партій, перемогу здобула тільки пропрезидентська партія «Нур Отан», якій вдалося набрати 88,05% голосів при явці виборців 64,56%. Жодна з семи партій не змогла подолати 7 % бар'єр, в т.ч. партії «Ак жол» та «КНПК». Спостерігачі Шанхайської організації співпраці, СНД, Польщі, Туреччини та інших країн позитивно оцінили вибори. Проте спостерігачі Бюро демократичних інститутів і прав людини БДІПЛ ОБСЄ у

своїй доповіді зазначили ряд недоліків, виявлених під час проведення виборів, а саме: надмірні вимоги при реєстрації політичних партій; необґрунтовані обмеження права громадян бути обраними (збільшення терміну постійного проживання для кандидатів в депутати на території РК з 5 до 10 р. та вимога, згідно з якою партії для реєстрації в Міністерстві юстиції мають представити підписи 50 000 членів, а єдина помилка могла слугувати підставою для відмови у реєстрації); вимога про обов'язкове членство в партії для кандидатів і відсутність норми, що дозволяла висунення незалежних кандидатів; високий бар'єр (7%) для проходження в Мажиліс; право політичних партій розпоряджатися політичним мандатом; положення згідно з яким політичні партії визначали, хто з кандидатів стає членом парламенту лише після проведення виборів; вибір 9 місць не всенародним голосуванням, а Асамблеєю народу Казахстану; представленість партії «Нур Отан» у складі виборчих комісій непропорційно широко та висвітлення інформації у ЗМІ на користь правлячої партії; використання системи електронного голосування, яка не передбачала можливість перевірки виборцем паперового сліду, який можна було б використати для перевірки [2].

Серед основних причин дострокових виборів до Мажилісу в 2012 р. аналітики зазначають очікувану світову фінансову кризу та необхідність формування Парламенту не менше як з двох партій. Проте спостерігачі Бюро демократичних інститутів і прав людини БДІПЛ ОБСЄ у доповіді зосередили увагу на ряд недоліків під час проведення виборів та виборчої кампанії у 2012 р.

Так, серед важливих недоліків зазначалось скасування реєстрації ЦВК кандидатів в депутати через невідповідності в податкових деклараціях, а також висловлювалось занепокоєння фактами вкидання бюлетенів. Також спостерігачі БДІПЛ ОБСЄ звернули увагу на те, що Міністерство юстиції відмовляло у реєстрації деяким партіям. Зокрема, партія «Алга» отримувала відмову в реєстрації з 2005 р. на підставі технічних помилок в заявочних документах. Міністерство юстиції відмовилось зареєструвати об'єднану партію загальнонаціональної соціал – демократичної партії «ОСДП» і демократичної партії «Азат» у зв’язку з розпуском останньої. Тому члени партії «Азат» були змушені офіційно вступити в «ОСДП». Також у жовтні 2011 р. судом була призупинена діяльність Комуністичної партії Казахстану (КПК), у зв'язку із участю її лідера у незареєстрованому політичному об'єднанні «Халик Майдани» (Національний фронт).

Як і в 2007 р. під час виборчої кампанії 2012 р. керівництво партій тільки після проходження в Мажиліс визначали хто отримає мандати. Політичні партії не мали можливості формувати виборчі блоки, а у виборах не брали участь незалежні кандидати.

Проте у виборчій кампанії 2012 р. були й позитивні моменти, а саме, якщо партія зібрала достатню кількість підписів, то факт виявлення недійсних підписів не використовувався для відмови в реєстрації. Також ЦВК відмовилась використовувати електронне голосування у зв’язку з недовірою та висвітленням в ЗМІ негативної реакції щодо використання такої системи. А от вимога щодо постійного проживання на території Республіки на протязі 10 р. для участі у виборах ще й досі залишається актуальною.

Той факт, що 9 членів Мажилісу обираються Асамблеєю народів Казахстану не відповідає параграфу 7.2 Копенгагського документу ОБСЄ 1990 р., де передбачено, що члени принаймні однієї палати законодавчого органу мають обиратись всенародним голосуванням. Члени АНК мають право віддавати по два голоси на виборах, що порушує принцип рівного виборчого права.

Розміщення білбордів, банерів, плакатів, розповсюдження новорічних листівок, кілька мітингів та зустрічі з виборцями – так можна охарактеризувати агітаційну кампанію виборів до Мажилісу 2012 р. На телебаченні транслювались дебати, проте не було можливості вибирати кому із співрозмовників адресувати запитання. Значна частина ефірного часу була присвячена досягненням Казахстану за 20 р. незалежності [3].

Якщо уважно проаналізувати передвиборчу платформу правлячої партії «Нур Отан», можна зробити висновок, що вона базується на досягненнях Казахстану з часу проголошення незалежності. Партія Нур Отан – пропрезидентська партія, в список якої ввійшли відомі міністри, артисти, олімпійські чемпіони, а також дочка Президента Дарига Назарбаєва. Президентська стратегія «Казахстан 2020» була фундаментальною основою передвиборчої платформи партії. Основним досягненням партія вважала одночасну протидію кризі і виконання передвиборчих зобов'язань: збільшення заробітної плати працівникам бюджетної сфери, пенсійних виплат та стипендій студентам, збільшення робочих місць та інше. Проте заслуговує на позитивну оцінку не тільки перелік досягнень країни за 20 р., але й наявність зобов'язань та цілей з конкретними цифрами, а саме, курс на збільшення до 2017 р. виробництва і металургійної продукції в 2,2 рази, валової доданої вартості в машинобудівній галузі в 2,3 рази, обсягів виробництва хімічної промисловості в 2,2 рази, забезпечення половини споживання лікарськими засобами вітчизняного виробництва, 50% виробництва будівельних матеріалів всередині країни, задоволення потреб внутрішнього ринку продукції легкої промисловості на рівні 30 % та 100 % забезпечення паливом, виробленим на вітчизняних заводах [4].

Аналізуючи передвиборчу платформу партії «Ак Жол», зокрема, її прагнення надавати всебічну підтримку та сприяти Главі держави, можна зробити висновок що «Ак Жол» наближена до Президента та діючої влади. А відповідно, її цілі та завдання співпадають з цілями партії «Нур Отан». Партія задекларувала бажання зменшити рівень безробіття, підвищення доходів населення, доступну і гуманну медичну допомогу, сучасну і якісну освіту та соціальну справедливість, що по своїй суті, хоч і без цифр, співпадає з передвиборчою платформою партії «Нур Отан».

Передвиборча ж програма «КНПК» традиційно передбачала народне представництво і контроль, справедливість, соціальні гарантії, відповідальність держави, націоналізацію добувної промисловості, інших базових галузей економіки та перегляд принципів використання земельних ресурсів. Проте 7 місць в Мажилісі – недостатньо для впровадження заявлених реформ та змін. Тому, швидше за все, КНПК буде підтримувати провладну партію під час голосувань на прийняття ключових рішень.

Варто зазначити, що вже традиційно всі вибори в Республіці Казахстан відбуваються з посиленим використанням адміністративного ресурсу, що тільки додає додаткових бонусів та впевненості в утриманні влади в майбутньому правлячою партією. На мою думку, виконання навіть незначної частини заявлених цілей «Нут Отан» та «Ак жол» стане основою для утримання абсолютної більшості в Мажилісі на наступних виборах. Адже впроваджувати заявлені цілі та реформи набагато легше, коли в рухах зосереджена влада та адміністративний ресурс.

Література:

1. Заявление Республиканского общественного объединения«Республиканская Общественная комиссия по контролю за внеочередными выборами депутатов Мажилиса Парламента Республики Казахстан» [Електронний

ресурс] // Республиканская общественная комиссия по контролю за внеочередными выборами депутатов Мажилиса Парламента Республики Казахстан (15-16 января 2012 года) – 2012 – Режим доступу до статті : http://www.bakylau.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=117:-l-r-&catid=44:2011-03-20-05-51-26&Itemid=80
2. Заключение по предварительным результатам и выводам [Електронний ресурс] // OSCEPA : http://www.osce.org/ru/odihr/elections/kazakhstan/26416
3. Итоговый отче по наблюдению за выборами БДИПЧ/ОБСЕ [Електронний ресурс] // OSCE – 2012 – Режим доступу до статті : http://www.osce.org/ru/odihr/elections/90805
4. http://www.regional.kz/party/nurotan/2012-01-05-15-17-47.html

Науковий керівник: доктор політичних наук Бебик Валерій Михайлович.

Александр Садовой
(Одесса, Украина)

ОСНОВЫ АВТОРСКОГО МЕТОДА АНАЛИТИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ (М.А.П.А) И ЕГО ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ НА ПРИМЕРЕ БОСТОНСКОГО ТЕРАКТА 15/04/2013 Г.

М.А.П.а – это математическая модель пространственно временных процессов для вычисления периодов синхронизации между причиной и следствием.

Всё на планете Земля создано по семеричному принципу взаимодействия. (семь цветов радуги, семь дней недель, семь тонких тел и чакр, семь священных планет, …). Иисус Христос накормил 5000 страждущих Двумя рыбками и Пятью хлебами, после чего собрали 12 корзин остатков. Астрологи должны понять, что это энергетическое «кормление» двумя светилами (Солнце и Луна) и пятью планетами в окружении нашей Земли.

В качестве модели пространства построим таблицу из 7-ми столбиков и 7-ми строк. В таблицу из 49 клеток последовательно и непрерывно запишем годы начиная с 0001 от Р/Х в клеточку №1, и 50 год тоже окажется в этой клеточке, и так далее. В первом столбце будут записаны все годы Солнца. Во втором столбце будут все годы Венеры. В третьем – годы Меркурия. В четвертом – годы Луны. В пятом – годы Сатурна. В шестом – годы Юпитера. В седьмом – годы Марса. (можете проверить астрологической программой Zeta).

1	2	3	4	5	6	7
№1 0001 -- -- 0050 -- 0099	№2 0002 -- -- 0051 -- 0100	№3 0003 -- -- 0052 -- 0101	№4 0004 -- -- 0053 -- 0102	№5 0005 -- -- 0054 -- 0103	№6 0006 -- -- 0055 -- 0104	№7 0007 -- -- 0056 -- 0105
№8 0008 -- -- 0057 -- 0106	№9 0009 -- -- 0058 -- 0107	№10 0010 -- -- 0059 -- 0108	№11 0011 -- -- 0060 -- 0109	№12 0012 -- -- 0061 -- 0110	№13 0013 -- -- 0062 -- 0111	№14 0014 -- -- 0063 -- 0112
№15 0015 -- -- 0064 -- 0113	№16 0016 -- -- 0065 -- 0114	№17 0017 -- -- 0066 -- 0115	№18 0018 -- -- 0067 -- 0116	№19 0019 -- -- 0068 -- 0117	№20 0020 -- -- 0069 -- 0118	№21 0021 -- -- 0070 -- 0119
№22 0022 -- -- 0071 -- 0120	№23 0023 -- -- 0072 -- 0121	№24 0024 -- -- 0073 -- 0122	№25 0025 -- -- 0074 -- 0123	№26 0026 -- -- 0075 -- 0124	№27 0027 -- -- 0076 -- 0125	№28 0028 -- -- 0077 -- 0126
№29 0029 -- -- 0078 -- 0127	№30 0030 -- -- 0079 -- 0128	№31 0031 -- -- 0080 -- 0129	№32 0032 -- -- 0081 -- 0130	№33 0033 -- -- 0082 -- 0131	№34 0034 -- -- 0083 -- 0132	№35 0035 -- -- 0084 -- 0133
№36 0036 -- -- 0085 -- 0134	№37 0037 -- -- 0086 -- 0135	№38 0038 -- -- 0087 -- 0136	№39 0039 -- -- 0088 -- 0137	№40 0040 -- -- 0089 -- 0138	№41 0041 -- -- 0090 -- 0139	№42 0042 -- -- 0091 -- 0140
№43 0043 -- -- 0092 -- 0141	№44 0044 -- -- 0093 -- 0142	№45 0045 -- -- 0094 -- 0143	№46 0046 -- -- 0095 -- 0144	№47 0047 -- -- 0096 -- 0145	№48 0048 -- -- 0097 -- 0146	№49 0049 -- -- 0097 -- 0147

Вычисление номера клетки для любого выбранного года; нужно этот год разделить на 49, остаток от деления покажет номер клетки. При кратном делении на 49, год будет в клетке №49. Пример; 2013 : 49 = 41, $^{4}/_{49}$ числитель дроби указывает на клетку №4. (на калькуляторе 2013 : 49 = 41, 08163… затем отнимите целою часть 41 и умножаем на 49, результат будет = 4.)

Каждый год имеет 365 а високосный 366 дней, впишем последовательно в каждую клеточку семь дней недели начиная с воскресения 01 января 0001 года в клеточку №1 (0001 год первый после високосного). Мы получим недельное распределение дней недели в плоскости пространства 0001 года, затем продолжим непрерывно записывать все дни недели 0002 года и так далее.

И так, модель пространства из 49 клеток приобрела параметр времени в виде календарных дней.

Шумеры 6000 лет назад присвоили дням недели имена, которыми мы пользуемся в настоящем времени.

Первый день недели – Воскресение под управлением Солнца. 2-й день Пн. -- Луна. 3-й день Вт. – Марс. И. т. д.

Присвоим семи столбцам пространственно временной модели названия и управителей дней недели.

Взаимодействие между столбцами таблицы, с учетом годовых и недельных управителей, подчиняется правилам распределения по семиконечной Звезде Магов. Управители годов имеют последовательность распределения по часовой стрелке, а недельные управители по лучам звезды.

годы 1	годы 2	годы 3	годы 4	годы 5	годы 6	годы
№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7
№8	№9	№10	№11	№12	№13	№14
№15	№16	№17	№18	№19	№20	№21
№22	№23	№24	№25	№26	№27	№28
№29	№30	№31	№32	№33	№34	№35
№36	№37	№38	№39	№40	№41	№42
№43	№44	№45	№46	№47	№48	№49
Вс.	Пн.	Вт.	Ср.	Чт.	Пт.	Суб.

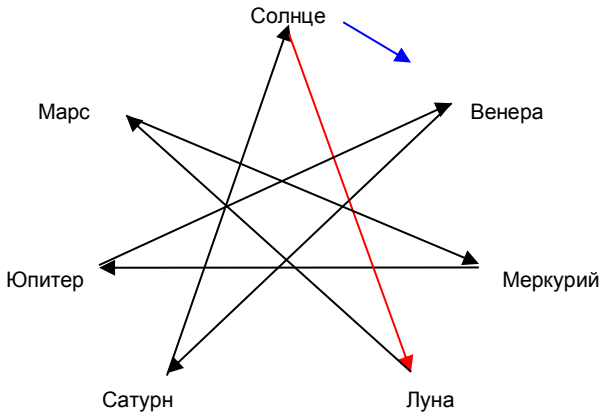

Энергетическое взаимодействие между столбцами происходит по принципу тяготения управителей года к управителю недели и наоборот.

Для математического анализа энергетического взаимодействия между строками таблицы присвоим каждой клеточке свой зодиакальный знак начиная с клеточки

№1 – Овен, и присвоим ему знак круг красного цвета.
№2 – Телец, зеленый квадрат.
№3 –Близнец, голубой треугольник.
№4 –Рак, синий круг.
И. т. Д. последовательно и непрерывно.

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

Семь строк из первого столбца таблицы (Солнечный) энергетически взаимодействует со всеми подобными по форме фигурами всех клеток таблицы. Круглая *форма* объединяет Кардинальные знаки Зодиака, квадрат – Фиксированные, треугольник -Мутабельные.

Цвет фигур определяет *содержание*, по стихиям; огонь, земля, воздух, вода.

Вс. Пн. Вт.Ср.Чт.Пт.Суб. Пространственно временная Модель для 2013 г. Период повторяемости = 1372 года.

01● 1961 / 2010 ИюНь 16 17 18 19 20 21 22	**02**■ 1962 / 2011 23 24 25 26 27 28 29	**03**▲ 1963 / 2012 ИюЛь 30 **01** 02 03 04 05 06	**04**● 1964 / **2013** 07 08 09 10 11 12 13	**05**■ 1965 / 2014 14 15 16 17 18 19 20	**06**▲ 1966 / 2015 21 22 23 24 25 26 27	**07**● 1967 /2016 ИюЛь Август 28 29 30 31 **01** 02 03
08■ 1968 04 05 06 07 08 09 10	**09**▲ 1969 11 12 13 14 15 16 17	**10**● 1970 18 19 20 21 22 23 24	**11**■ 1971 Август 25 26 27 28 29 30 31	**12**▲ 1972 Сентябрь **01** 02 03 04 05 06 07	**13**● 1973 08 09 10 11 12 13 14	**14**■ 1974 15 16 17 18 19 20 21
15▲ 1975 22 23 24 25 26 27 28	**16**● 1976 Сентябрь Октябрь 29 30 **01** 02 03 04 05	**17**■ 1977 06 07 08 09 10 11 12	**18**▲ 1978 13 14 15 16 17 18 19	**19**● 1979 20 21 22 23 24 25 26	**20**■ 1980 Октябрь Ноябрь 27 28 29 30 31 **01** 02	**21**▲ 1981 03 04 05 06 07 08 09
22● 1982 10 11 12 13 14 15 16	**23**■ 1983 17 18 19 20 21 22 23	**24**▲ 1984 24 25 26 27 28 29 30	**25**● 1985 декабрь **01** 02 03 04 05 06 07	08 09 10 11 12 13 14 **26**■ 1986 -- -- **01** 02 03 04 05 **Январь 2013**	15 16 17 18 19 20 21 **27**▲ 1987 06 07 08 09 10 11 12	22 23 24 25 26 27 28 **28**● 1988 13 14 15 16 17 18 19

29 30 **31декабря 2013** **29**■ 1989 20 21 22 23 24 25 26	**30**▲ 1990 Январь Февраль 27 28 29 30 31 **01** 02	**31**● 1991 03 04 05 06 07 08 09	**32**■ 1992 10 11 12 13 14 15 16	**33**▲ 1993 17 18 19 20 21 22 23	**34**● 1994 Февраль Март 24 25 26 27 28 **01** 02	**35**■ 1995 03 04 05 06 07 08 09
36▲ 1996 10 11 12 13 14 15 16	**37**● 1997 17 18 19 20 21 22 23	**38**■ 1998 Март 24 25 23 27 28 29 30	**39**▲ 1999 Апрель 31 **01** 02 03 04 05 06	**40**● 2000 07 08 09 10 11 12 13	**41**■ 2001 Апрель 14 15 16 17 18 19 20	**42**▲ 2002 21 22 23 24 25 26 27
43● 2003 Апрель Май 28 29 30 **01** 02 03 04	**44**■ 2004 05 06 07 08 09 10 11	**45**▲ 2005 12 13 14 15 16 17 18	**46**● 2006 19 20 21 22 23 24 25	**47**■ 2007 Май 26 27 28 29 30 31 **01**	**48**▲ 2008 ИюНь 02 03 04 05 06 07 08	**49**● 2009 ИюНь 09 10 11 12 13 14 15
№1	**№2** → **№4**	**№3** → **№7**	**№3** ← **№4**	**№5** → **№6**	**№2** ← **№6**	**№5** ← **№7**

Теракт 15/04/2013 и трагедия в Техасе 17/04/2013 имеют причинно следственную зависимость из прошлого.

Авторский Метод Аналитического Планирования (М.А.П.а) позволяет прогнозировать тенденции развития субъекта или объекта на основе его точных дат знаменательных и судьбоносных исторических событий.

М.А.П.а тенденциозно прогнозирует годовой ритм повышенной событийности с акцентом на особо событийные недельные периоды, в которых происходят полярные события. «Осведомлен – значит вооружен» имея годовой календарь повышенной событийности возможно управлять процессами в желаемом направлении.

Покажу пример использования М.А.П.а в ритме США на трагический недельный период 14-20 апреля 2013 года.

На примерах Бостонского теракта 15/04/2013, взрыва на химическом заводе в штате Техас 17/04/2013 и рассылки писем с ядовитым порошком рицин.

1-й Президент США	
30 апреля 1789 года — 4 марта 1797 года	
Вице-президент:	Джон Адамс
Предшественник:	должность учреждена Сайрус Гриффин как Президент Континентального конгресса
Преемник:	Джон Адамс
Вероисповедание:	Протестантизм, англиканская церковь
Рождение:	22 февраля 1732 Бриджс-Крик, Виргиния, Британская Америка
Смерть:	14 декабря 1799 (67 лет) Маунт-Вернон, Виргиния, США
Похоронен:	Маунт-Вернон, штат Виргиния
Отец:	Августин Вашингтон
Мать:	Мария Бол Вашингтон
Супруга:	Марта Дандридж Кастис (в замужестве — Вашингтон)
Дети:	нет
Награды:	Золотая Медаль Конгресса, Благодарность от Конгресса
Джордж Вашингтон на Викискладе	

Джордж Вашингтон организовал в Виргинии объединение для бойкота английских товаров. Однако он неодобрительно относился к насильственным действиям, среди которых было «Бостонское чаепитие» 16 декабря 1773 года. В июне 1775 года Вашингтона единогласно избрали главнокомандующим Континентальной армии. Он принял командование 3 июля 1775 года и возглавил осаду Бостона. 19 апреля 1775 года произошло первое вооружённое столкновение между британскими войсками и американскими сепаратистами. Британский отряд (700 солдат) под командованием Смита был послан в Конкорд (предместье Бостона) для изъятия оружия из тайника, принадлежащего американским сепаратистам.

Бостонское чаепитие

Материал из Википедии — свободной энциклопедии

Бо́стонское чаепи́тие (HUангл.UH *Boston Tea Party*) – акция протеста HUамериканских колонистовUH 16 декабряHU1773 годаUH в ответ на действия HUбританского правительстваUH, в результате которой в Бостонской гавани был уничтожен груз HUчаяUH, принадлежавший HUАнглийской Ост-Индской компанииUH. Это событие, ставшее началомHU Американской революцииUH, является символичным в HUамериканской историиUH.

Ход войны за независимость США, 1775–1783 ---- 15/04/2013 Бостон – теракт

Вашингтон форсирует реку Делавэр, 25 декабря 1776

- HU19 апреляUH HU1775 годаUH произошло первое вооружённое столкновение между британскими войсками и американскими сепаратистами. Британский отряд (700 солдат) под командованием Смита был послан вHUКонкордUH (предместье HUБостонаUH) для изъятия оружия из тайника, принадлежащего американским HUсепаратистамUH. Однако, отряд попал в засаду и отступил. Схожий инцидент произошёл в HUЛексингтонеUH. Британские войска заперлись в Бостоне. 17 июня они предприняли вылазку против сепаратистов на холме Банкер-Хилл, где произошло HUкровопролитное сражениеUH. Сепаратисты отступили, но британский гарнизон Бостона понёс серьёзные потери и воздержался от дальнейших активных действий.
- Тем временем, HU10 маяUH HU1775 годаUH, в HUФиладельфииUH собрался HUВторой Континентальный конгрессUH 13 колоний, который, с одной стороны, подал петицию королю Англии HUГеоргу IIIUH о защите от произвола колониальной администрации, а с другой – начал мобилизацию вооружённого ополчения, во главе которого встал HUДжордж ВашингтонUH. Король охарактеризовал ситуацию в североамериканских колониях как бунт (HUангл.UH *Rebellion*).

Историческое и художественное чтение закончено и начинается арифметика.

М.А.П.а применяет способ математического описание пространства и времени, в качестве модели пространства используется таблица из (7х7=49) клеточек, каждая клеточка имеет свою энергетическую характеристику в которых непрерывно расположены годы начиная с 0001 от Р/Х.

Пример вычисления координаты 1732 года; 1732 : 49 = 35,$^{17}/_{49}$. числитель дроби покажет номер клеточки.

Каждый год имеет индивидуальное распределение календарных дат в пространстве таблицы 49 клет.

Дата рождения Дж. Вашингтона – 22/02 была Среда. В 1732 году имела координату в клеточке №22, она называется Фазой рождения.

Клетка года события выделена на желтом фоне, а координата календарной даты этого года (фаза рождения) на голубом фоне.

Таким математическим способом фиксируются события в пространстве и времени.

В процессе развития появится еще такой параметр как возраст события, он выделен зеленым фоном в итоговой суммарной таблице знаменательных событий из истории США.

Построим модели пространства и времени для ключевых событий в истории США.

1) Дж. Вашингтон, рождение 22/02/1732,
2) его избрание 1-м президентом 30/04/1789,
3) введение доллара США 06/07/1786,
4) «Бостонское чаепитие» 16/12/1773,
5) День независимости США 04/07/1776,
6) Первое сражение войны за независимость США 19/04/1775,
7) 11/09/2001 теракт в США башни близнецы,
8) 15-17/04/2013 теракт в Бостоне и на хим. Заводе в Техасе.
9) «06 декабря 1941г. в 21:30 (по вашингтонскому времени) японская нота была доставлена Рузвельту. Прочитав её, президент заметил: «Это – война». (цитата из хроники нападение на Пёрл – Харбор).
10) 16/07/1945 первое испытание атомной бомбы.
11) 06/08/1945 первое применение атомного оружия над Хиросимой.
12) 02/09/1945 окончание второй мировой войны.
13) 44-й президент США – Барак Обама, дата рождения 04/08/1961. воз. 52 года на момент событий 2013г.
(возраст исчисляется через коэффициент Золотого Сечения между днями рождения)
14) Новый дизайн банкноты в 100 долларов США запустят в обиход 08/10/2013 года.

Дж. Вашингтон, рождение 22/02/1732

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

30 апреля 1789 года избрание 1-го президент США

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

Введение доллара в США 06/07/1786

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

«Бостонское чаепитие» 16 декабря 1773 года

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

04/07/1776 – День независимости США

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

19/04/1775 года первое сражение войны за независимость

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

11/09/2001 – теракт в США башни близнецы

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

15-17/04/2013 – теракт в Бостоне и Техасе

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

16/07/1945 – испытание атомной бомбы

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

06/08/1945 – первая бомба над Хиросимой

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

06/12/1941 – Рузвельт сказал «это война»

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

30/01/1882 дата рождение Франк. Рузвельта

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

02/09/1945 – конец второй мировой войны

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

04/08/1961 дата рождение Барак Обама

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

Даты рождения подозреваемых в Бостонском теракте.

Царнаев Тамерлан Родился 21 октября 1986 года.

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

Царнаев Джохар Родился 22 июля 1993 года.

01●	02■	03▲	04●	05■	06▲	07●
08■	09▲	10●	11■	12▲	13●	14■
15▲	16●	17■	18▲	19●	20■	21▲
22●	23■	24▲	25●	26■	27▲	28●
29■	30▲	31●	32■	33▲	34●	35■
36▲	37●	38■	39▲	40●	41■	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲	49●

Суммарная таблица математической зависимости между причиной и следствием в судьбе США.

На примерах Бостонского теракта 15/04/2013, взрыва на химическом заводе в штате Техас 17/04/2013 и рассылки писем с ядовитым порошком. Все эти события имеют корневую зависимость из истории США, а недельный период 2013 года с 14 по 20 апреля очень событийный в судьбе США. **Событийность происходит при семеричной синхронизации пространственно временных моделей разных событий.**

Очень удивительные «случайности» в действиях Дж. Вашингтона связанные с датой введения доллара и избранием первым президентом США.

Год введения доллара попал в координату даты рождения Дж. Вашингтона (№22), а текущая дата 1786 года 06/07/1786 г. Попала в координату года рождения Дж.Вашингтона (№17) в возрасте 54 года в клетке №25. в которой находится 1789 год, когда он был избран первым президентом США. А текущая дата избрания 30/04/1789 года попала опять в координату года рождения Дж. Вашингтона в возрасте 57 лет в клетке №35.

ЭТО Точная синхронизация пространства и времени момента рождения Дж. Вашингтона с моментом инициативных усилий. Таких случайностей не бывает, кто то очень тщательно и профессионально консультировал все ЭТИ процессы.

01● 1961	02■	03▲	04● U2013	05■	06▲ 30/01/1882	07●
08■	09▲ 1773	10●	11■ 1775	12▲ 1776 281 год	13●	14■
15▲ 20лет	16●	17■100$ 08/10/*13 1732 06/07/1786 30/04/1789	18▲	19● 237 лет 52 года	20■ 19/04/1775 1882	21▲ 68 лет
22● 22/02/1732 1786 238 лет	23■	24▲ 11/09/2001	25● 54года 1789 131 год 239 лет	26■ 1986	27▲ 224 года	28●
29■	30▲ 1941 71 год	31● 21/10/1986	32■	33▲ 1993	34● 04/07/1776 1945 16/07/1945 26лет	35■ 57лет
36▲ 227 лет	37● 06/08/1945	38■ 04/08/1961	39▲	40● 22/07/1993	41■ 15/04/2013 17/04/2013 2001 06/12/1941 02/09/1945	42▲
43●	44■	45▲	46●	47■	48▲ 16/12/1773	49●

Энергетическое потенциал событий текущего 2013 года (№04) формируется на основе исторических дат с параметрами года, даты и возраста которые расположены в столбце с 2013 годом, или календарные даты текущего 2013 года проходят через координаты знаменательных событий из прошлого, Uпо году, по дате или по возрасту.U (текущая дата 2013 г. С 14 по 20 апреля расположены в клетке №41).

Даты рождения братьев Царнаевых (на момент теракта 15/04/2013г.) были синхронны в семеричной последовательности с критическими событийными датами в истории США и особенно с Бараком Обамой.

(годы рождения братьев 1986 и 1993 находятся в семеричной зависимости с возрастом Обамы -52 года и годом провозглашения независимости США, клеточки №26, №33. №19. №12.

Возраст Тамерлана 26 лет, в семеричной зависимости с датой 15/04/2013, клеточки №34, №41. дата рождения Тамерлана находится в семеричной зависимости с датой рождения Обамы и датой 11/09/2001г.

клеточки №31, №38, №24.

Возраст Джохара – 20 лет в семеричной зависимости с годом рождения Обамы, годом введения доллара и датой рождения Дж. Вашингтона, клеточки №15, №01. №22.

Смерть Тамерлана произошла на транзитной оппозиции Солнца к натальному Солнцу, а теракт для Джохара произошел точно за 14 недель до дня его рождения. С большой вероятностью могу утверждать – что полицейские причастные к непосредственным контактам (розыску) с Царнаевыми были из годов рождения 1983 – 1989.

2013 год активировал: начало войны за независимость1775, возраст «Бостонское чаепитие 239 лет»и год избрания первого президента США 1789. Текущая неделя 2013 года с 14 по 20 апреля (клетка №41) активировала влияние событий из 2001 (11/09), начало участие США во второй мировой войне – 06/12/1941 и энергетический потенциал конца второй мировой войны -- 02/09/1945. Это констатация фактов событий 15/04 и 17/04 2013 года без всяких прогнозов на будущее, а своё будущее каждый формирует индивидуально на основе событий из прошлого. В США эти закономерности кто то очень хорошо понимает и умеет вычислять начиная с Дж. Вашингтона, Примером может быть дата введение в обиход новых 100 долларов США 08/10/2013.

Эта дата точно попадает в 2013 году в клеточку №17 с годом рождения Дж. Вашингтона, датой введения доллара в 1786 году, датой избрания первого президента США в 1789 году. ТАКИХ СЛУЧАЙНОСТЕЙ БЫТЬ НЕМОЖЕТ.

Компьютерный вариант доклада можете заказать по моему адресу. email: troitsa@ua.fm
Желающие изучить метод могут принять участие в мастер класс, или пройти курс обучения в 240 часов.
Одесса, 25/04/2013. астролог-аналитик Алек.С. (Александр Садовой) тел. +38 (094) 946 -76 – 74

Наталія Шершньова
(Острог, Україна)

ФАБРИКИ ДУМОК В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ КРАЇНИ

Неурядові аналітичні центри в Україні, перебуваючи на стадії становлення, стали фактом суспільно-політичного життя України, одним із суб'єктів політичного процесу, зайняли свою нішу в системі, хоч і слабкого, але такого, що існує і має перспективу розвитку, громадянського суспільства.

Українські мозкові центри – відносно нечисленна група дослідницьких громадських організацій (приблизно 1% загальної кількості зареєстрованих в Україні громадських організацій), яка, проте, має певний вплив на суспільну думку, політику держави та діяльність якої, за результатами соціологічного дослідження Центру Разумкова [8], вважають корисною для суспільства понад половини (54,6%) громадян України.

В українському законодавстві відсутнє юридично визначене поняття «фабрика думки», або «неурядовий аналітичний центр». Відповідно, його не містять і форми державної статистичної звітності, тому офіційних статистичних даних про наявність і кількість таких центрів немає [9, с. 6].

Як наслідок, існують різні кількісні оцінки масиву неурядових дослідницьких структур, залежно від підходів до визначення особливостей їх юридичного статусу, діяльності, цілей і функцій. Так, за ознакою позиціювання громадських організацій як дослідницьких нараховують понад 380 структур [7, с. 20]. За додатковими ознаками – галузі досліджень, що відповідає прийнятому розумінню фабрик думок, та присутності в інформаційному полі, що є ознакою діючого центру, – з них можна вирізнити близько 100.

За даними інтернет-проекту «Мережа аналітичних центрів України» [6] в Україні діє близько 115 мозкових центрів. Ядром українських Think Tanks виступає Київ – 67 центрів, далі йде Львів – 32, Донецьк – 28, Харків – 23, Закарпаття 15, Волинь, Дніпропетровськ, Тернопіль, Хмельницький, Чернівці – по 14, Луганськ, Полтава, Івано-Франківськ, Крим, Вінниця, Херсон, Запоріжжя, Чернігів – по 13 центрів. Понад два десятки Think Tanks утворено при вузах України, зокрема, Дніпропетровському, Київському, Львівському, Таврійському, Тернопільському та Чернівецькому національних університетах, УАДУ при Президентові України, Харківській національній юридичній академії та ін. Крім того, в Україні діють аналітичні центри окремих олігархів, бізнесових структур, політичних партій.

Більшість аналітичних центрів зосереджують дослідницьку діяльність на трьох-чотирьох напрямах, є центри, що здійснюють спеціалізовані дослідження переважно в одній сфері (наприклад, економічній – Центр ринкових реформ), та умовно універсальні – дослідницька діяльність яких охоплює п'ять або більше сфер («Генеза», Центр Разумкова).

Безумовними пріоритетами дослідницьких інтересів аналітичних центрів є економіка (68%), внутрішня політика (64%), зовнішня політика (59%) та соціальна сфера (50%). Такий тематичний спектр можна вважати вже традиційним для більшості неурядових аналітичних центрів [3, с. 61].

Порівняно невелика кількість центрів займається дослідженнями проблем безпеки (у т.ч. військової) та оборони (Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, Центр Разумкова).

Адресатом своїх досліджень абсолютна більшість аналітичних центрів визначає підготовлену аудиторію, насамперед – фахове середовище. Спрямованість діяльності. Як видно з таблиці, 47% аналітичних центрів надають першорядного значення впливу на громадську думку, 45% – обміну з експертним середовищем і 38% – вважають, що першорядної уваги слід надавати впливу на органи влади [4, с. 57].

Основою співробітництва аналітичних центрів та органів влади є спільність їх мети – забезпечення прав і свобод громадян, підвищення ефективності державного управління. На сьогодні в Україні немає постійних, усталених державною владою (як цілісним інститутом) форм співробітництва з мозковими центрами. Різні гілки, органи та суб'єкти влади в тих випадках, коли вони вдаються до співробітництва з аналітичними центрами, використовують різні його форми.

Доцільно виділити такі основні фактори низької ефективності фабрик думки в Україні є:

- закритість системи прийняття рішень на рівні державної влади, відповідно неготовність політичної влади співпрацювати з зовнішніми джерелами інформації і проектів;
- слабка фінансова і матеріально-технічна база фабрик думки укупі з відсутністю статті витрат у бюджеті, що мала б цільове призначення «оплата зовнішніх консультацій державних структур за контрактом»;
- практична відсутність системи професійної підготовки публічно-політичного аналітика, відповідно – низька кваліфікація кадрів;

- функціональна (технологічна) неграмотність великої частини кадрів заважає їм швидко надолужувати недостачу знання і кваліфікації в спілкуванні з закордонними колегами або використовуючи напрацювання закордонних фабрик думки;
- відсутність уміння писати аналітичні доповіді, більш того, консультаційні тексти (часто мозкові центри навіть не відрізняють одне від іншого), нездатність формулювати рекомендації в адресній і проектній формі, неволодіння технологіями просування ідей і проектів у публічну політику і доведення своїх дій до конкретних законодавчих або виконавчих рішень і корпоративних або інституціональних проектів;
- неготовність ділових структур працювати в режимі прикладних політичних досліджень, нових ділових і політичних стратегій, нестандартних організаційних рішень;
- нерозвинена комунікація між фабриками думки усередині їхньої професійної діяльності, відсутність спеціального журналу, визнаного серед мозкових центрів як місце корпоративного обміну думками;
- слабке використання мережі Інтернет і інших сучасних комп'ютерних і мережних технологій для презентації своїх результатів і комунікації в процесі самих досліджень.

Фінансування провідних українських Think tanks в основному зовнішнє. Самими впливовими і високопродуктивними серед мозкових центрів є ті організації, що одержували фінансову, технічну і кадрову допомогу від західних донорських організацій, таких, як: USAID, OPIC.

З огляду на сучасний стан фабрик думок в Україні, доцільно надати пропозиції та рекомендації в контексті аналізу впливу фабрик думок США на формування зовнішньополітичних стратегій країни. При наданні подібних рекомендацій необхідно враховувати час і зовнішньополітичну ситуацію в країні і зовнішньополітичну ситуацію України.

Основою співробітництва фабрик думок та органів влади є спільність їх мети – забезпечення прав і свобод громадян, підвищення ефективності державного управління. Результативність співпраці значною мірою залежить від готовності владних структур сприймати альтернативні пропозиції, а також від якості аналітичної продукції неурядових центрів, обґрунтованості їх пропозицій.

На сьогодні в Україні немає постійних, усталених державною владою (як цілісним інститутом) форм співробітництва з аналітичними центрами. Різні гілки, органи та суб'єкти влади в тих випадках, коли вони вдаються до співробітництва з аналітичними центрами, використовують різні його форми.

Взаємодія Президента та його Адміністрації з мозковими центрами ґрунтується переважно на персональному залученні окремих експертів центрів до участі в роботі дорадчих органів і розробці окремих документів. Співробітництво Парламенту та неурядових аналітичних центрів, на відміну від Президента та його Адміністрації, має більш регулярний характер. Взаємодія Уряду з аналітичними центрами будується переважно на залученні експертів аналітичних центрів до певних робочих груп та окремих заходів.

До основних пропозицій та рекомендацій, які б допомогли органам державної влади в процесі створення зовнішньополітичного курсу країни можна віднести такі:

- збільшити участь експертів мозкових центрів у консультативно-дорадчих органах при Президентові України;
- сприяти участі експертів мозкових центрів у робочих групах з підготовки стратегій і концепцій розвитку України, що затверджуються указами Президента;
- залучати експертів фабрик думок до публічних заходів, що проводяться під егідою Президента (семінари, круглі столи, конференції);
- сприяти проведенню соціологічними службами окремих аналітичних центрів загальнонаціональних досліджень на замовлення Президента;
- долучати представників фабрик думок до участі у підготовці та експертизі законопроектів;
- збільшити участь представників аналітичних центрів в науково-експертних, громадських радах при парламентських Комітетах;
- долучати аналітичні центри до участі у підготовці парламентських слухань;
- сприяти участі фабрик думок у робочих групах з підготовки важливих державних рішень та документів;
- забезпечити участь експертів мозкових центрів у громадських слуханнях;
- збільшити участь представників фабрик думок в консультативних громадських структурах при міністерствах і відомствах.

Отже, за роки незалежності в Україні створена «недержавна ніша» аналітичних структур. Ними закладені основи публічного аналізу в раніше закритих для обговорення галузях (зовнішня політика, безпека, оборона, тіньова економіка, корупція тощо), накопичений вагомий інтелектуальний потенціал дає можливість виявляти та формулювати проблеми, пропонувати шляхи їх вирішення. Хоча українські фабрики думок, як правило, не мають у своєму розпорядженні необхідний потенціал впливу на політиків, проте, вони ефективно використовують внутрішньо корпоративні і внутрішньо партійні замовлення, партійну і корпоративну систему лобіювання для опосередкованої передачі своїх доробків у вищі ешелони влади.

Зараз взаємодія фабрик думок і органів державної влади має нерегулярний характер і, зазвичай, обмежується залученням окремих експертів центрів до участі в роботі дорадчих органів і розробці окремих документів. Якісні зміни в ситуацію принесло б надання взаємодії між мозковими центрами та органами державної влади регулярного характеру, збільшення кількості залучень експертів до участі у робочих групах підготовки стратегій і концепцій розвитку країни, законопроектів та інших важливих державних рішень і документів.

Література:

1. Білецький, В. «Третій сектор» як основа громадянського суспільства [Текст] / В. Білецький // Схід. – Донецьк, 2004-2005. – №№ 7(65) та 1(67). – С. 69-71; 60-64.
2. Білецький, В. «Третій сектор»: реалії сьогодення та виклики майбутнього [Текст] / В. Білецький // Зб. статей Міжнародної наукової конференції «Громадянське суспільство і соціальні перетворення в Україні». – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – С. 99-102.
3. Горбатенко, В. «Фабрики думок» і розвиток соціальної інженерії [Текст] / В. Горрбатенко // Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. зб. / Національний інститут стратегічних досліджень; гол. ред. А. Єрмолаєв. – К.: НІСД, 2009. – № 4 (13). – С. 5-13.

4. Клименко, О. Фабрики думок: вплив неурядових організацій на політику демократичних держав [Текст] / О. Клименко // Політичний менеджмент: укр. наук. журн. / гол. ред. Ю. Шайгородський. – К.: Укр.центр політ.менеджменту, 2007. – № 2. – С. 92-93.
5. Костюк, С. Неурядові аналітичні центри в контексті реалізації євроінтеграційного курсу України [Текст] / С. Костюк // Схід. – Донецьк, 2001. – № 5. – С. 50-54.
6. Мережа аналітичних центрів України [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.intellect.org.ua. – Дата доступу : 01.03.2013. – Назва з екрану.
7. Пожидаєв, Є. Неурядові організації у суспільно-політичному житті України: межі участі та пріоритети діяльності [Текст] / Є. Пожидаєв // Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. зб. / Національний інститут стратегічних досліджень; гол. ред. А. Єрмолаєв. – К.: НІСД, 2007. – № 4. – С. 19-26.
8. Український центр економічних і політичних досліджень ім. О.Разумкова [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/. – Дата доступу : 01.03.2013. – Назва з екрану.
9. Чернявська Л. Неурядові аналітичні центри: традиції та перспективи розвитку в Україні [Текст] / Л. Чернявська // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2004. – Випуск 50 (Частина І). – С. 209.

Науковий керівник:
канд. наук з держ. управ, ст. викл., Олійник Олена Володимирівна.

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Анна Диль
(Караганда, Казахстан)

О ПРАВОВОМ СТАТУСЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СОВЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Реализация Конституции, как важнейшая форма ее бытия, возможна только в рамках конституционной законности, т.е. неукоснительного соблюдения, исполнения, использования и применения конституционных норм, основываясь на верховенстве и стабильности, полном воплощении Основного закона страны в жизнь. Одним из механизмов обеспечения конституционной законности является конституционный контроль. Как отмечает, Г.Г. Арутюнян, главная миссия конституционного контроля – обеспечение верховенства и стабильности Конституции, сохранение конституционного разделения властей и гарантирование защиты конституционно закрепленных прав и свобод человека [1, с.6].

Конституционный контроль в Казахстане, осуществляется квазисудебным органом – Конституционным Советом Республики Казахстан. Его правовой статус определен в Конституции Республики Казахстан и Конституционном законе «О Конституционном Совете в Республике Казахстан» [2]. Главное функциональное назначение Конституционного Совета – обеспечение верховенства Конституции Республики Казахстан на всей территории республики.

В создании Конституционного Совета Республики Казахстан, определении его правового статуса и компетенции прослеживается некоторая ориентация на опыт Франции, где аналогичный институт функционирует с 1958 г. В то же время между ними имеются различия, которые все больше проявляются в практике деятельности органов конституционного контроля. В частности, эти отличия касаются порядка формирования названных органов. Так, срок полномочий членов Конституционного Совета Франции продолжительнее, чем у их коллег в Казахстане, и составляет 9 лет, при обновлении 1/3 его состава каждые 3 года (в Казахстане 6 лет, обновляется 1/2 часть его состава). Количество членов Совета Франции значительно больше: не 7 членов, как в Казахстане, а 9 [3, с.122].

Большинство государств, использующих континентальную модель конституционного контроля, устанавливают особые требования к членам органа конституционного контроля, которыми традиционно являются: наличие юридического образования и стажа работы по юридической специальности. Членом Конституционного Совета Республики Казахстан может быть гражданин республики не моложе тридцати лет, проживающий на территории республики, имеющий высшее юридическое образование, стаж работы по юридической специальности не менее пяти лет [2].

Относительно компетентности членов Конституционного Совета в казахстанской научной литературе высказывается мнение о том, что необходимо конституционно закрепить усложненные требования к уровню профессионализма. Ученые объясняют это действующей практикой работы органов конституционного контроля в зарубежных странах.

Например, в Индии судьей Верховного Суда может быть лицо, имеющее индийское гражданство, известное как выдающийся юрист, состоящее на протяжении, по крайней мере, десяти лет адвокатом при высоком суде или последовательно при двух и более судах (п. 3 ст.124 Конституции Индии) [4, с.176]. В Австрии, согласно ч. 2 ст. 147 австрийского Федерального конституционного закона Председатель Конституционного суда, его заместитель, шесть других членов и три запасных члена Суда назначаются Федеральным президентом по предложению Федерального правительства из числа судей, чиновников администрации и университетских профессоров права[5, с.263].

Семнадцатилетняя практика формирования Конституционного Совета в Казахстане показывает, что его состав всегда отличался самым высоким уровнем юридического профессионализма. За указанный период в состав Конституционного Совета входили (входят) 9 докторов юридических наук, все остальные бывшие и действующие члены являются заслуженными деятелями Казахстана, имеют почетные звания и награды[6].

Как верно отмечает С.Ф. Ударцев, в текущей жизни, пожалуй, только Конституционный Совет как орган, синтезирующий теорию, практику, юридическую науку и правоприменительный опыт, работающий на уровне основ позитивного права и порой выходящий на уровень взаимодействия позитивного права, законодательства и других форм права, основ права и справедливости, объективно ближе всего к научному пониманию права[7, с.20]. Отсюда вытекает тот факт, что именно на Конституционный Совет «возложена важная задача по формированию особой школы конституционного толкования, в основе которого должны лежать ценности казахстанского конституционализма: интересы человека, как высшей ценности общества, создание благоприятных условий его жизни, расширение его прав и свобод, охраняемых при помощи верховенства права, и поддерживаемых опорой на закон» [8, с.90] . Вследствие этого высокий профессиональный теоретический и практический юридический уровень знаний членов Конституционного Совета является залогом достижения вышеназванных задач деятельности.

Конституционное положение членов Конституционного Совета предполагает ряд ограничений, среди которых несовместимость совмещения с предпринимательской и иной оплачиваемой деятельностью, депутатским мандатом, членством в политических партиях. В тоже время допускается преподавательская, научная и творческая деятельность членов Конституционного Совета. Особый статус члена предполагает также обладание иммунитетом народных представителей.

Круг вопросов, подлежащих компетентному рассмотрению органами конституционного контроля не всегда был таким, каким мы видим его сейчас. Как пишет Н.В. Витрук, исторически конституционное правосудие возникло для проверки конституционности законов парламента. Затем предметом рассмотрения конституционного суда стал вопрос конституционной ответственности главы государства за государственную измену, нарушение конституции и т.д. (импичмент). Предмет юрисдикции конституционных судов постепенно расширяется. В современных условиях компетенция конституционных судов в различных государствах разнообразна и индивидуальна [9, с.174].

Полномочия Конституционного Совета достаточно четко прописаны и законодательно закреплены в статье 72 Конституции Республики Казахстан и более подробно раскрываются в статьях17,18 Конституционного Закона «О Конституционном Совете Республики Казахстан» [2].

Все полномочия Конституционного Совета Республики Казахстан, соотносятся с тремя основными функциями государства: правоустановительной (правотворческой), правореализационной и правозащитной.

Говоря о роли Конституционного Совета в правотворчестве, С.Ф. Ударцев пишет, что эта деятельность направлена на проверку конституционности действующего законодательства, толкование смысла конституционных

положений. В своей деятельности орган конституционного контроля выполняет две взаимосвязанные функции: стабилизации правовой системы (консервативная функция) и ее развития (динамики), обеспечивая оптимальное функционирование Конституции как оси и основы «живого права» [7, с.20].

Реализация проустановительной функции конкретизируется в следующих направлениях деятельности Конституционного Совета. Во-первых, это осуществление предварительного (превентивного) конституционного контроля еще не вступивших в законную силу принимаемых нормативно-правовых актов и международных договоров до их ратификации. Эффективность данной функции выражается в признании неконституционными законов, отдельных статей законов, принятых Парламентом, а также отдельных международных договоров по обращению Президента и иных субъектов обращения в Конституционный Совет. Всего за весь период деятельности Конституционного Совета было принято 25 нормативных постановлений о несоответствии нормативно-правовых актов Конституции Республики Казахстан [10].

Во-вторых, правотворческая деятельность Конституционного Совета начинается, на стадии его планирования. Нередко в актах Конституционного Совета обращается внимание субъектов законодательной инициативы на отдельные аспекты правового регулирования, требующие принятия законодательных мер, которые в последующем включаются в Планы законопроектных работ Правительства [10].

Важнейшей функцией Конституционного Совета является официальное толкование норм Конституции. Причем деятельность по разъяснению смысла конституционных норм является прерогативой только Конституционного Совета Казахстана и оказывает влияние, как на правотворчество, так и на правореализацию и защиту конституционных прав и свобод человека. Из всех обращений, поступивших в Конституционный Совет, более 40% составляют обращения об официальном толковании норм Конституции[11, с. 35].

В процессе осуществления официального толкования Конституционный Совет может открыть, высветить новые, порой не заметные с первого взгляда смыслы конституционных норм, что позволяет принять или не принять новое законодательство, открыть дверь для развития целых направлений правотворчества. Например, расширить смысл буквального текста в пределах смысла конституционной нормы, выделяя его новые, ранее не очевидные смысловые оттенки, Конституционный Совет открывает возможность для приращения назревшего нового пласта законодательства, вводит в конституционное поле новые секторы правовой сферы» [7, с.21].

Вся деятельность Конституционного Совета носит характер правозащитной, т.к. путем осуществления конституционного контроля, достигается конституционная законность, а, следовательно, охрана конституционных прав и свобод человека и гражданина. Пример этому – рассмотрение уже вступивших в законную силу законов Республики и иных нормативно-правовых актов на соответствие Конституции по обращениям специального круга субъектов, в котором нет граждан Казахстана. Это означает, что граждане Казахстана не имеют возможности напрямую обратиться в Конституционный Совет, а вправе осуществлять защиту своих конституционных прав и свобод опосредованно, т.е. через суды общей юрисдикции, которые при рассмотрении конкретного дела могут узреть несоответствие того или иного закона (нормы) Конституции, составить грамотное обращение к Конституционному Совету. На период, когда Конституционный Совет рассматривает обращение суда, судебное дело приостанавливается. Вопрос о расширении круга субъектов обращений в Конституционный Совет Казахстана является дискуссионным среди казахстанских ученых, большинство из которых настаивают на включении в число субъектов обращений Уполномоченного по правам человека и Генерального прокурора, в связи с тем, что эти государственные органы достаточно часто встречаются с нарушениями прав человека.

Огромное значение Конституционного Совета в деле гарантирования Конституции, а также в силу несудебного характера полномочий по конституционному контролю, надведомственный статус и юридическая сила принимаемых решений, позволяет говорить о его особом месте в системе разделения власти в Казахстане. В связи с этим, можно сделать вывод о том, что Конституционный Совет Республики Казахстан обладает статусом *гаранта Конституции*, осуществляющего конституционно-контрольные функции.

Литература:

1. Арутюнян Г.Г. Конституционный контроль: характер функционирования и развития системы. Монография. – М., 1997. – 183с.
2. Конституционный закон Республики Казахстан от 29 декабря 1995 года N 2737 "О Конституционном совете Республики Казахстан"// Официальный сайт Конституционного Совета Республики Казахстан. //www.constcouncil.kz/rus.
3. Остапович И.Ю. Образование Конституционного Совета Республики Казахстан, его конституционно-правовые основы//Вестник Томского государственного университета. 2010. №341 С. 122-125
4. Сравнительное конституционное право. Отв.ред. проф. Чиркин В.Е. – М.: издательская фирма «Манускрипт», 1996. – 760с.
5. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Учебник для студентов юридических вузов и факультетов. Отв. ред. доктор юридических наук, профессор Б.А. Страшун. 3-е издание, обновленное и доработанное. – М.: Изд-во Бек, 2000. – 810 с.
6. http://www.constcouncil.kz. //Официальный сайт Конституционного Совета Республики Казахстан.
7. Ударцев С. Конституционный Совет и правотворчество. //Зангер. 2011. №1 С. 20-22.
8. Кубеев Е.К., Амандыкова С.К. Конституция Республики Казахстан: теоретико-правовой анализ. – Алматы: Білім, 2008. – 301 с.
9. Витрук Н.В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс. – М.: Издательское объединение "ЮНИТИ", 1998. – 520с.
10. Доклад Председателя Конституционного Совета Республики Казахстан Рогова И.И. Влияние решений Конституционного Совета Республики Казахстан на законодательство и правоприменительную практику//www.constcourt.tj/rus/index.php?option =article&id=43.
11. Абайдельдинов Е. Некоторые аспекты деятельности Конституционного Совета Республики Казахстан в нормотворческом процессе. // Зангер.- 2011.- №1.- С.34-36

Научный руководитель:
д.ю.н., проф. КарГУ им. Е.А. Букетова, С.К. Амандыкова

Оксана Любжина
(Харків, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДМЕТУ КОНТРАБАНДИ ЗА СТ. 201 КК УКРАЇНИ

Проблематика предмета злочину у науці кримінального права є достатньо спірною та неоднозначною. Загалом позиції вчених з цієї проблеми можна умовно поділити на три групи. Одні науковці вважають предметом злочину будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких кримінальний закон пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину [1, с. 93]. Деякі автори визнають предмет злочину як речі, певні цінності матеріального світу, діючи на які, особа посягає на блага, що належать суб'єктам суспільних відносин [2, с. 104]. Інші криміналісти під предметом злочину розуміють речі або інші предмети зовнішнього світу, а також інтелектуальні цінності, впливаючи на які, винна особа заподіює шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам.

Предмет злочину є ознакою складу злочину, що містить специфічну інформацію, необхідну для правової оцінки злочину. У ряді випадків він є обов'язковою ознакою об'єкта злочину певного виду. Предмет злочину необхідно відрізняти від знарядь і засобів вчинення злочину. Якщо предмет злочину – це те, посягаючи на що особа заподіює шкоду об'єкту злочину, то знаряддя та засоби це ті предмети, які використовуються нею для виконання об'єктивної сторони складу злочину.

Правильне визначення предмету злочину допомагає встановити об'єкти посягання і проводити розмежування їх один від одного і від суміжних злочинних діянь, розмежування злочинного та незлочинного діянь. Крім того, ті чи інші ознаки предмета посягання можуть бути пом'якшуючими або обтяжуючими обставинами злочину або перетворювати його на кваліфікований вид.

В теорії кримінального права предметом злочину визнається будь-які речі матеріального світу, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи ознак конкретного складу злочину. Оскільки предметом злочину може виступати, як правило, певна річ, то він є речовою (матеріальною) ознакою злочину. Якщо злочин має свій предмет, його називають предметним злочином. Це у свою чергу суттєво спрощує встановлення правильної кваліфікації та віднесення конкретного злочину до певної групи злочинів. Саме за таким принципом розташовані статті в Особливій частині Кримінального кодексу України.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15.11. 2011 року було внесено суттєві зміни до диспозиції ст. 201 КК України «Контрабанда». Так, з частини 1 цієї статті вилучено два вида предмету контрабанди, а саме товари у великому розмірі та стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Крім того, удосконалено редакцію норми щодо історичних цінностей, які відтепер є різновидом культурних цінностей як предмету контрабанди.

На сьогоднішній день до предметів контрабанди відносять: культурні цінності; отруйні, сильнодіючі, вибухові речовини; радіоактивні матеріали; зброя та бойові припаси до неї (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї); спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації. При цьому, законодавець вказує, що всі предмети контрабанди, за винятком культурних цінностей, знаходяться в обмеженому обігу і для переміщення їх через митний кордон, як правило, потрібен спеціальний дозвіл. Це пов'язано насамперед з тим, що вони мають підвищений ступінь суспільної небезпечності, тобто їх використання може завдати значної шкоди не тільки життю і здоров'ю людині, а й оточуючому середовищі та державі в цілому.

Слід зазначити, що незаконне ввезення на територію України або вивезення в інші країни зброї (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), вибухових, отруйних, сильнодіючих речовин та радіоактивних матеріалів, на нашу думку, загрожує насамперед правовідносинам у сфері громадської безпеки, адже, в першу чергу шкідливо впливає на живі організми і передусім на людину. Враховуючи це доцільно контрабанду таких суспільно-небезпечних предметів передбачити серед злочинів проти громадської безпеки (Розділ IX).

На відміну від зазначених вище предметів контрабанди, новелою в ст. 201 КК України є спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.

Вказівка на які у ч. 1 ст. 201 КК України з'явилася на підставі Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації » від 15.06.2010 р. При цьому зазначу, що використанням цих предметів з метою обмеження прав, свобод та законних інтересів осіб може бути дозволено тільки за рішенням суду, а їх ввезення або вивезення – за спеціальним дозволом.

Вважаємо, що будь-які незаконні дії з такими засобами слід розглядати в межах відповідальності за злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян та включити до ст. 359 «Незаконні придбання, збут або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації» Розділу XV «Злочини проти авторитету органів державної влади органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» Особливої частини КК.

Отже, враховуючи вищезазначене, в складі злочину, передбаченого ст. 201, вважаю за необхідне залишити лише культурні цінності як предмет контрабанди, оскільки шкода завдається безпосередньо відносинам у сфері господарської діяльності. Що ж стосується всіх інших предметів контрабанди, а саме: отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин; радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів до неї, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, то їх необхідно вилучити з диспозиції відповідної статті, адже їх незаконне використання значно більше загрожує іншим суспільним відносинам, аніж відносинам у сфері господарської діяльності.

Література:

1. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. для студ. ищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. – 416 с.;
2. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юрид. вузів і фак. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінально – правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, к.ю.н, Храмцов О.М.

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Ирина Пылишева
(Гомель, Республика Беларусь)

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Личностно-профессиональный рост и самосовершенствование на протяжении всего периода получения образования – непременное условие успешной деятельности профессиональной подготовки будущего специалиста. Важной задачей высшего образования, помимо формирования профессиональных навыков и профессионально важных качеств, является содействие молодежи в формировании нравственных качеств личности.

Актуальностью процесса образования и воспитания в Республике Беларусь являются: социальная адаптация молодежи, ее становление в качестве сознательных, идеологически зрелых граждан своего общества, где этика гражданственности выступает нравственным основанием и важнейшим идеологическим компонентом формирования гражданской и политической культуры будущего специалиста.

Проблема воспитания личности всегда была объектом исследования социологов, педагогов, психологов, которые рассматривали ее в соответствии с общей тенденцией развития общества и государства. Вопросы формирования гражданственности как важного качества личности нашли свое отражение в исследованиях Л. Н. Боголюбова, В. В. Мартыновой, Б. Т. Лихачева, И. Ф. Харламова, А. В. Петровского и др.

Нравственным идеалом этики гражданственности является активная гражданская позиция личности, которая характеризуется чувством сопричастности, ответственности за свое отечество и стремлением к деятельностному участию в ней. Помочь молодежи в приобщении к морально-идеологическим ценностям гражданственности и включении их в систему личных регулятивов, призвана вся система образования и в первую очередь – ее главное действующее лицо – педагог, который должен для этого сам обладать достаточно высокой политической, гражданственной и идеологической культурой [1, с. 88].

В настоящее время существуют самые разнообразные подходы к выделению структурных компонентов личности будущего специалиста, его деятельности и общения, разные взгляды на особенности и своеобразие его профессиональной и личностной компетентности.

К наиболее важным компонентам структуры личности будущего специалиста относятся: профессионально-педагогическая направленность; профессиональная активность; профессиональные знания и умения; профессиональные педагогические способности, память, мышление и воображение; профессиональное самосознание. Знание собственной профессионально-педагогической направленности, ее слабых и сильных сторон выступает в качестве условия определения перспективных линий саморазвития.

В процессе воспитания личности наиболее важное значение имеет ее нравственное формирование. Внедрение моральных норм, принципов, идеалов решается путем нравственного воспитания личности. Воспитание в педагогическом смысле – это специально организованный и управляемый процесс формирования человека, осуществляемый педагогами в учебно-воспитательных учреждениях и направленный на развитие личности.

Необходимость регулирования обществом поведения людей включает две взаимосвязанные задачи: во-первых, выработку нравственных требований, которые находят отражение и получают обоснование в моральном сознании общества в виде норм, принципов, идеалов, понятий справедливости, добра, зла; во-вторых, внедрение этих требований и связанных с ними представлений в сознание каждого отдельного человека, с тем, чтобы он смог сам направлять и контролировать свои действия, а также участвовать в процессе регулирования общественного поведения, то есть предъявлять требования к другим людям и оценивать их поступки. Эта вторая задача и решается путем нравственного воспитания.

Содержание процесса нравственного воспитания в обществе определяется, прежде всего, его целями, которые обусловлены характером общественных отношений и соответствующей идеологией. Нравственное воспитание – составная часть единого процесса общественного воспитания, которое включает формирование у человека соответствующих убеждений, нравственных склонностей, чувств, привычек, устойчивых моральных качеств личности [2, с. 86].

Нравственное воспитание будущих специалистов представляет собой непрерывный и организуемый процесс деятельности в учреждениях образования, где молодежь включена в такие виды деятельности как учебная, общественная, патриотическая, коммуникативная и др.

Так, культура общения обеспечивается совокупным действием многих факторов: нравственных, психологических, социокультурных. Наиболее тесным образом уровень культуры общения связан с нравственными установками, ценностями, коммуникативными идеалами и стереотипами – с тем, что составляет понятие нравственной культуры личности. Нравственная культура любого общества в целом или отдельных личностей проявляется в определенном уровне их морального сознания; специфике нравственных отношений с окружающими; особенностях поведения и общения [1, с. 143].

Основными признаками нравственной культуры личности будущего специалиста являются:

1) уважительное отношение к однокурсникам, преподавателям, умение вести диалог;
2) активное слушание, умение слышать собеседника, а так же ставить перед собой ясные цели в ходе общения;
3) постоянное самосовершенствование, саморазвитие, умение давать обратную связь, анализ и рефлексия коммуникативной деятельности;
4) соблюдение принципа толерантности в общении;
5) умение решать проблемные и конфликтные ситуации, возникающие в процессе общения, профессиональной коммуникации, а так же в ходе неформального общения.

Основами нравственного воспитания личности будущего специалиста являются: формирование активной личностной и социальной позиции; развитие национального самосознания; формирование экологической грамотности и коммуникативной культуры; развитие готовности к личностному и профессиональному росту.

Целью идеологической и воспитательной работы в учреждениях образования Республики Беларусь является формирование у обучающихся основополагающих ценностей, идей, убеждений, отражающих сущность белорусской государственности, позволяющих формировать глубокое уважение к национальному наследию народа Беларуси, чувство гордости за свою страну и готовность к выполнению социальной роли гражданина Республики Беларусь [3, с. 21].

В формировании личности обучающегося как будущего специалиста, патриота нашей страны можно добиться успешных результатов только в том случае, если в профессиональной деятельности педагогов, кураторов использовать системные и долгосрочные формы работы.

Нравственная культура охватывает все сферы личности – как духовную, так и волевую, все ее поведенческие проявления. Как интегральная характеристика растущего человека, нравственная культура определяет его существование и функционирование в соответствии с системой моральных ценностей, принципов, норм, идеалов и потребностей [4, с. 31].

В процессе формирования нравственной позиции молодежи в учреждениях образования необходимо решать следующие задачи:

1) сформировать теоретические представления о нравственном воспитании личности;

2) оказать помощь в приобщении молодежи к морально-идеологическим ценностям общества и гражданской позиции;

3) включить будущих специалистов в практическую деятельность по формированию патриотического сознания и нравственного воспитания личности;

4) совместно организовывать и осуществлять работу преподавателям, кураторам, педагогу социальному и педагогу-психологу по формированию идеологической, нравственной и гражданственной культуры личности обучающихся;

5) в ходе практических, семинарских и тренинговых занятий осуществлять работу по формированию нравственной сферы личности будущего специалиста.

Развитие нравственной позиции обучающихся на различных видах занятий в учреждениях образования должно осуществляется через предметно-тематическое содержание и комплекс основных методов, направленных на формирование саморазвития личности: игровое моделирование, коррекционные упражнения, тематические задания, анализ конфликтных ситуаций, групповая дискуссия и т.д. При этом необходимо чтобы молодежь принимала активное участие в общественной деятельности учреждения образования, различных научно-практических конференциях и семинарах.

Таким образом, процесс формирования нравственного воспитания личности студенческой молодежи в учреждениях образования должен быть направлен на то, чтобы вырабатывать, развивать и совершенствовать нравственные качества личности будущих специалистов: устойчивость научного мировоззрения, патриотизм, трудолюбие, сознательную дисциплину и культуру поведения.

Литература:

1. Мишаткина, Т.В. Педагогическая этика : учеб. пособие // Серия «Высшее образование» // Т. В. Мишаткина. – Ростов н / Д: Феникс; Мн.: ТетраСистемс, 2004. – 304 с.
2. Новейший психолого-педагогический словарь // сост. Е. С. Рапацевич; под общ. ред. А. П. Астахова. – Минск : Современная школа, 2010. – 928 с.
3. Иванова, Е М. Идеологическая и воспитательная работа: проблемы и перспективы // Е. М. Иванова // Сацыяльна-педагагічная работа. – 2011. – № 7. – С. 20 – 23.
4. Поддубная, А.Ф. Формирование нравственности трудных подростков // А. Ф. Поддубная, Л. И. Лесун // Сацыяльна-педагагічная работа. – 2011. – № 10. – С. 30 – 33.

Галина Федоришин
(Івано-Франківськ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Дитя – як тісто, як замісив, так і виросте, – говорить народна мудрість. Виховання дитини є почесним, радісним і надскладним завданням сучасного інституту батьківства. Проте виховати добру й порядну людину сьогодні не достатньо, важливо, щоб вона володіла значними адаптивними й творчими ресурсами й змогла конструктивно реалізувати себе у далеко не безпечних і психологічно, і фізично, соціальних умовах. Питання виховання підростаючого покоління у сім'ї знаходимо у працях Т.Андреєвої, К.Вітакер, В.Дружиніна, Е.Ейдеміллера, Д.Райгордського, Є.Сіляєвої, В.Юстіцкіс, Л.Шнейдер та інших.

Мета повідомлення: проаналізувати чинники сімейного виховання

До соціально-психологічних чинників сімейного виховання й розвитку підростаючої особистості насамперед віднесемо композицію і структуру сім'ї. У соціальній психології дефініцію «композиція» прийнято вживати у значенні складу, зокрема вікового, кількісного тощо. Отже, *композиція* – це сукупність характеристик членів сім'ї, важливих з погляду її аналізу як цілого (чисельність, географічні, демографічні, гендерні ознаки, національність, релігійна й етнічна приналежність, соціальний статус її членів). Саме композиція сім'ї дає можливість дослідження процесу виховання у соціокультурному контексті.

Наступний чинник пов'язаний із «невидимою сіткою вимог та функцій, що визначають особливості взаємодії у сім'ї» (визначення С.Мінухіна) – *структурою сім'ї* [1]. Елементами структури сім'ї як системи, тобто конкретними механізмами, за допомогою яких сім'ї виконують свої функції, є структура сімейних ролей, сімейні підсистеми і кордони між ними, співвідношення формальних і неформальних взаємин. При цьому неформальні відносини визначаються почуттями членів сім'ї один до одного, а формальні – обов'язками членів сім'ї, обумовленими спільною діяльністю і спільною метою життєдіяльності.

Структура сімейних ролей диктує членам сім'ї що, коли й у якій послідовності вони мають робити, вступаючи у взаємовідносини. Рольова взаємодія зумовлюється думками, почуттями й типовими взірцями поведінки членів сім'ї. Розподіл ролей у сім'ї може змінюватися залежно від обставин (народження дитини), особливостей професійної кар'єри. Умовами розподілу ролей є [2]: здатність виконувати певні сімейні ролі; прийнятність ролі чи сукупності ролей для того, хто виконує; можливість задовольнити завдяки виконанню певних ролей власні потреби і потреби інших членів сім'ї. До особливостей виконання сімейних ролей відносимо: взаємодоповнюваність; узгодження сімейних очікувань, послідовність в очікуванні виконання певної ролі; пристосування несуттєвих елементів поведінки. Невиконання зазначених умов призводить до формування патологізуючих сімейних ролей.

Диференціація сімейних ролей й вибіркове виконання сімейних функцій відбувається у сімейних підсистемах подружжя, батьків і дітей [1]. Підсистема подружжя утворюється із вступом у шлюб. З цього моменту розпочинається процес її аккомодації (пристосування), під час якого приймаються або відкидаються ролі, які подружжя виконуватиме, взаємодіючи між собою. Підсистема батьків трансформується із подружньої пари після народження дитини. Проте остання не зникає, а набутий у ній досвід допомагає успішно функціонувати новоствореній. Батьківська підсистема може формуватися і в результаті народження дитини поза шлюбом, усиновлення; включати членів розширеної сім'ї або громади – церква, державні заклади, працівник соціальної служби, хрещені батьки, друг. Такі доповнення до підсистеми біологічних батьків залежать від конкретних потреб батьківської системи і можуть бути тимчасові. Сенсом існування підсистеми батьків є виховання дітей. До типових батьківських ролей відносимо роль контролюючого батька (наставляє з метою захисту, підтримки або приниження) й виховуючого (допомагає й турбується з повагою або з підкресленням своєї переваги і сили). У рольовій взаємодії батьків і дітей чітко проглядаються стосунки влади й підлеглості (авторитарні, ліберальні, авторитетні), автономії й узалежненості (симбіотичні, індиферентні), прийняття та нехтування та ін.

Згідно із припущенням К.Вітакера, виконуючи формальні ролі батьків, у психологічній площині вони можуть проживати ролі дітей по відношенню до своїх дітей. Так, первісток може стати матір'ю для матері, тобто тим, хто дає молодій мамі безпеку, яку та раніше отримувала від своєї матері. Друга дитина – матір'ю для свого батька, даючи йому відчуття міцності і стабільності, які він отримував від своєї матері. Третя дитина з'являється на світ для того, щоб мати могла переконатися, що серце батька належить сім'ї, а не грошам, справам, іншій жінці тощо. І саме четверта дитина має всі шанси вирости цілісною й вільною особистістю, не вступаючи у симбіотичні стосунки з батьками [3].

Підсистему дітей С.Мінухін визначає як «соціальну лабораторію», де можна поекспериментувати у спілкуванні, взаємодії. Функцією підсистеми сиблінгів є навчання спілкуванню з однолітками, вміння постояти за себе, організувати альянс, домовитися та ін. Це не великий перелік того, що дитина повинна засвоїти про людські взаємини. Єдина дитина у сім'ї має ту ж потребу, тому товаришує з дітьми із найближчого оточення, які замінюють їй брата чи сестру. Про правильне функціонування цієї підсистеми свідчить відсутність перешкод для спілкування дитини за межами сімейної системи.

За своєї зовнішньої схожості (життя у сім'ї), спектр ролей дитини є надзвичайно різноманітним і по-різному впливає на її соціалізацію. Напр., дитина є внуком бабусі й дідуся, яких відвідує у селі, сином своєї матері і пасинком вітчима, молодшим братом сестри і старшим стосовно брата. Таким чином, соціалізація у сім'ї об'єктивно буває різною. Ця відмінність зумовлюється також особливостями сприйняття дитиною своєї формальної ролі: старшої, середущої, молодшої чи єдиної дитини (А.Адлер, Р.Річардсон, У.Тоумен, А.Фромм, М.Швейцар), намаганням знайти свою неповторну ідентичність, нішу у сім'ї (Г.Крайг) та ін. Мають значення також стать сиблінгів, різниця у віці. До неформальних ролей відносять роль слухняної дитини, юного генія, надії родини тощо.

У кожній підсистемі існують певні правила (норми, у вузькому значенні цього слова), які диктують специфіку відносин між сім'єю і соціальним оточенням, а також між підсистемами всередині сім'ї, визначають, хто і як бере участь у взаємодії. Правила є вираженням зовнішніх (сімейних) та внутрішніх (індивідуальних) кордонів сім'ї. Напр., батьківська підсистема передбачає прийняття певних рішень щодо дитячої підсистеми. Кожна сім'я, окрім цього, напрацьовує свої власні правила, кордони мають свою гнучкість та проникливість. Виділяють кордони чіткі, ригідні й дифузні. Чіткі кордони – найбільш допустимі. Тут визначено обов'язки і сфери відповідальності кожного. Члени сім'ї підтримуються, опікаються й разом з тим допускається певна автономія, забезпечується рівновага приналежності й індивідуації. Т.Андреєва вважає, що деякі сімейні правила укладаються відкрито, наприклад «Діти не повинні перебивати дорослих», «Стукай, перед тим, як відчинити двері». Інші правила приховані й укладаються шляхом повторювання ситуацій у сім'ї: «Дівчатка виконують хатню роботу, а хлопці – майструють». Приховані правила передаються з покоління у покоління і, зазвичай, не усвідомлюються [4].

Окрім правил, сімейне виховання визначають сімейні міфи (легенди, контомінації), тобто стійкі переконання, які поділяються усіма членами сім'ї. Іншими словами міф – складний феномен, спільне для членів сім'ї знання, яке є ніби продовженням речення «Ми – …сім'я…». Це знання актуалізується тоді, коли до сім'ї приєднується стороння людина або у ситуації порушення сімейного функціонування. Це знання недостатньо усвідомлюється членами сім'ї. Формується міф приблизно протягом трьох поколінь. Важливо зазначити: люди, які перебувають під впливом міфу, сприймають реальність саме в категоріях міфу. Тобто з кожного міфу випливають свої правила.

Для забезпечення дотримання сімейних норм і правил кожна сімейна система виробляє набір санкцій, тобто механізмів, з допомогою яких група повертатиме або спрямовуватиме свого члена на шлях дотримання норм. Санкції виокремлюють заохочувальні й каральні, позитивні і негативні, на зразок позитивних і негативних погладжувань (Е.Берн). У цьому контексті актуальною є народна мудрість: «Що поливаємо, те і маємо». Негативне погладжування негативної поведінки тільки підсилюватиме її. Тому варто у всьому знаходити позитивний сенс і давати парадоксальні погладжування.

Не менш важливою детермінантою виховання є *динаміка подружніх стосунків*, а конкретніше – на якій стадії подружнього життя народилася дитина [2]. З погляду перинатальної сімейної психотерапії стадії життєвого циклу сім'ї виділяють виходячи з того, яким чином подружжя вирішує конфліктні ситуації. Керуючись цим, найбільш сприятливим для розгортання раннього діалогу матері і дитини й процесу первинної соціалізації останньої є стадія компромісів і стадія зрілого подружнього холону.

Вагомим чинником сімейного виховання постають *індивідуальні особливості подружжя*: темперамент, характерологічні особливості, психологічні проблеми та потреби.

Наступним фактором є *стиль виховання* у сім'ї. В основі стилю виховання лежать установки батьків та ставлення батьків до дитини. У цій складній взаємопов'язаній системі «установки – ставлення – стиль» неабияку роль відіграють мотиви народження дитини, бажаність дитини, історія становлення батьківської ідентичності. Усе перераховане також відносимо до чинників сімейного виховання.

Стиль спілкування у сім'ї традиційно вважається одним із основних чинників сімейного виховання й соціалізації особистості. Все, що відбувається у сім'ї, це – спілкування, стверджує А.Варга. Мається на увазі особистісно-інтимна значущість спілкування; відкритість сімейної комунікації найближчому соціальному середовищу, домінування сімейних інтересів; неформальність відносин між членами сім'ї; особливе вираження таких механізмів, як емпатія, ідентифікація, рефлексія, прийняття; особлива значущість стосунків з батьками і батьків між собою.

Висвітлюючи соціально-психологічні чинники розвитку й становлення особистості, слід зазначити також і про *спосіб життя сім'ї* (альтруїстичний / споживацький, здоровий / з узалежненнями тощо). Це поняття визначає всю систему цінностей, установок, потреб і мотивів сім'ї, зорієнтовану на реальні можливості її життєзабезпечення.

Сімейне виховання зумовлюється також *особистісним, моральним, інтелектуальним і творчим потенціалом сім'ї*, тобто усією сукупністю позитивних людських якостей дорослих членів сім'ї – моральних, вольових (наявність – відсутність лідерських якостей, мужності, здатності постояти за себе і за дітей), емоційних (теплота – холодність у відносинах між людьми), інтелектуальних (рівень розвитку інтелекту старших), культурних, пізнавальних і творчих особливостей. Особливо слід відзначити *психолого-педагогічний потенціал батьків,* до якого віднесемо: уявлення батьків про еталони вихованої особистості; установки подружжя щодо виховання дитини; рівень домагань батьків стосовно дитини; обізнаність із сучасними моделями розвитку і виховання; врахування потреб, індивідуальних та вікових особливостей та можливостей дитини; відкритість до нового досвіду, дієвість та ін.

Т.Андреєва вважає, що у вихованні дитини у батьківській сім'ї велику роль відіграє *співвідношення дітей і дорослих, які турбуються про них,* розвивають і виховують [4]. Історичний аналіз сімей на Україні наприкінці XIX – початку XX ст. показує на присутність у привілейованих прошарках суспільства великої кількості дорослих (родичів, гувернанток, учителів, нянь, вихователів), що збагачувала дітей емоційним, інтелектуальним, соціальним досвідом. У сучасній нуклеарній сім'ї кількість дорослих-опікунів також перевищує чисельність дітей, але вже за рахунок однодітності. Значно зростає енергетичне, матеріальне, часове навантаження на дорослих.

Виховання підростаючої особистості, вибір нею життєвого шляху зумовлюється й *життєвим досвідом та інтересами попередніх поколінь*. Більшість симптоматичних паттернів, таких як алкоголізм, насилля та ін., часто повторюються із покоління у покоління. Спадок «сімейних програм» може вагомо впливати на очікування і вибори у теперішньому.

Ефективне й успішне розв'язання багатьох питань сімейного виховання безпосередньо пов'язане із соціальною зрілістю батьків, готовністю до батьківства, досвідом виховання у власних сім'ях та ін.

У підсумку зауважимо, що запропонований перелік детермінантів виховання підростаючої особистості у сім'ї не вичерпує себе й потребує подальших наукових розвідок й узагальнень. Відзначимо всезростаючий вплив засобів масової інформації, Інтернету на становлення як самих батьків, так і їхніх дітей. Вже сьогодні Інтернетсоціалізація конкурує із сімейними впливами, знецінюючи цінність емоційної складової сімейного спілкування і ставлячи під сумнів авторитет батьків. Відтак важливим завданням інституту батьківства постає формування у дитини імунітету щодо різноманітних негативних впливів та перверсій, якими навантажений сучасний соціум.

Література:

1. Минухин С. Техники семейной психотерапии / Минухин С., Фишман Ч. – М.: Независимая фирма „Класс", 1998. – 304 с.
2. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия: [Учеб. пособие для врачей и психологов] /Эйдемиллер Э.Г., Добряков И.В., Никольская И.М. – СПб.: „Речь", 2003. – 336с.
3. Витакер К. Полуночные размышления семейного терапевта / К.Витакер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2004. – 208 с.
4. Андреева Т.В. Семейная психология: [Учебное пособие] / Т.В.Андреева. – СПб.: «Речь», 2004. – 244 с.

Тетяна Чигирин
(м. Київ, Україна)

УСПІШНА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, самопрезентація особистості активно досліджується соціальною, педагогічною, медичною, а також віковою і загальною психологією. Підвищений інтерес до проблеми самопрезентації зумовлений зміною морально-етичних установок суспільства, переходом до ринкової економіки та розвитком інформаційних технологій. Сьогодні володіння ефективними техніками самопрезентації впливає не лише на навчально-професійне життя особистості, а і на особисте. Особливої уваги потребує дослідження самопрезентації особистості майбутніх психологів, оскільки успішність самопрезентації психолога безпосередньо впливає на результат взаємодії психолога і клієнта від час консультацій, психотерапії або психологічних тренінгів.

Мета. Проаналізувати сучасні теорії успішної самопрезентації особистості, а також висвітлити результати емпіричного дослідження успішної самопрезентації майбутніх психологів.

Аналіз останніх публікацій. Проблему самопрезентації досліджують як вітчизняні, так зарубіжні науковці. Власне дослідження явища самопрезентації почалось з праці І. Гофмана «Представлення себе іншим у повсякденному житті» [2]. Визначення самопрезентації пропонували різні науковці, зокрема Д. Майерс [4], О. В. Михайлова [5], О. О. Соколова-Бауш [6], І. Джонс і Т. Пітман [7] та інші. Ю. М. Жуков, П. М. Єршов і О. В. Михайлова особливу увагу зосереджують на проблемі успішної та ефективної самопрезентації особистості [2; 5].

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному значенні самопрезентацію визначають як процес формування уявлення або враження про себе у оточуючого соціального середовища. Під метою самопрезентації розуміють створення і донесення свого іміджу іншим людям. Процес самопрезентації носить глибинний характер і впливає не лише на соціальну сферу особистості, а й формує образ «Я», впливає на ставлення людини до себе та часто може ставати причиною соціальних страхів, установок, прагнень. Так, О. М. Капустюк стверджує, що самопрезентація не обмежується актами пред'явлення свого поверхового, зовнішнього Я, але включає до свого змісту внутрішні аспекти Я [3].

Поняття успішної самопрезентації є новим та малорозробленим у психології. Ю. М. Жуков провів квазіекспериментальне дослідження успішності самопрезентації в умовах публічного виступу, в якому він намагався з'ясувати умови та чинники успішного управління враженням про себе [5]. В межах цього дослідження учасникам пропонувалось не просто виступити перед аудиторією, а й справити на аудиторію раніше задане враження. Спектр запропонованих вражень був представлений трьома прибудовами (за П. М. Єршовим) [2]:

«Прибудова зверху» – підборіддя направлене вгору; спокійна та впевнена мова; поблажливість, почуття переваги; чіткі жести, нахил вперед, директивна манера поведінки.

«Прибудова знизу» – невпевненість і скупість мови та жестів; сутулість; тихий, незрозумілий голос; погляд направлений донизу; нервозність, метушливість.

«Прибудова на рівних» – впевнена мова, міміка, пантоміміка; впевнена і природна поведінка; погляд спрямований на співбесідника; посмішка. Найбільш впевненими комунікаторами являються люди, які мають достатньо гнучку поведінку, тобто вміють вести себе по різному в залежності від ситуації.

Успішність самопрезентації залежиться від ефективності управління враженням про себе, змінюючи типи «прибудов» відносно обставин.

О.В. Михайлова виділяє дві основні техніки самопрезентації, які визначаються способами організації комунікаторами своєї поведінки: суб'єкт обирає образ самопрезентації і реалізує його на основі життєвого досвіду або ж додає до своєї поведінки окремі елементи успішної самопрезентації [5].

О.В. Михайлова, спираючись на дослідження П. М. Єршова і Ю. М. Жукова, виводить три образи самопрезентації – набори певних характеристик, які визначають поведінку особистості в різних ситуаціях та за різних обставин, при чому вибір того чи іншого набору часто здійснюється інтуїтивно, несвідомо [2; 5]:

1. «Модель» – певний реальний суб'єкт, якого хотілося б наслідувати в тому чи іншому аспекті поведінки.
2. Соціальний образ, наприклад «керівник», «вчителька», «продавець», який відображує стереотипне уявлення про виконання соціальної ролі.
3. Художній образ – персонаж відомого художнього твору кінофільму, мультфільму тощо).

На думку О. В. Михайлової, якщо людина визначає декілька образів своєї поведінки та вміє варіювати ними, то вона може досягти значних успіхів у сприйнятті себе іншими людьми, тобто ефективніше керує враженням про себе [5].

Самопрезентація активно розвивається під час навчально-професійної діяльності студентів. Особливості успішної самопрезентації особистості майбутніх психологів, на сьогоднішній день, мало досліджені, але можна стверджувати, що способи самовираження, управління враженням про себе та формування іміджу нерозривно пов'язані із засвоєнням основних технік успішної самопрезентації під час навчання студента ВНЗ.

Результати емпіричного дослідження, проведеного в період з 2010 по 2012 рік показали що успішність самопрезентації особистості студента-психолога у своїй академічній групі визначають особливості самоставлення, рівень суб'єктивного контролю, емоційна спрямованість, направленість особистості, система термінальних і інструментальних цінностей, мотивація досягнення успіху і мотивація уникнення невдач. Дослідження здійснювалось на базі Київського університету імені Бориса Грінченка в Інституті психології і соціальної педагогіки. Загальна кількість досліджуваних – 62 особи, з них 54 представники жіночої статі, 8 – чоловічої. Вік досліджуваних від 17 до 23 років. Всі досліджувані навчалися на психологічному факультеті.

У процесі дослідження нами були виявлені досліджувані з успішною і неуспішною самопрезентацією. За допомогою розробленого опитувальника ми виявили об'єктивну і суб'єктивну самопрезентацію досліджуваних. Тобто, з'ясували реальну картину того, хто і як себе презентує і отримали дані щодо того хто і як оцінює власну самопрезентацію. Виявилася тенденція, що досліджувані студенти з успішною самопрезентацією вважають власну самопрезентацію не досить ефективною, а студенти з неуспішною самопрезентацією досить високо оцінюють власні уміння подати себе іншим.

Результати факторного аналізу показали, що «системоутворюючим» чинником і успішної, і неуспішної самопрезентації є глобальне ставлення до себе, лише у студентів з успішною самопрезентацією рівень вираженості позитивного ставлення до власного Я вищий, ніж у досліджуваних з неуспішною самопрезентацією. Наступним за факторною вагою чинником успішної самопрезентації досліджуваних і в одній, і в іншій групах досліджуваних є інструментальні цінності, тобто переважний образ дій у різних ситуаціях. Студенти з успішною самопрезентацією переважно діють чесно, а студенти з неуспішною – виховано. Мотиваційні чинники самопрезентації за факторною вагою у досліджуваних студентів з успішною самопрезентацією розподілились на ступним чином: мотивація до успіху – трете місце, термінальні цінності (здоров'я) – четверте, направленість особистості (на справу) – п'яте місце, рівень суб'єктивного контролю (високий рівень) – шосте, мотивація уникнення невдач – сьоме, емоційна направленість (комунікативна) – восьме місце. Результати розрахунку факторної ваги для досліджуваних студентів з неуспішною самопрезентацією виглядають так: направленість особистості (на себе) – третє місце, мотивація уникнення невдач – четверте, термінальні цінності (активна життєва діяльність) – п'яте місце, рівень суб'єктивного контролю (високий) – шосте, емоційна направленість (гедоністична) – сьоме, мотивація до успіху – восьме місце.

Висновки. Успішна самопрезентація дозволяє особистості ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням, а також досягати особистих і професійних цілей. Особливості успішної самопрезентації досліджувались як вітчизняними, так і зарубіжними психологами. Емпіричне дослідження особливостей успішної самопрезентації майбутніх психологів показало, що позитивне ставлення до себе, розуміння власних переваг, чесність у взаєминах з оточенням, а також направленість на успіх визначають ефективність подачі себе у власній академічній групі. Зважаючи на те, що самопрезентація дозволяє людині впливати на оточуючих людей – на їх ставлення, думки, стереотипи, цінності і, навіть, на їх поведінку, можна припустити, що самопрезентацію варто розглядати як ефективний засіб психолого-

педагогічного впливу. Звідси випливає перспектива подальшого дослідження особливостей та психологічних умов формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів.

Література:

1. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. – М., 2000. – 302 с.
2. Ершов П. М. Режисура как практическая психология / П. М. Ершов – М., 1979. – 408 с.
3. Капустюк О. М. Самопрезентація як засіб створення позитивного іміджу особистості: дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Капустюк Олена Миколаївна. – К., 2007. – 252 с.
4. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – Питер, 2007. – 793 с.Михайлова Е.В. Обучение самопрезентации: учеб.пособие / Е.В. Михайлова– М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006.– 224 с.
5. Михайлова Е.В. Самопрезентация. Теории, исследования, тренинг / Е. В. Михайлова. – Спб.: Речь, 2007. – 216 с.
6. Соколова-Бауш Е.А. Самопрезентация как фактор формирования впечатления о коммуникаторе и рецепиенте / Е. А. Соколова-Бауш // Мир психологии. – 1999 – № 3. – с.132-139.
7. Jones E. E. and Pittman T. S. Toward a general theory of strategic self-presentation. In J. Suls (Ed.), Psychological perspectives on the srlf. (Vol. 1) Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982.

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Інституту психології та соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка Подшивайлова Л. І.

Оксана Чуйко
(Івано-Франківськ, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЖІНОК

В сучасних умовах все більше актуалізується потреба у конкурентоспроможних та професійно мобільних фахівцях. Така вимога стосується як чоловіків, так і жінок. Адже жінки є фахівцями у різних галузях суспільного виробництва, є працівниками різних рівнів кваліфікації, належать до різних ланок управління. Це свідчить про професійну активність сучасних жінок. Актуальним постає дослідження соціально-психологічних характеристик особистості жінки, завдяки яким вона уже здійснює професійну діяльність та планує власний професійний розвиток, досягнення кар'єри.

У вивченні феномену професійної мобільності науковці звертають увагу на дослідження її видів, структури, зовнішніх та внутрішніх чинників, специфіки вияву у різних галузях діяльності (Р.В.Пріма, Є.А.Іванченко, І.В.Шпекторенко, С.А.Кугель, Л.Н.Лесохіна, Л.І.Рибникова та ін.), на висвітлення психологічних аспектів кар'єри (О.Бодальов, О.Боднаренко, О.Деркач, А.Гусєва, Л.М.Карамушка, В.П.Казміренко, О.Є.Молл, В.Г.Почубет, А.Н.Толстая, В.О.Чикер та ін.). Разом з тим, гендерні аспекти даного питання, зокрема, дослідження соціально-психологічних характеристик професійної мобільності жінок у сучасній психологічній науці представлені недостатньо.

До основних тенденцій вияву професійної мобільності дослідники відносять: переміщення індивіда з однієї професійної групи до іншої або з однієї професійної позиції (чи статусу) до іншої (вертикальна, горизонтальна); динаміку професійного життя індивіда, його професійну кар'єру; готовність отримувати та засвоювати нову інформацію, готовність до самоосвіти на навчання [1; 2; 3; 4; 8].

У контексті соціально-психологічного підходу найбільший інтерес викликає комунікативна та психологічна компетентність, що проявляється у встановленні контактів, ефективному діловому спілкуванні, вмінні працювати в команді, навиках попередження та вирішення конфліктних ситуацій, соціально-психологічній адаптації, затвердженні власної позиції та досягнення високого психологічного статусу у динамічному соціально-психологічному професійному середовищі, а також мотиви вияву професійної мобільності, цінності професійної діяльності [1; 2; 3; 4; 7; 8].

Метою повідомлення є дослідження особливості вияву соціально-психологічних характеристик професійної мобільності жінок.

Результати емпіричного дослідження. У дослідженні брало участь 64 жінки, більшість з яких працюють або ж навчаються і працюють. Серед опитуваних 13% ще не працювали, навчаються у ВНЗ.

Дослідження проводилось на основі авторського опитувальника, який включає 17 питань з варіантами відповідей [6]. Питання включають 2 основні блоки – дослідження мотивів фактичної та потенційної мобільності та дослідження ділових і соціально-психологічних якостей фахівця, що уже виявляються у професійній діяльності чи можуть сприяти його професійному розвитку. Крім того, у дослідженні використовувалась методика «Ціннісні орієнтації» Рокича [6] та методика на вивчення кар'єрних орієнтацій «Якір кар'єри» Е.Шейна (адаптація В.А.Чикер і В.Е.Винокурової) [5].

Перш ніж вивчати соціально-психологічні характеристики професійної мобільності жінок, звернемо увагу на специфіку вияву даного феномену в опитуваних, а саме, наявність досвіду зміни діяльності чи досягнення кар'єри, мотиви таких змін. Серед досліджуваних 41% доводилось хоча б один раз змінювати вид діяльності (місце роботи), 45% такого досвіду ще не мали. Основними причинами змін стали відсутність перспектив професійного розвитку (15,7%), недостатня заробітна плата (15,7%) та прагнення працювати за спеціальністю (11,4%). Разом з тим, більшість опитуваних (78,7%) планують і надалі працювати за обраною спеціальністю, 60% бачать перспективи професійного розвитку та досягнення кар'єри в обраній професії, 31,4% – не знають, чи такі перспективи є. Для 75,1% жінок приходилось опановувати нові способи взаємодії і спілкування, технології, нові види роботи заради удосконалення професійної діяльності, що також є виявом професійної мобільності. Серед опитуваних 71, 4% готові докладати достатньо зусиль для професійного вдосконалення, 27,1% – в принципі готові, проте без надмірної напруги. Таких, які вважають, що їх рівень знань, умінь та навичок є достатнім, а тому професійного вдосконалення не потребують, та тих, хто не готовий до професійного навчання, не виявлено. Тобто, більшість опитуваних уже мають досвід фактичної професійної мобільності у різних формах її вияву чи планують бути професійно мобільними (потенційна мобільність).

Дослідження потенційних причин зміни напряму чи виду професійної діяльності показали наступні результати. Серед опитуваних 44,3% жінок готові змінити вид діяльності заради професійного розвитку, можливості досягнення кар'єри. 42,9% досліджуваних виявляють готовність до змін у професійній діяльності у зв'язку із вимушеними обставинами особистого життя – одруження, переїзд, стан здоров'я тощо. Недостатня заробітна платня може стати причиною зміни виду діяльності для 22,9% жінок. Через соціально-психологічні причини до зміни виду (напряму) діяльності готові 22,9% (12,9% -- через конфлікти, несприятливий соціально-психологічний клімат в колективі, неадекватний стиль керівництва тощо, 10% – через прагнення підвищення соціального статусу).

Серед опитуваних виявлено актуальність досягнення кар'єри. Так, 61,4% жінок твердять, що можливість кар'єрного росту для них є важливим та 17,1% вважає, що досягнення вершин кар'єри для них є дуже важливим у житті. Основними мотивами досягнення кар'єри досліджуваних стали: професійна самореалізація (44,3%), суспільна корисність (18,6%), високий соціальний статус та визнання оточуючих (15,7%), можливості матеріального збагачення (12,9%). Разом з тим, згідно результатів методики «Якір кар'єри», опитувані надають перевагу такій кар'єрній орієнтації як стабільність місця роботи (62,86%). Жінки шукають місце роботи в такій організації, що забезпечує певний термін служби, має гарну репутацію, турбується про пенсіонерів, має імідж надійної у своїй галузі. Тобто, опитувані готові бути професійно мобільними, будувати кар'єру, але в межах однієї організації. Інші кар'єрні орієнтації представлені значно меншими виборами – служіння (15,7%), стабільність місця проживання (11,4%), професійна компетентність (2,86%), автономія (2,86%), менеджмент, інтеграція стилів життя та підприємництво (відповідно по 1,43% кожна), виклик як кар'єрна орієнтація не представлена зовсім.

Аналіз результатів анкетування дозволив виокремити соціально-психологічні якості, на які уже опираються жінки у своїй професійній діяльності. До них відносять відповідальність (77,1%), наполегливість (54,3%), готовність до самоосвіти та навчання впродовж життя (44,3%), активність, ініціативність (41,4%), навики успішного ділового спілкування (40%), вміння працювати в команді (37,1%), вміння вирішувати конфліктні ситуації (35,7%), соціально-психологічна адаптація (35,7%), врахування індивідуально-психологічних особливостей партнерів, конкурентів, керівництва (27,1%), вміння попереджати конфліктні ситуації (27,1%).

Соціально-психологічними якостями, що сприятимуть, на думку опитуваних, їх професійному зростанню та кар'єрному розвитку є наполегливість (57,1%), відповідальність (50%), навики успішного ділового спілкування (44,3%), вміння встановлювати контакти (40%), активність, ініціативність (40%), творчий підхід (37,1%), вміння працювати в команді (31,4%), готовність до самоосвіти (31,4%). Можна зробити припущення, що жінки у вияві професійної мобільності опираються на власні комунікативні характеристики.

Згідно результатів рангування професійних цінностей жінок домінуючими цінностями-цілями виявились здоров'я (1 ранг), життєва мудрість (2 ранг), впевненість в собі та цікава робота (3,5 ранги), розвиток (5 ранг), активна діяльність (6 ранг). Найменш актуальними стали наявність вірних друзів (14 ранг), суспільне визнання (15 ранг), щастя інших (16 ранг), краса природи і мистецтва (17 ранг), розваги (18 ранг). Слід відмітити, що матеріально забезпечене життя займає 7 ранг, що свідчить про те, що дана цінність не є найважливішою для опитуваних жінок. У системі професійних цінностей-цілей щасливе сімейне життя та кохання зайняли однакові, але не домінуючі позиції (11,5 ранги). Варто зазначити, що у системі життєвих цінностей домінуючими виявились здоров'я, кохання, щасливе сімейне життя та життєва мудрість. Цікава робота та розвиток зайняли однакові ранги (7,5).

Серед професійних цінностей-засобів найбільш актуальними стали відповідальність (1 ранг), чесніть (2), освіченість (3), самоконтроль (4), вихованість (5), ефективність у справах (6). Дані цінності відображають соціально-психологічні якості фактичної та потенційної професійної мобільності жінок.

Результати дослідження дозволяють зробити наступні **висновки**:

1. Більшість опитуваних жінок мають досвід вияву професійної мобільності, як фактичної, так і потенційної. Основними мотивами фактичної професійної мобільності стали: відсутність перспектив професійного розвитку, низька заробітна плата, прагнення працювати за спеціальністю.
2. Дослідження потенційної професійної мобільності вказують на її вияв більшістю респондентами у межах уже обраної спеціальності. Встановлено актуальність кар'єрного росту для більшості опитуваних жінок. Проте, розвиток кар'єри планується в межах однієї організації (домінує кар'єрна орієнтація стабільність місця роботи). Готовність змінити вид, напрям, місце професійної діяльності спричинена мотивами професійної реалізації, подіями особистого життя та недостатнім матеріальним забезпеченням. В основі прагнення досягнення кар'єри домінують мотиви професійної самореалізації. Мотиви суспільної корисності, високого соціального статусу та матеріального забезпечення представлені значно менше.
3. Серед соціально-психологічних якостей фахівця, на які уже опираються у професійній діяльності опитувані, найбільш поширеними відповідальність, наполегливість, готовність до самоосвіти та навчання впродовж життя, активність, ініціативність, навики успішного ділового спілкування, вміння працювати в команді, вміння вирішувати конфліктні ситуації, соціально-психологічна адаптація.

Значущими соціально-психологічними якостями респондентів для здійснення їх професійного розвитку та досягнення кар'єри (потенційна професійна мобільність) залишились наполегливість, відповідальність, навики успішного ділового спілкування, вміння встановлювати контакти, активність, ініціативність, творчий підхід.

4. Аналіз професійних цінностей опитуваних жінок показав, що домінуючими цінностями-цілями професійної діяльності стали здоров'я, життєва мудрість, впевненість в собі та цікава робота, розвиток, активна діяльність.

Результати опитування підкреслюють усвідомлення жінками актуальності соціально-психологічних якостей особистості у здійсненні професійної мобільності.

Перспективами подальшого дослідження є вивчення соціально-психологічних характеристик професійної мобільності жінок різних вікових груп та різних напрямів діяльності, а також порівняльний аналіз вияву професійної мобільності чоловіків та жінок.

Література:

1. Іванченко Є.А. Професійна мобільність майбутніх фахівців: Навчально-методичний посібник /Є.А.Іванченко. – Одеса, 2004.-120с.
2. Коваліско Н. Сучасні типи соціальної мобільності населення/ Наталія Коваліско// Соціальна психологія. –К., 2007. – № 2(22) [Електронний ресурс]. – Режим доступу -- http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=68&c=1560

3. Пріма Р.В. Професійна мобільність фахівця як наукова проблема /Р.В.Пріма // Режим доступу – http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/PPMB/texts/2008-01/08prmssp.pdf
4. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів та слухачів ін-тів післядидплом. освіти / За наук. ред. С.Д.Максименка, Л.М.Карамушки, Т.В.Зайчикової. – 2-е вид., перероб. та доповн. – К.: Міленіум, 2006. – 368с.
5. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закладів та слухачів післядидплом. освіти / За наук. ред. Л.М.Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 366с.
6. Чуйко О.М. Методичні рекомендації для проведення семінарських занять з психології управління (для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Психологія») / О.М.Чуйко// – Івано-Франківськ: Видавець Віктор Дяків, 2010. – 139с.
7. Чуйко О.М. Соціально-психологічні особливості вияву фактичної та потенційної професійної мобільності сучасного фахівця /О.М.Чуйко// Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012, – Вип.17. – Ч.2. – с. 118-126
8. Шпекторенко І.В. Поняття та структура феномену професійної мобільності державного службовця/І.В.Шпекторенко// Університетські наукові записки. – Дніпропетровськ, 2007, № 4 (24) – с. 467-472.

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Лариса Канаева, Дмитрий Догаев, Наталья Москвина
(Златоуст, Россия)

ОМНИБУСЫ: НАБЛЮДЕНИЕ РОССИЙСКОЙ ПРАКТИКИ

Масштабная опросная практика началась в России в конце 80-х – начале 90-х гг. синхронно с процессами демократизации общества. Именно тогда возникли три крупных социологических центра: Всероссийский центр изучения общественного мнения (ВЦИОМ), фонд «Общественное мнение» (ФОМ), аналитический центр им. Ю. Левады (Левада-центр). Эти центры взяли на вооружение западные технологии регулярных количественных опросов, превратив изучение общественного мнения в конвейерное производство непрерывных социологических проектов и тематических мониторингов.

Сегодня их деятельность вполне соответствует духу рыночной экономики, поскольку в основе лежит конкуренция за получение заказов и, одновременно, общественного признания. Предлагаемые социологические продукты стали привычным дополнением новостных и аналитических материалов всех видов СМИ. На данные социологических опросов ссылаются политики и управленцы, цитируют ученые-обществоведы.

К сожалению, пользователи социологической информации, число которых значительно возросло, по-прежнему сомневаются в ее качестве. Если под «социальным фактом» считать совокупные, систематизированные характеристики массового сознания, состоящие из мнений, оценок, суждений. А «статистический факт» определять как типические сводные числовые характеристики, основанные на специально организованной фиксации социальных явлений [1, с. 7]. То социологические данные, публикуемые на сайтах федеральных центров, нельзя считать ни социальными фактами, ни статистическими. Поскольку практикуемые типы выборок (случайная, спонтанная) и ограниченный объем выборки (1500-1800 чел. для 143 млн.чел. и 43 субъекта РФ из 86) большинства федеральных опросов превращает отчетные данные в пустые абстракции. Описания некоторых событий даются в самых общих понятиях и социально-статистических обобщениях. Вместо убедительных доводов и стимулов к социальным преобразованиям. При этом остро не достает качественных интерпретаций, прогнозов, рекомендаций. Внедрение новых опросных технологий проходит медленно, носит частный или показной характер, что кардинально не меняет ситуацию.

Авторы в течение года работали интервьюерами фонда «Общественное мнение» в двух небольших уральских городах, попавших в федеральную выборку. Основная сфера – работа в формате ФОМнибусов, которые нам приходится проводить еженедельно. Омнибус (с *лат*. «место для всех»), поэтому в прикладной социологии омнибусами называют такие опросные технологии, в бланках которых размещено большое число вопросов по самой разной тематике. Их может заказать любое юридическое или физическое лицо специализированным социологическим центрам.

В ФОМнибусах (названных так, чтобы отличаться от аналогичных опросов других центров) как правило, содержится до 60 вопросов: около 10 демографических и 50 тематических. Тематика самая разнообразная, например, в одном бланке могут присутствовать вопросы о политике, образовании, ЖКХ, телевидении, утилизации машин, посещении библиотек, отношении к инопланетянам и т.п. Официальным заказчиком всероссийских омнибусов ФОМа чаще всего является Администрация президента РФ. Опрос граждан 18+ проходит в режиме личного интервью (face-to-face) в 100 населенных пунктах (городах и селах) 43 субъектов РФ. Выборка – многоступенчатая стратифицированная территориальная. Объем выборки – 1500 респондентов.

Полученный практический опыт позволил увидеть ряд недостатков количественных опросов. Как известно важны все этапы социологического исследования, важны и компетентность, ответственность и мотивация персонала, работающего на всех уровнях проекта. Особое значение имеет этап сбора информации, на котором работают интервьюеры, чаще всего не обладающие социологическим образованием, не понимающие сути опросного брака. На данном этапе обязательно: 1) следование точной модели выборки, 2) установление контакта с респондентами, 3) получение от них надежной, достоверной информации, 4) оперативная передача заполненных бланков на обработку в центр.

С какими сложностями, мы как интервьюеры, чаще всего сталкиваемся? Во-первых, соблюдение рекомендованного шага маршрутной выборки. Выполнить всё чисто оказывается довольно сложно, так как жители далеко не всех квартир готовы принимать дома нежданных интервьюеров, давать номер телефона (для контроля качества), назвать ФИО и позволить в опросный бланк вписать домашний адрес (опять же для контроля, если по телефону не ответят). Поэтому найти респондентов, готовых предоставить свои персональные данные, с соответствующим квотам возрастом, полом и образованием весьма нелегко. Отсюда погрешность выборки может оказаться значительно выше допустимой.

Во-вторых, далеко не все готовы тратить свое время на наш опрос. А те, кто соглашается, не всегда готовы в интеллектуальном смысле, поскольку вопросы порой касаются социально-политических событий и обсуждаемых законопроектов. Интервьюеру приходится совмещать дополнительно функции психолога, политолога, социолога и других обществоведов, чтобы объяснить всё и получить адекватную информацию. Это не просто занимает больше времени на интервью, но и требует от интервьюера постоянного слежения за новостями, включающими даже рассмотрение в ГосДуме очередного законопроекта. К сожалению, работодатель не очень обеспокоен компетентностью низового персонала, не проводит надлежащего повышения квалификации. Не достаточен и обычный инструктаж, прилагаемый к бланкам. Отсюда проблема подготовки низового персонала, работающего на периферии.

Также возникает проблема субъективного влияния интервьюера на респондента. Последний, получив разъяснения, невольно следует подсказкам, поскольку не имеет достаточного времени на размышление и самоопределение. Однако, затягивать интервью не имеет смысла ни для интервьюируемого – может возникнуть утомление, раздражение и даже прерывание опроса; ни для нас – из-за низкой оплаты труда. Здесь в очередной раз возникает проблема оплаты достойного гонорара респонденту, или воспитания высокой гражданской мотивации к сотрудничеству с социологами. Последнее представляется более важным и перспективным в связи с необходимостью развития гражданского общества, повышения уровня демократизации страны.

В-третьих, степень достоверности собранной от респондентов информации зависит от многих причин: быстрой «включаемости» в разную тематику (в опроснике несколько десятков тем), образованности и личных интересов опрашиваемого, ресурса времени для интервью, правильности формулировок вопросов и вариантов ответов. Общеизвестно, что эти факторы могут сильно искажать реальное мнение людей. Однако, это не учитывается ФОМом – нашим работодателем, в то время как мы могли бы фиксировать компетентность и активность респондентов, наряду с демографическими характеристиками.

Существуют и другие проблемы. Например, когнитивных ошибок восприятия, когда в ответ на типичный вопрос: “Укажите примерно ваш личный доход за последний месяц?” многие люди, услышав слово “Ваш” указывают не личный доход, а всей семьи. Или проблема качества опросного инструмента. Например, когда задавалась следующая последовательность вопросов: «1) Среди ваших членов семьи, друзей, коллег есть беременные женщины? 2) Беременным женщинам достаточно пособия, которое им выплачивают? 3) После беременности женщинам легко возвращаться к работе?» – после каждого вопроса не была предусмотрена возможность пропустить следующие, поскольку все они требуют дополнительной осведомлённости. Налицо брак в упущении вопросов-фильтров. И отсутствие пилотной апробации инструмента, что для всероссийского уровня не позволительно.

В-четвертых, мы пользуемся бумажными анкетами, со всеми вытекающими отсюда последствиями: приходится передавать бумажные анкеты через транспортные компании. То есть в век электронной коммуникации, мы по-прежнему пользуемся бумагой и чернильными ручками, вместо соответствующих гаджетов. А потом в региональном центре обработки информации кто-то мучается, вводя информацию в компьютер, чтобы затем передать по электронной почте в Москву. Таким образом, очевидно значение современной организации труда в опросной практике, особенно на удаленных от федерального центра рабочих местах.

В нашей практике был случай опроса для маркетинговой организации MyTask. Они используют в работе интервьюеров электронные технологии проведения опросов: специальное программное обеспечение для смартфонов, благодаря которому интервьюер работает с респондентами почти в режиме online, и подвержен более надежному способу контроля.

Как это делали мы. Перед началом работы фиксируется фото фасада здания, около которого предстоит опрашивать респондентов. В конце опроса каждого респондента с помощью GPS ставится геометка, определяющая местоположение опроса, и также записывается время. Это полностью снижает откровенные фальсификации.

Отметим неоспоримые преимущества методов опроса через электронную коммуникацию:

- Результаты опроса оперативно передаются по электронной почте, и получатели тут же вводят их в обрабатываемый массив. Повышается производительность социологического труда.
- Не нужно носить с собой пачку анкет, сводится к нулю расход бумаги. В результате электронного документооборота мы бережем лес.
- Контролер может быть уверен, что интервьюер работает в указанном месте и в нужное время. И может следить за тем, сколько времени проводится конкретный опрос, что косвенно может указывать на качество опроса.
- Работать с современной техникой стороны молодым интервьюерам намного приятнее и легче, то есть повышается мотивация и качество труда.

Устаревшие способы опросов имеют низкое качество и множество недостатков для участников опросного взаимодействия, что дискредитирует роль общественного мнения в государственном управлении и гражданском обществе. Вследствие этого, возникает вопрос надёжности омнибусов, дающих основной массив социологической информации на сайтах трех ведущих центров. Конечно, кроме омнибусов используются и другие разновидности опросов, например, в опросы ФОМа так же входят [2]: МегаФОМ, ТелеФОМ, СетеФОМ, СмартФОМ, МикроФОМ, ДомоФОМ, имеющие более качественный технический подход.

В то же время мы убедились на практике, что вопросу надежности предоставляемой информации уделяется мало внимания. В целом методический и технический контроль, проверяет лишь наличие самого факта опроса и не затрагивает проблемы достоверности информации, полученной от респондентов.

Демократизация общества предполагает постоянное изучение общественного мнения, которое должно быть оперативным, точным и дифференцированным по социальным группам и территориям. Развитие института прикладной социологии происходит синхронно с потребностями общества. Недавнее отсутствие спроса на точные ориентиры в общественном мнении, привело к созданию конвейера, увы, абстрактных социологических данных. В результате мода на «социологию» в публичном пространстве породила манипуляции – научные, управленческие, общественные. Что только снизило доверие населения к ценности общественного мнения для государственного управления. А в отношении регионально-муниципального управления практика учета общественного мнения так и не возникла.

Таким образом, общественная функциональность прикладной социологии должна прирастать с познавательной, прогностической, оценочной, проектной и организационно-технологической сторон. Например, реализация познавательной функции будет проявлена в тщательной разработке теоретической базы социологических исследований, в выборе методов и технике сбора и обработки информации, а также более детального анализа и обоснованных интерпретаций. А прогностическая функция, призванная выявлять тенденции развития и предвидеть состояние социальных объектов в определенном периоде, должна обязательно присутствовать в каждом социологическом отчете. Не менее значимы функции социальной инженерии, касающиеся вопросов социального планирования, проектирования, моделирования, оптимизации, рейтинговых измерений.

Культура представления эмпирических данных в публичном пространстве нуждается в новой стандартизации, адекватной запросам профессионалов, управленческих структур, гражданского общества. Только тогда социологическая информация превратится из абстрактной в реальную, из атомизированной в комплексную, из бесполезной в многофункциональную.

Литература:

1. Соколова М.А. Методы социологических исследований: Учебное пособие. – Новокузнецк: СГИУ, 2007 г.
2. ФОМ, опросы общественного мнения.- http://corp.fom.ru/dejatelnost/oprosy-obshchestvennogo-mnenija.html
3. Условия оказания услуг по программе “Май таск”.http://hl.mailru.su/mcached?q=MyTask.&c=7-1%3A136-2&r=5777853&qurl=http%3A%2F%2Fmytask.me%2F&fr=webhsm

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Анар Жумаханова, Баян Мазакова, Айгуль Сералы
(Астана, Казахстан)

МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ IT ПРОЕКТАМИ

В современных условиях достаточно быстро развивается рынок новых IT-проектов, которые используются для организаций самого различного профиля, с разнообразными организационными структурами управления, с разной численностью работающих. Их разработка и внедрение требует больших единовременных затрат, эксплуатационных расходов, затрат живого труда. При обосновании целесообразности осуществления таких крупных затрат инвестор обычно требует проведения расчетов по оценке эффективности проводимых мероприятий.

Управление проектом (Project Management) – использование знаний, навыков, методов, средств и технологий при выполнении проекта с целью достижения или превышения ожиданий участников проекта.

Термин проект, как известно, происходит от латинского слова projectus, что в буквальном переводе означает "брошенный вперед". Таким образом, сразу становится ясно, объект управления, который можно представить в виде проекта, отличает возможность его перспективного развертывания, т.е. возможность предусмотреть его состояния в будущем. Хотя различные официальные источники трактуют понятие проекта по-разному, во всех определениях четко просматриваются особенности проекта как объекта управления, обусловленные комплексностью задач и работ, четкой ориентацией этого комплекса на достижение определенных целей и ограничениями по времени, бюджету, материальным и трудовым ресурсам.

При работе с проектами ИТ использование специализированных методов управления проектами будет очень полезным для непрерывного прогресса, приводящего к большей успешности в результате. Планирование и выполнение проектов ИТ может быть трудным по разным причинам, что делает умение успешно их завершать очень ценным качеством для любого работодателя.

Некоторые походы пригодны не только управлению ИТ проектами, но и проектами вообще.

Методологии в проектном менеджменте, при правильном использовании, снижают неопределенность.

Рассмотрим, от каких факторов зависит успех проекта, так как считаем, что именно в этом случае будет реализована миссия руководителя проекта. Под успехом проекта общепризнанно понимать ситуацию получения всеми заинтересованными сторонами результатов, оправдывающих их ожидания, сформулированные в виде целей и требований.

Универсальные знания и методы управления проектами позволяют решать такие задачи, как:

- определение целей проекта;
- подготовка обоснования проекта;
- его структурирование (подцели, подпроекты, фазы и т.д.);
- определение финансовых потребностей и источников финансирования;
- подбор поставщиков, подрядчиков и других исполнителей (на основе процедур торгов и конкурсов);
- подготовка и заключение контрактов;
- расчет сметы и бюджета проекта;
- определение сроков выполнения проекта и разработка графика реализации;
- контроль за ходом выполнения проекта и внесения корректив в план реализации;
- управление рисками в проекте;
- обеспечение контроля за ходом выполнения проекта.

Существует два вида или уровня методологии управления проектами:

5. Project Management Processes – Процессы управления проектом
6. Project Life Cycle – Жизненный цикл проекта

Project Management Processes . Сюда относятся стандарты подходящие для любого проекта из любой отрасли – они описывают подход в целом к управлению проектами. Обычно содержат список высокоуровневых процессов, техник и артефактов которые желательны на проекте. К данному виду стандартов относятся PMI PMBOK, IPMA ICB, PRINCE2, SWEBOK и ряд других менее известных. Наиболее распространенный и широко применяемый в мире – PMBOK. По PMBOK есть программа сертификации PMP – наиболее котируемый сертификат в области управления проектами.

Project Life Cycle. Сюда относятся стандарты определяющие конкретные фазы проекта, конкретные взаимосвязи между фазами, конкретные шаблоны артефактов, конкретные процессы, с рекомендациями по их постановке. Понятно, что четкие рекомендации могут быть даны только для конкретной отрасли.

В отрасли разработки ПО к данному виду стандартов относятся: Waterfall; Agile и его разновидности: SCRUM, Lean, Kanban, XP…; MSF, RUP и другие. Наиболее популярным среди них является SCRUM.

Методология Scrum – одна из самых популярных методологий гибкой разработки. Одна из причин ее популярности – простота.

В методологии Scrum всего три роли:

- Scrum Master
- Product Owner
- Team

Скрам Мастер (Scrum Master) – самая важная роль в методологии. Скрам Мастер отвечает за успех Scrum в проекте. По сути, Скрам Мастер является интерфейсом между менеджментом и командой. Как правило, эту роль в проекте играет менеджер проекта или тимлид. Важно подчеркнуть, что Скрам Мастер не раздает задачи членам команды.

В Agile команда является самоорганизующейся и самоуправлямой.

Основные обязанности Скрам Мастера таковы:

- Создает атмосферу доверия,
- Участвует в митингах в качестве фасилитатора
- Устраняет препятствия
- Делает проблемы и открытые вопросы видимыми
- Отвечает за соблюдение практик и процесса в команде
- Скрам Мастер ведет Daily Scrum Meeting и отслеживает прогресс команды при помощи Sprint Backlog, отмечая статус всех задач в спринте.

ScrumMaster может также помогать Product Owner создавать Backlog для команды.

Product Owner – это человек, отвечающий за разработку продукта. Как правило, это product manager для продуктовой разработки, менеджер проекта для внутренней разработки и представитель заказчика для заказной разработки. Product Owner – это единая точка принятия окончательных решений для команды в проекте, именно поэтому это всегда один человек, а не группа или комитет.

Обязанности Product Owner таковы:

- Отвечает за формирование product vision
- Управляет ROI
- Управляет ожиданиями заказчиков и всех заинтересованных лиц
- Координирует и приоритизирует Product backlog
- Предоставляет понятные и тестируемые требования команде
- Взаимодействует с командой и заказчиком
- Отвечает за приемку кода в конце каждой итерации.

Product Owner ставит задачи команде, но он не вправе ставить задачи конкретному члену проектной команды в течении спринта.

Команда (Team). В методологии Scrum команда является самоорганизующейся и самоуправляемой. Команда берет на себя обязательства по выполнению объема работ на спринт перед Product Owner. Работа команды оценивается как работа единой группы. В Scrum вклад отдельных членов проектной команды не оценивается, так как это разваливает самоорганизацию команды.

Обязанности команды таковы:

- Отвечает за оценку элементов баклога
- Принимает решение по дизайну и имплементации
- Разрабатывает софт и предоставляет его заказчику
- Отслеживает собственный прогресс (вместе со Скрам Мастером).
- Отвечает за результат перед Product Owner

Размер команды ограничивается размером группы людей, способных эффективно взаимодействовать лицом к лицу. Типичные размер команды – 7 плюс минус 2.

Команда в Scrum кроссфункциональна. В нее входят люди с различными навыками – разработчики, аналитики, тестировщики. Нет заранее определенных и поделенных ролей в команде, ограничивающих область действий членов команды. Команда состоит из инженеров, которые вносят свой вклад в общий успех проекта в соответствии со своими способностями и проектной необходимостью. Команда самоорганизуется для выполнения конкретных задач в проекте, что позволяет ей гибко реагировать на любые возможные задачи.

Для облегчения коммуникаций команда должна находиться в одном месте (colocated). Предпочтительно размещать команду не в кубиках, а в одной общей комнате для того, чтобы уменьшить препятствия для свободного общения. Команде необходимо предоставить все необходимое для комфортной работы, обеспечить досками и флипчартами, предоставить все необходимые инструменты и среду для работы.

В Scrum итерация называется Sprint. Ее длительность составляет 1 месяц (30 дней). Результатом Sprint является готовый продукт (build), который можно передавать (deliver) заказчику (по крайней мере, система должна быть готова к показу заказчику). Короткие спринты обеспечивают быстрый feedback проектной команде от заказчика. Заказчик получает возможность гибко управлять scope системы, оценивая результат спринта и предлагая улучшения к созданной функциональности. Такие улучшения попадают в Product Backlog, приоритезируются наравне с прочими требованиями и могут быть запланированы на следующий (или на один из следующих) спринтов.

Каждый спринт представляет собой маленький "водопад". В течение спринта делаются все работы по сбору требований, дизайну, кодированию и тестированию продукта. Scope спринта должен быть фиксированным. Это позволяет команде давать обязательства на тот объем работ, который должен быть сделан в спринте. Это означает, что Sprint Backlog не может быть изменен никем, кроме команды.

В начале каждого спринта проводится планирование спринта. В планировании спринта участвуют заказчики, пользователи, менеджмент, Product Owner, Скрам Мастер и команда.

Остановка спринта (Sprint Abnormal Termination)

Остановка спринта производится в исключительных ситуациях. Спринт может быть остановлен до того, как закончатся отведенные 30 дней. Спринт может остановить команда, если понимает, что не может достичь цели спринта в отведенное время. Спринт может остановить Product Owner, если необходимость в достижении цели спринта исчезла.

После остановки спринта проводится митинг с командой, где обсуждаются причины остановки спринта. После этого начинается новый спринт: производится его планирование и стартуются работы.

Команда демонстрирует инкремент продукта, созданный за последний спринт. Product Owner, менеджмент, заказчики, пользователи, в свою очередь, его оценивают. Команда рассказывает о поставленных задачах, о том как они были решены, какие препятствия были у них на пути, какие были приняты решения, какие проблемы остались нерешенными. На основании ревью принимающая сторона может сделать выводы о том, как должна дальше развиваться система. Участники миитинга делают выводы о том, как шел процесс в команде и предлагает решения по его улучшению.

Скрам Мастер отвечает за организацию и проведение этого митинга. Команда помогает ему составить адженду и распланировать кто и в какой последовательности что представляет.

Все проекты в сфере информационных технологий движутся за счет бизнес-требований. Для руководителя сложность представляет перевод данных бизнес-требований в конечный продукт, который будет удовлетворять всем нуждам бизнеса.

В условиях роста конкуренции применение методологии управления проектами становится необходимым элементом бизнес-процессов.

Сегодня грамотно выстроенная система управления проектами является конкурентным преимуществом, позволяя сокращать время реализации проектов и снижая их стоимость.

Литература:

1. Н.М. Светлов, Г.Н. Светлова. Информационные технологии управления проектами: Учебное пособие. М.: ФГОУ ВПО РГАУ–МСХА им. К.А. Тимирязева, 2007.
2. Грекул В. И., Коровкина Н. Л., Куприянов Ю. В. Основы информационных технологий. Методические основы управления ИТ-проектами. Издательство: ИНТУИТ, БИНОМ. Год издания: 2011

Гульнара Исаева
(Талдыкорган, Казахстан)

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ (ИКТ) – РАСШИРЯЮТ РАМКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Ускорение развития является существенной и специфичной чертой всего общественного процесса. Система образования в этом смысле не исключение. Инновационные процессы, объединяющие создание, освоение и применение педагогических новшеств, в силу такого единства способны значительно ускорить процессы обновления школы, системы образования в целом.

Можно считать, что инновационные процессы, расширение практики их реализации являются закономерностью в развитии современного образования, ведущей и устойчивой тенденцией в его обновлении.

За названной выше тенденцией скрывается вес многообразия противоречий, присущих современной системе образования. Ведущее противоречие первого этапа между старым и новым порождается как социальными, так и педагогическими потребностями в изменении системы образования и ее составных частей. В настоящее время такие потребности характеризуют новое качество человеческой жизни, связанное в первую очередь с научно-техническим прогрессом, глобальными проблемами современности, то есть необходимостью решения как внутри государственных так мировых социально-экономических и педагогических задач. Все это требует обновления содержания, процесса обучения и воспитания на всех ступенях непрерывного образования.

Огромные социальные преобразования, происходящие в нашей стране, бурный научно-технический прогресс предъявляют все более высокие требования к обучению и воспитанию каждого человека, к его образованию и самообразованию, к его психическому развитию. В этих условиях становится особенно актуальным формирование у всех людей активной жизненной позиции в труде и в учении. Основы такого воспитания закладываются уже в школе – прежде всего благодаря повседневной учебно-воспитательной работе педагогов с учащимися.

Реализация данного положения возможна лишь в том случае, если система обучения предмету будет максимально ориентирована на личность обучаемого, его реальные потребности и мотивы, социокультурные и индивидуальные программы развития. Поэтому построение учебного процесса должно осуществляться с точки зрения логики развития личности обучаемого, его субъективного внутреннего состояния, его индивидуальной программы усвоения изучаемого языка. Чтобы реализовать это положение, необходимо внедрять в практику дидактико-методические технологии, целью которых является постоянное обогащение опытом творчества, формирование механизма самоорганизации личности каждого обучаемого. Поскольку и лингвистика, и психолингвистика рассматривают язык, как один из аспектов человеческой деятельности – социальный (речевая деятельность есть умственная и творческая деятельность), то обучение иностранному языку, нацеленное на формирование у обучаемых языковой личности, представляет собой сознательный, то есть творческий процесс, а не «запрограммированное поведение».

Обучать языку на современном этапе – значит обучать культуре, имея ввиду взаимосвязанное коммуникативное и социально-культурное развитие обучаемого. Поскольку речевая деятельность является, в сущности, речевым мышлением и язык обучаемого есть средство выражения собственных намерений, то такое использование языка является творческим и обучение языку должно быть связанно с развитием творческого мышления обучаемого.

Компьютерные технологии используются в обучении почти всем предметам, открывают доступ к новым источникам информации, повышают эффективность самостоятельной работы, дают новые возможности для творчества, обретения и закрепления профессиональных навыков, позволяют реализовывать принципиально новые формы и методы обучения.

Обеспечить условия, которые будут способствовать реализации этого метода очень сложно. Но с появлением компьютера появились новые и более эффективные способы решения вышеуказанной задачи.

Современные компьютерные технологии на сегодняшний день используются во всех сферах деятельности человека. Подготовка специалиста в любой области знаний включает в себя как минимум обязательную пользовательскую подготовку, компьютерная грамотность становится одной из составляющих современного понимания образованного человека. Именно поэтому сегодня необходимо уделять серьезное внимание использованию средств новых информационных технологий в обучении иностранным языкам.

Обучение с помощью компьютера дает возможность организовать самостоятельные действия каждого ученика. При обучении аудированию, каждый ученик получает возможность слышать иноязычную речь, при обучении говорению каждый ученик может произносить фразы на иностранном языке в микрофон, при обучении

грамматических явлений – каждый ученик может выполнять грамматические упражнения, добиваясь правильных ответов и т.д.

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) – расширяют рамки образовательного процесса, повышая его практическую направленность, способствуют интенсификации самостоятельной работы учащихся и повышению познавательной активности.

В рамках ИКТ выделяются 2 вида технологий:

-Технология использования компьютерных программ – позволяет эффективно дополнить процесс обучения языку на всех уровнях. Мультимедийные программы предназначены как для аудиторной, так и самостоятельной работы учащихся и направлены на развитие грамматических и лексических навыков.

- Интернет-технологии – предоставляют широкие возможности для поиска информации, разработки международных научных проектов, ведения научных исследований.

В современной школе необходимо использование методов, которые формировали бы активную и самостоятельную позицию учащихся в учении и были направлены на развитие познавательной активности. Современные информационные технологии обучения, являются наиболее актуальными способами решения поставленной задачи. Чтобы обеспечить всестороннее развитие школьников, необходимо организовать их участие в разнообразных видах деятельности и постепенно расширяющихся отношений – от отношений в классе и до включения в общественно-политическую жизнь взрослых.

Современное общество диктует свои правила, оно требует, чтобы образование, если оно хочет оставаться качественным образованием, совершенствовалось так же, как совершенствуется мир вокруг нас. Более того, в систему образования информатизация должна была войти первой. На данном этапе развития современного образования возникает следующая проблема – большинство учителей в наших школах были воспитаны не в такой насыщенной информационной среде, как сейчас. Не все преподаватели умеют и считают нужным пользоваться нововведениями. Между тем как современный школьник уже не тот, что был прежде. И без принятия мысли о том, что современное образование невозможно без использования ИКТ учитель не сможет дать учащемуся те знания, которые будут необходимы ему во «взрослой» жизни. Отказываясь от использования средств ИКТ на уроках педагог теряет возможность точной регистрации фактов, хранения и передачи большого объёма информации, группировки и статистической обработки данных. Применение же компьютера и других ИКТ на занятиях позволит оптимизировать управление обучением, повысить эффективность и объективность учебного процесса при значительной экономии времени преподавателя, мотивировать учеников на получение знаний.

Литература:

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. Под ред. Полат Е.С. М., 1999.
3. Полат Е.С. Теоретические основы составления и использования системы средств обучения иностранному языку для средней общеобразовательной школы. Автореф. Дис. Докт. пед. Наук. М. ,1989.
4. Апатова Н. В. Информационные технологии в школьном образовании. – М., 1994.
5. Зубов А. В. Информационные технологии в лингвистике. – М., 2004.
6. Гальскова Н.Д «Современные технологии обучения иностранного языка» //М:Арти-Глосса 2000.
7. Карамышева Т. В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера. – С.П.: Союз, 2001.
8. Jeremy Harmer «How to teach English».

Уразова Мадина
(Талдыкорган, Казахстан)

ВЛИЯНИЕ ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИИ НА ПСИХИКУ ЧЕЛОВЕКА В ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Современный период развития общества характеризуется сильным влиянием на него компьютерных технологий, которые проникают во все сферы человеческой деятельности, обеспечивают распространение информационных потоков в обществе, образуя глобальное информационное пространство. Неотъемлемой и важной частью этих процессов является компьютеризация образования.

В настоящее время в Казахстане идет становление новой системы образования, ориентированного на вхождение в мировое информационно-образовательное пространство. Этот процесс сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике учебно-воспитательного процесса, связанными с внесением корректив в содержание технологий обучения, которые должны быть адекватны современным техническим возможностям, и способствовать гармоничному вхождению ребенка в информационное общество. Компьютерные технологии призваны стать не дополнительным «довеском» в обучении, а неотъемлемой частью целостного образовательного процесса, значительно повышающей его эффективность.

Изучение психологических и социальных аспектов взаимодействия человека и компьютера, а также поиск эффективных методов применения информационных технологий приобретают в настоящее время особую актуальность. Применения компьютеров в повседневной жизни имеет как положительные, так и отрицательные стороны.

Среди психологических особенностей людей, имеющих многолетний контакт с компьютером, выделяют упорство, настойчивость в достижении целей, независимость, склонность к принятию решений на основании собственных критериев, пренебрежение социальными нормами, склонность к творческой деятельности, предпочтение процесса работы получению результата, а также интровертированность, погруженность в собственные переживания, холодность и не эмоциональность в общении, склонность к конфликтам, эгоцентризм, недостаток ответственности [1].

Особое значение в жизни человечества в настоящее время отводится Интернет–технологиям. Интернет превратился в предмет интегративных междисциплинарных исследований, в проведении которых объединены усилия специалистов в таких областях гуманитарного знания, как психология, социология, теория коммуникативных процессов, политология, лингвистика, педагогика, культурология и др. Интернет–технологии рассматриваются как средство общения и как способ получения информации. Специфика общения посредством Интернета состоит в его

анонимности, возможности «проигрывания» разных ролей и экспериментирования с собственной идентичностью. «Игры с идентичностью», появление множества самопрезентаций у одного субъекта -- виртуальный аналог множественной личности. К числу основных мотивов, побуждающих пользователей обращаться к Интернету относятся: деловые, познавательные, коммуникативные, рекреационные и игровые, потребность ощущать себя членом какой-то группы, а также мотивы, сотрудничества, самореализации и самоутверждения [2].

В последние годы термин «информационные технологии» часто выступает синонимом термина «компьютерные технологии», так как все информационные технологии в настоящее время так или иначе связаны с применением компьютера. Однако, термин «информационные технологии» намного шире и включает в себя «компьютерные технологии» в качестве составляющей. При этом, информационные технологии, основанные на использование современных компьютерных и сетевых средств, образуют термин «Современные информационные технологии».

Под средствами современных информационных и коммуникационных технологий понимает программные, программно-аппаратные и технические средства, а так же устройства, функционирующие на базе микропроцессорной, вычислительной техники, а также современных средств и систем транслирования информации, информационного обмена, обеспечивающие операции по сбору, продуцированию, накоплению, хранению, обработке, передаче информации и возможность доступа к информационным ресурсам компьютерных сетей (в том числе глобальных). К средствам современных информационных и коммуникационных технологий относятся ЭВМ, ПЭВМ, комплекты терминального оборудования для ЭВМ всех классов, локальные вычислительные сети, устройства ввода-вывода информации, средства ввода и манипулирования текстовой и графической информацией, средства архивного хранения больших объемов информации и другое периферийное оборудование современных ЭВМ; устройства для преобразования данных из графической или звуковой формы представления данных в цифровую и обратно; средства и устройства манипулирования аудиовизуальной информацией; системы искусственного интеллекта; системы машинной графики, программные комплексы и др.; современные средства связи, обеспечивающие информационное взаимодействие пользователей как на локальном уровне, так и глобальном.

По мнению специалистов в управлении образованием для реализации современных информационных технологий требуется:

- создать технологические условия, аппаратные и программные средства, телекоммуникационные системы, обеспечивающие нормальное функционирование сферы образования;
- обеспечить первоочередное развитие опережающего производства информации и знаний;
- подготовить квалифицированные кадры;
- реализовать комплексное внедрение информационных технологий в сферу производства, управления, образования, науки, культуры, транспорта, энергетики и др.

Вместе с тем интернет технологии в своем общечеловеческом распространении, приносящая «на дом» каждому огромные информационные потоки со всего мира, во-первых, отчасти разрушает существующую в голове каждого системную картину мира, построенную по традиционным канонам,и, с другой стороны, является эффективнейшим средством манипуляции сознаниеммиллионов людей. Интернет технология становится важнейшим средствомполитического процесса, информирования или обмана подавляющей части населения, управления его электоральным выбором, потребительским спросом и т. п.

Необходимо отметить, что в эпоху интернте технологии, с одной стороны, человек становится гораздо болееоснащенным техническими средствами получения и отправления социально и культурно значимой информации, с другой стороны, – компьютер функционально начинает все чаще заменять человека, т. е. превращается своеобразный вариант робота, исполняющего вместо человека определенные действия, в том числе и в сфере интеллектуальной деятельности. В этой связи возникает проблема гуманизации современной интернет технологии, насыщения ее ценностно и культурно значимым содержанием, органичного сопряжения ее с гуманистическими установками культуры, как прошлого, так и настоящего.

Таким образом, перед нами противоречивый процесс, с одной стороны, массовизации культуры и ее распространения в общечеловеческих масштабах, а с другой, – культурной индивидуализации, замыкания человека пред экраном телевизора или компьютера, его самоизоляции от культурных контактов, перехода в режим преимущественного приема информации.

Использованная литература:

1. Андреев, А. А. Введение в Интернет-образование: учеб. пособие / А. А. Андреев. – М.: Логос, 2003. – 73 с.
2. Арестова О.Н. Мотивация мыслительной деятельности в условиях применения компьютера // материалы диссертации. Москва

Айгуль Мименбаева, Мадина Алдашова,
Айман Рахимжанова
(Астана, Казахстан)

ПОВЫШЕНИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ОБРАБОТКИ ИНФОРМАЦИИ НА БАЗЕ СОЗДАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ КЛАСТЕРОВ

Распараллеливание процессов обработки информации является кардинальным направлением повышения производительности компьютеров. Последнее необходимо для решения сложных задач, требующих обработки больших объемов информации, использования мультимедийных технологий.

Как известно, компьютерные кластеры (далее просто кластеры) на промышленной основе не выпускаются, в Республике практически отсутствуют, но в тоже время могут быть созданы на базе объединения даже простых коммерческих компьютеров, без использования эксклюзивных компонентов. Однако возникает вопрос: какие принципы построения использовать при этом, какова технология организации и управления совместного

одновременного действия компьютеров, каковы оптимальные параметры, надежность и масса других вопросов сочетания свойств и особенностей аппаратного, программного обеспечения.

Представляется целесообразным разработать и использовать кластеры на базе стандартных недорогих компьютеров. Заманчивым при этом является то, что для создания кластеров используются не рабочие станции, не специальные, а простые коммерческие компьютеры. При этом, во-первых, распараллеливание процессов обработки информации обеспечит повышение производительности в число раз, близкое к количеству объединенных компьютеров. Во-вторых, кластеры дадут возможность повысить надежность и отказоустойчивость аппаратно-программных комплексов, обработки информации, особенно необходимых при использовании информационно-поисковых, автоматизированных систем, в т.ч. управления технологическими процессами.

Ценность данного направления обусловлена тем, что для кластеров используются не только компьютеры, имеющие стандартные конфигурации, но и то, что они могут быть, как сосредоточены в одном из помещений, так и распределенные в кампусе. Последние вызывают особый интерес, поскольку охватывают вопросы, связанные с работой компьютеров в сети. Число объединенных в кластер компьютеров в нашем случае может составлять от единиц до сотен.

Что касается использования кластеров в целях повышения надежности и отказоустойчивости систем. Известно, что одним из кардинальных способов повышения надежности является резервирование, т.е. введение дополнительного ресурса. Резервирование различают структурное, временное, алгоритмическое, программное и его использование само по себе представляет самостоятельный практический интерес. Ценность использования кластеров в данном случае еще более интересна, т. к позволяет объединить все, или по меньшей мере, большинство указанных методов резервирования, причем обеспечивая режим не замещения, а «горячий» режим. Уточнению подлежат при этом многочисленные вопросы, включая изучение оптимальных моделей и методов оценки количественных параметров и характеристик резервирования, влияние на них самих параметров, режимов работы кластеров.

Практическая ценность использования кластеров не вызывает сомнения, хотя бы потому, что позволяет значительно повысить производительность компьютеров и расширить их функциональные возможности. И еще. Кластеры, тем более, организованные на базе простых коммерческих компьютеров, значительно дешевле очень дорогих и практически не доступных кластеров рабочих станций, суперкомпьютеров, являющихся по сути стратегическими товарами, но в то же время приближающихся по возможностям к последним.

Для подтверждения теоретических аспектов авторами был создан кластер на базе использования трех обычных компьютеров с использованием стандартных процессоров Pentium 4. При этом в основу был положен принцип распараллеливания процессов путем объединения ресурсов в виде мультикомпьютеров, т.е. каждый из которых имеет свою локальную память. Это позволило применить программное обеспечение, значительно более простое, чем то, которое необходимо при создании кластера, работающего на принципах мультипроцессора, т.е. с распределенной памятью.

Кластер был апробирован при решении реальных достаточно сложных задач по обработке информации в различных режимах, в том числе и при введении искусственных отказов в отдельные составные части кластера.

Созданный кластер показал высокую надежность, параметры и характеристики, втрое превышающие отдельных компьютеров, хорошую устойчивость и безотказность в работе и реальные перспективы его широкого совершенствования и использования.

Литература:

1. Крученецкий В.З., Мименбаева А.Б, Леонов А.Ю. Разработка и исследование кластерной системы на базе коммерческих компьютеров. Материалы экспозиции выставки достижений АТУ. Препринт АТУ. Алматы, ноябрь, 2012.
2. Воеводин В.В., Воеводин Вл.В. Параллельные вычисления. СПб.: БХВ-Петербург, 2002. – 608 с.
3. Андреев А.Н., Воеводин Вл.В., Жуматий С.А. Кластеры и суперкомпьютеры – близнецы или братья? Открытые системы, 2000, N5-6. С. 9-14.

Айгуль Мименбаева, Мадина Алдашова
(Астана, Казахстан)

ПОСТРОЕНИЕ ОЦЕНОК ТРУДОЕМКОСТИ КОММУНИКАЦИОННЫХ ОПЕРАЦИЙ ДЛЯ КЛАСТЕРНЫХ СИСТЕМ

Время передачи данных между процессорами определяет коммуникационную составляющую (communication latency) длительности выполнения параллельного алгоритма в многопроцессорной вычислительной системе. Основной набор параметров, описывающих время передачи данных, состоит из следующего ряда величин:

- время начальной подготовки ($t_н$) характеризует длительность подготовки сообщения для передачи, поиска маршрута в сети и т. п.;
- время передачи служебных данных (t_c) между двумя соседними процессорами (т.е. для процессоров, между которыми имеется физический канал передачи данных). К служебным данным может относиться заголовок сообщения, блок данных для обнаружения ошибок передачи и т. п.;
- время передачи одного слова данных по одному каналу передачи данных ($t_к$). Длительность подобной передачи определяется полосой пропускания коммуникационных каналов в сети.

К числу наиболее распространенных методов передачи данных относятся два основных способа коммуникации. Первый из них ориентирован на передачу сообщений (метод передачи сообщений или МПС)как неделимых (атомарных) блоков информации (store-and-forward routing или SFR). При таком подходе процессор, содержащий сообщение для передачи, готовит весь объем данных для передачи, определяет процессор, которому следует направить данные, и запускает операцию пересылки данных. Процессор, которому направлено сообщение, в

первую очередь осуществляет прием полностью всех пересылаемых данных и только затем приступает к пересылке принятого сообщения далее по маршруту. Время пересылки данных $t_{пд}$ для метода передачи сообщения размером m байт по маршруту длиной l определяется выражением:

$$t_{пд} = t_н + (mt_к + t_c)l. \quad (1)$$

Кластер – группа компьютеров, объединенных в локальную вычислительную сеть (ЛВС) и способных работать в качестве единого вычислительного ресурса. Дополнительно предполагается, что для кластера обеспечивается более высокая надежность и эффективность, нежели для ЛВС, и существенно более низкая стоимость в сравнении с другими типами параллельных вычислительных систем (за счет использования типовых аппаратных и программных решений).

Для кластерных вычислительных систем одним из широко применяемых способов построения коммуникационной среды является использование концентраторов (hub) или коммуникаторов (switch) для объединения процессорных узлов кластера в единую вычислительную сеть. В этих случаях топология сети кластера представляет собой полный граф, в котором, однако, имеются определенные ограничения на одновременность выполнения коммуникационных операций. Так, при использовании концентраторов передача данных в каждый текущий момент может выполняться только между двумя процессорными узлами; коммуникаторы могут обеспечивать взаимодействие нескольких непересекающихся пар процессоров.

Другое часто применяемое решение при создании кластеров состоит в использовании метода передачи пакетов (часто реализуемого на основе стека протоколов TCP/IP) в качестве основного способа выполнения коммуникационных операций.

Если выбрать для дальнейшего анализа кластеры данного распространенного типа (топология в виде полного графа, пакетный способ передачи сообщений), то трудоемкость операции коммуникации между двумя процессорными узлами может быть оценена в соответствии с выражением

(модель А)

$$t_{пд}(m) = t_н + m^* t_к + t_c; \quad (2)$$

оценка подобного вида следует из соотношений для метода передачи пакетов при единичной длине пути передачи данных, т.е. при l=1. Отмечая возможность подобного подхода, вместе с этим можно заметить, что в рамках рассматриваемой модели время подготовки данных $t_н$ предполагается постоянным (не зависящим от объема передаваемых данных), время передачи служебных данных t_c не зависит от количества передаваемых пакетов и т.п. Эти предположения не в полной мере соответствуют действительности, и временные оценки, получаемые в результате использования модели, могут не обладать необходимой точностью.

С учетом приведенных замечаний, схема построения временных оценок может быть уточнена; в рамках новой расширенной модели трудоемкость передачи данных между двумя процессорами определяется в соответствии со следующими выражениями (модель В):

$$t_{пд} = \begin{cases} t_{нач_0} + m \cdot t_{нач_1} + (m + V_c) \cdot t_к, & n = 1 \\ t_{нач_0} + (V_{max} - V_c) \cdot t_{нач_1} + (m + V_c \cdot n) \cdot t_к, & n > 1 \end{cases}, \quad (3)$$

где $n = \lceil m/(V_{max} - V_c) \rceil$ есть количество пакетов, на которое разбивается передаваемое сообщение, величина V_{max} определяет максимальный размер пакета, который может быть доставлен в сети (по умолчанию для операционной системы MS Windows в сети Fast Ethernet V_{max}=1500 байт), а V_c есть объем служебных данных в каждом из пересылаемых пакетов (для протокола TCP/IP, ОС Windows 2000 и сети Fast Ethernet V_c=78 байт). Поясним также, что в приведенных соотношениях константа $t_{нач_0}$ характеризует аппаратную составляющую латентности и зависит от параметров используемого сетевого оборудования, значение $t_{нач_1}$ задает время подготовки одного байта данных для передачи по сети. Как результат, величина латентности

$$t_н = t_{нач_0} + \nu \cdot t_{нач_1} \quad (4)$$

увеличивается линейно в зависимости от объема передаваемых данных. При этом предполагается, что подготовка данных для передачи второго и всех последующих пакетов может быть совмещена с пересылкой по сети предшествующих пакетов и латентность, тем самым, не может превышать величины:

$$t_н = t_{нач_0} + (V_{max} - V_c) \cdot t_{нач_1}. \quad (5)$$

Помимо латентности, в предлагаемых выражениях для оценки трудоемкости коммуникационной операции можно уточнить также правило вычисления времени передачи данных

$$(m + V_c \cdot n) \cdot t_к, \quad (6)$$

что позволяет теперь учитывать эффект увеличения объема передаваемых данных при росте числа пересылаемых пакетов за счет добавления служебной информации (заголовков пакетов).

Завершая анализ проблемы построения теоретических оценок трудоемкости коммуникационных операций, следует отметить, что для практического применения перечисленных моделей необходимо выполнить оценку значений параметров используемых соотношений. В этом отношении полезным может оказаться использование и более простых способов вычисления временных затрат на передачу данных – одной из известных схем подобного вида является подход, в котором трудоемкость операции коммуникации между двумя процессорными узлами кластера оценивается в соответствии с выражением:

$$t_{пд}(m) = t_н + mt_к \quad (7)$$

это модель С, предложенная Хокни (the Hockney model).

Для проверки адекватности рассмотренных моделей реальным процессам передачи данных приведены результаты выполненных экспериментов в сети многопроцессорного кластера Казахского агротехнического университета (компьютеры IBM PC Pentium 4 1300 МГц и сеть Fast Etherrnet). При проведении экспериментов для реализации коммуникационных операций использовалась библиотека MPI.

Часть экспериментов была выполнена для оценки параметров моделей:

- значение латентности $t_н$ для моделей А и С определялось как время передачи сообщения нулевой длины;
- величина пропускной способности R оценивалась максимальным значением скорости передачи данных, наблюдавшимся в экспериментах, т.е. величиной

$$R = \max_m (t_{nд}(m)/m),$$

и полагалось $t_к$=1/R ;

- значения величин $t_{нач_0}$ и $t_{нач_1}$ оценивались при помощи линейной аппроксимации времен передачи сообщений размера от 0 до V_{max}.

В ходе экспериментов осуществлялась передача данных между двумя узлами кластера, размер передаваемых сообщений варьировался от 0 до 8 Мб. Для получения более точных оценок выполнение каждой операции осуществлялось многократно (более 100 000 раз), после чего полученные результаты усреднялись. Для иллюстрации ниже приведен результат одного эксперимента, при проведении которого размер передаваемых сообщений изменялся от 2000 до 60 000 байт.

В таблице 1 приводится ряд числовых данных по погрешности рассмотренных моделей трудоемкости коммуникационных операций (величина погрешности дается в виде относительного отклонения от реального времени выполнения операции передачи данных).

Таблица 1. Погрешность моделей трудоемкости операций передачи данных (по результатам вычислительных экспериментов)

Объем сообщения (байт)	Время передачи (мкс)	Погрешимость теоретической оценки времени передачи данных, %		
		Модель А	Модель В	Модель С
2000	495	33,45	7,93	34,80
10000	1184	13,91	1,70	14,48
20000	2055	8,44	0,44	8,77
30000	2874	4,53	-1,87	4,76
40000	3758	4,04	-1,38	4,22
50000	4749	5,91	1,21	6,05
60000	5730	6,97	2,73	7,09

Как можно заметить по результатам проведенных экспериментов, оценки трудоемкости операций передачи данных по модели В имеют меньшую погрешность. Вместе с этим важно отметить, что для предварительного анализа временных затрат на выполнение коммуникационных операций точности модели С может оказаться достаточно.

Литература:

1. Богачев К.Ю. Основы параллельного программирования. М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2003. -270с.
2. Воеводин В.В., Воеводин Вл.В. Параллельные вычисления. СПб.: БХВ-Петербург, 2002.- 210с.
3. Гергель В.П., Стронгин Р.Г. Основы параллельных вычислений для многопроцессорных вычислительных систем. Н. Новгород: Изд-во ННГУ, 2001.- 260с.

Ақгүл Найзағараева
(Астана, Казахстан)

NET ПЛАТФОРМАСЫНДА C# ТІЛІНДЕ ПРОГРАММАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Объекті бағдарланған программалау – қазіргі программалау тілдерінің негізгі технологиясы. Бұл технологияда негізгі мүше объект болып табылады және программаның басқа бөлігінен тәуелсіз, кейбір функционалдық есептерін шешу үшін оның бөліктері де жеткілікті. Соңғы кезде объекті бағдарланған технология негізінде кез келген Windows-қосымшаны немесе Web-қосымшаны құруға арналған жалпы платформа қажет болды. Бұл мәселені Microsoft корпорациясының програмистері шешті және жаңа технологиялар мүмкіндіктері қолданылатын .Net платформасын құрды.

Net Framework платформасы –қолданбалы программаларды құруға және орындауға арналған базалық платформа. Платформа негізгі екі компоненттен тұрады: жалпы тілді орындау ортасы және класстар кітапханасы. Microsoft .Net платформасында жиырмадан астам программалау тілі(C++, Visual Basic, C#, Delphi)қолданылады және кітапханадағы бір тілдің модулі екінші тілге қолдану мүмкіндігі бар.

Ақпараттық жүйелер мамандығының «Программалау технологиясы» курсының объекті бағдарланған программалау бөлімінде C# тілінде программалау негіздері оқытылады. Бұл курстың негізгі мақсаты – объекті бағдарланған программалаудың негізгі принциптерін, технологиясын, құрылымы мен моделдерін оқыту. C# тілінде жазылған программа мәтіндік файл болып табылады және тіл операторларынан, түсініктемелерден тұрады. C# тілі

объекті бағдарланған программалау тілдерінің тобына жатады. Объекті бағдарланған программалау тілдерінің негізгі концепциясы – құрылатын қосымша өзара байланысқан негізгі объектілерден тұрады. Объектілер дегеніміз бірнеше рет қолданылатын программалық модулдерден, яғни байланысқан мәліметтер мен процедуралардан тұрады. Күрделі программалар бірнеше біртипті объектілерді қолдануы мүмкін. Бұл жағдайда әр объект үшін әдістер мен айнымалылар туралы информацияны жазу тиімсіз. Бұл мақсатқа объектілер класы деген түсінік енгізілген. Класс дегеніміз біртипті объектілерге арналған шаблон және объектілі айнымалылар типтері мен әдістерін анықтайтын информациялардан тұрады. Кез келген программалық әрекет класс әдісінің ішінде орындалады. Объектіге бағдарланған программалауда әрекет объектіге хабарларды беру арқылы инициализацияланады. Хабар әрекетті жүзеге асыру үшін сұраулардан тұрады. Хабарға реакция ретінде алушы қабылданған сұрауды қанағаттандыру үшін кейбір әдісті жібереді. Объектіге бағдарланған тәсілдің принциптері:

- Барлық объектілер кластардың экземплярлары болып табылады. Бір кластың барлық объектілері бірдей хабардың жауабына бір ғана әдісті қолданады.
- Мұралау принципі. Кластар қасиеттерін мұралауда және иерархиялық құрылымда ұйымдастырылады. Туынды класс аталымды кластың атрибуттарын мұралайды.
- Полиморфизм принципі. Объектілер тек өзіне лайықты түрдегі бір ғана хабарға жауап береді.

Объектіге бағдарланған тәсілдің негізгі идеялары келесі ережелерге тіреледі:

-программа кейбір нақты процестің, дүниенің нақты бөлігінің моделі болып табылады;

-нақты дүниенің немесе оның бөлігінің моделі объектілердің бір-бірімен өзара әсерінің жиынтығы сияқты сипатталанады;

-объектінің күйін анықтайтын шамалардың параметрінің жиынтығымен және объект орындайтын операциялардың (әрекеттердің) жиынтығымен сипатталынады;

-объектілердің арасындағы өзара әсер бір объектіден екіншіге арнайы хабарды жіберумен жүзеге асырылады;

-объектімен алынған хабар белгілі әрекетті орындауды талап етеді, мысалы, объектінің күйін өзгерту;

- параметрлердің бір ғана жиынтығымен орындауға қабілетті объектілер бір типті объектілер болып табылады.

Программалау тілінің көз қарасына қарай объектілер класын деректің типіндей, ол жеке объектіні осы типтің дерегіндей қарауға болады. Сонымен, объектіге бағдарланған тәсілмен программаны дайындағанда программада қолданылған объектілердің кластарының анықталуын және олардың сипаттамасын құруды, содан кейін объектілерге қажетті экземплярлардың жасалуын және олардың арасындағы өзара әсерді анықтауды болжайды.

Объектілер және кластар үшін кіру ережелері :

- Private ретінде хабарланған элементтер функция-мүшелерге, кластың өрістеріне және туынды кластардың функция-мүшелеріне кіре алады.

- Public ретінде хабарланған элементтер кез-келген функцияларға кіре алады.

- Ашық (public) базалық класс ретінде қолданған кезде, оның ашық элементтері туынды класының ашық элементі болады, ал қорғалған (protected) элементтері-туынды класының қорғалған элементтері болады.

- Жабық (private) класс базалық класс ретінде қолданылған, және оның қорғалатын элементтері.

Net платформасында C# тілінде программалау технологиясын тестілеу программасын құру қосымшасымен қарастырамыз. Қосымша негізгі мына модульдерден тұрады: мұқабалық форма, тіркелу, тестілеу бөлімі, бағалау бөлімі.

Тестілеу бөліміне дейін студент немесе қолданушы жеке мәліметтерін енгізеді. Тіркелу модулінің коды:

```
public string[] name =new string[5];
public string fam;
public string kurs;
public string specialnost;
private void button1_Click(object sender, EventArgs e)
{name[0] = "exam_pascal.xml"; name[4] = textBox1.Text;
name[1] = textBox2.Text; name[2] = textBox3.Text;
name[3] = textBox4.Text;
Form3 f3 = new Form3(name); f3.Show(this); this.Hide(); }
private void textBox4_TextChanged(object sender, EventArgs e)
{if ((textBox1.Text != "") && (textBox2.Text != "") && (textBox3.Text != "") && (textBox4.Text != "")) button1.Enabled =
true;
else button1.Enabled = false; }
```

Тестілеу модулінің коды:

```
public string[] name = new string[5]; public string[] options ={"30"};
public int sec; public int min;
public int l; RadioButton[] radioButton;
Label[] label; XDocument xdoc; DirectoryInfo di;
IEnumerable<XElement> xel;
string fpt; string fnm;
int[] test; int tv = 0;
int mode = 0; int otv; int right; int nr; int n;
public Form3(string[] args)
{InitializeComponent();
radioButton = new RadioButton[4]; label = new Label[4];
name = args; for (int i = 0; i < 4; i++)
{radioButton[i] = new System.Windows.Forms.RadioButton();
radioButton[i].Location = new System.Drawing.Point(135, 20+i*16);
radioButton[i].Name = "radioButton"+i.ToString();
radioButton[i].Size = new System.Drawing.Size(14, 13);
radioButton[i].Visible = false;
```

```
radioButton[i].Click += new System.EventHandler(this.radioButton1_Click);
radioButton[i].Parent = this;
label[i] = new System.Windows.Forms.Label(); label[i].AutoSize = true;
label[i].Font = new System.Drawing.Font("Microsoft Sans Serif", 9.75F, System.Drawing.FontStyle.Regular,
System.Drawing.GraphicsUnit.Point, ((byte)(204)));
label[i].Location = new System.Drawing.Point(155, 20 + i*16);
label[i].MaximumSize = new System.Drawing.Size(400, 0);
label[i].Name = "label" + i.ToString();
label[i].Size = new System.Drawing.Size(45, 16);
radioButton[i].Visible = false;
label[i].Parent = this;} radioButton5.Checked = true;
if (args.Length > 0)
{if (args[0].IndexOf(":") == -1)
{di = new DirectoryInfo(Environment.GetFolderPath(Environment.SpecialFolder.ApplicationData));
fpt = di.FullName + "\\"; fnm = args[0];}
else{
fpt = args[0].Substring(0, args[0].LastIndexOf("\\") + 1);
fnm = args[0].Substring(args[0].LastIndexOf("\\") + 1);
}}else
{label1.ForeColor = Color.DarkRed;
label1.Text = "Тест файлының аты көрсетілмеген!";
mode = 2; return; }
try{
xdoc = XDocument.Load(fpt + fnm); xel = xdoc.Elements();
label1.Text = xel.Elements("info").ElementAt(0).Value;
n = xel.Elements("queries").Elements().Count();
test = new int[n];
Boolean[] b; b = new Boolean[n];
for (int i = 0; i < n; i++)
{b[i] = false;}
Random rnd = new Random();
int r;
for (int i = 0; i < n; i++)
{do r = rnd.Next(n);
while (b[r] == true);
test[i] = r; b[r] = true;}
mode = 0; tv = 0;}
catch (Exception aException)
{label1.ForeColor = Color.DarkRed; label1.Text = aException.Message;
mode = 2; return; }}
private void button1_Click(object sender, EventArgs e)
{
{switch (mode)
{case 0:
qw(test[tv]); tv++; mode = 1;
break;
case 1:
if (otv == right) nr++;
if (tv < n)
{qw(test[tv]); tv++;
}else
{for (int j = 0; j < 4; j++)
{label[j].Visible = false; radioButton[j].Visible = false;
}pictureBox1.Visible = false;
ShowResult();mode = 2; }
break;
}}}
private void qw(int i)
{ int j;
for (j= 0; j < 4; j++)
{label[j].Visible = false; radioButton[j].Visible = false;}
radioButton5.Checked = true; label1.Text = xel.Elements("queries").Elements().ElementAt(i).Element("q").Value;
right = System.Convert.ToInt32(xel.Elements("queries").Elements().ElementAt(i).Element
("q").Attribute("right").Value);
string src = xel.Elements("queries").Elements().ElementAt(i).Element
("q").Attribute("src").Value;
if (src.Length != 0)
{try
{pictureBox1.Image = new Bitmap(fpath + src);
pictureBox1.Visible = true;
radioButton[0].Top = pictureBox1.Bottom + 16;
```

```
label[0].Top = radioButton[0].Top – 3;
}catch
{if (pictureBox1.Visible)
pictureBox1.Visible = false; radioButton[0].Top = label1.Bottom + 10;
label[0].Top = radioButton[0].Top – 3;}
}else
{pictureBox1.Visible = false; radioButton[0].Top = label1.Bottom + 10;
label[0].Top = radioButton[0].Top – 3;} j = 0;
foreach (XElement a in xel.Elements("queries").Elements().ElementAt(i).Element("as").Elements())
{label[j].Text = a.Value; label[j].Visible = true;
radioButton[j].Visible = true;
if (j != 0)
{radioButton[j].Top = label[j – 1].Bottom + 10;
label[j].Top = radioButton[j].Top – 3;
}j++;
}button1.Enabled = false; }
private void radioButton1_Click(object sender, EventArgs e)
{if ((RadioButton)sender == radioButton[0]) otv = 1;
if ((RadioButton)sender == radioButton[1]) otv = 2;
if ((RadioButton)sender == radioButton[2]) otv = 3;
if ((RadioButton)sender == radioButton[3]) otv = 4;
button1.Enabled = true;}
```

Тестілеу нәтижесі бөлімінің коды:

```
private void ShowResult()
{int k; int i;int p = 0;k = xel.Elements("levels").Elements().Count();
for (i = 0; i < k-1; i++)
{p = System.Convert.ToInt32(xel.Elements("levels").Elements().ElementAt
(i).Attribute("p").Value);
if (nr >= p)
break;}
label3.Text ="Всего вопросов: " + n.ToString() + "\n" +
"Правильных ответов: " + nr.ToString() + "\n" + "Оценка: " + xel.Elements("levels").Elements().ElementAt(i).Value;
label5.Text = "Aty "+name[4]; label6.Text = "Teгi "+name[1];
label2.Text = "Курс " +name[2]; label7.Text = "Мамандық" +name[3];
}
private void Form3_Load(object sender, EventArgs e)
{sec = 0; min = 0;
timer1.Enabled = true;
l = 0; }
private void updatelabel()
{label4.Text = " Время: " + min.ToString() + "мин " + sec.ToString() + "сек";
}
private void timer1_Tick(object sender, EventArgs e)
{if (sec == 60) { sec = 0; min++; }
sec++; if (min == 30)
{timer1.Enabled = false; Form4 form4 = new Form4();
form4.Show(this); this.Hide();}
else updatelabel(); }
}
```

Қорыта айтқанда, Net платформасында C# тілінде программалау технологиясының ерекшелігі – кез келген программаны, яғни Windows- қосымша, Web-қосымша, мәліметтер қорымен жұмыс істеуге арналған қосымшаларды құру мүмкіндігі. Екінші ерекшелігі, файлдар мен программаларды қорғау деңгейінің жоғарылығы: басқарушы кодтарда программаның орындалу тәсілі және файлдық жүйе туралы ақпарат болмайды. Бұл технологияны меңгерген студент немесе қолданушы жоғары деңгейлі қолданбалы программалар құрады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Фаронов В. Создание приложений с помощью C#. -М.:Эксмо, 2008,576с.
2. Абрамян М. Visual C# на примерах. -БХБ-Петербург, 2008 ,375с.
3. Культин Н. Microsoft Visual C# в задачах и примерах. –СПб.: БХБ-Петербург, 2009 ,320с.

А.Х. Рахимжанова, Г.Ф. Нурбекова
(Астана, Казахстан)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ЖҮЙЕЛЕРІ

Білім беру порталының көмегімен бірыңғай оқу қауымдастығына оқушылар мен оқытушылар бірігеді, курс мазмұнын басқару мүмкіндігі, оқуды жобалауы, қолдауы және бақылауы бар оқуды басқаруға жаңаша көзқарас қалыптасады.

Қашықтықтан оқыту жүйесін құрастыруға көмек көрсететін бағдарламалық өнімдерді сипаттау үшін келесі терминдер қолданылады:

LMS (Learning Management System) – оқытуды басқару жүйесі;

ҚОЖ (қашықтықтан оқыту жүйесі) – LMS терминінің ресейлік аналогы (кең мағынада қолданыла алады – қашықтықтан оқыту бойынша қызмет көрсету жөнінде аппараты-бағдарламалық және онымен байланысты ұйымдастырушылық кешен іспетті);

Learning Portal (E-learning Portal) – оқу порталы (корпоративті немесе жұрт алдындағы веб-сайт). Корпоративті сайт корпоративті білім алу мүмкіндіктеріне қол жеткізуге, оның ішінде LMS арқылы, рұқсат етеді. Оқу бағдарламаларына қол жеткізуге рұқсат беретін қалың жұртқа арналған ашық сайт болуы мүмкін.

Жылдар бойы мультимедиялы CD-ROM дискілерінде ұсынылған дәстүрлі компьютерлік оқыту электронды оқыту формасында басым түрі болды. Соңғы жылдары жағдай E-learning технологияның еншісіне ауыса бастады.

Қазақстан Республикасында қашықтықтан оқыту жүйелерінің кең тараған түрлері мыналар:

1. «Прометей»;
2. «Моодус» (Moodle);
3. Microsoft Learning Gateway;
5. «WebProfessor» және т.б.

“Прометей” қашықтықтан оқыту жүйесі – бұл бағдарламалық қабық, қашықтықтан оқытуға және Интернет желісінде тыңдаушыларды тестілеуге, сондай-ақ, виртуалды оқы мекемесінің қызметін басқаруға арналған. Білімнің кез келген саласы бойынша кез келген деңгейде (орта білім беру, жоғары оқу орны, аспиратура, біліктілікті арттыру курстары, кез келген арнайы курстар) оқытудың толық айналымын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

“Прометей” қашықтықтан оқыту жүйесін келесі дүниелер үшін қолдануға болады:

1. іштей, сырттай білім беру және экстернат шеңберінде тыңдармандарды оқыту;
2. ішкі корпоративті оқыту мен қызметшілерді сынақтан өткізуді ұйымдастыру.

Жүйенің ерекше қасиеттері ретінде жүйенің Қазақстан Республикасындағы білім беру үрдісінің спецификасын ескеретіндігін айтуға болады. Сонымен қатар, жүйенің тағы бір өзгешелігі – қатынастар нарығында (баға/қызметтілік, жедел техникалық қолдау, тұтынушылар санының шектелмеуі, интуитивті түсінікті интерфейс, қызмет етудегі жеңілдік) үздік болуы.

“Прометей” қашықтықтан оқыту жүйесі Интранет арналары мен Интернет арқылы қашықтықтан ақпаратты жібереді және алмасады. Тасымалдаушы іспетті оқытушының жарым-жартылай немесе толық болмаған уақытта заманауи технологиялар жоғары сапалы білім беру қызметтерін көрсетеді.

Модульді объектіге бағытталған оқу ортасы(Моодус) – оқу және әдістемелік материалдарды құрыстыру және Интернет/Интранет желілерінде орналастыруға, осының негізінде оқу үрдісін ұйымдастыруға арналған бағдарламалық орта. Жүйе қашықтықтан оқыту курстары мен web-сайттарын Moodle арналған ашық еркін таратылатын бағдарламалық қамтамасыз ету пакетінің базасы негізінде қалыптастырылған.

Жоғары оқу орындарында қашықтықтан оқыту жүйелерін қолданудың мынадай тиімді жақтарын атап өтуге болады:

- “Моодус” қашықтықтан оқыту жүйесі заманауи педагогиканың жетістіктері ескеріліп (оқушылар арасындағы әрекеттестікке көңіл бөлу, талқылау) жобаланған;
- оқытушы web-интервейсінде түрлі тестілерде көп рет қолдануға арналған сұрақтарды қамтыған мәліметтер базасын жасай алады;
- тестілер автоматты түрде бағаланады (және сауалдық “құны” ауысқан жағдайда қайта бағалана алады);
- сауалдардың түрлілігі қолдау табады: иә/жоқ, біреуін таңдау, бірнешеуін таңдау, ашық формадағы сұрақ, сәйкес келуі және т.б.;
- студент кез келген сәтте өз қызметінің нәтижесін көре алады;
- білім беру бағдарламасы, нақты курс деңгейінде жекелеген білім беру траекториясын құру үшін саймандар ұсынады;
- жүйе иілгіш құрылғыларының арқасында белгілі оқу мекемесінің ерекшеліктеріне жеңіл бейімделеді.[26]

Microsoft Learning Gateway.

Microsoft Learning Gateway (MLG) бүкіл оқу үрдісін кешенді автоматизациялау мәселесінің шешімі іспетті. Ол келесі талаптарды қанағаттандырады:

1. кешенділік, яғни оқытудың барлық кезеңдерін және оқу үрдісінің барлық қатысушыларын (оқушылар, оқытушылар және ата-аналар(жетекшілер) қамтиды;
2. даяр болу, яғни оқу мекемесінің сұраныстарына бейімді болу, ол құрылғыларды өзгерту көмегімен де, қосымша компоненттердің көмегімен де іске асуы мүмкін;
3. оқушылар мен оқытушыларға арналған пайдаланушының қарапайым және түсінікті интерфейсі;
4. форум, шапшаң хат алмасу жүйесі (Instant Messaging), аудио- және бейне конференциялар арқылы студент пен оқытушы арасындағы қарым-қатынас нұсқаларының ең үлкен санын ұсыну.
5. оқушының үлгерімін бақылауын мүдделес жаққа (ата-ана немесе жетекшілер) ұсыну.

MLG оқу үрдісін автоматизациялаудың кешенді жүйесін ұйымдастыру үшін Microsoft-тың бірнеше өнімдерінің функционалын біртұтас қылады, ол оқушыларға, оқытушылар мен ата-анарға (жетекші) ақпарат пен қызмет көрсетулерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

«WebProfessor»

“Tamos Business Solutions” (TBS) ЖШС компаниясымен ұсынылған қашықтықтан оқытудың оқу үрдісін ұйымдастыру мәселесінің шешімі (кейс технологиясы) Tamos Development Ltd қазақстандық компаниясының WebProfessor бағдарламалық өніміне негізделген.

WebProfessor бағдарламалық өнімі “Қашықтықтан оқытудың техникалық және бағдарламалық құралдары. Жалпы техникалық талаптар” 34.016.– 2004 Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарттарына сәйкес келеді және студенттерге оқу-әдістемелік және оқу-әкімшілік ақпаратты қамтыған беттері бар, білім беру ұйымы (оқытушылар) мен студенттердің арасында екі жақты байланыспен қамтамасыз ететін білім беру порталы (веб-сайт) болып табылады.

WebProfessor қашықтықтан оқытуды жоғары оқу орнының жергілікті желісінде, сонымен қатар Интернетте өткізуге мүмкіндік береді. Жергілікті желілерде жүйе іштей оқып жатқан студенттерді оқытуға және тестілеуге қолданылады.

Қазақстан университеттерінде оқу процесін қолдау үшін кредиттік технология бойынша оқытудың «PLATONUS» автоматтандырылған жүйесі орнатылған. Жүйе университеттің әр қызметкері мен студентіне жеке виртуалды кабинет береді.

Өзінің логині мен паролін пайдаланып, студент академиялық күнтізбеде көрсетілген тіркеу кезеңі бойы пәндерге жазылады. Пән силлабустарымен, оқытушылардың жеке сараптамаларымен және таңдаған мамандығы бойынша типтік оқу жоспарымен танысып, студент жеке виртуалды кабинетте пәндер мен оқытушыны таңдауына болады.

Бұл жүйеде мемлекеттік стандарттарға сәйкес, қашықтықтан оқытудың кейс технологиясы үшін барлық функциялары жүзеге асады. Жүйе тапсырушының тілегімен қосымша модульдермен жабдықталуы мүмкін.

Білім беру порталын құруға білім беру порталын даярлау және орнату, сондай-ақ, жүйені енгізу жатады.

Педагогикалық жоғары оқу орнындағы қашықтықтан оқытуды ұйымдастыру үшін осы немесе өзге жүйені таңдау жүйенің ұсынылған мүмкіндіктерімен реттеледі. Барлық бағдарламалық қабықтар мультимедиялы ресурстар, электронды оқулықтар, виртуалды зертханалар ұйымдастыруға, форумдарда, телеконференцияларда қарым-қатынас орнатуға, білім беру субъектілерінің телекоммуникациялық жобалық қызметін ұйымдастыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл студент-педагогтерді оқыту үшін өте маңызды.

Әдебиеттер:

1. Д.Ш. Матрос, Д.М. Полев, Н.Н. Мельникова. Управление качеством образования на основе новых информационных технологий; М:; 2001; 30-33 б.
2. Под ред. Е.С. Полат. Дистанционное обучение: Учебное пособие для вузов.– М., 2008

А.Х. Рахимжанова, Г.Ф. Нурбекова
(Астана, Казахстан)

ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Қашықтықтан оқытудың маңыздылығы – білім берудің біртұтас ақпараттық жүйесін құру арқылы студенттердің білім деңгейін көтеру. Сонымен қатар әлемдік ақпарат кеңістігіне жол ашып, оқушылардың ғылыми және шығармашылық ізденістерін арттырып, білікті маман дайындап, оны өз игілігімізге жарата білсек, ұтар тұсымыз да сол болмақ. Бүгінде, информация өңдеу мен халықаралық деңгейде еңбек түрлерін бөлу әлемдік экономиканың ең негізгі ерекшеліктері болып отырған кезде, білім алу кез келген маманның жеке және кәсіби табысының негізгі көзі болып қала береді. Білімнің адамның жұмысқа түру мен өмір сүру деңгейіне тигізетін әсері бұрынғыға қарағанда анағұрлым күшейе бастады. Әрине, білімге қойылатын талаптар да өзгеріске ұшырады: әрбір жанның негізгі білімі мен оның тұрақты жаңарып отыруымен қатар қазіргі маман информациялық қорларды табысты пайдаланып, заң және экономика негіздерін де игеруі тиіс. Қазіргі мамандардан шығармашылық тұрғыдан ойлай білуі, соның негізінде шешім қабылдауы және өмір бойы оқып үйренуі талап етіледі.

Функциональдық дайындау тұжырымдамасынан жеке тұлғаны дамыту тұжырымдамасына ауысу. Бұл ауысудың негізі тек приоритеттер ауысуы ғана емес, мұнда мамандарды мемлекеттік тапсырыс бойынша дайындаудан жеке тұлғаның талаптарын қанағаттандыруға көшу жүзеге асырылады. Жаңа тұжырымдама әрбір нақты адамның өз мүмкіндіктерін есепке ала отырып, соны іс жүзінде көрсету мен жетілдіру арқылы білім беруді жекелеп жүргізудің сипат алғанын көрсетеді. Бұл оқушылардың және мұғалімдердің өздерінің әртүрлі жеке мүмкіндіктеріне сәйкес алуан түрлі білім беру бағдарламаларын жасау арқылы іске асырылады. Білім беруді жетілдірудің осы бағытындағы маңызды фактор болып оқушылардың қазіргі және болашақта қолданылатын информациялық коммуникациялық технологияларды (ИКТ) пайдалану арқылы оқуға деген өз ынтасын (мүмкіндігін), өздерінің жеке басының когнитивті іс-әрекет жасауға икемділігін қалыптастыру ісі саналады.

Қазіргі кезде адамзат дамуының ерекше артықшылығы-ақпараттық өркениетке көшу, адамдардың интеллектуалдық мүмкіндіктерін арттыратын есептеуіш техника мен ақпараттық технологиялардың жедел дамуы болып табылады.

Қоғамды ақпараттандыру Қазақстан дамуының маңызды бағыттарының бірі болып саналады. Біздің еліміздегі үздіксіз білім беруді қарастыратын болсақ (орта мектеп-жоғарғы оқу орны-білім жетілдіру институты-мамандарды қайта даярлау), осы сатылардың барлығында ақпараттандырудың әсерін көруге болады. Оның мақсаты - эффекттивтілікті радикалды және мамандарды даярлау сапасын дамыған елдердің деңгейіне көтеру.

Осы үрдісте келесі элементтер ерекше маңызды болды:

- техникалық құралдармен оқытудың педагогикалық әдістерінің приоритеттілігі,
- алгоритмдік білім мен ойлау стилінің өсуі;
- студенттердің информатика мен есептеуіш техника құралдарын меңгеру және қажеттеріне қарай жаңа ақпараттық технологияларды қолдану қабілеттіліктерін қалыптастыруы саналады.

Осының барлығы жеке тұлғаның ақпараттық мәдениет деңгейінің жоғарылауы мен дамуына әсер етуі керек. Осы тұрғыда үш деңгейді ерекшелеп көрсетуге болады: жалпы, кәсіби және жоғарғы логикалық. Адамдардың ақпараттық мәдениеті олардың еңбек қызметін анықтаушы факторы болып табылады. Акпараттык қоғамға, қозғалысқа қарай оның рөлі арта түседі. Ақпарат бағалылығы да арта түседі. Адамның ақпараттық мәдениетінің қалыптасуы – оның күнделікті тіршілігіндегі білім, біліктерімен өз білімІн жетілдіру кезінде жүзеге асады. Бұл – басқарылмайтын үрдіс. Әйтсе де, оның құрылымын анықтап, оқыту және тәрбие жүйесімен жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетін бағытталған түрде дамыту кезінде күшейтуге, ұйымдастыруға болады. Тәжірибе көрсеткендей, оқытудың компьютерлік технологиясын келесі әдістерді қолдану аркылы жүзеге асыруға әсер етеді:

- Ақпараттық әдіс, үйренушінің танымдық қызметін;

• Компьютерлік модельдеу әдісі, мәліметтер базасы мен білімді, гипермәтіндерді қолдану арқылы білім алушының танымдық қызметін жүзеге асыру;

• Автоматты оқыту және білімді бақылау әдісі, математикалық және логика-лингвистикалық модельдерді қолдануға негізделген, танымдық кызметті дамытады;

• Автоматтандырылған оқыту және білімді бағалау әдісі, автоматтандырылған оқыту жүйелерін, тестілеу жүйелері мен мультимедианы қолдануға негізделген, танымдық қызметті дамытады;

• Ойындық әдіс, компьютерлік, іскерлік ойындарды, эксперттік жүйелерді қолдануға негізделген танымдык қызметті дамытады.

Білім беруде ақпараттық технологияларды сәтті тарату, сауатты қолдану және интенсивті дамыту бірнеше факторларға байланысты екендігі анықталды:

• Техникалық (компьютерлік) база жағдайы;

• Ақпараттык жоне компьютерлік аймағындағы маман-оқытушылардың кәсіби дайындық деңгейі;

• Басқа пән окытушыларының компьютерлік сауаттылығы және ақпараттық мәдениет дәрежесі;

• Нақты аймақтағы ақпараттық технологияны дамыту тенденцияларына оқу жоспары мен бағдарламалар мазмұндарының сәйкес келуі.

Қазіргі қойылатын талапка сай жаңа технологиялар – берілетін білім деңгейінің кенейтілуінің және студенттердің білім дәрежесінің артуын талап етін отыр.

Әсіресе қашықтықтан оқыту технологиясы білім берудің ортасында тұратын оқыту жүйесін құру мүмкіндігін береді. Бұл жүйеде оқытушы студенттің жұмыстарын, жеке қызығушылықтары мен сұраныстарын ескереді. Білім беру жүйесінің ортасында студент тұратынын ескерсек, оқыту жүйесі тұтасымен өзгереді. Оқытушы студентке арналған өзіндік жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдануда оқытушының рөлі арта түседі және өзгереді. Осымен байланысты қашықтықтан оқыту технологиясын қолданып жүргізілетін білім беру сапасын бақылауды дүрыс жүргізу және жүзеге асыру мәселесі туындайды.

Оқу курстарының сапасы мен құрылымы қашықтан оқыту мен дәстүрлі оқытуда бірдей немесе кейбір жағдайларда қашықтан оқыту сапасы жоғары болғанын тәжрибелер дәлелдеп отыр. Дәстүрлі оқыту орталарына қарағанда жаңа электрондық технология оқушыны оқу процесіне белсенді қатыстырып қана қоймайды, сонымен қатар осы процесті басқаруға рұқсат етеді. Дыбыстың, қимылдың, образдың және мәтіннің интеграциясы жаңа, мүмкіндіктері мол, әдеттен тыс оқу ортасын қалыптастырады, оның даму барысында оқу процесіне қатысатын оқушы саны да арта береді. Қашықтан оқыту жүйесінде қоданылатын бағдарламалер мен ақпаратты жеткізу жүйесінгің инетрактивтік мүмкіндіктері, көптеген дәстүрлі оқу орталарында мүмкін болмайтын кері байланыс орнататын және икемдеп отырады, тұрақты көмек пен сұхбатты қамтамасыз етеді. Қазіргі заманғы компьютерлік телекоммуникация білім және түрлі оқулық ақпарат беруде, дәстүрлі оқу құраладарымен бірдей, ал кейде одан да әсерлі.

Әдебиеттер:

1. Под ред. Е.С. Полат. Дистанционное обучение: Учебное пособие для вузов.– М., 2008
2. Демкин В.П., Можаева Г.В. Технологии дистанционного обучения. – Томск, 2002.

Антон Слободян
(Харьков, Украина)

ПРИМЕНЕНИЕ БЕСПРОВОДНЫХ СЕНСОРНЫХ СЕТЕЙ ОСНОВАННЫХ НА ТЕХНОЛОГИИ ZIGBEE В СФЕРЕ АВТОМАТИЗАЦИИ ЗДАНИЙ

Беспроводные сенсорные сети получили большое развитие в последнее время. Такие сети, состоящие из множества миниатюрных узлов, оснащенных маломощным приемо-передатчиком, микропроцессором и сенсором, могут связать воедино глобальные компьютерные сети и физический мир. Концепция беспроводных сенсорных сетей привлекает внимание многих ученых, исследовательских институтов и коммерческих организаций, что обеспечило большой поток научных работ по данной тематике.

Большой интерес к изучению таких систем обусловлен широкими возможностями применения сенсорных сетей. Беспроводные сенсорные сети, в частности, могут использоваться для предсказания отказа оборудования в аэрокосмических системах и автоматизации зданий. Из-за своей способности к самоорганизации, автономности и высокой отказоустойчивости такие сети активно применяются в системах безопасности и военных приложениях. Успешное применение беспроводных сенсорных сетей в медицине для мониторинга здоровья связано с разработкой биологических сенсоров совместимых интегральными схемами сенсорных узлов. Но наибольшее распространение беспроводные сенсорные сети получили в области мониторинга окружающей среды и живых существ.

В статье рассматриваются аспекты автоматизации с внедрением устройств построенных на технологии ZigBee.

Основными областями применения технологии ZigBee являются беспроводные сенсорные сети, автоматизация зданий («Умный дом» и «Интеллектуальное здание»), медицинское оборудование, системы промышленного мониторинга и управления, а также бытовая электроника и «периферия» персональных компьютеров.

Способность к самоорганизации и самовосстановлению, ячеистая (mesh-) топология, защищённость, высокая помехоустойчивость, низкое энергопотребление и отсутствие необходимости получения частотного разрешения делают ZigBee-сеть подходящей основой для беспроводной инфраструктуры систем позиционирования в режиме реального времени (RTLS).

ZigBee удовлетворяет потребность в недорогом, маломощном, дальнем, беспроводном сетевом протоколе передачи данных, оптимизированным для домашней автоматизации. Прежде чем обсуждать особенности протокола ZigBee, полезно понять, почему другие беспроводные сетевые технологии, такие как Wi-Fi и Bluetooth, не соответствуют этой конкретной комбинации требований.

Wi-Fi является очень надежным и повсеместным беспроводным стандартом локальной сети (WLAN), обеспечивающим поддержку передачи голоса, видео и данных в домах, офисах и на открытом пространстве. Для

достижения пропускной способности более 100 мегабит в секунду (Mbps), последняя версия IEEE стандарта 802.11n использует несколько каналов и антенн в частотах 2,4 ГГц и 5 ГГц, в то время как предыдущие версии поддерживают скорость передачи данных от 11 до 54 Mbps, используя только 2,4 ГГц. Достижение высоких скоростей передачи данных на большие расстояния требует значительное количество энергии, и именно поэтому решения на базе Wi-Fi с батарейным питанием, как правило, ограничены устройствами, которые регулярно подзаряжаются и имеют специальные функции для минимизации энергопотребления (в том числе временное отключение). Это делает Wi-Fi менее пригодным для использования в сфере домашней автоматизации, когда многие из устройств прочно крепятся в местах где нет доступа к электричеству, питающихся от батарей, которые не нужно часто менять. В связи с этими ограничениями ведется разработка маломощного стандарта Wi-Fi.

Технология Bluetooth относится к беспроводным персональным сетям (WPAN), основным предназначением которой является возможность соединять вычислительные устройства (ноутбуки, планшеты, мобильные телефоны) с периферийными (устройства ввода, звуковые устройства, и т.д.) и питанием от автономных источников. Чтобы продлить срок службы батареи, большинство устройств Bluetooth ограничены дальностью в 10 метров с максимальной пропускной способностью до 3 Mbps, с поддержкой "спящего режима", которому может потребоваться несколько секунд для восстановления полной работоспособности . Конфигурация WPAN Bluetooth также поддерживает не более семи устройств, сконфигурированных в топологии звезда (где устройства могут общаться друг с другом только через основной узел). Такое сочетание функций делает Bluetooth полностью непригодными для мониторинга и управления энергией дома, где многочисленные устройства должны взаимодействовать друг с другом в реальном времени. Есть, конечно, разнообразие других беспроводных протоколов, таких как Z-Wave, EnOcean, но, в большинстве своем, они обладают недостатками в виде завышенной стоимости, закрытой архитектуры и т.д.

Так же, как Bluetooth, ZigBee относится к личным беспроводным сетям на основе IEEE 802.15 серии стандартов WPAN , но может объединять десятки тысяч устройств, покрывая зону действия в несколько километров. Протокол способен поддерживать пропускную способность (контроль, обработку ошибок и безопасность) до 250 Кбит, что более чем достаточно для управления приложениями.

Стандарт IEEE 802.15.4-2003 определяет два критических сетевых слоя: физический уровень (y1) и канальный уровень (y2). Термин "слой" происходит от 7-уровневой модели взаимодействия открытых систем (OSI), который был создан Международной организацией по стандартизации. Поверх основы на уровнях 1 и 2 ZigBee добавляет протокол сетевого уровня (y3), обеспечивающий автоматическое формирование, самовосстановление сетки межсетевого протокола, что делает ZigBee простой в развертывании и изменении домашней сети (HAN).

Основным преимуществом топологии сети (именно поэтому аналогичная используется в Интернете) является превосходная отказоустойчивость, основанная на способности каждого узла связываться с несколькими другими. Если какой-либо узел не отвечает, будет найден соседний с ним по альтернативному пути. Если есть только два устройства (как это имеет место во многих приложениях управления энергией дома сегодня), топология меняется на простую типа «точка-точка». В дополнение к своей роли в управлении энергией в доме, ZigBee является также основой для RF4CE – стандартом для дистанционного управления домашней развлекательной техники и других систем. Это обещает множество преимуществ по сравнению с существующими техническими решениями для дистанционного управления, включая расширение связей, повышение надежности работы, расширенные возможности и гибкость, совместимость, и ухода от барьера прямой видимости.

Протокол ZigBee изначально был создан в 2005 году и сопровождается некоммерческим объединением ZigBee Alliance (www.zigbee.org). Альянс организует комитеты, рабочие, исследовательские группы и группы с особыми интересами, которые ведут разработку набора протоколов. В дополнение к основному сетевому протоколу, есть несколько конкретных целей, которые преследует Альянс. Одна из тех областей, которая получила значительное внимание в последнее время, является разработка энергетического профиля, или SEP, для домашнего управления энергией.

Smart Energy Profile расширяет набор протоколов ZigBee для определения четырех дополнительных слоев: транспортный, сеансовый, уровень представлений, и прикладной уровень. Эта иерархия идентична той, при которой браузеры взаимодействуют с Web-серверами поверх Интернет-протокола (IP). SEP поддерживает полный спектр управленческих нужд, в том числе: получение сигналов от электросети, нагрузка команд управления, обмен текстовыми сообщениями для дисплеев, синхронизация времени, а также определяет положения безопасности для исключения повреждений, в том числе усиленное шифрование, автоматическую регистрацию сети и т.д.

Беспроводная автоматизированная система управления зданиями обладает многими преимуществами по сравнению с проводными системами. Монтаж беспроводной системы обычно обходится дешевле, и ее архитектура во многих случаях обладает большей совместимостью. Расширение и модернизация АСУЗ требует минимального беспокойства пользователей. Ввод беспроводных систем в эксплуатацию требует меньше времени, так как беспроводные сканирующие инструменты упрощают задачу обнаружения проблем и подтверждения установки. Кроме того, беспроводные технологии требуют меньшего объема сырьевых материалов, включая медь, и менее трудоемки при монтаже.

Литература:

1. Міночкін А.І., Романюк В.А., Жук О.В. Перспективи розвитку сенсорнихмереж // Зв‘язок. – 2008. – № 1. – С. 16 – 22.
2. Романюк В.А., Жук О.В., Сова О.Я. Система управління тактичними сенсорними мережами // Збірник наукових праць ВІТІ НТУУ “КПІ”. – 2008. – № 2. – С. 88 – 97
3. СТО НП «АВОК» 8.2–2008 «Комплекс систем интеллектуализации малоэтажных и коттеджных зданий». М. : ООО ИИП «АВОК-ПРЕСС», 2008.
4. H. Karl and A. Willig. Protocols and Architectures for Wireless Sensor Networks. John Wiley & Sons, May 2005
5. IEEE Std. 802.15.4–2006 (Revision of IEEE Std. 802.15.4–2003). – New York : IEEE, 2006.
6. IEEE Std 802.11–2007 (Revision of IEEE Std 802.11–1999). – New York : IEEE, 2006.

Анастасія Сосніна
(Хмельницький, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОБОТОТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Проблема штучного інтелекту в науці XXI століття охопила широке коло досліджень, пов'язаних зі створенням штучного аналогу інтелекту людини, розробкою так званого «суперінтелекту»; моделюванням окремих функцій і структур психіки; робототехнікою; впливом існуючих та потенційно можливих систем штучного інтелекту на людину та суспільство тощо. Результати досліджень у галузях обчислювальної техніки, кібернетики, синергетики, неврології, психології, лінгвістики, біо- та нанотехнологій дають змогу зробити прогнози на майбутнє стосовно розвитку штучного інтелекту та робототехніки як прикладної науки, що займається розробкою інтелектуальних технічних систем [4].

Ідея штучного інтелекту стрімко поширюється світом, захоплюючи увагу тисячі людей. В різних куточках світу «мешкають» роботи-хірурги (Росія), роботи-офіціанти, вчителі та швейцари (Японія). Серед безлічі цікавих роботів – безпілотний автомобіль Stenly (Стенфордський університет, США), який самостійно проїхав більше, ніж 210 км пустелею Мохава, ставши переможцем конкурсу «Міцний горішок». Компанія iRobot випускає роботів-міношукачів Packbot EOD і роботи-пилососи Roomba [2].

Роботи наразі вміють не лише ходити, долати перешкоди та пересуватись у просторі горизонтально та вертикально. Технологи займаються їх «дозвіллям» («вчать» танцювати, їздити на лижах, грати в футбол, теніс тощо); «виховують» лікарів, робітників в галузях важкої промисловості, військових тощо; «вчать» розпізнавати та синтезувати людську мову, будувати розмову, правилам етикету (потиск рук при зустрічі, посмішка, уклін); займаються питання емоцій (радість, гнів, страх, що виражаються у мові машин та їх рухах). Широкого поширення набули навики у веденні домашнього господарства: прибирання у будинку, прання, догляд за дітьми та домашніми тваринами, приготування їжі, прасування одягу тощо [1].

Робота в галузі штучного інтелекту та створення автоматизованих технічних систем природно мали в Україні теоретичний та прикладний характер. Робота дослідників-прикладників акцентувалась не на технічній складовій ЕОМ, а на масивах пам'яті машини та операціях з цими даними. Це наближувало їх до діяльності теоретиків та уможливлювало перенесення теоретичних надбань на практику, нівелювало початкове розгалуження: кожен окремий дослідник на певному етапі вирішення завдання є водночас і теоретиком, і практиком [2].

Вагомою ланкою в створенні роботів є дослідження, що полягають у розробці та поширенні засобів комп'ютерного розпізнання та синтезу українського мовлення. Це сприяє створенню найбільш досконалих засобів спілкування людини з машиною – за допомогою голосу. Людина подає усні команди – комп'ютер сприймає їх, розпізнає та розуміє. Зворотній процес полягає у синтезі комп'ютером тексту (синтезом мовлення).

Наразі українські дослідники розділяють автоматичне розпізнавання та розуміння мовлення. Відтак розпізнавання передбачає автоматичну обробку мовленнєвого сигналу роботом, результатом якого є послідовність слів. Розуміння є більш узагальненим процесом обробки мовлення, результатом якого є передаваний зміст (виражений через різні послідовності слів). Аналогічно розрізняють простий та осмислений синтез мовлення за текстом. В останньому випадку комп'ютер (штучний інтелект) спершу генерує осмислений текст, що виражає певну думку, а вже потім озвучує (синтезує) його [3].

Причиною уваги до мовлення та його застосування в автоматизованих технічних системах перш за все є його зручність, звичність, доступність та швидкість в комунікації між людьми, а отже, мовлення стає найбільш придатним засобом для спілкування між людиною та машиною.

Головною проблемою у «використанні» мови та мовлення комп'ютером є їх різноманітність та надлишковість. З технічної точки зору аналоговий мовленнєвий сигнал з виходу мікрофона подається на аналого-цифровий перетворювач і далі, у вигляді послідовності чисел, – в комп'ютер. Незалежно від подачі інформації (усно чи письмово) її розпізнання комп'ютером відбувається шляхом співставлення отриманих даних з масивом в «пам'яті» робота. Підбір аналогів є складним процесом, тому «відповідь» машини не є швидкою (спонтанність та миттєвість комунікації, які наявні в спілкуванні між людьми, теж відсутні) [3].

Загалом в мовленнєвому сигналі є інформація не лише про те, що висловлено, але й про те, хто говорить, який його стан, темп мовлення тощо. Ця інформація є надлишковою і заважає сприйняттю інформації про те, що говориться. Хоча всі люди на Землі мають однакову анатомію, і можна користуватись спільною моделлю мовотворення, проте кожне національне мовлення характеризується власним фонемним складом, правилами артикуляції та інтонації тощо. Тому кожен етнос в межах світової науки вивчення штучного інтелекту та робототехніки повинен досліджувати свої національні мову та мовлення.

В Україні зазначену проблему почали досліджувати з середини 60-х років XX століття. Тоді ж було створено перші програми та пристрої, що розпізнавали кілька десятків окремо вимовлених слів. Згодом сформувались окремі школи, що займались теоретичним вивченням та впровадженням розробок у дію: інститут кібернетики (під керівництвом Т.К. Вінцюка), Львівський університет (М.П. Деркача), Харківський національний інститут радіоелектроніки (М.Ф. Бондаренка), Дніпропетровський університет (О.М. Карпова), Одеський університет (Т.О. Бровченко та Е.О. Нушікян) [2].

В інституті кібернетики розроблено загальні алгоритми обробки сигналів, з метою їх розпізнавання та синтезу під назвою ІКДП – метод, а також експериментальні системи розпізнавання та розуміння зв'язного мовлення, дослідні зразки систем усного діалогу, які набули світового визнання. Основи ІКДП – методу були закладені в 1966 – 1971 роках: спершу для розпізнавання окремо вимовлених слів, потім для узагальнення на розпізнавання зв'язного мовлення і смислову інтерпретацію зв'язного мовлення. Згодом ці розробки лягли в основу ряду моделей (1, 1001, 121, 2, 3 та ін.), що стали автономними та підключаються до будь якого комп'ютера.

Дослідження інституту проблем штучного інтелекту націлені на збільшення робочого словника перших «українських роботів» до 100 тис. слів, підвищення надійності розпізнавання слів та зв'язного мовлення, підвищення розбірливості та якості синтезованого мовлення, надання йому індивідуальності та натуральності звучання. Теоретичні розробки стосуються проблеми створення автоматизованої технічної системи, що здатна редагувати та друкувати тексти під диктовку.

Над розробкою робото-технічних комплексів, особливо широкого призначення, працює ряд фахівців багатьох наукових та інженерно-конструкторських спеціальностей в Україні. В основі – методи штучного інтелекту та комп'ютерних наук.

Провідною галуззю в Україні, що потребує постійної модернізації устаткування є важка промисловість та машинобудування. Стрімкого руху набула заміна статичних роботів на мобільні. Акцент в теоретичних та практичних дослідженнях ставився на можливість прийняття рішень роботом без дії людського фактору. Поряд з цим велись розробки системи керування маніпуляційним роботом. Було розроблено комплекс «Око – рука», де задачі дистанційного керування виконувались рухливим роботом, який міг розпізнавати об'єкти та регулювати «власні сили» відповідно до обсягу та ваги об'єктів. Це була перша «інтелектуальна машина» в Україні, яку можна було використовувати на небезпечні для людини роботі.

Специфіка розробок в даній галузі залежить від поділу роботів на три базові типи: маніпулятори, мобільні роботи та гібридні (поєднує рухому платформу з маніпулятором). Гібридні роботи наразі здатні переміщуватись у приміщеннях по горизонтальній поверхні, автономно виконуючи завдання, поставленні користувачем; підтримка людино-машинної взаємодії здійснюється у напрямку фахівець – інтелектуальний робот-маніпулятор.

Актуальним напрямком розвитку робототехніки в Україні є застосування штучного інтелекту в медицині, що пов'язане, перш за все, з діагностикою хвороб, призначенням лікування, проведенням операцій інтелектуальними машинами як зі системою керування так і автоматизованими.

У зв'язку з тим, що в наш час існує багато людей з травмами рук та очей, які не можуть тривалий час набирати текст, доцільним є розвиток пристроїв для розпізнання мовлення. Перший такий пристрій з'явився в 1952 році і міг розпізнавати вимовлені людиною цифри. Наразі існує ряд програм, що розпізнають мовлення людини; розвиток цього напрямку зробить частину хворих людей повноправними членами суспільства та спростить інтелектуальну працю письменників, науковців, журналістів тощо. Системи розпізнання мовлення можуть стати у нагоді при функціонуванні систем безпеки, обмежуючи доступ стороннім людям, ідентифікації злочинців, реагуванні на команди та ін.

Розвиваючи зв'язок штучного інтелекту з клітинами людського організму, науковці збільшують вірогідність того, що з часом людина, яка втратила якийсь орган (кінцівку, очі, вухо тощо) не відчуватиме втрати, а протези, приєднані до нервової системи людини, повноцінно їй слугуватимуть. Такі протези повинні містити у собі штучні нейрони, які перетворять його у повноцінну «живу» частину людини.

На даний момент існує велика кількість роботів. Від звичайних маніпуляторів до таких, для створення яких використовується штучний інтелект. Саме розробка останніх націлена на пошук таких механізмів, які зможуть повністю імітувати поведінку людини та працювати в некомфортних для людини умовах (Антарктида, копальні, екологічно небезпечні території тощо). Актуальність розвитку таких систем в Україні пов'язана з можливістю використання роботів для видобутку сировини та ресурсів, який наразі не є налагодженим в країні. Такі роботи можуть працювати в суворих кліматичних умовах, радіація, зміна тиску тощо не впливають на них, на відміну від їх впливу на людину.

Неабияку роль автоматизовані технічні системи відіграють у важкій промисловості та машинобудуванні. Їх розробка в Україні дасть змогу замінити людину на роботі, що потребує високого ступеня сконцентрованості та займає велику кількість часу. Там де людина може пропрацювати 4 – 8 годин і потребує заміни, роботи здатні працювати протягом доби з короткою перервою. Їх експлуатація на великих заводах та у машинобудуванні дозволить знизити рівень НС та пришвидшити і здешевити виробництво.

Важливими роботи є й для повсякденного життя конкретної людини. Їх використання можливе як у домашньому господарстві так і за потреби догляду за дитиною, важкохворим, домашніми тваринами. Актуальним є розвиток іграшкових роботів, адже ми живемо в суспільстві, де кожна людина змалечку залучена в віртуальну реальність, наповнену рядом новітніх розробок. Національні розробки за аналоговими технологіями, які вже існують у світі, дадуть можливість дітям привчатись до національної культури та традицій. Разом з розробками зникне потреба в імпортуванні роботів-іграшок з-закордону, що дасть змогу певною мірою нівелювати вплив «чужої» культури на дітей.

Отже, у наш час системи штучного інтелекту (робото технічні комплекси) набувають все більшого поширення. Відтак, наприклад, системи штучного інтелекту використовуються банками в страховій діяльності, при грі на біржі, управлінні власністю. Методи розпізнання образів широко використовуються при оптичному та акустичному розпізнанні, медичній діагностиці, для забезпечення ряду задач національної безпеки тощо. Рівень інтелектуальної поведінки, як біологічних, так і кібернетичних систем, визначається насамперед структурою, архітектурою і загальною організацією їх систем керування. Необхідним елементом їх «інтелектуальності» є наявність штучних аналогів їх функціональних компонентів, процесів взаємодії з зовнішнім світом, математичних моделей що є відповідниками об'єктів цього світу. Налагодження взаємодії та відповідності компонентів одне одному є прерогативою на даному етапі розвитку робототехніки в Україні.

Література:

1. Ефимов, Н.Н., Фролов, В.С. Основы информатики. Введение в искусственный интеллект [Текст]/ Н.Н. Ефимов. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 115 с.
2. Шевченко, А.І. Світові тенденції та практичні досягнення у проблемі штучного інтелекту [Текст]/ А.І. Шевченко// Стан та перспективи розвитку інформатики в Україні. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 561 – 572.
3. Шлезінгер, М. І. Розпізнання образів [Текст]/ М. І. Шлезінгер// Стан та перспективи розвитку інформатики в Україні. – К.: Наукова думка, 2010. – С. 523 – 529.
4. Ясницкий, Л. Искусственный интеллект [Текст]/ Л. Ясницкий. – «Информатика». – №16. – 2009.

Науковий керівник:
кандидат наук з державного управління, Олійник Олена Володимирівна.

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Галина Агапова
(Астана, Казахстан)

ШЕЙПИНГ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ У СТУДЕНТОК ВУЗОВ

Изучая состояние здоровья населения в ряде индустриально развитых стран мира, Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ) выделила так называемые «факторы риска», т. е. причины, способствующие развитию различных заболеваний, среди которых несбалансированное питание и связанное с этим ожирение. Энергозатраты человека резко уменьшились и, по данным ВОЗ, находятся в большинстве случаев, на грани необходимого для поддержания нормальной жизнедеятельности уровня.

Проведенное на базе шейпинг-зала спортивного комплекса «Алатау» города Астана (Казахстан) тестирование показало, что в среднем женщины:

- в возрасте от 15 до 19 лет (97 человек) имеют лишнего веса 10,62 кг;
- в возрасте от 20 до 24 лет (85 человек) – 9,56 кг;
- в возрасте от 25 до 29 лет (90 человек) – 11,14 кг;
- в возрасте от 30 до 34 лет (70 человек) – 9, 04 кг лишнего веса.

Тестирование с учетом возраста включало измерение: веса, продольных размеров, плечевых показателей, обхватов (поперечных размеров) и калиперометрии.

Процента жира в организме женщин составлял: в возрасте от 15 до 19 лет – 34,57%, в возрасте от 20 до 24 лет – 34,19%, в возрасте от 25 до 29 лет – 36,53%, в возрасте от 30 до 34 лет – 33,99%, (в норме – от 15,5% до 24,5%). При этом во всех возрастных категориях, у женщин при избытке подкожного жира: 12, 54 кг; 11,76 кг; 14,08 кг; 11,49 кг наблюдался недостаток мышечной массы: -1,93 кг; -2,04 кг; -2,87 кг; -2,27 кг соответственно.

Как видим женщины от 15 до 34 лет во всех возрастных категориях стабильно имеют лишний вес, который складывается из избытка подкожного жира и недостатка мышечной массы. Отсюда и высокий процент жира.

Движение – биологическая потребность организма, самый естественный фактор и стимулятор жизнедеятельности [2, с. 6], поэтому восполнить дефицит двигательной активности можно с помощью регулярных занятий физическими упражнениями.

В последнее время физическая культура личности рассматривается в качестве цели физического воспитания в системе непрерывного образования [3, с. 428]. Государственный общеобразовательный стандарт образования республики Казахстан (ГОСО РК), образование высшее предусматривает обязательные занятия физической культурой в течение всего периода обучения по 4 часа в неделю [1, с. 8]. На наш взгляд, в целях интенсификации учебного процесса на занятиях физической культурой у студенток ВУЗов можно широко использовать шейпинг.

Программа занятий шейпингом была разработана ленинградскими специалистами под руководством И.В. Прохорцева в 1988 году. Название «шейпинг» является производным от английского слова «shape», что в переводе означает «формирование», «придание формы». Занятия шейпингом направлены на формирование внешних форм тела, позволяет корректировать отдельные параметры внешнего оформления телосложения, изменять фигуру и состав тела. Классический шейпинг – это система общеразвивающих упражнений гимнастического характера повышенной двигательной активности, направленная на физическое совершенство женского организма путем изменения соотношения между отдельными элементами состава тела.

Как у занятия физической культурой, структура практического занятия шейпингом, состоит из трех частей: подготовительной (разминки), основной и заключительной. В подготовительной части занятия используются 12–14 упражнений танцевального характера. Основная часть состоит из одиннадцати общеразвивающих упражнений определенной интенсивности и продолжительности, которыми оказывается локальное воздействие на следующие области занимающихся: шея, предплечья, руки спереди, руки сзади, плечи, грудь сверху, грудь снизу, спина, талия сверху, талия снизу, талия сбоку, талия сзади, ягодицы снизу, ягодицы сбоку, бедро спереди, бедро внутри, бедро сзади, бедро сбоку, голень. В отличие от общепринятого, в основной части занятия используется принцип проработки мышечных групп «снизу – вверх». Заключительная часть состоит из упражнений на гибкость и растяжку (стретчинг).

Основные упражнения в шейпинге

Двуглавая мышца плеча:

1. Руки вниз, вперед, в стороны ладонями наружу. Сгибание и разгибание рук. Плечо неподвижно, акцент на сгибание. Можно делать с небольшим отягощением.

Трехглавая мышца плеча:

1. Руки вверх. Сгибание рук до касания шеи и разгибание. Плечо неподвижно, акцент на разгибание. Можно делать с небольшим отягощением.
2. Руки назад. Сгибание рук и разгибание. Плечо неподвижно, акцент на разгибание. Можно делать с небольшим отягощением.
3. Упор лежа, упор лежа согнув ноги, кисти наружу. Сгибание и разгибание рук. Акцент на разгибание.
4. Упор сидя сзади, упор сзади прогнувшись, кисти вперед. Сгибание и разгибание рук. Акцент на разгибание. Плечи не поднимать, таз не опускать.

Широчайшие мышцы спины:

1. Наклон прогнувшись, руки вперед. Поднимание рук в стороны до сведения лопаток и опускание. Акцент на поднимание. Можно делать с небольшим отягощением.
2. Наклон прогнувшись, руки вперед – кверху. Сгибание рук назад до сведения лопаток и разгибание. Акцент на сгибание. Можно делать с небольшим отягощением.
3. Руки в стороны – кверху. Сгибание рук через стороны вниз до сведения лопаток и разгибание. Акцент на сгибание. Можно делать с небольшим отягощением.

Мышцы, выпрямляющие туловище:

1. Лежа на животе, руки вверх. Поднимание туловища и ног. Акцент на поднимание. Можно делать с небольшим отягощением.

2. Стоя. Наклон прогнувшись, руки назад, выпрямиться. Акцент на наклон. Можно делать с гимнастической палкой.

3. Глубокий наклон прогнувшись. Поднимание и опускание туловища. Акцент на поднимание.

Прямая мышца живота:

1. Лежа на спине. Поднимание и опускание туловища. Акцент на поднимание. Можно делать на наклонной доске.

2. Лежа на спине. Поднимание и опускание ног. Акцент на поднимание. Можно делать на наклонной доске.

3. Лежа на спине. Поднимание и опускание туловища и ног одновременно. Акцент на поднимание. Можно делать на наклонной доске.

Косые мышцы:

1. Наклоны туловища вперед, вправо, влево. Повороты туловища направо, налево.

2. Стоя на коленях. Отведение таза вправо, влево.

3. Стоя на коленях. Сед на правое, левое бедро.

4. Лежа на боку. Поднимание туловища, ног, туловища и ног одновременно. Акцент на поднимание.

Большие ягодичные мышцы:

1. Стоя, стоя на коленях в упоре, стоя на коленях в упоре на предплечья, лежа на животе. Поднимание и опускание ноги назад. Акцент на поднимание.

2. Стоя, стоя на коленях в упоре. Махи ногой к плечу.

3. Лежа на спине согнув ноги, упор сиди сзади, упор сзади прогнувшись. Поднимание и опускание таза. Акцент на поднимание.

4. Сед. Ходьба на ягодицах.

5. Стоя. Глубокие приседы, выпады.

Средние ягодичные мышцы:

1. Стоя, стоя на коленях в упоре, лежа на боку. Поднимание и опускание ноги в сторону, колено внутрь. Акцент на поднимание. Из положении лежа на боку можно делать на наклонной доске.

2. Стоя, стоя на коленях в упоре. Поднимание и опускание ноги назад-в сторону, колено наружу. Акцент на поднимание.

Четырехглавая мышца бедра:

1. Стоя, сидя, лежа. Поднимание ноги вперед, в сторону, коленом кверху. Акцент на поднимание.

2. Стоя, сидя лежа, подняв ногу вперед, в сторону, коленом кверху. Сгибание и разгибание ноги. Акцент на разгибание.

3. Стоя. Выпады вперед, в сторону.

Двуглавая мышца бедра:

1. Стоя, стоя на коленях в упоре, лежа на животе, нога назад. Сгибание и разгибание ноги. Акцент на сгибание и разгибание.

2. Стоя ноги врозь, ноги врозь правая, левая на полусогнутых. Наклон прогнувшись. Акцент на наклон.

Приводящие мышцы бедра:

1. Сед, сед углом упор сзади. Разведение и сведение ног.

2. Стойка ноги врозь, широкая стойка, стопы по прямой линии, колени наружу. Приседания и полуприседания.

Икроножные мышцы:

1. Стойка стопы параллельно, пятки вместе носки врозь, носки вместе пятки врозь. Поднимание на носки и опускание. Акцент на поднимание.

Практика применения шейпинга на занятиях физической культурой у студенток Евразийского национального университета улучшила эмоциональный фон занятий физической культурой, повысила заинтересованность студенток в регулярных занятих физическими упражнениями и увеличила моторную плотность занятий, что свидетельствует об эффективности использования шейпинг-методики.

Литература:

1. Государственный общеобразовательный стандарт образования республики Казахстан. Высшее образование. Бакалавриат. Основные положения. ГОСО РК 5.04.019 – 2011. Астана, 2011.
2. Мехнин Ю.В., Мехнин А.В. Оздоровительная гимнастика: теория и методика. Ростов н/Д: Феникс, 2002. – 384 с.
3. Физическая культура: учебн. пособие / Под общ. ред. Е.В. Коневой. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 558 с.

Марат Кусмиденов, Гульдана Аскапов,
Саржан Сатабаева
(Павлодар, Казахстан)

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІПТІК ҚАЖУ МӘСЕЛЕСІ

Жеке тұлғаның эмоционалды-психологиялық кәсіп күш-қуатынан айрылу синдромына (кәсіптік қажу) психология саласындағы зерттеушілер XX ғасырдың 70-ші жылдарынан бастап өз назарын аударды [1,2,3,4,5,6].

Қазіргі кездегі нарықтық экономика және бәсекенің күшею жағдайында педагогтардың әрекеттері көптеген ұйымдастыру, экономикалық, әлеуметтік–психологиялық түрлі стрес факторларына ие болумен түсіндіріледі.

Бұл факторлар, әсіресе, дене шынықтыру мұғалімінің жұмысында байқалады. Ресейлік еңбек гигиенасы институтының зерттеулері бойынша дене шынықтыру мұғалімдерінің жұмысы кәсіптік зияндылығына қарағанда, ең зиянды түрлерінің бірі болып табылады.

Өз кәсіптік ісінің өзгешілігіне байланысты оларға тұрақты түрде барлық нормалардан асатын айқай-шу әсері тиеді, ауа температурасының кенеттен өзгеруіне ұшырайды, спортзалдар өте жиі шаң, инфекция және арам тамақтық

аурулар қайнары болып қалады, ал сабақтардың жоғары жарақаттығын есте сақтасақ, онда түсінікті қандай стрес жағдайында дене шынықтыру мұғалімдері жұмыс істейді.

Еңбек жағдайлары. Біріншіден ол әрекетшілік көрсеткіштері және орындайтын жұмысының мөлшері[1]. Көптеген зерттеушілер айтуы бойынша, көтеріңкі(жоғары) жүктеме, мерзімнен тыс, кәсіптік лауазымдық міндеттеріне жатпайтын жұмыс, жұмыс күнінің жоғары ұзақтығы, спорттық залдардың керекті құралдар және инвентармен жеткілікті емес жабдықталуы, осы да кәсіп күш-қуатынан айрылуына жағдай жасайды. Спорттық залдардың жетіспеушілігіне байланысты, кей-кезде бір залда екі-үш сыныптың, әр түрлі жастағы оқушылар сабаққа қатысады, солай болғандықтан дене шынықтыру үш сабақтың артықшылығын іске асыруға мүмкіндік болмайды. ҚР Еңбек кодекспен белгіленген 40-сағаттық жұмыс аптасы, дағдыдағыдай анағұрлым асып кетеді. Мұғалімнің өте төменгі әлеуметтік статусы, лайықты тіршілік етуін қамтамасыз етуге жетпейтін еңбекақысы, мектеп әріптестері арасындағы төменгі рейтинг, сонымен қатар эмоционалдық ойрандаушылыққа(рухы түскен адам) мүмкіндік туғызады және психикалық бұзылуына әкеліп соқтырады.

Еңбек мазмұны. Бұл мұғалімнің оқушылармен қарым қатынастардың сапалық және сандық аспектілері: осы байланыстарының жиілігі, саны, тереңделік дәрежесі. Оқушылардың үлкен саны, сабақ мазмұнның қауіптілігі, оқушылардың әрекеттерін жетімсіз бақылауына әкеліп соқтырады, бұл да кәсіп күш-қуатынан айрылуының манызды құрастырушы бөлігі.

Қарым қатынастардың жиілігіне, санына және тереңделік дәрежесіне байланысты дене шынықтыру мұғалімдері эмоционалдық – дүбірлі қызметкерлер түріне жатады.[2].

Кәсіп күш-қуатынан айрылуы мұғалімнің ондай психикалық күйін сипаттайды, қашан ол өз еңбек пәніне келеңсіз сезіммен қарайды.

Кәсіп күш-қуатынан айрылудың объективті және субъективті себептері болады.

Объективті себептер бұл әріптестер арасындағы қарым қатынастардың эмоцианалды қиыншылықтар, оқушылармен тартысты жағдайы және т.б.

Субъективті себептер оқушылармен араласу кезінде эмпатия, күйзеліс және т.б. эмоциялар негізінде педагогтардың психологиялық қажуымен сипатталады [6].

Кәсіп күш-қуатынан айрылуы синдромның үш компоненті белгілейді:

Эмоцианалды қажуы төмендеген эмоционалдық жай-күйінен, немқұрайдылық немесе керісінше эмоцианалды жалығумен сипатталады. Осы жай-күйінде мұғалім ішінен мотивацияланбаған зерігу мен босап қалғандай болып жүреді.

2. **Деперсонализация** – басқа адамдармен, әріптестермен, әкімшілікпен ара қатынастың өзгеруі, оқушылармен қатынасындағы көтеріңкі ашушаңдық білдіру.

3. **Редукция(өз жетістіктерін жеңілдету)** өз жұмысына қызықшылықты жоғалту, өз іс міндеттеріне немқұрайлы қарау[6].

Жоғарыда айтылғанға сүйене, түсінікті қалай манызды осы қалыпты уақытында біліп алу және де алдына алу мен қайта қалпына келтіру шараларды дайындау.

Біздің ойымызша, эмоцианалды – психологиялық кәсіп күш-қуатынан айрылу синдромның пайда болу себептерін, факторларын және механизмін білу негізінде, ұйымдастырылған алдына алу шаралары, дене шынықтыру мұғалімнің жұмыс тиімділігін көтеруге, педагогикалық ұжымның ішіндегі қарым қатынастарын үйлестіруге және де ең бастысы мұғалімнің психологиялық денсаулығын жақсартуға көмектеседі

Әдебиеттер:

1. Колесников Л.Ф. Резервы эффективности педагогического труда. – Новосибирск, 1985.
2. Форманюк Т.В. Синдром «эмоционального выгорания» как показатель профессиональной дезадантации учителя. – // Вопросы психологии, 1994, №6.
3. Львова Ю.Л. Социально – педагогические проблемы развития профессиональной и общественной активности учителя. – М., 1998.
4. Романова е.С., Горохова М.Ю. Личность и эмоциональное выгорание. – // Вестник практической психологии образования, 2004, №1.
5. Филина С.О. О «синдроме профессионального выгорания» и технике безопастности в работе педагога и других специалистов социальной сферы. – // Школьный психолог, 2003, №36.
6. Гафиатулина Ж.Х. Синдром эмоционально – психологического выгорания педагога. Материалы международной научно-практической конференции «Проблемы сохранения и укрепления здоровья молодого поколения: психолого-педагогический подход». – М., 2008.

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Шолпан Алимова
(Павлодар, Казахстан)

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ТОПОНИМИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ АВСТРАЛИИ

Географические названия, их происхождение, история, и особенно значение всегда вызывали большой интерес. Известно, что слово «топоним» состоит из двух частей: топос – от греч. «место» и онома – от греч. «имя». Следовательно, топонимы – это имена морей, рек, озер, городов, деревень и других населенных пунктов, отдельных частей рельефа, или иначе географические названия. Топонимика является частью лингвистики, так как подчиняется определенным языковым закономерностям. Географические названия – это выражение культуры, быта, обычаев, психологического состояния народов, проживающих в данной местности.

На культуру англоязычного населения Австралии оказали влияние культуры коренных жителей этой страны. Часто лексические единицы, заимствованные в соответствующий национальный вариант английского языка из языков коренных жителей, сохраняя свой первоначальный смысл, приобретают дополнительные оттенки значения и становятся элементами культуры всего населения этих стран. «Топонимы – неотъемлемая часть фоновых знаний носителей данного языка и культуры; в них как в зеркале, отражается история данного народа, история заселения и освоения данной территории, поэтому эта часть лексики издавна привлекает внимание не только филологов, но и историков, этнографов, географов и т.д.» [1, с. 516].

Природные ландшафты, их компоненты были точно детализированы местным населением в географических названиях в результате многовековых наблюдений за природными явлениями и процессами. Пласт топонимов, отражающих природные явления – один из самых широко распространенных на Земле. Среди данной категории географических названий наиболее значительными являются топонимы, отражающие рельеф (оронимы), погоду и климат (метеонимы), воды (гидронимы), почвы и грунты, растительность (фитотопонимы) и животный мир (зоотопонимы), имена собственные (антропонимы).

Карта Австралии изобилует географическими названиями не только на английском языке, но заимствованных из языка маори и других языков аборигенов и обозначающее следующее:

1) антропонимы:

После открытия Австралии английским адмиралом Джеймсом Куком на территории континента началось формирование английской топонимии. Отдавая дань уважения коронованным и высокопоставленным особам, мореплавателям, путешественникам исследователи присвоили первые названия в честь этих людей.

- горы Виктории, или Викторианские горы – на юге Большого Водораздельного хребта, а также река Виктория, штат Виктория – в честь английской королевы Виктории;
- города Аделаида, Порт-Аделаида – в честь жены английского короля;
- город Брисбен получил название в честь генерала Томаса Брисбена – британского военного и руководителя колонии в Австралии;
- город Сидней – в честь английского министра финансов Сиднея;
- город Мельбурн – в честь английского премьера времен королевы Виктории;
- город Дарвин – порт назван в честь Чарльза Дарвина, британского натуралиста;
- хребет Макдоннел – в честь губернатора Южной Австралии;
- остров Тасмания, национальный парк Абеля Тасмана, Тасманово море в честь голландского мореплавателя, который первый среди европейских исследователей достиг берегов Новой Зеландии, Фиджи и Тонга;
- река и озеро Эйр связаны с именем фермера, овцевода, путешественника, впервые проложившего трансконтинентальный маршрут между западными и восточными районами материка.

2) гидронимы:

- Маррамбиджи (Murrumbidgee) – вторая по величине река на австралийском континенте на юго-востоке Австралии, <от абориг. большая вода>;
- Бабинда (Babinda) – город на берегу Кораллового моря <от абор. водопад>;
- Биллимари (Billimari) – деревня в 25 км от города Ковра в Новом Южном Уэльсе <от абориг. много воды>;
- Богабри (Boggabri) – городок в Новом Южном Уэльсе <от абориг. рукав реки, ручей>;

Гидрографическая терминология аборигенов исключительно детализирована. Любые незначительные водотоки или водоемы получали четкое определение.

3) фитонимы:

- Бригалоу (the Brigalow) – название небольшого участка земли в центральном Квинсленде, проросшего акацией бригалоу;
- Аралуен (Araluen) – небольшой город в штате Новый Южный Уэльс на юго-востоке Австралии <от абориг. водяная лилия>;
- Намбор (Nambour) – от <абор. хвощ полевой> – город на побережье Кораллового моря;
- Гимпи (Gympi) – от <абор. колючее дерево> – город в 160 км от Брисбена;
- Джин-Джин (Gin Gin) – <от абор. красная почва с густыми кустарниками > – город известный своими сахарными тростниками;
- Баларанг (Balarang) – территория в штате Новый Южный Уэльс на юго-востоке Австралии <от абориг. дуб болотный>;
- Биндун (Bindoon) – небольшой город, расположенный в штате Западная Австралия <от абориг. место, где растет ямс (сладкий картофель, прим. автора)>;
- Яблочные сады (Applethorpe) – небольшой район возле Брисбена, где находиться яблочные насаждения;

Топонимические данные во многих случаях дают представление о распространении различных растительных формаций и видов флоры, выступая в качестве важного природного ориентира.

4) зоонимы:

- Голова Дрофы (Bustard Head) – скалистый остров в северной части залива, чуть севернее г. Бандаберг в шт. Квинсленд;
- Национальный Парк Какаду (Kakadu National Park) – здесь обитают дикие водяные буйволы и свиньи, кенгуру, пресноводные и морские крокодилы. На его территории обнаружено ок. 1 тыс. стоянок с наскальными рисунками, сделанными 18 тыс. лет назад;
- остров Кенгуру (Kangaroo Island) – остров у южного побережья Австралии;
- Билоела (Biloela) – город в центральной Квинсленде, Австралия <от абориг. черный или белый какаду>;
- Аранда (Aranda) – пригород Канберры <от абориг. белый какаду>;

У аборигенов была заимствована геоботаническая терминология по причине эндемичности растительного мира континента.

Топонимическая информация отражает распространение различных видов животных в прошлом. Таких названий меньше, чем фитотопонимов, но они также встречаются довольно широко.

5) метеонимы:

- Пыльная буря (Cobar Shower) – по названию г. Кобар в Новом Южном Уэльсе, в котором производиться разработка медной руды;
- Булигал (Booligal) – деревня на западе Нового Южного Уэльса <от абориг. ветреное место>;

Особый интерес представляют погодно-климатические топонимы по причине того, что они почти не характерны для топонимии других регионов Земли.

6) оронимы:

- Булай (Bulli) – район на южном побережье в Новом Южном Уэльсе <от абориг. две горы>;
- Буракопин (Burracoppin) – городок в штате Западная Австралия <от абориг. возле большого холма>;
- Канберра (Canberra) – столица Австралии <от абориг. между двумя одинаковыми холмами>;
- Редклифф (Redcliffe) – <от англ. красный утес> – популярный прибрежный курорт в штате Квинсленд;
- Бандаберг (Bundaberg) – <от нем. гора> – город также называют «Воротами Большого Барьерного Рифа», так как является идеальной отправной точкой для путешествия к южной границе Большого Барьерного Рифа;
- Рокгемптон (Rockhampton) – <от англ. rock – камень и hamper – затруднять движение> – это город, где 300 солнечных дней в году, субтропический климат и близость морского побережья позволяют привлекать туристов круглый год;
- Перт (Perth) – крупнейший город и столица штата Западная Австралия <значение слова – «камень, чаша»>.

Проработав лингвострановедческие словари, была сделана попытка объяснить происхождение и значение географических названий, затрудняющих понимание. В подобных случаях для адекватного восприятия того, что именно скрывается за географическим названием недостаточно географических познаний, необходимы также и знание истории, культуры и языка данного народа. Общее количество топонимов Австралии, рассматриваемых в данной статье, составило 41 географических названий. Наиболее встречающимися географическими названиями стали антропонимы, города, населенные пункты, острова, названные в честь мореплавателей, исследователей королей и королев. На втором месте – фитонимы, затем оронимы, далее следуют зоонимы и гидронимы и замыкают список метеонимы.

Сохранение географического названия коренными жителями по отношения к месту, времени и событиям позволяет провести параллели между историей формирования его топонимии и историей региона. Географические названия Австралии отражают особенности природных условий исторических процессов, языковую специфику, которые привлекают исследователей со всего мира – лингвистов-топонимистов, географов и историков.

Литература:

1. Большой Энциклопедический словарь / Под ред. В. Н. Ярцевой. – М. : Просвещение, 2000. – 687 с.
2. Басик С. Н. Общая топонимика. Учебное пособие для студентов географического факультета. – Мн. : БГУ, 2006. – 200 с.
3. *http://en.wikipedia.org – Australian: place names of Aboriginal origin*
4. Австралия и Новая Зеландия. Лингвострановедческий словарь / Под ред. В. В. Ощепковой, А. С. Петриковской. – М. : Рус.яз., 2001. – 216 с.

Назарій Грицик
(Дрогобич, Україна)

КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ

Потреба у фахівцях, які спроможні систематично використовувати в якості джерела інформації літературу англійською мовою, стає все більш нагальною. У зв'язку з цим, одним з важливих практичних завдань навчання англійської мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах є формування умінь виділяти необхідну інформацію з текстів за фахом та перекладати їх.

На сучасному етапі неможливо заперечувати очевидний факт комп'ютеризації різних сфер знань. Відповідно, в умовах масового використання персонального комп'ютера в різних галузях, не лише обмеженому колу спеціалістів-комп'ютерників, але і будь-якому користувачу персонального комп'ютера необхідно вміти застосувати певні найменування для позначення апаратного та програмного забезпечення комп'ютера, оволодіти діями, які виконуються при роботі з ним, та ознайомитися з поняттями, що виникають при взаємодії інформаційних технологій з іншими галузями науки і техніки.

Допомогти в цьому може саме знання комп'ютерних термінів.

Характеризуючи комп'ютерну термінонологію, необхідно відмітити динаміку її виникнення та інтенсивність збагачення новими лексичними одиницями. Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій та розширення всесвітньої мережі Інтернет спричинили активізацію номінативних процесів, у результаті яких утворилася і продовжує

утворюватися велика кількість лексичних одиниць термінологічного характеру. Це є причиною появи елементів новизни у текстах з проблем комп'ютерних наук та інформаційних технологій. Вони є особливо цікавими, проте пов'язані з вживанням нових термінів, ще не зафіксованих у словниках. Зрозуміло, що такі випадки можуть створювати серйозні проблеми в процесі перекладу.

Основна складність перекладу текстів комп'ютерної галузі, а саме переклад термінологічних одиниць, полягає у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Обов'язкова умова повноцінного перекладу будь-якого спеціального тексту, особливо комп'ютерного, – це повне розуміння його перекладачем. Дослівний переклад термінів, без проникнення у їх сутність, без знання самих явищ, процесів та механізмів, про які йдеться в оригіналі, може призвести до грубих помилок у перекладі.

Основними способами відтворення українською мовою комп'ютерної термінології є:

- транскодування;
- калькування;
- описовий переклад;
- еквівалентний переклад.

Спосіб транскодування полягає в передачі звукової або графічної форми слова вихідної мови засобами абетки мови перекладу.

Особливо часто транскодування термінів відбувається тоді, коли термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження.

Чисельні комп'ютерні інновації входять до складу української мови разом з розвитком науки і техніки. В умовах відсутнього певного поняття для позначення явища або об'єкта, процес номінації відбувається двома шляхами:

- новий термін запозичується з іншої мови разом з асиміляцією явища або поняття;
- номінації відбуваються засобами, існуючими у мові (наприклад, надання нового значення існуючим словам).

Дослідження показують, що в процесі перекладу комп'ютерних термінів українською мовою використовуються наступні методи:

- транслітерація /транскрипція;
- експлікація;
- переклад на основі аналогії (із застосуванням стандартної лексики в іншому значенні).

Транслітерація – це передача літер алфавіту однієї мови літерами або сукупністю літер алфавіту іншої мови, тобто літерна імітація форми вихідного слова.

Шляхом транслітерації були запозичені такі терміни як Internet – інтернет; chat – чат; hacker – хакер; printer – принтер; computer – комп'ютер; commutator – коммутатор; processor – процессор; operator – оператор; monitor – монітор; indicator – індикатор; portal – портал; server – сервер; multimedia – мультимедія; decoder – декодер; scanner – сканер; gigabit – гігабіт.

Перекладацька транскрипція – це пофонемне відтворення лексичної одиниці за допомогою фонем мови перекладу, тобто фонетична імітація вихідного слова.

Шляхом транскрибування були запозичені такі терміни як tuner – тюнер; browser – браузер; site – сайт; joystick – джойстик; provider – провайдер, display – дисплей, user – юзер, catrdge – катрідж; file – файл; site – сайт; driver – драйвер.

Змішане транскодування: on-line – онлайн, interface – інтерфейс, chat – чат, adaptor – адаптер.

Адаптоване транскодування: profile – профіль; matrix – матриця; domain – домен; command – команда; card – карта; menu – меню.

Одним з найпоширеніших методів перекладу є калькування (від фр. calque – копія). Під калькуванням розуміють переклад частин іншомовного слова (складного, похідного або словосполучення) з подальшим складанням елементів в одне ціле. Прикладами калькування є переклад таких термінологічних словосполучень як access code – код доступу; autorepeat – автоматичний повтор; absolute disk read – абсолютне зчитування з диску; abstract semantic network – абстрактна семантична мережа .

Калькування – це переклад лексичних одиниць оригіналу, шляхом заміни їх складових частин (морфем або слів) лексичними відповідниками у мові перекладу. Калькування, як прийом перекладу, частіше застосовують у перекладі до тих складних термінів, що утворені за допомогою поширених загальновживаних слів. Калькування використовують при перекладі таких термінологічних словосполучень як наприклад process-handling procedure - процедура управління процесом; peer view instances – рівноправні екземпляри видимого елемента; disk storage – дискова пам'ять; current drive – поточний дисковід; image recognition – розпізнавання зображення. Калькування є виправданим при перекладі термінологічних словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень уже посіли певне місце у термінологічній системі мови перекладу і є доступним для розуміння спеціалістів.

У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною послідовності калькованих елементів. Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовують одночасно: control panel – панель управління; matrix printer – матричний принтер; hot keys – гарячі кнопки; file system – файлова система; artificial neutral network – штучна нейтронна мережа; computer network – комп'ютерна мережа; mailbox – поштова скринька.

У випадку, коли словосполучення складається з термінів, які ще не увійшли у вживання в певній галузі науки чи техніки на мові перекладу і потребують свого тлумачення, використовують експлікацію.

Експлікація (від лат. explicatio – роз'яснення) – це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця мови-оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення або визначення даної одиниці. Експлікація є надзвичайно продуктивним способом перекладу комп'ютерних термінів, оскільки бурхливий розвиток сфери інформаційних технологій багатьом термінам своєчасно знайти свої еквіваленти і закріпитися в мові перекладу. За допомогою експлікації перекладають багатокомпонентні термінологічні словосполучення як, наприклад, native mode – режим роботи у власній системі команд; processor-specific code – програма, прив'язана до певного процесора; magnetic bubble memory – запам'ятовувальний пристрій на циліндричних магнітних доменах; non-mouse program – програма, яка не підтримує роботу з мишкою; policy module – модуль керування використанням ресурсів; business

application – програма комерційних розрахунків; nucleus – ядро операційної системи; gigaflops – мільярд операцій з рухомою (плаваючою) комою (крапкою) за секунду.

Продуктивність експлікації при перекладі українською мовою також пояснюють розбіжностями у способах творення слів та словосполучень. В англійській мові переважають багатокомпонентні безприйменникові словосполучення, що не є притаманним українській мові і це створює певні труднощі у процесі перекладу. Ці труднощі часто усувають за допомогою калькування зі зміною послідовності компонентів словосполучення. Приклад: BIOS – Basic Input/Output System – базова система введення-виведення; DMA – Direct Memory Access – прямий доступ до пам'яті; DML – Data Manipulation Language – мова маніпулювання даними; DPB – Disk Parameter Block – блок параметрів диска.

Перевагою калькування перед експлікацією є те, що експлікація є багатослівною, а в калькуванні кожному елементу словосполучення на мові оригіналу відповідає один елемент словосполучення мовою перекладу, тобто реалізується принцип економії мовних засобів. Іноді експлікація діє сумісно з калькуванням як, наприклад, MS-DOS – MicroSoft Disk Operating System – дискова операційна система фірми Microsoft.

Якщо значення англійського слова повністю відповідає значенню українського, то це еквівалентний переклад. Цей вид перекладу досить поширений при перекладі англійських комп'ютерних термінів, хоча в українській мові існує не надто велика кількість слів-відповідників у цій галузі. Можна навести такі приклади еквівалентного перекладу: keyboard – клавіатура; memory – пам'ять; message – повідомлення; mode – режим; notepad – записна книжка; screen – екран; desktop – робочий стіл; network – мережа; bar – панель; error – помилка.

Інтенсивний розвиток науки і техніки разом із процесами глобалізації у сучасному суспільстві приводять до безперервного збагачення термінологічної системи української мови словами і словосполученнями, пов'язаними зі сферою інформаційних технологій.

Комп'ютерна термінологія є, мабуть, найбільш динамічною із термінологічних систем, і в ній навряд чи колись можна буде поставити крапку та вважати дослідженою, оскільки інновації в комп'ютерній техніці розвиваються досить стрімко.

Література:

1. Єнікеєва Є.М. Особливості перекладу термінів на українську мову. / Є.М. Єнікеєва. – Вісник СумДУ, 2001. – №5(26) – с.54-59.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. / В.І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002. – 564с.
3. Коссак О.М. Англо-український словник з інформатики та обчислювальної техніки. / О.М. Коссак. – Львів: СП "БаК", 2001. – 304с.
5. Сухенко К.М. Лексичні проблеми перекладу. / К.М. Сухенко – К.: вид-во Київ. ун-ту, 2000. – 124с.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. / А.Д. Швейцер – М.: Наука, 2003. – 75с.

Науковий керівник: викладач вищої категорії, Грицик Галина Орестівна

А.Д. Ибраева
(Алматы, Қазақстан)

Ғ.МҮСІРЕПОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК КЕСТЕСІ

Әр жазушының өзіндік қалыптасқан стильдік ерекшелігі болады. Көптеген халыққа танымал ірі қаламгерлердің үлкенді–кішілі атақты шығармаларын қолға алып үңіле түссең–ақ, кімнің шығармасы екенін айнытпай айтуға болады. Әдемі өрнек, сұлу сөзге тұнып тұрған, ұзын сонар ширатылған Әуезов сөйлемдерін, өлең жолдарындай өзара ұйқасын тауып, үйлесіп, төгіліп тұратын, артық деп бір сөзін де алып тастауға көнбейтін Ж.Аймауытов сөйлемдерін, есте ұстауға ерекше икемді, әрбір кейіпкерін «өмірдің өзінен ойып алған» Б.Майлин сөйлемдерін басқа қаламгерлермен шатастыруға болмас.

Әдебиет әлеміне 20 – жылдардың аяғында келген жазушы Ғ.Мүсірепов шығармашылық жолын әңгіме жазумен бастап, қазіргі қазақ әдебиетінің алтын қорына «Оянған өлке», «Ұлпан», «Жат қолында» сияқты прозалық сүбелі туындылармен қатар, бірнеше ірі драмалық шығармалар, әр алуан тақырыптағы үлкенді – кішілі әңгіме, повестер қосты. Әрине, әдебиет туралы ортаға салған ойлары мен толғаныстары өз алдына бір төбе. Жазушының шеберлік шыңдау мектебі, «әсемдік әлемінің» алғашқы баспалдағы– прозаның шағын түрі әңгіме болды.

Қазіргі қазақ әдебиетіндегі «Ғабит Майлин ізімен, бірақ одан басқалау романтикалық стильде әңгіме жанрын дамытып, сол арқылы күшті, татымды образдар галереясын жасады» деп көрсеткен болатын.

Өмірде әрбір адамның өзгеге ұқсамас өз өмір жолы болатыны секілді, әрбір шығармашылық адамының шығармашылық ұлы көшке келуі де, қызығы мен қиындығы, азабы мен рахаты, жеңісі мен жемісі мол сол көшке ілесуі де әрқилы болатыны заңды. Шығармашылық жолындағы өмірлік тәжірибесі жазушы шығармашылығына әсерін тигізбей қоймайды. Сондықтан да болар жазушы әңгімелерінің тақырып аясы кең, ішкі мазмұны терең, айтар ойы анық.

Жазушының алғашқы әдеби көркем шығармасы «Тулаған толқында» жиырмасыншы жылдардың аяғында жазылды. Қазіргі кезде бұл шығарма повесть ретінде қарастырылғанмен, шығарманың алғашқы нұсқасы ұзақ әңгіме болған. Мұнан кейін жазушы қаламынан «Қос шалқар», «Талпақ танау», «Шұғыла», «Жеңілген Есрафил», «Ер Қаптағай», «Қыран жыры», «Өмір жорығы», «Тарғыл қауын», «Сөз жоқ, соның іздері, әйел – ана тақырыбына арналған шоғыр әңгімелері туды. Бұл әңгімелерін тақырып тұрғысынан қарастырсақ сан алуан.

Жазушы Ғ.Мүсірепов шығармашылығы қазіргі қазақ әдебиетінде «тақырып байлығымен, жаңалығымен ғана емес», стильдік шеберлігімен де ерекшеленеді.

Қазіргі қазақ әдебиеті классиктерінің бірі С.Мұқанов кезінде Ғ.Мүсірепов шығармашылығының танылуына, өсіп жетілуіне баса назар аударып, көп ретте тікелей ықпал еткені де белгілі. Сондықтан да С.Мұқанов замандас қаламгердің шын шеберлігінің әдемі өрнектерінің «кілтін» дөп басып айтып береді: «Ғабиттің жазушылығының тұтас алғанда өзіне тән өзгешеліктері бар. Біріншіден, Ғабит бойына сіңбеген тақырыпқа жармаспайды; екіншіден, бойына

сіңірген тақырыбын тез жазып тастауға асықпайды, сондықтан да шығармаларының шикісі аз болады; үшіншіден, жазатын тақырыбына күй таңдайды, күйі жетпесе игерген тақырыбын да жаза қоймайды; төртіншіден, шығармасына өте ұқыпты, сондықтан хал – қалдерінше олпы –солпысыз шығарады; бесіншіден, тілге үнемшіл, сипаттап, суреттеп отырған оқиғасына жәрдемі жоқ сөзді қолданбайды; алтыншыдан, жарқылдақ сөзді көп қолданып, шешен сөйлеуге тырысады; жетіншіден, адам портретін жасауға қазақ жазушыларының ең шеберінің бірі» [1/ 552].

«Қазақтың сөз өнерінде «Ғабитің тілі» деген тіл бар. Ол қандай тіл? Ол – «сымға тартқан күмістей» сұлу тіл. Ол – нақты тіл, затты тіл. Ол сөз ғана емес, сөзбен салынған сурет. Ол – биік парасат, терең философия. Ол – сыр, сезім... Ғабит тілі–сырлы да сиқырлы тіл» [2/58], «....қағаз бетіне түскен қолының дір еткен тұсы болмаған, әрқашан еркін, батыл байсалды қозғалған; әр сөз өз орнында шебер құрылысшының кірпішіндей берік қалаған да отырған» [3; 5].

Қаламгер өзінің жоғары сапалы прозалық, драматургиялық, сын– әдебиеттану еңбектерімен түрлі жанрдағы жазушыларымызға өнеге, үлгі болып келеді. Теориялық, творчестволық пікірлер толғап, идеялық-эстетикалық пікірімізді дамыту да қосқан сыбағасы, үлесі зор. Ғ.Мүсіреповтың әлеуметтік, қоғамдық зор мәнді мәселелер жайында толғанатын, әрдайым өзі өмір сүрген бүгінгі қазақ қауымның іргелі толғақты мәселелерін, проблемаларын тербейтін жазушы. Қоғам өміріндегі ең сүйікті, өзекті, шешуші мәселелер – халықтың елдік, экономикалық, мемлекеттік, мәдени рухани тіршіліктері.

Ғабит Мүсірепов стилі өмірді терең, көрікті ашады. Әр сөзі, әр тіркесі шебер қиысып, мәнерлесіп келіп сымбаттанып кетеді де, көп көрініс көз тындырады. Ғабит стилі – суретке толы. Өйткені жазушы айналаға үлкен суреткерлік сезіммен қарап, образ арқылы қабылдайды. Төңірек тірі образға толып кетеді де, ирония мен юмор да қойдай өріп жүреді. Реніш пен күлкі араласқан бедерлі образ суреткер сезімін хабарлайды.

Ғабит алғашқы повестері: «Тулаған толқында», «Көк үйдегі көршілерде» өмірге ажуалай қарап, жымыя күліп прозаға жаңа бір өрнек ала келгені мәлім. Бұл ажуа өмірді жеккөріп, іштей наразы болғандықтан туған ащы сөз емес; қайта өмірді сүйген, жақсылыққа құмартқан жазушының жылы лебізі, жарқын қабағы еді. Көркем сөз шебері Ғабит Мүсірепов өз шығармаларында халық тілін молынан пайдаланып отырады. Оны пайдаланғанда, өз елегінен өткізіп, оған өзінше ерекше әуен, лебізді үн қосады, сөйтіп барып көркемдіктің көрінісін тудырады. Бұл ретте тіліміздегі мақал – мәтел, нақыл сөздер да оқиға желісінің ыңғайында орынды пайдаланып, олар шығарма тілінің көркейе түсуіне одан сайын ажар беріп тұрады. Ғабең қолданысындағы кейбір сөйлемдердің өзі табиғаты жағынан нақыл сөздерге де айналып жатады. Бұл, әрине, автор ойының тапқырлығы мен ұшқырлығынан туындайды. Романдағы жазушы қолданған кейбір нақыл, мәтел сөздердің сипаты төмендегідей болып келеді: «Жаман иттің атын Бөрібасар қоймас болар». «Құдай сыбырлағанды естісе, сайтан сыбырламасаң да естиді. «Етті өзбек пісірсін, қырғыз турасын, қазақ жесін», «Ойда он өгіздің мүйізі сырқыраса, қырда қырық өгіздің мүйізі сырқырайды», т.б. Міне, осындай ұғымдағы тіл өнерінің үлгісін өз көзі тірісінде Ғабең айқын көрсетіп кетті. Көрсетіп қана қойған жоқ, тіліміздің тазалығын сақтай білуге сақтандырып кетті. Тілдегі салақтықтың да себебін айтты: «Тіл салақ сөйлеуден бұзылады». Мұны болдырмаудың жолдарында өз көркем туындысының тіл өнері арқылы көрсетті. Бұл ретте ол сұлу сөздерді теріп, жинақтап жатпайды, қарапайым сөздердің өзімен – ақ тамаша өрнек салады, көз алдыңа әдемі сурет әкеледі. Ал жағымсыз кейіпкерлерін суреттеуде ол қолданған теңеу – сипаттамалар олардың бет – пердесін сыпырып тастайды. Автор сөз күшінің құдіретін осылайша туындатып, өзінің шеберлік мектебін одан сайын шыңдап отырады.

Ғабит Мүсірепов – өз табиғатында көркем сөздің шебері деп танылған жазушы. Алайда оның қаламынан туындаған көркемдік шеберліктің сыры бар қырымен әлі толық ашылған жоқ, зерттеліп болған жоқ. Мүсірепов стилі – тұнып тұрған бай қазына. Ол сенің бірден қолыңа түспейді, ойлануды, толғануды қажет етеді. Оның әрбір сөз қолданысына терең сыр, өзіндік бояу бар. Соларды түсіне білу қажет, аша білу қажет. Сонда ғана оның стилінен оның өзін танитын боламыз. Ал Ғабит Мүсіреповты тани білу деген сөз – қазақ әдебиетінің, ондағы шеберлік тәсілін түсіне білу деген сөз.

ӘДЕБИЕТ:

1. Мұқанов С. Ғ.Мүсірепов туралы// Таңдамалы шығармалар 16-томдық.-Алматы 1979.-Т.15.
2. Әдібаев Х.Талант, талғам, тағдыр. монография Алматы: Жазушы, 1971. -256 б.
3. Ғабдуллин Н. Ғабит Мүсірепов: Монография.-Алматы: Өнер, 1982.-191 б.
4. Мүсірепов Ғ. Күнделік. Алматы: Ана тілі, 1997-288 б.

Әйгерім Молдабаева
(Талдықорған қаласы, Қазақстан)

А.БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ МЫСАЛ ЖАНРЫ

ХХ ғасырдың басында қазақ халқы аса ірі қоғамдық-саяси өзгерістермен қатар ауқымды рухани жаңғыруларды да бастан кешті. Ұлттық мәдениет пен әдебиеттің, білім мен ғылымның туын көтерген, жұртшылықтың санасына демократиялық ойлар сіңіріп, алға жетелеуге ұмтылған зиялы топ қалыптасты. Халықтың зердесіне сәуле түсіріп, санасын оятқан осы топтың рухани көсемі Ахмет Байтұрсынов еді. Қазақ ауыз әдебиетінің зерттелуі А.Байтұрсынов пен Х.Досмұхамедовтан бастау алары сөзсіз. Аталмыш ғалымдардың ауыз әдебиеті жайлы алғашқы пікір-пайымдаулары кейінгі фольклорист-зерттеушілерге сара жол салды. Осы орайда аталған ғалымдардың назарынан тыс қалмаған мысал жанры да ауыз әдебиетінен бастау алғандығына көз жеткізуге болады.

Әрине, фольклорды зерттеп, жанрлық жағы сараланған еңбектерде көбінесе мысал жанры қалыс қалып жатады, дегенмен мысал жеке түр ретінде қарастырылмаса да, ол жайында азды-көпті пікірлер бар. «Мысал – айтылатын өнегелі ойды тұспалдап жеткізетін, көбіне өлең түрінде келетін сюжетті, шағын көлемді көркем шығарма» [1, 36] деген анықтамаға ие мысалдың түп төркіні хайуанаттар туралы тұспалды мағынасы бар ертегі, қысқа әңгімелер нұсқаларымен жалғасып жатыр. Бұның қаншалықты дәлелді екенін қазақ ғалымдарының осы жанрға байланысты ой-пікірлерімен нақтылай түсейік.

Қазақ әдебиетінің көшбасшысы, ұлы ғалым Ахмет Байтұрсынов қазақ фольклорын сұрыптап, саралауда мысал жанрын назардан тыс қалдырмай, біраз ой толғап, анықтама береді.

Ғалым жалпы ауыз әдебиетін жұмсалуына қарай екіге бөледі:

- сауықтама;
- сарындама.

Сарындаманы үшке бөледі:

- салт сөзі;
- ғұрып сөзі;
- қалып сөзі:

Мысалдарды ғалым салт жолымен айтылатын сөздер тобына жатқыза отырып,

мынадай анықтама келтіреді: «Адамның ғамалын, мінезін, құлқын жанды, жансыз нәрселер арқылы салт-санасына сәйкес көрсетіп өнегелеу мысалдау болады» [1, 37]. Сонымен қатар ғалымның біз үшін маңызды ескертуі де бар: мысалдар көбінесе хайуандар шыққан ертегілерден алынады. Ондай ертегілерде хайуандарға адамша тіл бітіріп, адамша мінездеп, іс еткізіп, түрлі өнеге боларлық сипаттанған. Одан әрі ғалым пікірі келесідей: «Мысалда аңдар, құстар, хайуанаттар, өсімдіктер іс-әрекеті, мінезі арқылы адам бойындағы мінді, кемшілікті тұспалдап, әжуә күлкі етеді... Осындай шағын көлемді, оқиғалы, адамға сабақ болатын тағылымдық шығарманы мысал дейді» [1, 37], – деп түйіндей түседі.

Орыстың ұлы сыншысы В.Г.Белинский бұл жанрды: «Сатираға суғарылған поэзияның нағыз ерекше жанры» десе [2, 300], академик З.Қабдолов «Мысал адамгершілік мұқтаждығын өтеу мақсатында жанр ретінде әдебиет арнасына тоғысты»,- дейді [3, 300].

С.И. Радцигтың «Көне грек әдебиетінің тарихы» атты оқулығында мысалға мынадай түсініктеме берілген: «Мысал − көне халық ауыз әдебиетінің жанры болып есептеледі. Себебі, мысалдардың мазмұнында хайуанаттар эпосының сарқыны сақталып қалған. Дегенмен тарихи тұрғыдан алғанда мысал жанры күнделікті өмірдегі келеңсіз жағдайлар мен адамгершілік, ізгілік мәселесін насихаттауға арналған» [4, 300].

Ал, академик Зейнолла Қабдолов мысал жанры турасында мынандай пікір ұстанған: «Мысал- эпостық шығармалардың ішіндегі ең қысқа түрі. Әрқашан сатиралық сипатты, көбіне аң, хайуанат, кейде зат түрлері жазылады да сол арқылы адам бойындағы мін, әлеуметтік ортадағы кемшілік, күлкіге, келекейге, мазаққа айналдырып, сықақпен саналады. Мазмұны бүкпелі болғанымен, идеясыз, астарсыз, ашық, тура, тілі мірдің оғындай өткір, шымшыма, шымыр келеді. Ежелгі Грециядағы аты шулы Эзоп (б.э.б. VIғ.) шығармаларын өз алдына қойғанда, мысал көне дүниеден күні бүгінге дейін көбіне өлеңмен жазылып келеді: Италияда Федр, Францияда Лафонтен, Германияда Геллерт, Англияда Мур, Россияда Крылов, қазақта Абай – бәрі солай жазған. Біздің тұсымыздағы мысалшылардан Сергей Михалков пен Асқар Тоқмағамбетовты бөліп айтуға болады»,-дейді [3, 312].

Кейіннен жарық көрген доцент М.М. Иманғазиновтың «Антика әдебиеті» атты еңбегінде автор: «Мысал – әріден келе жатқан, эпостың шағын да өткір жанры. Мысал жанры көне дәуірден біздің заманымызға дейінгі әлемнің іргелі ақын жазушыларының назарында болған, қызықты форма, ұғымды идея, халық тұрмысына ет жақын суреттеулерге толы әдеби жанр» [5, 251] деген тұжырымдама ұсынады.

Десек те, ауыз әдебиетін оқытуда мысал жанры қарастырылмай келеді. Бұл жөнінде Ш.Ыбыраев былайша жазады: «Шынын айту керек, қазақ ауыз әдебиетіне арналған зерттеулер мен оқулықтарда айтыс пен шешендік сөздерден басқа аты аталып, ел танығаны жеті сегіз жанрлар болса, ол Еуропа халықтарының фольклорында кездесетіндері. Ал мұның сыртында аты аталмай, аталса да қатарға кірмей, күні бүгінге дейін халық жадында сақталып келген ондаған жанрлар мен жанрлық түрлердің не зерттеушілер, не жинаушылар тарапынан ілтипат көрмей келгенін немен түсіндіруге болады?» [5, 424].

Фольклортанушы осылай дей келе, ауыз әдебиетіндегі зерттелмей келе жатқан жанрдың бірі мысал екендігін атап көрсетеді де, қазақ ауыз әдебиетін жіктеудің жаңа түрлерін ұсынады:

- салтқа қатысты фольклор;
- салтқа қатыссыз фольклор.

Салтқа қатыссыз фольклорды әрі қарай рим цифрларымен атап көрсетеді.

II. Эпикалық прозалық жанрлар;

III. Эпикалық жанрлар;

IY. Кіші жанрлар;

Y. Шешендік сөздер;

YI Мысал.

Ғалым Ш.Ыбыраев осылайша мысал жанрын ауыз әдебиетінің өзге де түрлерімен

қатар қойып, бөлек топтайды. Сонымен қатар ол мысалды бұрын соңды кездеспеген жаңаша түрде жіктеуді ұсынады:

А. Мысал (мысал өлеңдер, мысал сөз, мысал айтыс)

Ә. Апалог

Б. Тәмсіл [5, 424].

Ғалымның бұл дәлелді тұжырымдары мысал жайындағы ұғымымызды кеңейте

түседі. Міне, осы бағытта мысалдың түрлерін анықтап, оларды жинастырып, топтастыру, жанрлық ерекшеліктерін айқындау шын мәнінде зерделі зерттеуді күтетіні анық.

Жоғарыдағы қос ғалымның ауыз әдебиетін жіктеуі бір-бірімен бағыттас, үндес келеді. Тек басты айырмашылық жанрлық атауларда сияқты. Ахмет Байтұрсынұлының сауықтама (барша сауық үшін айтылатын сөздер) деп отырғаны Ш.Ыбыраев еңбегінде салтқа қатысты фольклор деп аталса, сарындама салтқа қатыссыз фольклор, яғни «жұртта келе жатқан салт сарынмен айтылатын сөздер». Екі ғалым да мысал жанрын соңғы топқа жатқызады.

Мысал жайында сөз қозғау барысында жанрдың шығу тегі қандай?, қалай қалыптасқан?, қайдан бастау алады? деген сұрақтар туады.

Ахмет Байтұрсыновтың бұл орайда: «Арнайы әдебиеттегі мысалдар былай шыққан: «...алғашқы адамдар басқа мақұлықтардан ұзап жарымаған. Олар түрлі табиғат, түрлі тәсілмен тіршілік ететіндерін көріп, олар да адамша ойлайды, сөйлеседі, кеңеседі, бірін бірі аңдиды, арбайды деп білген... Сондықтан адамның ісін әңгіме қылған сияқты, олардың да істерін әңгіме қылған. Одан хайуандар турасындағы ертегілер шыққан. Онан бері келе, хайуандар тіршілік еткенмен нақ адамша ойласып, сөйлесіп, кеңес етпейтіндігіне көз жеткендігінен кейін мақұлықтар турасындағы ертегілер өтірікке саналып, бірте бірте жоғалып, тек мысалдар қалған» [1, 40], – деген тұжырымын негізге аламыз.

Мәселен, «Сырттандар» ертегісінде адамға жерік болған жалмауыз қасқыр біреудің жалғыз баласын аңдиды. Баланың әке шешесі, ауыл аймағы қатты сасады. Сол кезде бала өзімен бір күнде туған тұлпарына мініп, қасқырдан қаша жөнеледі. «Құтқарам» деп тұлпар тартады: «Қайтсе де жеймін», деп жалмауыз қасқыр қуады. Осы тұста адамның досы тұлпар мен қасқырдың сырттаны жарысқа түседі. Сол жерде иттің сырттандары қасқырға қарсы ұмтылады, қасқырды өлтіреді [6, 26].. Мұнда жалмауыз қасқыр адам баласына қастық ойлаушы мол жауыздықтың бейнесінде алынса, ит пен жылқы жақсы жақтарынан дәріптеледі.

Бергі заманда шығарылған халық ертегілерінде хайуанаттар бұрынғы керемет бейнесінде алынбай, жаңа кейіпте, реалистік болмысқа байланысты алынады. Осы ретте хайуанаттар жайы екі түрде алынып, қазақ ертегілеріне қосылады. Онда хайуанаттардың бір тобы (төрт түлік мал, үй хайуанаттары) шаруашылыққа келтіретін пайдасы, атқаратын қызметімен суреттеледі. Хайуанаттардың екінші тобы (жыртқыш аңдар) адам баласына жасаған жауыздығы, қаскүнемдігімен бейнеленеді. Бұл соңғысы уақыт өте келе халықтық сатираға айналып, сол арқылы қоғамдық жайлар, үстемдік еткен қауымның жағымсыз қылықтары әңгімеленеді; бұлар халықтың ащы мысқылы, келеке-күлкісі түрінде келеді; таптық тартыс, күрес жайы сөз болады. Мұны біз «Алтын сақа», «Тепең көк», «Бозінген», «Жақсылық пен жамандық» т.б. ертегілерден көре аламыз. Сонымен қатар, «Қотыр торғай» ертегісінде кекшілдікті, бірбеткейлікті, араға іріткі салуды меңзесе, «Мақта қыз бен мысық» ертегісінің жасөспірімдерге беретін тағылымы мол.

Халық ертегісінде жыртқыш аңдардың әрқайсысына лайықты мінездеме береді. Арыстан – асқан күштің, зорлықтың, қасқыр – қомағайлық пен қорқаулықтың иесі болып кейіптеледі. Ал түлкі – айла мен аярлықтың, бірді бірге соғып, пайдасын тауып жүрген қу, өзінен басқаға дұшпандық жасаушы, сырттай дос, іштей қас болып келеді. Айналасындағы аң атаулыны алдаушы да, өсек таратып күндеуші де, жоқ жерде пәле бастаушы да – түлкі. Бұлармен қатар, қазақ ертегілерінде ожарлық, аңқаулық кескінімен аю жүреді. Жұрттың бәріне мазақ, күлкі ретінде маймыл қатысады. Мәселен, «Маймыл мен түлкі», «Түлкі мен бөдене», «Түлкі, тасбақа, кене», «Түлкі, аю, қойшы» т.б. ертегілер.

Өзімізге таныс қазақ мысалдарында да түлкі – қулық, айлакерліктің, қасқыр – қатыгез, қарақшылықтың, мысық – жалқаулықтың, есек – ақымақтықтың т.б. қызметін атқарады.

Шынында да, мысал жанры қазақ халқының ойлау өрісінің дамуымен, сана эволюциясымен тығыз байланысты, айналадағы тіршілік иелерін танып білумен қатар, олардың айрықша қасиеттерін айқындап, адамды бейнелеудегі олардың түрлі мінезін әрқилы іс-қылықтарын тұспалдап көрсетуде шебер пайдалана білген. Әрқашан сөзге ұста қазақ халқы осы мәндегі астарлы әңгіме туғызып оған «мысал» деп айдар таққан.

Осындай арғы тегі хайуанаттар жайлы ертегіден өрбіп, өріс алған мысал жанры көбінесе, нақтылай айтсақ, оның бір тармағы мысал ертегілер апалог деп зерттеушілер тарапынан анықтамаға ие болып жүр. XIX ғасырға дейін апалог және мысал бір-біріне синоним ретінде қолданылған. Апалог көбінесе қара сөзбен жазылады. Ішінара өлең сөздері кездескенімен, өлең түріндегі апалогтар біздің әдебиетімізде тек жазбаша түрде кең дамыған. Ал өлең үріндегі апалогтың жеке жанр ретінде толық қалыптасуын ғалым С.Қасқабасов «XIX-XX ғасыр әдебиетінің жедел дамуы мысал жанрын әдеби арнаға бағыттады» деп түсіндіреді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Байтұрсынов А. Ақ жол. А., 1991. 36-б.
2. Қабдолов З. Сөз өнері. А., 2002. 312-б.
3. Радциг Көне грек әдебиетінің тарихы. М. 1963. С.340
4. Иманғазинов М.М. Антика әдебиеті. Т., 2006. 253-б.
5. Ыбыраев Ш. Эпос әлемі. А., 1993. 422-б.
6. Қасқабасов С. Қазақ халық прозасы. А., 1972. 107-б.

Даулеткерей Мүлік, Айдархан Садуакас
(Талдықорған, Қазақстан)

ЖЫРАУЛЫҚ ПОЭЗИЯНЫҢ ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ОРНЫ

XV-XVIII –ғасырларды қамтыған жыраулар поэзиясы халқымыздың жүздеген жылдар бойы жадында сақталып, бүгінде қазақ әдебиетінің бір кезеңі болып қалыптасып отыр. Сөз қадірін білген қазақ халқы түйінді, иірім жолдарды талай аласапыран кезеңдерден алып өтіп, қазіргі әдебиетімізге аманат етіп тапсырды. Аталған поэзиядан еліміздің өткен тарихын көреміз. З.Қабдолов айтқандай «ол оқырманға бұрын беймәлім өмірді, шындықты, бейтаныс заманды , адамды танытады,... оқырман үшін бұрын-сонды беймәлім дүниенің есігі секілді. Сол есікті ашып кіргенде ғана адам өзіне белгісіз құпиялар сырына тереңдеп, танымын байытпақ». [1] Сонымен қатар осы кезеңдегі жасалған әдебиет ел мүддесін, жұрт мұратын бірінші орынға қойды. Өзіндік түр тауып, айқын ұлттық сипатта қалыптасты. Алаштың жайсаң жанын, өр рухын бедерлей таңбалап, келер ұрпақ үшін ешқашан ескермес үлгілер тудырды. «Көркемдік танымның асқар биігіне көтеріліп, әлемдік өредегі ұлы шығармалар қалдырды». [2] Тарихқа жүгінер болсақ жыраулар поэзиясының өкілдері қазақ халқының дербес хандық құруымен сәйкес келеді. Халықтың бірлігін сақтап қалуды арман еткен хандардың кеңесшісі болып, уақыты келгенде қолына қару алып қолбасшы болған, елдің еңсесін көтеріп ұран тастаған, ұрпақты ұлағаттылыққа шақыратын нақыл сөздер қалдырған жыраулар мұрасының ұрпақ жадында сақтаулы заңды құбылыс. Әз – Жәнібектің тұсында елінің ертеңі үшін мұңға берілген Асан қайғы, XV ғасырдың әрі батыр, әрі шешен жырауы «Қарға бойлы Қазтуған», жорықшы жырау – Доспамбет, ауызын ашса болды көмекейінен күмбірлеген жыр төгілетін Шалкиіз жырау, Есім ханның әскербасы батырларының бірі, әрі жорықшы жырауы Жиембет, от тілді Марғасқа жырау, жортуыл жыршысы, әулетті жырау –Ақтамберді, Абылай ханның кеңесшісі болған тынысы кең жыраулар Үмбетей мен Бұқарлар XV-XVIII ғасырдағы қазақ халқының төл әдебиетінің негізгі өкілдері болып табылады.

Мұнда көне грек эпосын зерттеген А.Ф.Лоссевтің: «Ескі жырлар қағаз бетіне түсірілмей –ақ әлденеше ғасыр бойы өзінің әрі мен нәрін, әу бастағы қалпын сақтай алуы: бұл көне мұраны ұрпақтан-ұрпаққа жеткізудегі қалыптасқан салттың жемісі». [3] деген пікірін айтуға болады. Дегенмен «сан жүздеген жылдардың ауыр сыны мен салмағынан ақын мен жыраудан жүйріктің жүйрігі ғана оның өзінде болмашы үзіктері мен жеке жолдары , шумақтары ғана шаршап – шалдығып жетті» [4] деген Ә.Дербесалиннің ойын да қуаттаймыз. Жыраулардың өмірі мен шығармашылығын қағаз

бетіне түсіру, зерттеу, баға беру мәселесі де ғасырдан астам уақыттың еншісінде болды. Бірақ уақыт сыны түрлі көзқарастар туғызды. Уақыт сынынан туындаған осы көзқарастарды пайымдау арқылы жыраулық поэзияны тани аламыз

Ш.Уалиханов қазақ даласындағы қоғамдық-тарихи майданда алғаш көрінген зерттеуші ғалым болды. Қазақ халық поэзиясына ерте жастан құмартып, оның классикалық үлгілерін жазып алып, жинақтаған. « Қазақ әншілері мен жыршыларының Шыңғыстың үйіне жиі келіп жүргендігі де Шоқанның халық поэзиясын қастерлеу сезімінің ерте оянуына елеулі әсер еткен» [5] Ел аузынан естіген деректерін есіне сақтап, кейіннен таптырмас мағұлматтардың қайта жаңғыруына тікелей әсер етті. Мәселен «Ноғайлардың философ данасы Асан қайғы да осы күнге дейін далалықтардың аузынан түспейді»[5] –деп ел есіне сақталып, аңызға айналған жыраудың XVғасырдың перзенті екендігін, Әз-Жәнібек ханның ақылды дана ділмар уәзірі болғандығын айтады. Асан қайғыға көшпенділер философы деп ат берген де Ш.Уәлиханов болатын.

Түрколог ғалымдардың бірі-В.В.Радлов. Аталған автордың «Образцы народной литературы тюркских племен» деп аталатын еңбегінен көптеген мәліметтер табуға болады. Онда қазақ халқының поэзиясы жайлы және оны жасаушылар туралы жиі ұшырасады. Жазба әдебиетіне дейінгі кезеңде қалыптасқан әдебиет туындыларын халық шығармашылығы деп атап, оның жалпы қасиеті жайлы «халық рухының көрінісі мен жетістігі, сондықтан да ол өте кең таралаған және халық арасында үлкен құрметке ие [6] –деп баға берген.

Жыраулар поэзиясына байланысты жинақтар XX ғасырдың басында көптеп шығарыла бастады. Сондай еңбектердің қатарына: М.Османовтың «Ноғай уа құмық шиғырлары» (СПб 1883) М.Бекмұхаммедовтың «Жақсы үгіт» (Қазан 1908ж) Ғ.Мұштахтың «Көксілдер» (Орынбор 1911) сияқты жинақтарды жатқызамыз.

XX ғасырдың басында әрі әдеби, әрі тарихи тұрғыда зерттеу жүргізген Қ.Халидұының еңбегі «Тауарих хамсада» ауыз әдебиетінің әр түрлі үлгілерімен қатар, жыраулық поэзия өкілдері жайлы мәліметтерді ұшыратамыз. Халық жадында аты аңызға айналып кеткен тарихи тұлға Асан қайғы аталған еңбекте бірнеше жерде аталады. Қ. Халидов әуелі оның қай дәуірде өмір сүргендігін, кімдермен замандас болғандығын және өзінің кім болғандығы жайлы сыр шертеді. Автор алдымен халық арасындағы әңгімелерге құлақ салады. «Асан қайғы асылы ноғай емес Шыңыс ханның замандасы Майқы бидің алтыншы немересі деседі. Ұлы жүзде және бір Майқы би бар, бұр ол емес [7] –деп ел аузындағы

Кеңестік кезең әдебиеттануы бұралаң жолдармен, түрлі ұстанымдармен, әр қилы қолдан жасалған қағидалармен ерекшеленеді. Сондықтан болар осы дәуірде туындаған зерттеулер мен еңбектердің қатпары мол қағидасы сан түрлі болды. Себебі сөз бостандығына шектеу қойылды. Адам санасын қоғамның мүддесіне бағындырды. Осы аралықтағы әдебиет үш түлі белестен өтіп бүгінге жетті.

Кеңестік дәуірдің алғашқы кезеңінде жарық көрген шоқтығы биік зерттеу еңбектердің бірі-М. Әуезовтың «Әдебиет тарихы» кітабы. Бұл кітап 1927 жылы жарыққа шықты. Автор алға қойған мақсатын сөз басында «Әрбір тарих белгілі жолдағы істің өскеннің, гүлденгенін сөз қылады . Олай болса , Әдебиет тарихының міндеті: Бір жұрттың тіліндегі ауызша жазба әдебиеттің ішінен үлгі болған белгілерін бөліп шығару. Ол белгілер сол елдің әдебиет жолындағы жаңа сөзі болу керек.

Әдебиет тарихы белгілі бір дәуірлерді, мезгілдерді бөліп шығарады. Халықтың әдебиеті алғашқы шыққаннан бастап, белгілі бір кезеңге шейін тарихтың ішіне кіру керек. Әр мезгілдің үлгісі қандай, неден туды , басқа өмірімен қандайлық тарихи байланысы бар, сол айтылуы керек. [8]- деп атап көрсетеді. М.Әуезов қазақтың жазба әдебиетінің құлашын сонау жыраулық дәуірге сермейді. «Қазақ елінің жазба әдебиеті алғашқы дәуірінде ел өмірінің осы сияқты қайнар бұлағынан, жуан тамырынан шыққандығын ойласа, бергі заманда шыққан Абай сияқты ақындарды туғызған анайы топырақ, арғы ата-бабаның кім екенін анық ұғамыз. Осы жайды ұғынсақ қазақтың жазба әдебиеті кешегі өткен Абай емес, одан көп арғы жердегі саймен көп саладан суат алатынын түсінеміз. ...Әрине бұл жіктің алғашқысына қосатынымыз: Асан қайғы, екінші Бұқар жырау». Зерттеуші ғалымның бұл пікірі өміршең болып қала бермек.

«Әдебиет тарихы» жайлы Ә. Тәжібаевша айтар болсақ : «Мен Қобыланды батырлармен , Баян бастаған ақылды сұлулармен табысқаныма қуандым. Билер сөзін естігенде не деген шешен елміз дедім, өзімізді де ірі сезіндім. Ал Асан, Бұқар, Махамбеттер менің бала жүрегімді дірілдетті. ... алдарында еріксіз бас идім. Мұхаң мені олармен де айырылмастай табыстырды.» (5)- бұл кітаптың тиісті бағасы еді.

«Әдеби мұра» деген атауды желеу еткен бұл жиылыста, әдебиетіміздің өткеніне көз жұма қарай отырып, лениндік тұрғыдан баға берілді. Сондықтан болар С.Бәйшовтың баяндамасынан ескі мұраны дәріптеу тағылық, ескішілдік болып табылатындығын аңғарсақ, Е.Ысмайлов баяндамасынан «Бұқар өлең-толғаулары өмірлік фактілерді әр көлемде қамтыса да реалистік сипаты төмен » [9]-деп кеңестік тұрғыдан баға беруін байқаймыз. Осы бас қосуда түйінді ойлар да айтылған. Мысалы: М.Базарбаевтың « толғау-қазақтың байырғы ауыз әдебиетінің топырағында түзілген форма»-десе, енді бірде поэзияға байланысты «жазуы жоқ, көшпелі елдің поэзиясы өзінің тіршілігінде ұлан байтақ даласының бірде аңызақ ескен, бірде көгалы жайқалған келбетіне сәйкес келген» деген пікір айтады. Ал Қ. Жұмалиевтің баяндамасынан екі ұдайы көзқарасты танимыз. Алғашқысы «Қазақ әдебиетінің тарихы бар . Қазақ әдебиеті тарихының басы – Бұқар жырау –дейміз»-дей келе, әдебиеттің өткен белестерін бас салып сынауға, шенеуге болмайтындығын айтады. Екіншісінде «Бұқарды, Үмбетейді.. алсақ, олар негізінде феодалдық салт-сананы қолдаушылар , сол таптың идеясын жырлаушылар болды»[9] –деп міней отырып, әдебиет тарихын Бұқар жырау, Махамбет Өтемісұлы енгізілуі керек те, Үмбеттейлер аталған тұлғалардың шығармаларын зерттеумен байланысты тек шолу дәрежесінде айтылуы керектігін айтады. Осы ғылыми отырыста әдебиетіміздің өткеніне көз жүгірткен, құнды пікірлер айтқан ғалым Б. Кенжебаев болды. Өкініштісі баяндамаға маркстік-лениндік тұрғыдан баға берілді. Баяндама авторы кейіннен «... қазақ әдебиетінің тарихын әріден бастау керектігі жайлы ойларымды ғылыми көпшілікке баяндадым, ортаға салдым. Баяндағаным бар болсын, сөзге қалдым, күлкіге ұшырадым ... [10]-деп ағынан жарылды. Ғылыми отырыстың қорытындысында әдебиетіміздің өткеніне көз жүгірткен ғалымдардың оң пікірлері қатал сынға алынып,«жарыссөзде сөйлеушілердің біразының сөзінде әдебиет тарихында болған адамдардың мұралардың дәл бағасын партиялық – лениндік тұрғыдан қатал сынға алу жағы жетіңкірімейді , ... қорыта айтарым : ұлы ұстазымыз коммунистік партияның сенімін , ... біздің әдебиетімізде ойдағыдай өсіп -өркендеуімен ақтауы шарт »[9] деген пікірмен түйіндейді. Бұл жарыссөз төрағасы М.Әуезовтың сөзі . Кезінде жыраулық поэзияға қатысты құнды пікір айтып, қазақ әдебиетінің тарихына Асан қайғы , Бұқарларды енгізіп, жырау сөзіне тиісті баға берген ғалымды уақыт ағымы осылай сөйлеуге мәжбүрледі.

Қиыр жолдарында көңілінде жүрген көкейкесті мәселені қозғай білген ғалымдардың бірі Б.Кенжебаев еді. Ғалым әдебиеттің өткені жайлы: «әдебиет тарихы-көркем өнердің асыл арнасы. Ата-бабаларымыздан қалған асыл қазынасы. Әр халық өзінің баба тарихымен, көне мәдениет үлгілерімен мақтанатын болса керек . ... Бізде, бір жаман әдет бар. Қазақ әдебиеті –жас әдебиет деуге құмармыз. Солай деуге бейім тұрамыз. Әдебиеттің жастығы , әдебиет тарихының кенжелігі- мақтаныш болмаса керек. Шын мақтанатын қасиет, сонда, егер де, халқымыздың рухани мәдениеті тым тереңде жатқан болса, оны қазып алып, дәлелдесек,...» [10. 48б.] деген салмақты ой айтып, ғылым жолына түскен ғалымдарға бағыт сілтеді Қазіргі кездегі белгілі ғалымдар Х. Сүйіншәлиев , Ә. Қоңыратбаев , М.Жолдасбеков , М.Мағауин , Қ. Сыдиқов, А. Қыраубаевалар қазақ әдебиеті тарихының ерте дәуірін жинақтап, кезектегі мәселе сол әдеби мұраның табиғатын ашып, көпшілікке ұсынған.

XV-XVIII ғасырлардағы жыраулар поэзиясын жинақтап, зерттеген М.Мағауин еді. Автор өзінің ғұмырбаяндық «Мен»дилогиясында зерттеудің барысын, кездескен қиыншылықтарды, жасаған ерлік істерін баяндайды. Х. Сүйіншәлиев қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдеріне тоқталса, Ә.Қоңыратбаев ерте дәуір әдебиеті мен қазақ фольклорының арақатынысын зерттеді.

Жыраулар поэзиясы зерттеушілердің бірі әрі бірігейі М.Мағауин зерттеу жұмыстарын 60-жылдың екінші жартысынан бастап жүргізді. Алғашында Қазақ хандығы дәуірінде- XV-XVIII ғасырларда жасаған, көпшілігінің аты-жөні, өлең-жырлары беймәлім болып келген арқалы ақын, дана жырауларға арналған мақалалар жазған. Терең ізденістің нәтижесінде «Қобыз сарыны» 1968 жылы баспадан шықса, 1970 жылы «Алдаспан», 1984 жылы «Бес ғасыр жырлайды» антологиялары шықты.

Халық алдында әдебиеттің өткен дәуірін арыдан іздеген , ғылыми негіздеген КазМУ-дің қазақ әдебиеті кафедрасының ғалымдары 1967 жылы «Ертедегі әдебиет нұсқалары» деген атпен шыққан еңбекте жыраулар поэзиясынан сыр шертеді.

Тың ойлар мен тынысы кең зерттеулер жыраулар поэзиясының поэтикалық құнылылығын, эстетикалық қуатын, көркемдік көкжиегін жан-жақты зор үлес қосатын мақалалар мен жеке зерттеулер де көзге жиі ұшырасады. Бұдан шығатын қорытынды жыраулық поэзияның қызығы мен құпиясы әлі де болса әдебиет тарихы қойнауында жатқандығы. Кеңестік кезеңде келте қиылған шындықтың орнын толтырып, шынайы көзқараспен зерделеу бүгінгі әдебиеттің өзекті мәселесі әрі міндеті болып табылмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Қабдолов З. Сөз өнері Алматы: 2002 ж. 286 – бет.
2. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет Алматы: 1993ж.139 – б.
3. А. Ф. Лосеев Гомер, Москва: 1960 ж. 69 – бет.
4. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті , Алматы: 1983 ж. 77, 130 – бет.
5. Уәлиханов Ш. Таңдамалы Алматы: 1985 ж. 16, 124 – бет.
6. В. В. Радлов Ел қазынасы – ескі сөз Алматы: 1994 .ж 10 – бет.
7. Қ. Халидұлы Тауарих хамса. Алматы: 1992, 93, 106, 110, 111 – бет.
8. Әуезов М. Әдебиет тарихы Алматы: 1991ж. 5, 16, 207 – бет.
9. Әдеби мұра және оны зерттеу Алматы: 1959 ж. 22, 58, 97, 100 – бет.
10. Кенжебаев Б.Әдебиет белестері Алматы: 1986 ж. 48 – бет.

Алия Онгарбаева
(Талдықорған, Қазақстан)

АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ, АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ

Ақпараттық жүйелер- үлкен көлемді ақпаратты сақтауға, реттеуге және талдауға арналған құралдар кешені. Ақпараттық жүйелер электронды және электрондық емес болады. Электронды емес ақпараттық жүйелерге:

- Библиотекадағы каталог;
- Ауруханадағы регистратура;
- Кітапхана.

Электронды ақпараттық жүйелерге:

- Кәсіпорынның кадрлар бөлімінің деректер қоры;
- Ұялы телефондағы жазба кітапшасы;
- Интернет желісі.

Ақпараттық жүйелер 3 түрі белгілі:

1. Деректер қоры – үлкен көлемді құрылымданған ақпаратты сақтауға арналған жүйе (шаблон бойынша ендірілетін ақпарат) анықталған типті. Жалпы ДҚБЖ –деп құру, енгізу және ДҚ қолдану процестерін қолдайтын кез-келген программалық өнімді айтуға болады[1,48б]. Деректер қорына келесі ақпараттық жүйелер жатады:
   - Кітапхана каталогы;
   - ауруханадағы регистратура;
   - Ұялы телефондағы жазба кітапшасы;
   - кадрлар бөлімінің деректер қоры.
2. Білімдер қоры – құрылымданбаған түрлі типті үлкен көлемді ақпаратты сақтауға арналған жүйе. Білімдер қорына келесі ақпараттық жүйелер жатады:
   - кітапхана;
   - Интернет желісі.
3. Ақпараттық аналитикалық жүйе- ақпаратты сақтауға және сақталатын ақпаратты талдауға арналған
   - Excel;
   - STATISTICA;
   - SPSS;

- 1С бухгалтерия;
- 1С предприятие.

Барлық электрондық ақпараттық жүйелер сақталуы бойынша екі классқа бөлінеді:

1. Файл-сервер технологиясы бойынша жұмыс жасайтын желілік емес ақпараттық жүйелер. Бұл жүйелер жеке тұрған компьютерде компьютерлік желіні қолдануынсыз жұмыс жасайды[2]. (Excel, STATISTICA, SPSS);

2. Желілік ақпараттық жүйелер клиент-сервер технологиясы бойынша жұмыс жасайды. Бұл жүйе компьютерлік желіге жалғанған компьютерде жұмыс жасайды. (Интернет).

Клиент-сервер технологиясының файл-сервер технологиясынан айырмашылығы ақпаратты сақтау әдісінде, файл-сервер технологиясының маңызы келесіде шектеледі- ол жұмыс жасайтын бір компьютерде сақталады (жергілікті) ақпараттық жүйе және деректер интерфейсінде.

1. Желі клиенті болып желіге жалғанған қолданушы компьютерлері табылады. Клиенттер серверге шығуды желі арқылы алады. Кейде желі клиенті клиенттік компьютерлер деп аталады.
2. Желі сервері – желіні басқаратын компьютер. Сервердің барлық ресурстарына желі клиенттеріне қол жетімді, яғни сервердегі кез-келген деректердің өзгеруі желінің барлық клиенттеріне көрініп тұрады.

Клиент-сервер технологиясы бойынша тұрғызылған ақпараттық жүйелерде ақпарат серверде сақталады, ал ақпараттық жүйе интерфейсі клиенттің компьютерінде сақталады ол арқылы ақпараттық жүйе қолданушылары деректерге шыға алады[3, 87б].

Файл-Сервер технологиясының артықшылықтары мен кемшіліктері:	**Клиент-Сервер технологиясының артықшылықтары мен кемшіліктері:**
+ өңдеу жеңілділігі;	+ деректерді синхронизациялау жеңілділігі;
+ компьютердің желіге тәуелсіздігі	+ аппараттық қамсыздандырудың төмен бағасы (мықты тек сервер болуы керек);
+ санкциаланбаған шығудан жоғары қорғаныс;	+ деректер құрылымын оперативті өзгерту;
- бірнеше компьютерде деректердің оперативті емес жаңартылуы;	- санкциаланбаған шығудан төменгі қорғаныс;
- бұл жүйеде жұмыс жасайтын компьютерлердің бағасының қымбаттығы;	- компьютерлік желіге тәуелді;
- деректер құрылымын өзгерту күрделілігі.	- бағасының қымбаттылығы.

Ақпараттық жүйелердің негізгі түсініктері

Кез-келген ақпараттық жүйе не деректер қоры (оны құру көзқарасынан алғанда) программалау тілдерінде үш компоненттен тұрады:

1. **Деректер файлы** – жергілікті компьютерде немесе серверде орналасқан өзіне деректер құрылымын ендіретін файл. Деректер құрылымына кестелер, сұраныстар және фильтрлер, сонымен қатар сақаталатын процедуралар, қолданушы функциялары, диаграмма және триггерлер;
2. **Байланыс объекті** –деректер файлы мен ақапарттық жүйе интерфейсі арасында байланысты ұйымдастыратын программалау тілінің объекті;
3. **Ақпараттық жүйе интерфейсі** – аяққы қолданушымен жүйенің әсерлесуін жүзеге асыратын құралдар кешені. Ол клинттің де сервердің де компьютерінде орналасуы мүмкін.

АЖ клиент-сервер технологиясы бойынша өңдеу бірнеше этаптан тұрады:

1. Компьютерлік желінің серверіне серверлік ДҚБЖ орналастырылады (Мысалы, Microsoft SQL Server, MySQL, Oracle), ДҚБЖ серверлік бөлігі орналастырылады. Егер web-интерфейс таратылса, онда серверге web-сервер программасы орналастырылады (Мысалы, Apache);
2. Егер клиенттік қосымша таратылса, онда желінің барлық клиенттік бөлігіне клиенттік бөлік орналасады (бұл қадам міндетті емес және ақпараттық жүйе қолданушылары серверді басқару мүмкіндігіне ие болған жағдайда орындалады);
3. ДҚБЖ-ның серверлік бөлігі, ДҚБЖ-ның клиенттік бөлігі және web-сервер бапталады;
4. Деректер құрылымы анықталады (кестелер арасындағы байланыстар мен деректер бағандарының типі), сонымен қатар сұраныстағы бірінші және екінші кестелер анықталады;
5. Серверде сервер тарапынан орындалатын кестелер мен сұраныстар құрылады. Сұраныс құрудан бұрын кестелер алғашқы деректермен толтырылады. Сақталатын процедуралар мен қолданушы функциялары, диаграммалар және триггерлер құрылады;
6. Клиенттік қосымшаны қолдану жағдайында бағдарламалау тілдерінің көмегімен байланыс обьектілері құрылады олар кестелерге, сұраныстарға және сақталатын процедураларға жалғанады[4,54б]. Және де оларға серверде орындалатын сұраныстар мен сақталатын процедуралар құрылады.;
7. Формалар құрылады;
8. Есептер құрылады;
9. Жүйе нақты деректермен толтырылады.

АЖ кестесін құру мен толтыруда үш ережені сақтау қажет:

1. Кестеде қайталанатын жазбалар болмауы қажет.Ол индекстік баған қоюмен қол жетімді, яғни жазбаларды сорттау;
2. Кестеде бірдей баған атаулары болмауы керек.;
3. Кестені толтыруда ереже болмауы керек.

Бұл ережелерді қанағаттандыратын ақпараттық жүйе нормалданған ақпараттық жүйе не деректер қоры деп аталады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Базы данных А.Д.Хомоненко, В.М.Цыганков, М.Г.Мальцев Санкт-Петербург КОРОНА принт 2007 г.

2. www.intuit.ru
3. Delphi 7 Хомоненко А.Д. БХВ-Петербург 2008 г.
4. Базы данных С. В. Глушаков, Д. В. Ломотько АСТ 2002 г.
5. Базы данных. Разработка приложений Л. В. Рудикова БХВ-Петербург 2006 г.

Назира Сайбекова
(Алматы, Қазақстан)

«КӨШПЕНДІЛЕР» РОМАНЫНДАҒЫ ЕТІСТІКТІ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІНІҢ ОРЫС ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНЕ АУДАРЫЛУ ЖОЛДАРЫ

І.Есенберлиннің «Көшпенділер» трилогиясы қазақ халқының бес ғасырға жуық тарихи шежіресі топтастырылған, ең алдымен қазақ халқының ұлт болып қалыптасу жолын, сол жолдағы тауқыметті тарихты, қилы кезеңдерді бүгінгі ұрпақ санасына сіңіруді мақсат тұтқан ұлы тарихи шығарма.Автор өз еңбегі туралы [1]:

«Жазушы алыста қалған уақытты тарихи зерделеумен ұзақ айналысқан кезде, өтіп кеткен адамдар мен оқиғалар оның санасында қайта тіріліп, ол еріксізден, осының бәрінен тек адамды ғана көреді. Менде де осылай болды. Кенесары ханға қатысты XIX ғасыр оқиғаларын зерттей келе, мен осы өткен тарихи оқиғалардың бәрінен де қасіретті адамның тұлғасын көрдім. Ол маған бүкіл күрделі мінезімен, табыстарымен, сәтсіздіктерімен көрінді де, мен ол жайында роман жазып шықтым. Ақтаған да, қаралаған да жоқпын, өмірде қалай болса, солай етіп жаздым»,-деп көрсетті.

Поэтикалық құрылымы аса күрделі өзіндік ерекшеліктері бар біртуар туынды, қазақ тарихи прозасының белгілі кезеңдегі көркемдік жетістіктерінің бірі. Қазақ халқының негізгі ұлттық белгісін, тарихи даму жолын, әрі сол тарихи қалыптасқан кезеңдегі тіршілік тынысын әр түрлі тілдік бірліктерді, яғни тілдегі көркем бейнелі тұрақты тіркестерді қолдану негізінде оқырмандарға таныстырды.

Фразеологизмдер көкейге қонымды, ықшам, ұтқыр да ұтымды сөз өнерінің тілдік және поэтикалық бұлақтары санатына жатады. Айшықты сөз өрнектерінің басым көпшілігі халықтың тұрмыс – тіршілігіне, салт – дәстүріне, әдет – ғұрпына, діни наным – сеніміне байланысты туындаған. Олардың құрылымын, тілде қалыптасу кезеңдерін, тұрақтылау негіздерін зерттеу, сайып келгенде, оқырман қауымды оның тілдік табиғатынан хабардар етіп қоймай, этнос өмірімен астасып жатқан мызғымас тұтастығымен, этнолингвистикалық, экстралингвистикалық факторлармен қызықтырады. Ал әр типтес тілдегі фразеологизмдерді салыстыра зерттеу – өзіндік тұңғиық сыры бар, қиындығы да, қызығы да мол күрделі жұмыс екендігі жоғарыда айтылған. Жалпы тіл білімінде фразеологизмдердің зерттелу тарихының тым әріден бастау алатындығын байқаймыз.

Фразеологизмдердің тек өзіне ғана тән өзгеше белгілері бар.Осы белгілер тілдің бұл категорияларын өз алдына жеке сала ретінде қарастыруға итермелейді.Әрі тілдің басқа единицалардан айырмасын айқындайтын негізгі ерекшелік болып табылады. Бұл белгілердің түрі мына төмендегідей:

- Лексикалық мәні
- Компоненттік құрамы
- Грамматикалық категориялардың түрі

Лексикалық мағынасы және грамматикалық жасалуы жағынан сөз бен фразеологизмдердің ұқсас тұстары өте көп.Фразеологизм мен сөздің лексикалық мәнін ашқанда, олар біріне-бірі синоним болып келетінін байқау қиын емес.Мысалы: қас пен көздің арасы-лезде; жермен жексен қылу- бірдей,тегіс; жерден жеті қоян табу-қуану; итжеккен-алыс; үріп ауызға салғандай-сұлу.

Фразеологиялық тіркестердің жеке сөздер тектес стилистикалық өңі ажарлы келеді. Сөйлемдегі орнына, қолданылу жүйесіне қарай фразеологиялық тіркестер кейде еркін тіркесіп, кейде тұрақтанып қалатын тұстары бола береді. Мысалы, ат үсті деген фразаны алайық. «Бұрын көлік мініп көрмеген қызға ат үсті жайсыз көрінді».Мұнда фразалық мән жоқ.Ал, «олар мәселені ат үсті қарады» десек фразеологиялық мәні бар тіркес [2]. Тіл білімінде фразеологияны зерттеудің бағыты сан алуан. Оны шамамен былай топтастыруға болады:

- Фразеологизмдердің теориялық – практикалық мәселелері;
- Фразеологизмдердің салыстырмалы – типологиялық және аудару мәселелері;
- Фразеологизмдердің жергілікті тіл ерекшеліктеріне қатысы;
- Фразеологизмдердің стильдік қызметі;
- Фразеологизмдерді семантикалық тұрғыдан топтастыру.

Ал біздің зерттеп отырған мәселеміз фразеологизмдердің салыстырмалы түрдегі көрінісі, яғни қазақ тілінен ағылшын тіліне берілу жолдары.

Фразеологиятану ғылымында фразеологизмдердің басты белгілері, релеванттық қасиеттері ретінде үш ерекшеліктері аталынады:

1) мағына тұтастығы;
2)тіркес тұтастығы;
3)қолдану тиянақтылығы.

Мағына тұтастығы дегеніміз – фразеологизм компоненттерінің бастапқы мағынасынан түгел не жартылай айырылып, тіркестің біртұтас мағына беруін айтамыз. Тіркес тұрақтылығы фразеологизм компоненттерінің өзара орын тәртібін сақтауынан, ал қолдану тиянақтылығы олардың даяр тұруынан көрінеді. Осы аталып отырған релеванттық қасиеттер қазақ және ағылшын тілі фразеологизмдеріне де ортақ заңдылықтар. Романдағы етістікті фразеологизмдерді іріктегенде біз осы қасиеттерге сүйендік.

Мысалы, қазақ – ағылшын тіліндегі тұрақты тіркестер:
Көзінің ағы мен қарасы – the apple of one’ s eye,
Kill two birds with one stone – екі қоянды бір оқпен ату;
Cat and dog life – ит пен мысықтай өмір кешу; т.б.

Бұл тіркестердің құрамындағы компоненттер бір – бірімен байлаулы, тұтасқан қалпында қолданылады. Олардың орнына басқа бір сөз қолдануға болмайды немесе басқа бір тілдік элементпен олардың бірін өзгерткен жағдайда жалпы мағынаға нұқсан келуі немесе фразеологизм табиғатына тән әуезділік пен үйлесімділік бұзылуы мүмкін.

Тұрақты сөз тіркестері қай халықтың болмасын, тілге шешендігі мен шеберлігін, даналығы мен данышпандығын танытады. Соның ішінде қазақтың тұрақты сөз тіркестері құрылысы мен құрамы, мән мағынасы жағынан өте күрделі.

Тұрақты сөз тіркестері халық даналығы болып табылады. Себебі, қазақ халқының өткен тарихындағы би, абыз, шешендер тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін өтімді де өткір тілімен айтып отырған.Осыдан қалған сөздер тұрақты сөз тіркестеріне айналуы әбден мүмкін. Тұрақты сөз тіркестері қазақ әдебиетінің проза жанрында үлкен орын алады. Көркем әдебиеттің мазмұны мен мағынасы, маржан сөзге байлығы осы тұрақты сөз тіркестері арқылы жүзеге асады. Сөзіміз дәлелді болуы үшін профессор С.Аманжоловтың «Қазақ әдеби тілінің және диалектологиясының мәселелері» атты ғылыми еңбегінде: “Қазақ тілі идиомалар мен фразеологиялық тіркестерге өте бай. Біздің ойымызша, идиомалық және фразеологиялық оралымдар қазақ халқының ойлау жүйесін зерттеуді және тілдегі мазмұн мен форманы қарастырудың тамаша нысанасы бола алады,”-деген тұжырымын келтіруге болады [3]. І.Есенберлиннің «Көшпенділер» романында «ұйытқы сөз» деп аталатын сөздерді де, халықтың тұрмыс күйіне байланысты фразеологизмдерді де көптеп кездестіруге болады.

Кесте 1- І.Есенберлиннің «Көшпенділер» романындағы тұрақты етістікті сөз тіркестерінің мөлшері:

Етістікті сөз тіркестерінің жалпы саны	Аударылған етістікті сөз тіркестерінің мөлшері	Аударылмай қалған етістікті сөз тіркестерінің мөлшері	Аударылған етістікті сөз тіркестерінің пайызы %	Аударылмай қалған етістікті сөз тіркестерінің пайызы %
690	526	164	76%	24%

І.Есенберлиннің [1] «Көшпенділер» романындағы фразеологизмдердің орыс және ағылшын тіліндегі аудармада берілу жолдарын саралай келе және ғалымдардың фразеологизмдердің аудармада берілу жолдарын сараптай келе, С.Влахов пен С.Флоринның ұсынған тәсілдеріне тоқтағанды жөн көре отырып, келесідей түрлерін анықтадық:

- калька арқылы;
- түсіндірме тәсілі арқылы
- толық баламасын беру арқылы
- жартылай баламасын беру арқылы тәржімаланған деп айтуымызға әбден болады.Оны кестемен төмендегідей көрсетуге болады:

Кесте 2

Аударылу жолдары	Етістікті сөз тіркестерінің мөлшері	Етістікті сөз тіркестерінің пайызы %
Калька	302	44%
түсіндірме тәсілі арқылы	135	19%
толық баламасын беру арқылы	12	2%
жартылай баламасын беру арқылы	77	11%

Сонымен, бұл кестеден романдағы тұрақты етістікті сөз тіркестерінің басым көпшілігі калька және түсіндірме тәсілі арқылы аударылғанын көруімізге болады.

1.І.Есенберлиннің «Көшпенділер» романындағы [4], [5] калька тәсілі арқылы аударылған фразеологизмдерге мысал келтірер болсақ:

-Осы кездегі бүкіл Дәшті Қыпшақтың ханы Әбілқайыр өз ордасына тіксе де, жаулап алған жерлері сол Мауреннахр,Соғды, Қорасан жағы болғандықтан, көңілін көбіне осы тұсқа аударған.(11б.)

И сейчас хан Абулхаир держал свою ставку в казахской степи, но основное внимание уделял в той или иной степени зависимым от него Маверенахру и Хорасану.(7с.)

And now Khan Abulkhair had his headquarters in the Kazakh steppe but attached his main attention to Maverannakhr and Horsan that were dependent on him.(11p.)

-Бақ құсы басына қонып,ақ түйенің қарны жарылды. (10б.)

Птица счастья опустилась на его голову, и в жертву принесен был белый верблюд.(7с.)

The bird of happiness descended on his head and a white camel was sacrificed on that occasion.(11p.)

-Әбілқайыр ханның тек сырты ғана сау, іші күйе түскен кигіздей шұрық-шұрық.(74б.)

Одним словом, великий хан здоров лишь внешне, а внутренности его имеют тысячу ран, как проеденная молью кошма…(76с.)

In a word, the great khan only looks healthy whereas his internal organs have a thousand injuries like a moth-bitten felt mat…(66p.)

2.Түсіндірме тәсілі арқылы аударылған фразеологизмдер:

-Бұл үш ноян барып, бір Қолбасшыға тізе бүккен.(6б.)

Всеми воисками командуют два или три нойона.Все они подчиняются главнокомандующему…(4с.)

All the troops are to be commanded by two or three noyons.All of them shall be subordinate to a commander-in-chief…(8p.)

3.Толық баламасын беру арқылы:

-Әбілқайыр езу тартып күлімсіреді.(9б.)

Лениво покривились губы Абулхаира при воспоминании об этом.(5с.)

Abulkhair`s lips curved sardonically as he recalled that.(10р.)

-Исан –Бұғының қабағы қарс жабыла қалды.(123б.)

Иса Буга грозно нахмурил брови.(134с.)

Isa Buga knitted his brows threateningly and the garrulous messenger shut his mouth at once.(111р.)

4.Жартылай баламасын беру арқылы:

-Оған, міне, он жылдан асып барады. Әбдіразақ келгелі, көзі ашылды.(85б.)

И вдруг из Мерва нукеры привезли захваченного в плен раба-лекаря Абдразака, который за несколько недель, пользуясь самыми простыми средствами, буквально поставил на ноги хана.(92с.)

Then all of a sudden his men brought to him a captive slave from Merve, healer Abdrazak, who had literally set the khan on his feet using most common means.(78р.)

-Бірақ адамның бағы көтерілген сайын, жауы да көбейеді.(10б.)

Но чем выше поднимается по лестнице славы человек, тем больше становится у него врагов.(7с.)

But, the higher one climbs the steps of glory, the more enemies one has.(11р.)

Жоғарыда келтірілген мысалдардан ұлы жазушының романындағы фразеологизмдер калька арқылы,толық баламасын беру арқылы,жартылай баламасын беру арқылы, түсіндірме тәсілі арқылы тәржімаланғанын, кейбір аударылмай қалған тұрақты етістікті сөз тіркестерін мысалдармен бере отырып, аудармашының берілген ойды, яғни сөйлемдерді сол қалпында жеткізгеніне және аударма барысында мағынасы сақталғанына көзімізді жеткіземіз.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Есенберлин. Көшпенділер: Тарихи трилогия.- Алматы: "Көшпенділер" баспасы, 2008-656 бет.
2. Ө.Айтбаев.Аудармадағы фразеологиялық құбылыс.-Алматы: Ғылым, 1975
3. Аманжолов С. Қазақ әдеби тілінің және диалектологиясының мәселелері. Алматы 1997-254 б.
4. Есенберлин И.«Кочевники»Пер.с каз.М.Симашко-Алматы: ИД «Кочевники», 2007.-720 с.
5. Yesenberlin I. The Nomads/Translated by Oleg Chorakaev –Almaty: The Ilyas Yesenberlin Foundation, 2000.-560 p.

Гульнур Тлегенова
(Казахстан, Талдыкорган)

МОДЕЛИ ПРОЦЕССА СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА

Психологические и психолингвистические модели механизмов СП были предложены Г.В. Черновым, Д. Гервером, Б. Мозер, А. Ф. Ширяевым и М. Ледрер.

Основываясь на модели восприятия речи путем «анализа через синтез», разработанной Хале и Стивенсом, Д. Гервер рассматривает в своей модели проблемы памяти и ее видов, взаимодействующих при осуществлении синхронного перевода, а также проблемы распределения внимания и указывает на важный, по его мнению, этап контроля за порождаемым переводчиком текстом на ПЯ. Доказательство существования этого Гервер видит в наблюдаемых поправках, которые переводчик в нормальных условиях работы (хорошая слышимость, оптимальный темп речи, доступный для данного переводчика уровень сложности текста на ИЯ) иногда вставляет в свою речь на ПЯ.

Описывая свою модель, Гервер указывает: «Синтезировав сообщения на исходном языке, … переводчик может таким образом порождать свой перевод. Правда, при этом положение более сложно, чем при наличии одного языка. Переводчику потребуется не только знать правила анализа на различных уровнях по каждому из языков, вовлеченных в этот процесс, но также и то, на каких уровнях они соответствуют друг другу. Тогда процесс перевода будет связан с непрерывным синтезом и анализом возможных переводов сообщения источника, непрерывным порождением, контролем и проверкой перевода по сравнению с исходным сообщением, как оно понимается переводчиком… контроль и возможный пересмотр являются скорее неотъемлемой частью процесса, нежели дополнительными видами деятельности, осуществляемыми после перевода» [1,с. 52].

В психологическом описании механизма синхронного перевода, предлагаемом Гервером, этот процесс выглядит так.

Синхронист получает определенную порцию исходного сообщения до заполнения кратковременной «буферной» памяти (в этом случае дальнейшая порция сообщения отвергается). По мере поступления в буферную память частей сообщения, начинается их обработка по схеме: декодирование части сообщения ИЯ и переход с поверхностного на глубинный уровень, после чего декодированная часть сообщения поступает в промежуточную оперативную память на временное хранение; следующим шагом является перекодирование с глубинного уровня на поверхностный уровень ПЯ и вновь сохранение результата в оперативной памяти. После этого полученный результат проходит сверку на соответствие глубинного уровня ПЯ глубинному уровню ИЯ и либо, при удовлетворительном соответствии, разрешается подача результата на выход системы, либо вновь повторяется процесс обработки данной части сообщения. В этом случае возможно переполнение буферной памяти на входе системы, отказ от получения дальнейшей порции поступающего сообщения и в результате пропуск в переводе. Для того чтобы могли осуществиться контроль и сверка результата перекодирования с глубинным уровнем ИЯ, т.е. смыслом сообщения на ИЯ, вводится еще одна кратковременная буферная память на выходе системы [1, с.37].

Модель, довольно подробно рассматривающая различные этапы хранения поступающих и частично обработанных частей сообщения, т. е. различных «кладовых» памяти, в то же время не только почти полностью игнорирует этапы обработки речевой информации при ее восприятии и порождении, но, когда речь идет о контроле, и такие важные для анализа синхронного перевода чисто психологические моменты, как уровни осознаваемости контроля над отдельными действиями и операциями. Поэтому эту модель следует признать «слабой» моделью, т. е. моделью, не имеющей достаточной объяснительной силы. И в самом деле, эта чисто психологическая модель игнорирует многие речевые механизмы, хорошо известные современной психологии.

Например, Т. Бревер указывает на то, что модель восприятия «анализ через синтез» игнорирует реальный фактор времени, необходимого для проверки на соответствие синтезируемых структур последовательности на входе. «…у реальных говорящих и слушающих нет неограниченных запасов времени для выдвижения неправильных предложений о структуре того, что они слышат. Признавая этот факт, различные исследователи предложили включить в модель «анализа через синтез» «устройство предварительной обработки», которое осуществляет грубую оценку последовательности на входе для того, чтобы по возможности самым эффективным образом сузить круг… выдвигаемых… предположений…» [2, с.55].

Такого предварительного устройства не предусмотрено в модели Гервера. Фактически все объяснение сложного процесса СП сводится к указанию на многоканальный характер обработки поступающей информации. Главный недостаток, слабость модели заключается в том, что устройство для сравнения «смысла» отрезка ИЯ со «смыслом» («глубинной структурой») отрезка ПЯ и контроля, остается по сути пустым. Автор лишь указывает на трудность снятия многозначности фраз типа:

flying planes can be dangerous = 1) to fly planes…

2) planes that fly…,

не предусматривая никаких процедур перекодирования поступающего сообщения.

Таким образом, кроме психологической «неполноты» слабость этой модели проявляется в отсутствии лингвистических процедур.

Модель, предлагаемая Б. Мозер, описывает последовательность обработки акустического сигнала мозгом синхронного переводчика по этапам, на которых происходит пошаговое укрупнение получаемой информации в условиях взаимодействия ее с долговременной памятью. На этапе переработки семантической информации, по мысли автора, значительную роль может сыграть генеративная семантика, способная показать пути порождения значения на ПЯ. На всех этапах укрупнения обрабатываемой информации (акустической, фонологической, вербальной, на этапе обработки словесной последовательности, синтаксической и семантической, а также концептуальной переработки) предусматриваются петли обратной связи, повторная обработка какой-то части информации и, поскольку процесс продолжается вплоть до выхода текста на ПЯ, результат – большая, чем обычно, загрузка функциональных механизмов мозга (information processing capacity). Указывая на то, что автор считает свою модель дополняющей модель Гервера, Б. Мозер тем самым косвенно признает многоканальность переработки информации, хотя многоканальность из ее модели непосредственно не вытекает. Зато такая двойная по сравнению только с восприятием или только с пониманием загрузка мозга сокращает обычную способность перерабатывать информацию и вызывает к жизни (на этапе синтаксической и семантической обработки сообщения на ПЯ и перед включением фонологических правил ПЯ) механизм прогнозирования (синтаксиса и семантики ПЯ), позволяющий дать команду на отказ от дальнейшей переработки некоторой порции концептуального материала, поступающего из долговременной памяти, и выдачу результата [4, с.112].

Наиболее подробно разработана часть модели, предусматривающая этапы переработки акустического сигнала до понимания значения последовательности, соответствующей синтаксической группе в предложении на ИЯ – на основе разработанной Домеником Массаро модели восприятия и переработки акустического сигнала, экспериментально подтверждающей ряд известных положений психологии речи, хотя и склонной к переоценке аналитических и недооценке синтезирующих механизмов мозга [2, с.75].

В модели со ссылкой на Филмора указано на роль глагола как центрального звена, позволяющего осуществить понимание значения предложения.

Как и модель Гервера, эта модель, будучи психологической по своей сути, остается слишком общей, в ней нет попытки выделить ведущий механизм (или ведущие механизмы) речи, позволяющие осуществлять СП. В этой модели, как и в модели Гервера, остается неразвитым лингворечевой механизм, хотя ее и отличает выгодно от модели Гервера тот факт, что модель имеет дело с речевым материалом, что уделяется внимание семантической стороне переводимого предложения и делается попытка указать на роль прогнозирования синтаксиса и семантики в ходе СП.

Как и модель Гервера, она ограничена указанием на этапы переработки речевой информации. Прогнозированию (без четкого указания на то, что именно прогнозируется) отводится роль вспомогательного механизма, позволяющего разгружать перегруженные функциональные механизмы переработки информации.

Обе рассмотренные психологические модели представляют собой заметный шаг в исследовании психологических механизмов СП. В них ставятся и рассматриваются вопросы о многоканальном характере обработки информации, о роли различных видов памяти в процессе СП и их загрузке, о распределении внимания («вопрос степени»), о прогнозировании на некоторых этапах обработки информации и о семантике высказывания как общей концептуальной основе в восприятии и порождении речи в СП.

Неадекватность этих моделей в принципиальном методологическом подходе к СП как к пассивному процессу, а не как к деятельности и в отсутствии разработки лингворечевых механизмов СП, а также в общей неразработанности и схематичности моделей.

Напротив, модель, предложенная А. Ф. Ширяевым, это психолингвистическая модель, опирающаяся на основные методологические принципы теории деятельности, разработанные в советской психологической школе: анализ по единицам, трехчленность строения деятельности и др. В качестве основного механизма СП, который «регулирует распределение уровней осознаваемости (от актуального осознания до бессознательного контроля) между компонентами деятельности переводчика», выдвигается «механизм синхронизации», психологическая и лингвистическая суть которого, правда, остается у автора нераскрытой (происходит подмена понятия механизма действия понятием механизма контроля за его совершением и степени его осознанности) [3, с. 63].

Вместе с тем в ходе разработки модели автором сделан целый ряд интересных наблюдений о роли механизма контроля над деятельностью синхронного перевода (уровни осознаваемости), что имеет немаловажное значение для методики подготовки синхронистов, исследована проблема синхронности и ряд темпоральных параметров СП, в том числе различные режимы совмещения во времени процессов восприятия речи оратора и порождения речи на ПЯ.

На материале французско-русской комбинации рассматриваются некоторые проблемы компрессии речи в СП позволяет утверждать, что 1) они осуществлялись в основном или преимущественно в рамках психологической науки;

лингвистические проблемы синхронного перевода в основном оставались за пределами интересов исследователей; 2) в ходе этих исследований выдвинуты важные идеи, позволяющие характеризовать ряд психологических механизмов СП: многоканальность переработки информации, роль различных видов памяти, распределения внимания и уровней осознаваемости умственных действий, совершаемых переводчиком; 3) модели эти можно характеризовать как слабые модели, ибо их объяснительная сила недостаточна для объяснения возможности одновременного осуществления рецепции сообщения на одном языке и его репродукции на другом языке, что представляет собой сущность синхронного перевода [5,с 66].

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Gerver D. A Psychological approach to simultaneous interpretation. – Meta, 1975
2. Чернов Г.В. Основы синхронного перевода. – М.: Высшая школа, 1987
3. Moser B. Simultaneous interpretation: a hypothetical model and its practical application. – New-York and London, 1987
4. Seleskovitch D. Interpretation, a Psychological approach to Translating / Ed. by R.W.Brislin – N.Y., 1986
5. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М., 1983

Гулим Чукенаева
(Талдықорған қ., Қазақстан)

ЗАҢГЕРДІҢ КӘСІБИ ҚАТЫСЫМЫ

Адам о бастан қарым-қатынас жасауға икемді, басқалармен өзара әрекеттесуге мүдделі. Коммуникация тек қауымның ғана емес, құқықтың да өмір сүру шарты мен формасы.

Еліміз тәуелсіздік алып, азаматтық қоғамның қалыптасуы құқықтың маңызын арттыра түсті. Қазіргі таңда заңгердің көмегіне жүгінбейтін әлеуметтік саланы табу мүмкін емес. Олар заң шығару, орындаушы және сот билігінде, прокуратура мен адвокатурада қызмет етеді. Кәсіпорындарда, әлеуметтік-мәдени, ғылыми-зерттеу, білім беру мекемелерінде, коммерциялық құрылымдарда, қоғамдық бірлестіктерде құқықтық бөлімдер, бюролар ашылған, заңгер қызметіне арнайы штат бөлінген. Заңгерлер заңнамалық және заң шығару органдарының басқа да комитеттерін басқарады. Олардың барлығы да қызмет барысында қарым-қатынасқа түседі. Заңгерлердің кәсіби қатысымы басқа сала мамандары қатысымынан өзгеше, қызмет сипатына қарай өзіндік ерекшеліктерге ие.

Құқық саласындағы тілдік қатысым мәселесі ғалымдар назарына XX ғасырдың екінші жартысынан бастап іліккен. Мәселен, құқықтық мәтіндер мәселесін И.Н.Грязин, құқықтанудың семиотико-лингвистикалық аспектілерін Н.А.Власенко зерттеген. Ал В.П. Сальников, С.В. Степашин, Н.И. Хабибулина еңбектерінде коммуникация саяси билік ретінде қарастырылса, И.Н. Гомеров коммуникацияны қоғам мен мемлекеттің өмір сүруіне қажетті шарт деп тұжырымдады. Заңгерлік диалог А.О. Солодухин, О.А. Солодухина еңбектерінің нысаны болды. А.В. Поляков құқықтың коммуникативтік концептісі жайлы жазды. Оның пікірінше, құқықтық коммуникация дегеніміз субъектілер арасындағы құқықтық мәтіндердің әлеуметтік интерпретациясы негізінде туындайтын құқықтық өзара әрекет.

Соттағы коммуникация П. Сергеич, А.Ф. Кони, Н.Н. Ивакина, Н.С. Алексеева және З.В. Макарова еңбектерінде зерттелсе, сот шешендігі А.А. Волков еңбегінен көрініс тапқан. Отандық ғалымдар ішінде сот шешендігіне байланысты Г.Гиздатов, С.Негимов, К.Халиков, Е.Серімов қалам тербеген.

Заңгерлік жұмыс – өте күрделі және ауқымды қызмет. Оның мазмұны бір жағынан Конституциямен бекітілген азаматтардың құқығын қорғауды, ал екінші жағынан әр азаматтың құқықтық нормаларды қалтқысыз сақтауын қамтамасыз етуді, кез келген қоғамға қарсы және заңға қайшы әрекеттермен, қылмыспен күресуді қамтиды.

Мазмұнына қарай заңгерлік қызметтің мынадай түрлері бар: төрелік ету, прокурорлық қадағалау; азаматтар мен ұйымдарға құқықтық көмек көрсету (адвокаттық қызмет), нотариалды әрекеттер жасау; мемлекеттік органдардағы, кәсіпорындардағы және ұйымдардағы құқықтық жұмыс. Құқықтық қызметтің аталған түрлеріне құқықтық мамандықтар да сәйкес келеді: тергеуші, прокурор, сот, адвокат, нотариус, құқықтық кеңесші.

Заңгердің кәсіби қызметіне ең алдымен, құқықтық іс жүргізу жатады. Құқықтық істерге қылмыстар, азаматтық даулар, еңбек құқығының бұзылуына байланысты туындаған дау-жанжалдар, құқықтық нормаларға сәйкес қарастырылатын және шешілетін басқа да жағдайлар жатады.

Құқықтық іс жүргізу құқықтық мәні бар әрекеттер (куәгерлерді шақыру, айыптау, сот шешімін шығару, іс бойынша шағымдану және т.б.) жасауды талап етеді. Бұл жұмыс көбінесе «өндіріс» деп белгіленеді.

Заңгердің кәсіби әрекетіне заңды күші бар әрекеттер бекітілетін және көрініс табатын құқықтық құжаттар жасау, сондай-ақ құзыретті органдарда ауызша сөйлеу, мәселен, істі қарау барысында заңды талаптар, өтініштер, қатынас-қағаздар тұжырымдалатын және негізделетін сотта сөйлеу, төрелік ету жатады.

Кеңес беру де маңызды орынға ие, яғни кеңес беру, түсіндіру, ұсыныс беру және т.б. Сот, прокурор, адвокат әрекетінде кеңес беру көбінесе маңызды орынға ие. Демек, заңгер өзінің кәсіби қызметін атқаруда «сөйлейді», «жазады» және «кеңес береді».

Заңгердің кәсіби әрекеті тікелей адамдармен байланысты, тұлғааралық қатысым үдерісінде жүзеге асады, сондықтан «адам – адам» жүйесіне жатады. Мысалы, тергеуші қылмыстық істі дұрыс ашу үшін маңызы бар жағдайларды анықтау барысында адамдардан өзіне қажетті сенімді ақпараттарды ала білуге тиіс.

Заңдардың орындалуын бақылауды жүзеге асырушы өкілеттілігіне ие прокурор үнемі басшылармен және министрлік, ведомстволар өкілдерімен, жергілікті басқару органдарымен, әкімшілік органдармен, коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдармен, қоғамдық бірлестіктермен өзара әрекет етеді, арызданушы, шағымданушы азаматтарды қабылдайды. Прокурор сот отырысына қатысады. Ол сот талқылауы кезінде туындайтын сұрақтар бойынша қорытынды жасайды; сотқа қылмыстық жазалау шараларын қолдану туралы өз пікірін білдіреді; талап арыз түсіреді; қылмыстық істер бойынша сотта мемлекеттік айыптауды қолдайды; соттың заңға қайшы шешіміне, үкіміне, қаулысына, сот орындаушыларының заңсыз әрекеттеріне шағымданады. Прокуратура қызметкерлері құқықтық сауаттылыққа үндейді, азаматтар мен еңбек ұжымдарының жиналыстарында баяндама жасайды.

Қылмыстық істі тергегендегі прокуратураның міндеті: фактілердің дәлдігін, қылмыстың жасалуын, обьективтік негіздер бойынша сотталушының кінәлілігін дәлелдеуге келіп сайса, адвокат қызметінің негізгі желісі: қылмыстық

жауаптылыққа тартылған кісіге оның азаматтық құқығын қорғау үшін заң тұрғысынан қолдау, білікті ақыл-кеңес беруден тұрады. Екеуі де өздерінің көзқарастарын сот алдында ауызша сөйлеу түрінде жалпыға паш етеді. Адам тағдыры таразыға салынар жүргізіліп жатқан сот процесінде бұл бөліктің қылмыстық істі қарап, шешім шығарардағы алатын орны алабөтен ерекше [1.78].

Адвокаттың міндетіне азаматтар мен ұйымдарға құқықтық көмек көрсету кіреді. Ол құқықтық сұрақтар бойынша кеңес және түсінік, заңнамалар бойынша ауызша және жазбаша анықтама береді, арыз, талап арыз жазуға және басқа да құқықтық сипаттағы құжаттарды толтыруға көмектеседі, жалпы юридикциялық, төрелік сотта және басқа да мемлекеттік органдарда азаматтық, еңбек істері, экономикалық дау, әкімшілік құқық бұзушылық істері бойынша өкілеттілік танытады. Адвокаттардың алдын ала тергеу органдарының әрекетіндегі қызметінің маңызы зор. Ол сотта жәбірленушінің, азаматтық арызданушы немесе азаматтық жауап берушінің өкілі, қорғаушысы болады. Клиентімен жақсы қарым-қатынас орнату, оның сеніміне кіру – адвокаттың кәсіби міндеті.

Әділеттілік орнатуда маңызды қызметті судьялар атқарады. Ол азаматтық, әкімшілік, қылмыстық және т.б. сот отырыстарына төрағалық етеді. Сонымен қатар, лауазымды тұлғалардың, мемлекеттік биліктің, органдардың азаматтардың құқығын шектейтін заңсыз әрекеттеріне қатысты шағымдарды қарайды. Мұның барлығы төзімділікті, адамдардың психологиясын жақсы білуді, олармен қарым-қатынас жасай білуді талап етеді. Сот процесі дауласқан екі жақтың жасындай жарқылдаған пікір-таластарынан, қисынды дәлелдерден, нақ та дәл, көрікті де көркем сөйлуден тұратын кеңстікті құрайды.

Ішкі істер органдарының бөлімшелерінің қызметкерлері құқық қорғау қызметімен бірге басқару қызметін, бөлімшелерді, аппараттарды басқару қызметін де атқарады, халыққа құқықтық тәрбие беру ісін де жүзеге асырады. Демек, заңгер өз қызметінде тек заңды пайдаланып қана қоймайды, сонымен қатар, түсіндіреді, дәлелдейді, иландырады. Сондықтан ол «кәсіби коммуникант» болуы тиіс, яғни уақыты мен күш-қажырын үнемдей отырып, коммуникативті мақсатқа қол жеткізуге мүмкіндік беретін адамдарға әсер етудің арнайы дағдыларын белсенді түрде пайдалана білуі қажет. Заңгердің тұлғааралық қатынасының деңгейі неғұрлым жоғары болса, ол кәсіби міндеттерін де соғұрлым тиімді шешеді.

Зерттеушілер тілдесімнің негізгі мынадай қызметтерін көрсетеді:

1) ақпараттық-коммуникативтік (ақпаратты қабылдау және жеткізу);

2) реттеушілік-коммуникативтік (бірлескен әрекет үдерісінде әрекеттерді өзара түзету);

3) аффективті-коммуникативтік (эмоционалдық қатынастың жеткізілуі) [2.78]. Заңгердің кәсіби қатысы осы үш қызметті толығымен атқарады.

Құқықтық саладағы коммуникацияның негізгі ерекшеліктері мыналар болып табылады:

1. Тілдік әрекеттің ауызша формада дамуы. Ауызша форма заңгердің сөз болып отырған жағдайды тікелей, неғұрлым толық қабылдауына мүмкіндік береді.
2. Тілдік әрекеттің құрылымдық жағынан құқықтық құралдардың көмегімен нақты өмірдегі қарастырылып отырған, шешілуге тиіс жағдайға байланысты ұйымдастырылуы.
3. Заңгерлік тілдік қатысымның нормативті түрде реттелуі және тілдік құралдардың құқықтық реттеудің пәні мен әдісіне қарай таңдалуы.
4. Заңгердің тілдік әрекетінің құқықтық ережелермен анықталатын кеңістіктік-уақыттық шектеулілігі.
5. Кәсіби тілдік қатысымның міндеттілік сипаты (заңгердің белгілі бір құқықтық мәселені шешуде міндетті әрекеті арқылы қамтамасыз етілетін қатысым).

Құқықтық тәжірибедегі тілдік қатысым – бұл үлкен диалог, оның барысында ой бөліседі, ақпарат беріледі және сөздің көмегімен бірлескен әрекет үйлестіріледі. Заңгер мамандығы тек кәсіби шеберлікті ғана емес, білімінің, дүниетанымының кең құлашты болуын да талап етеді. А.Ф.Конидің пікірінше, "юрист должен быть человеком, у которого общее образование идет впереди специального" [3.67].

Заңгердің бүкіл қызметі заң шығару, тергеу жүргізу, үкім шығару, айыпталушының құқығын қорғау, құқықтық ережелерді жүзеге асыру, түсіндіру бәрі де адамдар арасында қарым-қатынасты дамыту үдерісінде жүзеге асады. Ол бірлескен әрекет қажеттіліктерінен туындайды, сондай-ақ ақпарат алмасуды, бір адамның басқаны қабылдауы мен түсінуін, кәсіби заңгерлік әрекетте өзара әрекет етудің бірыңғай стратегиясы мен тактикасын қалыптастыруды қамтиды.

Заңгердің тілдік қатысымының құрылымына мыналар кіреді 1) субъектілер; 2) обьекті; 3) субъективті жағы; 4) объективті жағы. [3.17] Сәйкесінше, заңгерлік тәжірибеде тілдік қатысым мынадай тұлғалардың арасында болуы мүмкін: а) лауазымды тұлға – лауазымды тұлға (судья – адвокат); б) лауазымды тұлға – жеке тұлға (адвокат – клиент).

Зерттеушілер заңгерлік қызметтегі коммуникацияның бұқаралық, интерперсоналды (тұлға – қызметкер), интраперсоналды (ішкі диалог) түрлерін көрсетеді. Заңгерлік қатысымға түсу үдерісінің негізгі төрт себебін көрсетуге болады: а) экспрессия (қарым-қатынасқа түсуші серіктесінен ықпал іздеу); ә) эвристика (сұрақ қою арқылы жаңа ақпарат алуға талпыну); б) үйлестіру (коммуникация арқылы өзіне пікірлес адамдар табу); 4) реттеу (қарым-қатынаста нұсқаулар, тапсырмалар, өкім беріледі).

Заңгер қатысымының коммуникативтік сипаты:

- Нормативтілік немесе тілдесімнің дұрыстығы, яғни ойын әдеби тіл нормасына сәйкес жеткізе білу шеберлігі.
- Нақтылық. Заңгер қатысымы процессуалдық ережелердің талаптарына сай болуы тиіс. Мәтіннің процессуалды заңға сәйкестігі құжатты дұрыс атау, тұжырымдар мен заңгерлік терминдерді заңда жазылған мағынасына сәйкес қолданудан байқалады. "Трудно назвать какую – либо другую область общественной жизни, где неточность слова, разрыв между мыслью и словом были бы чреваты такими иногда тяжелыми последствиями, как в области права, – подчеркивает А.А. Ушаков. – Неточное слово в праве – большое социальное зло. Оно создает почву ... для произвола и беззакония" [3.48].
- Логикалығы – ой құрылымы тілдік элементтердің семантикалық байланыста болуынан байқалатын қатысымның коммуникативтік сипаты. Баяндау логикасының сақталуы немесе бұзылуы тілдесімді қабылдаушылардың жағдайды түсінуіне тікелей ықпал етеді.
- Тіл тазалығы. Заңгер қатысымында әдеби тілге жат элементтері қолданылмайды, сондай-ақ сөздер орынды қолданылады.

➢ Анықтық және түсініктілік. Анықтыққа құжаттың нақты композициясы, баяндаудың логикалық жақтан дұрыс құрылуы, аргументтердің дәлелділігі арқылы қол жеткізіледі. Сондай-ақ құжаттарда күрделі ойды жеткізу үшін күрделі синтаксистік құрылымдарды пайдалануды көздейді.

➢ Тіл байлығы. Бұл коммуникативті мақсатқа қол жеткізу үшін әртүрлі тілдік құралдарды пайдалану. Қатысымда сөздер неғұрлым дұрыс қолданылса, соғұрлым онда ақпарат мол болмақ.

➢ Көркемдік. Тіл көркемдігіне мына құрылымдық элементтердің көмегімен қол жеткізіледі: тілдік фигура, көркемдегіш құралдар (теңеу, эпитет, ирония және т.б.) және эстетикалық жағынан жетілген стиль. «Шешендік сөзде сөйлеу айшықтары мол қолданылады. Сөйлеу айшықтары дегеніміз – тыңдаушыға әсерлі болып, сөйлеудің әсемдігін, мәнерлілігін, экспрессивті мәнін күшейтіп беретін синтаксистік құрылымдардың ерекшеленген формаларына шендестіру (антитеза), градация (дамыту), қайталау, параллелизм, риторикалық сұрау, риторикалық қаратпа сөздер, дауыс ырғағы т.б. жатады. Шешендік сөздерде бейнелі эпитеттер, образды теңеулер, аллитерация, ассонанстар молынан қолданылады» [4.70].

Сөз өнерін шебер пайдалануды қажет етпейтін мамандық бүгінде жоқтың қасы. Тіпті адам қызметінің кейбір салаларында сөйлей білу шеберлігін меңгермей жұмыс істеу мүмкін емес. Соның бірі – құқық қорғау органдары десек, асыра айтпаймыз. Сондықтан да заңгер қатысымының теориялық негіздерін қарастыру өзекті болып қала бермек.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Халиков К.Х., Серімов Е.Е. Сот шешендігі. // Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2006. – 218 б.
2. Шарков Ф.И. Основы теории коммуникации. // Москва, 2003. – 248 с.
3. Ивакина Н.Н. Основы судебного красноречия. //Москва: Юристь, 2003.
4. Дәулетбекова Ж., Раев Қ., Қадырбаев Ө. Қазақ тілі // Алматы, 2002.
5. Грязин И.Н. Текст права. // Таллинн, 1983.
6. Власенко Н.А. Язык права. // Иркутск, 1997.
7. Солодухин А.О., Солодухина О.А. Юридический диалог: Теория и практика, круг проблем. // Москва, 1998.

Айгерим Шаншарбаева
(Талдықорған қаласы, Қазақстан Республикасы)

І. ЖАНСҮГІРОВТІҢ «ЖОЛДАСТАР» РОМАНЫНДАҒЫ АНЫҚТАУЫШТАРДЫҢ СТИЛЬДІК СИПАТЫ

Сапалық анықтауыштардың түрлерінің де, мағыналарының да түрлі-түрлі болатындығынан, оның стилистикалық функциялары да әр түрлі болады. Оның қандай жерде қалай қолданылуы автордың айтайын деген ойына, оны берудегі амалына, тіл шеберлігіне, шығарманы стильдік мазмұнына байланысты болады. Сөз табы жағынан сын есім, зат есім, сан есім, есімше арқылы жасалған сапалық анықтауыштар көркем шығармаларда көркемдеу тәсілінде көп қолданылады. Яғни сапалық анықтауыштар заттың сыны, сапасы сияқты әр түрлі қасиеттерін білдірсе, екінші жағынан қимыл процестерінің сыны болып табылады. Сондықтан сапалық анықтауыштардың прозада болсын, поэзияда болсын, стильдік мәні өте зор.

Поэзияда, көркем әдебиетте сапалық анықтауыштардың көркем бейнелеу әдістерінде қолданылу ыңғайын саралау үшін І.Жансүгіровтің «Жолдастар» романын қарастырамыз. Қандай да бір жазушының тілін қарастыру барысында зерттеушілер ең алдымен шығармадағы эпитеттер мен теңеулерді басты назарға алады. Сондықтан эпитеттерге бірінші тоқталуды жөн көрдік. Эпитет (грек. epitheton – қосымша) – заттың, яки құбылыстың ерекшелігін, сыр-сипатын бейнелі түрде танытатын поэтикалық және стилистикалық ұғым, экспрессивті айқындаушы сөз. І.Жансүгіровтің поэзияда болсын, прозада болсын ең көп қолданған көркемдеуіш құралы – эпитеттер.

«Жолдастар» романында толықтауыш, пысықтауыш, анықтауыш қызметінде жұмсалған эпитеттер кездеседі. Мысалы, *Мәмбет, Нұраділдер де шойын жол бойындағы* ***қара жұмыста*** *жүр* [5, 310б]. *Соқыр ақын жырды сүре-сүресімен қайрып тоқтатқанда, шылбырдан алып, ат тартып тастаған жарау жүйріктей дауыстан ажыраған домбыра* ***қоңыр күйге*** *түскенде, бетке таяу пернелер басылса беу-беу қағып, қаққан саусақпен тасыр-тұсыр ойнақтайды* [5, 273б]. Осындағы *«қара жұмыста»* тіркесі баяндауыш қызметінде жұмсалып, бір мың тоғыз жүз онышы жылдардағы қарапайым халықтың күн көрісінің негізі көзі ауыр жұмыс екендігін тағы бір дәлелдейді. *Одан арғы қойлар кезден кертіп жеп, даудан өнген, көпиелі малдан, айып-анжыдан, күнде* ***балалаған парадан****, қойшы-қолаңшының ақысынан, тағы-тағы басқалардан сәті түсіп, өніп, қорланып, қой болатын еді* [5, 21б]. Осындағы «балалаған пара» есімше тұлғасынан жасалып, толықтауыш қызметінде жұмсалып тұрған тіркестер романда аракідік ұшырасып жазушы ойын нақтылап отырады.

Анықтауыш қызметінде жұмсалған көркемдеуіш құралдар «Жолдастар» романында жиі қолданыс тапқан. Әсіресе, эпитеттің күрделі түрі романда кейіпкердің образын беруде немесе қоршаған ортасын сипаттауда жиірек кездесіп отырады.

Мысалы, *Тамақ дәметкен,* ***сұқ ит көзденген, мінезі кесектеу, ожарлау*** *адам* [5, 424б]. *Әне, оның қатарындағы,* ***қызыл ала оюлы ақ жұмыртқа*** *отау Досайдың баласынікі* [5, 89б]. Бірінші сөйлемдегі эпитеттер кейіпкер образын берсе, екінші жағдайда эпитеттер сипаттау қызметін атқарып тұрады.

Сонымен қатар, сын есімнен болған, сапалық анықтауыш қызметінде жұмсалып тұрған сезім мүшелеріне қатысты эпитеттер жиі қолданылған.

Оның ***ашық*** *даусы сүт пісірімге созылып, сырнайша сылдырайды* [5, 28б]. *Құлақ күйден ширап бұрауы келген домбыраны Сатан сартылдатып қағып-қағып жібергенде* ***ашы айқайлы, әдемі үнді*** *«Ардақ» атты Арқаның атақты әні аспанға көтерілді* [5, 60б]. Мұндағы «ашық» деген тіркес адамның сезіну мүшелеріне тікелей қатысты болып отыр. «Ашы айқайлы, әдемі үнді» әннің сипатын беруде белгілі бір рөл атқарып тұрғаны анық.

Романда эпитеттер тұлға жағынан біркелкі емес. Эпитет сын есім, көсемшетұлғалармен қатар есімшеден де жасалуы мүмкін. Қай тұлғада тұрса да, барлық эпитеттің мазмұны бірдей, құбылыстың айрықша белгісін даралау, нақтыландыру. Айырмашылық-түрінде, кандай сөзбен тіркесуінде, ненің санасын, қасиетін, белгісін (заттың ба, әлде қимылдың ба) бейнелейтіндігінде. Есімшеден болған эпитеттер іс-әрекеттің, қимылдың санасын бөлектеп айрықша жекелеп, көркемдеп бейнелейді.

Мысалы, ***Қарғанған дауыс, күжілдеген ашу, күңіренген*** *көпшілік у-шу болып,* ***бүлінген*** *ауыл азан-қазан* [5, 66б]. ***Тұманнан тазаланған*** *аспанның таңы қып-қызыл болып, жер жүзін жап-жарық қылды* [5, 442б]. Бұл мысалдарда есімшеден жасалған эпитеттер сөйлемде белгілі бір стильдік қызмет атқарып, мағына үстеп, заттың күйін анықтайды.

І.Жансүгіровтің «Жолдастар» романында көркемдік, бейнелілік тудыратын сөздердің ең үлкен тобы – теңеулер.

А.Байтұрсынов теңеуге қатысты мындай тұжырым жасайды: *«Теңеу, көріктеу, нәрсені айыра көрсетіп, айқын шығаруға жарағанымен, нәрсенің бейнесін суреттеп көрсетуге күші жетпейді»* дей келе, теңеуді екі топқа бөледі:

1. әншейін теңеу

2. әдейі теңеу [1, 27б].

Әдебиет теорясының негізін салушылардың бірі – Қ.Жұмалиев теңеуге төмендегідей анықтама береді: «Жазушы бір нәрсені көркемдеп суреттеу үшін, ол нәрсенің өзгешелік белгілерін көрсетпей-ақ, оны екінші нәрсемен салыстырып та суреттей алады. Бұл салыстыруды теңеу деп атайды» [2, 110б] десе, қазақ тіліндегі теңеулерді Т.Қоңыров жасалу жолдарына қарай он топқа бөлгендігі белгілі [3, 11б]. Дәл осы жасалу жолына байланысты И. Ұйықбаев қазақ тіліндегі –дай, -дей, -тай, -тей, -лай, -лей жұрнақтары бір-біріне вариант, әрқайсысына – дайын, -дейін, -тайын, -тейін форманттары вариант бола алады. Алайда, бұл өте көне құбылыс екенін ескертеді [4,141б]. Теңеулердің синтаксистік құрылысына келгенде, Т.Қоңыров оларды жалаң теңеулер, күрделі теңеулер, бірыңғай теңеулер, толымды теңеулер, толымсыз теңеулер, болымсыз теңеулер деп алтыға бөліп қарастырады [3, 22-40б]. Жалпы, бір нәрсені екінші бір нәрселер арқылы салыстыру көркем шығармаларда бейнелеу әдістерінде көп қолданылады.

І. Жансүгіровтің «Жолдастар» романындағы сапалық анықтауыштар арқылы жасалған теңеулерді бірнеше мағыналық топқа бөліп қарастыруға болады:

1. Кейіпкер портретін оқырманның көз алдына дәл беру үшін қолданылған теңеулер:

Мысалы, ***Тұрқы есік пен төрдей, оқтаудай*** *қатқан жайсаң құланы жайтаңдатып, әлгі мылтық атқан Құсайынға таяу келіп тұра қалды* [5, 313б]. Осындағы *«есік пен төрдей», «оқтаудай»* теңеуі – халықтық өлшемге байланысты туған тұрақты теңеу, құланың сыртқы тұрқын сипаттау үшін жұмсалған.

Мардан Машай есігінде күл шұқып, итпен бірге сүйекке таласып, күшікпен бірге қаспаққа жармасып, басы қайызғақ, ***қарны қабақтай****, шүметейі салбыраған қара бала болды* [5, 136б]. Сөйлемдегі *«қарны қабақтай»* тіркесі ауру баланың кейпін білдіреді, бұл теңеуәдетте балаға қатысты айтылатын теңеу емес. Жазушы оны тәпіштеп жазбай теңеу арқылы көрсетуді мақсат еткен.

Досай ырғайдан алған ***шоқпардай*** *сарт-сұрт сөйлейтін құрыш би көрінеді* [5, 23б]. «Шоқпардай» теңеуі кейіпкердің образын жасауда негізгі рөл атқарып, оның тік мінезді, қандай да болмасын шешімді бірден қабылдайтын адам екендігін айқындайды.

Нәзипаның мынау ***қамыстай*** *әдемі тұлғасын, ойнақшыған мінезін Шалматай қалай алдандырсын* [5, 55б]*?* Қажының тоқалы Нәзипаның сыртқы дене бітімін қамысқа теңей отырып, жазушы оның нәзіктігін, келіншектің сұлу тұлғасын көрсете білген.

2. Кейіпкердің көңіл-күйін, сезімін білдіру мақсатында қолданылған теңеулер:

Мұқсина ***тандырға пісірген нандай*** *қаны қашып, көзі бажырайып қалыпты* [5, 168б]. Бұл сөйлемдегі *«тандырға пісірген нандай»* деген тіркес кейіпкердің сол ситуациядағы бет бейненнің көңіл-күйге қатысты өзгеруін жеткізеді.

Ит кемірген асықтай *тығырайған қара қажының қаны қашып, қара пышақтай болған* [5, 110б]*.* Шалматай қажыны тоқалы Нәзипа ел алдында масқара етккеннен кейін оның көңіл-күйін жазушы екі ауыз сөзбен жүзінің түр-түсін өзгерту арқылы «ит кемірген асықтай» теңеуімен жеткізген.

3. Белгілі бір оқиғаны сипаттау, табиғат көрнісін суреттеу үшін пайдаланылған теңеулер:

Әне, отау мен үлкен үйдің арасындағы кермедегі ***бөрте серкедей*** *тіктиіп тұрған ақсұр ат* [5, 33б]*.* Жазушы оқиғаның шынайылығын арттыру мақсатында оқиға болып жатқан аумақтың ұсақ деталдарына дейін бейнелеп, осындағы «бөрте серкедей» теңеуі арқылы аттың сын-сипатын көрсетеді.

Мұнда қаракесек, тобықты, қуандық, сүйіндік, уақ, найман, төленгіт сияқты толып жатқан рулар отыр [5, 172б]. Бұл сөйлемдегі теңеулер: қаракесек сияқты, тобықты сияқты, қуандық сияқты, сүйіндік сияқты, уақ сияқты, найман сияқты. Ал жазушы үнем заңдылығына сәйкес теңеулерді жоғарыдағы сөйлем түрінде береді.

Сонымен бірге, І. Жансүгіровтің жеке қолданысындағы теңеулер, яғни окозионал теңеулер жиі кездеседі. Мысалы, *Шыны аяққа* ***тауықтың қанындай*** *жұқтырып, түйенің сүтін қатып күрең бұйралап шұбар Шәлипан шәй құйды*[5, 42б]. Осы сөйлемдегі *«тауықтың қанындай»* тіркесі автордың жеке қолданысы, халық арасында тек «*қасқалдақтың қанындай»* деген тіркес кездеседі.

Жазушының қолтаңбасынан туған теңеулердің барлығы да ерекше. Мысалы: *Ықсан молда* ***төбеттей*** *арсылдап орыннан қопарылып кетті* [5, 56б]. ***Кавказ жігітінше*** *киініп, қанжар асынған шаршы қара жігітті «Шеркес Қали» дейді* [5, 173б]. Шығармада теңеу адамның іс-қимылын беруде, кейіпкердің белгілі бір сипатын беруде қолданылғанын байқаймыз.

Көбіне романдағы сапалық анықтауыштардан болған теңеулердің грамматикалық тұлғасына зер салсақ, негізгі зат есімдерге және –дай, -дей, -тай, -тей жұрнақтары мен қатар «тәрізді», «сияқты» көмекші сөздері тіркесуі арқылы жасалған.

Жазушы тіліндегі теңеулер мен эпитеттер ерекше бейнелілік, көркемдік қасиетімен оқырманын баурап әкетеді. Көркем образ жасаудағы жазушының жоғары этетикалық талғамы, көркем ой орамынан туған бейнелеуіш құралдар сонылығымен, терең мазмұнымен таңдандырмай қоймайды. Бұл негізгі троптың екі түрі сапалық анықтауыштардың негізгі стилдік қызметін айқындайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1984.
2. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. – Алматы:Мектеп,1969 ж.
3. Қоңыров Т. Қазақ теңеулері. -Алматы: Мектеп, 1978.

4. Ұйықбаев Қ.Ж. Қазіргі қазақ тіліндегі сөз варианттылық проблемасы.- Алматы, 1976.
5. Жансүгіров І. Көп томдық шығармалар жинағы, 2 том.-Алматы:Қазығұрт, 2003.

Анна Садовая
(Николаев, Украина)

СПЕЦИФИКА СРАВНИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ М. ЛИСЯНСКОГО

Сравнение – одно из самых ярких средств языка, устанавливающих связи и отношения между предметами и явлениями действительности. Одновременно сравнение – одна из форм художественного мышления (образное сравнение, метафорическое сравнение) [3, с. 418]. Материалом нашего исследования избрано творческое наследие сложной языковой личности М. Лисянского, который своей художественной манерой выделяется среди ярких и своеобразных литературных дарований юга Украины. Известный поэт, автор многих популярных песен М. Лисянский главной темой своего творчества избрал прославление человека, его подвигов как в военное, так и в мирное время [4].

Актуальность исследования определяется тем, что сравнительные конструкции не только фиксируют элементы картины мира, как и все языковые единицы, но и демонстрируют их формирование, т.е. они являются динамическими моделями. Сравнение – это гибкое средство репрезентации смысла, оно эксплицируют работу познания в процессе освоения мира, поскольку фиксирует точку зрения воспринимающего. В художественном творчестве автор с помощью сравнения представляет свою модель, доводя ее до сознания читателя.

Сравнение как образное языковое средство в научной лингвистической литературе получило достаточно широкое освещение. Описаны с разных позиций – структурно-семантических и функционально-семантических – сравнительные конструкции (Л.В. Голоюх, М.У. Каранская, В.Г. Мороховская, Н.П. Николашина, Т.А. Тулина, М.И. Черемисина, Т.И. Шаповалова), осуществлены интересные разработки текстуального бытия сравнения (П.А. Морозов, Л.И. Мяснянкина, О.В. Шинкаренко и др.).

Однако ряд вопросов, касающихся теоретического осмысления сравнительных конструкций, а также их взаимодействия в художественном тексте, требует более глубокого изучения.

Цель данного исследования – описать семантические особенности сравнительных конструкций в русском языке в проекции на индивидуальное художественное мировоззрение М. Лисянского. Выбор произведений для анализа обусловлен несколькими причинами: отсутствием комплексных исследований функционально-семантической категории сравнения в создании индивидуальной языковой модели мира, неповторимостью и самобытностью сравнительных средств в стихотворных произведениях М. Лисянского.

Среди разнообразных по форме и содержанию сравнительных конструкций, созданных поэтом, наиболее многочисленны союзные образования.

Как известно, взгляд на природу конструкций с союзами *как, словно, будто, точно* менялся по мере изучения сравнений. В 50-х годах XX ст. – период первого всплеска интереса к сравнениям – единицы с такими союзами считались синонимичными, что нашло отражение в лексикографических работах того времени: *как* – «точно, словно» [5, т. 5, с. 686], *будто* – «словно, как бы» [5, т. 1, с. 670]. И если в 50-е годы XX ст. считалось, что «от замены одного союза другим значение сравнения не изменяется» [2, с. 9], то по мере развития лингвистической мысли в этом направлении доказано, что, хотя в определенных позициях семантические расхождения союзов *как* и *будто* стираются, полная эквивалентность этих союзов отсутствует.

Наши наблюдения над семантикой конструкций с *как* и *будто* в произведениях М. Лисянского показывают, что для первых характерно уподобление сравниваемых сущностей по их качеству, а для вторых – по их образу.

Подобная точка зрения представлена в исследовании О.П. Козел, которая также отмечает, что в современном русском языке наблюдается семантическая неоднородность единиц с союзами *как, будто, словно:* «Когда мы говорим: *Я думаю, что он слон, В моем представлении он слон*, мы всегда подразумеваем неточность отождествления: *Он, безусловно, не слон, а человек, напоминающий качественного или образного слона*…. Когда мы говорим: *Он как слон*, мы понимаем, что кто-то имеет признаки слона (величина, особенности поведения, ум и т.д.): *Он (большой, поведением, умный) как (большой, поведением, умом) слон*. Когда же в мы слышим: *Он будто слон*, то первой реакцией на эти слова является понимание того, что речь идет о величине, об образе субъекта высказывания» [1, с. 54]. Данные примеры демонстрируют два вида сравнений – «качественное» и «образное», более близкое к метафоре, вследствие чего экспликация *Я вижу (представляю) его, будто он слон* не может быть подвергнута трансформами *Я вижу (представляю) его, как он слон* [1, с. 54].

По нашему мнению, в произведениях М. Лисянского конструкции с союзом *как* демонстрируют семантическое отождествление сравниваемых сущностей по их качествам. В них сравниваются субъект и объект преимущественно по качествам неопределенным: *И двинская вода как лед; Годы, вы – как чуткие струны.* Свидетельством этого являются следующие семантические экспликации: **Качество воды подобно качеству льда, *Качество годов подобно качеству струн*.

В образованиях с союзом *как* могут сравниваться также субъект и объект по их отношению к определенному качеству, представленному действиями, процессами: *пьешь, стоит, натянет, наливается, рванулся, разлеглись, звучали*, *хранили* и др: *И свежесть утренняя в легких, И воздух пьешь, как молоко; Стоит сосна, как монолит; Лишь только жизнь натянет нервы, Точь-в-точь как жилы в тетиве; Он (парень) с места рванулся, как демон; И вот наливается осень, Как яблоко, летней зарей; Облака белопенной постелью Широко разлеглись, как снега; Много лет и много городов. Как пароль и отзыв Нам звучали: – Будь готов! – Всегда готов!; Хранили, как границу, Сменяясь на посту, Небесную царицу, Земную красоту...*

Основанием конструкций с союзом *как* могут быть также признаки: *рад, большой, непрактичен, невесом*: *На гимназическом мундире Нашиты пуговицы в ряд... И он, как все ребята в мире, Блестящим пуговицам рад; Да, да, ребенок он большой, И, как отец, он непрактичен, К вещам Володя безразличен, А к людям он со всей душой; Путь воздушный невесом, как свет. Он какой-то облачно-бугристый, солнечным сиянием укрытый.* Как видно из

представленных примеров, основанием сравнений в основном выступают краткие прилагательные, что, с одной стороны, подчеркивает непостоянство признаков, а с другой, – подчиняется требованиям рифмы.

Разнообразные стихотворения демонстрируют сравнения с союзом *как* без четко выраженного объекта, но с четким основанием: *И только мать в сторонке плачет, Как триста лет тому назад; И не на день, а на века. Они стоят, как перед немцем, Как перед танком в том году Стоят с моим притихшим сердцем В одном строю, В одном ряду; Вокзал сиял в стекле, в бетоне, Как прежде в памятные дни; Я кланяюсь милому краю, Встречаю, как в детстве, зарю.*

Таким образом, в стихотворениях М. Лисянского в конструкциях с союзом *как* преимущественно осуществляется семантическое отождествление сравниваемых сущностей по их качествам. В данных конструкциях могут сравниваться субъект и объект либо по их неопределенным качествам, либо по отношению к определенному качеству (представленному действиями, процессами, признаками).

Следующую по численности группу составляют сравнения с союзами *будто, как будто*. Современные исследования свидетельствуют о синонимии союзов *будто, как будто* с союзами *словно, точно, ровно* на основании того, что они выражают уподобление ситуаций образам не настоящим, существующим в действительности, а присутствующим в воображении, вымышленным ситуациям. Это обстоятельство положено в основу теории М.И. Черемисиной о противопоставлении союза *как* так называемым «модально-сравнительным» союзам [58, с. 16].

В творчестве М. Лисянского сопоставление с образами, не существующими в действительности, отражено в ряде конструкций с союзами *будто* и *как будто*: *А вобла тощая и сухая, Как будто была на голодном пайке; Я парня увидел в окне. На старом своем мотоцикле Он будто сидел на коне; Как будто из могилы, Из тьмы, где тлен и прах, В молчанье выносили Мадонну на руках; И такая в мире тишина, Что она как будто безвоздушна, Невесомой кажется она; А глаза, как прежде, молодые, Будто снова по пятнадцать лет; Повернула в жизни круто – Вот морщиночка на лбу, – Строит Тынду так, как будто Строит впрок свою судьбу.*

Конструкции с союзом *словно* занимают, на наш взгляд, промежуточное положение между единицами с союзами *как* и *будто*, что видно из следующих прмеров: *Он идет за трактором туда, Где лежат озера, словно блюдца; Кроток взгляд из-под густых бровей, Словно в самом деле сургутянка Красоты стесняется своей; Рядом белая и синяя, Словно день и ночь, сирень; А верста – словно сорок верст; Турухтаны поют, Словно соловьи…; Руку, словно в наступленье, Протянул вперед...; Это главные ворота, Вот из них выходит рота, На учение идет. Те ворота, словно грот, В земляном валу – проход; Вскрикивает Петька и рукою Рубит, словно шашкою сплеча.*

Таким образом, в образованиях с союзами *будто, как будто, словно* в большинстве случаев у М. Лисянского осуществляется сравнение образное. В конструкциях с этими союзами речь идет о возможности восприятия одной, реальной, ситуации через образ другой.

Примечательно, что в произведениях автора названные выше разновидности сравнительных конструкций могут существенно видоизменяться: концентрироваться (*Они стоят, как перед немцем, Как перед танком в том году, стоят с моим притихшим сердцем В одном строю, В одном ряду*), комбинироваться (*Вот стоит он меж двумя волами, как масленок меж двумя стволами. Кнут плетеный на плечо заброшен, радуга свисает полукругом;* или *Путь воздушный невесом, как свет, он какой-то облачно-бугристый, солнечным сиянием укрытый... Легкий, словно авиабилет…;* или *Где на глубине трех тысяч метров, Нужная стране, как хлеб и соль, Стынет нефть в краю снегов и ветров, Черная, густая, будто смоль;* или *А глаза, как прежде, молодые, Будто снова по пятнадцать лет.*

Для М. Лисянского характерно также введение в союзные образования других сравнений, например с Творительным падежом*: Облака белопенной постелью широко разлеглись, как снега; Кровь бушует, прибоем шумит, и забвения просит, как чуда!; Вот стоит он меж двумя волами, как масленок меж двумя стволами, кнут плетенный на плечо заброшен, радуга свисает полукругом;* с компонентом *подобный: Впервые здесь почетный караул Был из солдат, матросов и рабочих. Подобные граниту и железу, построились, как будто на парад.*

Таким образом, М. Лисянский часто и разнообразно использует сравнительные конструкции союзного типа с союзами *как, будто, как будто, как будто бы, словно*, представляющие собой как простые, так и сложные предложения. В стихотворениях автора с образованиями с союзом *как* преимущественно осуществляется семантическое отождествление субъекта и объекта сравнения по отношению как по неопределенным, так и к определенным качествам (представленным действиями, процессами, признаками). Частотны сравнения без четко выраженного субъекта. В конструкциях с союзами *будто, как будто, словно* репрезентуется сопоставление субъекта сравнения с образами, не существующими в действительности.

Спецификой сравнительных конструкций в поэзии М. Лисянского является прежде всего то, что в его произведениях названные выше разновидности сравнительных конструкций могут существенно видоизменяться: концентрироваться, комбинироваться, усиливая тем самым эффект сравнения, создавая дополнительную образность и колорит.

Сравнения в творчестве М. Лисянского реализуются практически всеми моделями, однако писатель, обладая полной языковой компетентностью, неодинаково использует их, отдавая одним несомненное предпочтение и почти полностью игнорируя другие, при этом существенно видоизменяя их.

Анализ творчества М. Лисянского сквозь призму сравнительных конструкций показывает, что в сравнительные отношения вступает четко очерченная группа субъектов и объектов, окрашенная особым мировидением автора. Употребление сравнений обусловлено по преимуществу фактором личного присутствия автора, представлением его индивидуального впечатления, а также эстетическими, социальными, этническими факторами. С помощью сравнительных конструкций автор представляет читателю мир, предлагая сравнивать и сопоставлять неограниченно широкий круг сущностей, чтобы увидеть необычность и нетривиальность в обыденном и установить ассоциативные связи там, где в повседневной жизни их быть не может.

Литература:

1. Козел О.П. Семантическая структура сравнений в современном русском языке / О.П. Козел // Вісник Черкаського університету. – № 24: Філологічні науки. – Черкаси, 2001. – С. 53 – 55.
2. Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І.К. Кучеренко. – К.: Наукова думка, 1959. – 106 с.

3. Левин Ю.А. Русская метафора: синтез, семантика, трансформации / Ю.А. Левин // Труды по знаковым системам. – Т. 4. – Тарту, 1969. – С. 290 – 305.
4. Лисянский М. Произведения [Электронный ресурс] – режим доступа: http://www.lisyanskiy.net/
5. Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз./ Под ред. А.П.Евгеньевой. – 2-е изд., исп. и доп. – М.: Русский язык, 1981 – 1984.
6. Черемисина М.И. Сравнительные конструкции русского языка / М.И. Черемисина. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1976. – 270 с.

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ
СВЕДЕНИЯ ОБ УЧАСТНИКАХ КОНФЕРЕНЦИИ

Niyazbekova Rimma Kalmanbayevna – professor, Head of Department "Standardization and Certification" of the L.N.Gumilyov Eurasian National University.

Otarbayeva Lyazzat Sarsenbayevna – 2nd year undergraduate degree "Standardization and Certification" of the L.N.Gumilyov Eurasian National University (Astana, Kazakhstan).

Абдусаламов Хуршед – преподаватель Самаркандского педагогического колледжа.

Абыканова Бакытгуль Толыбековна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель Атырауского государственного университета имени Х.Досмухамедова.

Агапова Галина Владимировна – старший преподаватель кафедры физического воспитания Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева.

Аймен Ануарбек Талхаевич – доктор экономических наук, профессор. Таразский государственный университет им.М.Х.Дулати.

Аймен Ануарбек Талхаевич – доктор экономических наук, профессор. Таразский государственный университет им.М.Х.Дулати.

Алдашова Мадина Оналбаевна – старший преподаватель КАТУ им. С.Сейфуллина.

Алдибаева Л.Т. – кандидат физико-математических наук, и.о.заведующего кафедрой «Естественные науки и информационные технологии» Казахского национального аграрного университета.

Алимова Шолпан Жанболатовна – магистр филологии, старший преподаватель кафедры иностранных языков Павлодарского государственного педагогического института.

Аскапов Саржан Нуржанович – ПГПИ, старший преподаватель кафедры ТМФВ и НВП.

Аужанова Назгуль Бектурсуновна – доцент Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.

Бейшова Индира – кандидат сельскохозяйственных наук, старший преподаватель Костанайского государственного университета имени А. Байтурсынова.

Биць Неля Миколаївна – викладач англійської та німецької мов Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка.

Богун Лариса Володимирівна – фахівець режимно-секретного сектору Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля.

Боднар Любов Михайлівна – здобувач кафедри ботаніки Ужгородського Національного Університету.

Боклінка Олена Олегівна – студентка Національного університету «»Острозька академія».

Ващенко Валентин Васильович – завідувач сектору товарів медичного призначення Українського державного науково-дослідного інституту нанобіотехнологій та ресурсозбереження.

Волкова Светлана Александровна – ведучий научный сотрудник, доктор педагогических наук, доцент Института содержания и методов обучения Российской академии образования.

Грицик Галина Орестівна – викладач вищої категорії Дрогобицького механіко-технологічного коледжу.

Грицик Назарій Петрович – студент Дрогобицького механіко-технологічного коледжу.

Джарасова Г.С. – кандидат педагогических наук, доцент кафедры «Информатика и информационные системы» Павлодарского государственного университета имени С.Торайгырова.

Диль Анна Владимировна – магистрант, преподаватель Карагандинского государственного университета имени Е.А. Букетова.

Догаев Дмитрий Владимирович - студент 4 курса, гр. ЗлМС- 441 ФБГОУ ВПО ЮУрГУ (НИУ) в г. Златоусте.

Дубинина Ольга Николаевна – ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова».

Душкова Катерина Миколаївна – студентка Буковинського Державного фінансово-економічного університету.

Егорова Елена Юрьевна – учитель высшей категории.

Жанерке Қадырбек – студентка группы Диз – 31, кафедры «Инженерная графика и дизайн», архитектурно-строительного факультета Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева.

Жумадилов Булат Зулхарнаевич – кандидат биологических наук, доцент, заведующий кафедрой общей биологии Павлодарского государственного педагогического института.

Жумаханова Анар Сыдыковна – старший преподаватель кафедры Вычислительная техника и информационные системы» Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина.

Журавський Владислав Володимирович – студент ВТЕІ КНТЕУ.

Загвоздина Екатерина Сергеевна – студент Харьковского национального автомобильно-дорожного университета (ХНАДУ).

Загвоздина Татьяна Сергеевна – студент Харьковского национального автомобильно-дорожного университета (ХНАДУ).

Земляна Елла Вікторівна – викладач математики та вищої математики спеціаліст І категорії. Сніжнянський гірничий технікум.

Зиміна Вікторія Володимирівна – бакалавр Біотехнологічного науково-навчального центру Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Зияева Ситора Файзиллоевна – магистр Самаркандского государственного университет имени А.Навои.
Игнатова Галина Александровна – МОБУ СОШ № 38, г. Таганрог, Россия.
Изенбаева Сауле Баймухаметовна – старший преподаватель кафедры Естественнонаучные дисциплины и информационные технологии Казахского национального аграрного университета.
Івах Віталіна Віталіївна – бакалавр Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.
Канаева Лариса Васильевна – кандидат философских наук, доцент кафедры «Социально-правовые и гуманитарные науки», ФБГОУ ВПО ЮУрГУ (НИУ) в г. Златоусте.
Косован Анастасія Володимирівна – студентка Чернівецького національного Університету імені Ю.Федьковича.
Курбиева Кабира Омархановна – старший преподаватель кафедры Естественнонаучные дисциплины и информационные технологии Казахского национального аграрного университета.
Курманбекова Айгуль Саукимбековна – кандидат педагогических наук, доцент Жамбылского гуманитарно-технического университета.
Курочкина Е.С. – Омский институт (филиал) РЭУ им.Г.В. Плеханова.
Кусмиденов Марат Елемесович – ПГПИ, старший преподаватель кафедры ТМФВ и НВП.
Лазуренко Валентин Миколайович – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету.
Ли Оксана Сергеевна – магистр информатики, старший преподаватель кафедры «Математика и информатика» Инновационного Евразийского университета.
Логунова Марина Андріївна – курсант Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля.
Любжина Оксана Вікторівна – студент Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.
Мазакова Баян Мусаевна – старший преподаватель кафедры «Вычислительная техника и информационные системы» Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина.
Мименбаева Айгуль Биляльевна – преподаватель КАТУ им. С. Сейфуллина.
Моисеева Елена Сергеевна – студент Донецкого национального университету экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского.
Молдабаева Айгерим Болатбековна – старший преподаватель Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.
Москвина Наталья Витальевна - студентка 4 курса, гр. ЗлМС- 441.ФБГОУ ВПО ЮУрГУ (НИУ) в г. Златоусте.
Мулик Даулеткерей – преподаватель Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.
Найзағараева Ақгүл Аманжолқызы – магистр технический наук, преподаватель кафедры «ВТ и ИС» АО «Казахского агротехнического университета имени С. Сейфуллина».
Неліп Олена В'ячеславівна – студентка Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.
Овчаренко Сергій Миколайович – пошукач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету.
Олійник Наталія Михайлівна – аспірант Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна».
Онгарбаева Алия – старший преподаватель Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.
Оразалина Гульбаршин Айтбековна – учитель высшей категории СОШ № 23 г. Павлодара.
Пашкова Людмила Андреевна – старший преподаватель кафедры архитектурных конструкций Белгородского государственного технологического университета им. В.Г. Шухова.
Петрова Виктория Михайловна – магистрант Федерального государственного автономного образовательного учреждение высшего профессионального образования «ЮЖНЫЙ ФЕДЕРАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ».
Полунина Наталья Юрьевна – учитель высшей категории МОБУ СОШ № 10. г. Таганрог, Россия.
Пуйлова Марина Алексеевна – кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики начального обучения, ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова».
Пустовит Светлана Олеговна – кандидат педагогических наук, заведующий лабораториями кафедры химии ФГБОУ ВПО «Калужский государственный университет им. К.Э. Циолковского».
Пылишева Ирина Александровна – магистр психологических наук, ассистент кафедры социально-гуманитарных дисциплин. Учреждение образования «Гомельский государственный университет имени Франциска Скорины».
Рахимжанова Айман Хафизовна – стариший преподаватель КАТУ им. С. Сейфуллина.
Рикун Марія Анатоліївна – Національний університет «Острозька академія».
Садова Ганна Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.
Садовой Александр Степанович – астролог-аналитик, журнал «Лунный Календарь».
Садуакас Айдархан Бактыгалиулы – преподаватель Жетысуского государственного университета шимени И.Жансугурова.

Сакипова Шолпан Еркешовна – к.ф.-м.н., доцент кафедры Естественнонаучные дисциплины и информационные технологии Казахского национального аграрного университета.

Салоух Богдан Миколайович – студент Буковинського Державного фінансово-економічного університету.

Сарбасова Карлыгаш Базарбековна – кандидат филологических наук, доцент кафедры казахской филологии Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.

Сатабаева Гульдана Кабылбековна – ПГПИ, старший преподаватель кафедры ТМФВ и НВП.

Сералы Айгуль Нуржигитовна – старший преподаватель кафедры «Вычислительная техника и информационные системы» Казахского агротехнического университета имени С.Сейфуллина.

Сосніна Анастасія Сергіївна – студентка Національного університету «Острозька академія».

Султанов Мирзоравшан – кандидат биологических наук, доцент кафедры экологии и охраны природы Самаркандского государственного университета.

Тарасовская Наталия Евгеньевна – доктор биологических наук, профессор кафедры общей биологии Павлодарского государственного педагогического института.

Ткач Галина Михайловна – магистр информатики, старший преподаватель кафедры «Математика и информатика» Инновационного Евразийского университета.

Тлегенова Гульнур Алмухамбетовна – магистр, преподаватель Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.

Тураева Зулайхо – магистрант кафедры экологии и охраны природы, факультета естественных наук Самаркандского государственного университета.

Уразова Мадина Серикпаевна – Жетысусский государственный университет имени И.Жансугурова.

Федоришин Галина Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології філософського факультету Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника.

Фудар Олександр Сергійович – Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Хожиакбарова Гулнозахон – студент Ферганского Государственного университета.

Цыганова Ольга Автандиловна – директор Центра развития профессиональной карьеры, магистрант Омского института (филиала) РГТЭУ.

Чернышенко Лиана Анатольевна – магистрант кафедры менеджмента Южного федерального университета.

Чигирин Тетяна Олександрівна – аспірантка Київського університету імені Бориса Грінченка.

Чубіна Анастасія Сергіївна – Черкаська гімназія №9 ім. О.М. Луценка.

Чуйко Оксана Михайлівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної психології ДВНЗ «Прикарпатський університет імені Василя Стефаника».

Чукенаева Гулим Толеуовна – старший преподаватель, магистр Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.

Шаншарбаева Айгерим Берикболовна – студент Жетысуского государственного университета имени И.Жансугурова.

Шарипова Надежда Александровна – магистрант Омского института (филиала) РГТЭУ.

Шевелева Татьяна Евгениевна – студентка 2 курса факультета ПиМНО, ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова».

Шершньова Наталія Володимирівна – студентка Національного університету «Острозька академія».

Шлепньов Андрій Миколайович – доцент кафедри «Менеджмент та адміністрування» Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет Україна».

Яковенко Т.А. – Омский институт (филиал) РЭУ им.Г.В. Плеханова.

Янборисов Наиль Ильдарович – магистрант первого года обучения исторического факультета Астраханского Государственного Университета.

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУИЩИЕ КОНФЕРЕНЦИ

Уважаемые преподаватели, аспиранты, студенты СНГ!
Государственное высшее учебное заведение
"Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды»,
молодежная общественная организация «Независимая ассоциация молодежи»,
студенческое научное общество исторического факультета
«Комитет исследования истории и современности»

Информируют Вас, что с 29 по 30 июня 2013 г. проводится **XII** Международная научно-практическая интернет-конференция **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ».**

Планируется работа по секциям:

I. БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
1. Систематика и география высших растений.
2. Структурная ботаника и биохимия растений.
3. Микология и альгология.
4. Ресурсоведение и интродукция растений.
5. Молекулярная биология, микробиология.
6. Зоология.
7. Физиология человека и животных.
8. Биохимия и биофизика.
9. Генетика и цитология.
10. Биоинженерия и биоинформатика.

II. ГЕОГРАФИЯ И ГЕОЛОГИЯ
1. Регионоведение и региональная организация общества.
2. Наблюдение, анализ и прогноз метеорологических условий.
3. Гидрология и водные ресурсы.
4. Биогеография, биоресурсоведение, биоразнообразие.
5. Картография и геоинформатика.
6. Природопользование и экологический мониторинг.
7. Техника и технологии геологоразведочных работ.
8. Почвоведение.
9. Экономическая география.

III. ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ
1. Повышение роли государственного служащего на современном этапе развития общества.
2. Современные технологии управления.
3. Взаимодействие различных ветвей власти.
4. Подготовка государственных служащих.

IV. ЭКОЛОГИЯ
1. Состояние биосферы и его влияние на здоровье людей.
2. Экологические и метеорологические проблемы больших городов и промышленных зон.
3. Радиационная безопасность и социально-экологические проблемы.
4. Промышленная экология и медицина труда.
5. Проблемы экологического воспитания молодежи.
6. Экологический мониторинг.

V. ЭКОНОМИКА
1. Банки и банковская система.
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Финансовые отношения.
4. Инвестиционная деятельность и фондовые рынки.
5. Управление трудовыми ресурсами.
6. Маркетинг и менеджмент.
7. Учет и аудит.
8. Математические методы в экономике.
9. Экономика промышленности.
10. Экономика предприятия.
11. Логистика.
12. Экономика АПК.
13. Региональная экономика.
14. Экономическая теория.
15. Государственное регулирование экономикой.
16. Макроэкономика.

VI. ИСТОРИЯ
1. История Украины.
2. Всемирная история.
3. История науки и техники.
4. Этнография.
5. Устная история.
6. История стран СНГ.

VII. МАТЕМАТИКА
1. Дифференциальные и интегральные уравнения.
2. Перспективы систем информатики.
3. Теория вероятностей и математическая статистика.
4. Прикладная математика.
5. Математическое моделирование.

VII. ИСКУССТВО
1. Музыкальное искусство.
2. Искусство танца.
3. Театральное искусство.
4. Фото и киноискусство.
5. Искусство дизайна.

XIX. ПЕДАГОГИКА
1. Дистанционное образование в высшей школе.
2. Проблемы подготовки специалистов.
3. Методические основы воспитательного процесса.
4. Стратегические направления реформирования системы образования.
5. Современные методы преподавания.
6. Социальная педагогика.

X. ПОЛИТОЛОГИЯ
1. Избирательные технологии.
2. Проблемы интеграции Украины в мировое сообщество.
3. Отношения Украины с НАТО.
4. Отношения Украины со странами СНГ.

XI. ПРАВО
1. История государства и права.
2. Административное и финансовое право.
3. Охрана авторских прав.
4. Трудовое право и право социального обеспечения.
5. Уголовное право и криминология.
6. Борьба с экономическими преступлениями.
7. Экологическое, земельное и аграрное право.
8. Конституционное право.
9. Гражданское право.
10. Хозяйственное право.
11. Криминалистика и судебная медицина.
12. Предпринимательское и банковское право.
13. Уголовно-процессуальное право.

XII. ПСИХОЛОГИЯ
1. Место психолога на производстве.
2. Формы работы психолога-практика.
3. Современные тенденции в методологии психологических исследований.
4. Психология терроризма.
5. Психолого-педагогические проблемы развития личности в современных условиях.
6. Клиническая психология.
7. Общая психология.
8. Педагогическая психология.
9. Психология развития.
10. Психология труда.
11. Психофизиология.
12. Социальная психология.

XIII. СОЦИОЛОГИЯ
1. Кадровый менеджмент.
2. Современные технологии социального опроса.

XIV. СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
1. Компьютерная инженерия.
2. Вычислительная техника и программирование.
3. Программное обеспечение.
4. Информационная безопасность.

XV. ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ СПОРТ
1. Физическая культура и спорт: проблемы исследования, предложения.
2. Развитие физкультуры и спорта в современных условиях.

XVI. ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
1. Методика преподавания языка и литературы.
2. Риторика и стилистика.
3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка.
4. Синтаксис: структура, семантика, функция.
5. Методы и приемы контроля уровня владения иностранным языком.
6. Актуальные проблемы перевода.
7. Язык, речь, речевая коммуникация.
8. Украинский язык и литература.
9. Русский язык и литература.
10. Этно-, социо-и психолингвистика.

XVII. ФИЛОСОФИЯ
1. Философия литературы и искусства.
2. Социальная философия.
3. История философии.
4. Философия культуры.
5. Философия религии.
6. Философия науки.

Оргкомитет конференции планирует размещать доклады на Web-странице по адресу: **http://conferences.neasmo.org.ua**.

По результатам конференции будет сформирован электронный сборник материалов, который можно будет скачать в PDF-формате на главной странице конференции по адресу: **http://conferences.neasmo.org.ua/.**

Рабочие языки конференции – украинский, русский, английский французский, белорусский, грузинский, армянский, азербайджанский, казахский, узбекский, таджикский, киргизский, молдавский, туркменский.

Последний срок подачи статей – 29 июня 2013 г. (включительно).

Стоимость участия в конференции и размещение статьи в электронном сборнике составляет:
Оргвзнос - **10 USD США (перевод в рублях – 370 рублей);** (в оргвзнос входит оплата за размещение на сайте, верстка макета, редактирование текстов).

Объем статьи – не более 7 страниц. Скачать сборник можно будет через одну неделю после проведения конференции на главной странице конференции.

Для участников стран СНГ (за исключением Украины) средства перечисляются следущиим образом:

1. СПОСОБ ПЕРЕВОДА:
Переводы по системе **«Юнистрим»** для Бобровника Юрия Викторовича в пунктах Приват Банк г. Переяслав-Хмельницкий (в квитанции должен бить указан **код перевода и** Ф.И.О. того, кто переводил деньги, страна).

(комисия 0,15 USD США)

2. СПОСОБ ПЕРЕВОДА (Через ОАО «Сбербанк России»)

Для учасников из Російської Федерации (370 руб.) оплаты оргвзноса в рублях РФ (RUB) в отделениях **ОАО «Сбербанк России»** ***(для того, что бы оргвзнос дошол, в розделе НАЗНАЧЕНИЕ ПЛАТЕЖА, нужно указывать «ПЕРЕВОД ЛИЧНЫХ СРЕДСТВ»).***

56A: Банк-Посредник:	**ОАО «Сбербанк России», Москва, РФ** **БИК 044525225, К/С 30101810400000000225** **ИНН 7707083893** **СВИФТ: SABRRUMM**
57D: Банк Бенефициара:	**/30111810100000000540** **АО «СБЕРБАНК РОССИИ»** **Киев, Украина**
59D: Бенефициар:	**/ 26207017148867/ Бобровнік Юрій Вікторович**

3. СПОСОБ ПЕРЕВОДА
Или почтовым переводом на Ф.И.О.: Бобровник Юрий Викторович, 08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.

4. СПОСОБ ПЕРЕВОДА Western Union на **Бобровник Юрий Викторович** (укажите код переводу Ф.И.О того, кто переводит оргвзнос).

ОБРАЗЕЦ ОФОРМЛЕНИЯ СТАТЕЙ

Научная степень и ФИО автора
по образцу Иван Петренко (Киев, Украина)

Секция, подсекция по образцу (Филологические науки
Методика преподавания языка и литературы.)

Название статьи (БОЛЬШИМИ БУКВАМИ)

Текст статьи
(ссылки на литературу по тексту в квадратных скобках по образцу [1, с. 23])

Литература:

1. Евремов С. Михаил Коцюбинский / / Ефремов С. Избранное: Ст. науч. разведки. Монографии - К.: Наук. мысль, 2002. – 760 с.

Начный руководитель: кандидат исторических наук Бобровник Юрий Викторович

Внимание!
После литературы (в правом углу указывается научный руководитель (для студентов и аспирантов)) подаются сведения об авторах (Ф.И.О. (полностью) домашний адрес, код города, телефон, E-mail, место работы или учебы, должность, ученое звание, ученая степень.

К участию в конференции принимаются статьи объемом до 7 страниц набранных в редакторе **WORD в виде компьютерного файла с расширением *. doc. Шрифт Times New Roman 14. Междустрочный интервал 1,5. Поля со всех сторон 20 мм.** Материалы на конференцию принимаются по электронной почте по адресу**: neasmo@gmail.com (тема сообщения: 29-30 июня 2013 г.)** или на CD-дисках (дискеты не принимаются) с добавлением печатных материалов + отсканированную копию или ксерокс квитанции об оплате оргвзноса. **В случае отправки научной статьи по электронной почте**, печатные материалы присылать не надо, а к статье, нужно прикрепить отсканированную копию квитанции об оплате оргвзноса.

Адрес оргкомитета:
08401, Украина, Киевская обл, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 32, к. 108.
Контактное лицо в Украине и за рубежем: Бобровник Юрий Викторович
Контактные телефоны: +**38 (097) 923 16 58, +38 (093) 335 78 86.**
E-mail: neasmo@gmail.com

ВНИМАНИЕ! Работы с рисунками и таблицами принимаются только в том случае, если они представлены в формате **JPEG отдельным файлом.**

ВНИМАНИЕ! После того, как мы получили от Вас статью, Вы обязательно должны получить ответное сообщение: «Вашу статью получили и приняли». Если такой ответ не поступил, через день после отправки, тогда обязательно позвоните в оргкомитет и сообщите о ситуации.

РАБОТЫ ОБЪЕМОМ более 7 страниц не принимаются!
Тексты, набранные межстрочным интервалом 1,0 **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!**
С результатами и форматом проведения подобных мероприятий можно ознакомиться по адресу **http://conferences.neasmo.org.ua/**

Участие в конференции – это отличная возможность осветить свои научные работы для студентов, аспирантов и преподавателей!

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ УЧАСНИКІВ З УКРАЇНИ

Шановні викладачі, аспіранти, студенти!
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
молодіжна громадська організація «Незалежна асоціація молоді»,
студентське наукове товариство історичного факультету
«Комітет дослідження історії та сучасності»

Інформують Вас, що **з 29-30 червня 2013 р.** проводиться **XII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»**

Планується робота за секціями:

I. БІОЛОГІЧНІ НАУКИ
1. Систематика та географія вищих рослин.
2. Структурна ботаніка та біохімія рослин.
3. Мікологія та альгологія.
4. Ресурсоведення та інтродукція рослин.
5. Молекулярна біологія мікробіологія.
6. Зоологія.
7. Фізіологія людини та тварин.
8. Біохімія та біофізика.
9. Генетика та цитологія.
10. Біоінженерія та біоінформатика.

II. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ
1. Регіоноведення і регіональна організація суспільства.
2. Спостерігання, аналіз та прогноз метеорологічних умов.
3. Гідрологія та водні ресурси.
4. Біогеографія, біоресурсоведення, біорізнеоманітність.
5. Картографія та геоінформатика.
6. Природокористування та екологічний моніторинг.
7. Техніка та технологія геологорозвідувальних робіт.
8. Ґрунтознавство.
9. Економічна географія.

III. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
1. Підвищення ролі державного службовця на сучасному етапі розвитку суспільствах.
2. Сучасні технології управління.
3. Взаємодія різних гілок влади.
4. Підготовка державних службовців.

IV. ЕКОЛОГІЯ
1. Стан біосфери та його вплив на здоров'я людей.
2. Екологічні та метеорологічні проблеми великих міст і промислових зон.
3. Радіаційна безпека та соціально-екологічні проблеми.
4. Промислова екологія і медицина праці.
5. Проблеми екологічного виховання молоді.
6. Екологічний моніторинг.

V. ЕКОНОМІКА
1. Банки та банківська система.
2. Зовнішньоекономічна діяльність.
3. Фінансові відносини.
4. Інвестиційна діяльність та фондові ринки.
5. Управління трудовими ресурсами.
6. Маркетинг та менеджмент.
7. Облік та аудит.
8. Математичні методи в економіці.
9. Економіка промисловості.
10. Економіка підприємства.
11. Логістика.
12. Економіка АПК.
13. Регіональна економіка.
14. Економічна теорія.
15. Державне регулювання економікою.
16. Макроекономіка.

VI. ІСТОРІЯ
1. Історія України.
2. Загальна історія.
3. Історія науки і техніки.
4. Етнографія.
5. Усна історія.

VII. МАТЕМАТИКА
1. Диференціальні та інтегральні рівняння.
2. Перспективи систем інформатики.
3. Теорія ймовірностей та математична статистика.
4. Прикладна математика.
5. Математичне моделювання.

VII. МИСТЕЦТВО
1. Музичне мистецтво.
2. Мистецтво танцю.
3. Театральне мистецтво.
4. Фото і кіномистецтво.
5. Мистецтво дизайну.

XIX. ПЕДАГОГІКА
1. Дистанційна освіта у вищий школі.
2. Проблеми підготовки фахівців.
3. Методичні основи виховного процесу.
4. Стратегічні напрями реформування системи освіти.
5. Сучасні методи викладання.
6. Соціальна педагогіка.

X. ПОЛІТОЛОГІЯ
1. Виборчі технології.
2. Проблеми інтеграції України у світове співтовариство.
3. Відносини України з НАТО.
4. Відносини України з країнами СНД.

XI. ПРАВО
1. Історія держави та права.
2. Адміністративне і фінансове право.
3. Охорона авторських прав.
4. Трудове право та право соціального забеспеченя.
5. Карне право та кримінологія.
6. Боротьба з економічними злочинами.
7. Екологічне, земельне та аграрне право.
8. Конституційне право.
9. Цивільне право.
10. Господарське право.
11. Криміналістика та судова медицина.
12. Підприємницьке та банківське право.
13. Кримінально-процесуальне право.

XII. ПСИХОЛОГІЯ
1. Місце психолога на виробництві.
2. Форми роботи психолога-практика.
3. Сучасні тенденції в методології психологічних досліджень.
4. Психологія тероризму.
5. Психолого-виховні проблеми розвитку. особистості в сучасних умовах.
6. Клінічна психологія.
7. Загальна психологія.
8. Педагогічна психологія.
9. Психологія розвитку.
10. Психологія праці.
11. Психофізіологія.
12. Соціальна психологія.

XIII. СОЦІОЛОГІЯ
1. Кадровий менеджмент.
2. Сучасні технології соціального опитування.

XIV. СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
1. Комп'ютерна інженерія.
2. Обчислювальна техніка та програмування.
3. Програмне забезпечення.
4. Інформаційна безпека.

XV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ
1. Фізична культура і спорт: проблеми дослідження, пропозиції.
2. Розвиток фізкультури і спорту в сучасних умовах.

XVI. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
1. Методика викладання мови та літератури.
2. Риторика і стилістика.
3. Теоретичні та методологічні проблеми дослідження мови.
4. Синтаксис: структура, семантика, функція.
5. Методи та прийоми контролю рівня володіння іноземною мовою.
6. Актуальні проблеми перекладу.
7. Мова, мовлення, мовна комунікація.
8. Українська мова та література.
9. Російська мова і література.
10. Етно-, соціо- та психолінгвістика.

XVII. ФІЛОСОФІЯ
1. Філософія літератури та мистецтва.
2. Соціальна філософія.
3. Історія філософії.
4. Філософія культури.
5. Філософія релігії.
6. Філософія науки.

Оргкомітет конференції планує розміщувати доповіді на Web-сторінці за адресою: *http://conferences.neasmo.org.ua.* За результатами конференції буде сформовано електронний збірник матеріалів, який можна буде скачати в PDF-форматі на головній сторінці конференції за адресою - **http://conferences.neasmo.org.ua/.**

Робочі мови конференції – українська, російська, англійська, французький, білоруська, грузинска, армянска, азербайджанска, казахска, узбекська, таджиська, киргизська, молдавська, туркменска.

Останній термін подання статей – **29 червня 2013 р. (включно).**

Вартість участі в конференції та розміщення статті в електронному збірнику складає:
Оргвнесок – 80 грн. (в оргнесок входить оплата за розміщення на сайті, верстака макету, редагування текстів).

Об'єм статті – не більше 7 сторінок. Скачати збірник можна буде через тиждень після проведення конференції за адресою *http://conferences.neasmo.org.ua/* натиснувши на слово **ТУТ**.

Кошти перераховуються на рахунок:
Р/р: 26002273854001
ПАТ КБ «Надра» ЦЕНТР
МФО 320564
Одержувач: МГО «Незалежна асоціація молоді».
Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ – 26426765.
Призначення платежу: благодійний внесок на проведення конференції, П.І.П. автора статті.
Або на картку **Приват банку 5457 0829 1319 9290 (**одержувач – **Бобровнік Юрій Вікторович)** та відправити **SMS**-підтвердження про оплату на моб. **097 923 16 58** у повідомленні вказати прізвище учасника конференції.

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

ПІБ автора
за зразком: **Іван Петренко**
(Київ)

Секція, підсекція *за зразком*: (**ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ**
Методика викладання мови та літератури)

Назва статті (ВЕЛИКИМИ ЛІТЕРАМИ)

Текст статті
(посилання на літературу по тексту у квадратних дужках *за зразко*м [1, с. 23])

Література:
1. Коцур В.П. Історія середніх віків: [у 2-х т.]. – Т.1. Раннє середньовіччя: курс лекцій. / В.П. Коцур, В.О. Балух. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 496 с.
2. Пангелов Б.П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б.П. Пангелов. – К.: Академвидав, 2010. – 248 с.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Петренко Іван Петрович

Увага!
Після літератури (***у правому куті вказується науковий керівник (для студентів та аспірантів)***) подаються **відомості про авторів** (П.І.П. (*повністю*) домашня адреса, код міста, телефон, E-mail, місце роботи або навчання, посада, вчене звання, науковий ступінь.

До участі у конференції приймаються статті **обсягом від 5 до 7 сторінок** набраних у редакторі WORD у вигляді комп'ютерного файла з розширенням *.doc. Шрифт Times New Roman 14. Міжрядковий інтервал 1,5. Поля з усіх сторін 20 мм. Матеріали на конференцію приймаються електронною поштою за адресою: **neasmo@gmail.com**, *тема повідомлення:* ***30-31 червня 2013 р.*** (уразі виникнення помилки при відправленні, повторно відправляйте на адресу **neasmo@ukr.net)** або на CD-дисках **(дискети не приймаються)** із додаванням друкованих матеріалів + відскановану копію або ксерокс квитанції про сплату оргвнеску. У разі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається (достатньо відправити **SMS-підтвердження**).

Уразі відправки коштів оргвнеску на картку Приват банку ксерокопія квитанції не надсилається достатньо відправити **SMS з прізвищем автора публікації**.

Увага! *У разі відправки статті та квитанції про оплату оргвнеску електронною поштою, надсилати друковані матеріали Уркпоштою не потрібно!*

Увага! *Після того, як ми отримали від Вас статтю, Ви обов'язково маєте отримати повідомлення-відповідь:* ***«Вашу статтю отримано та зараховано»****. Якщо така відповідь не надійшла через день після надсилання, тоді обов'язково зателефонуйте оргкомітету і повідомте про ситуацію.*

Адреса оргкомітету:
08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.
E-mail: neasmo@gmail.com

Координатор – **Бобровнік Юрій Вікторович**
Контактні телефони: (097) 923 16 58, (093) 335 78 86.

УВАГА! Роботи з малюнками та таблицями приймаються лише у тому разі, якщо вони подані у форматі JPEG окремим файлом.
РОБОТИ ОБ'ЄМОМ **менше 3 сторінок** НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!
ТЕКСТИ, НАБРАНІ МІЖРЯДКОВИМ ІНТЕРВАЛОМ 1,0 НЕ ПРИЙМАЮТЬСЯ!!!
З результатами та форматом проведення подібних конференцій можна ознайомитися за адресою:
http://conferences.neasmo.org.ua/

ЗМІСТ / СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦІЯ: БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Айжан Акмуллаева, Айжан Баймұқашева (Қазақстан,Талдықорған қаласы)
ТАЛДЫҚОРҒАН АЙМАҒЫНДАҒЫ КЕЗДЕСЕТІН КАРАНТИНДІ АРАМШӨПТЕР ТҮР ҚҰРАМДАРЫ 6
Рустем Бейшов (Костанай, Казахстан)
ЖЫЛҚЫЛАРДЫҢ ГЕНЕТИКАЛЫҚ ГЕТЕРОГЕНДІЛІГІН
БАҒАЛАУ ҮШІН ГЕНОМНЫҢ МИКРОСАТЕЛЛИТТІ ЛОКУСТАРЫНЫҢ ПОЛИМОРФИЗМІН ҚОЛДАНУ 7
Индира Бейшова (Костанай, Казахстан)
ГЕНЕТИЧЕСКАЯ РАЗНОВИДНОСТЬ ОСНОВНЫХ ЛИНИЙ
КОСТАНАЙСКОЙ ПОРОДЫ ЛОШАДЕЙ ПО 17 ЛОКУСАМ МИКРОСАТЕЛЛИТОВ ДНК ……... 9
Вікторія Зиміна (Одеса, Україна)
ПРОЦЕС УТВОРЕННЯ ПОЛІВИДОВОЇ БІОПЛІВКИ МОЛОЧНОКИСЛИМИ БАКТЕРІЯМИ …….. 12
Ситора Зияева (Самарканд, Узбекистан)
ИЗУЧЕННИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АМИЛАЗЫ,
ВЫДЕЛЕННОЙ ИЗ ОТХОДА ПРОИЗВОДСТВА ЯБЛОЧНОГО СОКА 13
Віталіна Івах (Одеса, Україна)
БАКТЕРІЇ РОДУ *PSEUDOMONAS* – АКТИВНІ ПРОДУЦЕНТИ СИДЕРОФОРІВ МІКРОБНОГО ПОХОДЖЕННЯ …… 14
Калиничева Татьяна Владимировна, Ирина Котельникова,
Екатерина Куклич,Екатерина Литовка (Харьков,Украина)
ЭПИГЕНЕТИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ОТВЕТА КОЛЛАГЕНА
СУХОЖИЛИЙ КРЫС РАЗНОГО ВОЗРАСТА НА КРАТКОВРЕМЕННОЕ КРАТНОЕ ОГРАНИЧЕНИЕ В ПИТАНИИ …… 16
Намазбай Орманов, Рахат Пернебекова, Ляззат Орманова (Шымкент, Казахстан)
ХЕМИЛЮМИНЕСЦЕНТНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГЕМОЛИЗАТА
КРОВИ ПРИ ХРОНИЧЕСКОЙ СВИНЦОВОЙ ИНТОКСИКАЦИИ 18
Намазбай Орманов, Рахат Пернебекова, Ляззат Орманова (Шымкент, Казахстан)
ВЛИЯНИЕ ХЛОРАМФЕНИКОЛА И БИОФЕНИКОЛЯ НА
ХЕМИЛЮМИНЕСЦЕНТНЫЕ ПАРАМЕТРЫ ГЕМОЛИЗАТА КРОВИ ПРИ ОСТРОЙ СВИНЦОВОЙ ИНТОКСИКАЦИИ …. 20
Ш.Т. Сарбаканова, З.А,Латыпова, А.Е. Слямова, Н.С. Омарбек (Алматы, Казахстан)
ДЕЙСТВИЕ ТРАНСГЕННОЙ СОИ НА ПОСТНАТАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПОТОМСТВА ЛАБОРАТОРНЫХ КРЫС …… 22

СЕКЦІЯ: ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ

Марина Логунова (Черкаси, Україна)
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ …… 25
Марія Рикун (Острог, Україна)
ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ …….. 26
Любов Титаренко (Одеса, Україна)
ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В НАПРЯМКУ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ …… 28

СЕКЦІЯ: ЕКОЛОГІЯ

M. Sultanov, X. Abdusalomov, Z.Turaeva (Samarkand, Uzbekistan)
ZARAFSHON QO`RIQXONASIDAGI BIOLOGIK XILMA-XILLIK VA UNING EKOLOGIK TA'LIM UCHUN AXAMIYATI …….. 31
Куаныш Еслямов, Джамиля Якупова (Уральск, Казахстан)
ОПРЕДЕЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ВАНАДИЯ В НЕФТЕШЛАМАХ 32
Людмила Пашкова (Белгород, Россия)
ЭКОЛОГИЧНАЯ, ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНАЯ, ЭКОНОМИЧНАЯ АРХИТЕКТУРА БОЛЬШИХ ГОРОДОВ …… 33

СЕКЦІЯ: ЕКОНОМІКА

Ануарбек Аймен, Евгения Ткач (Тараз, Казахстан)
ФОРМИРОВАНИЕ КЛАСТЕРОВ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА …… 36
Ануарбек Аймен, Евгения Ткач (Тараз, Казахстан)
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ …… 38
Ануарбек Аймен, Меруерт Калдыгозова (Тараз, Казахстан)
РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА МОЛОКА И МОЛОЧНОЙ ПРОДУКЦИИ …… 40
Ануарбек Аймен, Меруерт Калдыгозова (Тараз, Казахстан)
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА
ЗАКУПОК ЗЕРНА НА ОСНОВЕ ЛОГИСТИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ 41
Ануарбек Аймен, Заузат Мусабаева (Тараз, Казахстан)
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ
ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ 43
Ануарбек Аймен, Заузат Мусабаева (Тараз, Казахстан)
ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОРПОРАТИВНЫХ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В АГРАРНОЙ СФЕРЕ …… 45
Валентин Ващенко (Київ, Україна)
НЕЗБАЛАНСОВАНЕ СПОЖИВАННЯ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У СВІТІ 46
Катерина Душкова (Чернівці, Україна)
УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ В УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄКР …… 49
Владислав Журавський (Вінниця, Україна)
СТРАТЕГІЯ ТА КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН В УКРАЇНІ …….. 51
Татьяна Загвоздина, Екатерина Загвоздина (Харьков, Украина)
КРАУДСОРСИНГ, КАК ОДНА ИЗ НОВЫХ РЕАЛИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ …… 52
Р. Загидулина (Омск, Россия)
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФРАНЧАЙЗИНГА В РОССИИ 53

Анастасія Косован (Чернівці, Україна)
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ 55
Е.С. Курочкина, Т.А. Яковенко (Омск, РОссия)
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ АГРОТУРИЗМА И ВОЗМОЖНОСТИ ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ОМСКОЙ ОБЛАСТИ … 57
Виктория Петрова (Таганрог, Россия)
РАЗВИТИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА
В РАМКАХ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТА РЕГИОНА 59
Богдан Салоух (Чернівці, Україна)
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ 61
Яна Смирнова, Диана Галимова (Салават, респ. Башкортостан, Россия)
ПОЛИТИКА ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ МАРКЕТИНГА 63
Олександр Фудар (Одеса, Україна)
ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ 64
Ольга Цыганова (Омск, Россия)
УПРАВЛЕНИЕ БАНКОВСКИМИ РИСКАМИ КАК УСЛОВИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ . 65
Лиана Чернышенко (Таганрог, Россия)
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЫНКА ТРУДА И ВОСТРЕБОВАННОСТИ
ВЫПУСКНИКОВ ВУЗОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ 67
Надежда Шарипова (Омск, Россия)
БРЕНД ТЕРРИТОРИЙ 68
Андрій Шлепньов (Миколаїв, Україна)
СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ 70

СЕКЦІЯ: ІСТОРІЯ

Юрій Бобровнік (Переяслав-Хмельницький)
ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ МОЛОДІ
В УКРАЇНІ (1985-1996 РР.): ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА 72
Лариса Богун (Черкаси, Україна)
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СТОЯНОВИЧА О.Е.
В ІСТОРІЇ АКАДЕМІЇ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ 74
Олена Боклінка (Острог, Україна)
ІМІДЖ ФРАНЦІЇ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В РОСІЇ
ЗА ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ НА ОСНОВІ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ РОСІЙСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ …… 75
В.Л. Еділбаева (ҚР, Қарағанды облысы)
«МҰСТАФА ШОҚАЙ» 78
Дмитро Кришталь (Черкаси, Україна)
ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО: УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО ПОЕТА 79
Валентин Лазуренко, Сергій Овчаренко (Черкаси, Україна)
ЗРОСТАННЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАМОЖНОГО СЕЛЯНСТВА УКРАЇНИ
НА ФОНІ ГОСПОДАРСЬКИХ УСПІХІВ ДОБИ НЕПУ 81
Анастасія Чубіна (Черкаси, Україна)
МІЖНАЦІОНАЛЬНІ ВІДНОСИНИ: У СВІТІ ТА НА ТЕРЕНАХ КОЛИШНЬОГО РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ …… 83
Наиль Янборисов (Астрахань, Россия)
ПРОНИКНОВЕНИЕ И ЭВОЛЮЦИЯ ИСЛАМА
НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД СРЕДНЕВЕКОВЬЯ 85

СЕКЦІЯ: МАТЕМАТИКА

Жавлонбек Жумаев (Фергана, Узбекистан)
КРАЕВАЯ ЗАДАЧА СО СМЕЩЕНИЕМ ДЛЯ УРАВНЕНИЯ КОЛЕБАНИЙ СТРУНЫ 87
Елена Моисеева (Донецк, Украина)
ВКЛАД ЧЕБЫШЕВА В РАЗВИТИЕ МАТЕМАТИКИ 87
Гулнозахон Хожиакбарова (Фергана, Узбекистан)
БИР МАВЗУНИНГ СОДДА ТАҲЛИЛИ ҲАҚИДА 88

СЕКЦІЯ: МИСТЕЦТВО

Назгуль Аужанова (Талдыкорган, Казахстан)
ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ВАЛЬСА 90
Жанерке Қадырбек (Астана, Казахстан)
ВОСТОЧНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ТРАДИЦИИ КАК ИСТОЧНИК ВДОХНОВЕНИЯ ДЛЯ СОВРЕМЕННОГО ДИЗАЙНА …. 92

СЕКЦІЯ: ПЕДАГОГІКА

Шолпан Сакипова, Кабира Курбиева, Сауле Изенбаева (Алматы, Казахстан)
РОЛЬ ФИЗИКИ В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО АГРОИНЖЕНЕРА 95
Бакытгуль Абыканова, Шара Сырбаева, Гульдана Бекова (Атырау, Казахстан)
ELECTRONICS WORKBENCH ПРОГРАММАСЫМЕН ДЕШИФРАТОРДЫ ЗЕРТТЕУ 96
Неля Биць (Львів, Україна)
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ – ВАЖЛИВЕ
ЗАВДАННЯ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 98
Светлана Волкова (Москва, Россия), Светлана Пустовит (Калуга, Россия)
КАЧЕСТВЕННЫЕ ЗАДАЧИ ПО ХИМИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ
ТЕХНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ 100
Гульжан Джарасова, Лаззат Алдибаева (Павлодар, Казахстан)
ФОРМИРОВАНИЕ КОМПЕТЕНЦИИ ОБРАБОТКА И АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИИ БАКАЛАВРОВ 102

Ольга Дубинина (Таганрог, Россия)
КУЛЬТУРНО-ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО ШКОЛЫ
КАК СРЕДА СТАНОВЛЕНИЯ НРАВСТВЕННОГО ОПЫТА МЛАДШЕГО ШКОЛЬНИКА 103
Лаззат Дюсембаева (Астана, Казахстан)
ПРОБЛЕМНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ МАТЕМАТИКЕ 105
Елена Егорова, Наталья Полунина (Таганрог, Россия)
ГРАЖДАНСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 107
И.Ж. Есенгабылов, А.А. Нургазинова (Талдыкорган, Казахстан)
МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБУЧЕНИЯ 108
І.Ж. Есенғабылов, А.А. Нұрғазинова (Талдықорған, Қазақстан)
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БАҒЫТТЫЛЫҒЫ 110
Жанболат Жолгелдиев, Гулия Сдикова (Уральск, Казахстан)
СПОСОБЫ РЕШЕНИЯ ОЛИМПИАДНЫХ ЗАДАЧ ПО ХИМИИ 112
Елла Земляна (Сніжне, Україна)
ІНТЕГРАЦІЯ ЗНАНЬ В ОСВІТІ. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ 114
Галина Игнатова (Таганрог, Россия)
ЗДОРОВЬЕ И ФИЗИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕБЁНКА
В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СТАНДАРТА 115
А. Курманбекова Ж. Амалбекова (Тараз, Казахстан)
РАБОТА С ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ В МЛАДШИХ КЛАССАХ
КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ АСПЕКТОВ ЛИЧНОСТИ УЧАЩЕГОСЯ 117
Оксана Ли, Галина Ткач (Павлодар, Казахстан)
ИНТЕРАКТИВНЫЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ УЧЕБНИК КАК ОСНОВНОЙ ЭЛЕМЕНТ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ .. 119
Дина Мендалиева, Зарипа Кунашева, Батжан Жумагалиева (Уральск, Костанай, Казахстан)
ПРЕПОДАВАНИЕ ЭЛЕКТИВНОГО КУРСА
«ИЗБРАННЫЕ ГЛАВЫ АНАЛИТИЧЕСКОЙ ХИМИИ» НА СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ХИМИЯ - ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ» 120
Олена Неліп (Київ, Україна)
СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 121
Вікторія Олійник (Артемівськ, Україна)
ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ КРЕАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ 123
Lyazzat Otarbayeva (Astana, Kazakhstan)
IMPROVEMENT OF METHODS FOR ASSESSING THE QUALITY
OF THE PROCESSES OF EDUCATIONAL SERVICES OF THE UNIVERSITY 124
Марина Пуйлова, Джепа Юлия (Таганрог, Россия)
ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ВО ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ... 126
Марина Пуйлова, Татьяна Шевелева (Таганрог, Россия)
МОДЕЛИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
СРЕДЫ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ 127
Наталия Тарасовская, Гульбаршин Оразалина, Булат Жумадилов (Павлодар, Казахстан)
ФОРМИРОВАНИЕ АДЕКВАТНЫХ КОНТАКТОВ С ПРИРОДОЙ
КАК ЗАЛОГ АДАПТАЦИИ ЧЕЛОВЕКА К ФИЗИЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ СРЕДЕ 129
Наталия Тарасовская, Булат Жумадилов (Павлодар, Казахстан)
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ
СО СТУДЕНТАМИ БИОЛОГИЧЕСКИХ ФАКУЛЬТЕТОВ ВУЗОВ КАЗАХСТАНА 131
Наталия Тарасовская, ГульбаршинОразалина, Булат Жумадилов (Павлодар, Казахстан)
ЦЕННОСТЬ ЖИЗНИ БИОЛОГИЧЕСКОГО ИНДИВИДА
В АСПЕКТЕ НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ И СТУДЕНТОВ 134
Айсулу Умбеталиева (Тараз, Казахстан)
ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ 135

СЕКЦІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Наталія Олійник (Київ, Україна)
ВИБОРИ В МАЖИЛІС ПАРЛАМЕНТУ РЕСПУБЛІКИ КАЗАХСТАН ЯК ЗНАРЯДДЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ 138
Александр Садовой (Одесса, Украина)
ОСНОВЫ АВТОРСКОГО МЕТОДА АНАЛИТИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ (М.А.П.А)
И ЕГО ДИАГНОСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ НА ПРИМЕРЕ БОСТОНСКОГО ТЕРАКТА 15/04/2013 Г. 140
Наталія Шершньова (Острог, Україна)
ФАБРИКИ ДУМОК В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ КРАЇНИ 146

СЕКЦІЯ: ПРАВО

Анна Диль (Караганда, Казахстан)
О ПРАВОВОМ СТАТУСЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СОВЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН 149
Оксана Любжина (Харків, Україна)
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРЕДМЕТУ КОНТРАБАНДИ ЗА СТ. 201 КК УКРАЇНИ 151

СЕКЦІЯ: ПСИХОЛОГІЯ

Ирина Пылишева (Гомель, Республика Беларусь)
НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ 152
Галина Федоришин (Івано-Франківськ, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ 154
Тетяна Чигирин (м. Київ, Україна)
УСПІШНА САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ 155

Оксана Чуйко (Івано-Франківськ, Україна)
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ЖІНОК 157

СЕКЦІЯ: СОЦІОЛОГІЯ

Лариса Канаева, Дмитрий Догаев, Наталья Москвина (Златоуст, Россия)
ОМНИБУСЫ: НАБЛЮДЕНИЕ РОССИЙСКОЙ ПРАКТИКИ 160

СЕКЦІЯ: СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Анар Жумаханова, Баян Мазакова, Айгуль Сералы (Астана, Казахстан)
МЕТОДОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ IT ПРОЕКТАМИ 162
Гульнара Исаева (Талдыкорган, Казахстан)
ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ (ИКТ) – РАСШИРЯЮТ РАМКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА 164
Уразова Мадина (Талдыкорган, Казахстан)
ВЛИЯНИЕ ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИИ НА ПСИХИКУ ЧЕЛОВЕКА В ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ 165
Айгуль Мименбаева, Мадина Алдашова, Айман Рахимжанова (Астана, Казахстан)
ПОВЫШЕНИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ОБРАБОТКИ ИНФОРМАЦИИ
НА БАЗЕ СОЗДАНИЯ КОМПЬЮТЕРНЫХ КЛАСТЕРОВ 166
Айгуль Мименбаева, Мадина Алдашова (Астана, Казахстан)
ПОСТРОЕНИЕ ОЦЕНОК ТРУДОЕМКОСТИ КОММУНИКАЦИОННЫХ ОПЕРАЦИЙ ДЛЯ КЛАСТЕРНЫХ СИСТЕМ 167
Ақгүл Найзағараева (Астана, Казахстан)
NET ПЛАТФОРМАСЫНДА C# ТІЛІНДЕ ПРОГРАММАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ 169
А.Х. Рахимжанова, Г.Ф. Нурбекова (Астана, Казахстан)
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУ ЖҮЙЕЛЕРІ 172
А.Х. Рахимжанова, Г.Ф. Нурбекова (Астана, Казахстан)
ҚАШЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ 174
Антон Слободян (Харьков, Украина)
ПРИМЕНЕНИЕ БЕСПРОВОДНЫХ СЕНСОРНЫХ СЕТЕЙ
ОСНОВАННЫХ НА ТЕХНОЛОГИИ ZIGBEE В СФЕРЕ АВТОМАТИЗАЦИИ ЗДАНИЙ 175
Анастасія Сосніна (Хмельницький, Україна)
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РОБОТОТЕХНІКИ В УКРАЇНІ 177

СЕКЦІЯ: ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ

Галина Агапова (Астана, Казахстан)
ШЕЙПИНГ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ У СТУДЕНТОК ВУЗОВ 179
Марат Кусмиденов, Гульдана Аскапов, Саржан Сатабаева (Павлодар, Казахстан)
ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМНІҢ КӘСІПТІК ҚАЖУ МӘСЕЛЕСІ 180

СЕКЦІЯ: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Шолпан Алимова (Павлодар, Казахстан)
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ТОПОНИМИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ АВСТРАЛИИ 182
Назарій Грицик (Дрогобич, Україна)
КОМП'ЮТЕРНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ОСНОВНІ СПОСОБИ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ 183
А.Д. Ибраева (Алматы, Қазақстан)
Ғ.МҮСІРЕПОВ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ КӨРКЕМДІК КЕСТЕСІ 185
Әйгерім Молдабаева (Талдықорған қаласы, Қазақстан)
А.БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ МЫСАЛ ЖАНРЫ 187
Даулеткерей Мүлік, Айдархан Садуакас (Талдықорған, Қазақстан)
ЖЫРАУЛЫҚ ПОЭЗИЯНЫҢ ӘДЕБИЕТТАНУ ҒЫЛЫМЫНДАҒЫ ОРНЫ 188
Алия Онгарбаева (Талдықорған, Қазақстан)
АҚПАРАТТЫҚ ЖҮЙЕЛЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ, АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ МЕН КЕМШІЛІКТЕРІ 190
Назира Сайбекова (Алматы, Қазақстан)
«КӨШПЕНДІЛЕР» РОМАНЫНДАҒЫ ЕТІСТІКТІ СӨЗ
ТІРКЕСТЕРІНІҢ ОРЫС ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНЕ АУДАРЫЛУ ЖОЛДАРЫ 192
Гульнур Тлегенова (Казахстан, Талдыкорган)
МОДЕЛИ ПРОЦЕССА СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА 194
Гулим Чукенаева (Талдықорған қ., Қазақстан)
ЗАҢГЕРДІҢ КӘСІБИ ҚАТЫСЫМЫ 196
Айгерим Шаншарбаева (Талдықорған қаласы, Қазақстан Республикасы)
І. ЖАНСҮГІРОВТІҢ «ЖОЛДАСТАР» РОМАНЫНДАҒЫ АНЫҚТАУЫШТАРДЫҢ СТИЛЬДІК СИПАТЫ 198
Анна Садовая (Николаев, Украина)
СПЕЦИФИКА СРАВНИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ М. ЛИСЯНСКОГО 200

ВІДОМОСТІ ПРО УЧАСНИКІВ /ВЕДОМОСТИ ОБ УЧАСНИКАХ 203

НАСТУПНІ КОНФЕРЕНЦІЇ / СЛЕДУИЩИЕ КОНФЕРЕНЦИ

Информация для участников из стран СНГ 206
Інформація для учасників з України 209

Збірник наукових праць / Сборник научых робот

Українською, російською, казахською, вірменською та англійською мовами

Матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції **«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»** // Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013 р. – 216 с.

Материалы XI Международной научно-практической интернет-конференции **«Проблемы и перспективы развития науки в начале третьего тысячелетия в странах СНГ»** // Сборник научных трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2013 г. - 216 с.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
В.П. Коцур,
доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України,
ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Упорядники: Ю.В. Бобровнік, Ю.С. Табачок.

Верстка та дизайн: Ю.В. Бобровнік, А.М. Вовкодав, Ю.С. Табачок.

Проведення **XI** Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
«Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД»
та видання збірника наукових матеріалів стало можливим завдяки організаційній підтримці
молодіжної громадської організації «Незалежна асоціація молоді»

Відповідальність за достовірність матеріалів несуть автори публікацій.

Матеріали конференції розміщенні на сайті МГО «Незалежна асоціація молоді»
за адресою http://conferences.neasmo.org.ua

Адреса оргкомітету конференції:
08401, Київська обл. м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 32, кім. 108.

Підписано до друку 03.06. 2013. Формат 60х84 1/8
Збірник наукових праць видрукувано ТОВ «Колібрі 2011»,
м. Переяслав-Хмельницький, Київська область,
www.kolibri.org.ua

ДЛЯ НОТАТОК